

БИБЛИОТЕКА ИМПЕРАТОРИИ

Пролетарі всіх країн, єднайтеся!

ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ ПАРТІЇ ЦК КП УКРАЇНИ —
ФІЛІАЛ ІНСТИТУТУ МАРКСИЗМУ-ЛЕНІНІЗМУ при ЦК КПРС

ВИДАВНИЦТВО ПОЛІТИЧНОЇ
ЛІТЕРАТУРИ УКРАЇНИ
КИЇВ • 1972

ЗК5
Ч-81

Упорядник — кандидат історичних наук
Т. М. КОЛЬЯК
Відповідальний редактор — кандидат історичних наук
П. І. ПАВЛЮК

1—2—2
26—72М

В. Я. ЧУБАР

ВИБРАНІ СТАТТІ І ПРОМОВИ

Передмова

Влас Якович Чубар — видатний діяч Комуністичної партії і Радянської держави — належить до лепівської гвардії більшовиків, які пройшли славу школу героїчної революційної боротьби в умовах царизму, підготували і здійснили Велику Жовтневу соціалістичну революцію. «Разом з Леніним, — говорив Л. І. Брежнєв, — вони вели перші бої з ворогами за щастя і свободу народу, закладали перші основи соціалізму. Їх життя — це подвиг, великий приклад служіння справі партії, справі революції»¹.

Народився Влас Якович 22 лютого 1891 року в бідній селянській сім'ї в с. Федорівка Олександрівського повіту на Катеринославщині (тепер с. Чубарівка Пологівського району Запорізької області). Початкову освіту здобув у сільській школі, а потім учився в Олександрівському семикласному механіко-технічному училищі.

Ще в 1904 році юний Чубар у рідному селі починає відвідувати нелегальний соціал-демократичний гурток, розповсюджує нелегальну літературу, бере участь у революційних подіях 1905—1907 років. У 1907 році 16-річним юнаком Влас Якович Чубар вступає в ряди більшовицької партії.

Після закінчення училища, з 1911 року, Влас Якович працює на заводах, де продовжує революційну роботу, за що переслідується поліцією і жандармами. Це змушує його постійно міняти місце роботи. У Краматорську, Маріуполі, Гуляй-Полі, Москві і Петербурзі робітники добре

¹ Л. І. Брежнєв. 50 років великих перемог соціалізму. К., Політвидав України, 1967, стор. 69.

знали молодого, сміливого більшовика, учасника страйків, невтомного агітатора, який згуртовує робітничі маси, веде їх на штурм капіталізму.

В рядах більшовиків Петрограда В. Я. Чубар боровся за перемогу соціалістичної революції. У жовтні 1917 року партія посилає Чубаря комісаром Військово-революційного комітету Головного артилерійського управління, що відало всіма воєнними заводами країни. Більшовик Чубар блискуче виконав це доручення партії по забезпеченню революційних загонів Червоної гвардії артилерією, кулеметами, гвинтівками і боєприпасами.

Вже на другий день перемоги Жовтневої революції В. Я. Чубар став одним з активних організаторів першого господарського органу країни — Вищої ради народного господарства. Його обирають членом її керівного ядра — Президії. Робітника від верстата, за плечима якого був величезний досвід роботи в масах, партія висунула у керівні органи держави.

У 1918 році, після переїзду Радянського уряду з Петрограда до Москви, В. Я. Чубар працює у ВРНГ, водночас його обирають головою першого в країні Державного об'єднання заводів транспортного машинобудування. У липні 1919 року, за дорученням В. І. Леніна, Чубар на чолі повноважної комісії ВРНГ виїжджає на Урал з метою прискорити відбудову промисловості.

Після визволення України від денікінців Чубаря в грудні 1919 року призначають головою Організаційного бюро по відбудові промисловості республіки. Згодом він очолив Раду народного господарства УРСР. У 1920 році його включають до складу Всеукраїнського революційного комітету, Ради Української трудової армії, призначають заступником голови Ради Народних Комісарів УРСР та обирають членом ВУЦВК, членом Політбюро ЦК КП(б)У. У грудні 1921 року ЦК РКП(б) направив В. Я. Чубаря керівником Центрального правління кам'яноугільної промисловості (ЦПКП) Донбасу.

Після утворення СРСР, 6 липня 1923 року друга сесія ЦВК затвердила В. Я. Чубаря одним із заступників Голови РНК СРСР, а 13 липня 1923 року постановою ВУЦВК Власа Яковича призначено на пост Голови Ради Народних Комісарів Української РСР.

На цих високих державних постах повною мірою виявилось обдаровання Власа Яковича. Очолюючи протягом одинадцяти років уряд Радянської України, В. Я. Чубар відіграв видатну роль у перетворенні України в могутню індустріально-коллгоспну республіку, в здійсненні ленінської національної політики.

Послідовно захищаючи генеральну лінію партії, В. Я. Чубар, як і всі вірні ленінці, багато зробив для розгрому троцькізму, правого опортунізму і націоналістів всіх мастей.

Постановою ЦВК Союзу РСР від 25 квітня 1934 року В. Я. Чубаря призначено заступником Голови РНК Союзу РСР і Ради Праці та Оборони. Одночасно він — голова Комітету резервів країни, а з 1937 року — і Народний Комісар фінансів СРСР. Своєю багаторічною самовідданою працею в ім'я розквіту соціалістичної Батьківщини В. Я. Чубар завоював великий авторитет у партії і народу.

З 1921 по 1938 рік В. Я. Чубар — член ЦК партії, з 1926 по 1935 — кандидат у члени Політбюро, а з 1935 по 1938 рік — член Політбюро ЦК ВКП(б). З 1920 по 1931 рік В. Я. Чубар обирався членом ВУЦВКу, з 1920 по 1934 рік — членом ЦК, членом Політбюро ЦК КП(б)У.

З 1918 по 1922 рік В. Я. Чубар був членом ВЦВК, а з 1923 по 1937 рік — членом ЦВК СРСР та його Президії; у 1937 році він був обраний депутатом Верховної Ради СРСР.

У 1928 році Президія ВУЦВК нагородила В. Я. Чубаря орденом Трудового Червоного Прапора.

Життя В. Я. Чубаря трагічно обірвалося наприкінці 30-х років внаслідок необґрунтованих обвинувачень, які були висунуті проти нього. Після XX з'їзду КПРС кришталево чисте ім'я В. Я. Чубаря повернуто народові.

Трудящі Радянської України глибоко шанують світлу пам'ять свого вірного сина. Враховуючи побажання населення і клопотання районних та обласних радянських і партійних організацій, Президія Верховної Ради Української РСР Указом від 25 травня 1960 року село Федорівку Пологівського району Запорізької області перейменувала в село Чубарівку, а Федорівську сільську Раду — в Чубарівську.

На ознаменування 70-річчя з дня народження Власа Яковича Чубаря Рада Міністрів УРСР присвоїла його ім'я Запорізькому машинобудівному інституту і Краматорському машинобудівному заводі. Ім'я визначного партійного і державного діяча носять також вулиці й проспекти в багатьох містах республіки.

18 травня 1970 року в Києві відбулось урочисте відкриття пам'ятника В. Я. Чубарю на проспекті його імені.

Літературна спадщина В. Я. Чубаря становить понад 500 друкованих праць — це брошури, доповіді, промови, статті, передмови, листи й звернення.

До цього збірника увійшли найважливіші з праць В. Я. Чубаря за період з 1917 по 1937 рік, які охоплюють надзвичайно широке коло питань політичного, економічного і культурного життя нашої країни і свідчать про багатогранну його діяльність.

Збічник відкривається промовами В. Я. Чубаря на петроградських та Всеросійських конференціях фабрично-заводських комітетів 1917 року, що публікувалися в той час у скороченому вигляді в газетах. У цих промовах, а також статтях «За роботу», «Роль Центральної ради фабрично-заводських комітетів в організації ВРНГ», спогадах «Жовтневі дні 1917 року» показується велика робота фабзавкомів, які відігравали надзвичайно важливу роль у розвитку пролетарської революції, здійснювали контроль над виробництвом і розподілом продукції, захищали інтереси робітників, боролися проти саботажників, контрреволюційних елементів.

З переходом Радянської республіки до відбудови народного господарства і розгортання соціалістичного будівництва В. Я. Чубар виступає в пресі з рядом статей, зокрема з такими, як «Фінансування націоналізованих підприємств», «Скорочення штатів і поліпшення радянського механізму», «Проблема управління промисловістю», «Металева промисловість і оборона країни» та ін. В них В. Я. Чубар, як талановитий організатор відродження народного господарства, глибоко аналізує проблеми, що виникали в період становлення Радянської економіки, і пропонує шляхи найдоцільнішого їх розв'язання.

У статті «Скорочення штатів і поліпшення радянського механізму» йшла мова про громіздкість деяких радян-

ських установ і невідповідність їх апаратів вимогам життя. В ній В. Я. Чубар пропонував негайно усунути виявлені недоліки, позбутися хибних методів комплектування установ працівниками, що не мають потрібної кваліфікації. Він гостро критикував тих керівників, яких захопила стихія паперотворчості, що намагалися здійснювати контроль загальнодержавного характеру над найдрібнішими операціями; коли робота «регулюючих» і «контролюючих» органів забирала більше сил і засобів, ніж сам продукт, вироблений в результаті цих операцій. Чубар послідовно обстоював настанови партії про розумне поєднання суворої централізації в діяльності господарського апарату з широкою ініціативою мас на місцях.

В. Я. Чубар виявляв глибокий інтерес до пошуків шляхів раціонального управління економікою країни. В статті «Проблема управління промисловістю», ґрунтуючись на власному практичному досвіді, Влас Якович приходив до висновку, що успішно здійснювати керівництво промисловістю можна лише при єдності волі всіх учасників проведення тієї чи іншої господарської операції, що гільки за такої умови можна досягти поставленої мети, своєчасного виконання державних завдань. Апарат управління промисловістю, за висловом Чубаря, повинен діяти як годинниковий механізм — чітко, оперативно і узгоджено, бути достатньо гнучким і живим, щоб без зайвих зволікань знаходити форму і спосіб забезпечення успіху справи; йому має бути властива точність і ясність розпоряджень.

Стаття «Металева промисловість і оборона країни» проникнута турботою автора про підвищення обороноздатності Радянської держави на основі раціонального використання матеріальних ресурсів і дотримання правильних співвідношень між різними галузями промисловості, які безпосередньо працюють на забезпечення армії всім необхідним для успішного ведення бойових дій з противником.

Економісти, господарники не раз зверталися за порадою до статей В. Я. Чубаря, таких, як «Господарський центр України та організація господарства», «Вугілля і метал», «Проблема «вожиць» в радянських республіках», «Завдання металопромисловості», «За режим економії».

В них вони знаходили відповіді на питання, поставлені практикою в перші роки Радянської влади.

У доповіді на VI Всеукраїнській конференції КП(б)У «Промисловість в умовах нової економічної політики», статтях «Робітничий клас, Комуністична партія та організація промисловості», «До перевірки партійних організацій» та інших В. Я. Чубар зупиняється на заходах партії і уряду у зв'язку з переходом до нової економічної політики.

Багато статей і промов В. Я. Чубаря присвячено відродженню Донбасу — всесоюзної кочегарки: «Відбудова господарства на Україні і професійні спілки», «Завдання економічних органів на Україні», «Завдання партії в справі відбудови Донецького басейну» та інші. У статті «Донбас повинен дати республіці дешеве вугілля» Влас Якович зробив такі підзаголовки: «Вказівки Володимира Ілліча», «Виділення великих підприємств», «Широка гласність», «Володимир Ілліч пропонує зміцнити кооперацію», «Робота дрібних шахт». Ці підзаголовки, як і зміст самої статті, свідчать про те, що Влас Якович при вирішенні складних питань завжди радився з Леніним, в своїй діяльності керувався його вказівками.

Після смерті В. І. Леніна В. Я. Чубар — один із вірних його учнів і соратників — віддає багато сил пропаганді ідей і заповітів Леніна серед трудящих України. У цьому збірнику читач знайде спогади В. Я. Чубаря про В. І. Леніна — «Уроки Ілліча», «Заповіді Ілліча», «Із зустрічей з В. І. Леніним», передмову до книги «Ленін в Жовтцевій революції». У них висвітлюються важливі періоди життя і діяльності великого вождя трудящих, показується, як здійснював Володимир Ілліч керівництво господарством країни, зокрема ВРНГ, турбувався про правильне розв'язання національного питання на Україні, розвиток української соціалістичної національної культури. В. Я. Чубар з захопленням говорить про надзвичайне вміння Володимира Ілліча надихати працівників, глибоко вникати у всі ділянки роботи, розбиратись у помилках і промахах, виявляти їх причини. «Після розмови з своїм Іллічем, — згадував В. Я. Чубар, — відчувався приплив енергії, посилення віри в справу, і тяжке стацо-

вище нібито полегшувалось, хоч він завжди підкреслював «архіважки» обставини, які треба подолати».

У багатьох статтях і доповідях В. Я. Чубар висвітлює питання партійного і радянського будівництва, відзначає недоліки в діяльності державних установ як у центрі, так і на місцях, вносить пропозиції щодо удосконалення їх роботи («Промова на III з'їзді Рад Союзу РСР», «Роковина утворення СРСР», «П'ять років планування», «Промова на нараді окружних прокурорів та голів окружних судів»).

Особливо великий інтерес мають праці, що узагальнюють досвід радянського будівництва, такі, як: «Звіт уряду УРСР» — доповідь на VI губернському з'їзді Рад Київщини; «Про господарське будівництво» — доповідь на IX з'їзді КП(б)У; «Про перспективи господарського будівництва» — доповідь на X з'їзді КП(б)У; «Програма соціалістичного наступу» — доповідь на II Всеукраїнській конференції КП(б)У про п'ятирічний план розвитку народного господарства України, промова на XV з'їзді ВКП(б), XVI конференції ВКП(б), XI з'їзді КП(б)У та інші. Ці виступи В. Я. Чубаря насичені великим фактичним матеріалом, в них показана невтомна, послідовна діяльність партії по здійсненню ленінського плану побудови соціалізму, непримиренна боротьба проти троцькістів, правих опортуністів, націонал-ухильників, які використовували кожне утруднення в країні, щоб завдати удару по єдності партії.

Велику увагу В. Я. Чубар приділяв питанням розвитку сільського господарства та колгоспного будівництва. Це, зокрема, видно з таких його статей і промов, як: «Науку на службу сільському господарству», «До десятих роковин», «Розгорнутим фронтом», «Весняну сівбу зустрінути у всеозброєнні».

Культурне будівництво на Україні, здійснення ленінської національної політики, зміцнення дружби народів СРСР — ці питання знайшли широке висвітлення в працях В. Я. Чубаря («Ленінізм піднімає нові мільйони», «Про вивихи», «На нові рейки», «Проблема культурної революції висувається на перше місце», «З найменшою витратою сил треба добитися найбільших наслідків»,

«Наука — могутній фактор створення нових виробництв, нових машин, нових процесів»).

Літературна спадщина В. Я. Чубаря відображає багатогранну державну і партійну роботу, яку він вів протягом двох десятиріч, різнобічність його знань і досвіду. Поряд з головними проблемами, які розв'язували партія і уряд, повз його увагу не проходили і такі питання, як культура видання, реклами, розповсюдження книги серед робітників і селян, недоліки окремих публікацій у пресі. У статті «Критичні замітки» Влас Якович з партійною принциповістю таврує безвідповідальне ставлення до публікації невірогідних матеріалів, що підривають серед мас авторитет радянської преси, вказує на необхідність послідовної боротьби проти бездумних хвастошів, проти проникнення в середовище радянських журналістів методів буржуазних газет, спроб перетворити наші органи преси в сумнівні листки сенсаційних повідомлень. У працях, що друкуються у цьому збірнику, читач знайде чимало думок і висловлювань, які не втратили свого значення і досі.

Статті і промови, подані у збірнику, друкувались у періодичній пресі: газетах «Правда», «Экономическая жизнь», «Коммунист», «Вісті», «Пролетарий», «Всероссийская кочегарка» та інших; журналах «Новый путь», «Народное хозяйство», «Профессиональное движение», «Летопись революции», «Большевик», у стенографічних звітах з'їздів Рад, партійних з'їздів і конференцій, виходили окремими виданнями або публікувались у збірниках.

Ті місця тексту, де зустрічаються застарілі терміни і звороти, відредаговані відповідно до вимог сучасної мови.

Твори в книзі розміщені в хронологічному порядку, а щоб уникнути повторень, з деяких великих за обсягом праць до збірника включено лише окремі розділи, що зазначено в заголовках до них.

У додатку вказано основні дати життя і діяльності В. Я. Чубаря, а також подано примітки.

В. Я. Чубар в юнацькі роки. 1914 р.

З доповіді на II конференції фабрично-заводських комітетів Петрограда

8 серпня 1917 р.
Газетний виклад

Тов. Чубар виступає з доповіддю про участь Центральної ради [фабрично-заводських комітетів] в економічних нарадах. «Для всіх нас цілком ясно,— говорить доповідач,— що робітники повинні брати найближчу участь в урегулюванні економічного життя країни. Після революції це мусили були визнати й наші вороги, залучаючи потроху до складу своїх економічних нарад представників від робітників,— спочатку від Ради робітничих і солдатських депутатів, а потім і від інших робітничих організацій. Перша конференція¹ висловилася за участь у цих нарадах, але лише за умови надання робітникам двох третин місць...

Коли за умов, які вже в липні змінилися, реорганізувалась Заводська нарада, робітникам були запропоновані паритетні начала. Центральна рада знайшла за можливе тимчасово, до конференції, брати участь [в нарадах] на цих умовах, бо кустарний спосіб розв'язання конфліктів дедалі менше задовольняв потреби, і відчувалась настирлива необхідність у більш авторитетному органі. Збори, обговорюючи питання про те, входити чи не входити в ці наради, повинні мати на увазі, що члени, які входять в наради, не можуть бути перевантажені [іншою] роботою; потрібно потурбуватися про те, щоб робітниче представництво було більш сталим при постійній зміні представників. Слід мати на увазі, що при частих змінах на місцях вони не можуть бути в курсі справи і користуватись достатньою авторитетністю. Центральна рада висловила

проти того, щоб представники заводських комітетів одержували плату за свою роботу в нарадах, бо було б, ніби робітничий клас поставляє в ці установи чиновників.

Конференція повинна вирішити питання про участь Центральної ради у цих нарадах і, якщо вирішить його позитивно, повинна ясно усвідомити, що вона зможе зробити на користь пролетаріату...».

Промова на III конференції фабрично-заводських комітетів Петрограда та його околиць²

8 жовтня 1917 р.
Газетний виклад

Питання про розвантаження [підприємств] тісно пов'язане із загальною розрухою. Тов. Скрипник у значній мірі правий, кажучи про контрреволюційність цього заходу. Але вже давно робітники змушені шукати сировину та паливо, щоб запобігти скороченню виробництва. Промисловість, що руйнується протягом 3 років, у Петрограді стоїть вже напередодні краху. Тому в кожному окремому випадку потрібно уважно досліджувати причини евакуації [підприємств].

Уперті розмови про нестачу сировини та палива, про неможливість налагодити доставку продовольства, пожежі на заводах, що є наслідком підпалів, створили тривожний настрій, при якому стало можливо широко заговорити про розвантаження. Комісія по розвантаженню почала свої роботи в момент прориву під Ригю, і панічний настрій перетворив розвантаження в евакуацію. Коли було запропоновано використати водний транспорт, це зрозуміли як наказ виселитися за два тижні. З великими труднощами, наприклад, заводським комітетам вдалося утримати заводи військового відомства, де адміністрація дала розпорядження негайно пакувати верстати. Але ж державні заводи споживають сировини і палива менше, ніж інші, таким чином, їх евакуація не дає потрібної економії. Обивателі мусували всілякі тривожні чутки, що робило деякий вплив і на робітників. Буржуазія ж не піддається паніці і вміє все повернути на свою користь. Коли змішались поняття розвантаження і евакуації, виявилось, начебто для евакуації вже підготовлені місця і справа стоїть тільки за гарантією замовлень та за субсидіями.

Незліченні комісії не зробили нічого для захисту інтересів робітників. Розвантаження загрожує вилитись у панічну втечу. Прийнятий спочатку принцип планомірного вивозу підприємств з можливо коротшим припиненням виробництва був відмінений, коли з'ясувалось, що тільки до 10 жовтня можна розраховувати на водний транспорт. Для вивезення залізницею потрібно буде 200 тис. вагонів; звичайно, що за своїм станом залізниці виконати такий обсяг роботи не зможуть. Підготовчі заходи до вивезення підприємств, що проводяться з таким завзяттям, відвернуть маси від теперішніх подій. Коли почнуться розмови про вивезення верстатів і загрожуватиме масове безробіття, всі організації повинні будуть зайнятись цим питанням. Тим більше, що представники Товариства фабрикантів і заводчиків протестують проти обумовлювання строків відновлення робіт, навіть якщо б такий визначався 1 січня 1918 року. Вони вважають можливим відновлення виробництва тільки після закінчення війни, яка, на їх думку, може тривати ще три роки.

Проте доповідач цілком правий, вказуючи, що нам все ж не відмахнутися від факту часткової евакуації. Працювати в усіх комісіях нам необхідно, щоб захищати свої інтереси, ми повинні наполягати на тому, щоб Центральній раді в кожній комісії було надане місце. Крім того, Центральна рада досягла згоди з Радою судових команд про те, щоб ті не давали барж під машини без робітників. Профспілка вирішила не подавати барж без дозволу самих робітників, тому треба про кожне навантаження, що практикується, заявляти в Центральну раду.

В. Чубар

Промова на Всеросійській конференції
заводських комітетів заводів
артилерійського відомства з питання контролю
над виробництвом³

12 жовтня 1917 р.
Газетний виклад

З питання контролю над виробництвом виступає тов. Чубар.

Тут говорилось, що необхідна гласність шляхом громадського і державного контролю, але це важливо лише для держави, а для нас це лише загальна форма. Найбільший інтерес для нас становить контроль заводських комітетів. При нападках на робітників і звинуваченні їх в збиженні продуктивності праці нам необхідні точні дані, одержані від своїх представників, які повинні бути в курсі справ.

Заводський комітет повинен вникати в дрібниці заводського життя, яке недоступне для державного контролю. Чини адміністрації не засвоїли демократичних принципів і не можуть інколи позбавитися старих порядків, що, з свого боку, природно, викликає до них недовір'я серед робітників. На цьому ґрунті можуть виникати великі непорозуміння, тому-то контроль необхідний і відкритий, бо інакше він неминуче виллється в форму таємного підсиджування, значно більш шкідливого для виробництва. Тут говорилось, що не може бути на заводі господарів, але я скажу на це, що не може бути і самодержавного господаря. Це вже відійшло в легенду, і робітники не повинні бути усунені від виробництва. Кажуть, що робітники, не несучи відповідальності, повинні користуватися правом дорадчого голосу, але, несучи відповідальність, повинні мати вирішальний голос. Але при існуючому порядку робітники не можуть взяти на себе відповідальність, досить того, що вони несуть величезну моральну відповідальність перед своїми товаришами, і мож-

ливо ця відповідальність навіть більша, ніж відповідальність перед законами, яких зараз і не дотримуються. Кажуть, що робітники, не маючи належних технічних знань, можуть, втручаючись у виробництво, порушити вірний хід останнього, але я повинен сказати, що у виробництві велику роль відіграють умови праці, а хто ж може краще знати умови праці, ніж самі робітники. Розпорядження адміністрації, навіть добрі, можуть виявитися в очах робітників поганими, тому всі розпорядження повинні проходити під контролем робітників, цей контроль повинен здійснюватися при участі представників громадських організацій. Контроль не повинен задовольнятися тими зведеннями, які йому дає канцелярія. Необхідне заснування контрольних комісій. Контроль, як державний, так і робітничий над усім виробництвом, — ось що ми пропонуємо.

На закінчення автор пропонує зборам таку резолюцію: «Всеросійська конференція заводів, складів і полігонів артилерійського відомства, обговоривши питання про контроль заводськими комітетами господарської, технічної, адміністративної частин виробництва, а також і виробництва в цілому, вважає, що контроль, як такий, з боку заводських комітетів необхідний. Але визнавши, що відповідальність за виробництво лежить винятково на адміністрації заводів, конференція все ж визнає за заводськими комітетами право контролю і припинення встановлених, явно помилкових або навмисне шкідливих, застосовуваних адміністрацією заходів.

Якщо при розслідуванні виявиться, що запобіжні заходи, які застосовувались за вказівкою контрольної комісії, по суті були неправильними й принесли шкоду виробництву, то за передчасне припинення винесених адміністрацією заходів контрольна комісія несе повну відповідальність».

В. Чубар

Доповідь на Всеросійській конференції
заводських комітетів заводів
Артилерійського відомства з питання
про демобілізацію промисловості

18 жовтня 1917 р.
Газетний виклад

Тов. Чубар у своїй доповіді вказує на необхідність найближчим часом почати переведення промисловості з виготовлення військових предметів на виготовлення предметів першої потреби в сільському господарстві — сільськогосподарських знарядь та інших, використовуючи для підготовчих робіт по демобілізації не тільки технічні сили заводів, але й кооптуючи для цієї мети найбільш досвідчені технічні сили ззовні. Доповідач говорить про те, що в свій час уряд не посоромився пограбувати всю промисловість та ремонтні майстерні, пустивши всі верстати на виробництво [військової продукції]; тому-то й ми тепер повинні зробити так само, тобто повернути всю промисловість на шлях виготовлення предметів мирного часу. Звичайно, робота має йти в масовому порядку, причому кожний завод повинен одержувати роботу за своєю спеціальністю (наприклад, гарматний, патронний та збройовий заводи могли б виробляти двигуни, трактори, частини сільськогосподарських машин і т. ін., хімічні ж заводи могли б виробляти штучні добрива тощо), але за умови автономії заводів, одержання замовлень і широкої роботи на цій ниві фабрично-заводських комітетів.

Доповідь у Бюро комісарів
Військово-революційного комітету
при Петроградській Раді про становище
в Головному артилерійському управлінні

14 листопада 1917 р.

На другий день після мого призначення, 27 жовтня, я прибув до Головного артилерійського управління і був прийнятий в. о. начальника ГАУ, який запитав мене, з якою метою я призначений та якою інструкцією я буду керуватися при виконанні своїх обов'язків. Я відповів йому, що призначення викликає бажанням забезпечити нормальну діяльність Управління та зв'язаних з ним підприємств, а також прагненням усунути можливості затримки сплат на замовлення артилерійського відомства, що видані приватним особам. Головним завданням комісара є сприяння виконанню наказів Військово-революційного комітету, що стосуються даної установи чи підвідомчих йому закладів.

Після цих переговорів він оголосив по Управлінню про моє призначення, і я взявся за роботу. В жодному відділі Управління, куди я звертався з тих або інших питань, я не зустрічав ніяких перешкод, навпаки, охоче давали довідки і запитували про мою думку з даного питання. Як серед вищих чинів Управління, так і серед більшості команди солдатів-писарів панувала думка про необхідність працювати, не допускаючи страйків, щоб не залишити армію без бойового спорядження. Особливо цей настрій було закріплено після визволення генерала Маніковського, і робота пішла нормальною ходюю, хоч час заять, через виключність умов, на нараді службовців усіх головних управлінь був скорочений до 5 годин в день. Мотивами до такого рішення було те, що пошта і телеграф, а також й багато інших установ працюють ненормально, тому робота ГАУ все одно затримується. Зважаючи на те, що до цього часу вони працювали не

6 годин, як інші конторські службовці, а 8, я погодився на тимчасове скорочення робочого дня.

Завдяки відносинам, що установились між мною і службовцями, а також завдяки довір'ю Військово-революційного комітету до генерала Маніковського, який є фактичним керівником артилерійського відомства, я вважав за можливе обмежити свою діяльність контрольними функціями, тому що керувати таким громіздким апаратом не зможу. З цією метою я просив ВРК призначити мені 5 помічників, але задоволення цього прохання не дістав. Два товариша, яких запросив я, були затверджені ВРК, але завдяки необізнаності з діяльністю ГАУ і зайнятості в інших організаціях не могли встановити дійовий контроль над усією діяльністю Управління.

Тепер доводиться вирішувати питання про збільшення заробітної плати вільнонайманим службовцям та про врегулювання одержання харчових продуктів від інтенданства для всіх, хто працює в ГАУ. Крім того, на черзі стоїть питання про переведення у первісний стан * солдатів, які працюють в майстернях та складах артилерійського відомства, що пов'язано з асигнуванням на це сум, які перевищують 100 млн. карбованців. Питання це дуже загострилось, хоч у його вирішенні бере участь Всеросійський комітет робітників заводів артилерійського відомства. Загалом я не зміг внести докорінних змін у діяльність ГАУ як внаслідок безперервності його робіт, так і з причини нестачі часу та досвідченості. Реорганізація відділу заводоуправлінь відбувається, але не досить швидко з причини технічних незручностей. Днями було переобрано командний комітет (солдатів), але відсутніх результатів це не дало, тому що в команді немає партійних осередків, які здатні організувати вибори.

Враховуючи всі ці умови роботи і неможливість користування інструкцією, що вироблена для комісарів, внаслідок того, що я багато часу змушений віддавати роботі в економічних і робітничих організаціях, котра мені більш доступна, прошу вас звільнити мене з посади комісара ГАУ. Контроль же над його діяльністю буде до-

---

* Мається на увазі демобілізація солдатів.

статньою мірою здійснюватись Всеросійським комітетом робітників заводів артилерійського відомства.

Для того ж, щоб докорінно змінити все діловодство ГАУ, яке все-таки має потребу в цьому, необхідні і великі організаторські сили і значний час.

У галузі заводоуправління ця робота провадиться, а в галузі відділів, що відають постачанням армії бойовими припасами та заготівлею їх на приватних заводах, канцелярщина залишається недоторканою.

В. Чубар

14 листопада 1917 р.

*Опубліковано в тижні:
«Петроградский Военно-Революцион-
ный Комитет».
Документи и материалы в 3-х то-
мах. Том 2, М., 1966*

Друкується за текстом книги

До роботи!

За час коаліційного уряду господарське життя країни руйнувалось дедалі більше і більше, що дуже яскраво кидалось у вічі як прихильникам «коаліції», так і її супротивникам. Усі заходи коаліційної сторони, спрямовані проти розрухи господарського життя країни, ні в найменшій мірі не досягали мети і тільки доводили непридатність конструкції влади, що встановилась. Будівництво нових органів регулювання економічного життя країни не зустріло співчуття в середовищі промисловців, і влада, яка налічувала чи не більшість міністрів-«соціалістів», була змушена загальмувати їх розвиток, що й було з успіхом виконано. У підсумку — була скасована Економічна рада, яка створилась для регулювання господарського життя в державному масштабі, а нижчі подібні їй районні органи були переведені до розряду «самочинних» організацій, внаслідок чого їх робота зводилась до нуля.

На жаль, усіх цих фактів було недостатньо для освіти «освічених» соціалістів. Життя не чекало, поки старі бюрократи стануть соціалістами, а робітники не могли спокійно дождитися, поки соціалісти стануть бюрократами, додержуючись мудрого вислову: «З ким поведешся, у того і паберешся», так як «кощава рука голоду», що спрямовувалась Рябушинським, вже схопила пролетаріат за горло. Кризу, яку вдавалось затушковувати неодноразово в період юродивої коаліції, тепер не вдалось усунути, і переворот відбувся.

До влади став пролетаріат і опинився ізольованим. Ті «соціалісти», які працювали з великою старанністю за «коаліції», коли вся їх робота не могла широко розвиватись завдяки верхам, які збереглись від самодержав-

ства, і були неспроможні відразу переродитись, щоб почати крокувати у ногу з новим ладом; працівники, які заявляли про служіння пролетаріатові, в критичний момент зрадили йому. Ганебніше цього вчинку російський пролетаріат не бачив і, не мудруючи, рішуче засудив їх тактику, взявшись захищати своє становище із зброєю в руках. Становище нової влади було у певній мірі зміцнено, але вороги вирішили зробити ставку на господарську розруху та голод, тобто схопились за рецепт Рябушинського.

В той час, коли було падапо повну волю для виявлення ініціативи у будівництві нового життя, у справі виведення людства з тушика, «соціалісти», які йшли на поводку у Коновалова і Кішкіна, виявились неспроможними творити, схрестили руки на грудях і тим самим вільно чи невільно, чекаючи провалу більшовиків, штовхали до загибелі пролетаріат і революцію.

Не вірячи в силу пролетаріату, вони не пішли по шляху зміцнення його сил, а з'єднались з бюрократами-чиновниками, які наскрізь насичені зневагою до пролетаріату і з нетерпінням чекали зручного моменту, щоб повернутись до старих порядків. Внаслідок такого групування сил в країні вийшов поділ на два табори: пролетаріат та трудове селянство і буржуазія з соціалістами-зрадниками. На плечі першої частини випали колосальні завдання, з якими взагалі надзвичайно важко справитись, а в обстановці воєнного часу особливо. Залишаючи остеронь політичні завдання, я зупинюсь на наших економічних. Влада робітників і селян може бути міцною тільки при умові посиленої праці всіх пролетарських і селянських організацій на місцях. Всі заходи, що приймаються для усунення господарської розрухи, можуть проводитись у життя тільки за нашою допомогою, - тому що тепер немає того поліцейського апарату, який насаджував у народі романовські закони. Ми, будівники всього господарського життя країни, зобов'язані застосувати всі свої сили, щоб продукти виробництва не гинули марно, і матеріали, що потрібні для виробництва, не лежали не використаними. Для забезпечення країни всім необхідним потрібно вживати найрішучіших заходів, і жоден громадянин не повинен залишатись без справи. За не-

минучої протидії з боку капіталістів ми повинні довести свою організованість і вміння працювати на користь пролетаріату, не рахуючись з думкою кунки капіталістів та чиновників. Надіятися на старі установи, на які надіялись прибічники «коаліції», ми не можемо.

Зокрема, робітники повинні зміцнити свої організації — Ради, професійні спілки та фабрично-заводські комітети — і зосередити в них всі справи, а для успішної роботи потрібно виділити з свого середовища гідних працівників. Не повинно бути патріотизму своєї давниці, а загальна справа завжди повинна стояти на першому плані. Досить обдурювати себе тим, що працюю на місцях можливо все врятувати. В цьому ми переконались під час «коаліції». Необхідна заміна у верхах усіх бюрократів-чиновників дійсно пролетарськими працівниками. В період будівництва нових форм життя ми не можемо зупинятись перед витратою якихось грошей на організацію апарату нового державного механізму.

Більш доцільніше витратити кошти на ці цілі, ніж на виготовлення предметів, що не мають ніякої коштовності в кінцевому рахунку (як снаряди, які випускаються щоденно тисячами зовсім безцільно).

При підшукуванні засобів влада не може зупинятись ні перед чим, і наше завдання тільки сприяти їй. Розподіл продуктів виробництва може відбуватись тільки за умови досить енергійної діяльності робітничих осередків. Результати ж усякої діяльності залежать від розуміння завдань самими виконавцями. Всі фабрично-заводські комітети повинні зрозуміти, що тільки власними силами можна врятувати становище. Центральна влада проводить загальні заходи і дає напрямок для робіт на місцях, а ми повинні виконувати всі деталі, ясно уявляти собі мету кожного заходу.

Небачену розруху не можна усунути звичайними способами, а тому потрібно застосувати надзвичайні заходи, які наші вороги можуть висвітлювати неправильно. Пролетаріат знає, що за часів війни страждав він, так тому він не повинен допустити, щоб і розраховуватись довелося йому ж. Розраховуватись повинні інші, і це у наших руках. Беручи в свої руки управління народним господарством, влада змушена буде встановити й обов'язковість

праці, що також в інтересах пролетаріату, і це може бути здійснено при його сприянні. Таке зрівняння небажано для заможних, ось тому їм і неависна народна влада, тому вони і з'єднуються в один блок, щоб боротися з нею. Доля наша у наших руках, і від нас самих залежить, чи зможемо ми утриматись на нових позиціях. Візьмемося ж сміливо й дружно за роботу, залишаючи за бортом наших ворогів!

В. Чубар

Доповідь і заключне слово
на I Всеросійському з'їзді рад
народного господарства
з організаційних питань⁴

3 червня 1918 р.

В основу роботи секції з організаційних питань були покладені основні принципи, на яких повинна була базуватись вся робота цих господарсько-економічних організацій як в центрі, так і на місцях. ВРНГ, як орган економічний, який виник зразу ж після жовтневого перевороту, зайняв домінуючу роль в господарському житті країни. Проте надалі, при відновленні роботи в комісаріатах, створилося становище, коли в багатьох випадках змішувались функції як комісарів, так і ВРНГ з комісаріатами.

Розмежування цих функцій не було, певної конституції для розмежування прав і компетенцій тих чи інших органів не існувало. Всі працівники організацій брались за вирішення якнайбільшої кількості питань, і в кінцевому підсумку часто утворювалась та плутанина, яка шкідливо відбивалась на всьому господарському житті країни і зокрема так різко кидалася в очі всім делегатам, що приїздили з місць.

Головне і основне завдання ВРНГ було те, щоб координувати, спрямовувати все господарське життя країни. Зрозуміло, що цей орган повинен був базуватись на якомога ширшій основі, ніж це було в перші дні після перевороту. Зрозуміло, що цей вищий орган повинен мати зв'язки з масами і, доходячи до найнижчих господарських органів, повинен охоплювати все господарське життя країни, і в цьому органі повинна взяти участь якомога більша кількість тих організацій, які є будівниками життя. Виходячи з цих міркувань, структура ВРНГ набирає інших форм порівняно з іншими комісаріатами. Оскільки комісаріати є установами фактично виконавчими, які проводять ті чи інші спеціальні завдання у своїх галузях робіт, оскільки ВРНГ в економічній галузі є спрямовуючим

органом і для комісаріатів, і для інших установ. В силу цього весь склад, весь апарат ВРНГ, починаючи від керівного органу — президії і кінчаючи дрібними осередками, які стоять на чолі відділів і на чолі секцій, повинен складатися з представників зацікавлених груп, зацікавлених установ.

На початку, коли ВРНГ тільки організувалася, було створено бюро, яке пібило керувало роботами, але фактично змушене було створювати виробничі відділи випадково. Тепер же, коли вся робота Вищої ради вимагає особливо сильного напруження, всі виробничі організації, всі професійні спілки, всі економічні господарські організації повинні взяти найбільшу участь в роботі ВРНГ. Всі члени Вищої ради повинні бути залучені до органічної повсякденної роботи в цьому органі, тобто всі керівні колегії повинні комплектуватися переважно з членів Вищої ради, які делегуються відповідними організаціями і відповідальні за роботу цих окремих керівних осередків. Оскільки у нас в даний час проводиться лінія диктатури пролетаріату, остільки у нас всі пролетарські організації повинні ставитись на чолі всіх керівних органів і всіх господарських апаратів, остільки в областях і на місцях всі ці органи складаються у такому вигляді, щоб ця диктатура пролетаріату завжди рельєфно вимальовувалася. Всі необхідні працівники, спеціалісти, представники всіх установ і організацій, які є тим чи іншим фактором у господарському будівництві, будуть залучатись як виконавчі органи цих керівних організацій. Природно, що до цього часу ця загальна схема організації не встигла розвинутись, не встигла встановитись. Розмежування функцій, розмежування завдань, які припадають на долю окремих організацій, до цього часу не було проведено.

Комісія з'їзду з організаційного питання звернула серйозну увагу на взаємовідносини центру і рад народного господарства на місцях і, крім того, на взаємовідносини місцевих рад народного господарства з Радами робітничих і селянських депутатів. В роботі ці дві організації повинні дотримуватись тісного зв'язку між собою, особливо з питань господарства.

Не повинно бути ніяких суперечностей між місцевими радами народного господарства і місцевими раддепами...

* * *

ЗАКЛЮЧНЕ СЛОВО

Відносно кількісного представництва я повинен сказати, що воно базувалось на залученні організацій до роботи, і оскільки відповідальність за роботу покладається на ці організації, представництво повинно бути прямиим. Якщо ми будемо вибирати представництво на з'їзді, то воно буде двоступеневим. Якщо ми залучимо представників всіх об'єднань і спілок, то між ними і керівною колегією, висунутою з'їздом, обов'язково будуть сутички. Я припускаю, щоб всі організації, які мають право брати участь в ВРНГ посилали туди своїх представників. Ці представники оберуть керівний орган. Тут вказувалось, що сам пленум буде непрацевдатним, як це вже було, але це невірно. Непрацевдатним він був раніше тому, що існував і пленум, і бюро з 15 чоловік, і президія. Тепер бюро скасовується і залишаються президія і пленум, і якщо пленум буде вести практичну роботу по відділах, що я передбачаю, то лише за таких умов робота може демократизуватись. Пленум буде досить повноважним, і ті умови, які тут передбачаються відносно відвідування засідань і відповідальності організацій, повністю забезпечать і нормальне обрання цього пленуму.

Тут вказано, що пленум збирається не менше одного разу на місяць. В екстрених випадках він може скликатися й частіше. Певна річ, оскільки учасники пленуму будуть відчувати відповідальність перед організаціями і перед з'їздом, оскільки вони є учасниками пленуму, що керує діяльністю президії, остільки вони повинні будуть брати участь в роботі ВРНГ. Якщо ми будемо дійсно демократичну установу, якщо ми базуємось на широких масах і організаціях, ми неминуче приходимо до такого висновку. Якщо ж ми будемо не господарську, а політичну організацію, то можемо, як і з'їзд Рад, обирати виконавчий комітет з 25 чоловік, і вони будуть вести роботу, але при такій конструкції я не бачу ніякої продуктивної практичної роботи, заснованої на роботі самих мас, самих організацій, які втягнуться безпосередньо в діяльність ВРНГ

і які, як указував т. Косіор, організовуватимуть всі виробництва. Ці професійні об'єднання, які організуватимуть виробництва і приступили вже до організації виробництв, помінявши свою програму, відмовившись від форми професійної боротьби, а взявшись за організацію виробництва, — оскільки вони будуть вести це зверху до низу, оскільки повинні брати участь і в роботах вищого органу, і лише за таких умов я бачу продуктивну роботу цих установ, роботу, побудовану на демократичних засадах, а не на таких, на яких будується робота всіх комісаріатів.

Що стосується представництва, то мені здається, представництво від областей повинно бути збережене у тому вигляді, як тут вказано, тобто в кількості 2 від кожної області. Це пояснюється тим, що області в нас досить великі і робота для областей в центрі буде вестись у двох напрямках. Одному представникові області доведеться бути зв'язуючою ланкою між центром і областю як такими, але один представник втягнеться в роботу загальну, постійну, повсякденну, можливо таку, що не має прямого відношення до життя області, яку він представляє. Що ж стосується представництва кооперації, то два чи п'ять — це великого значення не має. П'ять чоловік — це надмірне збільшення складу пленуму, оскільки двох представників у пленумі цілком достатньо. В таких відділах, як відділ кооперації, який існує в Раді, до роботи в ньому залучаються кооператори, і там вони можуть впливати на те чи інше вирішення питання. Що ж стосується Спілки інженерів і техніків, то тут можливе упущення через те, що не передбачено представництво окремих спеціальних Спілок. Але в числі професійного представництва може бути й представництво Спілки інженерів і техніків. І коли Лозовський вказував, що буде розподіляти місця, то тут малось на увазі, що буде Всеросійська Рада професійних спілок.

(Голос з місця: «Інженери не входять до Всеросійської Ради професійних спілок»).

Тут малось на увазі будувати [роботу] на тих організаціях, які входять, а не на тих, які лише існують. Так що тут представництво інженерів і техніків забезпечене. Крім того, в початковому проекті було висунуто представництво

великої кількості комісаріатів, але комісія вважала за потрібне зупинитись лише на п'яти. Мені здається, оскільки Комісаріат торгівлі ліквідований, представників його слід було б включити.

*Надруковано в книзі:
«Труды I Всероссийского съезда
Советов Народного Хозяйства
26 мая — 4 июня 1918 г.»
(Стенографічний звіт). М. 1918*

Друкується за текстом книги

Фінансування націоналізованих підприємств

За роки розвитку революції соціалістична перебудова господарського життя в Радянській республіці досягла значних успіхів. Перехід у власність Республіки більшості великих промислових підприємств і цілих галузей виробництва докорінно змінив раніше існуючі умови приватнокапіталістичних взаємовідношень і примушує нас вишукувати нові методи ведення цього великого господарства, яке є головним фактором у загальному народному господарстві. Та обставина, що більшість продуктів виробництва є власністю Республіки і може бути використана і розподілена за розсудом Радянської влади, значно полегшує нам перехід до періоду безгрошового розподілу товарів. Але недосконалість наших молодих апаратів не дає ще можливості повністю відмежуватись від минулих традицій, і справи за інерцією продовжують носити відбиток приватнокапіталістичних принципів. З перших випадків націоналізації окремих виробничих одиниць фінансування їх відбувалось під тиском гострої нестачі в засобах як для задоволення працівників заробітною платою, так і для придбання необхідних для виробництва матеріалів, тому що за період війни кредитування майже припинилось і всі операції проводились за умови розрахунків готівкою. Внаслідок того, що у більшості випадків націоналізації керівниками підприємств ставали люди нові, природно, на перший план висувались гострі недоліки поточного моменту і залишались у тіні основні питання: раціоналізація господарства, вдосконалення обліку виробництва, постановка звітності та інше. Через це в перший період прийняття у відання Республіки підприємств характеризувалось великими очевидними витратами, неви-

правданими до цього часу відчутними цінностями. Багато націоналізованих підприємств, що виробляють ті чи інші продукти, не встигли збалансувати своїх надходжень з своїм випуском, тому що розлад ринку не давав можливості реалізувати виробу в певний строк. Інші ж підприємства, що перейшли у власність Республіки, одержали можливість відбудувати зруйновані за роки війни машини, будівлі та устаткування, відчуваючи в цьому гостру необхідність і отримавши кошти на свої виробничі потреби. Безумовно, що при нашому загальному зубожінні в галузі матеріальних ресурсів продовжувати таке неорганізоване витрачання їх, коли навіть за великий період не можна врахувати результатів витрат, було неможливо.

Тому не дивлячись на слабкість нашого державного механізму, не дивлячись на найнесприятливіші об'єктивні умови, що згубно відбивалися на планомірній організації господарства, ми почали застосовувати більш організований спосіб видачі коштів, перейшовши на систему кошторисних передбачень, які складались підприємствами, що мали потребу в цих коштах. На початку застосування цієї системи багато підприємств намагались обійти утруднення, що були неминучими за умов переходу до нових для них методів постачання, і продовжували добувати собі кошти шляхом реалізації продуктів власного виробництва, вислизаючи з-під впливу державних органів і розподіляючи товари поза загальнодержавних планів. Кількість підприємств, які подали свої кошторисні пропозиції, була незначною ще й за тієї причини, що багато з них продовжували отримувати аванси під замовлення відомств та доплати по переглянутих у свій час контрактах на виготовлення військових замовлень. Взагалі існувало багато джерел одержання коштів і мало виявлялася влада господаря — Республіки, яка повинна була знати своє господарство і вести йому докладний облік. Організаційний період будівництва наших господарських органів був надто важким, а традиції приватних господарств надто сильними, щоб ця робота була виконана успішно, і тільки останнім часом ми спромоглися ввести у певне русло всі націоналізовані підприємства.

Однією з найбільших перешкод, що її зустрічають підприємства при одержанні коштів, є відсутність певних

вказівок, в якому вигляді потрібно подавати кошторисні пропозиції, внаслідок чого проходження кошторисів було зв'язано з нескінченними митарствами в нескінченній чисельності інстанцій. До кожного клопотання ставились особливі вимоги, але відсутність достатньої обізнаності про місцеві умови діяльності підприємства створювала ґрунт для недовір'я, і захисники клопотання були вимушені пояснювати одне й те ж у декількох інстанціях. В результаті такого ходіння кошти одержувались, але за такого порядку багато терпіла сама справа, тому що кращі товариші втрачали надто багато часу на захист кошторису. У більшості випадків й до цього часу ця ненормальність не усунена, тому що все ще живе в наших органах помилкова думка, що центральна установа здатна охопити всі дрібниці кожного підприємства і повинна отримати всі матеріали, які визначають ті або інші кошторисні обчислення. Це прагнення розвивалось, очевидно, на ґрунті первісних методів порушення клопотань, коли товариші приходили за коштами без усяких матеріалів, що гарантували доцільність витрат, але привозили з собою тільки висновки місцевих органів, які «підтримували» клопотання.

На ґрунті відсутності ясності в системі кошторисних видавань і слабкості усіх наших установ та організацій в галузі складання кошторисів утворювалось неможливе становище для діючих підприємств. Для того щоб запобігти повного руйнування промисловості, яка переходить у власність Республіки, в травні було видано декрет про аванси, завдяки якому зберіглось багато підприємств, але у період робіт, навіть за наявності такого декрету, створювались нові утруднення, які є дуже характерними для нашого часу.

У той час, коли підприємству негайно потрібні кошти, що в живій справі буває дуже часто, воно втрачало можливість одержувати їх за причин нестачі одного формального папірця або хибного тлумачення того чи іншого рядка декрету в фінансових установах.

Починались «пояснення», обстеження, довідки та інші принади канцелярської роботи (адже вся їх робота полягає в цьому, для цього вони і створюються), а під-

приємство залишалось без коштів, не могло здобути матеріалів, затримувало виплату робітникам і таке ін.

Ідея кошторисних передбачень затоптувалась і змішувалась з поняттям звітності. Утворювалось становище, коли у підприємства не було впевненості у завтрашньому дні, коли ніхто не знав, від кого залежить його доля, бо перша-ліпша інстанція могла починати розглядати справу знову. Порядок проходження кошторисів, який був установлений ще напочатку і полегшений декретом про аванси, виданим у травні, страшенно відстає від життя і вимагає докорінних змін. В жовтні був прийнятий новий порядок розгляду кошторисів націоналізованих підприємств, що почасти полегшує одержання коштів, але за своєю суттю мало відрізняється від попереднього. Практика наших підприємств показує, що, внаслідок неорганізованості всього державного апарату, значна частина цінних для виробництва працівників займається непродуктивною працею по вишукуванню коштів та підготовці матеріалів для кошторисів, а потім по подоланню усіх перешкод в інстанціях проходження кошторисів. Особливо важко буває підприємствам в момент переходу у ведення Республіки, тому що цей момент завжди співпадає з нестачею у підприємства коштів.

Очевидно, що необхідно створити умови, за яких жива діяльність підприємства могла б не залежати від випадковостей у проходженні клопотання про кошти, від налагодженості взаємовідносин між відомствами та інших причин паперового діловодства. Такі умови можливо створити двома шляхами: спрощенням порядку проходження кошторисних передбачень і утворенням резервних фондів для надання негайної допомоги в потрібний момент. Проходження кошторисів може бути спрощено не скоро, бо ніколи ще не застосовувався такий спосіб складання кошторисів, який намагаємось проводити ми. Усі казенні підприємства царського періоду одержували кошти в кошторисному порядку, але кошториси ніколи не охоплювали всіх деталей виробництва, а труднощі в одержанні можливості вести живу справу з причини прагнення фінансових органів поставити кошторис підприємства на одну дошку з кошторисом установи викликали нескінченні скарги на неможливість працювати і вести раціонально

господарство. В результаті таких нарікань заводи морського відомства вдалися до напівкомерційних засад, а заводи артилерійського відомства споживали кошти у формі авансів під наряди на ті чи інші роботи. Кошторисні передбачення приватних підприємств охоплювали витрати правлінь та загальні витрати заводів, не деталізуючи витрат на виробництво, хоч у них була можливість зробити це досить приблизно, бо портфель замовлень майже завжди заповнювався завчасно, а замовлення приймалось після точної його калькуляції. За теперішніх умов усі ці кошторисні передбачення є занадто проблематичними, тому що умови праці вкрай несталі, а тому надмірна деталізація їх не може гарантувати виконання в намічених рамках і є працею непродуктивною. В кошторисах необхідно відзначити лише основні статті витрат як у грошовій частині, так і в матеріальній, а для збалансування затрат потрібно зазначити передбачуваний випуск готових виробів і випуск підготовчих відділів підприємства.

Такі основні статті кошторисних передбачень повинні бути достатніми для одержання коштів, які слід витрачати за детально розробленим планом виробництва, що може бути зроблено підприємствами без зайвих витрат стосовно до умов постачання тощо.

Тільки в порядку звітності можна вимагати точні обчислення по окремих статтях витрат, причому звітні періоди не повинні бути коротші року, бо приведення всіх документів до форми звіту потребує великих витрат. Умови розподілу робіт між підприємствами у нас настільки нестійкі в зв'язку з загальними об'єктивними умовами революційної боротьби, що тільки обережність у закріпленні тих чи інших програм може позбавити нас від марної праці.

Взагалі необхідно центр ваги праці по подоланню внутрішніх спорів перенести на роботи продуктивні, на саме виробництво, а не на вишукування способів одержання коштів.

Ускладнення, що утворились внаслідок тиску на Радянську республіку з боку світового імперіалізму, змушують нас надзвичайно дбайливо відноситись до наших виробничих ресурсів та врахувати гіркий досвід річного будівництва. Багато теоретичних доктринерських ілюзій

потрібно відкинути, і кайдани, що накладаються на живі тіла промислових підприємств, повинні бути розбиті. Не можна через одну проформу гальмувати виявлення ініціативи у використанні моменту і через те, що до кошторису не вписана яка-небудь частина передбачуваних витрат або не передбачена яка-небудь деталь, що складає порошинку в загальному житті даного підприємства, залишати робітників без получки, не давати можливості одержувати необхідні матеріали тощо. Не можна прирівнювати підприємство до установи і жити його за даних умов тільки за кошторисним розкладом. Та й підприємства, які вписуються у певні штати, у період будівництва виходять з кошторисних припущень і витрачають у 2 рази, а то й більше, ніж передбачалось. Завод же, що працює при мільйонних оборотах, неминуче переживає такі ж коливання.

Коли підприємство не одержує своєчасно постачання, то ніяка продуктивна праця неможлива і господарська постановка питання руйнується, завдаючи непоправної втрати всьому народові.

Багато доказів можна навести на захист зміни порядку проходження кошторисів, але з цього не слід робити висновку про непотрібність складати кошторисні проекти; звичайно, вони безумовно необхідні.

Кошторисні проекти окремих підприємств не повинні блукати по десяти інстанціях, доходючи аж до РНК, якщо ці проекти включають у себе звичайну діяльність постійно працюючого підприємства, а повинні остаточно затверджуватись у відповідному центральному органі, що відає даною галуззю виробництва: у виробничому відділі ВРНГ, «главку» або «центрі». Усім відомо, що за рік роботи наші установи досить перетерпіли від нескінченної кількості «ходаків», а тому час їх увільнити від цього. Це може бути зроблено за умови дотримання правил про складання та порядок подання кошторисів, що були опубліковані ВРНГ в «Экономической жизни»⁵ і «Известиях ЦИК»⁶. Крім цих загальних правил виробничими відділами ВРНГ розробляються форми кошторисів. Ця робота може бути виконана найближчим часом і може бути використана в кошторисний період липень 1919 — липень 1920 р., але у першому півріччі 1919 р. нас чекає, очевид-

но, пережити те ж, що ми переживали до цієї пори: весь час витрачати не на організацію роботи, а на ходіння по безлічі кошторисних інстанцій для пояснення зовсім стороннім щодо промисловості товаришам азбучні істини, що для життя підприємства все ще потрібні грошові кошти.

Становище, коли 75 процентів праці витрачається непродуктивно, вбиває будь-яке бажання працювати, тому що надія на можливість виробити нові умови втрачається.

Досвід з 200-мільйонним авансом, який було надано в розпорядження президії ВРНГ, наочно довів повну доцільність спрощення в своєчасному одержанні необхідних коштів. Паралельно складанню кошторисів сама ця ідея втілюється в життя, внаслідок чого утворюється колосальна економія сил та часу. Цілу низку заходів проведено виключно завдяки наявності цього резервного капіталу. В період вироблення і встановлення нових форм виробництва, обліку та звітності такі резервні фонди абсолютно необхідні, але їх слід поставити дещо нижче, тобто на певних умовах надати право витратити їх виробничим відділам. Набагато легше робити зведення кошторисних проєктів за спокійних умов, заздалегідь знаючи, від кого залежить термінове відпускання необхідних коштів, ніж компоувати кошториси нашвидку, знаючи, що потрібно буде їх захищати в 3—4 інстанціях і після вирішення питання чекати результату технічних досконалостей нашого механізму, за яких суми по затвердженому кошторису видаються не раніше як через 2—3 тижні після затвердження. Вдосконалення механізму — одне завдання, а збереження підприємств і всього народного господарства — друге; і хоч ці завдання знаходяться у прямій залежності одне від другого, потрібно цю залежність якомога швидше послабити. Послабити її ми маємо можливість, тому що немає вже незайнятих посад в багатьох нижчих інстанціях, а колишнє прагнення зосередити нитки від усіх деталей господарства в РНК спростовано життям, яке не вміщується зараз у рамки діяльності перших днів після жовтневого перевороту. Диференціація робіт іде швидкими кроками і не слід затуляти очі на дійсність.

Обмежуючись висвітленням техніки системи фінансування наведеними вище міркуваннями, я дещо зупинюсь

на самій суті «фінансування». Під час «вільної конкуренції» «фінансування» мало свої специфічні завдання, стосовно до яких і встановлювались форми надходження коштів. За теперішніх умов, коли державні підприємства не можуть керуватися принципами «конкуренції», але повинні в обстановці надзвичайно гострої нестачі матеріальних ресурсів працювати у важких умовах обмеженого постачання і реалізувати продукти свого виробництва через державні органи розподілу, форми «фінансування» набувають зовсім іншого вигляду. Крок за кроком ми йдемо до усунення з нашого ужитку грошових знаків при укладанні угод або зносінах між установами, і недалекий той час, коли вони нам не будуть потрібні також при розрахунках з працюючими.

Звичайно, що всю політику «фінансування» слід переглянути. Враховуючи те, що основні галузі промисловості знаходяться у веденні Республіки і продукти їх виробництва знаходяться цілком у її розпорядженні, немає ніякої потреби центр ваги кошторисних проектів переносити на грошові обчислювання, а слід базуватися на кількості потрібних матеріалів та джерелах їх постачання. Для підприємства важливо одержати кошти на оплату праці та на непередбачені витрати, що складають незначну частину бюджету і матеріалів, які потрібні виробництву.

Перша частина потреби повинна задовольнятися без зволікань; отже, десь поблизу повинен бути резерв засобів. Друга частина менш гостра і піддається меншим коливанням, ніж перша; тільки методи та джерела живлення підприємства матеріалами повинні бути встановлені заздалегідь і по можливості нечасто змінюватись. Розвиток діяльності органів, що постачають населенню предмети першої потреби та харчові продукти, неминуче досягне такого становища, коли і для заробітної плати працюючим не буде потрібно грошових коштів. Для всіх нас зрозуміло, що ми йдемо цим шляхом; а тому очевидно, що «фінансування» повинно перетворюватись у «постачання». До того часу, поки від підприємства будуть вимагати фінансового балансу, перехід від фінансування до «постачання» немислимий, тому що всі працівники органів, які керують підприємствами, будуть змушені без

кінця враховувати складові елементи виробництва, що постійно змінюються, переводячи їх на непотрібні грошові викладки. Більш раціонально використати їх сили на облік реальних величин по елементах виробництва, тобто матеріалів, надавши статистичним установам можливість одягати ці викладки в будь-які умовні тоги. Старі методи обліку господарств приватнокапіталістичного характеру, коли конче було потрібно підвести підсумки робіт кожного окремого підприємства для того, щоб власник одержав бариші, за теперішніх умов застосовуватись не повинні. При здачі продуктів виробництва державним органам державне підприємство не повинно прагнути до зведення свого балансу з прибутком, тому що це є ніщо інше, як штучне підтасовування цифр, яке не дає ніякої користі державі в цілому, а тому облік таких прибутків є безплідною роботою, що відволікає сили та кошти від іншої, більш корисної роботи. Ми вже пройшли достатній шлях, щоб почати відмовлятися від приватнокапіталістичних способів у справі організації народного господарства. Необхідно звільнити частину сил від непотрібної роботи і спрямувати їх у іншому напрямі.

Майбутньому другому з'їздові Раднаргоспів доведеться ґрунтовно зайнятися цим питанням, щоб впевнено ступити на шлях відмови від впливу умов фінансування на життя підприємств, коли значна частина потреб виробництва може задовольнятися без наших фінансових органів. Встановивши певний порядок проходження кошторисів у наших господарських органах та забезпечивши себе резервними фондами для невідкладних платежів працюючим, ми зможемо будувати взаємовідносини між споживачем і виробником на нових засадах, що не потребують колосальних затрат сил та коштів і не відбиваються так згубно, як зараз, на самому виробництві. Якщо з'їздові пощастить вирішити цю складну проблему, то в найближчому майбутньому будуть забуті ті муки, що випертіли всі націоналізовані підприємства у перший період.

Ми, хто стоїть безпосередньо біля живої справи життя промислових підприємств, зобов'язані враховувати весь досвід і відповідно до життя перебудовувати весь дер-

жавний апарат, а не бути свідками пасивного утискування живих організмів у залізні рамки канцелярських перскручень.

Отже, завдання другого з'їзду Раднаргоспів у питанні фінансування націоналізованих підприємств зводиться до вирішення таких основних положень:

1) Упорядкування системи кошторисних асигнувань — форми кошторисів, порядок розгляду і надання коштів.

2) Бюджети підприємств та відновлення кредитів, що відпущені підприємствам.

3) Постачання підприємств у зв'язку з кошторисними проектами.

4) Взаємні розрахунки між націоналізованими підприємствами і державними установами в кошторисних проектах та виконанні кошторисів.

В. Чубар

Жовтневі дні 1917 року

(Спогади)

Починаючи з «корніловських» днів (початок серпня 1917 р.), пролетаріат Петербурга знову ожив, знову закипіла організаційна робота. Центральна рада фабрично-заводських комітетів енергійно прийнялася за організацію своїх районних відділів, щоб безпосередній зв'язок з самими низами здійснювався якомога краще, а також з метою залучення нових сил з місцевих осередків.

Була скликана Всеросійська конференція об'єднань фабрично-заводських комітетів⁷, яка обрала центральний орган і накреслила основні положення, що визначали взаємовідносини між фабрично-заводськими комітетами, які займали революційну позицію, і професійними спілками, які перебували під впливом опортуністів Всеросійської ради професійних спілок.

Положення «демократизованих» економічних органів погіршувалося з тієї причини, що капіталістична частина міністрів відходила від демократії взагалі, а тому ці органи опинилися в скрутному становищі і ледве животіли. Представники революційних робітників від ЦРФЗК й Петроградської ради професійних спілок почали енергійно проникати в економічні органи й вести в них відповідну пролетарську лінію. Серед широких трудящих мас авторитет робітничих організацій зростав все більше й більше. В повітрі носився дух диктатури пролетаріату. Коаліція зжила себе остаточно, і це відчувалося в кожному явищі повсякденного життя.

В протилежному таборі відчувалася повна розгубленість, але соціал-опортуністи нічого не бачили або не хотіли бачити. Кожному свідомому товаришеві було зрозуміло, що коаліція втрачає під ногами ґрунт.

Мені доводилось працювати в багатьох «демократизованих» органах регулювання господарським життям і наочно переконуватись у немигучій здачі позицій непримиренними з табору капіталістів. Посилена партійна робота відривала багатьох товаришів від участі в цих органах, але вплив навіть небагатьох учасників позначався досить відчутно як у питаннях постачання, зупинення підприємств, евакуації промисловості, так і інших. Робітничі організації, які брали участь у роботах в економічній галузі, починали охоплювати їх діяльність повністю і до моменту повстання були достатньо підготовленими, щоб взяти на свої плечі тягар перших кроків господарської перебудови. Висвітлення всіх перлів коаліційної творчості перед широкими робітничими масами, що їх проводили ЦРФЗК і Петроградська рада професійних спілок, створили вкрай підвищений настрій, на ґрунті якого перспективи найближчого майбутнього змальовувались в райдушних фарбах.

Відчувалась впевненість у вірному розумінні становища. Конференції відповідальних працівників партії більшовиків проходили надто жваво: дві протилежні лінії, які визначились, обговорювались в місцевих партійних осередках. Хитання виявляли товариші, що безпосередньо працювали в господарській галузі, і взагалі ті, що стояли близько до широких мас, на які повинна була спиратись нова влада пролетаріату.

При підрахунку реальних сил, який проводився на зборах 22 жовтня, ті, хто хитався, немов би дістали ще більше підстав до цього, бо т. Подвойський, який працював у військовій організації РСДРП, відкрито заявив про малочисельність надійних штиків. Тов. Чудновський палко доводив неприпустимість активного виступу до з'їзду Рад і був підтриманий багатьма іншими товаришами. Але події розгорталися з неймовірною швидкістю. Коаліційний уряд теж готувався до бою в момент з'їзду і виробив відповідний план оточення Смольного, який, на щастя, був своєчасно розкритий нашими товаришами. Напруження, що панувало серед усіх активних товаришів, надавало всім якоїсь надзвичайної енергії.

З блискавичною швидкістю з'ясувалася перевага на боці пролетаріату, і розпочалася невпинна робота як

організаційного характеру, так і робота по вирішенню поточних практичних питань, що звалилася на плечі пролетаріату. Ще в період боротьби ЦРФЗК розпочала налагоджувати апарат для ведення господарства. 26 вранці було скликане засідання, присвячене розробці декрету про робітничий контроль, положенню про господарський орган для керівництва всім економічним життям. Питання про «демократизовані» регулюючі органи було поставлене руба — існувати їм чи ні.

Того ж дня невелика коротка парада з цього приводу відбулася у товариша Леніна. На жаль, з неї мені довелося піти, бо я був призначений комісаром Головного артилерійського Управління, як найбільш знайомий з цією установою. 27 я вже був у цій установі. Прийняли мене досить дружжелюбно, як старого знайомого, бо знали мене як учасника конференції робітників артилерійських заводів, що проходила в середині жовтня.

При оголошенні саботажу в різних установах і нестійкому становищі доводилося напружувати всі сили до збереження цього апарату, чого й вдалося досягти завдяки тактовності т. Мехоношина, який очолив постачання.

Незважаючи на те, що деяка частина офіцерів хотіла покинути роботу за прикладом інших, все-таки робота не припинялась, і поступово, крок за кроком почалася реорганізація цього управління. В той час як я займався цією установою, відвідував окремі підвідомчі їй заводи, робітники яких завжди були найбільш відсталі в політичному відношенні, я відривався від життя і, потрапляючи увечері у Смольний, виявлявся необізнаним з тими подіями, які відбулися. Подолання опору як в ГАУ, так і, зокрема, на Гарматному заводі, звідки доводилося брати кулеметні станки, гармати та частини до них, створювало враження, що побоювання товаришів, які висловлювались за несвоечасність виступу, були справедливі.

Торгівля з угодвцями про склад Ради Народних Комісарів, яка тривала кілька днів, створювала вкрай непевне становище; незважаючи на посилену роботу всіх активних товаришів, машина з місця не рухалася, і дуже впадала в очі нестача сил. Ця обставина ще більше посилювала хитання, і становище ускладнювалось.

Дуже відчутною була нестача активних товаришів, яким би можна було доручити відповідальні посади в державних установах. В період моєї роботи комісаром ГАУ мене призначили також в комісію по праці, але, не маючи змоги органічно включитися в роботу, мені довелося побувати всього разів 3—4 на її засіданнях.

Коли чиновники оголосили саботаж, нам довелося мобілізувати всі сили ЦРФЗК і Петроградської ради професійних спілок і направити їх в центральні установи. Угодовська Всеросійська рада професійних спілок не могла дати таких працівників і залишилася за бортом, марнуючи час на обговорення вчинків Рязанова, Лозовського й переживування старих форм «демократизованих» органів регулювання; з цього нічого не вийшло.

Декрет про робітничий контроль утворив Раду робітничого контролю. До неї ввійшли представники майже всіх робітничих організацій Петрограда, які до повстання приймали активну участь в роботі економічних органів.

З першого ж засідання з'ясувалось, що контрольні функції не вирішують питань, а тому зрозуміло, що всі члени Ради контролю ними не займалися, а приступили до роботи в щойно створеній Вищій раді народного господарства.

Для організації ВРНГ Радою Народних Комісарів було створено комісію, до якої ввійшли тт. В. В. Оболенський, В. М. Смирнов, М. О. Савельєв, за участю представників ЦРФЗК, в тому числі т. М. О. Скрипника. Ідея створення ВРНГ зародилася в ЦРФЗК і втілилася в конкретній пропозиції т. Амосова, над розробкою якої нам довелося працювати в перші ж дні — 26 і 27 жовтня — разом з товаришами з Петроградської ради професійних спілок. Мені 2 чи 3 рази довелося брати участь і в роботі комісії т. Оболенського, де ми відстоювали безперечний пріоритет революційного пролетаріату, на противагу пропозиції т. Ларіна про пропорційне представництво від найрізноманітніших груп. Ця його пропозиція давала переваги селянству і іншим прошаркам, що неминуче призводило до зменшення робітничих представників до третини місць.

Після появи декрету про ВРНГ⁸ були скликані установчі збори, на яких обрали виконавче бюро в кількості

15 товаришів. Перше організаційне засідання бюро проходило в Смольному. На ньому було прийнято за основу нашу схему організації ВРНГ за виробничими відділами, намітилося розмежування функцій між членами бюро й обрано президію.

З перших же днів роботи довелося вирішувати окремі конкретні питання, але в розпорядженні бюро не було ніяких необхідних даних, а весь державний механізм був настільки зруйнований, що одержати їх не було ніякої можливості. Як наслідок відсутності точно визначених меж компетенції, і бюро, і президії, і окремим членам ВРНГ доводилося вирішувати питання без будь-якої системи, в міру їх надходження.

Під тиском делегацій, які зверталися до того чи іншого члена бюро, виносились негайні рішення, що фіксувалися на клаптиках паперу і втілювалися в життя найрізноманітнішими шляхами. На перших же засіданнях, які проходили в Маріїнському паладі, виникли палкі суперечки з питань реорганізації різних установ і з питань загального характеру. Це призвело до того, що частина членів бюро відійшла від роботи і виявилась нестача відповідальних працівників.

Питання демобілізації промисловості, пов'язані з необхідністю фінансування і з видачею замовлень на предмети мирного споживання, питання організаційні, конкретні справи окремих підприємств щодо постачання та ін. розв'язувались суто випадково. Єдність дій ВРНГ порушувалась з причин відволікання кожного її члена в галузь, що потребувала спеціального ознайомлення. Працювати доводилось надзвичайно багато, вирішувалась немовби велика кількість основних питань, але на кожному кроці при проведенні тих чи інших заходів доводилось натикатися на пусті місця.

Фактично внаслідок саботажу чиновників у міністерствах, ВРНГ доводилось витримувати весь тягар господарського будівництва. Товариші робітники, знаючи природу ВРНГ, звертались по її допомогу з найрізноманітніших питань і знаходили те чи інше їх вирішення. Крім окремих практичних питань, президія ВРНГ вирішувала й загальні організаційні питання, налагоджуючи апарат установи. Правда, зробити це було дуже важко через не-

погодженість дій відділів і через те, що справи треба було розв'язувати негайно. Численні делегації з місць надзвичайно збільшували обсяг роботи, що потребувало добре налагодженого апарату, який почав був налагоджуватися, але евакуація до Москви зовсім його розбила.

Характерною рисою діяльності ВРНГ і інших установ був надзвичайно простий і рішучий підхід до вирішення найважливіших питань, що надавало їм роботі великої продуктивності, хоч результати такого ставлення до справ не завжди виправдовували ці методи. В більшості випадків питання вирішувались мимохідь (націоналізація Копорської залізниці, видача замовлень на великі суми, фінансування підприємств, анулювання замовлень і ін.), результати чого даються знаки тільки останнім часом, коли у взаємини, що склалися, ці старі постанови врізаються клином. В інших же випадках, при необхідності встановити вихідний пункт питання, це зробити не вдається внаслідок відсутності будь-яких слідів, бо значна частина аналогічних питань вирішувалась по-різному (напр., «Положення» першого періоду про Главки і Центри).

Кінець кінцем вся початкова діяльність ВРНГ, як результат перших кроків диктатури пролетаріату в економічному будівництві, якщо й не дала блискучих результатів, то змогла створити умови, завдяки яким провалу на цьому шляху не сталося, і ми тепер, маючи багатий досвід недавнього минулого, по шляху творення крокуємо вперед значно швидше. Залучення ж до роботи інших працівників забезпечує повний успіх в справі перебудови нашого господарства на соціалістичній основі.

В. Чубар

Роль Центральної ради фабрично-заводських комітетів в організації Вищої ради народного господарства

Для всякого політично зрілого робітника було давно зрозуміло, що з переходом політичної влади до пролетаріату весь тягар керівництва економічним життям лягає на його ж плечі. Тому поряд з розвитком партійної роботи після лютневого перевороту частина товаришів робітників зайнялась підготовчою роботою в економічній галузі. Ради солдатських і робітничих депутатів першого скликання, як органи політичні, скоро перетворилися на пусті говорильні й не справляли ніякого впливу на органи, що керували господарством країни. Їх економічні відділи, які переважно склалися з угодовських елементів, тримали курс на спільну роботу з підприємцями і внаслідок своєї сліпоти не бачили або не хотіли бачити, що капіталісти не йдуть на таку роботу, вважаючи її для себе принципово неприйнятною. В результаті з'явилися «демократизовані» органи регулювання, де представники «демократичних» груп були в меншості і склалися переважно з інтелігентів, яких занадто багато виявилось в Радах.

В результаті сталося те ж затемнення класової свідомості робітничих мас, яке ми вже бачили раніше при організації військово-промислових комітетів, коли туди ввели «робітничі групи». Але оскільки в об'єктивних умовах життя після лютневого перевороту не було сприятливого ґрунту для існування таких установ, оскільки маси революціонізувались надзвичайно швидко і невпинно йшли до завоювання достойного місця своїм представникам в цих органах, то й економічні відділи Рад, і «демократизовані» регулюючі органи повисли в повітрі. На сцені з'явилися робітничі організації, висунуті безпосеред-

ньо масами, зацікавленими в господарстві. Фабрично-заводські комітети, які з'явилися на підприємствах після лютневого перевороту, в силу природного розвитку своєї роботи в багатьох випадках втяглися в керівництво підприємствами, що проявлялося в їх участі у справі забезпечення підприємств сировиною, паливом, у справі розподілу готової продукції.

Комітети звернули особливу увагу на спекуляцію, яка так поширилася за період війни. Оскільки життя вимагало від товаришів, що працювали у фабрично-заводських комітетах, рішучої економічної політики, а її вводили у свою програму тільки більшовики, то цілком природно, що вони й стали переважати в складі членів цих комітетів.

Правда, умови роботи були такими, що багато угодців, які працювали на цьому поприщі, досить часто відступали від лінії своїх вождів і в практичних питаннях йшли пліч-о-пліч з нами, піддаючись інстинктові справжніх пролетарів.

Фабрично-заводські комітети дуже швидко відчували в своїй діяльності відсутність органу, здатного полегшити роботу кожного з них окремо, і вже у травні була скликана конференція, яка й створила такий орган — Центральну раду фабрично-заводських комітетів.

Центральна рада налічувала в своєму складі незначну більшість більшовиків, але завдяки нашій активності керівництво всією діяльністю цієї установи і лінія поведінки були спрямовані на правильний шлях. В найкоротший строк представники Центральної ради ввійшли до складу всіх «демократизованих» органів, вперто відстоюючи там класові погляди, на противагу навіть представникам інших «демократичних груп». Кампанія за пріоритет $\frac{2}{3}$ робітничого представництва в цих органах, яку вела Центральна рада, була убита липневими подіями, але і в цей період нами було звернуто особливу увагу на організаційне будівництво. В результаті цієї роботи з'явилися районні ради фабрично-заводських комітетів, в роботу яких були втягнуті безпосередньо комітети всіх підприємств, що давало можливість використати цей апарат в момент політичних криз.

Крім того, революційна позиція, що її зайняла ЦРФЗК, приваблювала до себе всіх товаришів, які потра-

пили до Петербурга і працювали в заводських комітетах на місцях. Інструктування їх сприяло появі таких об'єднань у великих промислових центрах, як Київ, Одеса, Катеринослав, Харків, і багатьох інших, де більшовики мали значний вплив. Ця робота йшла настільки успішно, що у вересні вже була скликана Всеросійська конференція рад заводських комітетів, на якій переважали більшовики і яка виділила Всеросійський центр фабрично-заводських комітетів, встановивши його залежність від Всеросійської Ради професійних спілок, яка в переважній більшості складалася з угодовців.

Таке співвідношення було не життєвим і цьому центрові довелося працювати в переважній своїй більшості під прапором ЦРФЗК Петрограда. Під час корніловського виступу Центральна рада повністю використала свою систему зв'язку з місцями й завдала немало клопоту угодовцям з ЦВК, забезпечивши Виборзький район великою кількістю ручних гранат та інших вибухових речовин, яких, незважаючи на всі намагання ЦВК, не вдалося вилучити.

Участь представників ЦРФЗК у всіх економічних органах періоду коаліційного правління мала на меті, з одного боку, інформації, а з іншого — виявлення пролетарської точки зору на вирішення питань, бо революційна організація добре розуміла неможливість проведення соціалістичних заходів у співдружності з капіталістами. Ілюзії угодовців падали одна за одною, і до жовтня, коли вже повністю стала очевидною неспроможність коаліції, участь ЦРФЗК в органах регулювання активізувалась, а залучення заводських комітетів до управління підприємствами на місцях пішло більш інтенсивно. До моменту жовтневого перевороту* ЦРФЗК мала достатній досвід в роботі економічних органів і добре знала їх роль в господарському житті.

У перший момент після 25 жовтня 1917 р. Центральна рада мобілізувала всі свої сили і направила їх в ті органи, де розпочався саботаж чиновників. При загальному саботажі міністерських чиновників було немислимо пустити в дію старий апарат, а наявність «демократизо-

---

* Так у тексті.

ваних» економічних органів аж ніяк не гарантувала нормального ходу роботи. Таким чином з'ясувалась необхідність створення нових органів, побудованих на інших принципах.

Вже в розпал жовтневих днів ЦРФЗК обговорювала ідею створення загального господарського органу, здатного вести господарство по шляху соціалістичної перебудови. 26 чи 27 жовтня з цього приводу була влаштована нарада з участю товариша Леніна, і ідея створення такого органу закріпилась остаточно. Тоді ж почала фігурувати в проектах і сама назва «Рада народного господарства».

У зв'язку з тим, що до жовтневого перевороту ми посилено поширювали лозунг «робітничий контроль над виробництвом і розподілом», який коаліційним урядом не схвалювався, але який був схвально зустрінутий широкими робітничими масами, першим кроком в організації господарства було видання декрету про робітничий контроль (14 листопада). Центральна рада у виробленні цього декрету прийняла найактивнішу участь, відстоюючи свою постійну позицію: більшість пролетарського представництва. Правда, деякі товариші висловлювали думку про введення до складу Ради робітничого контролю більшості з селян і інших елементів (за принципом пропорціональності). Цим декретом фактично вперше було узаконено положення фабрично-заводських комітетів, а значить — і їх центрального органу.

З перших же днів влади пролетаріату стало зрозуміло, що обмежуватись контролем не слід. Тому була створена комісія за участю представників ЦРФЗК для вироблення положення про господарський орган, який би охопив все економічне життя. Це й було негайно зроблено: вироблено положення, яке забезпечувало цей основний принцип шляхом сполучення центрального органу робітничого контролю з представництвом од відомств, що відновлювались.

Коли вироблялось положення про робітничий контроль, функції його центрального органу передбачались суто контрольні. Але оскільки чиновники вчинили саботаж і нікого було контролювати, а треба негайно було працювати над налагодженням нормального життя, то

зрозуміло, що центр всієї ваги перейшов із Ради контролю на Раду народного господарства.

ЦРФЗК, працюючи над проектом Ради народного господарства, звернула особливу увагу на цю обставину і запропонувала відповідну схему організації ВРНГ. ЦРФЗК передбачала, що новому органу обов'язково доведеться розширювати свою діяльність за рамки звичайного законодавства в бік безпосереднього ведення господарства і вважала, що раз фабрично-заводські комітети перейшли в результаті вигнання підприємців від контролю до безпосереднього керівництва підприємствами, то ВРНГ, яка переслідує цілі соціалістичної перебудови життя, обов'язково доведеться взятись за безпосереднє ведення окремих галузей господарства. На підставі цих міркувань схема передбачала побудову ВРНГ стосовно до цих основних галузей. Досвід попередньої роботи в економічних органах регулювання, який виявив потребу підпорядкування цим органам в окремих питаннях всіх установ, спонукав ЦРФЗК висунути основне положення: підпорядкування ВРНГ з питань постачання й розподілу всіх підприємств, кому б вони не належали, і у відповідності з цим — необхідність участі комісаріатів у ВРНГ. Цей же досвід примусив висунути ідею об'єднання і реорганізації всіх існуючих органів регулювання. В результаті робіт комісії з'явився декрет про створення ВРНГ, за яким Рада робітничого контролю повністю ввійшла до складу ВРНГ. У зв'язку з такою конструкцією, а також завдяки характеру підготовчих робіт у керівному органі ВРНГ — бюро — виявилось п'ять членів з працівників ЦРФЗК. На першому ж засіданні нового бюро схему ЦРФЗК було взято за основу й прийнято з деякими доповненнями, які передбачали обслуговування загальних питань (банківська справа і ін.).

В подальшій організаційній роботі ВРНГ відчувався постійний вплив ЦРФЗК, яка значну долю своєї роботи присвячувала обговоренню проектів, зокрема проекту положення про місцеві й обласні Ради народного господарства, яке було прийняте ВРНГ 23 грудня.

Вже до цього моменту ЦРФЗК в Петрограді стала перетворюватись на місцеву Раду народного господарства, а до лютого 1918 р. вона зовсім перетворилася на облас-

ну РНГ, використавши для цього як безпосередньо свій апарат, так і апарати тих регулюючих економічне життя області органів, якими після жовтневого перевороту фактично керували делеговані Центральною радою представники (заводські наради тощо).

Основний принцип організації ВРНГ стосовно галузей виробництва, висунутий ЦРФЗК, виявився життєвим і втілюється в життя, постійно удосконалюється. Принцип розмежування робіт ВРНГ за функціями — організації виробництва, постачання, контролю, господарської політики, — не набувши достатньої розробки, не сприйнятий в тому схематичному вигляді, в якому був висунутий. Проте життя, вносячи певні корективи, все ж вимагає відповідного розподілу праці за функціями; в результаті під іншими ярликами, в іншій формі, але по суті та сама диференціація функцій відбувається. Схематичне зображення цих положень розумілось занадто поверхово, а в Центральної ради і її представників не вистачало сил детально розробити цю схему, докладно описати й розповсюдити серед тих, хто будував цей орган.

Підхід до цієї схеми від загального до часткового не виправданий життям, але від часткового до загального виправдовується безумовно. Ніхто не міг заздалегідь втиснути у визначену форму роботу такого органу, якою повинна бути ВРНГ, але початкові контури були намічені Центральною радою правильно.

Пролетарське чуття спрямувало діяльність нового органу, а дальший його розвиток відбувається по накресленому Центральною радою шляху — поглинення всіх господарських органів і єдиної організації виробництва та розподілу на комуністичних началах.

Внесення коректив у деталі не змінює основних накреслень, і це свідчить про здорові принципи, які покладено в основу при створенні ВРНГ.

Політика ЦРФЗК позитивно вплинула на широкі кола пролетаріату, спрямувавши їх увагу на активну участь у веденні господарства країни, під їх особистою відповідальністю.

В. Чубар

До розрухи транспорту

В даний момент, як і півтора року тому, питання про посилення ремонту рухомого складу стоїть якнайгостріше. Найближчі перспективи в цій справі так само безнадійні, якими вони були й до цього часу. Як після жовтневого перевороту у 1917 році всі заводи кинулись на замовлення Комісаріату шляхів сполучення і взялися ремонтувати паровози, так і тепер значна частина металообробної промисловості спрямовує всі свої сили в галузь ремонту, тим більше, що для виробництва нових одиниць у нас недостатньо матеріалів.

Остання обставина стала головною причиною припинення нового паровозо- і вагонобудування й до цього часу переважає над нашою політикою в металообробній промисловості, незважаючи на розширення кордонів Радянської Росії в бік джерел палива і сировини. Тепер ми працюємо під знаком — «все для ремонту паровозів і вагонів» і в зв'язку з цим ризикуємо, піддаючись тимчасовому впливові, завдати непоправних збитків нашому виробництву взагалі.

В недалекому минулому ми мали яскравий приклад такого захоплення, коли бажання задовольнити потреби війни примусило виготовляти снаряди і в залізничних майстернях, і на фабриках, і на всіх заводах. Те ж саме може статися і з ремонтом рухомого складу на наших заводах, не пристосованих до цієї роботи.

Характер виробництва наших найбільших заводів, покликаних тепер взятись за ремонт, настільки різноманітний, що в разі нагромадження ремонту основне виробництво неминуче буде припинено на довгий час.

Тому треба встановити ту межу, яку не слід переступати при організації робіт по ремонту. Потрібно так розрахувати роботи, щоб основні цехи все ж були використані доцільно, щоб продукти виробництва могли виготовлятися в кількості, яка б відповідала технічним ресурсам підприємства, щоб в потрібний момент не треба було робити корінної перебудови, а отже, і втрачати час, сили та кошти.

У тому становищі, яке ми переживаємо в даний момент такі міркування здаються безглуздими, але життя не може обмежитись даним моментом, а вимагає передбачення майбутнього. Не закриваючи очей на те, що наші технічні засоби дозволяють нам ремонтувати тільки 30 процентів нашої загальної потреби і що за час війни зростає кількість «хворих» паровозів, які потребують посиленої роботи всіх підприємств, що займаються тепер ремонтом, протягом п'ятирічного періоду нам треба сміливо заглянути в майбутнє і стати на шлях рішучих заходів.

Не згортаючи нового паровозобудування, щоб не створити перерви в забезпеченні залізниць, [слід] негайно приступити до організації нових ремонтних підприємств, розраховуючи на їх максимальну продуктивність, спроможність доповнювати існуючі виробничі одиниці до задоволення нормальної потреби в ремонті. Та ж обставина, що при існуючих умовах ремонт паровоза потребує більше коштів, ніж випуск нового (враховуючи втрату продуктивності інших цехів, яка приноситься в жертву ремонту), зобов'язує нас не бентежитися тим, що створення нових підприємств тепер занадто утруднено, що ця робота потребує багато часу, що процес організації виробництва на новому місці занадто довгий. Треба врахувати всі ці недоліки і створювати підприємства суто воєнного типу, що можливо здійснити за рік-півтора, але зате справа ремонту буде налагоджена і паровозобудівні заводи не будуть засмічені невластивою їм роботою, яка примушувала їх робити нераціональні витрати. Плекати надію на успіхи у справі ремонту при існуючих засобах ми не можемо, хоч би загальні умови й дозволяли підняти продуктивність до норми 1915—1916 рр., бо ж всім добре

відомі недоліки майстерень і заводів, пристосованих для цих робіт.

Кустарництво різноманітних підприємств на цьому поприщі потерпіло явний крах на прикладі франко-російських, російсько-балтійського і ін. петроградських заводів. Очевидно, що центр ваги робіт по ремонту треба перенести на залізничні майстерні, організувавши забезпечення їх запчастинами і заготовками, що вироблятимуться на заводах паралельно з виготовленням нових одиниць. Погано тільки, що не всі залізничні майстерні можна розширити або забезпечити додатковим устаткуванням тому, що цього не дозволяє зробити їх місцезнаходження чи загальний стан (застарілість). Для нових виробничих одиниць знайдеться і місце, і устаткування, необхідно лише взятись за справу. Лише при такому розвантаженні наших заводів вони зможуть випускати в майбутньому нові паровози і інші предмети, для виготовлення яких вони пристосовані (судна і суднові двигуни, торф'яні машини, устаткування вугільних шахт і інші вкрай необхідні предмети).

Комісії по ремонту рухомого складу слід глибше пустити коріння в справу ремонту і, не розпорошуючись на дрібниці, викликати до життя сили, здатні правильно спрямувати справу ремонту.

Поза вказаним нам шляхом успішне вирішення цього питання неможливе. Раціональна постановка ремонту можлива лише в спеціально пристосованих майстернях, що технічно важко виконати й навряд чи доцільно робити на існуючих заводах, які повинні виконувати інші завдання.

У зв'язку з наміченою системою Комісаріату шляхів сполучення доведеться посилити свої роботи щодо нормалізації деталей і якнайшвидше усунути ті умови, за яких доводиться копатися під кожним паровозом окремо, припасовуючи частини мало не по місцю, бо наявність великої кількості різноманітних паровозів позбавляє підприємства можливості організувати роботи за принципами масового виробництва. Звільнення України сприяє проведенню на ділі поділу праці між заводами і залізничними майстернями, бо місткість ремонтних майстерень півдня значно більша, ніж у центральному районі, причому обладнання

найновіших з них (ізіумські, олександрівські) дасть змогу при успішному постачанні їх напівфабрикатами підвищити удвічі продуктивність праці, навіть стосовно продуктивності 1916 року. Отже, потрібно зосередити всю увагу на організації робіт по ремонту в залізничних майстернях і створити ще 2—3 ремонтних заводи за типом подільського парк-ремонту, що не так вже й тяжко в зв'язку з звільненням України і наявністю значної кількості типового механічного устаткування на багатьох складах евакуйованих вантажів.

В. Чубар

Скорочення штатів і поліпшення радянського механізму

Вже досить давно почали жваво дебатовати у пресі питання про громіздкість радянських установ та невідповідність їх апарату вимогам життя, але в переважній більшості надрукованих з цього питання статей відсутній аналіз причин, що викликали таке явище. Революційна хвиля зруйнувала всі встановлені капіталістичним ладом зв'язки, а вимоги, що їх висували повсякденні явища життя, змушували нові установи вишукувати й нові шляхи, по яких безболісно циркулювали б усі соки, що необхідні окремих частинам господарського організму. Запекла боротьба з ворогами, які оточували Радянську Росію, не могла дати нам можливості спокійно вести перебудову, а примушувала виконувати ту ж саму роботу декілька разів, щоразу враховуючи все нові й нові фактори, то сприятливі, то несприятливі. Складність становища, за якого змушені були працювати нові установи з моменту свого заснування, та надзвичайно швидкий темп життя, що викликався умовами боротьби проти замкнутого кола імперіалістів, становили найважливішу причину прагнення кожної установи побудувати свій апарат найбільш повно, з тим щоб він легко реагував на всі запити. Таке природне прагнення ускладнювалось тим, що залучення нових співробітників, які зовсім не знали справ даної галузі господарства і виховувались у дусі «технічних виконавців», не поліпшувало апарату, а погіршувало. Система комплектування штатів через біржу праці за умов недостатньої організованості правильного обліку професіоналів-спеціалістів та механічного направлення вільних осіб за випадковою «вивіскою» неминуче вело до того, що багато установ перетворилось з робочих органів на

інструкторські курси, де 90 процентів сил втрачалось на пристосування до праці. Часто в результаті 2—3-тижневих занять виявлялась непридатність особи, що поступила на роботу, і починалось «навчання» спочатку. Статистика руху службовців у деяких установах дала надзвичайно цікаві дані, що свідчать про повну неможливість налагодити роботу, тому що щомісячно поновлюється 10 процентів загальної кількості співробітників. Залишають роботу не тільки непридатні до неї, але й ті, які встигли втягнутися у роботу, тому що, почувавши себе здатним працювати більш продуктивно, ніж тоді, коли він поступав на роботу, або порівняно до того, хто тільки-но поступив на роботу за тим же фахом, співробітник претендує на ліпшу оплату; але підвищити оплату на тій самій роботі не можна, а суворі «штати» не дозволяють збільшити кількість робітників I розряду тієї ж групи. Увесь тягар роботи лягав і лягає на невеликий кадр робітників, який до того ж вкрай малочисельний. Крім цієї причини, є ще одне дуже небажане, але разом з тим неминуче за даних умов, явище, що відіграє помітну роль у розбуханні «штатів». Недоїдання та проживання в холодних квартирах вибивають з рядів співробітників усіх установ значний процент ділових працівників. Жоден лікар больничної каси не може з спокійною совістю відмовити будь-якому співробітникові у відпустці, бо для нього зрозуміло, що в разі залишення хворого чи виснаженого на роботі установа втрачає більше, ніж тоді, коли тому надано відпустку, яка ще може зберегти працівника на майбутнє.

Якщо до цих характерних причин малої працездатності наших установ додати вплив на «хвости», що є прямим наслідком системи «розподілу» (за якою тільки вільний від роботи спекулянт може отримати що-небудь з предметів першої потреби та домашнього вжитку), то виявиться, що безпосередньо своєю справою зайнято не більше як 25 процентів від загальної кількості співробітників. Але так як і ця величина не стала, то зовсім зрозумілим стає та плутанина, що існує в усіх наших установах. Вся енергія відповідальних працівників зводиться до нуля переліченими вище привхідними обставинами, а технічне проведення того чи іншого заходу гальмується

на кожному кроці не тільки лихою волею виконавців (ще така до цього часу виявляється), але й повиною для повоного співробітника, відсутністю працівників по хворобі тощо.

Крім перелічених причин розбухання установ, однією із найсуттєвих є ще сама система ведення справ, що викликана до життя, по-перше, післяжовтневим саботажем інтелігенції і, по-друге, надзвичайним збідненням матеріальних ресурсів. У всіх наших установах, і здебільшого у господарських, ведення справ будувалось на повному недовір'ї до нових осіб, які залучались до роботи, а в основу робіт клалась всебічна поінформованість широких мас та органів, що мають зносити з установою, внаслідок чого виникла потреба «записити до протоколу» кожний крок не тільки установи в цілому, але майже кожного співробітника цієї установи, проводити потім цей протокол через декілька колегіальних інстанцій. Жодна з вищих інстанцій не мала впевненості у правильності рішень нижчої, і в кожній з них потрібно було повторювати те ж саме. В результаті ж перозмежованості сфер компетенції між різними установами (а це в період революційного будівництва і руйнування зробити в кінцевому рахунку неможливо) дуже багато питань відносилось на міжвідомчі наради, які у багатьох випадках лише гальмували справу та вимагали випуску зайвих повісток, протоколів, проектів та таке ін. З другого боку, спеціалісти і неспеціалісти, які приступали до роботи, опинившись у зовсім новій для себе атмосфері і не ризикуючи підпасти під обвинувачення за прихований саботаж, бажання «пролізти» на відповідальний пост, порушення комуністичних принципів і т. п., не проявляли належної ініціативи, не проявляли ніякої самостійності і прагнули прислугувати новим господарям.

Збіднення матеріальних ресурсів, що є наслідком багаторічної бойні та нещадної блокади, яку проводять імперіалісти світу, стало причиною встановлення незвичайних методів у роботі наших господарських органів. Випукування нових форм удосконалення обліку і прагнення здійснити контроль загальнодержавного характеру над найдрібнішими операціями вимагають великої кількості сил, а той факт, що контрольні функції доводяться до без-

глуздя (коли на контрольні записи витрачається більше сил та засобів, ніж коштує сам продукт), викликає неминуче зростання апарату установ, які з огляду на обставини змушені долати ці митарства.

Ідея суворої централізації, що принесла так багато користі при наших убогих матеріальних ресурсах, на жаль, у багатьох галузях нашої роботи має зайву жорсткість і призводить до пікчемного нагромадження в центральних органах таких даних, які вимагають великої кількості співробітників для приведення їх у належний стан, але навіть у цьому вигляді непотрібних для практичної справи. Зразком такого недостатньо продуманого заходу є прагнення відділу прикладної статистики ВРНГ за допомогою телеграфних повідомлень охопити господарське життя підприємств. Таких прикладів можна навести багато, але не на них звернуто увагу при проведенні в життя декрету «про скорочення штатів». Проводиться у більшості випадків механічне скорочення на 25—50 процентів, що в підсумку дасть скорочення мінімум на 75 процентів працюючих, тому що гонитьба за вправними працівниками за умов скорочення загальної кількості розів'ється ще сильніше і перехід з установи в установу ще більше зросте. Враховуючи ще й зменшення кількості працівників, викликане мобілізаціями, можна з впевненістю сказати, що всім установам доведеться починати організовувати роботу спочатку. Можливо, це й буде поштовхом до зміни самої системи ведення справ та правильної постановки контролю, так як нестача співробітників утруднить виконання непотрібної роботи, а життя примусить спростити діловодство; але вже тепер потрібно усвідомити, що у найближчий час, поки робота установ йтиме за інерцією, тобто сили, що залишились, будуть зайняті непродуктивною працею по проведенню «контролю» та обмеження, темп живої діяльності послабне. Для запобігання цього небажаного явища, що явно шкідливе нашому розвитку, необхідно зараз же переглянути метод роботи наших «регулюючих», «контролюючих» та «розподіляючих» органів, щоб з'ясувати дійсну доцільність застосування їх заходів у багатьох галузях життя. Напруження всіх сил для боротьби з ворогом, що оточує, повинно виявитися не тільки через відтягнення сил з установ до лав армії та

військових установ, але й через використання тих, хто залишився, з найбільшим коефіцієнтом корисної дії.

Необхідно спростити всю систему ведення справ (не обмежуючись діловодством), необхідно спрямувати сили і кошти на продуктивну працю, а потім запитати їх, що зроблено, а не тріпати їх по різних митарствах до того часу, поки сама мета втрачає значення чи готові сили кидаються в інші галузі роботи. За нових методів, безумовно, будуть зловживання, але хай краще 25 процентів коштів та сил будуть загублені від зловживань і 75 процентів дадуть добрі наслідки, ніж 75 процентів коштів та сил будуть витрачені на попереднє подолання штучних перешкод і лише 25 процентів витрат дадуть сумнівні наслідки.

Тягар об'єктивних умов зобов'язує нас уважно зважити всі наші методи та системи роботи і вчасно перебудувати фронт для відбиття ворога, щоб у найкритичніший момент не залишитись біля зруйнованого «механічним скороченням» державного механізму.

В. Чубар

Проблема управління промисловістю

Останнім часом в широких партійних колах і серед відповідальних радянських працівників знову порушується питання про доцільність існування главків і центрів. Всі ці розмови насправді є розмовами про доцільність проведення в життя форм централізованого управління виробництвом. Чимало товаришів, які працюють в багатьох радянських адміністративно-політичних органах, не будучи залученими до техніки виконання накреслених Радянською владою заходів, які викликаються обставинами сьогоденного життя, підходять до питання про структуру органів управління надто схематично.

Управління промисловістю, як управління будь-яким механізмом, потребує єдності волі у проведенні відповідних операцій, потрібних для досягнення поставленої для даного моменту і даних умов мети. Машина чи майстерня дають найбільші результати лише тоді, коли єдність волі в них зберігається найбільш повно, коли зрозумілість завдання цілком певна. Промисловість в цілому, а також і в окремих її галузях вимагає застосування таких же принципів.

При задоволенні потреб країни в центральних державних органах обов'язково необхідно погоджувати ці потреби (щоб не задовольняти наосліп) з виробничо-матеріальними ресурсами держави. Це можна здійснити лише при такому ж централізованому управлінні виробництвом, яке існує й повинно існувати в технічно-удосконалених господарствах.

Нестача матеріальних ресурсів і основний принцип організації господарства, який потребує суворого й своєчасного обліку всіх елементів господарства, зобов'язує мати

такій апарат і таке управління промисловістю, які б у необхідний момент змогли забезпечити своєчасне виконання тих чи інших термінових завдань. При виконанні окремих особливо гострих потреб в центрі (а це викликається об'єктивними умовами життя держави) успішне задоволення цих потреб можливе лише при наявності відповідно пристосованого для цього апарату: апарат повинен бути досить гнучким, досить жвавим, щоб без зайвої тяганини, без зайвої плутанини, без зайвих помилок накреслити форму і засіб задоволення потреб, які з'явилися. Це можливо лише при збереженні тих організаційних форм, які накреслені ВРНГ в галузі будівництва органів управління.

Органи, які керують відповідною галуззю виробництва, повинні мати безпосередній і постійний зв'язок з окремими виробничими одиницями. Будь-які проміжні органи у техніці виконання виробничого завдання, у техніці задоволення потреб виробничого підприємства, які визначаються погодженням програм всіх галузей виробництва, є лише зайвим нагородженням.

Безумовно зрозуміло, що повна ізоляція окремих виробничих одиниць від загального життя того району, в якому вони розміщені, немислима і може привести до серйозного перевантаження центральних органів різноманітними дрібницями, які можуть і повинні вирішуватися місцевими органами.

При надзвичайно мізерній наявності взагалі матеріальних ресурсів і при природній необхідності розподілу їх за принципом централізованого розподілу для кожного повинно стати очевидним, що найкращі прагнення місцевих органів, найнапруженіша робота їх по розподілу місцевих ресурсів нерідко може викликати лише плутанину, не даючи певних результатів. Ініціатива місцевих органів, не зв'язаних з місцевими органами інших районів, що відають такими самими галузями виробництва, може створювати й нерідко створює ту штовханину, яка так впадає в очі у всіх наших радянських установах.

Робота підприємства, якому необхідна будь-яка дрібниця з допоміжних для виробництва матеріалів, як інструмент, або ж ремонт, або ж мастила, або ж частини устаткування, перебуває в залежності від тих дрібниць, розпо-

діл яких може бути й повинен бути через обмеженість ресурсів тільки централізованим.

Порушення безпосереднього і повсякденного зв'язку центральних органів з окремими підприємствами не дає їм можливості мати всі дані, які визначають необхідність видачі тих чи інших матеріалів кожному підприємству зокрема, що неминуче впливає з тієї схематичної побудови органів управління, яка пропонується багатьма товаришами.

Концентрація управління підприємствами за районами, що визначені адміністративними межами, неминуче викличе плутанину в черговості проведення заходів і, безумовно, надзвичайно сильно загальмує темпи діяльності господарських органів. Досвід централізованого й децентралізованого управління, робота центральних управлінь і робота раднаргоспів показали, що безпосередні зв'язки з підприємствами дають більший ефект, ніж зв'язки з загальними органами народного господарства місцевого значення.

Не можна не відзначити, що централізована форма управління не є в даний момент обов'язковою для всіх без винятку підприємств. У практичній роботі вимальовується досить контурно та межа, якої доводиться дотримуватися в справі вилучення тих чи інших підприємств з відання загальних господарських органів. Як уже було вказано, ті галузі виробництва, які покликані задовольняти виявлені в центрі потреби, і ті галузі виробництва, техніка дій яких вимагає найбільш швидкого спілкування з виробничими одиницями, повинні управлятися в централізованому порядку. Ті ж підприємства, на які впливають потреби місцевого характеру, безумовно, «можуть залишатись» у віданні місцевих органів і щодо них повинно зберегтися лише право регулювання, причому в більшості випадків це регулювання обов'язково носитиме характер розпорядження центральних органів.

Діяльність главків і центрів, коли їх робота переживала організаційний період і функції їх не були розмежовані як у галузі безпосереднього управління, так і в галузі регулювання, створила їм сумну репутацію серед працівників на місцях. Утруднення загального характеру, які б'ють по всіх галузях нашої державної роботи, ство-

рюють такі умови, що кожному району здається, ніби діяльність центральних органів найбільш негативно впливає тільки на життя цього району. Дуже часто буває так, що потреба погодження в загальнодержавному масштабі тих чи інших заходів і вироблення найбільш раціональних дій в даний момент затримує запити з місць, які без такого погодження, на думку місцевих органів, могли б дати певний ефект саме в цьому районі. Але треба відверто заявити, що якщо відмовлятися від централізованого управління, якщо відмовитись від погодження заходів у загальнодержавному масштабі, якщо надати право виробничим підприємствам розвивати свою діяльність винятково в залежності від місцевих умов, то ми неминуче прийдемо до повної анархії у виробництві, до повної неможливості забезпечення виробництв тими допоміжними матеріалами, які, будучи дрібницями в загальному господарстві виробничого підприємства, служать неподоланною перешкодою до раціонального використання основних продуктів забезпечення підприємства — палива, сировини, а також робочої сили.

Такий стан неминуче заведе в тупик, у якому одні галузі виробництва, будучи розвинутими до максимуму, пред'являтимуть іншим галузям виробництва непосильні вимоги щодо одержання від них напівфабрикатів, сировини і т. ін.

При повному відмовленні центральних органів від обліку всіх елементів виробництва створюється обстановка, при якій можливі і неминучі раптові кризи і загальні ускладнення. У техніці виробництва, а значить і в техніці управління виробництвом, як і в діях армій, а можливо, ще більше, повинна бути точність і зрозумілість розпоряджень. Будь-яка незрозумілість у справі управління виробництвом, будь-яке побічне явище неминуче призведуть до плутанини, примусять жити без певних планів, порушать процеси виробництва, які вже склалися, і тим самим не поліпшать загального економічного становища, а погіршать його.

Питання про управління виробництвом — питання давнє. Організаційні пошуки займають у нас занадто багато часу, всілякі нові пропозиції в цій галузі викликаються переважно утрудненнями, під впливом яких колиш-

ні форми піддаються критиці, нерідко не завжди обгрунтованій.

Схематичне вирішення питання про технічне управління промисловістю неминуче створить несприятливі умови для діяльності підприємств і замість користі принесе справі тільки шкоду. Потрібне детальне вивчення цих форм, потрібна детальна розробка перехідних стадій від одних форм до інших, потрібно при цій детальній розробці врахувати всі фактори, що визначають ту чи іншу форму.

В. Чубар

Металообробна промисловість і оборона країни

Досвід останньої світової війни показав, що бездатність країни залежить від раціонального використання всіх ресурсів і збереження правильних співвідношень між зусиллями, що спрямовуються безпосередньо на розвиток вузько бойових дій, та роботою по підтримці економічної бази в тилу. Втрата рівноваги в цих двох зусиллях неминуче веде до краху, і в кращому випадку вдається врятувати становище ціною величезних втрат. У наш вік, вік сталі та металу, одним з основних ресурсів бездатності країни є металообробна промисловість. За умов техніки ведення війни та внаслідок досягнення певної стадії розвитку в господарстві металообробна промисловість є майже вирішальним фактором у визначенні тієї лінії нашої поведінки, якої потрібно дотримуватися для розвитку повної бойової могутності Республіки. Будучи основою для всіх галузей виробництва і транспорту, метали та металеві вироби в даний час набувають для нас виняткової цінності. Позбувшись головного джерела одержання заліза та палива — Донецького басейну — і залипалочись довгий час відрізаною від другого джерела тих самих матеріалів — Уралу, металообробна промисловість центральної Росії опинилась у надзвичайно важких умовах. Повна блокада, яку так старанно підтримують усі капіталісти світу, позбавила нашу металообробну промисловість цілого ряду інструментів, допоміжних матеріалів та устаткування, необхідних для збереження нормального ходу робіт на заводах. Внаслідок цих обставин утворилось природне погіршення об'єктивних умов, а з причини інтенсивної «демобілізації» промисловості 1917—1918 рр., яку проводили силами та розумінням місцевих органів управ-

ління, становище ще більше погіршилось. До моменту визначення масштабу нової боротьби колесо металообробної промисловості було повернуто в бік задоволення мирних потреб, тому що останні ігнорувались занадто довго в період війни німецької. Потрібно було знову мобілізувати виробництво, але загальні об'єктивні умови, зокрема необхідність відходу кращих сил до лав Червоної Армії та загальнодержавних органів (продовольство, транспорт), виявились великим гальмом для справи посиленої мобілізації. Продовольчі утруднення і нестача сировини та палива сильно обмежували розгортання виробничого фронту, а технічні невіпорядкованості, як наслідок відсталості нашої промисловості та умов блокади, доводилося надолжувати напруженням фізичної сили робітників. Тривалий період організованих шукань поступово зживався і зараз можна сказати, що багато помилок вже не повторюються. Органи управління підприємствами і органи регулювання досить міцно стали на ноги, щоб нести на своїх плечах тягар військової роботи.

За умов надзвичайної убогості наших ресурсів нам доводиться обслуговувати колосальні потреби, і становище металообробної промисловості зараз і в найближчому майбутньому ускладнюється тим, що основні джерела одержання металів обмежені. Можна, звичайно, при напруженні сил домогтися збільшення видобутку металів, але з технічних умов ці можливості дуже обмежені. Враховуючи цю обставину, доводиться надзвичайно дбайливо ставитись до тих напівфабрикатів та виробів, які є в нашому розпорядженні і які ми можемо одержати від виробництва. Необережне їх розпорощення та неощадливе витрачання приведуть нас до раптового припинення задоволення невідкладних потреб.

Будучи повністю забезпеченими речами бойового спорядження на дуже великий строк і маючи забезпеченим їх виробництво, ми не можемо, на жаль, сказати те ж саме стосовно постачання армії матеріалами допоміжного характеру. Для того, щоб привести постачання армії технічними засобами до потрібних розмірів (принаймні рівних постачанню останньої війни), нам доведеться ще багато попрацювати. Необхідно провести велику роботу для встановлення тих мінімальних норм виробництва, що

здатні забезпечити рівновагу, про яку ми згадували на початку. Ігнорування «мирних» потреб у дрібницях і нагромадження певних виробів за «штатними» нормами на складах можуть порушити рівновагу економічних сил, а тому стосовно до наших убогих ресурсів у всіх господарських галузях конче треба пристосовуватись до обмеженого задоволення потреб «штатних» та до більш повного використання речей, що фактично є в розпорядженні органів.

Ті руйнування, які несе війна, будуть вимагати від нас у першу чергу колосальної кількості металу. Відбудова шляхів, мостів, споруд, відбудова рухомого складу, обладнання заводів, майстерень, сільськогосподарського реманенту та ін. базуються, головним чином, на металообробному виробництві. Забезпечення населення мінімальною кількістю металів для підтримання господарства неминуче вимагає великої кількості сировини та виробів. Але крім цих найпростіших виробів на долю металообробної промисловості припадає колосальне завдання забезпечити і себе і інші галузі виробництва інструментом та устаткуванням. Постаючихесь весь час закордонними верстатами, машинами та інструментами, наша промисловість була завжди забезпечена всім необхідним, тому що джерела постачання були дуже багаті. За теперішніх умов джерела постачання надзвичайно обмежені, тому витрачання їх повинно бути особливо дбайливе та доцільне. Дуже часто незначна по суті машина чи навіть її частина відіграють таку роль, яка в процесі роботи майже непомітна, а в момент зупинки сильно дає себе відчутти і може викликати катастрофу в цілій галузі виробництва. Цілий ряд машин та інструментів іноземного походження тепер і в найближчому майбутньому можуть утворити цілком, зовсім несподівані утруднення. Може трапитись, що виробництво тканини припиниться через відсутність незначної кількості дроту, що вживається як знаряддя виробництва, або виробництво паперу припиниться через відсутність сіток та таке ін. Зовсім маленькі за розмірами виробництва, що мають також чимале значення, потребують особливої опіки, особливо уважного ставлення до них поряд з зосередженням уваги на виробництві суто воєнних предметів. Залишення таких виробництв у занедба-

ності може в кінцевому рахунку анулювати значення мільйонів снарядів, що були припасені шляхом однобічного натиску.

Особливості металообробного виробництва, що покликане через необхідність задовольняти основні вимоги всіх галузей господарства, ставлять це виробництво у особливе становище. Задовольняючи масові вимоги, металообробна промисловість мусить більше, ніж будь-яка інша, приділяти увагу частковим, конкретним вимогам. Оскільки при використанні предметів масового характеру можна скорочуватись у досить значній мірі, остільки в дрібних потребах поступатись нікуди, а тому натиск з боку часто здатний викликати небажані наслідки.

Підводячи підсумки найближчим перспективам у галузі металообробної промисловості, доводиться констатувати, що вони дуже вузькі. Розширення їх залежить від успіху в справі організації виробництва тих інструментів та устаткування, які зможуть замінити нестачу кваліфікованих робітників та інші недоліки. Центр уваги доводиться зараз зосередити на раціональному використанні того, що ми маємо в своєму розпорядженні, на напруженні всіх сил для поповнення наших ресурсів. Усі державні органи та робітничі організації повинні завжди пам'ятати про мізерність ресурсів металевих матеріалів і виробів і, отже, зобов'язані прагнути до їх збільшення.

Заклик до боротьби з холодом, голодом та розрухою на транспорті лишає в тіні недоліки та хвороби надзвичайно складної галузі виробництва — металообробної промисловості. Безсистемні ревізії палива, інструментів, виривання крапчих працівників неминуче призводять до загибелі основи нашої промисловості, що допустити неможливо.

В. Чубар

Завдання економічних органів на Україні

Через надзвичайно тяжкі об'єктивні умови, які створилися після відступу денікінських банд на Україні, господарське життя цього краю зазнало таких сильних ударів, сліди яких вдасться ліквідувати лише протягом дуже великого періоду копіткої роботи.

Основним завданням економічних органів, покликаних знову організувати господарське життя України, є відбудова тих підприємств, які нині спроможні існувати й розвивати свою діяльність. Цілий ряд підприємств, які мають велике значення для господарського життя в нормальний час, неминуче перебуватимуть на мертвій точці доти, поки основні матеріальні ресурси не піднімуться на достатню висоту: поки видобуток вугілля не забезпечить потреб транспорту і спеціальних військових підприємств.

Встановлення максимального видобутку вугілля, який в свою чергу розвиватиметься залежно від регулярного постачання робітників продовольством і від достатнього забезпечення підприємств технічним матеріалом, особливо мастильним й освітлювальним, займає перше місце в програмі робіт господарських органів.

Металообробна промисловість, як основний споживач вугілля, безумовно, на перших порах не зможе розгорнути повністю своєї роботи. Діяльність органів управління цією промисловістю буде в першу чергу спрямована на підтримання у справному стані устаткування й пристосування окремих цехів і майстерень до пуску їх хоча б у скороченому масштабі, що визначатиметься залежно від надходження палива.

Третя велика галузь промисловості України, цукрова, хоч і залежить до деякої міри від одержання палива, все ж

головним чином розвиватиметься відповідно до забезпечення цукрових підприємств достатньою кількістю грошей і продуктами першої необхідності; бо робоча сила для цих заводів комплектується з середовища селян навколишніх сіл. Ці селяни, будучи виробниками цукрових буряків у даній місцевості, відіграватимуть значну роль у справі пуску цукрових заводів, оскільки вони є власниками сировини. Політика органів управління цукровими заводами повинна бути спрямована на вилучення цієї сировини з рук селян. Неодноразові переходи від однієї влади до іншої створили серед населення України настрій, який характеризується запереченням будь-якої влади. Радянська влада, зацікавлена у якнайшвидшому розвитку цукрової промисловості, повинна чуйно враховувати всі привідні обставини, щоб не створити ускладнень, які можуть виникнути на ґрунті непорозумінь під час вилучення сировини.

Значне місце в господарському житті України займає промисловість по обробці продуктів харчування, особливо в даній час, коли необхідно одержувати для Червоної Армії достатню кількість продуктів харчування. Ця промисловість є найбільш розрізною, найбільш розпорошеною, і її відбудова вимагатиме особливо обачливого підходу, щоб доцільно використати і її технічні засоби, і сировину. Апарату по заготівлі сировини для постачання цієї промисловості на Україні не існує. Природно, що і для задоволення потреб робітників, міського населення і села деякими продуктами харчування доведеться розвинути ці заготівлі в широкому масштабі. Неминуче доведеться використати для цієї мети апарат продовольчих органів, який вже має значний досвід у цій справі.

Інші галузі промисловості, як більш дрібні, поки що залишаються на другому плані, і окремі їх підприємства повинні відбудовуватися лише у випадках крайньої необхідності. При підході до потреби відбудови тих чи інших підприємств основним мотивом заходів, що намічаються, повинно бути задоволення потреб Червоної Армії і господарських галузей, пов'язаних з її операціями.

При Українському Ревкомі організовано Бюро по відбудові промисловості на Україні⁹, у завдання якого

і входить вся робота по пуску в хід необхідних підприємств, по концентрації робочої сили на тих підприємствах, які потрібні, по розвитку заготівельних операцій і по регулюванню питань, пов'язаних з реалізацією готових продуктів виробництва.

Це Бюро, будучи бойовим органом, поставило першим своїм завданням організацію безпосередніх органів управління на підприємствах і в основних господарських установах при губернських органах влади. Але створюючи апарат безпосереднього управління всіма галузями промисловості з одного центру, це Бюро має намір перенести центр ваги роботи на губернські ради народного господарства і на спеціальні органи безпосереднього управління сконцентрованими підприємствами великих галузей промисловості.

Так, з перших же кроків цього Бюро намічено організувати єдине управління всіма вугільними підприємствами Донецького басейну, єдине організуюче Бюро для всієї металургійної промисловості з тим, щоб в міру звільнення території створювати управління, безпосередньо зв'язані з цим організуючим центром.

У цукровій промисловості повинні зберегтися виробничі управління під загальним керівництвом організуючого центру, безпосередньо зв'язаного у своїй роботі з організаційним Бюро по відбудові всієї промисловості.

Всі питання загального характеру будуть сконцентровані в організаційному Бюро при Ревкомі з метою вирішення їх у повній відповідності з накресленнями Ревкому, який покликаний зміцнювати Радянську владу на Україні. Робота всіх господарських органів, перебуваючи в залежності від постачання продовольством, безумовно, вимагатиме виділення значних сил з середовища пролетаріату для участі в заготівельних продовольчих операціях. Разом з тим забезпечення робітників предметами першої необхідності, як мануфактура тощо, вимагатиме не меншого напруження сил, бо робітники України, весь час перебуваючи в районі воєнних дій, ні від кого нічого не одержували і перебувають у надзвичайно тяжких умовах.

В справі постачання робітників і селян України предметами першої необхідності Радянська Росія набуває

особливо важливого значення. Радянська Росія змушена виділити частину з своїх мізерних запасів для задоволення потреб України, причому значна частина цих потреб повинна задовольнятися з тих матеріальних ресурсів, які вдасться створити в самій Україні в результаті відбудови промисловості.

Проведення в життя широких планів, гонитва за організацією нових підприємств і т. д. в даний момент не повинні мати місця, бо найкращих результатів можна досягти лише при зосередженні всієї уваги на використанні тих технічних засобів і тих матеріальних ресурсів, які є під руками.

Черговим лозунгом усіх працівників як в економічній, так і в загальнополітичній галузях повинні стати всіляка протидія розбуханню радянських установ, уникнення міжвідомчих незгод, уникнення безсистемної конкуренції в своїй роботі і спрямування сил по вже випробуваних шляхах точного розмежування функцій при повній витримці на випадок виникнення непорозумінь. Безпосередня робота на підприємствах, максимальне використання всіх місцевих сил для цієї мети і найменше нагромадження одних установ над іншими дадуть позитивні результати, і слід надіятися, що найближчим часом основні галузі господарства України вдасться поставити на ноги.

Методи управління підприємствами і різноманітні організаційні питання не повинні відбирати багато часу у працівників. Залучення робітників до органів управління, втягування всієї робітничої маси у свідому роботу по відбудові господарства становитимуть найперше завдання професійних спілок і партійних організацій. Особливу увагу слід звернути на встановлення зв'язку між промисловим пролетаріатом і селянством, між містом і селом. У встановленні правильних взаємовідносин з селянством вирішальним фактором є не лише аграрне питання, а й правильне вирішення питань про постачання селян продуктами широкого споживання і сільськогосподарським реманентом, а також і про форми їх участі в органах управління. Залучення до загальної роботи працівників, які знають місцеві умови і мають значний стаж в радянській

роботі, гарантує правильність підходу до всіх питань, що виникають у даний момент.

Прифронтові умови, що існують тепер на Україні, безперечно, будуть до деякої міри відбиватись на багатьох заходах господарських органів, але і пролетаріат України і селяни, які на собі відчули депікінське хазяйнування, у всякому разі правильно зрозуміють неминучість деяких труднощів і обмежень. Господарство України, яке руйнувалось на протязі декількох років найнещаднішими методами, не може воскреснути й стати на ноги за кілька місяців. І ця обставина повинна служити достатнім поясненням для всіх, хто схильний найближчим часом пред'являти Радянській владі ті чи інші вимоги.

Могутня рука Антанти виявилась безсилою у справі реставрації на Україні її господарства і порядків. Могутня рука капіталістів, що базувалася на класові експлуататорів, на приватній ініціативі, на вільній конкуренції, не змогла досягнути будь-якого успіху в справі економічного будівництва.

Методи роботи Радянської влади, розраховані на клас виробників матеріальних цінностей, на пролетаріат, неминуче увінчаються успіхом у господарських починаннях. І та колосальна робота, яку можна виконати при напруженні сил трудівників, та робота, успіх якої залежить від великої кількості працюючих горнів, верстатів, печей, буде досягнута тим, що самі робітники в своїй пролетарській солідарності стануть за верстати, візьмуться за інструменти й викують свій економічний добробут.

В. Чубар

Відбудова господарства на Україні і професійні спілки

Радянська влада, як робітничо-селянська за своєю суттю, будує державний апарат силами організованих пролетарів, залучає до справи управління державою широкі маси трудящих, витісняючи, таким чином, паразитичний клас посередника-капіталіста. Організовані робітники і трудові селяни, які усвідомлюють свої класові інтереси, не можуть залишатися сторонніми спостерігачами того, що зараз відбувається, а повинні органічно втягнутись у нове будівництво. Чергові завдання, поставлені життям перед пролетаріатом, який звільнився від білогвардійських банд, занадто великі і вимагають великого напруження сил та їх розумного використання. Розруха в господарстві, яка є наслідком тривалої запеклої війни, одразу не може бути усунута, але її можна подолати згуртованими силами пролетаріату. Не досить добрих побажань, не досить загальних резолюцій — необхідна копітка робота у всіх галузях нашого господарства, бо вони тісно пов'язані між собою. Для усунення паливного голоду, що є нашим основним недоліком, треба посилити добування вугілля, для чого слід забезпечити вугільних робітників взуттям, одягом і продовольством насамперед; треба дати в шахти необхідні машини, треба приготувати достатню кількість вагонів і паровозів, щоб своєчасно розвезти видобуте вугілля за місцем споживання. За технічними умовами (багато шахт зруйновано) ми зараз зможемо видати на-гора (якщо продуктивність не впаде проти вересня) близько 30 млн. пуд. вугілля на місяць, що становить одну п'яту частину видобутку у 1916 році. Якщо вважати, що нам треба вивезти 15—20 млн. пуд. на місяць, то тільки для цього необхідно 50—60 паро-

возів і 1,5—2 тис. вагонів, а в нас паровозів залишилось «здорових» на 15 січня всього 52. Частина з них повинна бути зайнята перевезенням військових і продовольчих вантажів (для нормального забезпечення робітників продовольством необхідно зайняти 30 паровозів), що позбавляє нас можливості вивезти достатню кількість вугілля.

Очевидно, що ремонт паровозів і вагонів стоїть тепер на першому плані. Доведеться всі сили кинути на задоволення потреб транспорту, а це можна здійснити лише шляхом піднесення мас і направлення кращих працівників на організацію цієї справи.

Із цифри можливого видобутку вугілля й можливого його вивозу цілком зрозуміло, що для всіх підприємств вугілля не вистачить, і тому робітничому класові на Україні необхідно перебудувати свій фронт, треба перерозподілити робочу силу так, щоб вона в даний час виконувала найнеобхідніше. Доведеться тимчасово відірватись від своєї звичної справи і взятись за іншу, доведеться залишити завод і взятись за заготівлю дров, за ремонт вагонів і паровозів, за контроль над використанням тих чи інших матеріалів, за організацію постачання продовольством і т. ін. Це перегрупування є необхідним для даного моменту і його доцільно можуть провести організовані професійні спілки, які беруть участь в управлінні виробництвом, у новому будівництві. Вибравшись з паливної кризи, ми відбудуємо все інше виробництво, і тоді кожний робітник зможе повернутись до свого верстака, до свого місця. Свідоме ставлення робітничих організацій до завдань даного моменту буде достатньою гарантією для досягнення успіху в справі відбудови господарства.

В. Чубар

Завдання партії в справі відбудови Донецького басейну

Комуністична партія, партія революційного пролетаріату, веде зараз жорстоку боротьбу з відживаючим свій вік капіталістичним ладом. Будучи передовим загоном на загальному фронті боротьби, організований в Комуністичну партію пролетаріат приймає на свої плечі весь тягар ударів, яких завдає буржуазія, що ще чинить опір своєму споконвічному противникові — трудящим. Тягар цих ударів посилюється тим, що перемагаючий пролетаріат одержує в спадщину від прогнилого капіталізму наслідки чотирирічної імперіалістичної бойні. Розв'язана капіталістичними хижакми бойня нещадно, по-звірчому витрачала матеріальні цінності і призводила неминуче до світового зубожіння, що вже тепер відчувається в усіх країнах. Цілий ряд основних витрат (сировини, палива, устаткування і т. ін.) неминуче призведе до гострої господарської кризи у відповідні періоди, які відмічаються природним процесом виробництва.

Своєчасно передбачити ці періоди, своєчасно пом'якшити кризи — ось основне завдання авангарду, який бореться, і Комуністична партія це робить. Не чекаючи «природного» кінця імперіалістичної бойні, вірніше завершення безглузлого самознищення, пролетаріат революційним шляхом розірвав зачакловане кільце, в якому задихалося людство. Зробивши перший рішучий крок вперед, він не міг зупинитись напівдорозі і повинен буде довести справу до послідовного кінця, вибивши з рук буржуазії її основне знаряддя боротьби — панування політичне й економічне. Впертий опір буржуазії, яка прагне повернути втрачені нею в перший період боротьби позиції, вимагав від пролетаріату збройної боротьби на

бойових фронтах і напруженої праці в економічному житті, де організований опір буржуазних поплічників переважав базу бойової могутності пролетаріату. Всі намагання капіталістів задушити повсталий пролетаріат зовнішнім і внутрішнім тиском розбивались об стійкість борців, які вірили в поставлену мету, запалених одним стремлінням — визволитися з-під ярма капіталу. Умови боротьби були занадто нерівними для обох сторін, але згуртованість пролетарських сил перемагає, незважаючи на ті колосальні втрати, які доводиться зазнавати пролетаріату в боротьбі з ворогом, що володіє світовими матеріальними ресурсами і багатий на технічні засоби. Військові перемоги на фронтах, досягнуті завдяки надзвичайному напруженню всіх сил, приводять пролетаріат безпосередньо до основних завдань, завдань перебудови життя на нових, пролетарських засадах. І тут Комуністична партія вказує шляхи, веде величезну роботу по заліковуванню всіх ран, заподіяних господарству за період імперіалістичної бойни й громадянської боротьби. Революційні методи боротьби, що дали добрі результати в галузі політичній і військовій, переносяться на боротьбу з господарською розрухою. Згуртованість й дисциплінованість бійців, усвідомлення свого обов'язку і ясне розуміння чергових завдань — ось основи для забезпечення успіху в боротьбі. Вибір ударних пунктів на загальному фронті боротьби, спрямування концентрованих сил в ці пункти, прорив фронту і дальший розвиток успіху за рахунок морального й матеріального перелому, що неминуче наступають за першою перемогою, — ось методи боротьби, які ведуть до сприятливого кінця.

В даний момент для нас таким ударним пунктом (вірніше одним з найважливіших пунктів) є Донецький басейн з своїми джерелами палива і сировини, з своїми виробничими можливостями. Будучи однією з основних ланок загального ланцюга джерел матеріальних багатств, доцільне використання яких створить міцну базу для дальшого мирного розвитку господарства, Донбас має колосальне значення для успішної боротьби пролетаріату з капіталістичним світом. Внаслідок напруженої роботи в роки імперіалістичної війни і багатьох запеклих сутичок громадянської війни Донбасу заподіяно багато таких

ран, які ще довгий час заліковуватимуться, але тим настирливіше повинна вестись тут робота, успіх якої залежить від наявних у нашому розпорядженні ресурсів. Легільна промисловість Донбасу, цей смертвілий колос, повинна бути зрушеною з мертвої точки, і її рух викличе пожвавлення на широкому фронті господарського життя. Відчуваючи нестачу технічних засобів, потрібних для оживлення цього джерела енергії, ми повинні витратити на це зрушення величезні сили. Ці витрати неминучі і вкрай необхідні, але вони будуть тим меншими, чим дружніше ми візьмемося за діло, чим організованіше поведемо боротьбу. Комуністична партія, яка зуміла згуртувати борців на бойових фронтах, не може не зробити того самого на фронті трудовому. Відмовившись в тяжкий період боротьби від добровольчества і партизанщини у військовій справі, партія диктатури пролетаріату відмовляється тепер від багатьох «демократичних» забобнів у справі організації господарства і в першу чергу від вільної праці на бойових ділянках трудового фронту. Кожному свідомому пролетареві такий підхід до розв'язання чергових завдань, які постали перед революційним пролетаріатом, цілком зрозумілий, але це розуміння необхідно прищепити широким масам трудящих. Примусове використання всіх сил в період відбудови господарського життя приводить до визволення трудящих з-під ярма капіталу і забезпечує їм кінцеву перемогу, виводить на широке поле роботи в мирних умовах, коли кожний громадянин трудиться, виконуючи свій державний обов'язок, не зазнаючи експлуатації купки хижаків-капіталістів. Для даного періоду трудові уроки важкі, але в міру зміцнення економічної могутності пролетаріат, будучи сам собі господарем, буде їх полегшувати в залежності від своїх потреб. В Донецькому басейні, де вся ділянка трудового фронту має в собі ще кілька особливо важливих бойових пунктів, примусове направлення сил в ці пункти набуває вирішального значення. Центр ваги організаційної роботи лежить в найбільш удосконаленому проведених цієї операції, і тут перед партією постає колосальне завдання: домогтися зрушення в широких колах трудящих, які прижилися у відповідних районах, подолати косність місництва, яке ґрунтується на обивательщині, і знищити

ті демократичні забобони, які так буйно квітнуть на ґрунті меншовицької демагогії і надто спрощеного розуміння ідеї влади пролетаріату. Кожна група трудящих повинна бути обслужена повністю комуністичною організацією, що виводить її на шлях загальної боротьби всього пролетаріату, а не замикається в своїй шкаралупі і партизанить, прикриваючись красивими словами про свою солідарність з революційним рухом. Умови, в яких доводиться заліковувати тяжкі рани, такі, що неминучі серйозні операції, і це повинно бути усвідомлене в першу чергу членами Комуністичної партії, які беруть участь в роботі по відбудові основного джерела палива — вугільної промисловості Донбасу. Витримка й стійкість при здійсненні таких заходів відіграють найважливішу роль, і комуністичні ядра на місцях роботи повинні стати тими хребтами, від яких залежатиме успіх виконання бойових завдань. Внутрішня партійна дисципліна і дисципліна праці повинні бути доведені до найвищої напруги; прагнення до власної вигоди, самолюбство і інші атрибути розхлябаності і недбалості повинні бути зовсім заглушені й замінені старанністю.

Будь-яке кустарництво повинно поступатись місцем плановим заходам, які проводяться єдиною волею керуючого центру. Партійні організації Донбасу повинні бути повністю залучені до роботи по організації праці, бо у цій справі наші ресурси найбільш багаті. Постановка конкретної практичної мети і її досягнення повинні замінити загальні міркування з періодичних (щодо завдань даного моменту) питань. Основні директиви IX партійного з'їзду¹⁰ про завдання господарського будівництва, де відводиться велике місце роботі по залученню широких мас до господарської роботи, повинні конкретизуватись на місцях і з особливою увагою проводитись у відношенні гірників. Залучення широких мас робітників у потік загальнопролетарського прагнення до перемоги на трудовому фронті повинно стати предметом змагання в окремих партійних осередках. Комуністичний обов'язок організації не може вважатись виконаним, якщо в цьому напрямі нею не будуть досягнуті відчутні результати, якщо робітники даного району не будуть самовіддано йти дружно нога в ногу з іншими загонами пролетаріату, які виносять

на собі всю складність умов періоду боротьби. Найширше проведення суворой, свідомой трудової дисципліни при нещадній боротьбі з дезертирством (справжнім чи побічним) є прямим бойовим завданням даного моменту для партійних органів Донбасу. Систематичний розвиток партійних органів і досягнення помітних результатів у вихованні широких мас трудящих повинно виявляти підсумки партійної роботи в повному оволодінні партійними силами, в першу чергу робітничих організацій — профспілок, кооперативних органів і т. п. Твердо пам'ятаючи, що перемога досягається при єдності волі, партійні органи повинні і по суті і формально посісти центральне місце в керівництві тими установами і організаціями, робота яких безпосередньо зв'язана з життям робітників. Вся обстановка, в якій доводиться жити робітникам Донбасу, повинна бути пройнята комуністичним духом, практичними заходами комуністичної перебудови, щоб кожне поліпшення в житті трудящих було результатом роботи Комуністичної партії. Насичення всіх установ і організацій Донбасу комуністичними силами є одним з основних завдань для партії, і боротьба за успішне вирішення цього завдання повинна розвиватись з максимальним напруженням сил. Необхідно відзначити, що грандіозність поставлених життям перед нашою партією завдань вимагає посиленої підготовки і вмілого, ділового підходу до їх розв'язання. Широкі маси робітників, які перебувають в стані байдужості через надто часті зміни влади й режимів, повинні бути залучені до життя, повинна бути розгорнута їх самодіяльність, спрямована по шляху комуністичного будівництва. Ця робота не може бути виконана лише під впливом партійних органів, а повинна провадитись членами партії, які працюють на підприємствах, в установах і інших організаціях. Кожний член партії повинен, крім своєї повсякденної службової роботи, обов'язково виконувати відповідні доручення партійних органів, які проводять заходи по здійсненню основних завдань Комуністичної партії у Донецькому басейні. Підвищення продуктивності шахт за рахунок встановлення трудової дисципліни і своєчасне перекидання сил з одних ділянок на інші дадуть можливість підійти до наступних завдань по відбудові металургії, хімічної і ін. галузей виробництва,

де робота партії буде значно легшою завдяки набутому досвіду в основній промисловості. Значне місце в організації виробництва займає питання про використання спеціалістів, і Комуністична партія ставила й вирішувала його у відповідному напрямі на VIII¹¹ і IX партійних з'їздах. За технічними умовами виробництва вугільна промисловість більше, ніж будь-яка інша, вимагає спеціальних знань, і оскільки пролетаріат ще недостатньо їх має, то перед партією стоїть складне завдання по створенню на рудниках обстановки, яка б забезпечувала максимальне використання технічних сил. У своїй роботі партійні органи не повинні проходити остронь питань, що виникають з приводу використання техніків. З іншого боку, спрямування культурно-освітньої роботи повинно визначати прагнення якнайшвидше підготувати пролетарських техніків-спеціалістів, найповніше розширити кількістю кваліфікованих робітників, здатних охопити виробничий процес в цілому. Здорова постановка цієї підготовчої роботи повинна привернути увагу партії, вимагаючи виділення туди найкращих сил. Різноманітність практичних завдань не повинна розпорошувати комуністичні сили, а, навпаки, згуртовувати їх навколо однієї загальної мети, усунувши будь-який паралелізм, всякі теоретичні суперечки, знищивши розпливчатість сфер компетенції і т. ін. Передбачається тяжка, чорнова, копітка робота, але Комуністична партія не знає свят, доки обов'язок не виконано, доки хмари не розійшлися! Видобуток вугілля шляхом напруженої партійної роботи повинен бути забезпечений, Донбас повинен стати зразком комуністичного господарства, з Донбасу повинно потекти джерело енергії, що забезпечить кінцеву перемогу пролетаріату, яка несе розкріпачення праці.

В. Чубар

Бойове завдання

Капіталістична Антанта руками польської шляхти та білогвардійських банд барона Врангеля знову порушує мирну працю робітників і селян України. Знову імперіалісти намагаються зруйнувати пролетарське життя, натиснуть всі пружини, щоб знищити владу трудящих і відновити у правах поміщиків, фабрикантів, генералів та інших гнобителів. Ненажерливі банкіри Франції знову простягають свої чіпкі лапи до українських ланів, лісів, заводів і рудників. Багатства краю не дають спокою жадібним капіталістам, і вони вливають нові сили в лави своїх наймитів.

Банди офіцерів, пересипані іноземними волонтерами, складають головне ядро врангелівських армій. Класовий добір бандитів, які згуртувались навколо свого вождя-барона, дає їм стійкість. Часткові успіхи Врангеля вселяють у душі всіх ворогів революції надію на перемогу над революцією. Буржуазія Заходу та Америки пильно стежить за успіхами своїх наймитів і всіляко забезпечує їх усім необхідним. Буржуазія утворює міцний фронт, капіталісти кидають на це значну частину свого надбання. Гра йде до кінця, і напруження учасників досягло найвищих меж. Жагуче бажання буржуазії задушити революцію ставить перед пролетаріатом нове бойове завдання.

Згуртування білогвардійського фронту вимагає від нас нового напруження сил, вимагає нової зміни в напрямку роботи. Фронт праці, що притягає всі сили та кошти для боротьби з господарською розрухою, замінюється бойовим фронтом. Робітники і селяни України змушені зімкнути свої бойові ряди, зміцнивши їх кращими силами. Бойові загони повинні одержати міцну базу в тилу. Боротьба з

врангелівщиною не обмежується лінією фронту, бойовим духом повинна бути пройнята вся Україна; кожний крок трудящого повинен бути спрямований на виконання бойового завдання.

Працюючий в лісі, біля верстата, у полі, в установі повинен відчувати себе бійцем на своєму посту. Методи роботи в усіх галузях повинні відповідати важливості моменту. Бдиве прагнення до найскорішого знищення врангелівського пориву повинно керувати кожним при виконанні їм свого обов'язку.

Усі випробування, які переживають трудящі в даний момент, є прямим наслідком врангелівщини, що розрослася, і можуть бути усунуті тільки разом з знищенням кулака Антанти, що навис над Україною.

Врангелєві треба запасти хлібом, щоб відсидіти зиму в Криму. Антанти потрібно підтримати Врангеля, щоб прибрати до своїх рук Крим; виходить, що нам необхідно до зими, зараз же зігнати Врангеля з хлібних районів і зштовхнути з Криму в море, щоб вибити з рук Антанти останній козир у її грі.

Робітники і селяни України не можуть допустити, щоб над їх головою постійно висів кулак, готовий опуститись за наказом Антанти. Українські трудящі дадуть зараз сили і кошти, необхідні для завершення операції. Погане сусідство не дає спокою, а спокій потрібен пролетаріатові України, який пережив принакності всіх «добрих» і недобрих армій антантовських наймитів. Швидкий перехід до мирної праці залежить цілком від успішного виконання бойового завдання всіма трудящими на Україні.

В. Чубар

«На Шипці все спокійно» і «Червоний Донбас»

До питання про виробничу пропаганду

У своїй статті «Червоний Донбас» т. Ксандров, на жаль, торкнувся тільки результатів роботи Донбасу, не висвітливши умов, у яких вдалося їх досягти, очевидно, розраховуючи, що всім ці умови достатньо відомі. Він лише наприкінці статті обмовився: «Чи означає це, що у Донецькому басейні все гаразд?» і відповідає: «О, ні!» І далі говорить: «Треба організувати постачання його продуктами харчування, треба одягти і взути його, треба дати йому житло, треба згуртувати робітників у виробничу спілку і т. д.».

Цим скромним зауваженням він відзначив, що донецький шахтар, роззутий, роздягнений і голодний, все ж досить міцно стоїть на своєму пролетарському посту. Незважаючи на те, що в умовах жорстокої збройної боротьби з білогвардійцями робітничо-селянська влада може гарантувати (та й тоді не досить впевнено) лише 50 тис. продовольчих пайків для шахтарів при загальній кількості працюючих понад 100 тис.; незважаючи на те, що навіть ці пайки щодо жирів покриваються лише на 5 процентів; незважаючи на те, що навіть Рада Праці й Оборони в цих умовах не може виділити необхідних для шахтарів 20 тис. пар взуття, а дає лише п'ять; незважаючи на цілий ряд інших нестатків — робітник Донбасу дав за 9 місяців близько 190 млн. пуд. вугілля і антрациту. При цьому добовий виробіток невпинно зростає, і порівнювані т. Ксандровим періоди нашої роботи і денікінської краще, ніж що-небудь інше, показують порівняну сталість в роботі Донбасу. Безперечно, спочивати на лаврах, тішитись досягнутими успіхами не треба, та цього прагнення й помітно в статті т. Ксандрова. Навпаки, він указує, що

завдання тяжкі й потрібна «вперта і важка робота». Товариші, які бачили становище Донбасу на початку цього року, коли шахти затоплювались одна за одною, коли робітники від голоду розбігались, коли технічного постачання шахт зовсім не було, розцінюють міцне становище Донбасу вірніше, ніж Сосновський у своєму газетному фейлетоні. Не можна звинувачувати товариша у хлестаковщині за те, що він у газетній статті не виклав всіх фактів, які визначають роботу Донбасу. Не Ксандров своїм керівництвом і не Сосновський своїми фейлетонами відбудують Донбас, а відбудує його весь пролетаріат радянських республік, коли звільниться від необхідності тримати під рушницю мільйонні армії і зможе годувати, взувати й одягати робітників найважливіших галузей. До того ж часу робітникові доводиться не лише віддавати своє життя в боротьбі з білогвардійцями, а й зазнавати всіляких нестатків на роботі. І навіть ударна з ударних програм, незважаючи на тяжкість ударів, які лягають на спину робітника, поза часом і простором виконуватись не буде. Під натиском поляків і Врангеля постачання Донбасу порушилось, і перебої у постачанні заводів паливом стали прямим наслідком ускладнень як на фронті, так і в тилу. Почитайте, Сосновський, політзведення Подонбаса¹² за липень, серпень і вересень і ви зрозумієте, чому «керована т. Ксандровим промисловість не дає вугілля певною мірою» Петровській домні. З багатьма деталями треба ознайомитись, Сосновський, а не проїхатись у хорошому поїзді і потім докоряти.

Благополуччя в Донбасі немає, але й катастрофа там не більша, ніж у всій Радянській республіці. Коли б Врангель в серпні не розвивав наступу і не підійшов у вересні безпосередньо до Донбасу, ударні заводи транспортної групи були б забезпечені більше, ніж це вдається зробити після наскоку білих. «Зірвуть чи не зірвуть нашу транспортну програму Головувугілля і Головпаливо?» — запитує Сосновський. Її вже зірвав Врангель, який вивів з ладу майже на місяць три найбільших вугільних і металургійних райони Донбасу, її він надірвав ще тоді, коли позбавив Донбас мелітопольського хліба, коли мануфактура і взуття були кинуті, замість Донбасу, Червоної Армії. При покращенні постачання робітників Дон-

басу взуттям, теплим одягом і продуктами харчування (не лише ячмінним хлібом) 30-мільйонний видобуток вугілля забезпечений, і тоді потреба заводів ударної групи, яка становить 6 млн., буде задоволена. Але, Сосновський, навіть і в цьому випадку не вдається пустити найбільшу в Європі домну, бо для промисловості в цілому вигідніше пустити три домни на різних заводах (Магіївському, Юзівському і Петровському), тому що їх робота необхідна для власних силових станцій. Петровська домна, що працює «курям на сміх», виплавляє не чавун, а працює для одержання газів, тобто як газогенератор. Така витрата вугілля не зовсім економна, але іншого виходу поки що немає, бо добування газового вугілля і витрачання його на інші потреби не дають можливості нагромадити достатньої кількості коксу для пуску домни й на чавун. Тут доводиться мати справу з таким же марнотратством, яке можна бачити у затраті паровозів на поїзд із 14 важких вагонів комісії, з котрою роз'їжджав Сосновський, або у витраті палива на який-небудь черговий паровоз, що чекав підготовки поїзда, і т. п. марні затрати, неминучі в період недостатньої погодженості всіх частин нашого господарського життя. Цікаво знати, разом з якими робітниками Донбасу Сосновський не розуміє, чому при нестачі коксу може працювати маленька домна з половиною використанням, а не може працювати велика домна з повним її використанням. Правда, в Донбасі є ще багато робітників, які всього не розуміють і, зокрема, не зовсім усвідомлюють, чому газове вугілля вивозять для флоту, а не дають їм для коксування й пуску домен. Є й інші, які не зовсім добре розуміють, чому в поїзді комісії можна мати хорошу їдальню, а на шахті ще не можна і т. д. і т. п. Виробнича агітація і пропаганда й повинна багато що незрозумілого роз'яснити, а не створювати нової плутанини в умах людей, що шукають пояснень багатьом явищам сьогоdnішнього життя. Ви запитуйте т. Ксандрова, чи відомий йому «вогнетривкий» антрацит?

Так, відомий, і в нарядях на паливо низькі сорти виділяються окремо. У виробничій же агітації й пропаганді слід вказати, як уникнути видобутку низькосортного

палива, з одного боку, і як треба спалювати наявні його запаси, з другого боку.

Треба говорити про те, що в першу чергу повинні бути забезпечені всім, і особливо продовольством, ударні рудники, і з робітниками, які обстоюють зрівняльне постачання всіх рудників, незалежно від якості видобуваного вугілля, треба вести боротьбу. Треба також вести агітацію і пропаганду за перехід робітників з одних рудників на інші. Є багато досить конкретних тем для агітації і пропаганди, але вони, очевидно, залишилися непоміченими «всевидющою» комісією. Про спалювання «вогнетривкого» вугілля ще доведеться говорити довго — до того часу, поки кращі рудники не будуть повністю відбудовані. В агітації і пропаганді ж треба сказати, що і «вогнетривке» вугілля інженер повинен вміти спалювати і пускати завод в дію. Як на ячмінному хлібі без жирів доводиться працювати робітникові, так на спалюванні всіякого мотлоху, який у нас ще є або який ми поки ще одержуємо, повинна працювати машина, і цього повинен добитися інженер замість того, щоб нити.

Як при нестачі бавовни довелось тіпати льон, так і при нестачі хорошого вугілля слід спалювати погане. Не з того кінця розпочали агітацію і пропаганду, Сосновський! Тов. Ксандров відмітив стійкість Донбасу в наших проклятих умовах, а ви по-обивательськи вилаялись, не розібравшись у справі. У справу виробничої агітації і пропаганди треба вкладати більше серйозності і обізнаності, бо у багатьох товаришів, на жаль, не буде часу для роз'яснення всіх непорозумінь, які виникають на ґрунті невдалої агітації. У таких випадках замість користі завдаємо справі шкоди.

В. Чубар

Господарський центр України і організація господарства

Зміцнення Радянської влади на Україні розвивалось з часу звільнення її від денікінських банд, і поряд з розвитком загальноадміністративних та політичних органів зростали і міцніли господарські органи. Основне Організаційно-інструкторське бюро, що було створено при Всеукраїнському Ревкомі, поступово поширювало свій вплив на тільки що звільнені райони України. Його робота по організації господарства України повинна була проводитись у декількох напрямках. Перше завдання зводилось до того, щоб скоріше створити у всіх губерніях господарські органи, які здатні повести боротьбу за економічне панування пролетаріату. Перемоги доблесної Червоної Армії створили ґрунт для розвитку політичної влади у тільки-но звільнених областях, де органи старої влади не збереглися. У господарському житті, де все виробництво трималося на певних, освячених багаторічним навиком, началах приватнокапіталістичних взаємовідносин, була потрібна ще додаткова велика робота, щоб зломити попередні форми, щоб розчистити місце для нового будівництва. Планомірне проведення комуністичних начал у господарському житті могло бути забезпечене тільки наявністю міцних господарських органів, згуртованих з організованим пролетаріатом — професійними спілками. У цьому напрямі і розвивалась організаційна робота Промбюро як господарського центру України. Майже всі працівники, які були виділені центральними господарськими та професійними органами Федерації як досвідчені організатори, направлялись на місця з певними завданнями: створити пролетарські господарські органи і спрямувати їх роботу по загальноприйнятих Радянською

владою шляхах. Перед господарськими органами, що створились, стояли надзвичайно важкі завдання: створити технічні апарати, що здатні оволодіти господарським життям району, залучити до цих апаратів широкі маси пролетаріату і прийняти у своє безпосереднє відання виробництво, використавши звідти дух капіталізму. Паралельно з цим на ці молоді органи навалювались усі вимоги з боку органів постачання армії, населення та виробництва. Робітничо-селянська влада не могла обмежитися державним регулюванням промисловості, якою раніше керували капіталісти, а повинна була відразу перейти до дійового управління основними галузями виробництва і надалі розвивати цю операцію, приймаючи в державне управління середні та дрібні підприємства. Дійсне управління виробничими підприємствами не може бути досягнуте тільки одним декларуванням прав на управління, тому що процес оволодіння виробництвом вимагав проведення цілого ряду організаційних та технічних заходів. Оскільки розпорошення пролетарських організацій робітників, які вже пережили 17—18 режимів різних влад, досягло найвищої межі, а збройна боротьба, що тривала, потребувала все більше і більше сил, то створити міцну пролетарську базу в господарських органах було дуже важко. Сил було замало, та й вони у своїй більшості не мали досвіду радянського будівництва, що вкрай згубно впливало на роботу господарських органів. Складність обстановки, в якій доводилось руйнувати старе і будувати нове, змушувала напружувати всі сили тих, хто залучався до господарської роботи.

Господарський центр, що спочатку віддавав більшість своїх працівників на місця, поступово, в міру того як зміцнювались місцеві органи, став завалюватися питаннями погодження роботи окремих місцевих органів, а також питаннями технічно-виробничого характеру, що виникали під тиском вимог моменту. Все це обумовило необхідність прискорення процесу розвитку господарського центру як такого, що безпосередньо керує господарським життям, і центральний апарат почав розвиватись стосовно до цих нових умов.

Робота, виконана на місцях, була покладена за основу в діяльності центральних органів, і це дало їм можливість

впритул підійти до безпосереднього управління окремими галузями господарства у відповідності до тих форм, які застосовуються в усій Федерації.

Підготовчі роботи по виявленню всіх виробничих підприємств та їх ресурсів ще не зовсім закінчені, але в більшості найважливіших галузей господарства це зроблено, і створені органи управління неухильно ведуть ці підприємства у загальне річище комуністичного господарства.

Повний облік усіх факторів, що є вирішальними для тієї чи іншої галузі, дуже утруднений об'єктивними умовами, які змушують нас ще виділяти значні сили для бойового фронту, але все ж підвалини соціалістичного обліку закладені. Створення центральних органів управління такими найважливішими галузями, як кам'яновугільна, металургійна, цукрова, тютюнова, соляна, паперова, скляна та ін., заклало міцний фундамент для комуністичного управління господарством. Центральне керівництво органами робітничо-селянської влади поставило справу так, що акули капіталізму, які раніше царювали в промисловості, позбавлені своїх прав власності і вимушені йти на службу (якщо здатні щось зробити) як звичайний трудящий. Виробничі підприємства, що в минулому існували для нагромадження багатств капіталістами і були повністю відокремлені одне від одного, внаслідок переходу до рук пролетарської держави, стали засобами для зміцнення революційної боротьби трудящих з капіталістами усього світу. Фабрики, заводи, рудники, що за умов капіталістичного ладу конкурували одне з одним, зараз згруповані в об'єднання, що працюють за загальнодержавним планом. Елемент приватної наживи витравлений з найважливіших галузей, і завдання, що їм даються, не мають у своїй меті наживу, а диктуються потребами пролетарської боротьби за визволення трудящих. Кам'яновугільні підприємства, що колись розробляли підземні надра за примхою колишніх власників, тепер об'єднані, і замість 300—400 господарів-капіталістів мають одного господаря — державу. Новому господареві ні з ким ділити вугільні шари та встановлювати межі між окремими шахтами. Замість більш як 1 тис. окремих підприємств у кам'яновугільній промисловості новий господар

організував 58 кущів, тобто групових об'єднань, що управляються органами робітничо-селянської влади. Кущові управління складаються з представників самих робітників і тих спеціалістів, які йдуть разом з робітниками. Склад кущових управлінь підприємствами призначався за погодженням з органами професійної спілки, створювалися також і вищі органи — районні та центральні управління. Вугілля, що видобувається, є власністю пролетарської держави і використовується для задоволення тих потреб, які для даного моменту є найбільш важливими. В усьому житті підприємств (кущів), районних та центрального управлінь беруть жваву участь органи професійної спілки гірників у особі рудкомів, райкомів та центрального комітету спілки. Радянська влада зжила той період, коли на місце колишнього господаря ставав робітничий комітет даного підприємства, який жив своїм замкнутих життям і часто діяв за старими навичками власника-капіталіста. Зараз органи управління створюються не окремими розрізненими групами робітників, а організованим у профспілки пролетаріатом, якому більш доступні загальні пролетарські інтереси, якимі більше здатний відмовитись від місницького патріотизму.

Подібно до вугільної промисловості об'єднана металургійна, що привело до усунення 25 власників-капіталістів світового масштабу.

Органи управління металургійними підприємствами створені з кращих представників робітників, які пройшли через свою пролетарську профспілку, і завдяки цьому дух приватного власника витравлений з корінням і з цієї найважливішої галузі господарства. Такі ж самі заходи проведені і в решті галузей: цукровій, паперовій, тютюновій, соляній, окремих групах хімічної, металообробної та ін. Перша частина організаційного завдання — викорінення з господарства чисто капіталістичних елементів і зосередження безпосереднього керівництва виробництвом у руках держави — виконана за минулий період роботи досить успішно. На державних підприємствах зайнято біля 75 процентів організованого пролетаріату (загальним числом майже 500 тис. робітників), а відповідно до цього і ступінь участі робітників в управлінні виробництвом досить високий. Друга частина завдання — від-

будова виробництва — виконувалась при надзвичайно тяжких умовах нестійкості воєнного стану на Україні. Необхідність напруження сил для відбиття навали польської шляхти і Врангеля вносила у роботу по відбудові виробництва великий розлад. Виробничі перспективи першого періоду вимальовувались досить веселковими барвами, оскільки армія Денікіна терпіла поразку, а польський кулак не нависав над головою трудящих України. Передбачалось за перші 3—4 місяці домогтися стійкості в основній галузі — кам'яновугільній, щоб звідси повести рішучий наступ на всьому фронті господарської розрухи. Стосовно до цих розрахунків намічались, накреслювались виробничі програми інших галузей виробництва. Воєнний стан, що загострився, відволік масу живої сили та матеріальних засобів, призначених для трудового фронту. Ми змушені були одягати, взувати та годувати нові сотні тисяч червопоармійців за рахунок обмеження постачання робітників. Десятки тисяч робочих рук, які почали було працювати на трудовому фронті, довелося знову зайняти виробництвом предметів військового постачання. Тисячі вагонів і сотні паровозів, що призначались для розвозки вугілля і доставки в басейн матеріалів, знову були відірвані для потреб війни. Отже, навала білогвардійців завдала надзвичайно великої шкоди роботі по відбудові господарства. У зв'язку з цим виникла потреба замінити широкий трудовий фронт окремими ударними пунктами, що змусило докорінно переглянути усі розрахунки і внесло багато незручностей в середовище трудящих. Виділення ударних груп підприємств і створення для них сталих норм забезпечення всім необхідним є бойовим завданням поточного дня. До розв'язання його довелось приступити в усіх галузях виробництва. В результаті напруженої роботи в цьому напрямі основні групи ударних підприємств були визначені, але безперервні зміни загальних умов не дають можливості остаточно зупинитись на певних програмах, розрахованих на задоволення всіх потреб.

З тих же причин гальмується складання загального господарського плану, тому що елементи виробництва вкрай нестали. Доводиться періодично, з врахуванням обстановки, що змінюється, переглядати плани робіт і вно-

сити в них корективи, які обумовлюються життям. Але це більш-менш легко робити стосовно до галузей виробництва, що управляються центральними органами безпосередньо, а виробництва, що підпорядковані місцевим господарським органам, регулювати важче через недостатній зв'язок з місцями. Особливо яскраво виявляється жорстокість нормування виробництва, коли доводиться зважувати паливні, транспортні та ін. ресурси. Плановий розподіл палива і установавання плану перевозок є головними факторами при визначенні масштабу виробництва. Тому господарський центр з самого початку приділив досить багато уваги організації розподілу палива та погодженню господарських перевозок. Організація господарства взагалі, а в теперішніх умовах особливо, в значній своїй частині базується на планомірному розподілі сировини, палива і продуктів виробництва, що мають виробниче застосування.

Централізоване керівництво виробництвом, яке надає можливості врахувати в центрі всі необхідні елементи господарства, також забезпечує і плановірність розподілу. Комуністичне господарство, побудоване на точному обліку, на Україні вже має фундамент у формі центральних господарських органів. Облік видобутку і надходження палива (вугілля, дров, нафти), облік металів, лісових матеріалів, різної сировини систематично впроваджується в певні рамки. Дальше зміцнення господарських органів принесе кращі результати в цій роботі. Організація державного розподілу замість капіталістичного продажу вимагає великих змін у всіх апаратах державної влади. Розподіл, побудований за принципом планомірного задоволення чергових потреб, може робитись успішно тільки при повному узгодженні потреб з ресурсами. Цілком очевидно, що в період організаційного будівництва такого узгодження досягти важко, але неухильне прагнення до цього повинно виявлятися в кожному заході, що провадиться в господарській роботі. Розпорошення вимог є надзвичайно шкідливим, тому що при загальній нестачі ресурсів раціональність їх використання не забезпечується.

Централізоване визначення наших основних ресурсів і централізоване зосередження заявок споживачів — ось принципи, що покладені за основу в роботі по відбудові

господарства. Вони вимагають розвитку центрального апарату, вони утворюють хребет, навколо якого може зрости і розвиватись виробництво.

У відповідності до основних завдань у галузі господарського будівництва відбувається розгортання апарату центрального господарського органу. Для обслуговування виробничих галузей створені виробничі відділи та центральні органи управління об'єднаними підприємствами, для погодження їх діяльності є загальні відділи, що побудовані за функціональними ознаками і відають розподілом сировини, палива, готових продуктів тощо. Для використання досвіду, що набувається у повсякденній роботі, а також для підтримки нової ініціативи, що проявляється, у складі Промбюро є спеціальний відділ для забезпечення виробництв паливом та сировиною, є заготівельні апарати. Загалом розгортання центрального господарського апарату ще тільки починається. Із зміною об'єктивних умов воно піде більш успішно, і можна буде розраховувати на повне оволодіння господарським життям України.

Той факт, що одночасно з цим відбувається велика робота по зміцненню пролетарських робітничих організацій, є запорукою успіху в роботі по докорінній перебудові господарства на комуністичних началах, без особливо болісних хвороб.

Завдання партії в цілому і кожного члена зокрема зводиться у галузі господарського будівництва до того, щоб забезпечити максимум сприятливих умов для успішного завершення роботи господарських органів. Поставлені перед цими останніми колосальні завдання можуть бути виконані тільки при умові повного сприяння інших органів влади, а також партійних та профспілкових організацій. Процес господарської роботи вимагає повної віддачі сил працівника і за своєю суттю вимагає обов'язкової послідовності в роботі. Спеціальні знання, що так потрібні в господарській роботі, повинні бути забезпечені в достатній кількості, і постанови IX з'їзду партії про використання спеціалістів повинні стояти перед очима кожного члена партії в його повсякденній роботі. На Україні, де антагонізм між робітниками і адміністрацією ще не зовсім зжитий, де легковажна самовпевне-

ність притаманна ще багатьом товаришам, ці постанови слід особливо прийняти до уваги. З іншого боку, ставлення до роботи багатьох спеціалістів визначається їх невпевненістю в міцності створеного ладу і неспроможністю відразу охопити всю глибину зрушення, що відбувається в господарських взаємовідносинах.

Існування господарського центру на Україні і в цій частині роботи дає можливість швидко врегулювати непорозуміння, що виникають, і створити міцний фронт трудящих — робітників і технічних керівників. Велика робота в цьому напрямі повинна ще бути зроблена, і обов'язок кожного члена партії — допомогти закінчити її у найкоротший строк.

Будівництво господарства на нових началах — тривалий процес, протягом якого неминучі перебої, необхідна ломка, неминучі часткові невдачі в подробицях, але також неминучий і успіх остаточної перемоги над капіталом і капіталістичними методами. Комуністичне господарство, що створюється в таких важких умовах боротьби, вимагає зосередження на господарській роботі великих сил; але немає більшої сили, ніж сила самої маси робітників, які йдуть у виробництві твердим курсом до комунізму.

В. Чубар

Вугілля і метал

VIII з'їзд Рад¹³ встановив виробничі завдання для Донбасу по видобутку вугілля та виробництву металу. Вищий орган пролетарської влади Радянської Федерації вирішив напружити всі сили і використати всі засоби для того, щоб видобуток вугілля та виплавка чавуну в Донбасі у 1921 р. були підвищені з 450 млн. пуд. вугілля і 18 млн. пуд. металу, які намічались ВРНГ раніше, до 600 млн. пуд. вугілля та 25 млн. пуд. чавуну.

Програми ВРНГ ґрунтувалися на врахуванні виробничих можливостей у теперішніх умовах, але вони не враховували реальні потреби країни. Трирічний паливний голод та сучасна катастрофа металопостачання спонукали з'їзд Рад стати на шлях створення міцної бази в основних галузях господарства. В результаті ми дістали підвищене завдання, на основі якого можна якось гарантувати задоволення невідкладних потреб країни. Встановлені завдання тісно пов'язані одне з одним.

Технічний стан шахт та рудникових установок забезпечує помісячний видобуток вугілля і антрацити в розмірі 54 млн. пуд. за умови поповнення кадрів робітників до 150 тис. (тепер близько 120 тис.). У листопаді видобуток вугілля досяг майже 30 млн. пуд. (29,9) при надзвичайно слабкому постачанні робітникам продуктів харчування (жирів 20 процентів тощо). Одяг і взуття, що почали надходити у листопаді, та преміальний фонд ще не могли вплинути на збільшення обсягу листопадового видобутку. Очевидно, зростання видобутку можливе, так само як можливий і приплив робітників у разі поліпшення продовольчого постачання. Черговим завданням щодо Донбасу є створення для робітників продовольчого

фонду, що забезпечує безперервність постачання. Необхідно за всяку ціну зробити двомісячний запас хліба та інших продуктів. Тільки це забезпечить можливість планомирного розподілу продуктів по всіх районах і своєчасність видачі їх робітникам. Харчування «з коліс», коли існує нестача продуктів, далі неможливе, тому що перебої у постачанні породжують прогули, мішечництво та ін., що робить марним далі збільшення кількості робітників. Треба добитися, щоб наявні кадри робітників використовувались за прямим призначенням і були забезпечені харчами. Але ж вугільні підприємства не можуть жити без постійного обслуговування їх допоміжними підприємствами, що розташовані як у самому Донбасі, так і за його межами. В Донбасі потрібно налагодити постачання не тільки гірників, але й металістів та частини хіміків. Північний Кавказ, Кубань і Астрахань повинні допомогти Донбасові жирами, рибою та іншими продуктами харчування в максимальних розмірах. Товаришам з цих районів слід пам'ятати, що завдання VIII з'їзду Рад щодо Донбасу накладають певні зобов'язання на них у першу чергу. Без цієї допомоги Донбас не виконає завдання повною мірою.

Друга сторона постачання — технічними матеріалами — відіграє не менш важливу роль, ніж перша. Кріпильний ліс надходить до Донбасу з далеких районів (дуб з Кавказу, стояки, обаполи та ін. з верхів'їв Дніпра, Волги, Ками). Забезпечення Донбасу кріпильним лісом потрібно побудувати на використанні весняного сплаву. Райони Мозиря, Гомеля, Брянська, верхів'я Волги, Ками та ін. повинні зараз же проявити максимум енергії, щоб весняні води доставили в Донбас кріпильний ліс на весь 1921 рік. Завдання, поставлене з'їздом перед Донбасом, лягає обов'язком на віддалені райони, яким в повсякденній роботі легко забути потреби вугільної промисловості. Предмети устаткування і особливо канати повинні бути ввезені з-за кордону, причому це має бути зроблено позачергово. Досягнути не тимчасового виробничого ефекту, а домогтися міцної основи у вугільному господарстві можна лише за рахунок залучення спеціальних предметів постачання ззовні. Існуючі до цього часу формалістика і слабкість діяльності у цьому напрямі повинні бути усу-

нені. З'їзд Рад вимагає іншого темпу роботи, і він має бути змінений. Використання технічних матеріалів, які є в тому або іншому вигляді у республіках, вже почалось і має бути неухильно проведено. Вилучення інструментів та устаткування аж до зняття цілих котельних установок з підприємств, які не працюють, повинно бути проведено скрізь. Треба на деякий час ущільнитись на місцях і виділити максимум можливого. Зобов'язання з'їзду Рад повинні виконуватись, і кожний працівник у своєму районі повинен провести кампанію за посилення постачання Донбасу.

Зростання видобутку вугілля стане основою для піднесення металургії. Хоч металургійні заводи Донбасу (петровські, макіївські та юзівські) і розташовані на вугіллі, споживання ними вугілля для одержання 25 млн. пуд. чавуну і відповідної кількості прокатного металу (близько 40 млн. пуд.) тяжко відіб'ється на загальному паливопостачанні Республіки. Для виконання завдання по металу доведеться витратити майже 30 процентів чистого видобутку вугілля у Донбасі на металургію. При 600 млн. пуд. валового видобутку на рік чистий видобуток буде зведений до 450 млн. пудів. А вважаючи, що раціональна робота металургійних заводів вимагає пуску в хід значної частини металургійних установок, виробнича програма цих заводів по випуску металу становитиме до 40 млн. пуд. (чавун і прокатні вироби). При витратах в середньому близько 2,5 пуд. палива на пуд готових виробів, ми витратимо на металургію майже 25 процентів всього чистого видобутку Донбасу. Треба зважити на те, що переробка металу в частини машин, паровози, котли, труби та ін. вимагатиме додаткових витрат палива, так що на потреби металургійної промисловості в Донбасі витрачатиметься мінімум 35—40 процентів всього видобутку вугілля. Для досягнення максимальної економії у витратах палива в металургії доведеться в 1921 р. обмежитись розгортанням робіт тільки на 3 заводах (юзівському, петровському та макіївському), де доменні установки найбільше пов'язані з кам'яновугільними шахтами. Робота доменних печей (а при них і коксових) на цих заводах безпосередньо посилює видобуток вугілля, тому що гази йдуть на силові установки, що обслуговують шахти. Для виконання

завдання щодо виплавки чавуну треба забезпечити роботу 5—6 доменних печей. З них працюють дві з випуском до 20 тис. пуд. чавуну на добу. Пуск решти має бути проведений на протязі першої чверті року. Робота металургійних заводів ще більше, ніж вугільних шахт, не може зазнавати перебоїв. Забезпечення цих заводів, як і вугільних підприємств, продовольством, фуражем, спецодягом та ін. повинно бути також добре налагоджено.

Металургія дає котли та інше устаткування шахтам. Металургія дає основні матеріали транспорту, сільському господарству та іншим галузям господарства. 40 млн. пуд. металу з Донбасу складає близько 20 процентів виробництва довоєнного періоду. Для Радянської Федерації ця кількість зовсім недостатня, проте її одержання вимагатиме відмови цілих районів від донецького палива у 1921 році. Але цей суворий план повинен бути виконаний, щоб країна не залишилась зовсім без металу, щоб у всіх інших галузях господарства робота не гальмувалась через відсутність шматка заліза або металевої частини.

Відродження господарства повинно початись з Донбасу з його вугіллям і металом. На нього треба витратити сили і засоби, треба його поставити загальними зусиллями на ноги. Необхідно відновити на місці відповідність у двох взаємно зрівноважених галузях виробництва — вугільній і металургійній, щоб мати вихідну точку для побудови реальних виробничих планів і єдиного господарського плану Радянської Федерації. Без цього фундаменту всі плани розвалюватимуться один за одним і господарська розруха не буде ліквідована.

VIII з'їзд Рад дав завдання, його повинні виконувати всі, укладаючи в цю роботу максимум енергії та ініціативи. Масове зрушення в цьому напрямі має бути проведене у всіх куточках Федерації.

На новий фронт, за вугіллям і металом!

В чому розходження?

Питання про роль професійних спілок в господарському житті країни, поставлене на X партійному з'їзді¹⁴, викликає великі суперечки на цю тему. Намічається кілька ліній, які ведуть до розв'язання цих суперечок, але найбільш чітко визначились дві. Троцький різко поставив питання про кризу професійного руху і намічає засоби її подолання.

Вважаючи, що «основною причиною кризи професійних спілок є невідповідність між тими завданнями, які об'єктивно встать перед нашими професійними спілками на даній стадії розвитку, і тими навиками думок і методами та прийомами роботи, які панують в професійних спілках як наслідок минулого», Троцький вказує, що в той час, коли «партійному з'їздові залишається лише одностайно зафіксувати все більш розширене і поглиблене застосування методів робітничої демократії в усіх галузях нашої роботи, тому ж з'їздові доведеться вибирати між двома тенденціями в галузі професійного руху». Така постановка питання неминуче викликає два висновки: або ж для профспілок методи «робітничої демократії» непридатні, і весь робітничий клас по суті стає поза поширенням цих методів (очевидно, вони відводяться для селянства); або ж «робітнича демократія» є самі робітники, і тоді про неробочу демократію необхідно говорити по відношенню до селян як дрібних власників, які ще не позбулись дріблоружуазних тенденцій.

Із дальших положень, які висуває Троцький, видно, що він стоїть на першій точці зору. «Робітнича демократія» повинна бути в усіх галузях нашої роботи, а для робітників необхідно придумати «виробничу демократію».

Тут же він заявляє, що «робітнича демократія може розвиватись як виробнича демократія», і тут же: «робітнича демократія не може розвиватись в умовах виснаження та злиднів». Якщо це так, то немає рації наступному з'їзду «фіксувати однотайно застосування методів робітничої демократії», враховуючи, що в нас поки що злидні та виснаження не викоренені! Тут необхідно прямо сказати про те, що не настав ще час для «демократії», а не нагромаджувати «робітничу» на «виробничу» і навпаки, по суті встановлюючи суворий виробничий режим, який дійсно викликається об'єктивними умовами сучасного періоду виснаження та злиднів. Встановлюючи методи «виробничої демократії», Троцький ставить перед профспілками виключно виробничі завдання, намічаючи зрощення їх апаратів з господарськими органами, і дає практичні вказівки про форми зближення господарських органів з профспілками. Тут він стає на шлях чисто механічного поєднання робітників, рекомендуючи введення до керівних колегій господарських органів і професійних організацій взаємне представництво зверху донизу. В іншому місці він також механічно посилює економічні відділи профспілок кращими адміністративними і технічними працівниками відповідних господарських установ. В пункті 16 своєї брошури Троцький вважає недоцільним передавати апарат відділу металу ВРНГ ЦК металістів, називаючи це шляпніковським «осоюзненням», а в п. 31 пересаджує кращі сили господарських органів в органи профспілок. В усіх лініях передумов та практичних висновків у Троцького спостерігається плутанина і одні положення суперечать іншим. Всі обмовки у Троцького про те, що зрощення спілкових і господарських органів, тобто фактичне одержавлення спілок, буде залежати «від тих основних умов, в яких буде проходити наш розвиток в цілому в найближчий період», суперечать і всьому тому підходу до оцінки тих «основних умов» даного моменту, який прозирає з цілого ряду пунктів його положень.

Прийняття за основу постанов IX з'їзду РКП(б) і нагромадження нових рецептів для покращення професійних спілок тільки вносять зайву плутанину, оскільки останні рецепти розраховані на певний ефект у виробничій роботі, тоді як IX з'їзд завдання профспілок не обме-

жус виключно цією роботою, хоч і визнає її найбільш близькою і основною.

Форсування зрощування профспілок з господарськими органами не повинно мати місця, але виключне зведення завдань профспілок до виробничої роботи неминуче викличе це форсування без достатньої підготовки широких мас робітників. Досвід переведення профспілок на виробничу роботу був зроблений Цектраном, але наслідки від нього одержані несприятливі. Не дивлячись на те, що Цектрану були надані колосальні сили і кошти, йому не вдалося підняти на належну височінь водників, які відколюлися від залізничників, протестуючи проти методів «виробничої демократії».

В цьому випадку значну роль відіграли основні умови, в яких ми живемо, недостатня підготовка водників до сприймання нових методів, що проводяться на фоні «робітничої демократії в усіх галузях нашої роботи».

Ці неузгодженості є найсприятливішим ґрунтом для розколу професійного руху, хоч би й за рахунок відходу найбільш відсталих елементів.

Цілком очевидно, що перебудову профспілок треба починати з іншого кінця. Ще ІХ з'їзд намітив заходи до посилення профспілок робітниками і коштами, але в силу воєнних умов це не було проведено. Тільки тепер ми маємо можливість підійти до реального виконання цього завдання. На практиці спілки вже виконують частину державних функцій, що втягують їх у процес виробництва. Участь у створенні органів управління, розподіл спецодягу, продовольства, тарифно-нормувальна робота, дисциплінарні суди та ін.— все це практичні завдання, що стоять перед профспілками, але недостатньо ними охоплені в силу ослаблення спілкових апаратів за час війни. Тисячу разів правий товариш Ленін, що радить зараз помовчати, поки не зміцнили спілок, поки не виконали попередніх постанов. Висувати на перший план формулювання програми партії про роль і завдання профспілок як практичне завдання сьогоднішнього дня, коли не проведена основна робота по посиленню цих органів, по підняттю широких мас робітників на належну височінь виробничого розвитку та комуністичної свідомості, значить збивати з толку. Замість практичної роботи це

приносить нові суперечки про принципи, які вже велись і про які є найважливіші рішення.

Інша лінія, що протиставляється точці зору Троцького, захищається товаришем Леніним, який практичні заходи по поживленню спілок висуває на перший план. Проведення рішень ІХ з'їзду він вважає основним невідкладним завданням партії і всієї держави, яка одержала зараз перепочинок на бойових фронтах. Постанови V конференції профспілок поставили перед спілками також цілий ряд практичних завдань, що забезпечують повне зближення профспілкових органів з господарськими, але вимагають нового напруження сил організованого пролетаріату. Товариш Ленін вважає, що в цілому для робітничого класу в даних умовах не потрібно винаходити нові «демократії», а досить однієї, загальної для всіх «робітничої демократії». Застосування ж методів робітничої демократії він ставить в пряму залежність від загальної обстановки, спеціальної підготовки тієї або іншої групи робітників, спеціальних завдань і т. п. умов, що визначали нашу політику до цього часу та можуть знову виступити на сцену при найменших ускладненнях. Вважаючи процес підйому всієї робітничої маси на належну височину комуністичної свідомості тривалим, товариш Ленін вважає поки що зайвим мусування питання про роль і завдання профспілок у загальній формі та питання про зрощування, тобто одержавлення профспілок. Відводячи профспілкам, як і ІХ з'їзд партії, завдання як в галузі виробництва, так і в інших галузях державної роботи, товариш Ленін вказує на необхідність максимального розвитку підготовки кадрів свідомих пролетарів, які необхідні для насичення всього апарату робітничо-селянської держави, в тому числі і особливо повно господарських органів. Вбачаючи основні причини сучасної кризи профспілок в послабленні їх роботи за час напруженої збройної боротьби, товариш Ленін переносить центр уваги партії на посилення спілок і старанну їх підготовку, з обов'язковим урахуванням досвіду їх практичної роботи, до опанування профспілками господарським життям відповідно до нашої програми.

Основне розходження двох ліній в оцінці існуючих тепер умов і методах підходу до розв'язання загального пи-

тання — участі профспілок у господарському будівництві.

Принципові розходження, що впливають звідси, про найближчі перспективи професійного руху в умовах зволікання революційного вибуху на Заході та про форми Радянської держави необхідно висвітлити окремо.

В. Чубар

Пам'яті товариша Артема

Ще один старий ветеран революційної боротьби зійшов зі сцени. Загинув т. Артем, який протягом двадцяти років віддавав свої сили підготовці революційних загонів пролетаріату.

Я пам'ятаю його — молодого революціонера 1900—1902 рр., коли він у глухому селі Катеринославської губернії (Федорівці чи просто «Бурлацькій») ¹⁵ заснував соціал-демократичну організацію. Кипуча енергія т. Артема («студента», як по-простому називали його селяни) зразу згуртувала найбільш чутливих і чуйних бідняків-селян і робітників, які споруджували тоді в селі церкву.

З особливим почуттям вдячності згадую пропагандистську роботу т. Артема, який дав нам тоді ясне уявлення про події, що відбулись (студентські гоніння, виступи робітників у Катеринославі і т. ін.), і який зміцнював цим первинну організацію. Закладений т. Артемом фундамент виявився міцним, і на ньому розгорнувся революційний рух цього району в 1904—1905 роках.

Своїм підходом до пролетарської маси т. Артем завоював міцні симпатії тих, хто його оточував, і його промови, його пояснення западали глибоко у свідомість селян, які прагнули до знань, світла. Я пам'ятаю збори, де т. Артему доводилося боротися проти захоплення голстовством, з сектантством і з есерівськими ухилами, де його позиція рішучого революціонера завжди перемагала, незважаючи на «начитаність» противників. Довгі роки організація згадувала т. Артема, завжди протиставляла його товаришам, які не виявляли достатньої стійкості і які недостатньо авторитетно вели роботу. Але т. Артем нічим не був зв'язаний з цим селом, він мимохідь зробив

величезну роботу, підняв свіжий пласт пролетарської маси і посіяв революційне зерно.

Зустрів я т. Артема вже після Жовтневої революції. Він залишився тим же кипучим, молодим революціонером, який так само легко запаливав маси, як робив це раніше. Мої дитячі враження першого періоду зміцнилися, коли я тепер, після пройденого шляху, побачив, що енергія старого борця не згасла.

Його життя повинне вселити в багатьох пролетарів віру в успіх революції, повинне викликати особливий інтерес до методів роботи й боротьби. Його смерть, як і життя, відображає його натуру, що завжди прагнула йти непроторваним шляхом. Революційні устремління керували ним і в останні моменти життя, коли він хотів залучити революціонерів західноєвропейських країн до повсякденного життя російських пролетарів. Нещасні випадки забирають від нас старих борців. Але втішає нас те, що їх робота не була марною. Посіяне ними дає багатий врожай.

В. Чубар

«Коммунист» № 136,
28 червня 1921 р.

Друкється за текстом газети

Робітничий клас, Комуністична партія і організація промисловості

Робітничий клас є основою господарського розвитку будь-якої країни. На ньому держиться добробут всього людства, але майже в усіх країнах його пригноблюють експлуататори. Створюючи матеріальні цінності, робітничий клас у капіталістичних країнах не розпоряджається ними. Російська революція висунула робітничий клас на перше місце і забезпечила йому панування. Ця нова обставина дає творцям матеріальних благ право розпоряджатись ними в інтересах свого класу. Досвід запеклої громадянської війни в Росії та на Україні показав, що робітники своїми силами, хоч і шляхом величезних страждань, подолали ворогів трудящих — капіталістів, поміщиків та їх наймитів.

Комуністична партія, як партія робітничого класу, у цій боротьбі відіграла керівну роль. Будучи правильним відображенням здорових прагнень передової частини робітників і селян, Комуністична партія, яка залучила до своїх лав кращі елементи трудящих мас, за весь період тяжкої боротьби знаходила шляхи для виходу з найважчих ситуацій. Неодноразові поразки Червоної Армії на окремих збройних фронтах, невдачі на господарському фронті та інші незгоди не згасили революційного запалу, не вбили прагнення до боротьби за право робітничого класу бути господарем своєї праці.

Небачена стійкість робітничого класу виявилась і в боротьбі за відбудову господарства. Масові робітничі організації — профспілки та органи робітничої влади — Ради відігравали у цій боротьбі видатну роль. Комуністична партія, як ідейний керівник боротьби, і на цьому посту витримувала шалений тиск ворожих сил. Відбудо-

ва господарства у період війни не могла проходити успішно, оскільки всі сили спрямовувались на збройну боротьбу. Але ж і в цей важкий період основна мета — завоювання робітничим класом керівної ролі в економічній галузі — не втрачалась. Пролетаріат дедалі повніше охоплював організаційно основу господарського розвитку промисловості. Завдяки цьому він здобув перемогу на фронтах; на цьому він збудував фундамент свого дальшого розвитку. Досвід організації промисловості силами робітничого класу, який звільнився від капіталістів, було впроваджено тільки в радянських республіках. Масова участь робітників та селян у господарській роботі держави мала місце тільки в цих республіках. Без попереднього досвіду робітники нарobili чимало помилок. Багато чому і багато кому доводилось вчитись справі керівництва великим господарством. Часто замахувались не по силі, часто навалювали установи одну на одну, проте справді вчились керувати державою, справді будували нове життя, прокладаючи шлях широким масам трудящих.

Втрати пролетаріату в громадянській війні дуже великі, господарські руйнування були також надзвичайно великі. Нові завдання непомірно зросли, хоч зріс і досвід пролетарського будівництва. Тут, на Україні, цей період зростання невеликий, тут ще досить свіжі рани, заподіяні господарству громадянською війною, проте і тут видно успіхи, що досягаються в господарському будівництві.

До радянського будівництва залучаються широкі маси безпартійних робітників, які за своїм класовим чуттям ідуть і підуть й надалі шляхами Комуністичної партії. У недалекому минулому, коли паливна та продовольча кризи були надзвичайно гострі, у багатьох з'явилися сумніви щодо здатності робітничого класу і Комуністичної партії подолати ці утруднення.

Вони розвивались тим більше, чим сильніше проводили свою зрадницьку роботу меншовики, есери та анархісти, які набували капітал на стражданнях трудящих. Деякі з них використовували тут будь-який момент, щоб зірвати роботу на найважливіших підприємствах, інші псували транспорт, щоб примусити робітників голодувати, треті збирали контрреволюційні сили за кордоном,

щоб знову вдертись в пролетарські республіки і перешкодити робітникам та селянам зміцнити мирним будівництвом завоювання революції. Цю роботу вони проводять і зараз, всіляко намагаючись підставити ніжку Радянській владі, прагнуть перешкодити всіма силами відновленню великої промисловості.

Період гострих криз змінився значним покращенням становища: зростає видобуток вугілля, відроджується транспорт, починають працювати заводи. Донбас дає в жовтні 26—28 млн. пуд. проти 18 у вересні, 11 — у серпні та 9 — у липні. Залізниці України навантажують у жовтні близько 2 тис. вагонів на добу проти 560 у вересні і ще меншої норми у серпні. Стають до ладу содовий, скляні, хімічні та металургійні заводи, що відновлюють наші товарні фонди. Відроджується дрібна та середня промисловість, яка виготовляє предмети широкого вжитку. Видобуток торфу в цьому році перевершив у 5 разів торішній; заготівля лісових матеріалів та дров провадиться на рівні, що забезпечує виконання запланованої програми на 100 процентів. На всьому фронті помітне пожаття, яке обіцяє дати міцну основу для розвитку господарства в 1922 році. Без залучення іноземного капіталу, а лише через розвантаження державних органів від дрібниць стає можливим зрушитись з мертвої точки, а це означає, що лінія на зосередження в даний момент пролетарських сил у великому господарстві правильна.

Робітничий клас, керований Комуністичною партією, і тепер знайшов правильний вихід. Багато ще важких моментів буде в житті пролетарських республік, але вони можуть бути подолані згуртованими виступами робітничого класу. Революційний підхід Комуністичної партії до розв'язання всіх питань повинен ще раз показати широким масам трудящих, що в ім'я інтересів робітничого класу партія йде на всі необхідні заходи. В органах пролетарської диктатури — Радах — члени цієї партії повинні бути керівною групою. Виробничі завдання можуть вирішуватись в інтересах пролетаріату лише революційною партією.

Нова економічна політика, що допускає розвиток дрібних та приватних господарств і дрібнокапіталістичних

підприємств, утворює багато спокус для не досить витриманих революціонерів.

У цій обстановці більше, ніж будь-коли раніше, потрібне тверде, рішуче керівництво Комуністичної партії у всіх галузях державної роботи. Робота Рад зараз набуває особливо важливого значення, а стосовно організації та керівництва промисловістю — бойового. Тому робітники повинні посилати туди комуністів.

В. Чубар

Промисловість в умовах нової економічної політики

Доповідь на VI Всеукраїнській
конференції КП(б)У¹⁶
11 грудня 1921 р.

Товариші! Промисловість наша вступила в смугу зміни принципів економічної політики значно пізніше, ніж ці принципи були проголошені і почали застосовуватись в інших галузях нашого господарства.

Поглиблення принципів нової економічної політики

Ви усі чудово пам'ятаєте той курс, який проводила наша партія на минулій партійній конференції на Україні і який у значній мірі підкріплювався радянськими з'їздами. Як ви пам'ятаєте, X з'їзд партії, що відбувався у березні, не зовсім чітко й конкретно визначив шлях застосування нової економічної політики до промисловості. Ви знаєте, що на з'їзді говорили, головним чином, про сільське господарство, проголосили заміну продрозверстки продподатком, і що економічна обстановка, яка склалася, викликала вже певну необхідність внести цілий ряд поправок, цілий ряд змін в нашу господарську роботу в галузі промисловості. Ви, мабуть, пам'ятаєте, що це питання з'явилось і, більш або менш, практично було поставлене на Всеросійському з'їзді РНГ у травні¹⁷ та на Всеросійському з'їзді профспілок¹⁸. Питання застосування та поглиблення принципів нової економічної політики проголошувалось X з'їздом партії, привертаючи увагу господарських працівників та професіоналістів. Але на цих з'їздах не дали тих точних, закінчених форм, яких можна було б чекати або яких можна було б вимагати в такий період. Ви пам'ятаєте, що майже одночасно з цими з'їздами відбувалася Всеросійська партійна конференція¹⁹.

Завдання організації промисловості

На цій конференції ми також не одержали точних вказівок щодо лінії та форм проведення роботи в галузі промисловості, щоб проголошені Х з'їздом зміни нашої господарської політики втілювались правильно, без помилок у життя. Ви, певно, пам'ятаєте резолюцію Всеросійської партійної конференції, що підкреслила деякі основні моменти, зафіксовані IV з'їздом РНГ, зокрема, момент про можливість здачі підприємств в оренду. Ви також пам'ятаєте, що ця партійна конференція висунула на перше місце основне завдання в галузі організації нашої промисловості — зміцнення і розвиток великої промисловості. В резолюції цієї конференції, як партійної організації, ми одержали підтвердження резолюцій IV з'їзду РНГ, що поставили на перший план ці основні завдання. І я не буду тут детально обгрунтовувати, чому ми прийшли до цього висновку. Це достатньо зрозуміло кожному пролетареві, кожному комуністові. Я спробую тільки конкретизувати ті форми, яких набрало проведення в життя цих основних принципів. На перший план було поставлено завдання організації промисловості, відбудови великих підприємств, як таких, що найбільш відповідають своїм господарським укладом перехідній формі від капіталістичного господарства до соціалістичного; і це викликало необхідність внести цілий ряд змін та поправок у нашу попередню господарську роботу.

Перехід на нові рейки

Ви чудово пам'ятаєте, як до проголошення цього нового принципу в господарській роботі мала місце плутанина між головками, концентрацією не за виробничими ознаками всіх підприємств у єдину організацію. Плутанина відбувалася також у зв'язку з прагненням місць децентралізувати управління промисловості, не вносячи докорінних змін в основну лінію. Ви пам'ятаєте, які нестатки переживала держава після виходу з воєнного періоду, як вона намагалась у старій формі зосередити свою увагу на вузькому колі підприємств з тим, щоб піднести їх, щоб створити з них основну базу нашого гос-

подарства, та як за такої форми вся концентрація не давала реальних наслідків. І, природно, що до моменту проголошення принципів нової господарської політики держава була змушена відмовитись від намагання безпосередньо розпоряджатися усіма продуктами і надала селянству можливість вільно розпоряджатися частиною своєї продукції.

Дрібна та середня промисловість

Такий же захід держава спробувала застосувати і в галузі промисловості. Пересунувши на перший план велику промисловість, ми, природно, повинні були виразно і точно сказати, що дрібну й частину середньої промисловості потрібно звільнити від безпосереднього державного управління і віддати тим новим силам, які до цього часу не були залучені до нашого державного будівництва. До чого зводився, по суті, цей захід? Цей захід слід характеризувати, як деяку неминучу поступку по тій основній лінії, яку проводила Комуністична партія, прагнучи якомога швидше оволодіти всіма засобами та знаряддям виробництва. Зараз частину цих засобів і знарядь виробництва пролетарська держава свідомо залишила поза своїм безпосереднім розпорядженням. Вона змушена була стати на цей шлях і, природно, зосередити свої сили тільки на головному, тільки на основному — на відбудові великої промисловості. Але разом з тим пролетарська держава не могла цілком і повністю замкнутися у вузькому колі великих промислових підприємств. Було б абсурдом, якби держава залишила у себе, в своєму безпосередньому управлінні тільки великі промислові підприємства, спрямувавши туди всі свої організаційні сили, і надавала б всю можливу допомогу тільки цим підприємствам. Це було б неправильно, тому що кожний пролетар, який працює на великому підприємстві, знає, що велика промисловість має глибоко коренитися в дрібному виробництві, що велике виробництво без використання дрібного жити не може. І цілком зрозуміло, що перед державою постало величезне організаційне завдання. Необхідно було так підійти до питання про керівництво великою промисловістю, щоб можна було в максимальній

мірі використати й ті засоби та знаряддя виробництва, якими володіє ця промисловість, і ті матеріальні ресурси, що їх можна і потрібно вилучити в розпорощених дрібних виробників.

Від механічної концентрації

Природно, що той механічний підхід минулого періоду, коли групувались промислові підприємства винятково за виробничою або територіальною ознакою, треба відкинути, і держава повинна шукати господарські зв'язки, що існують між великими підприємствами, середніми та дрібними і між тими чи іншими господарськими районами. Підхід цей вимагає перебудови всіх господарських органів. І вже на IV з'їзді Рад народного господарства, коли ми намічали підхід до вирішення нових завдань у галузі промисловості, була відзначена необхідність зміни структури органів господарського управління; звичайно, тоді не було досить ясно, досить точно визначено лінію по організації самої промисловості. Товариші, я нагадаю, що на цьому з'їзді ми ще говорили про концентрацію промисловості, про ударність, ми ще говорили й про інші колишні методи, колишні підходи. До питання про концентрацію промисловості і тоді вже було внесено корективи, які висунуло саме життя. Раніше концентрація промисловості тлумачилась як концентрація засобів певного виробництва на певних великих підприємствах. Часто доводилось втілювати це в життя суто механічно, збираючи на одному підприємстві знаряддя виробництва, надсилаючи туди робітників, звозячи туди ж сировину, матеріали тощо. Механічна концентрація виробництва іноді давала й добрі результати, але частіше вона наптовхувалась на цілий ряд перешкод (розруха транспорту, нестача продовольства, палива для пуску великих підприємств) — і не давала очікуваних результатів. На IV з'їзді РНГ таке тлумачення поняття концентрації було піддано критиці й у прийнятій резолюції відзначалось, що, захопившись механічною концентрацією, розуміючи її як єдино правильний шлях, — організувати велике господарство не можна, що та економічна обстановка, в якій доводиться жити Радянській республіці, для

такої концентрації несприятлива. В тій самій резолюції вказувалося, що до концентрації слід підходити більш реально. Щодо питання про ударність, там також говорить ся, що цей принцип потрібно зберігати. Але цей принцип не може і не повинен бути голим принципом, тут потрібний більш точний, більш детальний господарський підхід, ніж ми його робили в період напруженої воєнної боротьби, коли ударність тих або інших підприємств обумовлювалась тими чи іншими ускладненнями на фронті. Ударність в нових умовах розуміється як обгрунтоване господарське виділення тих підприємств, які в даний момент, за даних обставин можуть дати більше економічних вигод, які можуть забезпечити найбільш економічне застосування коштів та сил пролетарської держави.

До комбінованих підприємств

На IV з'їзді РНГ було виділено принцип комбінування підприємств, що у нас на Україні був висунутий дещо раніше — на Всеукраїнській нараді, яка відбувалась 2 травня²⁰. Ви знаєте, що раніше було нещадне розмежування підприємств за виробничою ознакою. На цю роботу впливала існуюча схема організації профспілок.

Первісна схема організації господарських органів цілком відповідає моменту розмежування промисловості за виробничими ознаками. І лише тоді, коли в повітрі досить помітно відчувались ознаки нової економічної політики, колишні принципи організації промисловості за виробництвом були визнані дещо невідповідними розумінню господарсько-економічної користі. Тоді довелося поставити це питання і в резолюції цілком визначено відзначити необхідність та господарську доцільність комбінування підприємств різноманітних за виробництвом, але близьких за господарською своєю залежністю одне від одного. Щоправда, і на цьому з'їзді даліше втілення цього принципу в життя зустріло багато перешкод, багато утруднень, тому що цей принцип упирався в цілий ряд організацій. Наші господарські та комбіновані підприємства, що за своєю суттю є єдиним господарством, повин-

ні були залучати різнорідні організації, повинні були об'єднати і погодити умови оплати праці, які раніше розмежовувались по виробничих спілках.

Досвід України

Досвід України, де вже з 1920 р. ми провели цей принцип стосовно до металургійних та частини кам'яно-вугільних підприємств, справив значний тиск на вирішення цього питання на IV з'їзді РНГ і на подальше втілення в життя цих принципів. Тільки в останній час в галузі профспілок фронт було прорвано,— шахтарі та робітники-металісти були об'єднані. Шахтарі загалом були влиті до Спілки металістів, як до того часу вливались до Спілки гірників ті дрібні групи металістів та робітників інших галузей виробництва, які на своїх підприємствах входили до складу Центрального правління кам'яно-вугільної промисловості. Цей принцип господарського поєднання різноманітних за виробництвом підприємств одержав найбільш широке застосування у нас на Україні, як в галузі кам'яновугільної, так і в галузі металургійної промисловості.

Природно, що цей принцип не давав довгий час тих бажаних наслідків, які можна було очікувати, проводячи теоретичні розрахунки. Доводиться відзначити, що ті перешкоди, які ми долали в галузі організації, звичайно, дуже тяжко відбивались на чисто виробничих результатах цих комбінованих підприємств.

Здача підприємств в оренду

Крім цього основного принципу, проголошеного IV з'їздом РНГ, як я вже вказував, було відзначено ще одне положення, що тоді наробило багато шуму, це — здача підприємств в оренду; і це було підтверджено Всеросійською партійною конференцією. Товариші, яким вперше довелося зустрітись з цим питанням, надзвичайно важко піддавались розумінню цієї нової форми організації господарства, і багато заперечень було проти неї. Кажали, що вона ні в якому разі не відповідає нашим пролетарським інтересам, що вона не дасть бажаних

господарських результатів. На з'їзді РНГ у цьому напрямі прихильникам нового погляду довелося подолати значні труднощі. Але загалом усі господарники відчували, що треба в цій справі щось зробити, треба внести зміни, і тому замість детальної резолюції в цьому питанні було прийнято коротеньку резолюцію, що проголошує дозвіл здавати в оренду дрібні та середні підприємства. Тоді ж висувалося обґрунтування: які державні підприємства потрібно здавати в оренду, зокрема — недіючі, ті, що не можуть працювати за рахунок державних ресурсів, а здатні давати матеріальні цінності шляхом залучення нових продуктивних сил, нових організаційних сил і тих розпорощених продуктів сировини та палива, що не перебувають в розпорядженні державних органів, тих продуктів сировини, що залишились у повній власності селян і надходять на вільний ринок, тих напівфабрикатів, що залишились у ремісників, у дрібних кустарів і можуть бути одержані та використані більше господарськими апаратами, ніж громіздким державним апаратом. Це питання на практиці зазнало надалі великих змін. Тут я цю довідку навів лише з метою показати, що принцип нової економічної політики, що впливає з основного принципу, проголошеного Х з'їздом нашої партії, вимагає нового підходу до вирішення завдань про організацію нашої промисловості. Той різноманітний господарський уклад, що є навіть в однорідних галузях промисловості і відповідає розвитку того чи іншого підприємства — великого, середнього і дрібного — вимагає спеціального підходу.

Організація великої промисловості

Тут я хочу перейти до питання, що поставлене самим життям і вимагає більш уважного обговорення; це — організація великої промисловості. Велика промисловість за наших умов, що створились за три роки напруженої боротьби, не зовсім відповідає запитам, інтересам та внутрішній структурі. Велика промисловість була в значній мірі затиснута в рамки механічного управління, механічного об'єднання. Природно, що за старим курсом економічної політики, коли держава намагалася все до дрібниць зосередити в своєму розпорядженні, такий затиск

був більш або менш доцільним, такий затиск більш або менш відповідав поточному темпу розвитку цієї промисловості.

Трести

Але з того моменту, коли на вільному ринку з'явився цілий ряд продуктів сировини, напівфабрикатів та допоміжних матеріалів, держава, природно, не могла йти колишнім шляхом. Виникла потреба в нових формах, і держава, природно, повинна була перейти до перегляду колишніх форм організації великої промисловості. Ви знаєте, що в капіталістичних країнах велика промисловість групується в окремі великі господарські одиниці, великі капіталістичні групи. Ви знаєте, що майже всі великі підприємства в світовому масштабі і в Росії, де капіталістична форма була менш розвинута, об'єднувались або за збутом своєї продукції, або в справі заготівлі основної сировини, основного матеріалу. Ви знаєте, що на цьому ґрунті створювались в Росії окремі, дрібні і великі, синдикати, що ці синдикати, ці добровільні об'єднання нерідко набирають форми трестів, повністю зливаються, щоб стати монополіями на ринку, щоб вести на товарному ринку роботу в інтересах великого капіталу. Ви знаєте, що багато великих підприємств, металургійних, електричних, нафтових, є трестованими об'єднаннями, і вони керують окремими групами великого капіталу, виконують волю великої буржуазії, яка фактично керує всім господарським життям і диктує свої умови.

Колишні форми організації великої промисловості давали можливість концентрувати керівництво останньою в руках осіб і використання цього керівництва в інтересах пануючого класу. Природно, що, переходячи в смугу конкуренції з дрібними приватновласницькими елементами, широкими масами селян, — дрібних власників з великою кількістю дрібнобуржуазних ремісників, дрібних капіталістів і т. д., пролетарська держава повинна була неминуче обрати колишні форми концентрації великих підприємств, основних галузей промисловості з тим, щоб взяти в свої руки основний ринок господарського життя і вести боротьбу з своїм противником — дрібно-

власницькою стихією — не шляхом наказів, не шляхом суто адміністративного тиску, а шляхом економічного впливу, економічного тиску.

Природно, що питання трестування державної промисловості постали на весь зріст перед Радянською владою, перед владою робітників і селян.

Боротьба великого господарства з дрібним

Але питання трестування промисловості не можуть іти і вирішуватися буквально тими самими шляхами і набирати тих форм, яких набирали трести при капіталізмі. Обстановка, в якій проходить наше господарське життя, зовсім інша, і підхід до трестування повинен бути дещо іншим. Пролетарська держава перебуває в такому становищі, коли дрібнобуржуазна стихія, часто господарюючи винятково в своїх масах, випереджає державу в організації господарства. Питання ставиться гостро: хто кого випередить, хто кого пережене, хто заволодіє товарним ринком, хто стане господарем сильнішим у цих основних ланках наших матеріальних цінностей? Тут держава повинна була формувати свою організацію таким чином, щоб управління великою промисловістю забезпечувало розвиток цих великих підприємств, забезпечувало випуск на них тієї продукції, яка допоможе пролетарській державі економічно впливати на дрібне господарство. І це питання — питання боротьби великого господарства з дрібним — нагтовхувалось на цілий ряд проблем, які надзвичайно давали себе знати у момент напруження нашої збройної боротьби і які залишилися не менш гострими в період мирного будівництва.

План господарських об'єднань

Ви знаєте, що значна частина великої промисловості є промисловістю, що видобуває вугілля і нафту, що ця галузь промисловості повинна бути залишена в безпосередньому управлінні держави, що для забезпечення її буде потрібна ціла низка допоміжних підприємств, яких не можна віднести до розряду середніх, які також у свою чергу є великими. Значна частина текстильної промисло-

вості по суті своїй є допоміжною, але в даній господарській ситуації є важливою, маючи на увазі ту цінність продукції, яку набувають текстильні продукти на товарному ринку у вигляді сільськогосподарських продуктів та ін. Природно, що робота по трестуванню промисловості стосується не лише промисловості основної, не лише тієї, яка забезпечує вимоги нашої армії та транспорту, але й інших галузей промисловості. Ми повинні були створити по-господарському об'єднані підприємства, які зв'язані між собою у виробничому відношенні. Ми повинні були об'єднати й ті підприємства, які в господарському відношенні вигідно розміщені територіально, які можуть дати більше гарантій у розвитку свого виробництва.

Господарська вигідність підприємств

З другого боку, перед державою постало не менш гостре питання господарської вигідності того чи іншого окремого підприємства, тієї чи іншої групи підприємств. Природно, що ця замкнутість господарського балансу відіграє в нашій організаційній роботі майже вирішальне значення в даний період. Створюючи господарські об'єднання, держава повинна в першу чергу зважити, наскільки вигідно і економно вони можуть витратити засоби, наскільки вигідно вони можуть витратити сили і ресурси, надані державою.

Самоокупність

Перед державою безпосередньо постало питання самоокупності, питання бездефіцитності окремих підприємств. Досить часто воно виливалося в цілком спотворені форми, незважаючи на те, що по суті своїй цей принцип є єдино правильним, потрібною передумовою здорової постановки підприємства на власні ноги. Цей принцип привчає підприємство враховувати всілякі дрібниці, всілякі деталі, які витрачаються при виробництві для того, щоб точно знати, скільки коштує ця продукція, зводячи баланс без дефіциту, для того, щоб відійти від положення соцзабезу, як звикли називати в літературній дискусії, щоб підприємства не розраховували ні на які неврахова-

ні можливості і, з другого боку, не розгортали своєї роботи без урахування перспективи, без урахування всіх моментів, які впливають на виробництво.

Трести і комбінати

Організація великих господарчих одиниць, яку можна ототожнювати з організацією великих підприємств за капіталізму, в наших умовах, в умовах минулої інерції нашого господарчого ладу, нашо вхується на цілий ряд вже установлених звичаїв та положень. Організація трестів, організація об'єднаних великих підприємств ставить питання про те, в які відносини ці підприємства стають до держави, в які відносини ці підприємства стають з усім державним апаратом, і практика, яку ми мали в галузі застосування принципів економполітики, за останні місяці показала, що ясний визначений різкий підхід до цих питань не встановлений до цього часу, що в цілому ряді спроб встановити нові форми ми маємо дуже багато різних моментів, що створення трестів досить часто не є відображенням, у буквальному змісті цього слова, тієї організації, яку прийнято розуміти під цим словом, що створення господарчих об'єднань часто-густо не забезпечує поодиноких господарств цієї групи підприємств і, з другого боку, ці господарчі об'єднання не стають тими трестами, якими були приватнокапіталістичні трести, хоч в багатьох випадках ухил в цей бік має місце.

Я приведу також приклад з практики тресту Північліс. Це велике господарство було поставлено на рейки приватного капіталістичного господарства, щоб зв'язок з державою цього тресту був якнайменший, щоб цей трест, як приватне підприємство, був на зовнішньому ринку, щоб там він користувався кредитом, щоб і тут він зазнавав по можливості меншої опіки.

З інших трестів — з тих, які створювалися у нас на Україні, — візьмемо, наприклад, об'єднання хімічної і вугільної промисловості Лисичанського району. Воно згідно положення є майже копією «Північлісу»; але тут ми маємо іншу обстановку, і ні з яким зовнішнім ринком цей трест не зв'язаний, ніде за кордоном він не завойовує собі довір'я для одержання кредиту. Та це господар-

ське об'єднання, яке цілком вкладається в наш бюджет, в нашу виробничу програму. Це об'єднання, яке для розвитку своєї роботи повинно було одержати як оборотний капітал всю силу, всю продукцію, що була в розпорядженні цього підприємства. Природно, що й тут ми маємо той же досвід створення господарської одиниці, якій надається широка можливість використання вільного ринку для придбання необхідних йому продуктів, для придбання головним чином допоміжних матеріалів і для реалізації тих домоіжних джерел, які необхідні для нормального життя цього підприємства. Тут ми наштовхнулися на ту перешкоду, що держава, не даючи визначеної форми грошового оборотного капіталу цим об'єднанням, вимушена забирати собі майже всю продукцію, яку одержують від цього об'єднання на основі майже приватного капіталістичного ладу. Тут, правда, ми маємо ту перевагу, що держава диктує ціни на продукти, які їй потрібні з продукції цього об'єднання.

З іншого боку, це об'єднання має право випускати частину продукції, не заброньованої державою, на вільний ринок по вільних цінах. Отже, тут ми вже маємо, таким чином, деякий відступ держави від повного керівництва, від повного оволодіння господарством великою промисловістю. Тут це слизький шлях, який у порядку досвіду визнаний, який ще недостатньо врахований, який може дати і позитивні, і негативні наслідки. Тут доводиться відзначити, що весь організаційний підхід, що виявляється в галузі організації промисловості за останні місяці, може бути добрим як підхід досвіду, як підхід приблизний, оскільки всі об'єднання, що створені принаймні на Україні, створені на основі врахування перспектив на найближчий період, головним чином на 1 січня 1922 року.

Врахування досвіду

Щоб організувати і зміцнити основну лінію своєї роботи, щоб одержати певну перспективу своїх організаційних форм, потрібно безпосередньо підійти до врахування тих моментів, які виявились, і на основі цього врахування твердіше, впевненіше повести роботу надалі в

9 В. Я. Чубар

наступному операційному році. І ті суперечки та розмови про трестування — про захоплення трестами — не мають в своїй основі твердого ґрунту, оскільки трестування стосується зовсім незначної частини нашої промисловості.

А це може бути тому, що ми до цього часу не могли справитися з нашим державним апаратом, з цим великим завданням повного і точного оволодіння певними живими важкими підприємствами, з тим, щоб робота їх була введена в рамки господарської доцільності в наших умовах розвитку приватнокапіталістичних відносин. Я вказував на хімічне і вугільне підприємство, яке фактично стало в приватнокапіталістичні відносини з державою, якщо не рахувати того, що держава диктує ціни, що вона бере собі частину цієї продукції, і за скільки вона бере. Але оскільки фактично гроші не сплачувалися наперед, а тільки за одержану продукцію, остільки приватний елемент тут переважає.

Я вкажу на інше об'єднання, яке тут створене; це — об'єднання паперових фабрик. Ми об'єднали дев'ять паперових фабрик, які були більш-менш життєві, які могли стати на свої ноги без державного постачання грішми, могли розгорнути свою роботу; але тут ми вже застосовували інші принципи, ми вели розгортання роботи цих об'єднань, здаючи зайву частину продукту за оплату, надаючи певну частину продукції цілком в розпорядження цих об'єднань. Тут також має місце елемент приватногосподарської угоди. Держава дозволяє цим об'єднанням 20 процентів продукції, 20 процентів виробничої можливості цих фабрик використовувати як свій оборотний капітал плюс до цього 50 процентів вартості товару, що його відпускає держава, але без права випуску цього товару на вільний ринок. Держава бере на себе використання цієї продукції, цілком сплачуючи лише 50 процентів вартості.

Повторюю, що цей розрахунок не можна було вважати досконалим і вичерпним, оскільки практика не закріпила вигідності тих чи інших розрахунків. Навпаки, доводиться відзначати, що цей другий підхід, як і перший, дає не зовсім сприятливі результати для промисловості,

тому що держава, не маючи в достатній мірі грошових коштів і матеріальних ресурсів для забезпечення цих об'єднань, не може брати всю продукцію на себе і, з другого боку, не може випустити цю продукцію на вільний ринок. Виходить урізка оборотного капіталу цих підприємств, виходить криза через нестачу оборотних засобів, і природно, що досвід перших двох-трьох місяців повинен бути ретельним чином врахований, щоб зробити відповідні висновки, щоб знайти більш життєві форми розрахунку і встановити більш життєву форму реалізації товарної продукції.

Інші об'єднання

Я згадаю ще деякі об'єднання, які вже одержали за-твердження УЕС, які вже повинні стати на власні ноги. Ми маємо об'єднання шкіряних заводів на Правобережжі, ми маємо об'єднання семи найбільших маслоробних заводів, ми маємо об'єднання великих млинів центральних районів. Всі ці об'єднання в господарському відношенні більше зв'язані з державою, ніж перші два. Паперові об'єднання мають тісніший зв'язок, хоч паперові фабрики на Україні, за визнанням головного управління паперової промисловості в Москві, не становлять інтересу для загальнофедеративних господарських органів. Ними можна керувати в будь-якому порядку, вони можуть існувати тут в тих умовах, які ми у себе поставимо без достатнього погодження з московськими і господарськими органами.

Щодо таких господарських одиниць можна вказати, що вони більше залежать від держави, оскільки їм надається оборотний капітал з їх продукції, оскільки вони є більш постійним контрагентом держави, а не самостійним господарським органом. Перелічені об'єднання нами створені у всеукраїнському масштабі. Тут довелося піти на відхилення від тієї лінії, яка була проголошена на VIII з'їзді Рад, де говорилося, що майже всі підприємства і господарські органи повинні вкладатися в рамки адміністративних кордонів, повинні підкорятися відповідним радянським органам в межах тієї чи іншої території.

Губернські трести

Тут я відзначав, що підхід до проведення принципу нової економічної політики вимагає внесення в ці директиви значних коректив; і природно, що насамперед проблема концентрації управління великими підприємствами ставить перед нами питання, наскільки можна ці управління розбивати по адміністративних районах, наскільки можна йти на розпорошення керівництва цими підприємствами.

Поряд із створенням всеукраїнських об'єднань трестів, ми застосовували й інший метод, випробували іншу форму організації, створивши губернські об'єднання. Ми створили цілий ряд губернських об'єднань, зокрема в Запорізькій губернії створено об'єднання заводів сільськогосподарського машинобудування. В Донецькій губернії створено об'єднання керамічної промисловості та підприємств вогнетривкої цегли і цементні заводи. В Харківській губернії затверджено об'єднання кондитерських підприємств, в Одесі в принципі дозволено об'єднання шкіряних заводів; і цілий ряд інших дрібних об'єднань намічено з тим, що, ідучи двома шляхами, — шляхом створення великих господарських об'єднань у загальноукраїнському масштабі і шляхом створення губернських об'єднань, — виявити більшу вигідність, з більшою господарською доцільністю підходити до вирішення цих організаційних питань, але в кінцевому підсумку накреслено цілком визначену лінію, певний курс.

Організаційні форми

В цій організаційній роботі практика існування ЦПКП, практика існування об'єднання металургійної промисловості Південстали показала, що надалі неминуче закріплення саме цих форм організації господарства — створення великих господарських одиниць, не обмежуючи їх вузькими рамками адміністративної влади губернії чи району, що державна промисловість, об'єднана у великі одиниці, не може перебувати в гірших умовах, ніж перебувають приватні підприємства, ніж перебувають орендарі, які дістали на експлуатацію те або інше підприємство.

Приватні підприємці, які перебувають десь у Запорізькій губернії, можуть у будь-який момент у своїх господарських потребах зв'язатись з підприємствами Петрограда, Москви, з підприємцями іншого господарського району без будь-яких інстанцій, задовольнити свої потреби, швидко зв'язатися в питанні збуту частини продукції, яка їм залишається і т. д. У нас же, якщо механічно проводити принцип, проголошений VIII з'їздом, ми одержимо інстанційність, яка може придушити будь-які приватні починання.

У нас є приклади промисловості, яка знаходиться у губернії і яка до цього часу й проводила таку інстанційність. Вона повинна, крім свого безпосереднього управління, бути підпорядкованою губернському управлінню у відповідній галузі промисловості. Припустимо, металургійний завод повинен підпорядковуватись губернському управлінню металургійної промисловості. Це губернське управління не може вирішити питання без погодження з іншими галузями промисловості. Це, звичайно, викликає затримку. Ця інстанційність не потрібна, оскільки є президія, що відповідає за господарність, оскільки зараз існують губекономради, оскільки намічаються губдержплани. Всі ці 4 інстанції є тільки в губернії, а якщо губекономради ці підприємства з їх живими невідкладними питаннями передадуть в УЕН? А УЕН не може, не маючи у розпорядженні матеріалів, кардинально розв'язати це питання, і вона повинна направити його в Уккреднаргосп, який також повинен передати його у відповідний функціональний відділ, щоб дати в УЕН відповідний матеріал. Тут ми маємо вже 6 або 8 інстанцій, і якщо це питання належить вирішити РПО, воно повинно пройти ще відділи з тим, щоб у РПО надійшов матеріал, погоджений з усіма органами.

Природно, що таким шляхом пропускати питання загальнодержавного значення було б безглуздом. І не так треба розуміти директиву VIII з'їзду. VIII з'їзд, надаючи місцям ініціативу, мав на увазі ті галузі промисловості, які не живуть інтересами даного району, які вбирають ресурси цілого ряду районів, стикаються з іншими районами і державними установами. Природно, що новий курс економічної політики, який в галузі фінансовій вже дав

поділ бюджетів на загальнодержавні та місцеві, і в галузі промисловості в значній мірі повинен провести цю грань. І підходячи до організації трестів та спрощення апарату, треба цілком вимагати визнання цього розділу промисловості. Промисловість трестована повинна мати інші шляхи, інший зв'язок з усім зовнішнім світом, щоб ніякі шляхи, ніяка адміністративна схематичність не скоувала живих потреб цих підприємств; з іншого боку, цілий ряд промислових підприємств, цілий ряд функціонуючих господарств можуть бути замкнуті в адміністративні рамки в більшій мірі, ніж це було при капіталістичному ладі.

У двох напрямках

Природно, що організація промисловості мала піти у двох напрямках. Промисловість велика, трестована, і промисловість середня, яка залишається в розпорядженні держави і повинна бути збережена в державних органах управління і місцевих органах, що повинні являти собою одиниці господарські у тому районі, в якому вони розпоряджаються. Поряд з великими господарськими об'єднаннями ми неминуче матимемо великі господарства в кожній губернії, які складуться в загальній сукупності з дрібних та середніх підприємств, що залишаться у віданні РНГ. Проводячи паралель між великими об'єднаннями, в яких налічується 10—15 тис. робітників, і цими губерньськими господарствами, в яких працюватиме 5—6, а може й 10 тис. робітників, ми повинні сказати, що апарати управління як однієї групи промислових підприємств, так і іншої, мають бути схожими, повинні відповідати своєму призначенню. Природно, що цей апарат повинен бути тим місцевим органом, який без зайвого інстанціювання добиватиметься вирішення своїх життєво насущних потреб.

Товариші! Питання про організацію губерньської промисловості в схемі, в загальній постановці уявляється нам саме в такій площині. Губерньське управління промисловості повинно бути єдиним господарським органом, що об'єднує господарство підприємства, щоб управління цієї промисловості було настільки гнучким, настільки всеохоплюючим, щоб кожна деталь, кожна дрібниця цього

господарства була достатньо відома. Лише при такій постановці справи можна говорити про переведення підприємств на господарський розрахунок, на бюджетні начала, тільки при зосередженні в руках держави великих промислових підприємств, тільки при повному охопленні цих підприємств можна буде уникнути тієї вакханалії самокупності, свідками якої ми були в цей перший організаційний період.

Питання переходу на господарський розрахунок було поставлено в значній мірі стихійно. Криза грошова, криза продовольча, яку ми переживали, далася взнаки саме тут. Постанова вищого господарського органу РПО про відрахування фонду натурпреміювання зжила себе, майже не розквітнувши. Ця постанова майже не втілювалась у життя. У кінцевому підсумку промислові підприємства залишались без продовольчого постачання, без грошового фінансування і повинні були стати на шлях відрахування свого капіталу більшою мірою, ніж це передбачалося постановою комісії РПО.

Постанова РПО, звичайно, була паліативом до того часу, поки не було дано ясність, необхідну для господарської політики. Цю ясність було внесено тільки у серпні постановою Раднаркому про проведення нової економічної політики, де більш визначено йшла мова про можливість відрахування своєї продукції у свій оборотний капітал.

Практика штовхає промислові підприємства на цей шлях. Останнім часом, коли заробітна плата підвищилась порівняно з травнем—червнем у 10—15 разів, ми одержуємо асигновки грошових коштів максимум у 5 разів більше, ніж у червні. Природно, що промисловість при такому фінансуванні жити не може. Багато товаришів добре пам'ятають, що фінансування зовсім недостатнє, що доводиться через губекономради, через губкоми натискувати на підприємства для того, щоб реалізувати частину продукції, щоб забезпечити заробітну плату і цим забезпечити продуктивність заводу. Цей стихійний процес відновлення фонду заробітної плати вніс велику дезорганізацію, великий розлад в нашу господарську організаційну роботу, але разом з тим він показав, що треба рішучіше підходити до розв'язання питання про оборот-

ний фонд, про створення оборотного капіталу у кожному підприємстві, у кожній галузі промисловості. Цей процес поставив питання про зміни постачання та фінансування промисловості і показав, що втілення в життя тих принципів, що були прийняті і на з'їзді РНГ і [на] Всеросійській партійній конференції, і на з'їзді профспілок про все більшу концентрацію засобів та можливостей у розпорядженні господарських органів, потрібне для того, щоб об'єднати ті джерела постачання промисловості, які до цього часу були розпорошені. До цього часу продовольство робітникам постачав Наркомпрод, фінансував Наркомфін, спецодяг ішов через профспілки. Зрозуміло, що погодженості між цими джерелами ресурсів не було, і різнобій у тій або іншій частинах призводив до того, що сходили нанівець і спецодяг, і продовольство, які надходили несвоєчасно і розподілялись за зрівняльним принципом.

Концентрація ресурсів

Тут треба відмітити, що останні успіхи, які ми спостерегаємо в нашій промисловості, пояснюються не лише тим, що в момент реалізації продподатку ми дістали можливість постачати робітникам продовольство, а тим, що ці успіхи співпали з моментом концентрації ресурсів в єдиному органі управління промисловістю, який має велику можливість часто-густо справді доцільно використовувати ці ресурси для поліпшення виробництва. Я міг би навести тут цілий ряд прикладів, які показують, наскільки вигідна господарська концентрація ресурсів у руках заводууправління.

Результати концентрації

Переді мною цифри Харківського паровозобудівного заводу, які показують, що в жовтні продуктивність кожного робітника, тільки завдяки тому, що всі види постачання сконцентровані в одному місці, перевищила виробництво 1915 р. на 9 процентів; 109 процентів виробництва 1915 р. дав паровозобудівний завод, тільки завдяки тому, що продукти харчування, гроші і все натурнпостачання були сконцентровані.

На цілому ряді інших підприємств ми спостерегаємо

таке явище. Особливо показово це в Донбасі на комбінатах, на Петровському заводі, на Юзівському, Макіївському і т. д., де ми маємо колосальне зростання продуктивності. В багатьох випадках продуктивність досягла довоєнної і часто навіть перевищує довоєнну. Це свідчить про те, що госпуправління, яке буде наближене до підприємств, яке концентрує в собі всі ресурси, повністю і цілком забезпечує розвиток нашого виробництва.

Той досвід, який ми набули за минулий період, коли вихоплювали окремі підприємства за принципом ударності і, проводячи їх через 10—12 інстанцій, нічого їм не давали, цей досвід безпосередньо свідчить, що госпуправління має бути наближене до підприємств і що це дає сприятливіші результати, ніж ми мали раніше. Це основне, що треба зараз відмітити, треба підкреслити суперечки главків і центрів з місцями — це питання повинно бути розв'язане у цій площині. Центр чи главк, оскільки він безпосередньо управляє, безпосередньо зноситься з місцями, є плюсом, але оскільки він є нагромадженням на 10 інстанцій, то потребує й нової господарської структури.

Невигідність інстанцій

Невигідним є той губернський господарський орган, який за суттю своєю не є останньою вирішальною інстанцією, а інстанцією проміжною в цілому ланцюгу проміжних старих інстанцій. Таке становище не можна визнати доцільним, воно не може сприяти розвитку наших продуктивних сил, а, навпаки, завжди гальмуватиме розвиток цих продуктивних сил. Ось чому губернська господинація, для якої буде тільки одна інстанція,— стане органом, який найбільш відповідатиме інтересам і місцевому господарському життю, і виконавцем тих господарських завдань, які не будуть пропущені через кілька десятків інстанцій, а безпосередньо адресовані цьому органі поряд з трестами або іншими госпоб'єднаннями.

Роль губекономнарад

Поряд з розв'язанням цього організаційного питання постає питання про роль губекономнарад, органів РПО в центрі та на місцях, органів, народжених VIII з'їздом

Рад, які дістали повноту влади в розумінні керівництва господарським життям на місцях. З усього сказаного випливає, що відповідь на всі питання, на мою думку, може бути тільки одна — ясна і недвозначна, — що губекономнаради не можуть бути скляним ковпаком для всіх підприємств, розташованих на даній території. Така постановка питання повинна дати певні висновки, що велика промисловість, яка є на території губернії, повинна не лише в цій губернії, а й в ряді інших губерній і в центральному органі мати свій природний зв'язок, свою нитку з тими органами, з тими районами, з якими їй доводиться стикатися для свого розвитку.

Губекономнарада — орган, якому належить право контролю, право спостереження, якому належить право регулювання всього господарчого життя в даному районі; природно, що цей орган повинен встановлювати такі господарські відносини з цією великою промисловістю, які б її не душили, а, навпаки, їй сприяли. І коли партія висуває на перший план велику промисловість, це не означає, що всі повинні ухопитись за цю велику промисловість і керувати нею, нагромаджуючи один орган на інший.

Створення бази великої промисловості

Природно, що завдання партії полягає в створенні бази для великої промисловості з дрібних підприємств. Створення бази на основі матеріальної заінтересованості даного району в розвитку даної великої галузі промисловості повинні стати завданням місцевих господарських органів і, головним чином, губекономнарад, які регулюють все господарське життя даного району.

Взаємовідносини центру з місцями

Багатьох товаришів лякає така постановка питання: як же, запитують вони, вищі державні органи, господарські органи на території губернії вступатимуть в якусь угоду з іншими господарськими органами? Їх лякає, що губерньські органи не будуть підпорядковані губекономнарадам, а будуть з ними домовлятися з того чи іншого господарського питання. Така постановка питання мені здає-

ться цілком неправильно. Оскільки питання загальнодержавного порядку можуть бути розв'язані в губекономнарадах, згідно із завданнями центральних органів, остільки вони розв'язуватимуться у відповідності з цими завданнями. Тут ніякої торгівлі бути не може. І, навпаки, коли місця вимагали тієї або іншої форми урізки інтересів великих підприємств, протиріччя цих інтересів не могло бути розв'язане цілком і повністю в губекономнарадах. Органи управління великих підприємств зобов'язані довести до відома вищих органів, зобов'язані оскаржити лінію губекономнарад, оскільки вони позбавляють це велике підприємство покладених на нього завдань. Забезпечення цього підприємства певними фондами тепер повинно превалювати над усіма іншими положеннями, що існували до цього часу. Це — основна необхідність для того, щоб централізований апарат, державний апарат в центрі знав, куди він вкладає певну частину державних ресурсів, що він одержує на цьому централізованому підприємстві, що він одержить, якщо частину цих продуктів передасть губернським господарським органам, які зможуть використати додаткові ресурси, що залишилися невикористаними централізованим підприємством. Повторюю, в даний момент неможливо вказати точно, певно зафіксувати, як це буде через місяць, у що виллється ось ця господарська заінтересованість щодо губернських організацій і великої промисловості, у що виллється практично цілий ряд наших економічних заходів.

Той досвід, який ми маємо в новій організації великої промисловості, ще недостатньо врахований, і нам слід ще провести значну частину практичних заходів щодо губернського господарства і централізованого, щоб після врахування цього досвіду зафіксувати найбільш вигідні організаційні форми.

Оренда

На оренді підприємств я зупинюся дуже коротко. Тут я хочу відзначити, що ці форми найменш відповідають нашим принципам комуністичного будівництва, вони є найменш вивченими і найбільш небезпечними для господарства.

Товариші на місцях, здаючи підприємства в оренду, не приділяють достатньої уваги, не вникають достатньо в самий процес передачі підприємств в експлуатацію. Досить вказати на такі цифри, як 5300 зданих підприємств, а в центр надійшло тільки 200 договорів. Ми бачимо, що в деяких з них не вказано строк пуску підприємств, в жодній копії договору не вказано, яке майно передано в оренду.

Часто вся орендна робота проводиться поспіхом, і будь-який юрист в державі може пред'явити претензії. Якщо ми цю роботу будемо проводити в такому поверховому вигляді, нам загрожує повний провал з боку дрібної спекуляції, з боку дрібних власників. Центр не має можливості коректувати ті помилки, які трапляються на місцях. Договір, що надходить через два місяці, вже загрожує завдати певних збитків державі.

Завдання партії і пролетаріату

Тому в резолюції з даного питання треба поставити перед партійними органами завдання: цій справі приділяти більшу увагу. Пролетаріат не може відмовитись від того, щоб ця цінність знищувалася. Він не може відмахнутися від цієї частини наших господарських ресурсів. Комуністична партія повинна встановити контроль над цією роботою і приділяти пильну увагу цьому партійному контролю.

Досвід орендної практики

Який досвід ми набули з цієї орендної практики? У більшості випадків орендар, експлуататор підприємства, одержує за один місяць прибутку, який покриває орендну плату за цілий рік. Це спонукає і штовхає нас на те, щоб поставити контролера, який повинен стежити за експлуатацією цього підприємства.

Завдання нагляду за підприємствами

Завдання нагляду за підприємствами, що здаються в оренду, є ударним і бойовим у даний момент. Ми не можемо стояти на тій позиції, щоб здані в оренду підприємства жили, як їм заманеться, заготовляли для себе продо-

вольство, яке в нас обмежене, й самі себе обслуговували без міри. Ця частина господарської роботи найтісніше зв'язана із загальним нашим господарським життям. Ми знаємо, що продовольчі перспективи спочатку забезпечували нам постачання для 275 тис. робітників промисловості. Ми знаємо, що тепер, при більш точному виявленні цих продовольчих перспектив, ми маємо більш або менш гарантоване постачання тільки на 233 тис. робітників. Ми змушені були провести скорочення штатів, скорочення відбулося за рахунок збільшення заробітної плати, за рахунок оживлення підприємств. Вийшло скорочення близько 17—18 тис. чоловік. Це скорочення вийшло через те, що частину підприємств довелося закрити, добиваючись більш повної завантаженості виділеної частини підприємств, щоб господарські вигоди від експлуатації були повнішими. Ми знаємо, що ці 233 тис. робітників, які включені в план державного постачання, не забезпечені повністю продподатком, що надійшов, а оскільки види на врожайні несприятливі, оскільки потік голодуючих в урожайні губернії сильний, остільки перспективи заготівлі продовольства для забезпечення наших основних галузей промисловості надзвичайно несприятливі. Тому розгортати приватну промисловість без міри, без загальнодержавного регулювання абсолютно неможливо. Розгортання промисловості взагалі повинно йти не за рахунок підризу ресурсів основних державних галузей промисловості, а лише в міру допустимого.

Виконання господарського плану

На заключення я хочу особливо зупинитись на одному моменті — на моменті виконання нашого господарського плану. Концентрація в руках держави тільки найважливіших галузей промисловості змушує нас концентрувати і з повною точністю виявляти ті ресурси, які ми можемо мати в своєму розпорядженні.

Точний облік ресурсів вирішує справу

Ми бачили в останні дні суперечки на сторінках газет про бюджет ВРНГ, про наші ресурси, які можуть бути виділені для промисловості. Все це дуже проблематично,

проблематично тому, що тепер, при новій економполітиці, ми можемо більше, ніж будь-коли раніше, уточнювати, з чим ми входимо в операційний рік. І тут доводиться підкреслити, що ті підходи, які часто робили на місцях, те стихійне розкрадання матеріальних цінностей, та невитриманість, яка виявлялась досить часто, щоправда, під надзвичайним тиском обстановки; сподіваюсь, що цьому розкраданню буде покладено край. Якщо в Донбасі встановлено норми натуроплати, які значно перевищують потреби даного робітника, це сприяє збуту хліба на вільний ринок, оскільки робітники не можуть жити тільки хлібом, а потребують й інших продуктів. В інших місцях відбуваються заготівлі за рахунок реалізації своїх продуктів. Якщо хліб дається без міри, частина його йде на вільний ринок і частина із фонду заробітної плати тече до рук спекулянтів. Це загрожує нам колосальними ускладненнями і це ставить під загрозу всю основу нашої промисловості у весняні місяці, коли надходження продподатку закінчиться, коли заготівельні операції проходять все з більшими і більшими ускладненнями.

Комісія фондів

Тут я хочу відзначити ту колосальну роботу, що її провела комісія фондів заробітної плати, яка підсумувала наші матеріальні ресурси й урахувала їх з таким розрахунком, щоб на цілий операційний рік мати тверду впевненість у покритті певного розміру заробітної плати. І тут та вакханалія, яка була в серпні та вересні з підвищенням заробітної плати, знову постане перед нами у весняні місяці, коли ми зазнаватимемо продовольчих ускладнень і коли ми зможемо зарватися на цьому підвищенні заробітної плати. Комісія фондів встановила середній заробіток по кожній губернії, враховуючи ресурси, які в нас є, та ті можливості, які мають бути в справі заготівлі нашого продовольства. Природно, що в цій справі на парторгани покладено не меншу відповідальність, ніж за ту загальну перевитрату продовольства, про яку йдеться мова у директивах ЦК та в директивах по радянській лінії.

Товариші! Питання про забезпечення виробничого плану нині стоїть у всій своїй гостроті. На цьому по-

трібно зосередити увагу. Треба добитися, щоб єдність розпорядження, єдність відповідальності була достатньо повною для того, щоб не прорахуватися, для того, щоб не розтринькати ті мізерні ресурси, які є у нашому розпорядженні для виконання основних, надзвичайно урізаних наших виробничих планів.

Корективи місць виправлять форми

Я не спиваюся на тому основному моменті, який уже відзначався в усіх наших партійних органах. Це момент посилення товарообороту, момент посилення товарообмінних і відновлення торгових операцій. Я також не спиваюся на питанні фінансовому, оскільки питання фінансові є допоміжними. Я визначив по суті основне положення — створення фондів для виконання певних державних завдань. Тут товариші вже принагідно висловлювали свої нарікання з приводу того, що торгівля, що приватні розрахунки внесуть дуже багато плутанини, дуже багато утруднень. Але я хочу підкреслити, що без цієї плутанини, без цих утруднень зовсім неможливо встановити ту точну, певну, цілком ясну форму, яка б дала можливість без будь-яких ускладнень перейти від повного зосередження всіх ресурсів у руках держави, від цієї системи до нової системи, яка викликана нашим зубожінням і яка штовхає ініціативу кожного робітника, кожного підприємства, кожної групи промислових підприємств на пошуки нових шляхів, на виявлення нових, більш життєвих форм господарського управління. Я підкреслюю, що тепер у всіх цих сферах, в усіх питаннях, які були порушені, неможливо суворо і точно фіксувати всі формулювання, формулювання способу визначення на тривалий строк нашої організаційної лінії у нашій господарській перспективі. Я просив би, щоб товариші, враховуючи досвід і місцеву ініціативу та досвід централізованих розпоряджень у проведенні принципів нової економічної політики, внесли ті корективи, ті життєві поправки у поточну роботу, яку доводиться вести, щоб, таким чином, досвід найближчих місяців дав нам більшу можливість закріплювати форми та напями

господарської роботи, ніж це ми мали до цього часу за минулий період нашої діяльності.

З цими вказівками доведеться розпочати найближчий період господарської роботи і поглибити метод роботи, що вже розгорнувся і дав позитивні виробничі результати, і розвивати промисловість, не боячись перебоїв ні у продовольчому постачанні, ні у грошовому відношенні.

Наш підхід в організаційному напрямі залежить і від розмежування та правильного вирішення набагато більше, ніж він залежав від цього досі.

*Надруковано у Бюлетені VI
Всеукраїнської конференції
Комуністичної партії
(більшовиків) України
№ 2, 11 грудня 1921 р.*

Друкуються за текстом Бюлетеня

Треба стиснутись

Голод в Поволжі і голод в південних губерніях України не міг не торкнутись Донецького басейну, який залежить від врожаю не лише в найближчих губерніях України, а і всієї Радянської Федерації. В перші місяці реалізації продовольчого податку постачання Донбасу було поставлено порівняно добре, і відомо, що був нагромаджений двомісячний запас до листопада. Але згодом надходження продовольства у Донбас було зірване в результаті того, що гостра потреба голодуючих губерній вимагала перекидання хліба з України та з інших районів, чим затримувала рухомий склад і знижувала ресурси, які раніше призначалися Донбасу. В результаті цього голодного натиску в листопаді у Донбас надійшло менше 100 тис. пуд. зернохліба, а в грудні — близько 200 тис. пуд., що не лише не покривало потреб Донецького басейну в ці місяці, а призвело до витрачання значної частини нагромадженого раніше запасу, і кам'яновугільна промисловість Донецького басейну в січень вступила лише з місячним запасом зернохліба.

До цього треба додати, що кількість видачі м'яса й жирів була мізерною і, природно, що задоволення робітників мало піти за рахунок посиленого споживання хліба. В січні надходження хліба також було мізерним, і за весь місяць ЦПКП одержало близько 200 тисяч пудів зернохліба.

Необхідно було своєчасно зважити на цю загрозливу обстановку, і ЦПКП разом з губвідділом гірників змушене було піти шляхом перегляду тих норм, які встановилися в осінні місяці, коли перший збір продподатку був іншим. І господарські, і союзні органи стали перед

питанням, як з наявними в їх розпорядженні ресурсами організувати постачання, щоб планомірно, без катастрофічних перебоїв дотягнути до нового врожаю. Повідомлення Наркомпроду про надходження продподатку і про відвантаження зернохліба на адресу Центрального правління були маловтішними. Наряди, які їм видавали на Полтавську та Київську губернії і на Поділля, виконувались все з більшими і більшими труднощами. Це вимагало якомога швидшого визначення всіх норм постачання робітників-гірників, які могли б задовольнити мінімальну потребу робітників, забезпечити збереження продуктивності і водночас забезпечити урізку загального витрачання продовольства у Донбасі. Після тривалих обговорень і підрахунків довелося зупинитись на урізанні норм постачання 5 основних продуктів (хліба, крупи, м'яса, жирів і цукру) на 25 процентів. Причому довелося провести перегрупування в шкалі розрядів робітників таким чином, щоб перший розряд залишився в тих самих розмірах, тобто одержував 75 фунтів печеного хліба за виконання норми, встановленої тарифною конференцією донецьких гірників, тобто норми 1914 року. Скорочення норми розраховане на те, що за найближчі 4 місяці, починаючи з лютого, вдасться нагромадити запаси, які зможуть забезпечити зайвий місяць постачання.

З доцільністю такого заходу повинен погодитись кожний робітник, який усвідомлює всю складність обстановки. Селянство навколишніх до Донбасу губерній масами вимирає з голоду. Йому треба допомогти як джерелу виробництва хліба в наступному році. Селянство повинно засіяти свої поля наступної весни, і на цю роботу Радянська влада має звернути найсерйознішу увагу. Посівна кампанія хлібних районів Донецької губернії і хлібних районів Запоріжжя вимагає негайного перекидання насіннєвого матеріалу у волості й села. Успішне проведення посівної кампанії може забезпечити надходження хліба в осінні місяці і навпаки, якщо не буде засіяно весною, Донецький басейн і восени не зможе розгорнути своїх робіт, бо буде знову оточений масами голодуючих селян. Ударне завдання по обслуговуванню посівної кампанії визнається всіма, хто не ди-

висьє тїльки на себе, а й цїкавиться оточуючою обстановкою.

Робїтники Донбасу, йдучи на скорочення своїх норм, подають величезну послугу селянству і всїй пролетарськїй державї, даючи можливість тепер, у цї підготовчї мїсяцї, направити частину зерна як насїнневий матерїал.

У даний момент всї господарськї органи Донбасу, партїйнї і професїйнї організації повиннї серйозно обговорити негайне практичне проведення в життє скорочення норм постачання робїтників. Ця кампанїя має бути вїдзначена в історїї Донбасу тим пїднесенням, на яке були здатнї гїрники, залишаючись влїтку 1921 року без будь-якого постачання продуктами харчування. Нинї пїдготовчий перїод посївної кампанїї за своєю важливїстю не поступається завданням врятувати шахти вїд затоплення і їншим, подїбним цьому, завданням. Не доводиться закривати очї на те, що урїзка норм постачання мовчки, гладесенько-рївнесенько не пройде на всїх пїдприємствах. Але тут перед широкими робїтничими масами на весь зрїст має бути виявлена картина постачання робїтників їнших галузей промисловостї, робїтників Петрограда, Москви, Іваново-Вознесенська, де за всї роки революцїї робїтники не мали постачання, яке було у робїтників України. І навїть в останнї мїсяцї, коли донецькїй робїтник мав можливість одержати значну кїлькїсть продовольства, робїтник Москви, робїтник Петрограда не мїг вийти за рамки пайкового постачання в 2 луди хлїба на працюючого, і то на найударнїших пїдприємствах.

Голод десяткїв мїльїонїв робїтників і селян в Поволжї й на Україні є лихом не лише для цих районїв, а й для всїєї Федерацїї, і робїтники Петрограда і Москви, якї одержують мїзерне постачання, йдуть на дальше обмеження себе, вїддаючи певний процент на допомогу голодуючим.

Робїтники Донбасу не можуть і не повиннї вїдставати в цьому подвиговї вїд робїтників їнших районїв Федерацїї.

В. Чубар

Донбас повинен дати республіці дешево вугілля

Вказівка Володимира Ілліча

Коли останнього разу мені довелося бути в Москві (на початку жовтня), то коротко вдалося розповісти товаришеві Леніну про стан справ у кам'яновугільній промисловості Донбасу.

Говорив про наші промахи за минулі місяці 1922 р., говорив і про досягнення.

В розмові Володимир Ілліч вказав, що «при державному капіталізмі ми повинні давати вугілля не дорожче, ніж давали приватні капіталісти».

За нашими кошторисними передбаченнями Держплан встановив собівартість пуду рядового вугілля у 19 золотих коп. або 79 крб. 50 коп. у грошових знаках 1922 року. Ця ціна вища довоєнної майже вдвоє, але Держплан встановив її як граничну, враховуючи неповне завантаження підприємств, технічні недоліки і цілий ряд інших недоліків і неполадок. Але державні планові споживачі не в змозі оплачувати вугілля й по цій ціні, бо їх прибутки не дозволяють їм цього робити. Довелося б підвищувати тарифи на залізницях, збільшувати ціни на метали й т. ін. Виходить, що ціна на вугілля є основою для цін на все, а тому Володимир Ілліч і вимагає, щоб вугілля обходилося дешевше, тобто, щоб воно не перевищувало своїх довоєнних цін. Тепер це є основним завданням Управління кам'яновугільного промислового Донбасу. Але як домогтися позитивних результатів у цьому напрямі?

Над цим повинні задуматись всі працівники Донбасу, не тільки відповідальні керівники, а й рядові, не тільки техніки і адміністратори, але і вся робітнича маса.

Вступаючи в шостий рік існування пролетарських республік, ми повинні в умовах мирної обстановки домогтися виробничих результатів мирного часу. Якщо не можна весь басейн підняти на ту висоту, на якій він був до світової війни, то на окремих підприємствах, на окремих роботах ми повинні піднятися до цього рівня. Володимир Ілліч Ленін вважає, що цього треба домогтися хоч би в незначній групі великих підприємств. Причому домогтися, головним чином, в питанні собівартості. А це можливо лише при надзвичайно господарській постановці справи, тобто, щоб результати були не випадковими, не за рахунок надмірної експлуатації робітників, зайнятих на цих підприємствах, а за рахунок технічного покращання виробництва, за рахунок розумної економії матеріалів, за рахунок всебічного скорочення накладних витрат.

Виділення великих підприємств

Управління державної кам'яновугільної промисловості (УДКП) ще в червні приступило до виділення деяких найбільших підприємств і зосередило на них увагу, але цей захід зустрів багато суперечок. Тепер же очевидно для всіх, що будь-які надбудови над окремими підприємствами повинні бути зламани. Треба кожне підприємство примусити виявити своє обличчя у господарському відношенні.

Кожне підприємство треба тепер ще раз розглянути з погляду його економічної вигідності в сучасних умовах.

Під цим кутом зору доведеться ще раз перегрупувати всі підприємства й залишити в експлуатації найбільш здорові, а інші ввести до групи відбудовуваних. На відбудовчі роботи держава відпускає особливі кошти, і в рамки цих асигнувань доведеться вводити всі відбудовчі роботи, накреслені планом відбудови Донбасу на найближчі 5—7 років.

Здешевлення собівартості продукції можна досягнути в першу чергу шляхом зміни співвідношення між забійниками і іншими робітниками. Треба на окремих

рудниках, а в більшості випадків на окремих шахтах домогтися довоєнного співвідношення.

Змагання підприємств у цьому відношенні буде всемірно заохочуватись УДКП. Зробивши перший крок, можна вже домогтися й економного витрачання вугілля на власні потреби і економічного витрачання інших матеріалів (кріплення, вибухових, освітлювальних, змащувальних і т. ін.).

Широка гласність

Досягнення в цій галузі повинні бути відомі робітникам всієї федерації, бо весь пролетаріат радянських республік з напруженою увагою стежить за Донбасом, бо від нього повинна розлитися енергія по всьому організмові народного господарства. Небагато підприємств повністю розв'яжуть це завдання, але мета одна для всіх. Республіка дала Донбасу хліба на рік (завезено на місце близько 2,5 млн. пуд., тобто майже на півроку), кошти відпускатимуться регулярно, минулорічної заборгованості не повинно бути — умови значно сприятливіші, ніж минулого року.

Володимир Ілліч пропонує зміцнити кооперацію

Ще на один момент звернув увагу Володимир Ілліч — це на кооперацію в Донбасі. В інших промислових центрах кооперація так зміцніла, що господарські органи зовсім не займаються постачанням робітників. Цього треба добитися в найкоротший строк і у нас в Донбасі. Споживча кооперація повинна стати дітищем самих робітничих мас і обслуговувати всі потреби робітників, проводячи всю роботу під неухильним контролем самих робітничих мас.

І держава в цілому, і господарські органи зокрема широко йдуть назустріч кооперації, кредитуючи її грошима й товарами, але й самі робітники повинні виявляти більше самодіяльності, підкріплюючи низові кооперативні організації авансовими внесками, попереднім записом на окремі товари і т. ін. Відпуск робітникам у

кредит можливий лише через робітничу організацію — робітничий кооператив. Важко кооперації зразу так розвернутися, щоб задовольнити всіх повністю і негайно, але робітники, які підтримують кооперацію, тим самим заганяють у могилу злісних акул-спекулянтів, які намагаються викачати увесь заробіток зразу ж після зарплати, роздуваючи ціни на ці дні. Тільки кооперація може забезпечити сталі ціни на товари, а отже, і зберегти реальність заробітної плати.

Треба рішуче взятись за зміцнення й розвиток кооперації, впливаючи туди кращих працівників і надаючи матеріальну допомогу.

Робота дрібних шахт

Оскільки УДКП доводиться зосереджувати всю свою увагу на розвиткові і відбудові великих підприємств, довелось для використання дрібних шахт виділити особливий орган. Це зроблено для зростання видобутку за рахунок більш гнучкого залучення коштів від приватних споживачів палива й одержання частини палива по більш низькій собівартості. Цього можна досягти на дрібних шахтах, оскільки витрати на устаткування, обслуговування і т. п. на цих шахтах, зрозуміло, нижчі, ніж на великих.

Лозунг «Дати дешеве вугілля з Донбасу» тепер повинен стати бойовим.

Облік здешевлення повинен бути поставлений на відповідну висоту, щоб дешевизна не досягалась шляхом хижацького використання надр, обладнання й робочої сили. Тому особливо суворо доведеться стежити за вірною звітністю.

Напередодні початку шостого року існування пролетарських республік висловимо тверду впевненість, що в мирній обстановці дамо вугілля не дорожче, ніж давали капіталісти.

В. Чубар

Звіт уряду УСРР

Доповідь на VI губернському
з'їзді Рад Київщини²¹
8—11 січня 1924 р.

Товариші! Звіт про роботу робітничо-селянського уряду України в значній своїй частині є звітом про роботу робітничо-селянської влади у всьому Союзі Радянських Республік. Тому дозвольте мені у своєму звіті коротко зупинитись на тих моментах роботи союзного масштабу, які мали безпосередній зв'язок з роботою Українського уряду, з роботою трудящих мас України.

Міжнародна обстановка

Перш, ніж безпосередньо перейти до викладу доповіді по суті, дозвольте мені коротко спинитися на тій міжнародній обстановці, яка до деякої міри визначила всю роботу Союзу Радянських Соціалістичних Республік.

Минулий з'їзд, або вірніше, минулий період наших з'їздів проходив у момент, коли Антанта працювала в Лозанні²² над виробленням мирних умов з Туреччиною, з якою формально вона війни не вела, але з якою війну вела Греція, тобто одна з «мирних» держав. Туреччина ж виступала на цій конференції як об'єкт загальної уваги Антанти, і на цій конференції ще раз виявилось обличчя імперіалістів, які творили «мир» в Лозанні і в той же час у цих мирних умовах виставляли пункт про те, щоб протоки в Чорному морі були відкриті для військового флоту Антанти. В цьому маленькому пункті, який має колосальне значення для мирної праці наших радянських республік, виявилась вся та небезпечна обстановка, яку слід було чекати і яку ми повинні чекати щодня в нашій роботі.

В той же час, коли в Лозанні, в мирній обстановці, при розробці миру з Туреччиною, вставляли цей імперіалістичний пункт, вставляли пункт, який забезпечував свободу дій антантівському флоту в радянських водах Чорного моря, в цей же самий час одна з учасниць цієї мирної конференції — Франція — вже просувала збройні загопи в Рур для загарбання «мирним» шляхом багатючих і цінних у господарському відношенні областей Німеччини.

Ось обстановка, за якої працювали наші з'їзди в минулому періоді, але ця обстановка була характерною протягом всього року. Лицемірство капіталістичних урядів було головним, що визначало нашу роботу протягом всього року. Хитання від миру до війни і від війни до миру, повна нестійкість міжнародних відносин, все це створювало обстановку, в якій ми повинні були жити і яка відбивалась на всіх наших починаннях великого масштабу.

Нестійкість міжнародних відносин, спроби в будь-який момент зманеврувати в сторону війни, або в сторону мирної економічної експансії треба було враховувати, проводячи ту політику, яка є єдино прийнятною для Радянської влади — політику миру, політику дальшого розвитку нашого господарства, політику встановлення миру не лише в межах Союзу Радянських Республік, а і в усьому світі.

Цю політику ми проводили в надзвичайно тяжкій міжнародній обстановці, ми змушені були проводити її тоді, коли після офіційного укладення мирних договорів у Європі в цьому році було при зброї вдвічі більше людей, ніж в 1914 році. Ця цифра показує, наскільки спокійно можна було нам займатись тими завданнями, які ми вважаємо найбільш важливими, тими завданнями, які відображають прагнення у перебудові нашого життя.

Ось ця обстановка, товариші, була очевидним доказом того, з чим нам доведеться мати справу і які завдання всередині країни мають першочергове значення, щоб небезпека міжнародного порядку не збила нас в будь-який час з шляху мирної праці.

Товариші, ось в цій обстановці, коли на початку року ми мали неодноразові виступи проти СРСР, коли в

середині року ми мали нове загострення міжнародної обстановки, яке загрожувало зірвати нашу мирну працю, в цій обстановці перед нами постали три основні завдання, які є загальними для СРСР і які в той же час є основними для окремих його частин, в тому числі й для України.

Наші основні завдання

Перше завдання — це завдання зміцнення нашої господарської могутності як основи для розв'язання всіх основних завдань. Зміцнення нашої господарської могутності повинно здійснюватися таким темпом, щоб у будь-яку хвилину ми мали змогу забезпечити силу й могутність нашої Червоної Армії, щоб наша армія змогла стати в потрібний критичний момент на захист завоювань Жовтня, стати на захист своєї пролетарської держави в той момент, коли будь-хто з імперіалістів спробує напасти на одну з радянських республік. Наша господарська могутність, могутність окремих радянських республік не може бути протиставлена тому досить згуртованому фронтові імперіалістичних хижаків, які творили «мир», які підписували папери і одночасно тримали багатомільйонні армії. Господарське зростання окремих республік може дати забезпеченість у можливій боротьбі лише тоді, коли ці радянські республіки і в хвилину небезпеки, і в хвилину економічних утруднень становитимуть єдиний організм, єдине ціле для захисту інтересів трудящих. І, поряд з загальними завданнями господарського піднесення, господарського зростання, у нас були основні завдання зміцнення СРСР — завдання, поставлені ще на минулих з'їздах, в галузі організації, в галузі погодження окремих дій деяких соціалістичних республік.

Значення СРСР я пояснювати тут не буду, про нього говорили на минулих з'їздах. Я тут зупинюсь лише на тому моменті, як оцінили створення цього союзу капіталістичні країни, що оточують нас. Ви пам'ятаєте, як до цього факту згуртування окремих соціалістичних радянських республік поставились країни, з якими у нас склалися більш-менш офіційні відносини, як до цього

акту нашого згуртування поставилась Польща. Польща у відповідь на пропозицію визнання Союзу висунула цілий ряд положень, які можна було розцінювати як положення, спрямовані на зрив мирних відносин, як засіб прощупування міцності Радянської влади. Польща йшла шляхом Керзона²³, який у травні 1923 р. своїм ультиматумом намагався прощупати, наскільки Радянська влада піддатлива в задоволенні апетитів Уркарта²⁴ і ін. кредиторів, які вважали, що трудящі маси радянських республік зобов'язані розплачуватись за борги царів, за борги інших правителів — поміщиків і генералів.

Радянська влада не раз заявляла, що вона може і буде платити борги після того, як буде виплачено пред'явлений протилежний рахунок за ті руйнування, яких завдала Антанта і її генерали нашій країні.

Ми мали багато розбіжностей на цьому ґрунті, але все ж тверде бажання трудящих мас — створити Союз на умовах рівноправності окремих республік, створити Союз на основі єдиної Червоної Армії, єдиних господарських планів. Ці прагнення дали відповідний результат, і ми лише перед цим з'їздом закінчили організаційну роботу в цій галузі. Український уряд брав активну участь у цій роботі; були враховані взаємовідносини між окремими республіками. Український уряд працював і тут, і на сесіях союзного ЦВК над цими питаннями, щоб точно розмежувати інтереси окремих націй, окремих областей, окремих округів і одночасно визначити, яку роль, які обов'язки окремі члени Союзу беруть на себе в момент, коли потрібно згуртувати, коли потрібно підняти всі сили, всі засоби для відбиття тих можливих нападів, від яких ми поки ще не застраховані.

Створення Союзу є фактом не лише внутрішнього значення, а й фактом міжнародного порядку. В оформленні єдиної пролетарської держави на ґрунті створення союзних радянських республік ми знову й знову прокладаємо шлях по створенню пролетарських держав. Працюючи в мирних умовах, ми можемо встановити і обмеження, можемо встановлювати і взаємовідносини, можемо виробляти все нові форми, які необхідні і будуть прийматись іншими пролетарськими республіками, оскільки ми впевнені, що робота і досягнення Союзу

Радянських Республік будуть хорошим прикладом, хорошим показником для інших капіталістичних країн, де робітничий клас ще не взяв владу до своїх рук, але де він стоїть на порозі цієї влади. Ми впевнені, що робітники й селяни цих країн повинні будуть піти шляхом об'єднання своїх пролетарських сил, для відсічі тому єдиному фронтові світової реакції, свідками якого ми були протягом всього року.

*Селянство може перемогти лише в союзі
з робітничим класом*

Я тут, товариші, не зупинятимусь на окремих найбільш показових прикладах перемоги реакції. Я тут вкажу лише на один момент, який має й для нас дуже показове значення.

Це — приклад боротьби болгарських селян, болгарських робітників і селян за владу. В Болгарії селянська партія, селянські маси висунули уряд Стамбулійського. Вони висунули його як уряд, на протривагу урядові реакційному. І що ж вийшло насправді? Цей уряд, як дрібнобуржуазний, почав завдавати удар за ударом по робітничому класові, почав боротися проти Болгарської Комуністичної партії, проти партії робітничих мас, і в результаті цей уряд був скинутий мало не за півгодини реакційним урядом. Цей урок нам показав, що селянство, перебуваючи в буржуазному оточенні, не може самоутриматися при владі, що в Болгарії селянство допустило велику помилку, не пішло на союз з робітничим класом, а почало проти нього боротьбу.

Тут у себе, всередині Союзу Радянських Республік, ми з першого дня перемоги Жовтневої революції заявляли і продовжуємо заявляти, що союз робітників і селян — це не теоретична проблема, а найважливіша необхідність для трудящих мас міста й села, що лише в союзі робітників і селян може проводитися диктатура трудящих мас, диктатура пролетаріату, що лише робітники й селяни можуть спільно тримати владу, лише спільними зусиллями вони можуть боротися з внутрішньою контрреволюцією і з світовим капіталом, який в тих чи інших формах готовий наступати на радянські республіки. І от

на цьому показовому прикладі боротьби болгарського народу нам особливо важливо підкреслити те завдання, яке стоїть перед нами, якому приділялось багато уваги і яке-му слід приділяти і в майбутньому багато уваги. Це — всемірне зміцнення союзу робітників і селян — завдання, яке не може бути розв'язане просто, за один день, це завдання, це лінія, по якій ми повинні йти і яку повинен усвідомити кожен робітник, кожен селянин, маючи на увазі і факти міжнародної практики і факти нашого внутрішнього життя.

Національне питання

Питання існування союзу робітників і селян як в умовах України, так і в умовах всіх інших радянських республік упирається в один основний момент. Це момент підняття й розвитку всіх виробничих сил кожної радянської республіки. Він упирається в те питання, в ту проблему, про яку побіжно говорив т. Гринько у своєму вступному слові, він упирається в національне питання. Національна свідомість кожної країни, національна свідомість трудящих мас кожної республіки до цього часу йшли з великим ухилом у бік всіляких хитань при виборі основної лінії. Але ми знаємо, що досягнення Радянської влади, які ми можемо тут констатувати, що робота, проведена в попередні роки, тепер вибила ґрунт з-під ніг тих верств, що хиталися і які до цього часу не змогли знайти своєї правильної, точної лінії, спрямованої в сторону зміцнення пролетарської, трудової могутності кожної нації, кожного окремого народу.

Піднесення всіх продуктивних сил упиралось у нас в цю національну проблему. Це питання у нас вирішено в тому розумінні, що зараз в більш повній формі ми можемо відзначати успішне залучення національних сил до усієї державної і громадської роботи на Україні, в інших союзних республіках. Я на цьому питанні ще зупинюсь окремо. Але зараз про нього доводиться говорити, оскільки цей момент у розв'язанні загальних завдань — господарських і організаційних, зміцнення нашої Червоної Армії, є великим фактом як внутрішнього, так і міжнародного значення.

Переходячи до того, наскільки Українська Радянська Республіка брала участь у розв'язанні загальних завдань, що стояли перед нашим Союзом, дозвольте зупинитися на окремих галузях роботи, в яких можна відзначити ті чи інші досягнуті результати.

Господарське становище СРСР

Господарське зміцнення Союзу в цілому і України, як частини, як органічної частини цього Союзу, можна почати з аналізу основних підсумкових цифр.

У нас за минулий рік ми повинні відзначити безумовне піднесення нашої промисловості, яку можна охарактеризувати так: загальний випуск або вартість загального випуску продукції в попередньому 1921/22 р. становила 113 млн. довоєнних карбованців. Вартість продукції 1922/23 р. — 173 млн. карбованців. Ми мали зростання випуску продукції в розмірі 52 процентів. Це підрахунок, так би мовити, бухгалтерський. Але ми в своїй повсякденній роботі, у повсякденному своєму житті відчуваємо це підвищення випуску. Ми відчуваємо його в наших основних галузях господарства.

Паливний голод зжито

Візьмемо хоча б ту майже органічну хворобу, яка була властива нашій промисловості, ту хворобу, про яку ми говорили на кожному з'їзді, — це паливний голод, який був головним гальмом у розвитку нашої промисловості і нашого господарства. Майже на кожному з'їзді ми приділяли цьому питанню достатньо уваги, і лише на цьому з'їзді ми можемо сказати, що паливний голод зжито так само, як і голод хлібний, голод продовольчий. Зараз ми маємо запаси палива не лише на підприємствах, але й, головним чином, на залізницях. Якщо до початку звітного року у нас залізниці працювали із запасом вугілля на 2—3 дні, то до кінця звітного року ці запаси збільшилися до 70—80-денної потреби. Це головне і основне, що ми зробили в нашому господарстві, чого вдалося досягти колосальним напруженням сил і економією коштів. Ми тепер, крім запасів у споживачів, маємо

понад 100 млн. пудів палива в Донецькому басейні. Зараз ми вже не будемо працювати в нашій промисловості так, що день завод працює, а два дні стоїть за відсутністю палива і сировини. Тепер, в основному, паливом промисловість забезпечена.

Наш транспорт

І це, насамперед, дало можливість оживити наш транспорт, який, коли пам'ятаєте, в 1921 р. у літні місяці мав дуже низьку працездатність, «працював сезонно», незалежно від кліматичних умов, а залежно від того, наскільки в той чи інший період вдалося нагромадити основні матеріали для його роботи, тобто паливо. І робота транспорту за цей рік збільшилась у тих же розмірах, що й промисловості. Якщо ми на Україні в минулому 1921/22 р. ледве дотягували добове навантаження планових вантажів на всіх залізницях від півтори до двох тисяч вагонів на добу, то у звітному році ми тримались в середньому майже на 2,5 тис. вагонів і довели до 4 тис. вагонів на добу. Завдяки цьому збільшенню роботи транспорту ми забезпечили об'єднання хлібних ринків, чого не було в попередні роки, коли вироблена продукція не могла перекидатись в райони споживання, коли райони споживання не могли мати виробленої продукції, коли добування солі дорівнювало виключно по можливості вивозу, коли сіль, яка добувалась в Донбасі, не могла потрапляти в Орловську губернію, в Київську губернію, не могла потрапляти в інші райони, коли у нас криза нестачі продукції відчувалась у всьому господарстві. У цьому звітному році ми маємо значне просування в товарообороті завдяки тому, що наша основна промисловість — паливна — поставлена на міцну колію, а це в свою чергу забезпечило роботу транспорту й дало можливість більшої плановірності в роботі наших промислових підприємств.

Металургійна промисловість

Я тут назву деякі цифри, які характеризують найважливіші галузі промисловості. В галузі металургії зрушення в справі збільшення випуску продукції характеризує-

ться такими цифрами: чавуну виплавлено 6,8 млн. пудів проти 4,7 млн. пудів попереднього року — кількісне збільшення на 41 процент, мартенівської сталі випущено 12 млн. проти 7,7 млн. — збільшення на 57 процентів, прокатного металу — 10 млн., замість 6 млн. пудів — збільшення на 75 процентів. Видобуток залізної руди збільшився з 5,8 млн. до 10,3 млн. пудів. Зростанню цієї продукції відповідав і повинен відповідати розвиток металургії, бо виробництво залізної руди найтісніше пов'язано з роботою нашої металургії, оскільки вивезення руди за кордон ще не ставить відповідних твердих завдань для роботи в цій галузі виробництва.

Щодо випуску сільськогосподарських машин і реманенту, то цей рік також в кількісному відношенні дав значний приріст. Так, плугів виготовлено 64 тис. замість 24 тис. за минулий рік. Сіялок — 12 тис. замість 5 тис. за минулий рік, жнивварок — 5 тис. замість 2 тис. в попередньому році і т. д.

Цукрова промисловість

Цукрова промисловість дала 10 млн. замість попередніх 2 з половиною. Я маю на увазі період 1921, 1922 рр. і 1922/23 звітного року. Я не беру цього сезону, який буде вважатися 1923/24 р.

Устаткування підприємств

Поряд з кількісним збільшенням випуску продукції необхідно відзначити і якісне поліпшення виготовлюваної продукції, і значне упорядкування всього виробництва, а найголовніше і основне — це поліпшення устаткування, тобто посилення відбудовчих робіт того основного капіталу, який повинен бути підготовлений для задоволення все більше і більше зростаючих потреб широких мас селянства, широких мас робітників. Відновлення устаткування на тих підприємствах, які працюють після відомої концентрації виробництва на ряді підприємств, характеризується в середньому такими цифрами: якщо в попередньому році (1921/22) ми мали можливість ек-

сплуатувати на цих підприємствах підготовлене до виробництва і відновлене лише на 25—30 процентів порівняно з довоєнним часом устаткування, то за цей звітний рік ми цей процент підвищили до 50, а в деяких галузях до 60—70. Лише в одній галузі промисловості ми маємо ще зруйноване устаткування, яке відновлено менш ніж на 50 процентів.

Взагалі ж по всіх найважливіших галузях промисловості відновлення устаткування йшло надзвичайно інтенсивно в межах тих можливостей, які були нам надані і загальним господарським зростанням і загальною міжнародною обстановкою, яка стримувала маневрування нашими мізерними ресурсами.

Економне витрачання палива і сировини

Поряд з цими двома великими досягненнями в галузі нашої промисловості ми мали поліпшення виробництва в справі більш економного витрачання палива і сировини. Двома-трьома цифрами можна охарактеризувати ці досягнення. Якщо в 1921, 1922 звітних роках на виробництво одного пуда металу витрачалось 6,8 пуд. вугілля, то за звітний рік вдалося довести витрату до 3,6 пуд. вугілля. Якщо на пуд содових виробів у попередніх 1921, 1922 рр. витрачалось 3,5 пуд. вугілля, то в 1922/23 рр. вдалося довести цю норму витрати до 1,7 пуд. на рік. І так можна навести тут цілий ряд цифр, які характеризують досягнення в тих напрямках, які були визначені на попередніх з'їздах нашим господарським органам, нашої промисловості. Економія щодо палива, економія у витрачаннях сировини є завданням, яке зараз постає особливо гостро.

Необхідне здешевлення продукції

Тепер одним з головних наших завдань є даліше здешевлення продукції, здешевлення вартості продукції, оскільки вся економічна обстановка настійно ставить це основне питання на перший план денний наших господарських органів і всієї Радянської влади у цілому. Поряд з тими

моментами поліпшення нашої промисловості, про які я говорив, треба відзначити і ті досягнення, які є запорукою виконання завдання по здешевленню нашої продукції.

Зростання заробітної плати

Головною і основною передумовою цього є та обставина, що весь попередній рік ми неухильно йшли шляхом зростання продуктивності праці робітників, і поряд із зростанням продуктивності праці робітників ми йшли неухильно шляхом збільшення заробітної плати робітників. Ми знаємо, що ще низький рівень і заробітної плати робітників, і недостатньо висока продуктивність праці. Ми знаємо, що в неймовірно тяжких умовах, в яких довелося жити робітничим масам промисловості у попередні роки, неможливо було так швидко й негайно досягти наміченого рівня у цьому напрямі. Ми знаємо, що складність і міжнародної обстановки, і внутрішнього становища лягає у значній мірі і головним чином на плечі трудящих мас, на плечі робітників і селян. Ми знаємо, що важко працювати робітникам, ми бачимо, як поліпшується наше господарство, як поступово воно реалізується у справі підвищення заробітної плати наших основних робітників промисловості. Я тут вкажу на 2—3 приклади, які характеризують це зростання. У важкій промисловості зростання заробітної плати за цей час від останнього партійного з'їзду, вірніше з травня місяця (коли питання про зарплату стало більш актуальним і ми мали змогу його зробити більш актуальним, чим це було до цього) — до жовтень становить 30—40 процентів, а в легкій промисловості близько 50 процентів. Та обставина, що більша плано-мірність роботи нашої промисловості забезпечує можливість зростання продуктивності праці, є кращою запорукою того, що найближчим часом, спираючись на це зростання продуктивності праці і на більшу господарність у проведенні процесів виробництва, зможемо добитися й більшого підвищення заробітної плати трудящих.

Тут, у цій галузі, перед нами стоять великі завдання і в іншому відношенні. У побуті робітників за минулий рік не сталося значного поліпшення. Наприклад, в першу

чергу у важкій індустрії робітничі маси не дістали повного задоволення своїх житлових потреб. Будівництво для робітників у цій галузі становить одне з найбільших завдань в тому порядку завдань, які стоять перед нами для дальшого закріплення наших досягнень і для дальшого розвитку нашої промисловості.

Ми впевнені в дальшому успіхові

Підбиваючи загальні підсумки досягненням промисловості, треба сказати, що зростання промисловості за звітний рік вимірюється більшим процентом, ніж в попередні роки, тобто центр розвитку нашої промисловості пішов швидше, ніж у попередні 5 років існування Радянської влади на території всього Союзу Радянських Республік. І ця обставина вселяє у нас впевненість і надію, що майбутній рік дасть можливість перевершити той процент, якого досягнуто в звітному році, що цей процент закріплення сталості нашої промисловості при всіх наших помилках дасть в наступному році більший ефект, дасть кращі результати і в постановці господарства, і в кількісному, і в якісному випуску продукції і, головним чином, вартості тих продуктів, які йдуть від промисловості до села.

Досягнення в галузі сільського господарства

Підбиваючи підсумки нашому господарському зростанню, ми повинні подивитись, ми повинні зважити й ті досягнення, які ми маємо в галузі сільського господарства, — українського сільського господарства. За минулий звітний рік посівна площа збільшилась на 13,5 процента проти попереднього року, в абсолютній цифрі це становить близько 2 млн. десятин. Цю площу селянству вдалося засіяти завдяки тій широкій допомозі, яку держава подала і повинна була подати найбільшій частині селянства.

Ще восени 1922 р. і весною 1923 р. довелося виділити значні ресурси зерна для того, щоб забезпечити приріст посівної площі, для того, щоб забезпечити можливість зібрати більший урожай. Ми тут, в цій галузі можемо назвати такі цифри: восени було видано позик —

3 млн. пудів і весною близько 3 500 тис. пудів ярового зерна.

Завдяки збільшенню посівної площі, завдяки тому, що загальний стан сільського господарства дає деякі, правда, незначні після ударів голоду в південній частині України, ознаки зростання, ми мали загальний збір зернових продуктів польових культур замість 637 млн. пуд. в минулому році 765 млн. пуд. у нинішньому, тобто знову ж таки в кількісному відношенні ми мали приріст випуску сільськогосподарської продукції. Тут я повинен застерегти: приріст в нас був головним чином за рахунок жита і ячменю, тобто культур, які могла Радянська влада мати у своєму розпорядженні і які вона могла давати у вигляді позик селянству. Цим у значній мірі пояснюється те, що восени, після збирання врожаю, наш хлібний ринок зазнав тих складних, несприятливих умов, які характеризувались надзвичайним падінням цін на жито, надзвичайним падінням цін на сільськогосподарську продукцію.

Проте зростання нашого господарства не може вимірюватись лише посівною площею, лише кількістю збирання польових культур. Зростання нашого сільського господарства повинно характеризуватись не простим збільшенням кількості випуску продукції, зростання сільського господарства повинно відзначатись інтенсифікацією, тобто поліпшенням сільського господарства, переведенням його на шлях випуску тієї продукції, яка може знайти краший збут і яка забезпечить вищу оплату праці селянства.

В цьому звітному році ми одержали надвиробництво окремих продуктів сільського господарства, незважаючи на те, що з боку Радянської влади було вжито всіх заходів до того, щоб посилити, щоб розвинути закупку сільськогосподарської продукції, зокрема хлібних продуктів. Ці заходи вилились у форму розвитку хлібноекспортних операцій. Лише створивши широкий попит на продукцію сільського господарства, можна було забезпечити продаж по прийнятних для селянства цінах продукції їх праці. Та незважаючи на розвиток хлібоекспорту, незважаючи на те, що внутрішні закупки були використані значною мірою, ми мали надзвичайно низькі ціни на сільськогосподарські продукти. Ціна на жито у нас на Україні зни-

жувалась в окремих районах до 15 золотих або червоних коп. за пуд, і в середньому на жито знижувалась до 25 копійок. Це показує, наскільки селянське господарство, спрямоване в сторону виробництва відповідної польової культури — жита, не дало того ефекту, якого слід би чекати від збільшення посівної площі, від збільшення випуску продукції.

Заходи проти падіння цін на хліб

На цьому питанні я зупинюсь далі, коли говоритиму про один з найбільших факторів нашого господарського життя за попередній рік. Зараз же я коротко тільки зупинюсь на тому, яких заходів вживає уряд для запобігання криз, подібних тій, яка була в минулому звітному році.

Уряд, і в першу чергу Народний комісаріат землеробства, як виконавчий орган уряду, повинен провести велику роботу по створенню умов для підвищення рентабельності сільського господарства. І щодо цього Наркомзем вживає цілий ряд заходів, зокрема по вирощенню того насіння, яке так буде потрібне для перелому у веденні польового господарства селянством.

В цьому напрямі вже досягнуто деяких успіхів, але значне зрушення передбачається лише у наступному році, коли Наркомзем матиме вже сотні тисяч пудів кращого посівного матеріалу, ніж у звітному році, а він матиме кілька мільйонів пудів, до 2 млн. пудів. Він матиме високосортне насіння, яке одержить сільське господарство для зміни його характеру, для підвищення його прибутковості.

Що селянство України одержало від революції

На Україні у нас в галузі сільського господарства, в справі створення стабільності в сільському господарстві, перед нами стояло й стоїть одне з найбільших завдань. Селянство України одержало в результаті Жовтневої революції, в результаті переходу влади до робітників і селян значний прирізок землі. Якщо селянство мало до

революції близько 47 процентів земельної площі, а решта була в поміщиків, у держави капіталістичної, монархічної, де казенні маєтки царського дому, маєтки монастирські і т. п. займали значну площу, то після революції селянство України одержало 96 процентів зручної орної землі, яка була на території України. І лише 4 проценти цієї всієї площі залишилось в розпорядженні державної промисловості, залишилось в розпорядженні держави, і на цій площі держава створювала й створюватиме культурні показові господарства.

Землевпорядкування — першочергове завдання

І ось цей прирізок, прирізок в 13 млн. десятин землі, довелося дати селянству швидким темпом, без достатнього регулювання земельних відносин, без достатньо сталих форм землекористування. І ось завдання землевпорядкування, завдання першочергового значення, яке стояло перед нами до цього часу, але яке не було розв'язане в силу цілого ряду складних умов нашої роботи, постає перед нами в наступному році. До цього завдання ми підійшли минулого звітного року конкретно і практично, на роботі по землевпорядкуванню в цьому звітному році було звернуто достатньо уваги, і в першу чергу була вироблена та програма робіт, той фінансовий і оперативний план робіт по землевпорядкуванню, які пов'язані з фінансовою забезпеченістю. Ці роботи проводились у зв'язку з фактичною можливістю, з наявністю ресурсів, які можна на них виділити. Робота по землевпорядкуванню є новим кроком по закріпленню влади селян над тією землею, яку вони відвоювали в Жовтні.

Тут треба відзначити, що в губерніях Правобережжя, в тому числі й у Київській губернії, в багатьох місцях землекористування надзвичайно утруднене, обмежене і в той же час у нас в Катеринославській губернії, в Одеській губернії є значні площі. На ці площі доводиться переселити частину селянства, яке зможе, при поданні йому допомоги з боку держави, освоїти ці пустинні незаселені площі. Землевпоряджувальні роботи мають велике значення в цих густонаселених губерніях. Доведеться ще раз переглянути державні земельні площі і уріза-

ти ці площі для біднішого селянства, для того, щоб селянство реально закріпило свої позиції на цій землі. Ця аграрна програма, яка є в майбутньому логічним розвитком всієї роботи попереднього періоду, є новим доказом того, що господарем землі є селянин, як господарем промисловості є робітник, що господарем всієї держави є робітники і селяни.

Все це є новим доказом для робітників і селян сусідніх держав, що в нас робітничо-селянська влада неухильно йде шляхом закріплення в руках трудящих мас того добробуту, який був сильною зброєю в руках експлуататорів, в руках поміщиків, які в інших сусідніх державах ще тримають цю зброю в своїх руках для пригноблення трудящих мас, що тут цей крок ми маємо зробити як дальший крок по зміцненню влади робітників на території радянських республік, на території України.

Колективізація сільського господарства

В організації сільського господарства велику роль відіграють ті нові форми організації, які виникли лише після революції. Це колективізація біднішого селянства, яка за минулий рік значно просунулась вперед і дала в минулому році до звітного року всього близько 3 тис. колективів, а за звітний рік піднялася до 5 тис. колективів. У нас понад 5 тис. колективних господарств, головним чином господарства селянської бідноти, яка об'єднує свої зусилля для того, щоб разом збудувати на нових началах своє господарство, і ті досягнення, які ми маємо, свідчать, що ця форма використання землі, ці об'єднані зусилля дають хороші результати. Середній врожай у колективних господарствах перевищив врожай середнього селянського господарства. Робочою худобою і реманентом колективні господарства забезпечені на 25 процентів. Ця обставина знову й знову є кращим і найміцнішим доказом і прикладом, яким шляхом треба йти біднішому селянству, щоб якомога повніше використати одержану землю, щоб при мінімумі реманенту давати більше продукції. Колективізація має й те значення, що подання допомоги селянству в тих умовах, в яких ми живемо,

буде значно полегшено, коли колективи зможуть виявити свої потреби і зможуть нести відповідальність за одержану допомогу і її вірне використання.

Фінансово-кредитна допомога селянству

Я тут коротко спинюся на тій роботі, яка проводилась у нас до цього часу в справі подання допомоги селянству. Поряд з насінневими позичками, які були видані нами в умовах повної економічної політики, в умовах переходу на грошове господарство, минулого року було порушено питання про створення грошового фонду для подання допомоги селянству.

Натуральна допомога в умовах нашого грошового господарства вже не має тих переваг, які мала в епоху воєнного комунізму, і організація сільськогосподарського кредиту минулого року пройшла першу стадію. Організовано кредитні товариства в губерніях і Всеукраїнський сільськогосподарський банк. Ще не організований союзний сільськогосподарський банк, ще немає достатнього фонду, ще відбувається нагромадження ресурсів для забезпечення кредитування селянства, але перші кроки зроблено, є лише перші результати. Загальний капітал товариства сільськогосподарського кредиту обчислюється в сумі, близькій до 4 млн. золотих карбованців, і загальний капітал сільськогосподарського Українського банку обчислюється у 2 млн. крб. після півторамісячного збирання цих капіталів. Треба сказати, що ці 6 млн. крб., безперечно, є надзвичайно мізерними в порівнянні з тією потребою, яка необхідна нашому сільському господарству. Але при системі кредитних установ, при можливості більш вільно перекидати наші грошові ресурси, ніж це було попереднього року, ми можемо впевнено планувати кредитування селянства в більш широких розмірах, ніж названі цифри, і на наступному Всеукраїнському з'їзді і з'їзді Союзу питання про кредитування сільського господарства, про постановку цього завдання на практичну колію розглядатиметься, бо купівельна спроможність селянства, стан господарства і ініціатива біднішого селянства, яке організовується у колективи, вимагає настійно-

го подання допомоги, вимагає підтримки фінансової і машинами, яку треба буде подати, без якої швидке зростання селянського господарства не може бути забезпечене.

Значення садівництва

У сільському господарстві, в його розвиткові величезного значення набувають, особливо на Україні, окремі його галузі і, зокрема, така галузь, як садівництво, яке протягом всіх років революції зазнавало руйнувань.

Площа, що її займають сади України, становить понад 50 процентів загальної площі союзних садів. Ця галузь сільського господарства на Україні мала завжди особливе значення, урожай фруктів становив близько 40—50 млн. пудів, що в переведенні на гроші становить 60—70 млн. крб. щорічно. Це галузь, яка має велике майбутнє, це галузь, яка може визначити прибутковість нашого сільського господарства. Заходи Наркомзему щодо цього дали значні результати. Відновлено розсадники. Близько 10 розсадників у всеукраїнському масштабі, які повинні дати матеріали для відновлення садів.

Лісове господарство

Переходячи до однієї з найбільших галузей нашого сільського господарства, до лісового господарства, треба зазначити, що це господарство до останнього часу ми не використовували як слід. І в останньому році ми вели ще хижацьке використання лісів, ми були вимушені ще минулого зимового сезону вирубувати ліси. Ми вирубили більше, ніж могли зробити нових посадок. І лише цієї осені, цього сезону і за планом і реально ми будемо вирубувати менше лісів, ніж будемо відновлювати, ніж будемо садити. Це досягнення має свої передумови. Це поліпшення, насамперед, нашого вугільного господарства, поліпшення становища з мінеральним паливом. В нашому плані господарства, в нашому плані його відбудови завдання по відновленню лісів є надзвичайно величезним завданням, тим більше, що частина українських лісів, частина спеціальних порід є цінним експортним матеріалом. Це господарство треба утримати, не можна спа-

лювати, топити печі дубовими дровами, не можна дозволяти палити і іншими також цінними породами лісу.

Як галузь сільського господарства лісова справа у нас особливо оформлена і добре поставлена на звітному році, в цьому році вона поставлена на здорову основу планового господарського розрахунку. Лісова справа у нас повинна ввійти в ці рамки, в рамки нової системи господарювання, які застосовані до промисловості, коли її трестували за галузями виробництва, коли її об'єднали за спорідненими, за однорідними підприємствами, коли її скомбінували з підсобними підприємствами. Так і тут в державному лісовому господарстві доводиться проводити відповідну політику уточнення форм його управління. Як у відношенні промисловості, так і у відношенні зростання сільського господарства і підготовчі заходи Наркомзему і загальний стан сільського господарства такі, що дають підстави для дальшого розвитку досягнутих успіхів. Але тепер, як і в промисловості, так і в сільському господарстві, ми упираємось в основне питання збалансування всього нашого господарства, у питання фінансове,— тобто наскільки наше господарське життя буде забезпечене планомірним фінансуванням, планомірним грошовим обігом у звітному році.

Фінансова проблема

Над фінансовою проблемою цього року довелось багато працювати, довелось впроваджувати в життя, у всі його щілини початки правильного фінансового господарства. У звітному році в союзному масштабі вдалося на основі більш сталого господарського становища перейти в деякій мірі до сталої валюти. Лише в звітному році завдяки загальному господарському піднесенню вдалося ввести червінець і запровадити такі жорстокі рамки бюджетних розписів бюджетних планів, яких торік у нас не було.

На Україні нам довелось ввести в жорсткі рамки фінансову планову роботу кожної установи, кожного відомства. За звітний рік в цьому напрямку ми досягли того, що на наступний рік ми вперше за роки існування Радянської влади маємо можливість скласти річний бю-

джет у твердих цифрах, що, з одного боку, буде базою для планомірності в роботі, а, з другого боку, — рамкою, в межах якої загальне фінансове господарське становище дасть нам змогу розгортати роботи. Ми вже не будемо піддаватися випадковому розгортанню того, що зветься необхідністю, не будемо зазнавати будь-яких перебоїв, будь-яких затримок в одержанні коштів і т. д. Твердий фінансовий план є запорукою твердого господарювання в наступному операційному році. Але в галузі фінансовій ми пішли ще далі.

Ми провели різке розмежування між фінансовим господарством Союзу в цілому і фінансовим господарством окремої республіки, фінансовим господарством окремих губерній, окремих округів і навіть окремих районів. Фінансовий план розрахований на те, що ми поступово з більшою повнотою перейдемо до точного оформлення окремих одилиць, які можуть ввести свої бюджети у відповідні рамки — в окремих випадках дефіцитні, в окремих випадках, допускаючи деякі лишки для покриття дефіцитних районів. І та робота, яку довелось Українському урядові провести в цьому напрямі, є великим досягненням, бо зараз ми маємо вже районні бюджети, маємо можливість не лише залучати Ради, сільські і районні виконкоми до обговорення загальних питань, ми маємо можливість використовувати участь сотень тисяч селян у веденні господарства району як складової частини округу, веденні господарства фінансового і іншого, як малого осередку великої пролетарської держави.

Участь селянства у державному будівництві

У мене зараз немає цифр, які б охарактеризували, в якій мірі селянство увійшло до Рад в останні перевибори. У мене є цифри, які характеризують це по п'яти губерніях. По п'яти губерніях із загальної кількості членів сільради в 110 тис. чоловік ми маємо 100 тис. безпартійного селянства. Це свідчення того, що широкі маси села органічно входять в державну роботу. А це означає, що розвиток районних бюджетів, районного господарства є основним завданням у будівництві цих широких селянських мас.

Ці 100 тис. селян матимуть можливість проходити перший ступінь нашої школи радянського будівництва, радянського господарства. На цьому першому ступені ми будемо виховувати нові й нові сили для просування їх в районні органи, для просування в округи, для просування в губернію, в центральні установи. Тут, на цій господарській роботі, тут, на цій самодіяльності низів, ми будемо виховувати ті кадри наших державних працівників, які нам потрібні, які ведуть всю нашу господарську державну роботу, ті кадри працівників, які є для нас рідними, необхідними в нашій робітничо-селянській державі, на противагу тим демократичним і іншим республікам, де робітничо-селянські маси заганяються в підпілля, де самодіяльність робітничих мас заганяється в тупик, де продовжує порядкувати поміщик, де хазяйнують чужі трудовим масам елементи. Це залучення в наші радянські органи широких мас селянства і та система побудови господарства, яку ми застосовуємо, є запорукою того, що наше фінансове господарство, наша промисловість, наше сільське господарство будуть і далі успішно розвиватися завдяки наполегливій праці широких мас селянства, широких мас робітників.

Податкова система

Щодо впорядкування фінансів за минулий рік, то одним з великих заходів була уніфікація наших податків. Ви пам'ятаєте, які у попередні роки були багаточисельні податки, як навіть податок на селянство, продподаток мав у своєму переліку 2 десятки назв різних культур. У звітному році ми перейшли на єдиний сільгосподаток, який збирався лише у двох формах: натуральній і грошовій. Коли передбачалося запроваджувати податок, було багато суперечок і багато сумнівів, чи зможе вже наше грошове господарство забезпечити внесення податку грішми, і ми підходили до цього питання з особливою обережністю. Зрештою встановили декретом розмежування, за яким 60 процентів повинно було надходити натурою в середньому по Україні і 40 процентів — грішми. Але надходження податку показало, що більша частина вноситься грішми, незважаючи на те, що цілий

ряд заходів було вжито до того, щоб грошова частина податку не перевищувала натуральної частини, наміченої планом. Життя, розвиток нашого грошового господарства, розвиток нашого грошового обігу внесли поправки у той план, який намічався у ці 40 і 60 процентів.

За останніми даними, за єдиним сільгосподатком надійшло понад 70 процентів грішми і близько 30 процентів натурою. Це показує, що грошовий обіг у нас стає на міцний ґрунт, що фінансові плани, які ми будували на двох валютах, тепер вже можна буде будувати і треба буде будувати на одній твердій грошовій валюті. До цього питання, до цієї постановки, до цього завдання ми підійшли шляхом поступового впровадження твердої валюти, введеної минулого звітного року. Певна річ, всі ми знаємо, що тверда валюта забезпечується насамперед міцністю господарського добробуту, міцністю господарської рівноваги в країні. Ми бачили, як в період розрухи в пімецькому господарстві, в період розтягування його частинами, падала марка, ми бачили, як в момент особливо сильних подій в Радянській Республіці, коли в господарстві не було достатньої планомірності, валюта радянська була надзвичайно низькою, і ми тепер бачимо, як поступово з відновленням господарства валюта наша зміцнюється. За минулий рік двоїстість валюти завдала значної шкоди нашому господарству, і насамперед сільському господарству. Тепер невідкладність заходів по впровадженню твердої валюти зводиться до того, щоб сільське господарство поставити в рівні умови щодо валюти з міським господарством. По якій лінії йшло збирання податків минулого року? Воно йшло по лінії уточнення об'єктів обкладання. За минулий рік довелося виявити тих, хто міг платити більше за своїми економічними можливостями.

Прибутково-майновий податок на останній сесії Союзного ЦВК був прийнятий з врахуванням досвіду минулого року, із врахуванням тієї перспективи, яка вимальовується перед нами в наступному році. Принцип обкладання прибуткового податку у нас був, ми єдиний сільгосподаток запроваджували з наданням пільг біднішим верствам селянства, єдиний сільгосподаток ми запроваджували з наданням пільг і звільнення від во-

го певних груп сільських господарств. Але ми не досягали цим повного уточнення обкладання тих верств, які можуть платити більше, і в цьому відношенні за минулий звітний рік виконано велику роботу. На наступний рік обкладання буде вже не тільки обкладанням за кількістю їдоків, а за кількістю худоби і т. д., воно буде максимально наближено до точного врахування платіжної спроможності окремих господарств. І тут у фінансовій справі, в галузі впорядкування нашого господарства слід твердо і вагомо поставити межу між тими заходами, які дійсно є фінансовими заходами, і заходами іншого порядку, які багато в чому заплутувались, змішувались.

Я тут говорю про податки, які сплачує селянство, — про державне обов'язкове страхування. На багатьох місцях вважали, що державне обов'язкове страхування посіву від градобою, худоби від падежу і будов від пожежі є додатковим податком. Так вважати зовсім невірно. Страхування має свою особливу мету, — створення особливого фонду, який міг би бути використаний на випадок стихійного лиха, на випадок завдання збитку тому чи іншому господарству. В цій галузі наш Раднарком минулого року не раз займався питанням про страхування. Довелося перевірити роботу органів, довелось давати тверді вказівки в бік зниження страхових ставок і в бік переводу страхування на тверду валюту, щоб виплата за падіж худоби, за пожежу проводилася в більш реальних одиницях, ніж це було в минулому році. І в цьому напрямі нами ще не все зроблено. В галузь страхування доведеться внести ще цілий ряд поправок і цілий ряд коректив.

Але постановка страхування, постановка перестраховки в порядку взаємодопомоги — це завдання перед нами стоїть і, вносячи корективи, в принципі цей захід треба вважати як захід, що забезпечує саме селянство безпосередньо, а не як захід державного фіску, як його намагаться тлумачити в деяких місцях і в деяких випадках.

В галузі фінансових планів треба сказати, що, як і у попередньому році, основним моментом нашого фінансового господарства була правильна структура податків, які забезпечували прибуткову частину повністю на

100 процентів, але відповідно доведення видаткової частини також до 100 процентів, ми не лише торік мали окремі прорахунки, але і в деякій мірі матимемо їх і цього року.

Так, бюджет складався з розрахунку одержання єдиного сільськогосподарського податку у визначених цифрах в загальній середній оцінці близько 400 млн. карбованців золотом. Але внаслідок падіння цін на хліб, внаслідок того, що податки нараховувались в так званих «житніх» одиницях, цей податок дасть державі значно менше ніж 400 млн., — цей податок дасть, певно, не більше 250 мільйонів. Я називаю цифру союзного масштабу, а це створює деяку загрозу збалансуванню нашого бюджету. Але тут ми повинні сказати, що для збалансування бюджету ми тепер вже маємо в цьому році деяке досягнення в галузі обліку прибутковості нашої промисловості, в галузі прибутковості нашої державної торгівлі. І за рахунок використання цих прибутків так само, як і в зовнішній торгівлі, яка ведеться в республіканському масштабі, ми можемо значно підкріпити наші фінансові витрати, наш фінансовий план на наступний рік.

Проблема запровадження твердої валюти є у нас цілком реальною, і це можна підтвердити цифровими даними. На 1 січня 1922 р. ми мали в обороті 97 процентів нетвердої, нестійкої валюти, — це радзнаки, 97 процентів, які не створювали і не могли створити стійких передумов для правильного фінансового господарства і у промисловості і в загальнодержавному масштабі. На 1 грудня ми мали радзнаків вже лише 20 процентів, решту 80 процентів ми мали в твердій червонній валюті, в зобов'язаннях Наркомфіну і в інших цінних паперах. Це співвідношення початку і кінця року показує, що в нашому фінансовому господарстві ми вже стоїмо на порозі стопроцентного переходу на тверду грошову одиницю, але у всьому нашому фінансовому господарстві ми повинні зважати на ту роль, яка відводиться і належить по праву нашим кредитним установам, які мають своїм основним завданням забезпечити вірний кругообіг грошовим знакам. Минулий рік пройшов під знаком розгортання, всемірного розгортання лише сітки наших кредитних установ, які забезпечили б і в момент переходу,

і в цей період, і надалі вірний грошовий обіг. Тут в цій системі я хочу лише відзначити один момент — питання розвитку сітки ошадних кас стояло торік перед нами, але без достатньо твердої валюти, без достатнього розвиненого фінансового обігу і без розвитку правильного обігу неможливо було побудувати сітку без великих ускладнень і ризику. В наступному році цьому завданню слід приділити особливу увагу.

Проблема «ножиць»

Підбиваючи підсумки нашим господарським досягненням, нашим досягненням в галузі фінансовій, треба підбити підсумки і в тому основному питанні, про яке я сказав на початку побіжно, обіцяючи спинитися далі. Це на співвідношенні сільського господарства і промисловості, на співвідношенні, яке значною мірою є передумовою або фундаментом для нашого фінансового господарства і для союзу робітників і селян. Я хочу тут в кількох словах спинитися на проблемі «ножиць», про що багато говорили і писали у пресі, чим доводиться особливо багато займатися й тепер. Криза господарська, яка звалилася на нас на початку осені, була досить сильною, відчутною на всіх ступенях нашої роботи. Ця криза була до деякої міри незвичайною: це була не криза бідноти, не криза злиднів, коли нічого немає, це була криза недоліків наших господарських операцій, коли у нас промислова продукція лежала на складах, не могла знайти збуту, коли сільськогосподарська продукція теж в значній мірі лежала в засіках селянства, не виходила на ринок, не даючи селянській масі грошей для збільшення їх купівельної спроможності. Це криза, коли обидва господарства не знайшли змички, не знайшли ув'язки, цю кризу ми характеризували одним словом «ножиці», яке безперечно зрозуміле всім. І ця проблема «ножиць» стояла перед нами, і вона є в цілому ряді показових фактів. Я тут назву деякі цифри, які загалом відображають розбіжність цін. У нас на початку осені, або на початку широкого збуту сільськогосподарської продукції, коли державні кошти ми встигли пустити в самі низи для заготівлі хліба, рублевий набір сільсько-

господарських продуктів на Україні в середньому коштував 50 коп., тоді як рублевий набір промислових продуктів коштував 2 крб. 20 копійок. Тут ми маємо майже п'ятиразове розходження. На 1 грудня, коли хлібозаготівельні операції, операції по заготівлі м'яса та інших продуктів сільського господарства достатньо розгорнулись, ми мали вартість рублевого набору сільськогосподарських продуктів — 72 коп., а вартість промислових виробів — 1 крб. 48 копійок.

Тут ви бачите деяке зрушення в цій розбіжності. Це зрушення було досягнуте перекиданням коштів на заготівлю хліба, з одного боку, і, з другого боку, проведенням тиском на нашу промисловість, на наші торговельні органи в сторону зниження цін.

Це завдання — зведення «ножиць» — є надзвичайно складним завданням, яке вимагатиме тривалих заходів для його вирішення. Але самий підхід уряду є показником в умовах трудової держави і є гарантією, що це завдання буде розв'язано успішно.

Регулювання торгівлі

Боротьба за зниження цін на промислову продукцію пішла шляхом жорстокої боротьби і різкого зменшення накладних витрат, шляхом перегляду кожного тресту, кожного підприємства, перебирання його по кісточках з тим, щоб всі непродуктивні і всі зайві витрати були відкинуті для того, щоб домогтися зниження виробничої собівартості.

В цьому перегляді зразу ж було сказано, що не може бути урізування заробітної плати. Не можна знижувати вартості промислової продукції за рахунок зниження (вартості) праці, не можна знижувати вартості промислової продукції за рахунок зниження заробітної плати, бо заробітна плата ще відстає від продуктивності, від інтенсивності праці окремого робітника. Тут треба звернути увагу на інше, і ми при перегляді трестів, калькуляції по встановленню цін на продукцію, зокрема на текстильну промисловість, сіль, цукор і т. д., погодилися на зниження акцизів, тобто на зниження тих прибуткових статей, які були протягом всього року джерелом,

яке забезпечувало можливість виконання нашого бюджету. З іншого боку держава вдарила і повинна буде вдарити в майбутньому по нашій торгівлі, по нашій торговельній практиці і навіть по нашій торговельній політиці. В галузі регулювання торгівлі ми до цього часу йшли навпомацки, пристосовуючись до вивчення окремих тенденцій, до вивчення окремих напрямів нашої торгівлі, і тільки тепер, врахувавши значний досвід минулого року, ми змогли порушити цілий ряд питань в галузі фактичного регулювання торгівлі. Тут, при постановці цих питань, знову виникли ті старі завдання, які вже стояли перед нами: це, насамперед, очищення державної торгівлі від усього того, що в ній набуло право громадянства за перший період її існування, за перший період її розвитку. Це торгівля в ім'я торгівлі, торгівля лише в ім'я прибутків, без турботи про те, чи здешевлює даний орган свою продукцію і чи наближає її тим самим до споживача, чи він своїми операціями здорожчує продукцію, віддаляючи її від споживача. З іншого боку, в галузі торгівлі, поряд з державною торгівлею, питання про торгівлю кооперативну набуває зараз великого значення. Було б найвнимливіше припускати, що можна регулювати торгівлю, що можна регулювати попит і пропонувати адміністративним порядком, що можна регулювати торгівлю встановленням твердих цін на всі продукти, встановленням твердих відпускних роздрібних цін на всі продукти.

Цього зробити зараз неможливо тому, що наша торгівля у значній мірі і головним чином по обороту знаходиться в руках приватних підприємців, у руках окремих дрібних торговців, і її регулювання може здійснюватися не адміністративним, а лише економічним шляхом. Лише шляхом зміцнення нашої кооперації, яка обслуговує робітників і селян, шляхом активної участі їх в цих операціях, шляхом участі не лише вищих органів Радянської влади, але й самих трудящих мас, самого селянства, самих робітників можливо досягти регулювання торгівлі. І ось на організацію кооперативної торгівлі у звітному році державою було звернуто багато уваги, зокрема, з нового бюджетного року, з першого жовтня. Для підтримання кооперації були відпущені спеціальні кошти. Ці кошти в 15 млн. крб. золотом виділялися для того,

щоб подати допомогу і центральним, і обласним, і республіканським кооперативним закладам.

Коли ми були поставлені віч-на-віч з кризою торгівлі, коли довелося розбиратись в практичних штатах нашої торгівлі, ми змушені були політику кредитування кооперації спрямувати по іншому руслу, ми змушені були зробити так, щоб кредитувати не вищу кооперацію, а низові осередки, і щоб ці кредити були ними використані, щоб була практична участь самого кооперативного населення, щоб бюрократична побудова кооперації, замикання її в самодостатніх центрах було піддано тиску безпосередньо з боку її складових частин, тобто низових органів.

Зрозуміло, що з погляду зміцнення кооперації ми зараз, сьогодні, завтра не можемо провести широкого кредитування з тим, щоб розв'язати всі ці завдання одразу. Зрозуміло для нас, що ми змушені будемо найближчим часом вибирати ударні пункти для зміцнення нашої кооперації. І ці ударні пункти будуть пунктами, розрахованими на задоволення потреб робітників, бідніших верств селянства. Для нас зрозуміло, що в цей бік ми повинні спрямувати свою увагу, щоб захистити заробіток робітника від стихійного поглинання його вільним ринком і селянства, як виробника, від нападу приватного хижака, готового закупити за безцінь сільськогосподарську продукцію і продавати селянству з великою накидкою продукти міського виробництва.

В організації торгівлі зараз закладено значну долю можливого успіху по зведенню «ножиць». І якщо нам вдається швидко спростити весь торговий апарат, якщо нам вдається поставити на ноги нашу низову кооперацію, то на її здорових ногах половина роботи по врегулюванню торгівлі буде виконана, половина роботи по боротьбі з приватним капіталом буде цим зроблена.

Тут, безперечно, поряд з цією органічно тривалою роботою, перед державою зараз стоїть завдання регулювання оптових цін, регулювання калькуляції нашими трестами, які є монополістами по випуску багатьох продуктів споживання селянства. І в цьому напрямі головну роль відіграватиме організація торгівлі, така організація

торгівлі, в якій би зацікавлене населення брало активну участь.

Коли виявились суперечності нової економічної політики, в деяких верствах населення почали виникати питання про те, чи не час стиснути неч, тобто обмежити жорсткими рамками розвиток нечу, переглянути неч і т. д. Я повинен тут заявити, що нова економічна політика є насамперед новою економічною політикою багатомільйонного селянства, що має можливість в умовах дійсно нової економічної політики, тобто в умовах вільного попиту й пропонування продати продукти своєї праці й закупити те, що йому необхідно в той чи інший момент. Питання про перегляд нечу в його основі не може бути порушене, бо це не викликається ніякими обставинами і це не виправдовується ніякою обстановкою.

Нова економічна політика повинна залишитись у своїй основі. Але поряд з цим використання різних прорахунків в економічній політиці повинно зустріти рішучу відсіч і в організаційному відношенні, і в розумінні економічного утиску можливого розвитку таких тенденцій. Тут треба прямо сказати, що приватна ініціатива в багатьох випадках випередила державну й кооперативну торгівлю, а також державне й кооперативне виробництво. Приватна ініціатива, правда, не створила того ядра підприємств, тієї галузі господарства, яка тиснула б економічно на наше господарство. Найголовніші основні галузі господарства перебувають в руках держави і разом з тим використання різних утруднень, використання наших організаційних прорахунків йде в більшості випадків на користь приватному капіталу, куркульству, яке дедалі зростає на селі, на користь тим верствам, які в майбутньому зможуть розвиватись у прошарку, що стоять між робітниками і біднішим селянством.

Нам необхідно тримати в полі зору зростання цих прошарків, перешкоджати їх зростанню, нам також необхідно боротись зі всіма шкідливими і неправильними ухилами в нашій державній і кооперативній торгівлі, але разом з тим нам нічого зараз лякатись розвитку приватного капіталу, який повинен піти на службу нашим економічним завданням, оскільки основний важіль нашої економіки перебуває в руках держави. Оскільки вироб-

ництво, транспорт, фінанси і кредитні заклади перебувають в руках держави, оскільки приватний капітал не може розраховувати на безкрай свій розвиток, а може тільки в окремих випадках хижачити, створюючи ті чи інші утруднення в роботі.

Говорячи про приватний капітал, треба в двох словах спинитися на тій політиці і практиці нашої влади, яка стосується концесійних справ.

Питання про концесії

За весь минулий рік це питання стояло досить широко в загальносоюзному масштабі. Ви пам'ятаєте, як нота Керзона і всякі ускладнення, що їх створювали за кордоном для наших представників, змінилися численними посылками усяких сенаторських і несенаторських делегацій для ознайомлення з станом господарства радянських республік. Ми бачили, як світовий капітал хотів прощупати, чим живуть трудові республіки, і намагався одержати концесії, звичайно, найбільш вигідні. Я повинен сказати, що минулого року, якщо брати період від Лозанни, ми в цьому напрямі пішли далеко від тих позицій, які займали в Генуї²⁵ і Гаазі. Ми стали економічно сильнішими, ми стали ясніше бачити перспективи найближчого періоду і тому стали менш поступливими, менш податливими у пропозиціях іноземного капіталу, а, навпаки, більш вимогливі до цих пропозицій і з більшою твердістю підходимо до оцінки кожної пропозиції. Щодо цього треба зазначити, що хоч за минулий рік укладено значну кількість договорів, створено кілька змішаних товариств по продажу хліба, по вивозу деяких матеріалів і т. д., вони є діловими договорами з приватним капіталом. Концесійні договори є прерогативою союзних органів, хоч можуть мати об'єктом підприємства окремих республік. Таких договорів торік укладено понад 4 десятки. Та навіть це застосування порівняно великого приватного капіталу не створює бази приватному капіталістичному господарству, яке може в умовах державного капіталізму бути небезпечним для рівноваги нашої промисловості, для рівноваги нашого сільського господарства. В цьому відношенні угоди і контракти укладаються

у відповідності з допустимими розмірами приватного капіталу, з тими розмірами зростання нашого господарства, які треба погодити, які треба зважити, щоб не одержати будь-яких несподіваних сюрпризів в тій або іншій галузі роботи.

У напрямі стискання «ножиць» величезним фактором є наш експорт, його розвиток, так само як і той фактор, який впливає і на забезпечення ввозу товарів — грошова валюта. Я тут назову кілька цифр, що характеризують наші досягнення в галузі експорту. Експорт у союзному масштабі до початку звітного року мав негативний баланс, тобто ми торгували і продавали менше, ніж витрачали грошей на ввозимі в Союз продукти, і лише цього звітного року вдалося добитися перелому в цьому напрямі і по окремих кварталах, коли підсумовуються ці досягнення, ми бачимо, як поступово переважає кількість продуктів, які вивозять, над тими, які ввозять. І треба сказати, що ввіз продуктів за минулий рік дасть, приміром, цифру, близьку до 40 процентів від загального обороту, тобто близько 63 процентів обороту припадає на вивіз. Ми маємо перевагу у вивозі вже на початку даного господарського року. Але досвід нашої зовнішньої торгівлі і більш повне охоплення тих господарських завдань, які стоять перед нами всередині Союзу Радянських Республік, показали, що план експорту і імпорту на майбутній рік можна скласти з ще більшою урізкою сум на продукти, які ввозяться, і з збільшенням суми вивозу. У нас в українському масштабі ці цифри досить показові. Ми за планом передбачаємо вивозити на 165 млн. крб. різних продуктів, у тому числі хлібних, і ввезти всього на 14 млн. крб., причому ці 14 млн. крб. повинні бути витрачені, головним чином, на заготівлю машин, знарядь виробництва, які необхідні для дальшого розвитку нашої промисловості. Частина їх піде на заготівлю тієї сировини, якої у нас немає, для того, щоб дати роботу нашій промисловості. Питання про експорт, або правильне збалансування експорту, є великим завданням в нашій економіці і особливо в текстильній, шкіряній і в хімічній промисловості. Ми зможемо розгорнути виробництво, якщо матимемо в достатній кількості сировини з-за кордону. В цьому напрямі повинні бути

використані, звичайно, всі можливості, щоб цю сировину одержати, щоб одержати більше іноземної валюти, щоб у своїх фінансових відносинах із зовнішнім світом бути такими ж міцними, як ми стаємо міцними у внутрішніх фінансовому і господарському відношеннях. Тут цей момент відіграє велику роль у розв'язанні ще одного великого завдання.

Боротьба з безробіттям

Я тут хочу спинитися на зростанні безробіття і на боротьбі з ним. Ми за минулий звітний рік, розгортаючи промисловість, мали ще приріст робітників як у союзному масштабі, так і в українському. В українському масштабі ми мали за рік приріст, приблизно, в 30 процентів (навіть дещо вище) проти 200 тис. робітників, зайнятих на 1 жовтня 1922 р. у великій і середній промисловості, ми на 1 жовтня 1923 р. мали 272 тис. робітників. Зростання робітників, збирання робітників індустриальних відбувалося також у загальносоюзному масштабі. Після жовтня ми скорочення виробництва не мали, навпаки, мали деякий додатковий пуск: пустили доменну піч, пустили шахту, прокатне виробництво, так що є ще деякий приріст робітників. Але одночасно нам доводиться відзначити зростання безробіття. По Україні, — я тут не маю цифр у загальнодоступному масштабі, — але на Україні проти 120 тис. безробітних, які були в середньому щомісяця торік, цього року до 1 жовтня ми маємо в середньому 160 тис. безробітних, зареєстрованих на біржі праці. Правда, треба зазначити, що з цих 160 тис. безробітних деякий процент становлять особи, які не пішли тепер від виробництва, а ті, що прийшли з села, на сезонні роботи, головним чином, будівельники, які зимою, як правило, не мають роботи, і стали на облік на біржах праці. З цієї кількості індустриальних робітників, тобто металістів, текстильників, швейників, тютюнників і т. д., є в середньому біля 30—35 процентів. Це показує, що кадри безробітних, індустриальних безробітних, такі, що їм слід приділити особливу увагу.

Уряд минулого року для забезпечення допомоги безробітним створив хлібний фонд, виділив мільйон пудів

хліба і надавав деяку грошову допомогу. На ці фонди були організовані суспільні роботи, деякі майстерні для безробітних і т. д. Цього року уряд виділив грошові фонди, і місцевим органам доведеться приділити особливу увагу поданням допомоги безробітним. Але поряд з тією допомогою, що її подає центральний уряд, який враховує, що в нашій республіці — республіці трудящих, не може бути безробітних, залишених напризволяще, — тут, крім використання державних фондів і соціального страхування, ми повинні мати частину коштів спеціального призначення для подання допомоги безробітним на місцях.

Найближчі завдання

На заключення, підбиваючи підсумки тієї роботи, яка була виконана минулого звітного року, і тим перспективам, які є, я тут не спиняюсь на цілому ряді інших галузей державної роботи, як на охороні здоров'я, народній освіті і т. д., бо довелося б ще довго говорити. Але підбиваючи підсумки усій нашій обстановці, я повинен сказати, що ті завдання, які ставить міжнародне становище перед Союзом Радянських Республік, і в тому числі перед Українською Радянською Соціалістичною Республікою, і які вирішувались протягом всього року і диктувались міжнародним становищем, залишаються на тому ж рівні, як і були до цього часу. Дальше зміцнення нашого союзу пролетарських республік залежить насамперед від згуртування всіх розпорошених по окремих республіках сил, які повинні бути зібрані в моменти загроз, що можуть виникнути з боку капіталістичних країн, що можуть ще вдаватися до різних підступних дій, і які навіть ще після визнання нас можуть чинити тиск на трудові республіки. Союз Радянських Республік для справжньої відсічі цій небезпеці повинен і далі зміцнюватися як Союз, як єдина держава, як єдине пролетарське коло перед зовнішньою небезпекою.

Що ж до зміцнення нашого господарства, то перед нами стоять завдання дальшого упорядкування нашої промисловості, закріплення тих успіхів, яких досягнуто, поглиблення цих успіхів і використання їх на поліпшення стану робітників і селянства, на поліпшення стану

тих широких трудящих мас, які повинні в період пере-
дишки максимально використати свої досягнення на тру-
дових фронтах. Щодо зміцнення господарства, то перед
нами стоїть цілий ряд повсякденних завдань і, насампе-
ред, завдання упорядкування тієї господарської обста-
новки, яка створилась в результаті знаменитих «ножиць»,
що виникли через неув'язку окремих галузей нашого
державного господарства. Це ставить перед нами завдан-
ня в галузі торгівлі, в галузі кооперації і, головним чи-
ном, у галузі зміцнення радянського апарату, спрощення
його і залучення його до роботи як у формі міських
і сільських Рад, районних, окружних і губернських ви-
конкомів, якомога ширших верств трудящих мас. Це
завдання піднесення і пробудження широкої ініціативи
трудящих мас ми пов'язуємо міцно і безпосередньо з під-
несенням тих сил громадськості, які до цього часу відго-
роджувались національними суперечностями, які відго-
роджувались деякими проблемами нашого будівництва
в попередні роки національної боротьби і які тепер роз-
городжуються і повинні бути розгороджені для всебіч-
ного залучення до роботи у державному будівництві і у
господарстві широких кіл, широких національних кіл. Це
у нас у всеукраїнському масштабі — завдання україніза-
ції радянського апарату, завдання українізації всієї на-
шої державної роботи. Українізацію ми не уявляємо
лише, як навчання українській мові, як друкування книг
лише українською мовою і т. д., а ми уявляємо її, як
уявляє весь пролетарський Союз: як максимальне залу-
чення українських сил у всю державну роботу як у галу-
зі науки і техніки, так і в галузі державного і суспільно-
го будівництва, в тому числі і в галузі кооперації, як в
одній з галузей суспільної роботи. Перед нами завдання
пробудження всіх продуктивних сил, які спроможні пліч-
о-пліч йти з робітничим класом і селянством шляхом
зміцнення своїх позицій. Ми закликаємо і будемо залу-
чати їх для роботи з метою створення відповідної обста-
новки, для максимального використання всіх знань.

В той же час ми говоримо, що цей курс, який мину-
лого року визначився особливо яскраво, зовсім не означає
переходу до такого становища, коли ця обстановка і за-
клик до кращих сил української громадськості можуть

бути сприйняті, як спроба піти на поступки в принципових розбіжностях, які існували і існують зараз між Радянською владою, як владою робітників і селян, і тією дрібнобуржуазною ідеологією, яку представляла українська влада Петлюри, яка живила й живить різні кола, що тримають курс на допомогу Антанті для відновлення влади «демократії», для відновлення влади поміщиків, влади фабрикантів і заводчиків, влади іноземного капіталу.

Ні, наш курс спрямований на пробудження національної самодіяльності, на пробудження ініціативи наших сил, — до мети, яка поставлена робітничим класом і Жовтневою революцією і яка повинна вести до зміцнення Жовтневих завоювань. В цьому відношенні нам треба буде виконати велику роботу по залученню нових сил. У цій галузі ми значну увагу повинні приділяти висуненню наших пролетарських сил, тих наших сил, за допомогою яких можна будувати міцно пролетарську диктатуру і наше пролетарське господарство. Це — пролетаризація наших учбових закладів, залучення туди робітничо-селянської молоді, загартованої у громадянській війні, яка має свою класову позицію і здатна захистити свою класову справу. Нам треба через навчальні заклади пропустити максимум нашої трудової молоді. Право на передишку ми повинні використати насамперед у галузі посилення знань тієї частини пролетарської молоді, яка охоче йде в наші школи, яка понесе набуті знання в село, на шахти, на заводи та інші держустанови. Реорганізація державного апарату, залучення всіх сил до творчої роботи ставить перед нами цілий ряд організаційних завдань і перше з них — це децентралізація розпоряджень і керівництво значною кількістю державної роботи. Це — визначення функцій між союзними органами, між республіками, губернськими, окружними і районними органами. Така лінія при нашій главкістській лінії, при наявності в центральних установах цілого ряду дрібних функцій, створює передумови для максимального прояву творчості в самих низах. Це дає можливість нам ближче підійти до зосередження у центральних органах республіки лише функцій планового керівництва, лише функцій

погодження й регулювання, а не функцій окремих розпоряджень. Останнього року довелося в цьому папямі провести значну роботу по позбавленню центральних органів всієї тієї маси «вермішелі», яка раніше заповняла центральні органи.

Підбиваючи підсумки минулого року, ми можемо з впевненістю сказати, що в новий рік ми вступаємо у значно кращій господарській обстановці, ніж це було в попередні роки. Незважаючи на складність міжнародної обстановки, незважаючи на кризи, яких ми зазнали, незважаючи на ряд прорахунків і у нашій роботі, і в роботі загальносоюзній, ми маємо тепер значно міцніші позиції, ніж рік тому.

Висловимо надію, що через рік ми матимемо ще більш міцні позиції, уроки минулого року допоможуть нам робити менше помилок. При новій системі роботи і при нових завданнях і формах розв'язання цих завдань нам вдасться підійти до наступного з'їзду більш сильними і більш міцними, ніж це вдалося нам зробити до сьогоднішнього дня, до даного з'їзду і до з'їзду [Рад] Союзу Радянських Республік. (Гучні, тривалі оплески всього залу).

*Надруковано в книзі:
«Стенографічний відчит
6-го губернiального з'їзду
Рад Київщини. 8—11 січня 1924 року».
Видання Пресбюро Губз'їзду Рад*

Друкується за текстом книги

Уроки Ілліча

У роботі Володимира Ілліча мене вражав той практицизм, що завжди мав під собою базу теоретичних обґрунтувань і відповідав основним вимогам моменту, який виявлявся у підході Ілліча до будь-якого питання. Особливо важливе те, що при вирішенні великих питань і при розв'язанні дрібних запитів Ілліч давав свої вказівки і домагався рішень, виділяючи головне, не допускаючи в той же час затушковування та «замазування» того, що потрібно підкреслити із деталей.

Характерним для Ілліча і повчальним для нас усіх було те, що розв'язання питань, розробка плану дій і тому подібне виходило з урахування обстановки, сил та зважування факторів — як сприяючих, так і протидіючих накресленій справі. Геній Ілліча охоплював і систематизував не тільки досвід минулого, але й передбачав перспективи, особливо повно враховуючи тенденції широких мас трудящих. Мені пам'ятаються його інструктивні вказівки нам — представникам заводських колективів Петрограда в період проведення виборів до районних та міської дум у 1917 році. Поряд з визначенням загальної лінії нашої партії він давав дрібні вказівки, що особливо гостро були потрібні низовим працівникам. Усі ми знали, що партія йде до мобілізації пролетарських сил для збройного повстання, але вказівки Ілліча стосовно тактичних виступів змушували всіх цей шлях відчувати в своїй повсякденній роботі й узагальнювати такі ж почуття робітників та селян (які тоді були у значній кількості в армії).

26 жовтня 1917 р., коли Ілліч ще у запалі бою займався питаннями захоплення економічних органів, він основним питанням поставив облік сил, які здатні це завдання виконати. На нараді з групою працівників профспілки та

Центральної ради фабрично-заводських комітетів (т.т. Глебов, Шмідт, Амосов, я та ще хтось) в одній з кімнат Смольного він прямо запитав: «Що ми зараз маємо (стосовно людського складу) у ЦРФЗК та які установи потрібно захопити в першу чергу?». Сили були розподілені, кинуті на найважливіші пункти, і цим забезпечено задоволення невідкладних потреб промисловості.

Перший період після переїзду ВРНГ до Москви, коли керівництво цієї установою розладналось внаслідок незгод у питанні Брестського миру, що існували тоді в партії, Володимир Ілліч брав безпосередню участь у роботі президії ВРНГ. Часто засідання відбувались у Кремлі (в приміщенні РНК), але іноді — й у 2-му Будинку Рад... Вже тоді Ілліч вів жорстоку боротьбу проти «прожектів» окремих товаришів і вимагав ділового підходу до питань, до господарських завдань, що стояли тоді; вже тоді настирливо вимагав фактичних цифрових даних і застерігав деяких товаришів від захоплення самовпевненістю. Там, де не було чітко вираженої думки широких мас робітників та їх організацій, товариш Ленін вимагав залучення їх до обговорення питання. В питанні про організацію управління об'єднанням заводів Сормово — Коломна (згодом Домза) було багато суперечок, але участь Ілліча допомогла зжити їх своєчасно.

Коли мені довелося працювати головою правління Домзи (з жовтня 1918 р. по жовтень 1919 р.), нерідко доводилося добиватись чого-небудь лише після втручання РПО. Робота цього найбільшого промислового об'єднання завжди цікавила товариша Леніна, який неодноразово викликав до себе як з приводу важливих питань, так і з приводу менш значних (іноді стосовно вагона хліба чи вівса, що десь заблукав по дорозі й зривав виробництво).

Володимир Ілліч вже тоді добивався *правильного обліку ресурсів та продуктивності праці, як основних передумов для правильного ведення справ*. І падали він неухильно повертався до цієї вимоги, систематично роз'яснюючи нам та широким масам трудящих *роль і значення обліку та звітності в нашій роботі*.

Інший момент, що вривався мені в пам'ять, — це боротьба Володимира Ілліча Леніна за використання спеціалістів у господарській та інших галузях.

Основні кадри наших пролетарських сил, які вніесли на своїх плечах тягар робіт першого періоду після Жовтня, коли майже вся інтелігенція вдалася до саботажу, дуже важко йшли на залучення «спеців» та правильне їх використання. Товариш Ленін це питання ставив різко і домігся перелому у ставленні до спеців, з одного боку, і ставленні спеців до Радянської влади,— з другого. Мені неодноразово доводилось розмовляти з Володимиром Іллічем на цю тему, тому що питання використання всіх виробничих сил його надзвичайно цікавило, і він користувався будь-якою можливістю, щоб одержати від практичних працівників потрібні йому дані.

Питання відбудови господарства і, зокрема, промисловості настільки захоплювали Володимира Ілліча, що він знаходив час і можливість приймати господарників найрізноманітніших рангів та профпрацівників не лише центральних органів, але й з місць. При цьому він особливо цікавився проявами робітничої ініціативи в галузі поліпшення виробництва і ініціативи спеців щодо механізації тощо. Ці безпосередні зв'язки з живими працівниками, а не лише озайомлення з паперовими доповідями главків, Ілліч широко використовував у своїй роботі по керівництву РНК та РПО. Ця доступність неминуче призводила до перевтоми товариша Леніна, проте це спілкування було найсильнішим поштовхом у праці. Після розмови з своїм Іллічем, навіть після його дорікань, відчувався приплив енергії, зростала віра в справу, і тягар становища начебто полегшувався, хоч він сам завжди підкреслював «архіважку» обстановку в країні, яку потрібно подолати. Ніколи він не обіцяв нездійсненого, завжди виконував те, що обіцяв, у тій мірі, яку дозволяли і загальні умови моменту і ретельна перевірка всіх розрахунків.

Під час відвідування мною Володимира Ілліча, коли мені довелося працювати на Україні, він особливо цікавився побутом селянства, розвитком української культури і мови на селі та в місті серед селянства та серед робітників і питаннями участі місцевих культурних сил у нашій роботі. *Схвалюючи і цілком підтримуючи курс на організацію незаможного селянства, Володимир Ілліч особливо підкреслював необхідність встановлення найтіснішої згуртованості робітників і селян України, як країни, що*

є особливо ласою принадою для світового імперіалізму, який готовий в будь-який момент піти на загарбання України.

Володимир Ілліч завжди на перший план висував завдання залучення до державної роботи широких мас трудящих. Тепер уроки Ілліча потрібно повторити і повторювати надалі, щоб в усіх галузях державної роботи йти впевненим кроком вперед, як ми йшли під безпосереднім керівництвом найвидатнішого вождя пролетаріату — нашого дорогого Ілліча.

В. Чубар

«Экономическая жизнь»
№ 97, 27 січня 1924 р.

Друкуються за текстом книги
«Воспоминания
о Владимире Ильиче Ленине»
М., 1969, том третій

Заповіт Леніна

Сучасні умови нашої революційної роботи вимагають особливої уваги до деяких досить істотних моментів з вказівок Володимира Ілліча про методи революційної боротьби в умовах непу. Володимир Ілліч майже на кожному з'їзді, роблячи огляд за минулий рік, нещадно виявляв помилки партії й державного апарату і разом з тим накреслював чергові завдання партії і Радянської влади.

Ставлячи яке-небудь нове завдання, Володимир Ілліч своєю геніальною думкою йшов далеко вперед і спочатку здавалось, що він відривається від сьогочасної дійсності. Насправді ж він точно передбачав шляхи, по яких треба йти.

В умовах нової економічної політики Володимир Ілліч безустанно підкреслював неминучість найнапруженішої, копіткої роботи по навчанню комуністів у буржуазії. Особливо наполегливо він закликав навчитись торгувати. Зараз, коли на порядку денному наступних партійних конференцій і партійного з'їзду стоять питання про організацію торгівлі, нам ще раз треба згадати ці заповіді Володимира Ілліча. «Заплатити «за науку» варто»*, — говорив товариш Ленін. І доведеться платити. Але ми повинні зробити все для того, щоб ця плата була якнайменшою.

За минулий рік розвитку державної й кооперативної торгівлі ми багато заплатили неупманам, і в багатьох випадках ця плата зростала виключно через те, що комуністи, які працюють в торговельних і господарських органах, забували заповіді Ілліча.

Володимир Ілліч говорив, що охопити всю споживчу

---

* В. І. Ленін. Твори, т. 32, стор. 303.

масу без допомоги приватного торговця ми не можемо. Але з цього аж ніяк не треба робити висновок, що нам в нашій великій оптовій торгівлі потрібен приватний посередник. Навпаки, зберігаючи в державних і кооперативних руках оптову торгівлю, ми зуміємо регулювати приватну роздрібну торгівлю й уникнемо значних труднощів у розвитку нашого господарства.

Володимир Ілліч у перший період непу був рішучим противником застосування яких би то не було норм регулювання торгівлі, доки в руках держави (регулюючих торговельних органів) не було достатньо даних про тенденції в торгівлі. Зараз, після двох з половиною років розвитку торгівлі й вивчення тенденції цього розвитку, партія ставить питання про рішуче втручання в торгівлю, щоб покласти край хижацькій участі великого приватного капіталу у товарооборот при збереженні здорової участі в торгівлі дрібного крамаря, здатного поки що дешевше діставати селянинові товар, ніж державний торговець, або порівняно слабо розвинута кооперація.

Наш досвід розвитку кооперації з зміцнення кооперативних центрів тепер може бути визнаний помилковим, бо при слабкості кооперації всі ці центри неминуче страждали ухилом торгівлі в ім'я торгівлі, недостатньо пристосовуючи свою роботу до вимог споживача.

Кооперування населення, як ми це бачили в останні роки, не може бути проведене лише шляхом всемірного зміцнення кооперативних центрів. Треба перенести центр ваги на низові кооперативні осередки, які безпосередньо задовольняють попит споживача, які повинні на зростанні цього попиту будувати розвиток своїх операцій і своєї організації.

Наш товарооборот надзвичайно розпорошений. Роль багатомільйонного селянства в розвитку товарообороту переважає над усім іншим. Тому в нашій торговій політиці і в наших організаційних завданнях у торгівлі інтереси селянства, тобто попит масового селянського ринку, повинен відігравати вирішальну роль. Розв'язання поставленого Володимиром Іллічем завдання про зміцнення союзу робітників і селян уширається тепер, головним чином, в організацію торгівлі.

Характерно, що Володимир Ілліч поряд з проблемою кооперування населення основним нашим завданням різко ставив питання про використання приватнопосередницького апарату (в тій мірі, в якій цей апарат служить розвиткові товарообороту там, де ця службова роль не може бути виконана державним чи кооперативним апаратом).

Згадуючи цей глибокий практицизм, підхід до розв'язання великих проблем, ми повинні з найглибшою увагою підійти до вивчення нашої дійсності і найближчих перспектив. Ми знаємо, що кооперування широких верств селянства є тривалим завданням і що на його розв'язання нам треба буде зосередити всі сили й виділити відповідні кошти.

Завдання кооперування населення не можна вважати лише завданням кооперативних організацій. Це завдання всієї партії, Радянської влади й самого населення. Кожен громадянин має пам'ятати, що розвиток приватної торгівлі базується на слабкій самодіяльності споживачів.

Оскільки Володимир Ілліч в перший період непу й розвитку торгівлі був противником регулятивного впливу (наосліп) з боку держави на ринок, остільки він був би тепер пайсуворішим суддею тих помилок, які допущені нашою держторгівлею і держпромисловістю, що дали змогу приватному капіталістові оволодіти значною масою товарів, які випускає держпромисловість. І ці помилки, які є розплатою за недостатню підготовленість комуністів і робітників до мистецтва торгівлі, зараз треба виправляти багатьма регулятивними заходами з боку держави.

Володимир Ілліч ніколи не зупинявся перед найрішучішими заходами, коли вони викликалися інтересами робітників і селян та Робітничо-селянської влади. Нам зараз треба добитися від товарообороту гарантії, що робітник і селянин одержать товари без зайвих посередницьких інстанцій, без участі хизяцького приватного капіталу. Боротьбу з посередником-хизяком зовсім не слід вважати оголошенням війни приватному капіталу взагалі. Це аж ніяк не означає боротьби з роздрібною торгівлею, яка обслуговує відповідні споживчі райони на додаток до існуючої там кооперації.

Лозунг робітничого контролю над торгівлею висунутий і є життєвим, бо державне регулювання, як цілком

вірно ставив про це питання товариш Ленін, може справді забезпечити бажані результати лише при умові володіння відповідними матеріалами. Збирання цих матеріалів лише канцелярським шляхом через держапарат не може повністю забезпечити вірного відображення явищ, які відбуваються в торгівлі.

Потрібна участь широких мас споживача у виявленні всіх дефектів торгівлі, і не лише приватної, а й кооперативної. Можливо більше кооперативної, ніж приватної. Більше кооперативної тому, що в нас може мати місце фальшивий сором, який не дасть змоги гостро й критично оцінити нашу особисту роботу. Цього фальшивого сорому треба позбуватися: кооперація має працювати під скляним ковпаком споживача.

В цій роботі більше, ніж де б то не було, може виявити себе маса працівниць. Якщо Володимир Ілліч говорить про те, що ми побудуємо державу тоді, коли кожна куховарка навчиться управляти, то тепер завдання організації торгівлі найбільш довно може бути розв'язане при активній участі жінок. Ставка Володимира Ілліча на активність жінок була завжди характерною і для нас, в нашій повсякденній роботі треба частіше практично підходити до форм найбільш повного залучення жінок у всі галузі нашої роботи. Ілліч умів наполегливо втілювати свою ідею в широкі маси й добиватися різкого зрушення у всьому. Нам тепер в торгівлі треба згадати ці заповіді Ілліча і добитися без його безпосередньої участі таких же позитивних результатів.

В. Чубар

Пролетаризація найбіднішого селянства або його господарське зміцнення

У «Дискуссионном листке»²⁶ № 5, Кобозев вважає, що єдиний шлях села до комунізму — це пролетаризація найбіднішого селянства, і, як висновок, завдання — будувати та розвивати радянські господарства, здатні поглинути пролетаризовану сільську бідноту. Мені здається, що висунута т. Кобозевим теза практично невірна за даних умов нашого господарського розвитку. Пролетаризованої селянської бідноти у нас тепер вже й без того багато, щоб пролетаризацію селянства висувати як чергове завдання партії. І за станом нашої промисловості взагалі і за станом нашої промисловості сільськогосподарської ми не можемо забезпечити роботою тих існуючих кількості мільйонів сільських пролетарів. Розвиток промисловості ні в наступному році, ні в найближчі 2—3 роки, мабуть, не забезпечить збільшення числа робітників у 2 або 3 рази. Радянські господарства з цілого ряду причин і, зокрема, з причини неможливості вкласти в них великі капітали, також нездатні поглинути значної кількості сільської бідноти. Розшарування села на Україні, яке відбувається за лінією виділення сільської бідноти на біржі праці, показує, що впоратись з цим процесом ми зможемо в найближчі роки лише шляхом колективізації найбіднішого селянства, тобто об'єднання вільних робочих рук навколо ремагенту, живого та мертвого, навколо певних ділянок землі, де їх праця може застосовуватись в умовах, що найбільш сприяють мінімальному задоволенню їх споживчих потреб, у першу чергу, та розвиткові виробничої ролі — у другу. Зростання незаможницьких колективів на Україні показало, що і сама селянська біднота воліє організовуватись на землі і вести своє колективне господарство, ніж всту-

пати до радгоспу, де за фінансовою слабкістю господарства нерегулярно сплачується заробітна плата та її рівень не забезпечує запитів сім'ї незаможника. У найближчий період колективізація повинна бути основним завданням партії в справі організації сільської бідноти. Фінансова допомога з боку держави (через сільськогосподарський кредит та через пільги щодо податкових обкладень), що є підтримкою в колективному господарстві, може з меншими витратами для держави дати більший виробничий результат. Маючи основним завданням партії на найближчий період колективізацію сільської бідноти і використання її сил «на землі», ми повинні з великою наполегливістю включати в наші фінансові плани необхідні асигнування для розвитку сільськогосподарського кредиту. Запізнення цих асигнувань у цьому році завдає нам величезної шкоди, бо село ще продовжує викидати вільні руки на ринок безробіття.

Забезпечення безробітних у порядку допомоги їм не дає тих господарських результатів, які дав би розвиток сільськогосподарського кредиту як з точки зору залишення робочих рук в селі, так і з точки зору підвищення попиту села на міську продукцію. «Будувати сільське господарство у вигляді землеробської держпромисловості», як пропонує т. Кобозєв, ми зараз навряд чи зможемо. Ми ще недостатньо зміцнили нашу промисловість, що базується на сільському господарстві (цукрову, махорково-тютюнову, маслоробну та ін.), і яка може розвиватися вже з меншими витратами, ніж новостворювана «землеробська держпромисловість». Одними тільки здібними адміністраторами радянського господарства у формі держпромисловості ми підняти не зможемо *. Цілком очевидно, що таке завдання ми зможемо ставити лише падалі, за умов достатнього зміцнення своїх позицій в інших галузях нашої держпромисловості.

Проте, незважаючи на ці помилки у постановці питання т. Кобозєвим, слід відзначити вірність його зауважень про стан радянських господарств та необхідність приділення цьому питанню належної уваги. Радянські господарства повинні стати тими агрокультурними центрами

---

* Так у тексті.

відповідних районів, які повинні рухати сільське господарство шляхом інтенсифікації. Залишати радгоспи в тому стані, в якому вони були до цього часу, не можна. Потрібно, вслякя обмеживши їх кількість, скласти сталі плани їх робіт у галузі справді зразкової постановки справи, пристосовувши їх до широкого обслуговування селянських господарств даного району. Удар, що був заподіяний сільським господарствам низькими цінами на сільськогосподарські продукти у минулому році, може бути згубним для цих господарств, якщо держава не прийде їм на допомогу.

Зокрема, особливим питанням слід виділити систему обкладання радянських господарств. Організуючи роботу на базі найманої праці і маючи у багатьох випадках складне господарство, в якому значна частка відведена дослідно-показовим заходам, радянські господарства не повинні обкладатися тими самими методами, що й селянські; скоріше їх слід обкладати як промислові підприємства — за їх оборотом. Така система підштовхнула б усі радгоспи на більший розвиток сільського господарства по шляху дійсно економічних міркувань, а не на те, щоб жити на становищі великого селянського господарства, що застосовує недосконалі методи обробітку землі і не просувається в напрямі культурності, перебуваючи постійно під загрозою суду за несплату заробітної плати в обумовлені строки, за несплату внесків до соцстраху тощо.

Проблема радянських господарств як одного з могутніх засобів у руках держави, що впливає на розвиток всього сільського господарства, якщо ще не піднялась на весь зріст до даного з'їзду, то повинна буде піднятися до наступного партійного з'їзду.

Виробничі завдання

На останньому пленумі ЦК РКП²⁷, під час обговорення питань заробітної плати, ми знову щільно підійшли до наших чергових завдань на виробничому фронті. Важливішим моментом доповіді комісії з заробітної плати було співставлення росту заробітної плати з ростом продуктивності праці. З доповіді з'ясувалось, що кінець кінцем у нас зростання продуктивності робітника відстає від зростання заробітної плати. Це створює велику загрозу дальшому розвитку не тільки нашої промисловості, але й всього господарського зростання. За умов недостатньої сталості ринкових відносин, при можливому зниженні селянського ринку (в наслідок недороду в цілому ряді районів), завдання розширення виробництва та здешевлення продукції є найважливішим. На розв'язанні цього завдання слід зосередити увагу всіх наших організацій.

В першу чергу нам потрібно безпосередньо зайнятись поліпшенням виробничих процесів у всіх галузях нашої промисловості. Це поліпшення повинно піти по шляху впорядкування використання робочого часу, використання матеріалів, сировини, палива, інструментів та пристроїв, поліпшення технічного нагляду, керівництва і таке ін. Резолюція пленуму підкреслює, що завоювання ринку при обов'язковому збереженні рівноваги між інтересами робітників і селян можливе лише за умови дальшого здешевлення промислової продукції. Ціни на хліб майже в усіх заготівельних районах знижуються і будуть доведені до такого рівня, який здатні витримати наше господарство та наша валюта.

Зниження цін на промислову продукцію, що проводилось до цього часу, слід проводити й надалі і, головним

чином, за рахунок органічного поліпшення виробництва. Тепер за наших умов ми не можемо добитись цього поліпшення шляхом негайної капітальної перебудови наших підприємств та застосування системи наукової організації праці в широкому масштабі. Для цього було б потрібно багато засобів, багато нових кваліфікованих сил. Ми неминуче повинні добиватися поліпшення за рахунок усунення тих дрібних недоліків у роботі, які загалом складають головну перешкоду для правильної організації справи. Рішучого зрушення в галузі виробництва вимагає не тільки внутрішнє становище, але й полоса економічної конкуренції продукції капіталістичних країн з нашою продукцією, що пасувається. Продуктивність іноземного робітника значно вища, піж у нас. Конкурувати на селянському ринку і на світових ринках за таких умов буде неможливо, а конкурувати необхідно.

Для розширення виробництва, завантаження підприємств — нам вже зараз доводиться звертатись до іноземних ринків. (Вивіз донецького вугілля, криворізької руди, феромарганцю, рейок тощо). Зростання заробітної плати у нас безпосередньо пов'язане з можливістю зростання нашого виробництва і в першу чергу — зростання виробітку на одного робітника. З'єднання цих двох елементів зараз, коли складаються плани та програми на наступний рік, має величезне значення. Конче потрібно добитися того, щоб у наступному році виробіток кожного підприємства, кожного тресту, які працювали в минулому році, був би більшим і давав би дешевшу продукцію при загальному зростанні на цій базі заробітної плати робітників.

Завдання розширення, поліпшення та здешевлення виробництва є завданням усього пролетаріату СРСР в цілому. При розв'язанні цього завдання необхідне максимальне об'єднання зусиль всіх наших організацій. Протиставлення господарників партійним та профспілковим працівникам, що в окремих випадках має місце, необхідно зжити напруженою боротьбою за розв'язання загального завдання. Нам не слід плекати ілюзії про те, що цього можна досягти швидко. Завдання стоїть величезне, будуть потрібні велетенські зусилля та напружена праця

протягом тривалого періоду, щоб добитися рішучого зрушення в існуючому становищі.

Перед партією не раз стояли великі чергові завдання, і вона справлялася з ними, мобілізувавши для цього увагу всієї партії та всіх трудящих. Дане завдання ми повинні вирішити тими ж шляхами, повернувши до неї увагу кожного низового осередку, кожного робітника, кожної установи та організації. Досягнення в галузі впровадження твердої валюти, що коштувало нам значних зусиль і жертв, зараз покривається сталістю нашої грошової системи. Слід піти на додаткову жертву та додаткові зусилля, щоб сталість грошової системи спрямувати на підвищення купівельної спроможності карбованця і довести її до довоєнного рівня.

Завдання, накреслені в резолюції пленуму ЦК РКП(б), розраховані на можливість і необхідність масової роботи в зазначених напрямках. За цю роботу потрібно взятися тепер же і проводити її з максимальною наполегливістю. Не тільки зживання пожиць і не тільки виправлення помилок, а твердий курс на дальший розвиток нашого господарства викликає необхідність у даний момент так гостро ставити питання про продуктивність праці, про заробітну плату, про вартість нашої продукції та про ринки її збуту.

В. Чубар

До перевірки партійних організацій

Ще до XIII з'їзду²⁸ в центральних містах була проведена перевірка членів партії. В періодичній пресі було досить широко висвітлено проведення перевірки по місту Москві, де вона торкнулась невиробничих осередків. Зараз починається перевірка на Україні, в харківській, одеській і київській організаціях. Завдання, які стоять перед партією в цілому, викликають необхідність проведення цього заходу. Наша партія за минулий рік пережила великі події: зрив революційного руху в Німеччині, партійна дискусія²⁹, смерть Ілліча, поповнення партії лєнінським призовом. І у всі ці найважливіші моменти партія в своїй переважній більшості виявилась на висоті свого покликання. Але в ці періоди, особливо в два перші, з боку окремих членів партії була виявлена нестійкість, недостатня витримка, недостатнє розуміння обстановки. Ці відхилення від загальнопартійних позицій для багатьох не були випадковими. Складність епохи, яку ми переживаємо, створювала і створює передумови для розвитку неправильних ухилів. Партія в цілому поповнюється сотнями тисяч нових членів, які працюють на виробництві. Ці кадри ще недостатньо втяглися в революційні навички нашої партії, ще недостатньо засвоїли ту складну тактику і стратегію Комуністичної партії, які вона повинна застосовувати як за умов переважання у нас селянства, так і в залежності від перспектив міжнародної революції.

В умовах перепочинку Комуністична партія СРСР і робітничий клас пішли на запровадження нової економічної політики, знаючи заздалегідь, що і не один раз, і не один член партії підсковзнетъся. Життя підтвердило ці побоювання: чимало колишніх членів партії за роки непу ві-

дійшли від неї, і їх поглинуло непівське середовище. Чимало було й таких товаришів, які у перший період непу недооцінили цього великого маневру і виходили з лав партії, ховаючись в собі. Багато з цих товаришів згодом усвідомили необхідність непу і повернулись до лав партії. Треба відверто визнати, що роки непу згубно вплинули на деяких членів партії, які, не маючи сміливості вийти з її лав відверто, формально залишаються членами партії, але мають з нею спільного набагато менше, ніж з оточуючою їх непівською стихією. Серед них безперечно є й такі, які залишаються в лавах партії, сподіваючись впливати на політику партії під тиском позапартійних верств суспільства. Перевірка, що передбачається, має допомогти викрити хворобливі явища, що мають місце в нашій партії. Завданням її є не лише виявлення негідних членів організації, чужих пролетарській ідеології, партійній лінії і партійній дисципліні, але й, головним чином, виявлення тих ухилів в того чи іншого члена партії, які, розвиваючись, згодом можуть відколоти його від загальнопартійної сім'ї. Практика перевірки в Москві показала, що багато з тих, які вважалися членами партії, по суті були баластом для організації. Інші товариші, не доходячи до такого становища, значно відривались від організації, поступово перетворюючись у спеців своєї справи і замикаючись у своїй відомчій шкаралупі. Поза всякими сумнівами, кожний член нашої партії повинен віддаватися тій роботі, яка доручена йому партією, але це не повинно вивиривати його з рядів партії, як бойової організації, яка, здійснюючи керівництво державною роботою, водночас проводить величезну роботу по політичному навчанню широких мас трудящих. В цій роботі кожний член організації має бути використаний не тільки як працівник, здатний зробити доповідь чи прочитати лекцію, але й як зразок витримки, що може стати прикладом для оточуючих. На цю сторону партійних обов'язків у період непу багато хто звертає занадто мало уваги. Ця обставина створює велику небезпеку для єдності партії й для авторитету партії в очах робітничого класу й селянства. Керівні органи партії не раз безпосередньо підходили до викоринення цих явищ. Проводились кампанії по боротьбі з лишками, господарським обростанням і т. п. Ці кампанії дали певні

результати, але вони не вичерпали всього питання, бо в багатьох випадках не торкались ідеологічних нашарувань і ідеологічних лишків. Здійснювана перевірка повинна вичерпати й цей бік життя членів партії.

Поряд з цим в період перевірки треба буде безпосередньо підійти до оцінки роботи кожного низового осередку. А оскільки перевірка стосується невиробничих осередків — ця остання обставина набуває особливого значення.

Культурний рівень цих осередків загалом вищий від рівня виробничих осередків. Треба подивитись, чи відповідає цій висоті політичний рівень і зважити, наскільки ця частина партії може бути зараз завантажена роботою по розвитку ленінських кадрів, по обслуговуванню поставлених партією завдань на селі і т. ін.

У наступному році чимало буде труднощів у житті радянських республік, не раз доведеться напружувати партії всі свої сили. Передбачаючи це, партія повинна провести хоча б частковий огляд своїх сил. Відсівання слабких і негідних у період розгортання робіт і виконання бойових завдань коштуватиме нам великих втрат, тому цю роботу треба провести заздалегідь, щоб досвід перевірки використати цілком і повністю у виробленні дальших планів роботи партії. Перед перевірою комісіями стоїть велике й складне завдання. Ми не застраховані від можливих помилок у окремих випадках, але загалом всі комісії повинні прагнути до однієї мети: оздоровити організацію, зміцнити внутрішню згуртованість, посилити активність кожного члена партії зокрема і кожного осередку в цілому.

В. Чубар

За п'ять років

Робота Радянської влади на Україні за минулі п'ять років протікала в надзвичайно тяжких умовах. Майже два роки всі зусилля трудящих мас були спрямовані на завершення збройної боротьби з своїми ворогами. Це відвертало увагу від розв'язання господарських завдань, і Україна, як найбільш потерпіла від воєнних дій країна, жила перші роки під найсильнішим тиском господарської розрухи.

Тільки наприкінці 1921 р. Радянській владі удалося поставити на перше місце чергові господарські завдання — підняття Донбасу та відбудову транспорту. На розв'язання цих завдань були мобілізовані всі сили. У цей період паливний голод не давав можливості нормально працювати ні транспорту, ні іншим галузям промисловості. Перебої у роботі кожного підприємства з причин нестачі палива, нестачання сировини були звичайним явищем. Усі зусилля повинні були спрямовуватись на те, щоб зжити паливний голод, щоб забезпечити більш-менш нормальну роботу транспорту, і тільки наприкінці третього року існування Радянської влади в цих найважливіших галузях господарської роботи були досягнуті деякі успіхи. Паливний голод поступово зживався, залізничний транспорт почав працювати, успішно виконуючи вимоги, що ставились до нього.

Поряд з боротьбою на цій ділянці господарського фронту Радянській владі довелось докладати багато зусиль для заліковування ран, заподіяних неврожаєм 1921 року. Південна частина України, як найбільш родюча на хліб, надзвичайно сильно постраждала від неврожаю і на кілька років була послаблена. Неврожай на Україні та у Поволжі

дуже тяжко відбився на загальному господарському розвитку СРСР і, зокрема, на господарському розвитку України.

Наша важка промисловість, що потребувала для свого розвитку значних коштів, не одержувала їх, тому що ці кошти йшли на подолання наслідків голодного року. Потім зусилля трудящих дали певні результати, і промисловість України почала міцніти з року в рік. Щоправда, протягом перших чотирьох років зміцнення промисловості проходило досить болісним шляхом — шляхом концентрації виробництва. Відбір підприємств проводився з року в рік з тим, щоб залишити в експлуатації ті з них, які можна більш повно завантажити, які можна забезпечити фінансами в рамках нашого бюджету. Бюджет ми були змушені в ці роки будувати не на здоровій базі розвинутої промисловості, сільського господарства і товарообороту, а, головним чином, його будували на випуску нових паперових грошей. Недостатня сталисть в господарстві неминуче призводила до того, що грошова система не одержувала міцного фундаменту, і радянська валюта була нестійкою.

Тільки у п'ятому році існування Радянської влади на Україні ми разом з усім Радянським Союзом підійшли до можливості проведення грошової реформи і тим самим створили передумови для більш правильної побудови господарських планів, від окремого селянського господарства та окремого бюджету робітника до загальнореспубліканського і загальносоюзного бюджетів.

Великим напруженням зусиль нам вдалося нагромадити деякі грошові ресурси, що склали основу для організації робіт наших банківських установ, і це значно полегшило фінансове обслуговування нашої промисловості та інших галузей господарства. Щоправда, ці капітали були недостатніми для повного задоволення усіх запитів, але з року в рік вони зростають і підтягаються до рівня тих запитів, які пред'являються тепер і будуть пред'являтися надалі до наших банків. У цьому напрямі потрібно особливо посилено попрацювати, щоб залучити до банків нові вклади.

Особливо різкий стрибок оборотів ми можемо відзначити у галузі нашого сільськогосподарського кредиту. Хоч

тільки на п'ятому році ми одержали можливість приступити до організації сільськогосподарського кредиту, перейшовши від кустарництва з видаванням насінневих позик незможному селянству до більш-менш правильного кредитування всіх груп селянства, які потребують допомоги, але зате протягом року обороти центрального сільськогосподарського банку України зросли майже у п'ятнадцять раз. Приблизно такими самими темпами зросли й обороти губернських товариств сільськогосподарського кредиту. Переважну більшість коштів на справу сільгоспкредиту внесено державою, а селянські внески та вклади ще невеликі.

Ці факти свідчать про те, що Радянська влада, яка витратила у перші роки головну масу зусиль та коштів на відбудову промисловості й транспорту, надалі, домігшись сталості на цій ділянці фронту, розвиває і поглиблює роботу по піднесенню сільського господарства та по посиленню інших, пов'язаних з ним, галузей робіт. Таке переміщення зусиль стало можливим і необхідним, коли постала потреба розвинути збут промислової продукції і посилити товарооборот.

Організація торгівлі як державної, так і кооперативної розвивалась у нас в умовах нестійкої валюти надзвичайно повільно. Не раз наші торговельні організації переживали кризи, частину цих організацій доводилося ліквідувати і реорганізовувати, але все ж до п'ятої річниці ми багато чого навчились, хоч і на гіршому досвіді; зберегли основну сітку державної торгівлі, значно розширили сітку кооперативної та ввели в певне русло приватну торгівлю. В нашій промисловості з основними завданнями даного періоду ми справилися, і перед нами тепер стоять завдання дальшого поліпшення виробництва, розширення випуску продукції та її вслякого здешевлення за рахунок довантаження працюючих і пуску нових підприємств, підвищення продуктивності праці та т. ін. Але в галузі торгівлі ми ще переживаємо певний період і відстаю.

Взаємовідносини між державною і кооперативною торгівлею — з одного боку, і приватною — з другого, ще не досить викристалізувались. Ринковим товарооборотом ми ще не володіємо в такій мірі, як володіємо виробництвом. У зв'язку з цим ми мусимо витратити ще багато зусиль,

щоб і у галузі товарообороту забрати основні важелі в свої руки і тим самим створити більшу сталість у нашій економіці.

На основі досягнень у галузі промисловості та у фінансовій справі ми зараз можемо ставити нові завдання в галузі сільського господарства, інтенсифікація якого є давнім нашим завданням. Тепер його розв'язання вимагає нового напруження зусиль. Якщо в перші роки село займалось поділом та перерозподілом поміщицького і куркульського добра, то тепер доводиться вести організаційну роботу по створенню умов, за яких використання всього, що одержано від революції, було б найбільш повним.

У перші роки незаможники України, поряд з економічним знищенням куркуля та поміщика, виконували і чергові політичні завдання по зміцненню Радянської влади та диктатури пролетаріату. З кожним роком розв'язання цих завдань наближалось до кінця, і тепер перед незаможниками та середняками, які зміцнили Радянську владу на селі, стоять нові завдання щонайшвидшого розвитку свого культурного рівня, прискореної організації бідноти в колективи і залучення всього селянства до кооперації; прискореного піднесення сільського господарства шляхом його машинізації, правильного землекористування, розвитку технічних (більш цінних) культур тощо. Колективний рух на селі у нас за минулі роки, хоч і випередив такий же рух в інших частинах Союзу, проте не може бути визнаний достатнім. Ще дуже багато бідноти, яка намагається роз'єднаними зусиллями використовувати одержану землю і розвивати своє господарство. Ось чому Комуністична партія вимагає звернути більшу увагу на завдання села і добитися того, щоб зростання села не відставало від зростання міста, щоб господарство села розвивалось на базі зростаючої культурності та самодіяльності селянства.

В день п'ятиріччя існування Радянської влади на Україні ми говоримо не тільки про досягнення, але й про ті недоліки, які ще не зжиті і які в майбутньому повинні привертати увагу органів Радянської влади та всієї маси трудящих. Напружуючи зусилля в галузі промисловості, торгівлі, кооперації та сільського господарства ми ще не переступили мізерних рамок задоволення широких запи-

тів трудящих має щодо освіти, охорони здоров'я, агрономічної допомоги, соціального забезпечення та ін. В цих галузях у нас ще велике відставання, хоч для розв'язання основних завдань і в цих галузях створено деякі передумови, закладені як у загальному зміцненні господарства, так і в системі побудови наших бюджетів — загальнореспубліканського, губерньського, окружного та районного.

Ці передумови нам далі слід використовувати цілком і повністю. Треба домогтися, щоб всі органи Радянської влади зосередили свою увагу на тому, як (хоч поки ще і у вузьких рамках свого бюджету) перерозподілити витрати та мати доходи, щоб все більше і більше коштів виділялось на покриття зазначених вище потреб. Щоправда, з року в рік витрати по цих статтях зростають, але недостатньо.

Ми за п'ять років у значній мірі звільнились від того широкого прожектерства, яке було властиве нам у перші роки і процвітало всупереч конкретним умовам. Проведення грошової реформи підвело під усі проекти та розрахунки досить тверду базу. Тепер легше можна побудувати план, розрахувати на цілий рік наперед, що та куди виділити і як використати. Завдяки цьому задоволення запитів широких мас трудящих, і особливо селянства, можна краще планувати. При цьому не слід забувати, що в усій роботі у нас все поки що бажання, безумовно перевершують наші можливості, і тут, як і в решті господарських галузей, нам доведеться суворо кроїти, поки не розширимо господарські досягнення. Тут, як і в усій нашій радянській політиці, потрібно буде постійно пам'ятати про ув'язку задоволення потреб робітників з потребами селян. Це питання є надзвичайно складним, і механічний підхід до його розв'язання неможливий. Спрощена зрівняльність в цьому питанні не може бути вирішальним моментом так само, як зрівняльність в питаннях заробітної плати, що висувалась у перші роки існування Радянської влади, не була вирішальним моментом і поступилася місцем ряду випадкових маневрів, спрямованих на максимальний розвиток виробництва.

Союз робітників і селян повинен будуватись і може зміцнюватись лише на базі дальших господарських

досягнень в промисловості та сільському господарстві, а не на поділі того, що нагромаджено на сьогодні, щоб завтра не мати нічого у резерві. Виконання буде залежати від тієї згуртованості в рядах робітників і селян, яка допомогла вийти з тупика за п'ять років.

Можна сказати, що за п'ять років існування Радянської влади на Україні основний фундамент зміцнення союзу робітників і селян закладено, що дальша перебудова старого життя піде швидше та з більшою плано-мірністю, якщо наші зарубіжні вороги не порушать того перепочинку, який відвоювали трудящі маси в громадянській війні.

Ті шляхи, що їх накреслила Радянська влада, як-от: всіляке здешевлення промислової продукції та пристосування її до запитів селянства, всемірний розвиток сільськогосподарського кредиту на селі поряд з розвитком промисловості, дальше зміцнення купівельної спроможності карбованця й т. ін. забезпечать і надалі правильний підхід до подолання всіх перешкод, що зустрінуться нам на шляху.

Без допомоги іноземного капіталу, без кабальних угод трудящі України до п'ятої річниці мають ряд суттєвих досягнень.

Нове піднесення енергії, нові умови потрібно спрямувати до того, щоб на базі цих досягнень і далі не йти в кабалу до іноземних капіталістів, а розвивати своє господарство самим. Для цього потрібно знову і знову підніматися широкі верстви трудящих на активну участь у всіх роботах Радянської влади, на нове напруження зусиль як у галузі промисловості, торгівлі, кооперації, так і в галузі сільського господарства. Потрібно всебічно посилити роботу Рад знизу доверху і залучити до роботи широкі верстви інтелігенції, щоб ще швидше рухались вперед, щоб підготувати Радянську Україну до відбиття можливих нападів з боку світових хижаків.

Тепер чорносотенний уряд Англії знову збирає охочих йти на придушення Радянської влади, але він їх знайде небагато, кожний рік існування Радянської влади просуває справу робітничого класу вперед і симпатії пролетарів на боці радянських республік. Наше завдання — закріпити ці симпатії і заручитись активною під-

тримкою пролетаріату капіталістичних країн в можливій сутичці їх урядів з СРСР.

У перші роки УСРР аж кишіла наймитами буржуазії — бандитами всіх мастей. Немало серед бандитів було тих, хто помилявся, хто був обдурений ворогами трудящих селян. На виступах цих груп капіталістичні хижакі будували свої надії коли-небудь повалити Радянську владу на Україні, щоб одержати плацдарм для боротьби з робітниками і селянами Росії.

Рік у рік банди зменшувались, і зараз політичний бандитизм майже не має місця. Лише окремі бандити, яких надсилають з-за кордону, зрідка намагаються себе проявляти, не зустрічаючи ніякої підтримки у населення. Економічні досягнення УСРР допомогли впритул підійти до питань національної політики. Радянська влада розгорнула широку роботу по обслуговуванню потреб національних меншостей і розвитку їх самодіяльності.

Проведення заходів по українізації, поряд з роботою серед нацменшостей, не тільки вибиває ґрунт з-під ніг націоналістичних шовіністичних елементів всередині країни, але й є значним революційним фактором для сусідніх буржуазних країн — Польщі, Румунії і т. п. Як наші господарські успіхи, так і політичне зміцнення Радянської влади не до вподоби нашим ворогам. Своім мирним розвитком у майбутньому ми повинні вирвати пролетаріат Європи з-під впливу буржуазії та її прихвостнів — вождів II Інтернаціоналу. Цим ми завдамо рішучого удару старому світові і забезпечимо собі вже не перепочинок, а постійну можливість будувати нове життя.

В. Чубар

Проблема «ножиць» в радянських республіках

І. «Ножиці» — основна проблема сучасного життя радянських республік

Проблема «ножиць», тобто розходження цін на продукти промисловості з цінами сільськогосподарських продуктів на протязі останнього року займає головну увагу не тільки політичних кіл і господарських органів, але й широких верств селянства й робітництва, всього радянського суспільства.

Та й дійсно. Це не малозначне явище, що впливає тим чи іншим шляхом на матеріальне становище окремих осіб чи суспільних верств, воно захоплює увесь хід економічного й політичного життя радянських республік.

Низькі ціни на продукти сільського господарства створюють надзвичайно скрутне становище нашого селянства, яке через це не може купувати продукцію промисловості.

А це, в свою чергу, створює кризу збуту промислової продукції, примушує державні органи перебудовувати план промисловості, скорочувати й концентрувати велику промисловість, викликає безробіття.

«Ножиці» ставлять на порядок денний справу дальшої раціоналізації виробництва, пристосування торговельних апаратів до передачі продукції безпосередньо споживачеві, знову й знову ставлять питання про поліпшення й зміцнення кооперації.

«Ножиці» впливають на державний бюджет, примушуючи переставляти іншим способом, ніж то було б за нормальних часів, державні кошти, даючи більше одним, скорочуючи потреби інших.

«Ножиці» є, таким чином, певним етапом, критичним моментом у розвитку економічної політики й народного господарства радянських республік, які вони мусять пе-

рейти на своєму шляху до встановлення правильних відносин між державним капіталізмом на перших же його кроках та приватним, переважно селянським, господарством і капіталістичним ринком.

Від розв'язання цієї основної проблеми радянської економіки залежить дальший, більш успішний, менш болісний шлях до соціалістичного будівництва.

Нарешті, проблема «ножиць» стоїть на перешкоді політичних взаємовідносин пролетаріату та селянства, загрожує союзу між ними, що створився на ґрунті спільних інтересів, раніш — на фронті військової боротьби з буржуазією та поміщиками, далі — на полі економічного будівництва й співробітництва після запровадження нової економічної політики.

Нещодавні перевибори до Рад показали, що в деяких місцях сільські куркулі починають активно добиватися свого впливу в Радах, а економічне зубожіння незаможницьких мас робить їх інертними, малоактивними в боротьбі з новими куркулями і часто-густо навіть залежними від цих самих куркулів.

Проблема «ножиць» була своєчасно поставлена навесні 1923 р. XII з'їздом Російської Комуністичної партії³⁰ як керівником Радянської влади і зараз є основною проблемою економічного, а через це й політичного життя радянських республік.

II. В чому суть «ножиць»?

Для того щоб як слід розібратися в «ножицях», необхідно повернутися трохи назад, на початок нової економічної політики, з'ясувати умови, в яких довелося Радянській владі будувати господарство, які завдання стояли перед нею в цій пайважливій справі та які перешкоди довелося пережити. Тоді проблема «ножиць» буде більш яскраво з'ясована й легше буде знайти способи її подолання.

Нова економічна політика існує майже три роки. Важкий шлях довелося пройти за цей час. Головним завданням нової економічної політики було... оживити розвиток продуктивних сил краю, заморожених під час «воєнного комунізму».

Конкретно кажучи, завдання непу полягало в тому, щоб зрушити вперед розвиток промисловості та сільсько-го господарства, припинити розпад пролетаріату.

Звідси виникло саме по собі й цілком послідовно друге завдання: налагодити органічний, а не механічний зв'язок націоналізованої великої промисловості, а також і середньої та дрібної з селянським господарством методом капіталістичного ринку, скерувати розвиток продуктивних сил на шлях соціалістичного господарства...

Само собою розуміється, що завдання спланувати народне господарство в таких умовах було далеко складніше, ніж в часи воєнного комунізму, часи безмежної влади держави над продукцією та розподілом її.

Тепер, на третьому році непу, ми зможемо вже підбити підсумки своєї роботи.

Скористуємося з цифр, поданих в «Економической жизни» від 2 жовтня, де наводяться дані за господарський рік (1922/23 р.) і подаються порівняння з минулим¹.

Ось цифри зростання промисловості:

	Продукція в млн. крб.		Кількість робітників у тис. чоловік		Продуктивність на 1 роб. в крб.	
	в роках		в роках		в роках	
	1921/22	1922/23	1921/22	1922/23	1921/22	1922/23
Важка індустрія	118,6	136,4	290,5	301,4	408,4	452,8
У процентах	100	115,3	100	103,7	100	110,9
Легка промисловість	199,7	313,5	359,4	437,8	555,5	701,6
У процентах	100	157,0	100	121,8	100	126,3
Разом і важка і легка	318,3	449,9	649,9	739	489,0	606,0
У процентах	100	141,0	100	113,0	100	124,0

Як видно, продукція важка й легка разом збільшилась на 41 процент, кількість робітників — на 13 процен-

¹ Див. «Економическая жизнь» № 1 (1482), 1923, ст. В. Г. Громана «1922/23 хозяйственный год».

тів, продуктивність праці — на 24 проценти. Ці цифри свідчать про те, що процес збільшення продукції, розвитку промисловості зрушив з місця, перестав падати, як це було до 1921 р., припинився процес розплення пролетаріату, збільшується продуктивність праці.

Привертає увагу те, що легка індустрія зростає швидше, ніж важка, що пояснюється більшим зв'язком її з ринком в той час, як велика індустрія живе замовленнями державних органів: залізниць, трестів і т. ін.

Окрім того, відбудування основного капіталу — фабрик, заводів, іде в легкій індустрії значно швидше, бо потребує менше коштів, ніж капітальні ремонти та поліпшення у важкій промисловості.

Цифри посівної площі й сільськогосподарської продукції також вказують на піднесення.

	1921 р.	1922 р.	1923 р.
Посівна площа . . .	61,7 млн. дес.	51,2	59,8
Продукція . . .	1,714 млн. пуд.	2,224	2,757

Зниження посівної площі в 1922 р. проти 1921 р. пояснюється голодом і посухою, що охопила, як відомо, пайбільш хліборобні частини України й Росії (степ на Україні й Поволжя в Росії) в 1921 році. Не будемо наводити даних про поліпшення в системі виробництва (концентрацію, зменшення власного споживання палива, припинення в 1923 р. чергових літніх криз у Донбасі й т. ін.).

Досить лише згадати про очевидне поліпшення фінансового становища: зменшення емісії, запровадження системи податків, урегулювання бюджетної справи, значні успіхи в стабілізації валюти (червінець), розвиток кредитної політики (банки, позики), зріст — і в бік активності балансу зовнішньої торгівлі й т. ін., щоб приймаючи до уваги ці всі дані, з певністю сказати, що перше завдання — зрушення з місця продуктивних сил ми виконали.

Як загальний висновок слід констатувати, що сільське господарство, як і дрібна промисловість, швидше зростає, відроджується, ніж велика індустрія.

Але другого завдання, що постало в нових умовах економічної політики, а саме зв'язку, відповідності нашої

промисловості з потребами сільського господарства, ув'язки, яка повинна йти зараз через ринок з усіма його особливостями, ми не виконали, ілюстрацією цього й є «ножниці».

З цілого ряду причин, про які мова йтиме далі, з середини вересня 1922 р. взаємовідношення цін на продукти промисловості й сільського господарства стало різко мінятися. У той час, як за «воєнного комунізму» ціни на продукцію сільського господарства стояли значно вище за ціни промислової продукції, і місто змушене було, хоч і нелегальним способом, — бо вільна торгівля була заборонена в останні роки «воєнного комунізму» — нести свої вироби, майно в села й міняти на хліб, в середині вересня 1922 р. встановилася рівновага, а з другої половини того ж вересня ціни на промислову продукцію неспинно стали зростати, а ціни на продукти сільського господарства, паралельно, порівнюючи з цінами продуктів промисловості, падати.

Наводимо таблицю руху цін за рік, від вересня 1922 р. по вересень 1923 р. *

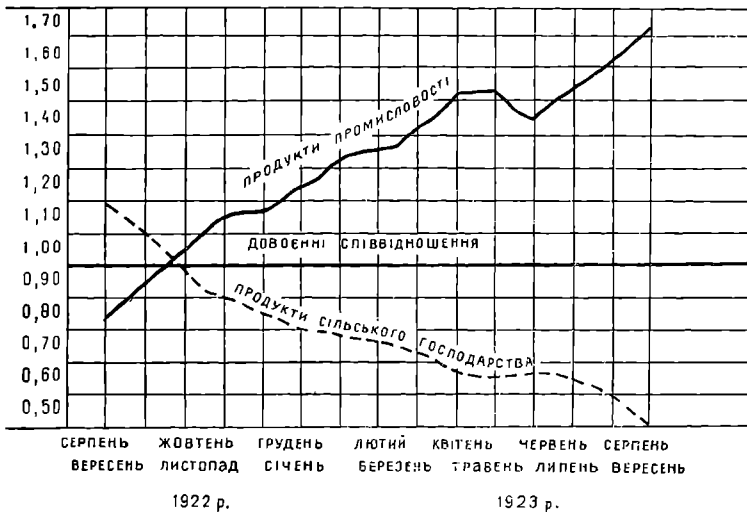
Загальнотоварний індекс Держплану

	Абсолютний індекс у тисячах			Відношення до довосинних цін		
	1922	1923	Відно- шення 1922 до 1923 р.	1922	1923	Відно- шення 1922 до 1923 р.
1. Продо- вольчі про- дукти . .	6250	289900	46,4	1,12	0,54	0,57
2. Паливо .	5680	708200	124,5	1,02	1,51	1,47
3. Метали .	3750	776070	204,3	0,67	1,77	2,55
4. Текстиль- ні вироби .	6830	1166190	170,7	1,23	2,57	2,09
5. Всі продов.	5460	244330	44	0,98	0,54	0,55
6. Всі проми- слові това- ри	5650	775860	137	1,02	1,71	1,67
7. Загальний індекс . .	5560	453390	81	1,00	1,00	

* Таблицю в трохи скороченому вигляді взято з тієї ж статті Громана в № 1 (1482) «Экономической жизни».

Таким чином, коли індекс загальний виріс у 81 раз, індекс сільськогосподарських товарів виріс всього в 44 рази, а промислових товарів у 137 разів. Тому, коли ціни на 21 вересня 1922 р. і на сільськогосподарські продукти й на промислові вироби зберігали довоєнні відношення, то через рік, а саме на 21 вересня 1923 р., видно вже різке розходження цін: ціни сільськогосподарських товарів склали лише 0,54 довоєнного рівня, а промислові — 1,71, тобто, промислові вироби подорожчали в три рази в порівнянні з продуктами сільського господарства. За минулий рік сільськогосподарські товари втратили майже половину своєї ціни, а саме 0,45, а промислові вироби, навпаки, подорожчали на $\frac{2}{3}$ довоєнної ціни (67 процентів) *.

Графічно можна уявити цю картину розходження такою діаграмою, яку влучно названо на XII з'їзді Компартії «ножицями», звідки ця назва і вкоренилася в економічній літературі.

Співвідношення реальних цін на продукти сільськогосподарські і промислові. Довоєнні співвідношення = 1.

* Див. статтю Громана, «Економическая жизнь» за 2 жовтня 1923 р.

Коли ми до цього додамо картину збуту продуктів промисловості, користуючись даними деяких господарських органів України, картину послідовного зменшення збуту, затримки продуктів на складах, то матимемо загальну картину «ножиць» як основного чинника сучасного становища народного господарства радянських республік, який затримує розвиток продукції, порушує обмін між селом та містом, утворює провалля між промисловою продукцією й сільським господарством.

Ось таблиця, котра характеризує (в тис. червінцевих крб.) збут промислової продукції за три місяці.

Назва трестів	Вартість продукції в середн. за місяць	Стан фабрик-капіт на 1/X 1923 р.	Прод. відношен. до місн.ч. продукції	Збут за місяці		
				Липень	Серпень	Вересень
1. Півд. маш трест	2596	7758	299	961	1384	1187
2. Півд. сіл. маш трест	811	6936	855	172	80	39
3. Бахсіль . . .	594	54	8	252	527	388
4. Махоротрест .	959	1414	147	766	638	581
5. Текстильтрест .	1000	2375	237	549	761	—
6. Шкіртрест . .	3505	1355	37	2338	1157	—
7. Держшпирт . .	416	1261	302	99	107	—

Таким чином, для нас тепер ясна вся картина «ножиць» як колосальної важливості проблема відповідності державної націоналізованої промисловості з дрібним приватним селянським господарством на ґрунті капіталістичного ринку.

Ця картина показує зараз різке розходження кінців «ножиць», яке відбивається на всьому господарському житті республік.

Метою дальшого викладу є з'ясувати причини розходження кінців цих «ножиць», причин як об'єктивного характеру, що не залежать від нашої волі, а також тих дефектів, організаційних недоглядів, невміння організувати, а також добре розрахувати й спланувати наше господарство, що, безперечно, треба віднести до категорії причин суб'єктивних.

Разом з тим перед нами стоїть завдання — встановити способи нормального економічного взаємовідношення між містом і селом, з'ясувати шляхи й методи зближення кінців знаменитих «ножиць».

III. Причини «ножиць»

Перш ніж зазначити фактори, що спричинилися до розходження цін, необхідно вияснити загальний характер явища. «Ножиді» — глибоко економічне явище, що корінням своїм сидить в умовах капіталістичного ринку й з них виходить.

А як явище економічне, воно має характер не якийсь районний чи крайовий український, а загальносоюзний, оскільки на всій території Радянського Союзу єдина господарська політика і єдиний товарний ринок.

Візьмемо, напр., найважливіші елементи господарського життя Союзу та їх зв'язок з господарством України. Сільське господарство України дає продукцію, яка впливає на економічне життя не тільки УСРР, але й цілого Союзу. Ще більшу роль відіграє промисловість, що зосереджена на території України (кам'яновугільна, металургійна, цукрова й т. ін.). Тому й розв'язання справи про «ножиді» не може обмежитися розглядом господарських явищ УСРР, бо спеціальних українських «ножиць» без їх зв'язку з загальносоюзними немає.

Однак це положення останнім часом поставлено ще ширше. Тов. Кржижановський, голова Держплану СРСР, на підставі даних економіки закордонних капіталістичних країн, вказує, що «ножиді» даного періоду в економіці всіх країн мають певну закономірність. Відставання цін на продукти сільського господарства від загальнотоварних індексів спостерігається в економіці капіталістичних країн, навіть тих, які не пережили ні громадянської війни, ані імперіалістичної.

Правда, методи встановлення загальнотоварних індексів у різних країнах неоднакові, і, говорячи про «ножиді» в цих країнах, треба мати на увазі, що єдиного мірила індексів нема.

За даними т. Кржижановського, цифри розходження цін у різних країнах такі: за період від січня по липень —

серпень 1923 р. відставання цін на продовольчі продукти від загальнотоварного індексу становило в Англії 2 проценти, у Франції — 16 проц., у Швеції — 9 проц., у Швейцарії — 4 проц., у Сполучених Штатах — 8 проц., у Німеччині — 24 проценти.

Ціни на продукти промисловості в Англії відставали на 3,5 проценти, у Франції були вище від загальнотоварного індексу на 4 проценти, у Швеції відставали на 8 процентів, у Швейцарії перевищували на 10 процентів, у Німеччині теж перевищували на 24 проценти. Причина порушення тривкої рівноваги в цінах промислової й сільськогосподарської продукції лежить у порушенні темпу правильного розвитку світового господарства.

До наведених вище цифр треба внести корективи щодо різних політик різних країн у справі мита, які оберігають інтереси як промисловості, так і сільського господарства.

Підходячи до розгляду наших «ножиць», треба зазначити, що в основі їх лежить багато факторів, на яких доведеться зупинитися більш докладно, на деяких менш, з огляду на те, що вони в досить повній формі висвітлювалися як в періодичній, так і неперіодичній пресі.

Доведеться лише в загальних рисах спинитися на факторі продуктивному, впливові продуктивних моментів на зростання цін на промислові продукти.

Цей фактор досить повно був висвітлений у пресі, де зазначалося: не в достатній мірі проведена концентрація промисловості, високий процент накладних видатків, дорогий апарат керуючих органів, податковий тягар на промисловості й т. д.

У цій галузі доведеться ще провести чимало різних і точних калькуляцій, характерних для різних родів продукції, але більш-менш усталеним можна вважати те, що головними моментами, які впливають на ціну продукції в процесі її вироблення, є сировина, в деяких паливо, накладні видатки.

Рішуче треба заперечити той факт, що на ціну продукції впливає розмір заробітної плати: заробітна плата становить у загальній калькуляції продукції незначний процент, і тому треба покінчити з балачками й дискусіями на тему про дальше зниження зарплати. Правда, при

вивченні продуктивних процесів, краще сказати, про роль робочої сили їх, перед нами стоїть дальше збільшення продуктивності праці, найдоцільніше використання робочої сили на найпотрібніших видах продукції, але це не буде йти паралельно збільшенню зарплати.

Одним з важливих факторів, що впливає на зниження цін на продукцію сільського господарства, є диспропорція, нерівномірність між випуском сільськогосподарської продукції та продукції промисловості.

Це явище спостерігалось у нас і до війни. І тоді вже були досить сильні передумови «ножиць», але політика сприяння своїй промисловості значною мірою урівноважувала суперечності, і «ножиці» не розвивалися сильно й не трималися довго. Вони виступали й давали себе ознаки селянству лише під час реалізації нового врожаю, коли селянство під натиском податків мусило викидати на ринок у великій кількості свою продукцію.

Аналізуючи нашу діаграму «ножиць», ми на ній спостерігаємо моменти, аналогічні довоєнним «ножицям». Кінці «ножиць» розходяться особливо далеко в місяцях серпні — вересні 1922/23 р., що якраз припадає на час внесення продподатку й єдиного сільськогосподарського податку, коли велика кількість хліба попадає до рук держави й на ринок, і на хліб мало попиту.

Співнімося більш докладно на диспропорції. За матеріалами т. Кржижановського валовий збір продукції сільського господарства в 1921 р. був 1800 млн. пуд. житніх одиниць (без Туркестану, Далекого Сходу та Закавказзя). В 1922 р. на цій площі вже було 3 млрд. пудів. Таким чином, сільськогосподарська продукція збільшилась на 1200 млн. пудів. За той же час промисловість збільшилась лише на 240 млн. житніх одиниць, інакше кажучи, сільське господарство дало продукції в п'ять разів більше, ніж промисловість. Це є домінуючий фактор у розходженні кінців «ножиць». Характерно зауважити, що у нас на Україні за той же період співвідношення зростання промисловості та сільського господарства інакше. За даними, правда неостаточними, опублікованими нашою ВРНГ, зростання випуску валової продукції промисловості в цьому році більше за минулий рік на 40 процентів. А сільське господарство за підрахунками нашого ЦСУ

дало збільшення лише на 16 процентів проти врожаю 1922 року.

Це лише продукція польових зернових культур, але сюди не додано продукцію садівництва, городництва, скотарства й т. д., бо немає ще певних точних підрахунків.

Становище, очевидно, більш сприятливе на Україні паралізується тим, що українська промисловість випускає продукцію, припустимо, металургійну, яка йде не на ринок, а на задоволення потреб державних, і значна частина її лежить мертвим вантажем.

Докладно розглядаючи цю основну передумову про диспропорцію сільгосппродукції з продукцією промисловою, г. Кржижановський наводить декілька цікавих цифр. За даними статистики Держплану та ЦСУ, продукція сільського господарства складає в 1923 р. 75 процентів довоєнної, а продукція промисловості лише 30—36 проценти. Зростання далеко нерівномірне й не на користь промисловості.

Цікаві також і цифри Громана, співробітника Держплану. За його даними, валова продукція сільського господарства коштувала 6120 млн. товарних крб., причому чистої було на 5620 млн. товарних карбованців. Продукція промисловості давала 5620 млн., а чистої, котра йшла на ринок, було лише на 2300 мільйонів.

В операційному 1922/23 р., за довоєнними цінами, продукція сільського господарства коштувала 4590 млн. товарних крб., причому чистої — 4200 млн. товарних карбованців. За тими ж довоєнними цінами валова продукція промисловості складала в 1922/23 р. 1900 млн. товарних крб., чистої ж було всього 700 млн. товарних карбованців. За сучасними цінами, тобто зважаючи на зниження ціни карбованця, справа виглядає трохи інакше. Продукція сільського господарства коштує 3440 млн. крб., при чистій на 3100 млн. товарних крб., а промисловість дає на суму 2625, з яких на чисту продукцію випадає 980 млн. товарних карбованців. Тут співвідношення таке, що сучасні ціни складають не 75 процентів довоєнних, а лише 62 проценти.

Роль сільського господарства за сучасними цінами значно менша, ніж за довоєнними, тому що сучасні ціни на хліб значно нижче довоєнних. Через це валова про-

дукція сільського господарства складає не 75 проц., а лише 56 проц., а продукція промисловості не 33 проц., як було до війни, а 43 проц., тобто зараз ми маємо деякий перелом, хоч співвідношення в довоєнних цінах було зовсім інше.

І от у цих цифрах починається перше розходження індексів на сільськогосподарські продукти й продукти промисловості.

В цілому лінія, яка б малювала хід зростання цінних відношень, вже б розходилась з огляду на диспропорцію між випуском продукції сільського господарства й промисловості.

Все ж і статистики й економісти не визнають диспропорції єдиним і вирішальним фактором, хоч і визнають його важливість. До розходження цін спричинилося ще багато інших факторів, на яких треба спинитись насамперед на таких: перший — це роль податків, роль державного оподаткування промисловості й податків на сільське господарство, тобто в якій мірі цей фактор впливає на розходження цін.

Другий фактор — вплив кредитної політики Держбанку й Промбанку на зростання цін.

Треба зазначити, що одним з важливих факторів розходження цін є наша система оподаткування й почасти єдиний сільськогосподарський податок, строки внесення його. Зосередження в руках держави великої кількості хліба в часи внесення єдиного сільськогосподарського податку зменшувало попит на хліб на ринку, й ціни мусили падати.

Запровадження податків в одній грошовій формі і на селі, як проектується в 1924 р., може змінити на краще становище хлібних цін.

Перейдемо до кредитної політики. Обвинувачують Народний комісаріат фінансів у тому, що він переважно кредитував промисловість, нічого не даючи або відпускаючи мізерні кошти для сільського господарства. НКФ і Держбанк, кредитуючи промисловість, давали їй можливість не шукати ринку збуту, а селянство, не маючи кредиту в потрібний момент, не могло купувати продукцію промисловості й не мало можливості налагодити збут своєї продукції.

Слід відзначити й друге обвинувачення НКФ в справі оподаткування промисловості. Преображенський, підраховуючи дані щодо цього в Держплані, зробив деякі висновки про структуру капіталів промисловості й торгівлі, які визначають нашу господарчу кон'юнктуру. Він довів, що у 1922/23 р. валова продукція промисловості коштувала 1656 млн. зол. крб., а за сучасними цінами 2315 млн. зол. крб., з котрих чистої продукції з амортизацією 887 млн. крб. Це чиста продукція, котра пішла в оборот. На цій частині продукції лежить тягар державного оподаткування в таких цифрах. Акцизів з цієї продукції взято в розмірі 108 млн. крб., промислового податку — 17 млн. крб., мита — 3 млн. крб., місцевих податків — 7 млн. крб., разом — 135 млн. крб. Звичайно, такі податки, порівнюючи їх з цінністю чистої продукції, не можна не вважати за надто високими. Це також один з моментів, який впливає на ціни продукції, але, на думку Держплану, це також не вирішус справи остаточно. Ці загальні цифри не досить яскраво виступають. Далекі яскравіше це виявляється, коли брати окремі продукти. Беремо, напр., сіль, якої собівартість становить зараз 13,45 коп. проти довоєнної продажної ціни в 27 коп., в середньому тепер коштує 2 крб. 26 коп. Сюди входить 46 коп. акцизу, якого до війни не було. Тут відсоток оподаткування значно вищий, ніж у загальних цифрах.

Таке оподаткування особливо підвищує ціни продуктів масового споживання, що йдуть на села: сіль, гас, маюфактура (цукор — більше споживають у місті).

Про кредитування промисловості свідчать операції Промбанку*. В справі кредитування у нас було чимало недоречностей, часто досить важливих. Наприклад, Торгово-промисловий банк має вкладів від важкої індустрії 19,3 проц., від легкої лише 9,5 проц. В той же час кредитування важкої індустрії становить лише 12,5 проц., а легкої — 38,5 процентів.

Таким чином, постає обвинувачення, що Промбанк кредитував легку промисловість за рахунок важкої. Сокольников**, виправдуючи політику Промбанку НКФ,

* Про них див. спеціальну книжку, видану РСІ, Трояновського «Синдикаты и государственная торговля». Москва, 1923 р.

** Народний комісар фінансів СРСР.

вказував ще на те, що таке кредитування мало на меті стимулювати випуск продукції легкої індустрії, щоб підготувати товари до осені, на час реалізації врожаю.

Далі, в справі кредитування треба навести ще одну цифру по обліково-позичкових операціях, переважно по торгових закладних та інших операціях. Тут картина у Промбанку така: важка індустрія по обліково-позичкових операціях мала у ньому 20,6 проц., а легка — 63 проц., з якої текстильна — 41,2 проц., харчова — 11 проц., шкіряна — 2,7 проц., хімічна — 8,3 процентів. Наводячи ці довідки, Трояновський ставить загальне питання про роль й значення Промбанку й, визнаючи чималу роль Промбанку в регулюванні промисловості, вказує, що й Промбанк іде по лінії тієї ж необхідності, як і інші комерційні підприємства, тобто шляхом збільшення оборотних коштів, нагромадження своїх капіталів і т. ін.

Це, звичайно, буде штовхати промисловість по лінії пайменшого опору, бо вона веде до замкнення нашої промисловості у вузькому колі міського споживача.

Банківський же кредит, який припадає на вартість продукції в розмірі 5 проц., це важкий кредит, він повинен відійти, зважаючи на зниження цін, від тієї занадто комерційної лінії, що була досі. Нагромадження капіталів повинно піти більш повільним темпом, не за рахунок підвищення цін.

В діаграмі «ножиць» привертає увагу те, що розходження оптових цін на продукцію сільського господарства й на продукцію промисловості значно випереджає розходження цін роздрібного продажу, і роздрібні ціни розходяться з запізненням, приміром, на півтора-два місяці.

А це свідчить про значні дефекти в справі розподілу продуктів, організації промисловості й заготівлі продукції сільського господарства. Тут ми підходимо до ще одного важливого фактора, а саме — до практики наших торговельних органів і до тих шляхів, якими продукція доходить до споживачів. Економісти Держплану й ЦСУ надають великого значення цьому запізненню зростання роздрібних цін у порівнянні з оптовими й формулюють це запізнення як шкідливий вплив неодночасного виходу в оборот промислової продукції.

І виходить, таким чином, що в той час, коли вся гос-

подарська обстановка давить на селянське господарство в напрямку зниження цін, коли єдиний податок та інші витрати примушують селянина збувати свою продукцію за низьку ціну, продукція промисловості ще не доходить до селянина, і течія промислової продукції не зустрічається з продукцією сільською й не урівноважує її збут.

В цьому напрямку доведеться вжити рішучих заходів, щоб ліквідувати те явище, що в самому низу, в роздрібному продажі продукція селянина є найнижчою (дешевою), а продукція промисловості, йдучи зверху, є найвищою (дорогою). Для врегулювання цього, звичайно, було б найправильнішим мати точний баланс нашого сільського господарства й промисловості, а також операційний план вчасного й пристосованого до кон'юнктури сільського ринку розподілу. На жаль, у нас ще немає таких загальногосподарських балансів на певний період, це лишається завданням майбутньої роботи, проте зараз ми вже маємо більш-менш певні дані, в якій кількості й якими шляхами йде продукція нашої промисловості.

Професор Копенгауз, економіст, співробітник ВРНГ СРСР, дає пропорції, хоча й оговорюється, що вони не ґрунтуються на точному бухгалтерському розрахункові всіх елементів господарства, по яких розподілилась продукція 1922/23 року. На його думку, на сільськогосподарський ринок пішло на 400 млн. товарних крб. продукції промисловості, а на міський — на 700 млн. товарних крб., і на державні заготівки, що фактично не є споживанням і в оборот не йде, пішло на 300—350 млн. товарних крб. і в півфабрикатах, тобто на потребу самої промисловості, лишилося на 150 млн. товарних карбованців. Цей розподіл більш ніж що інше, показує що на наш сільський ринок, який по суті є єдиним широким ринком збуту продукції промисловості, пішло менше продукції, ніж на міський.

За підрахунками Громана, велика промисловість дала для міста теж на 700 млн. крб., а для села лише на 300 млн., дрібна ж кустарна промисловість дала для міста на 100 млн., а для села — на 400 мільйонів. В тому числі місто споживає продукції на 800 млн., маючи населення 20 млн. чоловік, а село — на 700 млн. при кількості населення до 100 млн., інакше кажучи, один міський меш-

канець споживав продукції у шість разів більше, ніж сільський. Наша ж промисловість, як видно, працює більше на міський ринок, ніж на сільський.

У справі нашої торгівлі ми мусимо зазначити ще один момент, що недобре відбивається на вартості продукції, коли вона доходить до споживача, а саме надзвичайну складність апарата розподілу продукції. Вільшменш «стабілізованою» є драбинка збуту, що нараховує вісім ступенів: фабрика, трест, синдикат, центросоюз, райсоюз, сільпо і, нарешті, споживач. Драбинка досить струнка й спланована, але шкода в тому, що кожна ступінь накидає на ціну, й цілком природно ціни страшенно зростають. Маємо декілька прикладів розходження цін між оптовим та роздрібним продажем. На 1 січня 1923 р. оптова риночна ціна в Москві на ситець була 21 червінцева коп. за аршин, а роздрібна — 34, тобто збільшення на 47 процентів. На 1 вересня ціна того ж ситцю була оптом 35 коп., вроздріб — 55, різниця — в 35 процентів тому, що весь час збільшувалась кількість торговельних інстанцій. Оптова ціна на сіль на 1 січня була 69 коп. за пуд, вроздріб — 1 крб. 39 коп., різниця — в 95 процентів. На 1 вересня оптова ціна була 1 крб. 62 коп., вроздріб — до 3 крб., різниця — 85 процентів. Підвищенню цін на сіль значною мірою спричинився акциз: з 1 січня по жовтень він зріс з 12,7 золотих коп. до 35,1 копійки.

Ціна на цукор на 1 січня оптом — 6 крб. 21 коп., вроздріб — 8 крб. 40 коп., різниця — в 21 проц. восени ця різниця зросла до 23 процентів.

Взагалі, ціни зростали невпинно, через неорганізованість нашої торгівлі. Ринок до осені до певної міри протестував, але все ж таки приймав ціни, а з середини вересня виник значний затор, і довелося вживати адміністративних заходів для зниження цін. Цікаво порівняти середнє зростання торговельних накидок з довоєнним. До війни середня накидка від оптових цін до роздрібних у Москві була 20 проц., зараз в середньому — 40 процентів. В провінції різниця була ще вища, доходючи до 80 проц., а то й до 100 процентів.

Ясно, що у нашій торговельній практиці мало почувалася роль регулюючих органів і наш вплив у цьому напрямі.

Одним з моментів зростання цін є збільшення вартості промислової сировини, але, за даними нашої промисловості, збільшення цін на промислову сировину за останні півроку не досягало більше 50 проц. на такі основні продукти, як бавовна, шкіра, текстильна сировина, отже, збільшення цін іде, головним чином, за рахунок торговельних видатків. Наведемо ще кілька прикладів. Ціна ситцю з 18 коп. зросла по мірі переходу від фабрики до споживача до 39 коп. — наростання 117 процентів. Ціна скла, доходючи до споживача, зростає на 75 проц., солі — на 1570 проц., цукру — на 225 проц., гасу — на 464 проценти.

Очевидно, для боротьби проти зростання цін треба поліпшувати саме виробництво, раціоналізувати його ще більше, відносно торгівлі справа ясна — в цій галузі доведеться вживати більше заходів, ніж щодо виробництва. Доведеться оголосити рішучу боротьбу з накладними видатками в торгівлі, користуючись в цьому розумінні й кредитом таким чином, щоб продукти промисловості якнайшвидше досягали й мали збут на селянському ринку.

Такі, в основному, на нашу думку, причини «ножиць».

IV. Як ліквідувати «ножиці»

Заходи щодо ліквідації «ножиць» або щодо встановлення взаємовідношення цін можуть бути двоякого характеру: по-перше, допомога сільському господарству, збільшення цін на хліб і т. ін., а по-друге, заходи щодо промисловості й торгівлі, заходи як організаційного, так і економічного характеру.

Спиняючись на перших, мусимо спочатку зазначити роль хлібного експорту й зовнішньої торгівлі взагалі для підвищення цін на хліб. Перед нами стоїть те ж саме завдання, що й торік — збільшення хлібного експорту. Коли минулого року ми змогли вивезти 47 млн. пуд., то на цей рік завдання — вивезти 250 млн. пудів. Тільки реалізація нашої сільськогосподарської продукції на зовнішньому ринку дасть необхідні ресурси для нашої промисловості, підвищить ціни на хліб на внутрішньому ринку й значно вплине на урівноваження співвідношення між сільським господарством і промисловістю. Цікава думка

в зв'язку з цим висувається в економічних колах. Постає питання про товарну інтервенцію, тобто про ввіз продуктів широкого споживання.

На XII з'їзді РКП, як відомо, було декларовано протекційну систему в нашій імпортній політиці. Зараз висувається думка, що ввіз із-за кордону предметів широкого споживання, які там дешевші, можна буде пустити вроздріб за оптовими цінами нашої промисловості з тим, щоб не порушити виробничої ціни нашої промисловості, а вдарити по всіх цих накидках, накидочках, торговельних витратах. Ця думка заслуговує на увагу, й коли її не можна визнати в цілому, то її треба добре вивчити й, може, частково застосувати, оскільки роздрібний продаж у нас переважно в руках крамарів.

У зв'язку з «ножицями» знову постає справа дальшої уніфікації податків на селі, переходу від натуральної форми до цілковито грошової. В яких формах це буде робитися, ще невідомо, але принципово вже визнано, що перший крок до цього — це те, що збирання рештків єдиного сільськогосподарського податку з 1 січня 1924 р. буде провадитися тільки у грошовій формі.

Близька до цього і справа нашої внутрішньої хлібної торгівлі. Наша внутрішня хлібна торгівля поставлена зле. У нас на Україні хліб найдешевший, по деяких місцях доходить до 25 коп. за пуд жита, але вже в Тулі робітничі кооперативи не можуть купувати хліба дешевше 80—90 коп. Це вказує на відсутність доброї організації хлібної торгівлі.

Одним із заходів економічного характеру, який може значно вплинути на рівень цін, є заготівля промислової сировини. На сьогоднішній і завтрашній день ця проблема полягає в тому, щоб заготівлю промислової сировини сполучити з заготівлею сировини за кордоном і використати для цього певну частину валюти, вирученої від продажу хліба, лісу й т. ін.

Заготівля сировини за кордоном є, з одного боку, тільки частиною товарної інтервенції, а з другого боку, користуватись нею доведеться всерівно, бо доведеться купувати таку, приміром, сировину, як бавовну, важку шкіряну сировину, гуму, які йдуть у нас на виготовлення продуктів широкого споживання. Тут використання наших

фінансів, валюти повинно йти під знаком здешевлення сировини. Звичайно, можливості в нас у цьому відношенні не дуже широкі, але це є захід, який допоможе стиснути диспропорцію між приростом промислової продукції на 240 млн. і сільськогосподарської на 1200 млн. карбованців.

Щоб поліпшити розвиток сільського господарства, особливу увагу треба звернути на організацію сільськогосподарського кредиту, з чим ми, треба визнати, запізнилися. Ми підтримували промисловість і дали їй деяку можливість виробити продукцію і для міського, і для сільського споживача, а тепер ми повинні знайти заходи, щоб вийти з товарного загору, до розвитку сільськогосподарського кредиту, збільшуючи можливість для низових споживчих ланок у придбанні товарів.

Для цієї справи доведеться підійти з двох боків. Перший шлях — це збільшення грошового кредиту для сільського господарства шляхом кредитування низових сільських ланок, а другий — пільговий відпуск у кредит тих товарів, напр., які залежуються на складах (сільськогосподарські машини тощо).

Перші заходи щодо організації сільськогосподарського кредиту на Україні уже здійснено, організовано сільськогосподарський банк. Справа йде далі про посування грошей у низи, у села.

Розглянемо тепер, що треба зробити на місці для здешевлення промислової продукції.

Ясно, що, як і раніш, точна продукційна й торговельна калькуляція, регулярна звітність липаються нашим завданням.

І тут доведеться провести ще не одну кампанію для того, щоб накладні витрати, як продукційні, так і торговельні, було зведено до мінімуму. Але й зараз уже боротьба за безпосереднє зниження цін дає свої результати. Так, акциз на сіль з 42 коп. знижено до 30 коп., це на сіль, яку споживають, а на ту, що йде у промисловий вжиток, знижено акциз до 12 копійок.

Щодо торговельної практики, то треба зупинитися на справі синдикатської торгівлі, її ролі, бо справу цю ще не добре розв'язано. Синдикати поставали у нас за принципом реставрації колишніх головокмів — текстильний

синдикат з головтекстилю, соляний — з головсолі і т. д. Спочатку трестам було надано примусового характеру, маючи на меті концентрацію в них торговельних функцій, регулювання торгівлею в інтересах держави, а не окремого тресту чи підприємства. Але практика роботи показала, що в синдикатів лишилося ще багато главкомовського, особливо в тих, які створено було примусово. Перейшли потім на добровільний характер об'єднання в синдикати, але й це не дало бажаних результатів. Прагнення до своєї самостійної торгівлі у трестів і навіть окремих підприємств було дуже сильне, й синдикати вдержались, приміром, у трьох галузях: текстильній, соляній, шкіряній, але їх роль не така значна. Так, текстильний синдикат у 1922 р. збув бавовняної продукції на 12 процентів, а в 1923 — на 36 процентів, шерстяна промисловість, яка йде переважно на місті*, збула через синдикат у 1922 р. 5,4 процента, в 1923 р. — 9,7 процента. Ось цифри збуту солі. Одеська сіль через синдикат збула з 1 березня 1922 р. по 1 березня 1923 р. лише 27,6 процента, а самостійно — 72 проценти. Кримська сіль: через синдикати 54 проценти, через трест 45 процентів. Блещка сіль: через синдикат 34 проценти, самостійно 66 процентів свого випуску. Цифри ці показують, що навіть найбільш сильні синдикати продавали меншу частину продукції, ніж самі трести. Трести створювали свої представництва та контори в усіх містах, часто однорідне виробництво мало декілька контор в одному місті.

Очевидно, доведеться переглянути й ліквідувати значну частину таких торговельних накопичень, надавши торгівлі більш планомірного характеру через кооперативні організації, які стають на ноги і яких ще треба підтримати.

З другого боку, у синдикатів є й інший дефект, а саме, вони нівелювали ціни, наживались па них, щоб вирівняти свої середні арифметичні. Так, та сама бахмутська сіль давала 40 процентів прибутку, і за доповідню самого синдикату й за матеріалами його, він збитки інших трестів покривав за рахунок прибутків бахмутської солі, хоч собівартість бахмутської солі вища за собівар-

---

* Так у тексті.

тість одеської, генічеської й навіть баскунчакської, яка, як відомо, не добувається, а береться прямо з поверхні землі.

У практиці синдикатів було багато такого механічного нівелювання і дуже мало обліку суто господарської кон'юнктури окремих районів, і в цьому відношенні нам доведеться у всіх районах підходити до вивчення торгової практики наших органів та ув'язки її з дійсною кон'юктурою даного району.

Щодо цього першим заходом має бути деякий розрив цього механічного нівелювання, другим — постанова сесії ЦВК СРСР про розмежування галузей промисловості між союзними органами та окремими республіками, через що значна частина продукції регулюватиметься місцевими господарськими органами.

У справі регулювання нашої внутрішньої торгівлі треба відзначити квалітет наших регулюючих органів, наприклад, Комвнуторгу, який, регулюючи оптові ціни, не міг охопити своїм впливом усю торгівлю.

Висувається проект організації Комісаріату торгівлі з ланками в губерніях, але з цим не можна погодитись. Треба прагнути до того, щоб не створювати ще одного органу, який давитиме на «ножиці».

Далеко складніша справа — методи регулювання торгівлі. Що регулювати — готові ціни чи окремі елементи цін, накидки і т. ін., чи регулювати торгівлю вроздріб? Питання дуже серйозне.

Існує щодо цього дві точки зору. Одна стоїть на тому, що можна зараз регулювати торгівлю вроздріб шляхом встановлення крайніх цін, тобто застосувати практику 1917 року.

Друга точка зору полягає в тому, що роздрібні ціни можна й треба регулювати в державній та кооперативній торгівлі, а приватного крамаря регулювати не слід, щоб тим не залякати й не справити враження повороту до епохи «воєнного комунізму».

У цій справі є плюси й мінуси. Плюс є в тому, що встановлення твердих цін кладе край спекуляції, але це може викликати реакцію з боку приватної торгівлі, а коли її не регулювати, то вона за регульованими знижени-

ми цінами скупить у державних та кооперативних організацій товари й приховає їх до кращого часу.

Регулювання приватної торгівлі спричиниться до нелегальної торгівлі з-під поли, утворить вакханалію переховування товарів, підвищення цін, а це викликатиме нарікання з боку споживачів.

На мою думку, вихід тут один: поряд з регламентацією оптових цін на основі докладного вивчення продуктивної калькуляції ми повинні так побудувати торгівлю вроздріб, так зміцнити кооперацію та поліпшити справу розповсюдження через неї продуктів широкого споживання, щоб ціни були більш-менш стабілізовані, а трудові маси були заінтересовані в кооперації.

Тут знов доводиться повертатись до старої справи — зміцнення кооперації, яке повинно йти по лінії низових ланок, а саме: треба фінансувати низові ланки, щоб вони на вигідних для себе умовах купували товари у Вукоопспілки чи Центросоюзу, а не залежали від вищих, головним чином, центральних кооперативних органів, менш пристосованих до ринку, ніж окрема ланка. В регулюванні цін можна ставати лише на економічний, а не на механічний шлях.

В усій проблемі приведення до певної пропорції продукції промисловості та сільського господарства чималу роль відіграє наш державний бюджет, від якого залежить і розмір кредиту, що може бути даний і кооперації, й промисловості, й торгівлі. Сокольніков, відбиваючи напад на державний бюджет, настоював на тому, й це прийнято в практиці Радянської влади, щоб бюджет наш був реальний, щоб бюджет вводився в найжорстокіші рамки. Досить сказати, що кварталний бюджет, який було складено, урізано на 21 процент з простих причин. Було прийнято, що для Донбасу за планом треба дати 5 млн. [крб.], а Волховстрою 12 млн., а вийшло, що в листопаді Донбасу довелось дати 9 млн. [крб.], а Волховстрою замість 12—28 мільйонів. Очевидно, державний бюджет треба буде перебудовувати, не виходячи за затвержені цифри, згідно потреб розвитку профільюючих галузей державного господарства. Ці ж потреби будуть визначати й розміри кредиту для кооперації та промисловості й сільського господарства.

По лінії дальшого зміцнення сільського господарства буде йти і запровадження єдиної валюти, бо паралельне існування червінців і радзнаків негативно відбивається на сільському господарстві. В цій галузі намічається випуск дрібних купюр червінця, а також з весни срібної дрібної монети. І як об'єднуючий момент всієї роботи по стисненню «ножиць» стоїть тверде планування державного господарства, зміцнення апарату державного регулювання господарства, Держплану, надання йому авторитету, перетворення його в господарський штаб, разом з тим треба звернути на нього увагу широких громадських кіл.

V. Висновки

Підводячи підсумки аналізу причин та способів налагодження «ножиць», мимоволі постає питання: що ж то є за «ножиці», чи природно вони з'явилися, як довго триматимуться, чи зможуть повторитися й т. д., і т. д. Чи «ножиці» — це криза, і коли криза, то яка? Були за часів Радянської влади різні кризи. Була продовольча, була паливна. Яку ми кризу переживаємо тепер? Якщо підходити формально, то ми переживаємо кризу збуту, бо крамниці завалено крамом, а покупців немає. Але такою ж мірою це може бути названо кризою виробництва, бо «ножиці» спричиняються до закриття багатьох підприємств. На нашу думку, це не криза, яка приходить від неналагодженості якоїсь однієї частини господарства (такі кризи були у нас), це й не криза, що буває як незмінний супутник у капіталістичному господарстві, це перехідний період у розвитку економіки радянських республік.

Нова економічна політика побудована на погодженні, ув'язці державної промисловості й державного апарату з приватним сільським господарством на фоні капіталістичного ринку. Цю ув'язку підпорядковано умовам капіталістичного ринку, на якому, держава виступає як майже монополійний контрагент. Рівновага між двома сторонами підтримується, а може якраз і порушується темпом зростання продуктивних сил.

Що ми тепер маємо? Сільськогосподарська продукція перевищує промислову, швидше розвивається. В умовах капіталістичного ринку це викликає здешевлення продук-

ції. Промисловість також розвивається, але повільніше. Між промисловістю та сільським господарством немає відповідності в темпі росту. Це є перша неув'язка, цілком природна, цілком неминуча при сучасному стані розвитку сільського господарства і промисловості. Чим вона, однак, небезпечна? Тим, що вона відбувається в гострій формі й знесилоє як селянство, так і пролетаріат (безробіття). А гостроту цій неув'язці надав наш бюрократичний апарат, який до об'єктивних умов ринку додав суб'єктивні: розбухання апарату, бюрократизація, накладні видатки, крадіжки, хабарництво, зловживання, а разом з тим наше невміння планувати, охопити всю продукцію й торгівлю, всі галузі народного господарства. Це все в сумі складає той діапазон розходження цін, який був би значно менший без цих суб'єктивних додатків. Такі неув'язки, очевидно, повторюватимуться.

В чому ж вихід? Для Радянської влади, що керує всім народним господарством, завдання полягає в тому, щоб зменшити гостроту першої серйозної неув'язки шляхом вказаних вище заходів.

А головне завдання на даний момент полягає в тому, щоб правильно скерувати план народного господарства, орієнтуючись на потреби селянського ринку, вміло погодити інтереси селянства з інтересами промисловості й держави і твердою рукою надалі проводити здешевлення нашого державного апарату, його скорочення.

Треба зробити з нього не тягар, і досить важкий, який заважає маневрувати на ринку, а стрункий і гнучкий апарат, який у даний момент міг би швидко й корисно орієнтуватися й допомагати.

Проведення цієї великої роботи по ліквідації «ножиць», яка має значення не тільки для нас, а й для майбутньої світової революції, можливе при активній участі й допомозі з боку широких громадських робітничих і селянських мас республіки.

Передмова до книги «Ленін в Жовтневій революції»

Широкі кола робітників і селян ще й досі дуже мало знають про життя і діяльність великого пролетарського проводиря В. І. Леніна. Наші видавництва мало поширювали ці книжки, які з'ясовують крицеву міць Ілліча та його прагнення до перемоги пролетаріату в боротьбі з капіталом. Більшість виданих книжок залишилась у містах, незначна кількість їх дійшла до робітничих клубів, а на селі їх бракує. Тільки тепер з року в рік Комуністична партія та робітничо-селянський уряд збільшують видання, зважаючи на необхідність широко їх розповсюджувати. Ця книжка є однією з тих, які мають проникнути у найглухіші кутки нашого краю. Вона охоплює лише незначну частину того, що було написано і надруковано про В. І. Леніна, але незважаючи на це, вона має велику цінність. Вміщені у ній статті дуже яскраво освітлюють В. І. Леніна як людину, як проводиря, як керівника в рішучій боротьбі, як учителя не тільки в революційній боротьбі, а і в повсякденному житті. В кожній статті цієї книжки робітники й селяни і робітничо-селянська молодь побачать, як керівник всесвітнього революційного руху кожен хвилину свого життя витрачав на напружену працю; як він поряд з великими заходами всесвітнього масштабу звертав увагу на дрібниці нашого життя; як він з дрібниць робив висновки для керівництва і як він керував, вимагаючи від виконавців найбільшої енергії. У цій книжці читачі також побачать, як ставився В. І. Ленін до робітничих мас в часи найгострішої боротьби і як він умів спрямовувати зусилля широких робітничо-селянських мас на виконання найважливіших завдань того чи іншого моменту революційної боротьби. Геній товариша Леніна

яскраво постає перед нами; його вплив на хід подій в часи Жовтневої революції підкреслює міць проводиря. На прикладі його життя вчитимуться жити і боротись мільйони трудящих. Робітники і селяни радянських республік знатимуть, яким шляхом ішов Ленін в боротьбі за визволення робітників і селян з-під гніту поміщика та капіталіста. Робітничо-селянська молодь знатиме, в чому міць революційного руху, яке значення в боротьбі має організація, об'єднання й напруження та переконаність у певності своєї справи. Пролетарські республіки ще оточені капіталістичними державами; робітники і селяни ще не забезпечені від можливих нових наступів імперіалізму, тому треба старанно переглядати пережите і вчитися надалі вести рішучу боротьбу так, як її вів і нас навчав товариш В. І. Ленін. Ця книжка є в цьому допомогою. Треба тільки вжити усіх заходів, щоб вона проникла в кожную хату робітника й селянина і стала головною книжкою у кожній хаті-читальні.

В. Чубар

*Надруковано в книзі
«Ленін в Жовтневій революції».
Спогади за редакцією й передмовою
В. Чубаря».
Х. 1925 р.*

Друкується за текстом книги

За заповітами Ілліча

Із смертю Володимира Ілліча Леніна світовий пролетаріат втратив великого вождя пролетарської революції, а трудящі — геніального керівника Союзу Радянських Соціалістичних Республік. З втратою вождя Комуністична партія зустріла на своєму шляху ще більше труднощів. Присутність Володимира Ілліча була б особливо необхідною в нинішній міжнародній обстановці, яка ускладнює не тільки наші взаємовідносини з зовнішнім світом, але й утруднює розв'язання цілого ряду чергових внутрішніх завдань.

Все це врахували трудящі СРСР і широкою хвилею вплили кращих з свого середовища в ряди Комуністичної партії. Проти нових труднощів пролетаріат у союзі з селянством під випробуванням керівництвом своєї партії знайшов нові сили, зміцнив свої бойові ряди і залучив до творчої праці широкі верстви інтелігенції.

Робітничо-селянська молодь теж масою пішла у свою ленінську організацію. Всі свідомі пролетарі поставили перед собою завдання зміцнити свої організації, щоб, згуртувавшись під прапором комунізму, твердо вести дальшу боротьбу за здійснення заповітів Ілліча. *Головний заповіт великого вчителя — про зміцнення пролетарської партії — протягом цього року в значній мірі виконано під загальним керівництвом старої ленінської гвардії.*

Заповіт Володимира Ілліча про збереження і всебічне зміцнення союзу пролетаріату з селянством також рішуче поставлено на порядок денний усією партією та керованою нею Радянською владою. Тепер більше, ніж будь-коли раніше, необхідне вирівнювання господарських інтересів робітничого класу і селянства. В умовах нової економічної політики, при низькому культурному рівні

широких мас досягнути бажаної рівноваги дуже важко. Комуністична партія це знає і тим більше докладас зусиль, щоб менше було суперечностей, менше було неув'язок. Основні суперечності непу були відзначені Володимиром Іллічем ще до його запровадження. Ілліч не раз указував, що співвідношення сил в боротьбі пролетаріату з капіталізмом неминуче примусить нас пройти по слизькій стежці непу, досить густо усіяній небезпеками. Перемога може бути забезпечена при швидкому господарському зростанні, в період якого пролетаріат повинен навчитись господарювати у своїх попередників-капіталістів: «Господаруйте всі. Капіталісти будуть поруч з вами, — поруч з вами будуть і іноземні капіталісти, концесіонери й орендарі, вони видушуватимуть у вас сотні процентів прибутку, вони наживатимуться коло вас. Хай наживаються, а ви навчитеся у них господарювати, і тоді тільки ви зумієте побудувати комуністичну республіку. З точки зору необхідності швидко навчитись — всяке послаблення є пайбільший злочин. І в цю науку, науку тяжку, сувору, іноді навіть жорстоку, треба піти, бо інакше іншого виходу немає» *.

В річницю смерті Володимира Ілліча, ми ці настанови знову згадуємо з тим, щоб, заплативши за науку, врахувати всі свої помилки і надалі господарювати краще. Володимир Ілліч найголовнішою ланкою в господарській роботі, в якій капіталізм може найлегше відвоювати у нас позиції, вважав торгівлю, і тому так багато приділяв їй уваги. Він вимагав, щоб всі трудящі приділяли особливу увагу питанню кооперації; він говорив: «...Раз державна влада в руках робітничого класу, раз цієї державній владі належать всі засоби виробництва, у нас, дійсно, завданням залишилося тільки кооперування населення. При умові максимального кооперування населення само собою досягає мети той соціалізм, який раніше викликав законні глузування, посмішку, зневажливе ставлення до себе з боку людей, справедливо переконаних в необхідності класової боротьби, боротьби за політичну владу і т. д.» **.

І ще: «Нам треба зробити ще дуже небагато з точки зору

---

* В. І. Ленін. Твори, т. 33, стор. 47.

** Там же, стор. 412.

«цивілізованого» (насамперед грамотного) європейця для того, щоб змусити всіх поголовно брати участь і брати участь не пасивно, а активно в кооперативних операціях. Власне кажучи, нам залишилося «*тільки*» одно: зробити наше населення настільки «цивілізованим», щоб воно зрозуміло всі вигоди від поголовної участі в кооперації і налагодило цю участь. «*Тільки*» це»*.

Для кооперування населення в сучасних умовах необхідно насамперед домогтися кращого розподілу всіх ланок кооперативної системи, щоб економічно заінтересувати трудящі маси в місті і селянську бідноту та середняків на селі. Поряд з цією роботою перед партією і Радянською владою стоять завдання загального піднесення самодіяльності селянства, залучення його до активної творчої праці. Володимир Ілліч говорив, що треба навчити кухарку управляти державою; це означає, що й кожний незаможник і середняк села, який боровся за Радянську владу і підтримує її тепер, повинен йти по тому самому шляху, що й кухарка — повинен вчитися управляти державою, де влада робітничо-селянська, де влада трудящих.

У день смерті Володимира Ілліча ми й ці його вказівки повинні згадати, щоб знову і знову роз'яснити широким масам суть радянського ладу та його відмінність від ладу капіталістичного. Наші внутрішні завдання ми розв'язали, оскільки за цю роботу беруться мільйони трудящих; ми вже багато зробили з того, про що товаришу Леніну як главі Радянської держави доводилось мріяти. Ми створили паливні сировинні фонди, ми нагромадили капітали для наших банків, які тепер мають можливість подавати підтримку не тільки промисловості, транспорту і торгівлі, але й широким масам селянства. Ми неухильно зростаємо і зростатимемо, якщо імперіалізм не поставить перед радянськими республіками нових рогаток. *У день смерті Володимира Ілліча ми знову заявляємо всьому світові, що наше завдання — мирна праця і поліпшення становища трудящих. Нам не потрібно завойовувати чужі території, ми не хочемо війни, ми не готуємось до неї, знаючи, що мільйони пролетарів в усьому світі по суті схвалюють заповіту Володимира Ілліча і*

---

* В. І. Ленін. Творч., т. 33, стор. 414.

рано чи пізно піднімуть пролетарські знамена і стануть на боротьбу з старим світом.

Комуністичні партії інших країн, хоч вони ще мало-численні, але вже після смерті Ілліча вони внутрішньо зміцніли, очистились від угодовського елемента і тим самим ще більше стали лєнінськими — більшовицькими партіями. *Вірність заповідям великого вождя пролетаріату дедалі більше охоплює пролетарські маси усього світу. Капіталізм, який кидається з сторони в сторону, хоче зміцнитися на кістках пролетаріату. Він готує нові війни, він продовжує озброюватись, сам він не спроможний змінити свою суть. Пролетаріат повинен взятись за це завдання і зруйнувати все те, що нині створюється капіталізмом для нових світових воєн, для поневолення трудящих. У день смерті великого вождя пролетарської революції ми знову висловлюємо впевненість у тому, що справа Ілліча — справедлива справа.*

Мільйони поневолених на заході і сході цю справу визнають своєю і підтримають трудящих СРСР у боротьбі за її здійснення.

Мільйони підростаючого покоління вчитимуться, виховуватимуться на основах лєнінізму, знаходячи у своєму житті підтвердження правильності цього вчення. Ніхто не зможе підірвати це вчення, оскільки лєнінізм є вчення революційної боротьби, а революційна боротьба — це неминучий шлях для всіх поневолених. *Рік існування Радянського Союзу без Володимира Ілліча показав, що пролетарські республіки вже значно зміцніли і що їх роль у світовому масштабі дедалі зростає. Йдучи по шляху, вказаному Лєніним, СРСР приверне на свій бік всіх трудящих, і це буде досягнуто тим скоріше, чим міцнішою буде наша внутрішня спайка, чим міцнішим буде союз робітників і селян, чим більше сил ми віддамо праці, чим менше помилок ми допускатимемо.* Комуністична партія навчилась в Ілліча відкрито визнавати помилки не тільки окремих осіб, організацій чи установ, але й усієї партії. Ця наука допоможе нам і в майбутньому на помилках вчитися і добиватися правди.

В. Чубар

Із зустріччєй з В. І. Леніним

У 1917 р. в Ленінграді у палаці балерини Кшесинської відбувалися збори представників заводських партійних колективів з питання підготовки демонстрації 10 червня. На початок зборів я запізнився і вступних слів не чув.... Володимир Ілліч різко ставить питання: скільки вийде на вулицю, наскільки твердим є бажання демонструвати, наскільки ця група сколихне масу даного заводу і т. д. В кожному запитанні відчувалось прагнення не тільки перевірити організаторів, але й заглянути глибше — у саму масу.

Майже всі доповідачі з піднесенням повідомляли про великий революційний настрій робітників, про готовність їх йти на заклик нашої партії. Коли черга дійшла до мого повідомлення, мені просто стало незручно, що я скажу щось зовсім інше.

Я намагався, не вдаючись у деталі, коротко розповісти, що наш завод не готовий, що там засилля меншовиків та есерів, що вийти зможуть тільки більшовики, яких небагато (мова йшла про Гарматний завод, який розташований у місті, а не в робітничому районі). Збентежений таким неприємним повідомленням (а ще більше тим, що наш партколектив не завоював маси), я думав на цьому закінчити, та де там.

Володимир Ілліч та інші товариші закидали мене запитаннями, намагаючись з'ясувати причини «болота», як назвав становище, що склалося на заводі, Володимир Ілліч.

Коли закінчились всі доповіді і ми групою повертали-ся на завод, обмінюючись враженнями про те, що було на зборах, ми зрозуміли, чому Володимир Ілліч так ціка-

вився «болотом»: для нього важливим було покопатися у «болоті», щоб правильно зважити всі обставини.

Згодом не раз доводилось стикатися з намаганням Ілліча розібратися в наших промахах та помилках, добиралючись до самих глибин, щоб надійніше тримати руль. Він був вождем і вів маси, враховуючи всі умови, що склалися у великій боротьбі і які часто-густо залежали від дрібниць. Йдучи вперед, він завжди відчував за собою масу, враховував найуважнішим чином кожний її рух.

* * *

У 1918 р. після переїзду уряду до Москви у ВРНГ не було керівника (через «дитячу хворобу лівизни» відійшов Оболенський, не працював Ломов), і кожний з членів виконавчого бюро працював самостійно... Ні на кого було покласти відповідальність за ВРНГ, і Ілліч взяв на себе і цей тягар. Кілька місяців він проводив засідання виконавчого бюро ВРНГ (тоді ще існував широкий пленум ВРНГ з представників різних організацій та відомств, а виконбюро складалося з 15 членів і виконувало функції президії). Іноді він приїжджав у 2-й Будинок Рад, іноді ми збиралися у нього в Кремлі (в залі засідань РНК).

Якраз в цей період розв'язувались всі справи по націоналізації промисловості, по організації управління: з'являлись різноманітні проекти (подібно до проекту Волго-Донського каналу та ін.). Володимир Ілліч вів наполегливу боротьбу з різним прожектерством і намагався ввести нашу «творчість» в рамки реальних умов. Із справ по націоналізації пам'ятаю питання про Сормовські і Коломенські заводи і пов'язані з ними переговори з Мещерським.

Довго ми возилися з цією справою, поки не було все детально з'ясовано: яка група техніків залишиться після націоналізації, як робітничі маси поставляться до націоналізації, які замінки можуть бути у виробництві і т. п. Володимир Ілліч уважно стежив за цією справою, стримував надто запальних товаришів, давав постійні директиви про необхідність збереження виробничого темпу заводів, про збереження технічних сил і т. д. В моменти, коли виникала загроза зриву роботи, він наполягав на всяких

можливих компромісах з групою Мещерського, але, як тільки з'являлась можливість оволодіння підприємствами нашими силами і співчутливе ставлення до цього робітників заводів, будь-які переговори припинялись. Як в цьому, так і в інших випадках при розв'язанні найважливіших господарських питань він завжди враховував думку якомога більш широкого кола працівників, організацій і особливо робітників. Щоб злати ці думки, він часто вів розмови з окремими товаришами, йшов на створення багатьох комісій, залучаючи до їх роботи заінтересовані установи та організації.

Згодом, коли нагромадилось більше даних і досвіду, він вів нещадну боротьбу з комісіями. Завдяки твердому керівництву Володимира Ілліча робота ВРНГ була спрямована в організоване русло...

Мене, та, мабуть, й інших товаришів по ВРНГ дуже вражало в Іллічеві поєднання глибоко теоретично обгрунтованих рішень з тим практичним підходом, який, здавалося, йому не міг бути властивим внаслідок надзвичайної його завантаженості загальною керівною роботою.

Пізніше, звертаючись до Володимира Ілліча з рядом практичних питань управління заводами (у 1918—1919 рр. я був головою правління групи заводів Сормово-Колонна) і беручи участь у засіданнях РНК (як член президії ВРНГ), я дедалі глибше став відчувати геніальність і силу у керівництві вождя.

В 1921 р. мені довелося бувати на засіданнях Політбюро ЦК РКП та на пленумах, якими керував Володимир Ілліч. І в цих органах, як і в РНК та РПО, Ілліч легко і (здавалося) просто накреслював основи рішень.

Тут я вперше мимоволі став якимось порівнювати (по роботі) Троцького з товаришем Леніним. Після дискусії про профспілки, у якій перемога ленінізму над троцькізмом була здобута при значному потрясінні партії, мене заінтересувало питання, як працює Троцький. На кількох засіданнях я спостерігав, як Троцький читав англійську книжку, тільки час від часу відриваючись для реплік або участі у дебатах з окремих питань. Якимось одного разу, коли я був у Володимира Ілліча (здається, у присутності т. Петровського і т. Мануїльського), мова зайшла про це.

Володимир Ілліч на наше запитання, чим пояснити і

до чого це призведе — розвів руки і з очевидною гіркою сказав: «Важко, дуже важко з Троцьким працювати — вередує часто і взагалі не ввійшов у нашу колію».

Надалі і при Іллічу і без нього доводилось на практиці бачити підтвердження цих слів товариша Леніна. Незважаючи на тривалий час спільної роботи Троцького з іншими товаришами, він «не ввійшов у нашу колію», і працювати з ним не стало легше, а, мабуть, ще важче без регулюючої руки Володимира Ілліча.

* * *

Під час одного з моїх відвідувань Володимира Ілліча він заінтересувався українськими справами і, зокрема, мовою. Серед запитань, які він поставив, особливо запам'яталось мені таке: «Я знаю, що на Україні багато куркулів, яким по дорозі з поміщиками, але ж (ручаюсь за зміст запитання, а текст, можливо, й не точний), бідніше селянство і робітники не підуть за ними. На якій мові ви ведете серед них роботу на місцях? Кажуть, що є два діалекти — галицький і шевченківський?»...

Уважно вислухавши мої міркування, Ленін заявив, що необхідно якомога скоріше добитися перелому в цій справі.

Слід більше залучати місцеві сили до роботи в усіх установах та організаціях і спілкуватись з масами на їх рідній мові. Завдання це не тільки політичне, але й суго тактичне — не можна давати козирів у руки наших ворогів, які звинувачують нас у продовженні русифікації України після царизму. Літературу необхідно розвивати тією мовою, яка є більш близькою і зрозумілою масами.

Його директиви згодом знаходили відображення у партійних рішеннях, на основі яких тепер проводиться робота на Україні.

Такі розмови він вів з кожним товаришем українцем, який потрапляв до нього, такі ж самі рекомендації давав йому.

Так проводив Ілліч індивідуальну роботу, нагромаджуючи матеріал для вироблення загальних директив.

В. Чубар

Завдання металопромисловості

Зростання нашого господарства настійно вимагає розвитку металопромисловості. Вже на час затвердження виробничих планів на 1924/25 р. з'явився підвищений проти минулого року попит на продукцію металопромисловості, але РПО, як вищий господарський центр, з бюджетних міркувань, скоротив намічені ВРНГ програми розвитку металопромисловості.

Перші місяці роботи підприємств усіх районів підтвердили твердість програм. Тепер це питання позитивно розв'язано: загальний випуск продукції металопромисловості може бути збільшений на 15 процентів. Це дає можливість ВРНГ маневрувати роботою окремих об'єднань залежно від ринкових умов і одним дозволяти розширення випуску продукції більше, ніж на 15 процентів, іншим — скорочувати випуск.

Але передбачене розширення програмного випуску продукції металопромисловості навряд чи задовольнить весь *здоровий* попит на неї. Цілком можливо (якщо види на врожай не погіршаться і весняну посівну кампанію буде проведено успішно), що по закінченню першого півріччя знову доведеться розв'язувати питання про дальше розширення виробництва.

Вирішальним моментом тут буде (після видів на врожай) здешевлення вартості продукції. За програмою, затвердженою в листопаді 1924 р. Радою Праці і Оборони, подорожання металовиробів становило 1,54 проти передбаченого ВРНГ (до скорочення програми) 1,51. *Нинішнє розширення виробництва повинно призвести до дальшого зниження її вартості.*

Країна вимагає дешевої продукції. Збут буде здоровим і розширюватиметься без додаткового кредитування промисловості лише при умові дальшого здешевлення виробів. Оскільки на самих підприємствах ще не вичерпані всі можливості дальшого здешевлення, остільки весь виробничий механізм, починаючи від робітника біля верстака та дворового робітника і кінчаючи правлінням тресту, не повинен ослаблювати своєї уваги у цьому напрямі.

Фінансове напруження у нас велике, і за таких умов надії на додаткове кредитування повинні відпасти в усіх тих, хто розраховує розширювати виробництво. Товарооборот повинен зростати, і в цьому підприємства повинні знаходити полегшення для своєї роботи. Це необхідно для того, щоб не викривлялись справжні розміри попиту шляхом продажу в кредит, та й ще довгостроковий. Обмежені рамки банківського кредиту не тільки для виробничих підприємств, але й для споживачів вимагають надзвичайної дисциплінованості окремих підприємств щодо виконання директив ВРНГ СРСР.

Захоплення перебільшенням встановлених програм неприпустиме. Неприпустимо переходити рамки плану, ставлячи знову під удар своєчасну виплату заробітної плати або примушуючи кредитні установи порушувати свої плани, щоб виручати ті підприємства, які потрапили у скрутне становище. Тепер при переході на твердий бездефіцитний бюджет і планове банківське кредитування ще більше, ніж будь-коли раніше, повинні вкладатись в рамки планів і лише в цих рамках, за рахунок удосконалення виробництва, розгортати роботу.

Перспективи розвитку всього нашого господарства на найближчі роки показують, що попит на метал неухильно зростатиме, як з боку приватного і селянського ринку, так і з боку державних підприємств. Разом з тим, з цілковитою очевидністю виявилось, що метал трудно просувається на село. Необхідно залучити всіх до швидкого просування металу до розпорощеного споживача. ЦК РКП в принципі схвалив пропозицію про організацію спеціального акціонерного товариства, на зразок «Ларка»³¹, куди повинні увійти пайовиками всі виконкоми, найбільші сільради, низові та проміжні кооперативні організації, банки, трести і т. д. Ця організація повинна наблизити

метал і виробі з нього до самої маси селянства, організувавши попит і збут. Завдяки масовим замовленням на певні сорти чи виробі випуск буде значно здешевлений, і від цього виграють всі: і споживач і виробник. Поряд з цим, будуть знижені податки з сільських ковалів-кустарів, щоб ще більше полегшити постачання сільського господарства металовиробами.

Почин на місцях в справі організації таких товариств може подати цьому велику підтримку. Металісти — робітники, техніки та адміністратори — повинні допомогти цій справі з свого боку: всебічно поліпшити якість продукції, щоб у споживача гостріше виявлявся потяг до нової машини, нового інструменту, щоб користування старими не було вигідно селянинові. *Вартість продукції та її якість повинні завоювати ринок і всередині країни, і за кордоном.* На розширенні збуту і прибутковості існуючих підприємств ми повинні будувати тверді плани пуску частини недіючих заводів і спорудження нових, які за технічною оснащеністю не відставали б від закордонних.

Держава буде, звичайно, виділяти частину коштів на відтворення основного капіталу підприємств і на спорудження нових підприємств, але ці асигнування будуть недостатніми, якщо всередині самої металопромисловості не будуть знайдені кошти для власного зростання. Перед державою стоїть ще завдання відновлення видобутку і обробки кольорових металів (олова, свинцю, міді, цинку), і в найближчі роки доведеться вкласти сюди значні кошти. Так само доведеться нести значні витрати в зв'язку з організацією і розвитком автомобільного, тракторного, авіаційного та інших виробництв.

Ця обставина повинна бути нами врахована, і тому не слід покладати перебільшених надій на асигнування з бюджету і твердіше спиратися на замовлення і торговельний збут.

Українська металопромисловість на початку 1924/25 р. була бездефіцитною. Необхідно домогтися того, щоб її робота в цьому році дала прибуток для дальшого розвитку виробництва і поліпшення становища робітників-металістів.

В. Чубар

Промова на III з'їзді Рад Союзу РСР у дебатах по доповіді уряду

14 травня 1925 р.

На III з'їзді Рад Союзу Радянських Республік ще більше, ніж на попередньому з'їзді, стає явним, що Союз Радянських Соціалістичних Республік виправдав себе і в наших міжнародних відносинах, і в нашій внутрішній роботі. З доповіді Рикова та з виступу Чичеріна ми бачимо, що Союз Радянських Соціалістичних Республік у міжнародних відносинах дедалі більше зміцнює свої позиції. Ми знаємо, що основною причиною цього є та напружена робота, яку проводить союзний уряд у центрі і робітничо-селянські маси — на місцях.

Ма також знаємо, що з кожним роком у наших ворогів зростатиме бажання перешкодити нашій роботі, перешкодити нам поширювати свій вплив на інші держави.

Хоч т. Чичерін проголосив тут основи нашої зовнішньої політики — політики миру, але ми все ж таки не повинні забувати про те, що при всьому бажанні миру ми маємо за кордоном багато безробітних авантюристів, яких наші вороги і наші офіційні, що живуть з нами в мирі, напівдрузі, намагатимуться використати у будь-який момент, коли у нас будуть ті чи інші щілини у нашій роботі, ті або інші труднощі в розв'язанні наших внутрішніх завдань.

Ми, українці, це відчуваємо завжди, у кожен день нашого життя. З-за кордону до нас засилають різних авантюристів, прислужників світового капіталу, які під високим лозунгом врятування «поневоленої України» від «москоського засилля» йдуть організувати банди, за допомогою яких капіталісти розраховують прибрати до своїх рук цей ласий шматочок — Україну, відірвавши її від Радянського Союзу, посіяти розбрат між робітниками і

селянами Радянського Союзу та використати цей розбрат у своїх інтересах.

Ми бачимо, що за останній час майже ніхто не підтримує цих авантюристів на радянській території, але за кордоном вони оббивають пороги буржуазних урядів, наймаються у них на цю роботу, продаючи робітників і селян, готуючи удари робітничо-селянським республікам. Таких авантюристів, як Петлюра та йому подібні, які ще намагаються і намагатимуться повернутися на Україну й на інші території Радянського Союзу, залишилося ще багато. На це нашій дипломатії і нашому союзному уряду необхідно зважати; треба говорити не тільки про мир, але й необхідно готуватись у будь-який момент відбити напад того чи іншого аванюриста, який прикривається демократичними, національними чи іншими лозунгами і який, по суті, виступає проти влади робітників і селян. (О п л е с к и).

На можливі ускладнення повинен вказати III з'їзд, і в своїй дальній політиці наш союзний уряд повинен враховувати ці можливості з достатньою повнотою. Всі ці аванюристи, які живуть на кошти буржуазії, розраховують використати ті труднощі, які виникають в результаті того, що Радянський Союз будується, створює міцну державу, забезпечує розвиток національних меншостей, і, звичайно, в цій колосальній роботі не все проходить гладко. Нам у нашому великому будівництві необхідно тим уважніше ставитись до окремих факторів роботи, до окремих дрібниць, а іноді й до досить великих проблем.

Будівництво Союзу відбувалося, відбувається і відбуватиметься на основі широкої самодіяльності окремих національних республік, на основі розвитку самодіяльності широких мас робітників і селян у кожному районі, в кожній області, в кожній республіці. Це — основна лінія, і союзному уряду необхідно уважно стежити за тим, щоб в процесі роботи ця самодіяльність не затушовувалась, не спадала, не гальмувалась.

Разом з тим ми повинні на з'їзді Рад відкрито заявити, що в роботі союзних установ ще мають місце тенденції бюрократизму, який залишився нам у спадщину ще від царизму. Бюрократичні переключення окремих

установ, окремих частин апарату ще дають себе взнаки. Ця небезпека ще не зжита, з нею ще потрібно вести боротьбу, не забуваючи того, що говорив товариш Ленін про недоліки нашого апарату.

Наш апарат бюрократичний, як в центрі, так і на місцях. Але тепер нам доводиться говорити про центральний апарат, який здійснює союзну політику. Бюрократичні перекручення окремих частин союзного апарату пабувають не тільки значення технічного недоліку, а й у багатьох випадках мають політичне значення, завдаючи політичної шкоди союзному будівництву.

Наша союзна держава дуже велика. Союзному уряду надзвичайно важко розв'язувати всі питання знизу доверху, і ми бачимо, як окремі закони виробляються протягом майже року. Я тут наведу тільки один приклад: у союзних органах понад рік тому було поставлено питання про видання закону про державне страхування. І тільки в результаті того, що апарат управління державного страхування намагається обійти конституційні права окремих республік, закон маринується у різних комісіях, більше року розробляється, а в той же час мають місце досить гострі зіткнення на цьому ґрунті між окремими республіками, які не врегульовані і не можуть бути врегульованими без прийняття закону. Цей факт свідчить про те, що в нашій роботі мають місце ще недоліки, які необхідно усувати. Союзному уряду треба буде вжити заходів до того, щоб окремі апарати менше впливали на розв'язання загальносоюзних питань.

Є ще цілий ряд прикладів, на яких не варто спинятися. Я скажу тільки, що в роботі Союзного уряду необхідно найближчим часом посилити планову погодженість в справі задоволення потреб окремих районів.

Нещодавно у нас мав місце інцидент з загальносоюзним Наркоматом зовнішньої торгівлі, який всі планові передбачення по задоволенню наших потреб анулював одним розпорядженням заступника Народного комісара; анулював замовлення за кордоном, що завдасть прямої матеріальної шкоди господарським органам нашої республіки. Можливо, аналогічні розпорядження є й відносно інших республік. Це пояснюється тільки тим, що

адміністративним розпорядженням, а не плановим, погодженим заходом розв'язуються досить складні питання.

Ми чудово розуміємо, що всі недоліки за рік чи за два усунути неможливо, але на кожному з'їзді ми повинні про них говорити і усувати в нашій дальшій роботі. Завдання розвитку господарства вимагає того, щоб апарат працював без перебоїв, не гальмував, не заважав цьому розвитку.

Цілком правильна лінія союзного уряду по всьому Союзу РСР щодо уваги до сільського господарства. Але й тут необхідно відзначити деякі недоліки, які значною мірою пояснюються нашою бідністю, але які все ж таки мали місце. Допомога, яка у звітному році подається недорідним районом, визначалася середніми цифрами повіту чи округу, тоді як недорід охоплював окремі волості, навіть окремі села, і розмір цього лиха слід було уточнювати там, — у самих низах.

Все було централізовано настільки, що задоволення потреб окремих недорідних волостей, районів і округів потрапляло на значні утруднення, допомога зазіснялася. Намагання все централізувати у верхах, все до найдрібніших деталей, може завдати шкоди справі задоволення окремих потреб.

Я хочу сказати, що поряд з цілком правильним курсом, взятим союзним урядом щодо сільського господарства, нам необхідно таку ж саму увагу приділяти розв'язанню тих проблем, які ставив ще Володимир Ілліч. Нам необхідно розвивати свою промисловість, причому розвитку промисловості слід пов'язувати з електрифікацією.

Питанню електрифікації приділяли багато уваги, але у нас на черзі стоять великі завдання, передбачені планом електрифікації, які тепер якимось відсуваються на задній план. Я говорю про спорудження Дніпровської електричної станції, — тієї станції, яка може здійснити і повинна здійснити економічну революцію у господарстві України, як найважливішої господарської частини Союзу РСР як в галузі промисловості, так і в сільському господарстві.

Ця станція може давати і даватиме енергію дешевшу, ніж по півкопійки за кіловат. Вона може піднести південну металургію та цілий ряд інших галузей промислово-

сті на такий рівень, який допоможе їм конкурувати із зарубіжною промисловістю. Ця проблема важлива як для пролетаріату, так і для селянства, бо селянство заінтересовано в тому, щоб наша радянська промисловість могла не тільки задовольняти внутрішні потреби, а й конкурувати з закордоном, всюди, де буде можливість, розширюючись дедалі більше, щоб надлишок робочої сили, яка йде з села, поглинався зростаючою на здоровій основі дешевої енергії нашою промисловістю.

Ми знаємо, що в найближчі роки наша промисловість не поглине всіх надлишків робочої сили. Перед нами стоїть загальносоюзне завдання по організації переселення. Для нас, українців, це питання стоїть особливо гостро, бо густота населення, особливо на Правобережжі, є найбільшою в усьому Союзі, бо мізерна забезпеченість землею і дрібні господарства навіть шляхом високої їх культури не можуть забезпечити задоволення своїх потреб. Необхідно в найближчому майбутньому розв'язати це питання у загальносоюзному масштабі. Треба розробити відповідні плани і приступити до їх перетворення в життя, особливо в галузі переселення.

Що ж до розвитку нашого господарства, то я хотів би ще спинитися на одному питанні, це — шляхи сполучення. До цього часу в багатьох випадках ми вважали, що коли поїзди ходять, то, отже, залізниці справляються із своїми завданнями, і справи тут більш-менш нормальні. А насправді, розробляючи плани на найближчі п'ять років, ми бачимо, що загальне зростання господарства може випередити підготовленість нашого транспорту.

Загальне зростання господарства вимагає негайних заходів для того, щоб питання відбудови залізниць, а ще більше — збереження судноплавства на наших річках були поставлені на порядок денний.

Ми вже відмічали повну запущеність Дніпра. До цього часу вантажооборот по Дніпру ще недостатній (розвитку його вантажообороту перешкоджають надто тривалі строки просування вантажів, що залежить від невпорядкованості русла ріки). Взагалі економічність цього водного шляху ще під великим сумнівом.

Питання збереження судноплавних річок повинні стояти на порядку денному роботи уряду, бо без шляхів

сполучення ми не можемо досягти нормального зростання нашого господарства, а це гальмуватиме його розвиток.

На заключення я хотів би зазначити, що цілий ряд господарських проблем, які стоять на порядку денному нашої роботи на найближче майбутнє, звичайно, пов'язаний з тією політикою, про яку говорив Риков. Наша національна політика до цього часу проводилась правильно, але в умовах злиднів і бідності вона не могла досягнути відповідних результатів. Задоволення потреб національних меншостей у кожній республіці ще не досягло того рівня, на якому воно повинно бути. У загальносоюзному масштабі нам це завдання доведеться ставити поряд із завданням піднесення загального культурного рівня. Не тільки місцевий бюджет, не тільки бюджети окремих республік, але й бюджет загальносоюзний повинні набути певного напрямку в бік підвищення культурного рівня мас, і насамперед — тих відсталих національностей, які ще не задовольняють своїх потреб, а в другу чергу — тих районів і областей, де стан господарства вимагає більш швидкого культурного зростання для найскорішого використання природних багатств і для більш успішної боротьби з стихійними перешкодами. Райони із сприятливими господарськими передумовами повинні обслуговуватись більш повно з тим, щоб найскоріше одержати від них ті ресурси, які допоможуть відсталим районам спільними зусиллями піднятися і зміцнити наш Радянський Союз як у господарському, так і в політичному відношеннях і дати відсіч різним авантюристам, які ще мають охоту і не відмовились від спроб заважати нашій мирній праці. (Оплески).

Річниця створення Союзу Радянських Соціалістичних Республік

Робітники і селяни радянських республік у перші ж роки після розгрому імперіалістичних хизаків і підтримуваної ними білогвардійської контрреволюції почали будувати свої пролетарські республіки і примкнули до об'єднання всіх радянських держав в одну могутню державу, яка була б спроможною протистояти натиску капіталістичних держав.

Жовтнева революція зруйнувала старі форми, що сковували різні народності колишньої «єдиної» царської Росії. Організація національних республік була прямим наслідком завоювань Жовтневої революції для народів, які раніше поневолювались царизмом. Нові радянські республіки прагнули оволодіти самостійним життям, ведучи спільну боротьбу з спільним ворогом трудящих, — буржуазією, яка організувала білогвардійські банди і одержала підтримку з боку світової буржуазії для боротьби з владою трудящих. Кожному свідомому пролетареві і селянинові було цілком ясно, що існування самостійних робітничо-селянських республік аж ніяк не перешкоджає створенню нової форми об'єднання пролетаріату, трудящих і всіх громадян в галузі військового і господарського будівництва.

Творчість пролетаріату і трудящих всіх радянських республік, яка допомогла їм пережити найсуворіші періоди громадянської війни і залікувати тяжкі рани, заподіяні господарству, в дальшому також допомогла знайти найбільш доцільні форми об'єднання братніх радянських республік у єдину союзну державу. Вся перебудова Радянського Союзу на нових началах була накреслена урядом Союзу лише в основних рисах з тим, щоб в процесі спільної дружньої роботи окремих національних республік уточ-

нити взаємовідносно і конкретизувати ті положення, які вже перевірені життєвим досвідом і які дали найбільш відчутні результати в практичній роботі. За роки існування Союзу Радянських Соціалістичних Республік трудящі кожної республіки наочно побачили, що шлях, обраний робітничо-селянською владою для створення Союзу, був правильним. Зростання господарства всіх радянських республік разом і кожної зокрема сприяло посиленню впливу Радянського Союзу в міжнародних відносинах. Це є найкраще свідчення правильності шляху спільного співжиття, це найкращий доказ правильності шляху будівництва, обраного пролетарськими республіками.

Нині ми ще не можемо вважати форму союзного будівництва закінченою в усіх деталях. В дальшому, в практичній роботі ми неминуче будемо ці форми перевіряти, уточнювати, поглиблюючи їх лише в бік найширшого розвитку продуктивних сил нашої республіки зокрема і Союзу в цілому. В перший період союзного будівництва були неминучими непорозуміння, що виникали між окремими органами Союзу і республік. Радянські республіки обрали новий шлях будівництва єдиної союзної держави, не маючи перед собою будь-якого досвіду, нагромадженого історією розвитку людства. За таких умов помилки були цілком неминучими. Вороги Радянської влади злісно використовували кожний промах нашого уряду і намагалися довести трудящим інших країн неспроможність пролетаріату союзних республік будувати свої пролетарські держави і об'єднати ці держави в єдине ціле. Не раз білогвардійці тішили себе, що через ці недоліки і помилки радянські республіки не зуміють об'єднати свої сили для боротьби з ворогами трудящих і поступляться своїм місцем іншим. Всі ці надії терпіли крах з кожним новим роком існування Радянського Союзу. Ніяких чвар між братніми республіками не виникало. Навпаки, спільна дружня робота дедалі поглиблювалась, і перед лицем білогвардійської еміграції та капіталістичних держав зріс колос — Союз Радянських Соціалістичних Республік, — сила і могутність якого вже відчувається не тільки в галузі світового господарства, але й світової політики. Цей колос подолав усі перешкоди, якими буржуазія намагалася приховати від своїх робітників досягнення пролетаріату, що

повалив царизм і буржуазію і взяв владу у свої руки. Робітничі маси капіталістичних держав і колоній побачили, що пролетарська революція створює нові сили і, на противагу брехні буржуазії, будує нове життя на нових началах. Симпатії всіх пригноблених класів до Радянського Союзу дедалі посилюються. Немає ніякого сумніву, що наші досягнення в галузі господарства, фінансів та управління в майбутньому ще більше хвилюватимуть буржуазію і, з другого боку, ще більше викликатимуть симпатії пригноблених мас до молодих радянських республік.

В річницю створення Союзу Радянських Соціалістичних Республік необхідно підкреслити, що до цієї дати *кількість союзних республік збільшилась; замість чотирьох їх стало шість. Будемо сподіватись, що до наступної річниці кількість союзних республік ще збільшиться і при тому не за рахунок внутрішньої перебудови радянських республік, а за рахунок прилучення до Союзу заново створених братніх радянських республік.*

Пролетаріат і селянство радянських республік в межах Союзу Радянських Соціалістичних Республік, як єдиної союзної держави, зуміли розв'язати ряд надзвичайно складних національних завдань. В жодній капіталістичній країні ці завдання не могли бути позитивно розв'язані. *Тільки радянська система і політика Комуністичної партії в національному питанні могли створити нові зразки розв'язання складних національних проблем, без поневолення однією нацією іншої, без ущемлення національних питань, як культурних, так і господарських; без захоплення однією нацією в іншої ресурсів, необхідних для розвитку даної країни.*

В межах Союзу Радянських Соціалістичних Республік ми можемо вільно розвивати продуктивні сили кожної нації, кожної республіки, спрямовуючи їх до єдиного організаційного центру, на поліпшення умов життя трудящих у себе вдома і на зміцнення пролетарських республік в їх неминучій боротьбі з оточуючими їх капіталістичними державами.

Відзначаючи великі досягнення в галузі розв'язання національних проблем, все ж не слід нам закривати очі на те, що пережитки старого, коли панівна великоруська нація поневолювала малі народності, ще не повністю

ліквідовані. Нам доведеться ще боротися з цими пережитками. В національних республіках нам доведеться іноді ще перегинати палицю в інший бік. Ми знаємо, що на цьому ґрунті наші вороги знову будуватимуть свої марні надії на розлад між братніми республіками. Але цього розладу не буде. Ми свої суперечки розв'язуватимемо так, як заповідав нам наш великий вчитель Володимир Ілліч. Коли він починав створювати Союз Радянських Республік, вже тоді він цілком точно і ясно висвітлював і розв'язував національні проблеми. Крім пережитків великодержавного шовінізму з боку тієї чи іншої нації необхідно зазначити ще одне слабе місце, яке в процесі дальшої роботи доведеться не випускати з уваги. Це — пережитки колишніх методів надмірної централізації і бюрократичного затиску з боку апарату центральних установ. Цей пережиток централізованих апаратів даватиме ще себе взнаки, особливо в ті періоди, коли нашому господарству доведеться переживати напружені моменти.

Йдучи на створення єдиної централізованої союзнаї держави, радянські республіки цілком ясно висловили своє бажання забезпечити централізоване керівництво з боку союзних органів усіма найважливішими галузями народногосподарського життя з тим, щоб таким шляхом забезпечити максимальний розвиток усіх радянських республік і зміцнення могутності Союзу для відбиття будь-яких нападів з боку капіталістичних держав, у тому числі й буржуазно-поміщицької контрреволюції. Але разом з тим союзні республіки не можуть піти на те, щоб апаратний централістичний затиск призводив до ослаблення ініціативи окремих республік і загрожував розвитку господарської могутності даної республіки. Таким тенденціям апарату Союз та союзні республіки протиставляють дедалі чіткіше положення з основних питань спільної роботи. Так, минув майже рік з того часу, коли були схвалені основні положення, що регламентують бюджетні права Союзу і союзних республік, і сьогодні ми маємо рішення останнього з'їзду Рад, які поглиблюють ці бюджетні положення і розширюють права союзних республік.

На основі розмежування бюджетних прав, майнових прав і т. п. зростатиме і розвиватиметься самодіяльність окремих республік, вливатимуться нові могутні потоки

живої енергії у загальний потік будівництва союзної держави.

Нашим ворогам, капіталістичним державам, дуже хотілося б роздробити Союз і мати справу безпосередньо з кожною з радянських республік. Вони, як світові хижаки, хотіли б господарювати у кожній з радянських республік, як вони господарювали у Китаї, користуючись роздробленістю китайських провінцій і гострими суперечностями в політиці, яку проводили окремі китайські генерали. Ці сподівання імперіалістів будуть марні. Навпаки, Китай піде по шляху Союзу Радянських Соціалістичних Республік і в боротьбі з імперіалістами об'єднається в могутню державу.

Тим більше нам, робітникам і селянам радянських республік, слід завжди пам'ятати, що *тільки в союзі з братніми радянськими республіками кожна республіка зможе протистояти відкритим і прихованим махінаціям імперіалістів.*

Єдина Червона Армія Союзу Радянських Соціалістичних Республік, єдність зовнішньої політики, як в галузі дипломатії, так і в галузі зовнішньої торгівлі, єдині шляхи сполучення і засоби зв'язку, єдність цілого ряду інших загальносоюзних галузей роботи становлять основу для створення непохитної могутності радянських республік у зовнішніх відносинах.

Чим більше зростає наше господарство, чим ширше розвиваються наші операції всередині радянських країн і з зовнішнім світом, тим більше поправок доводиться вносити у положення про будівництво союзної держави, які були прийняті в перший період. Залишаючи основи цих положень непорушними, робітники і селяни разом з робітничо-селянською владою будуть й далі будувати своє життя так, щоб було більше єдності між усіма народами радянських республік, щоб ця єдність була зрозумілою і показовою для пригноблених імперіалістичними державами колоніальних народів, щоб ця єдність кликала нові мільйони трудящих на боротьбу за Радянську владу, за спільне будівництво життя на нових началах.

Нині в усіх кінцях світу імперіалізм розгортає свої воєнні операції.

Річниця Союзу, це свято трудящих радянських республік, ще раз повинна нагадати трудящим масам усіх країн, що тільки пролетарська революція, тільки панування пролетаріату в усьому світі усуне всі причини хижацьких нападів одних на інших, усуне причини світових воєн.

Союз Радянських Соціалістичних Республік — це захисник миру в усьому світі. Трудящі капіталістичних країн з кожним новим роком існування Радянського Союзу в цьому переконуються і переконуватимуться ще більше.

Боротьба за мир, боротьба за мирний господарський розвиток трудящих — ось лозунги Радянського Союзу та його внутрішньої і зовнішньої політики. І спроби буржуазії приписати Радянському Союзу якісь «імперіалістичні» наміри розвіються так само, як розвіялось багато наклепів, що зводились ворогами пролетарських республік на наш Радянський Союз.

В. Чубар

Про господарське будівництво*

Зростання народного господарства України

У нашому господарстві є кілька основних питань, які неминуче постають перед нами в зв'язку з безперервним господарським зростанням. На кожному з наших партійних з'їздів, на кожному з радянських з'їздів ми неминуче повинні ставити не одне, а ряд господарських питань. Неможливо вичерпати всі питання нашої економіки, нашого господарського будівництва на одному з'їзді, оскільки ми рухаємось вперед і зростаємо.

Господарство у нас розвивається в надзвичайно важких умовах, бо ми будуємо його на великому просторі в певному напрямі до соціалізму, оскільки ми змушені будувати наше соціалістичне господарство в оточенні капіталістичних держав.

У цих складних умовах недрогорядними, звичайно, є питання про те, чи справді ми зростаємо і як саме зростаємо. Чи зміцнюються соціалістичні елементи, чи нас заляхлює приватнокапіталістична стихія?

Відповідь на це питання слід шукати в наших цифрах. Звичайно, наше економічне становище зміцнюється. Ми, в цілому, це відчуваємо щоденно. Але небезпека того, що економічний розвиток може повернутися проти тих завдань, які ми перед собою ставимо, примушує нас прощупати більш уважно всі дані і факти, що характеризують стан і розвиток нашого господарства.

Щодо загального зростання нашого господарства, то воно для нас, для партії є безперечним. Тільки злісні вороги наші можуть твердити, що у нас стан продуктивних сил такий, коли доводиться штовпати Тришкин кафтан і

---

* Перероблена стенограма доповіді на IX з'їзді КП(б)У 10 грудня 1925 р.³²

коли відсутній будь-який рух вперед. Дані, які ми маємо про розвиток на Україні промисловості, сільського господарства, товарообороту, транспорту, фінансів, кредиту, бюджету свідчать про те, що в усіх цих галузях має місце певний поступовий рух вперед; і на Україні, де господарство було дуже зруйноване, де рівень, до якого ми спустилися, був набагато нижчим, ніж в усьому Союзі, темп цього руху яскравіший і міцніший, ніж в інших районах Союзу.

Візьмемо продукцію нашої української державної промисловості.

**Валовий оборот української державної промисловості
(в млн. крб. у довоєнних цінах)***

	В 1924/25 р.	В 1925/26 р.	Проц. зростання
Союзні трести	359	687	91
Республіканські трести . . .	192	335	75
Місцева промисловість . . .	59	86	46
По всій промисловості:	610	1108	82

З таблиці видно, що ми маємо по плану на 1925/26 р. зростання виробництва по валовому обороту в союзних трестах на 91 процент, в республіканській промисловості на 75 процентів і в місцевій промисловості — 46 процентів, а в середньому по всій важкій державній промисловості — на 82 проценти.

Сама структура окремих груп промисловості визначає ту чи іншу можливість зростання. Ми ставимо перед собою завдання домогтися більш швидкого зростання загальносоюзної важкої промисловості, тобто важкої індустрії, або тієї ділянки, яка для всіх нас є основною базою і хребтом нашого соціалістичного будівництва. Це необхідно для того, щоб основні підойми в галузі нашої промисловості, які можуть в дальшому рухати й очолювати економічно середню та дрібну промисловість, були більш міцними.

* Таблицю складено на основі даних промплану ВРНГ УСРР.

А загальний випуск продукції усією цензовою промисловістю України в 1924/25 р. по валовому обороту був, приблизно, на 43 проценти більшим, ніж в 1923/24 р., досягнувши, таким чином, 56,3 процента довоєнного рівня. На 1925/26 р. її зростання становитиме 69 процентів довоєнного рівня.

Стрибок дуже великий, але лякатися цього не доводиться. Можна сказати, що буде досягнуто не 69 процентів, а менше; можливо, ми матимемо 65 процентів або навіть менше — 60 процентів, але саме прагнення досягти 69 процентів, збільшити валовий оборот промисловості — не безгрунтовне, і те, що воно не безгрунтовне, я спробую довести у своїй доповіді.

Протягом наступного року промпланом ВРНГ передбачається збільшення кількості робітників у промисловості з 362 тис. чоловік до 468 тис. або на 106 тис. чоловік.

Поряд з промисловістю безперечне і зростання сільського господарства. Було уже опубліковано достатньо цифр, що характеризують зростання сільського господарства. Тут я відзначу тільки одне: посівна площа у нас в 1925 р. менша, ніж у 1916 р. на 0,4 проценти і на 14 процентів менша від середньої площі 1911—1915 років. Оскільки коливання в кожному році завжди мало місце на 1 або 1,5 проценти, то для порівняння береться середня цифра за кілька років.

Щодо кількості худоби в сільському господарстві, повинен сказати, що у нас в сільському господарстві худоби менше, ніж у 1916 році. У переводі на коней *кількість робочої худоби у 1925 р. на 22 проценти менше, ніж у 1916 році*. І поки що сільське господарство відновило і відновлює посівну площу не тільки за рахунок коней і волів, але й за рахунок експлуатації корів.

Валова продукція сільського господарства України змінювалась таким чином. (Див. таблицю на стор. 248).

Якщо валову продукцію сільського господарства 1923 р. взяти за 100 процентів, то валова продукція сільського господарства в 1925 р. у довоєнних цінах становить 134 проценти; на 34 проценти більше. А в сучасних червоних карбованцях — це зовсім інша картина — 269 процентів, тобто збільшення на 169 процентів.

	1923 р.	1924 р.	1925 р.
В млн. крб. (у довоєнних цінах)	1407	1338	1886*
В процентах	100	95	134
В млн. крб. (у сучасних цінах)	1145	2046	3083
В процентах (у сучасних цінах)	100	179	269

Очевидно, що загальна маса продукції зростає не так швидко, як зростає її вартість у сучасних карбованцях, що свідчить про диспропорцію між масою продукції та її вартістю. Це потрібно враховувати при будь-яких обставинах. Не слід зводити це кардинальне питання нашої економіки (питання про ціни на сільськогосподарську продукцію та її товарність) до політичної забастовки, до політичної боротьби селянства з робітничим класом.

Є чимало економічних передумов, які пояснюють цю диспропорцію. Але цілком ясно, що головною з усіх причин цієї диспропорції є дуже низький рівень техніки нашого сільського господарства.

Так само, як і в промисловості, *перед нами постає питання про поліпшення сільськогосподарського виробництва*: збільшення виробництва продукції, а тим самим збільшення її товарності і зниження її ціни. Це вимагає цілого ряду заходів, яких вживала партія і яких вживатиме у майбутньому.

Загальне порівняння зростання промисловості і зростання сільського господарства показує, що зростання має місце, і на його основі відбувається поліпшення добробуту селянства і робітничого класу.

Матеріальне становище робітників поліпшилось

Перше і основне — це зростання заробітної плати. Я повинен зробити тільки одне застереження перед тим, як перейти до порівняння теперішньої зарплати із зарплатою довоєнною.

* Для врожаю 1925 р. розрахунок зроблено з урахуванням втрат урожаю в результаті дощів, що пройшли в серпні й вересні.

Коли у нас Держплан і ВРНГ доповідають про співвідношення теперішньої зарплати з довоєнною, вони беруть одні цифри, а профспілки — інші. Коли я погоджував цифри перед доповіддю, мені стало ясно, що є два мірила. Перше — це довоєнна зарплата по всій промисловості — середній зарбіток на робітника, і друге мірило — по кожній галузі промисловості.

Якщо ми візьмемо всі галузі промисловості, в тому числі й цукрову, де сезонний робітник завжди мав низьку зарплату, то за даними Держплану співвідношення теперішньої зарплати з довоєнною змінювалось таким чином:

Реальна заробітна плата в українській промисловості у порівнянні з довоєнним рівнем, прийнятим за 100 процентів

1913	1924/25 р.											
	нов-тень	листо-пад	грудень	січень	лютий	березень	квітень	травень	червень	липень	серпень	вересень
100.0	79.4	68.3	68.5	66.4	64.1	70.6	68.6	70.4	75.0	96.9	96.7	—

Отже, заробітна плата в серпні досягла 96,7 процента довоєнної.

Якщо ж взяти співвідношення по окремих галузях промисловості, то тоді доведеться брати вищий вимірювальник, тому що, виключаючи цукрову промисловість і враховуючи важку індустрію, легку, шкіряну промисловість та інші, ми маємо більш високу середню довоєнну зарплату. Відповідно знижується і коефіцієнт, який показує співвідношення до цієї довоєнної зарплати. Коефіцієнт цей, за останніми даними, дорівнює, приблизно, 83 процентам.

Мені здається, що середній вимірювальник по заробітній платі не може нас задовольнити, хоч для нас середня заробітна плата це — цифра, потрібна для наших розрахунків. Вона має певний смисл при всіх підрахунках, оскільки треба рахувати, щоб не прорахуватись. Але для робітників важливою є реальна заробітна плата в окремій галузі промисловості, навіть на кожному підприємстві, і заспокоюватись тим, що у нас є таке співвідношення з до-

воєнною зарплатою, ми не можемо. Ми знаємо, що в кам'яновугільній промисловості співвідношення не досягає 63 процентів; у залізоробній — близько 66 процентів, у машинобудуванні (по ПМТ) — приблизно 92 проценти. У Сільмаштресті — інше співвідношення і т. д.

Тут можуть запитати: а куди тоді дивиться Центральний Комітет, коли існує таке розходження у зарплаті?

Пояснюється це трьома головними моментами: 1) певний темп зростання і зміцнення окремих галузей відбилися на збільшенні зарплати; 2) різний характер виробництва, різний рівень середньої кваліфікації робітників, навіть на окремих підприємствах; 3) реальний заробіток на окремих підприємствах, на одних він у значній мірі залежить від устаткування, на інших — від удоскопалень, від організації праці.

Вирівняти зарплату в усіх галузях промисловості — це справа неможлива, але прагнути до того, щоб підтягувати її на окремих підприємствах і в галузях, щоб не було провалів і розривів, — це необхідно робити і це можна робити на базі зростаючої промисловості, зростаючого виробництва, зміцнення фінансового становища цього виробництва, на базі цілого ряду інших моментів.

Зростання промисловості

В справі зміцнення промисловості ми маємо такий стан. Багато років ми весь час говорили, що у нас законсервовані підприємства, які стоять на охороні, які вимагають додаткових витрат і т. д., що ці підприємства осаджують, тягнуть за собою вниз тих, що працюють. В нинішньому році у цілому ряді галузей промисловості, я маю на увазі республіканські підприємства, ми мали, приблизно, 88 процентів використаних технічних можливостей промисловості. У 1925/26 р. при збільшенні технічних можливостей процент використання промисловості дещо інший.

Якщо в 1924/25 р. випуск продукції за існуючими тоді технічними можливостями становив 288 млн. довоєнних карбованців, я округляю цифру, то в 1925/26 р., завдяки введенню у дію нових підприємств і пуску нових цехів, завдяки збільшенню капіталовкладень, можливості зросли до 588 млн. карбованців. *За програмою передбачається*

підвищити використання технічних можливостей з 88 до 95 процентів.

Це дасть можливість нашій промисловості більш впевнено ставити цілий ряд проблем по підвищенню зарплати і здешевленню продукції, по поліпшенню виробництва і по підвищенню якості продукції і т. д.

На майбутній рік передбачено використати ці фактори для зниження собівартості, приблизно на 7 процентів — по республіканській і на 16 процентів — по місцевій промисловості.

Слід зазначити, що в справі *зниження собівартості* ми вступили у смугу досить значних труднощів. За рахунок чого ж ми зможемо знижувати собівартість? Очевидно, тільки за рахунок значного поліпшення устаткування і за рахунок загального підвищення продуктивності праці на базі поліпшення устаткування. Адже при тому навантаженні підприємств, яке є, ми вже не маємо можливості знижувати ціни за рахунок зменшення витрат через недовантаженість підприємств і цілий ряд інших недоліків, зв'язаних з перебоями у роботі.

Я наведу тут кілька цифр, які характеризують стан окремих галузей промисловості.

Так, у залізрудній промисловості при наміченому на 1925/26 р. видобутку в 215 млн. пуд. руди, ми матимемо 65 процентів виробітку порівняно з 1912 роком. У марганцевій промисловості при видобутку в 30 млн. пуд. — 200 процентів. По виробництву шкіри, при умові виконання програми, матимемо 395 процентів порівняно з 1912 роком. Тютюнових виробів порівняно з цим же роком — близько 200 процентів. У цукровій промисловості досягнемо 79 процентів середнього виробітку за довоєнне п'ятиріччя. І так в цілому ряді інших галузей. Плугів і бункерів у 1924/25 р. по всій ценовій промисловості було випущено 167 тис. штук, а на 1925/26 р. тільки по держпромисловості, у тому числі і місцевій, передбачено виготовити 258 тис. штук, або 171 процент, сіялок — 188 процентів, жнивварок — 218 процентів, молотарок — 136 процентів і т. д.

Як бачите, у кожній галузі промисловості ми ставимо завдання як найдоцільніше використати наявні досягнення.

Це зростання промисловості супроводжується зростанням товарообороту і транспорту. Порівняно з довоєнним рівнем транспорт завантажений майже на 50 процентів. Напії залізниці за останній рік дали приріст перевозок вантажів в середньому на 31 процент. Про що це свідчить? Це свідчить про те, що в нашому господарстві продовжується зростання циркуляції товарів. Це зростання обслуговується значним зростанням банківського кредиту, який з 107 млн. крб. на 1 жовтня 1924 р. збільшився до 245 млн. крб.— на 1 жовтня 1925 р., тобто на 133 проценти.

На протязі року ми пережили кілька періодів. Перший період — на початку року, коли кредиту не вистачало нікому. Обстановка була надзвичайно складною. І наприкінці року, коли кредиту було достатньо. Це було зумовлено перспективою на сприятливі умови реалізації врожаю, і скарг на нестачу кредиту не було чути.

Відновлення капіталу

Як використовується це нагромадження у нашому господарстві? Чи справді ми реально нагромаджуємо кошти, чи розтринькуємо їх, як схильні думати деякі товариші? Ми можемо сказати, що у нас закінчився процес проїдання капіталу і відбувається процес його нагромадження заново. Ось цифри по нашій українській промисловості.

Щорічно основний капітал республіканської промисловості зменшується на 15,6 млн. карбованців. На капітальні роботи у ній було витрачено в 1923/24 р. 10 млн. карбованців. Отже, в зазначеному році ми були неспроможні покрити капітальними витратами природне зменшення основного капіталу. В 1924/25 р. було витрачено 22 млн. крб. проти природного зменшення в розмірі 15,6 млн. карбованців.

При щорічному зменшенні основного капіталу в загально-союзних трестах України в розмірі 59 млн. крб. на ремонтно-відбудовні роботи було витрачено 40 млн. крб. у 1923/24 р. і 67 млн. крб.— в 1924/25 році.

Це свідчить про відбудовний процес, про те, що витрата основного капіталу припинена. І якщо фінансові плани на 1925/26 р. будуть виконані, то ми матимемо нове, ще більш значне зростання капітальних витрат. Відбудовний

процес триватиме. У цьому ж році відбудову в решті галузей промисловості можна вважати закінченою. Звичайно, недобір становитиме процентів 3—4, а можливо й трохи більше. Але цей недобір у середніх цифрах не зможе змінити загальної картини відбудовного процесу як у промисловості, так і в сільському господарстві.

У межах цього основного капіталу, який у нас був, цей *відбудовний процес можна буде вважати закінченим* в основному і цілому у нинішньому операційному році. Не можна вважати, що ми досягли в усіх галузях промисловості буквально таких розмірів відбудови, які були до війни. Цього не буде тому, що структура нашого господарства в значній мірі змінилася.

Транспорт

Щодо транспорту, то справи з відбудовою тут гірші. За останні роки ми не досягли навіть 30 процентів покриття зносу основного капіталу транспорту. *У цій ланці нашого господарства тепер, незважаючи на загальне благополуччя, становище залишається досить напруженим.* Уже в цьому році, коли всі говорять, що план заготівель виконується недостатньо, транспорт був завантажений повністю.

У майбутньому зростання нашого господарства в значній мірі упиратиметься в недостатні ресурси транспорту.

Житлове будівництво

Щодо відбудови житлового фонду. При щорічному зменшенні житлового фонду, яке визначається в 36 млн. червоних карбованців, на ремонт і житлове будівництво з міського фонду було витрачено в 1923/24 р. 20—23 млн. крб., а в 1924/25 р.— 37—40 млн. карбованців. Однак, для нормального збереження житлового фонду, для його відбудови відповідно до збільшення кількості населення, необхідно буде щорічно витрачати близько 100 млн. карбованців.

Наші органи, які займалися житловим будівництвом, зокрема Комітет сприяння житлобудівництву, розробив план, за яким треба буде витрачати щорічно 68 млн. крб.

на робітниче будівництво, щоб забезпечити житлом робітників наміченого складу. Якщо ж взяти 10-річний план житлового будівництва, то для його виконання необхідно буде витратити 680 млн. карбованців. Звичайно, це питання дуже велике і болюче, тому тут необхідно буде докласти величезних зусиль, щоб житлова криза не гальмувала зростання нашої промисловості.

Бюджет і фінанси

Переходжу до питань бюджету. Зростання бюджету України характеризують такі цифри: в 1924/25 р. зростання українського районного бюджету становило 41,5 процента по доходах і 60,5 процента — по витратах порівняно з 1923/24 роком.

Я зробив ці розрахунки по районному бюджету, щоб відповідно до зростання бюджету республіканського, при зміцненні бюджету загальносоюзного, який дедалі повніше охоплює наші плани і господарські розрахунки, відзначити й зростання районного бюджету, в створенні якого брали участь широкі маси селянства. На 1925/26 р. райбюджет по доходах і витратах намічено у розмірі 55 млн. карбованців.

У формуванні бюджету для нас велике значення має сам підхід до цієї справи. До останнього часу бюджет створювався, виходячи з наших фінансових можливостей, твердо дотримуючись їх рамок, які недостатньо чітко розмежовували загальносоюзний бюджет від бюджету республіканського і місцевий бюджет від бюджету державного і т. д. За останній час уточнення в цій галузі дають певний плюс.

Ми ставимо перед союзними органами питання про те, що республіканський бюджет повинен ближче підходити до тієї ролі, яку відіграє бюджет загальносоюзний у розумінні охоплення всіх галузей господарства. Крім звичайних витрат і доходів, ми наполягаємо на тому, щоб в республіканський бюджет були включені надзвичайні витрати на відбудову сільського господарства, на відбудову нашої республіканської промисловості, на задоволення наших надзвичайних потреб. Вже є рішення Союзного Раднаркому схвалити наші пропозиції.

Система побудови бюджету вступає у нову фазу.

Республіканський бюджет

1924/25 рік	1925/26 рік по бюджету, затвердженому ВУЦВК
114. 505 752 крб.	165. 443. 307 крб.
У тому числі на соціально-культурні потреби (паркомати: освіти, охорони здоров'я, соцзабезпечення і праці)	
26. 523. 085 крб.	43. 086. 835 крб.

Бюджет дедалі більше починає набувати характеру планового передбачення, планового поєднання витрат господарських і виробничих з витратами на культурно-соціальні та адміністративні потреби.

У питанні бюджету в нас на Україні відбувалися і відбуваються численні дискусії про те, чи може наш бюджет бути таким, щоб у Москві не викреслили жодної сотні тисяч карбованців. За минулий період ми закріпили за Україною шляхом розподілу доходних джерел певні позиції.

Але чи можна ставити питання так, що наш бюджет, який дедалі повніше охоплює наш господарський план, повинен бути незалежним, не пов'язаним із загальносоюзними потребами, з загальносоюзними можливостями. Цього ми зробити не можемо, на такий сепаратизм і відрив від загальносоюзного пролетарського господарського фронту і плану ми не підемо, а можемо лише сказати, що уточнення, які робилися до цього часу, повинні мати місце й надалі, щоб міцніючий наш бюджет був більш чітким і більш ясним. *Але принципово ми завжди стоятимемо на тій точці зору, що він повинен бути пов'язаним із загальносоюзними можливостями, з загальносоюзними розрахунками і планами.*

Коли ми в цьому році складали бюджет, то в нас було дуже сильне бажання побудувати його відповідно до потреб, виявити потреби на всі 100 процентів. Білоруські товариші приблизно так і зробили. Вони подали бюджет, який у 4 рази скоротили в союзних органах. Цього ми не зробили. Ми склали бюджет на 165 млн. крб., який тепер скорочений на 5—7 млн. карбованців. Звичайно, ми займали позицію нібито неправильну у тому розумінні, що

не вказували усіх потреб, затушовували інші потреби перед Союзом. Але смішно про це говорити. Не можна в Союзі виявити наші потреби, не враховуючи можливостей нашого загальносоюзного бюджету. Цей принцип порівняння з реальними можливостями слід проводити у житті й надалі, щоб не мати дефіцитного бюджету.

До цього часу виконання бюджету пов'язувалось з існуванням єдиної загальносоюзної каси. Ми ставимо питання, щоб виконання бюджету здійснювалось по лінії виділення касової наявності доходів і витрат у кожній республіці. Це має свої плюси і свої мінуси. Одержуючи класову відособленість, ми при будь-яких лишках одержуємо у неподільне своє користування ті чи інші кошти. Але у тому випадку, коли у нас трапляється недобір, виникне яка-небудь неув'язка, тоді доведеться звертатися за підтримкою до Союзу братніх республік, щоб вийти із скрутного становища.

Одним словом, цей перехід до касової самостійності покладає на нас велику відповідальність за планове визначення розмірів республіканських доходів та видатків і особливо за їх виконання.

Наведу кілька цифр про купівельну спроможність нашого карбованця. Коли на основі господарського зростання розроблявся наш план відбудови, завантаження підприємств і транспорту, задоволення всіх наших культурно-соціальних потреб, виконання бюджету, — то все це пов'язувалось з цілим рядом основних проблем і насамперед з тим, щоб це не відбилосся на вартості нашого червінця.

У нас на Україні коливання червінця в минулому році було порівняно значним. Лобанов на одних зборах говорив, що наш червінець полетить униз і через це усі наші цифри і викладки не є реальними.

Ми знаємо, що без здорового господарства не може бути й здорової грошової одиниці, але ми знаємо також і те, що при здоровому господарстві нездорові явища у грошовому обороті можуть бути тільки в результаті тимчасових коливань, тимчасових прорахунків, і даремно Лобанов з властивою йому панікою спішить проспівати відхідну червінцю. Червінець значно стійкіший, ніж сам Лобанов.

Купівельна спроможність червінця на Україні у трав-

ні-червні доходила до 45—47 коп. по оптовому індексу Держплану; тепер, на 21 листопада, вона досягає 54,8 копійки. Очевидно тоді, у травні-червні, коли купівельна спроможність червінця була нижчою, небезпеки було більше. Але тоді про це говорили менше і, можливо, це пояснюється тим, що тоді не було партійного з'їзду і цьому питанню приділялось недостатньо уваги.

Тепер питання про нашу грошову одиницю, про червінець, зводиться до того, що деякі хитання червінця, завдяки підготовці до хлібозаготівельної кампанії і включенню значних сум грошей в оборот, повинні були мати місце при затримці товарообороту, при затримці реалізації врожаю.

Важелі в руках держави

Важелі промисловості

При розгляді цих загальних цифр мимоволі постає інше питання — питання про те, в кого у процесі відбудовного періоду, що закінчується, знаходяться важелі впливу на наше господарство? В чіях вони руках?

Цифри про співвідношення державного, приватного і кооперативного капіталу свідчать про те, що основні важелі знаходяться в наших руках, в руках пролетарської держави, яка будує свою систему соціалістичного господарства.

Якщо ми візьмемо валовий оборот ценової промисловості України по групах, то ми побачимо таку картину:

Розподіл валового обороту ценової промисловості по контрагентах у процентах

	1922/23 р.	1923/24 р.	1924/25 р.
Державна	86	85,9	89*
Кооперативна	5,3	5,9	5,1
Приватна	8,7	9,1	5,9

* За даними за 1, 2 і 3 квартали.

Отже, в 1922/23 р. державна промисловість у валовому обороті займала 86 процентів, кооперативна — 5,3 процента, приватна — 8,7 процента, а в 1924/25 р. держпромисловість займала 89 процентів, кооперативна — 5,1 процента і приватна — 5,9 процента.

Здавалося б, що при більш швидкому обороті приватних коштів, розміри яких значно менші і які скоріше обертаються, повинно б спостерігатися зростання приватної промисловості і захлестувати держпромисловість. А виявляється, що цього немає. *Відбувається зниження проценту участі приватної промисловості у валовому обороті ценової промисловості України.*

За кількістю підприємств і двигунів, за даними нашого ЦСУ за третій квартал цього року, діючі державні підприємства налічують 1125 одиниць з двигунами в 510 тис. кінських сил; кооперативні — 348 одиниць з двигунами потужністю в 11,7 тис. кінських сил; приватні — 420 одиниць з двигунами в 18,9 тис. кінських сил. Середній добовий списочний склад робітників у державній промисловості — 314 тис. чоловік, у кооперативній — 11800 і в приватній — 7100 чоловік.

При більшій кількості приватних підприємств робітників там менше, оскільки головна їх маса — це мукомельні підприємства, де кількість робітників на кожному з них менша.

Мукомельний стан на Україні визначається такими цифрами за числом підприємств у процентах: держпідприємств — 24,7 процента, кооперативних — 25 процентів і приватних — 50,3 процента; по двигунах: держпромисловість — 40,9 процента, кооперативна — 20,7 і приватна — 38,4 процента; по продукції — держмукомелля дає 49,5 процента, кооперативне — 17,4 і приватне — 33,1 процента.

Важелі торгівлі

У товарообороті по торговельній сітці ми маємо таке співвідношення. (Див. таблицю на стор. 259).

Якщо в першому півріччі 1923/24 р. в оптовій торгівлі приватний сектор займав 32,3 процента, то в першому півріччі 1924/25 р. — 16,9 процента; в оптово-роздрібній відповідно 58,2 процента і 33,3 процента; в роздрібній — у першому випадку — 94,4, у другому — 90 процентів.

Розподіл усієї торговельної сітки по контрагентах

	1 півріччя 1923/24 р.			2 півріччя 1923/24 р.			1 півріччя 1924/25 р.		
	держав.	кооп.	приват.	держав.	кооп.	приват.	держав.	кооп.	приват.

В процентах

Оптов.	50,5	17,2	32,3	56,4	21,2	22,4	57,5	25,6	16,9
Опт.-роздрібн.	23,6	18,2	58,2	22,8	23,6	53,6	30,5	30,2	39,3
Роздрібна	1,3	4,3	94,4	1,9	4,3	93,8	3,5	6,5	90,0
Загалом	2,5	5,0	92,5	3,3	5,2	91,5	5,3	7,7	87,0

Не так швидко відбувається витіснення приватного торгівця з товарообороту, особливо коли ми візьмемо хлібозаготівлі.

У 1924/25 р. приватні заготівники, за даними Наркомвнутторгу, закупляли 35 процентів від загального обсягу хлібозаготівель, причому вони заготовляли найбільш вигідні і найбільш цінні культури. За даними Держплану основні заготівники у тому ж 1924/25 р. заготовляли на Україні 62 проценти. У 1925/26 р. передбачено, що держава заготовлятиме 71 процент, а приватні заготівники — 29 процентів. Чи вдасться це здійснити? Мабуть, приватний капітал цю частку в хлібозаготівлях збереже.

У біржовому обороті, вираженому в карбованцях, приватні особи в 1923/24 р. брали участь у покупках в розмірі 9,1 процента, а в 1924/25 р. — 8 процентів. У 1924/25 р. їх частка зменшилась. Участь приватних осіб у продажу за ті ж самі періоди становила 6,8 і 4,0 процента.

Очевидно, що загальне зростання біржового товарообороту визначається зростанням державної і кооперативної торгівлі при зменшенні участі приватних осіб. Не можна, звичайно, брати цю цифру за абсолютно точне відобра-

жешня усієї картини, оскільки не всі біржі враховуються і не всі угоди проходять через біржу.

Та обставина, що в організованій торгівлі приватний капітал ослаблює свою участь, вимагає від нас вивчення цього явища.

Ми вважаємо, що за останній період мало місце зміцнення позицій державної торгівлі і кооперації в товарообороті.

Можна проілюструвати і розмір приватного капіталу в кредитній, банківській справі. Головні кредитні організації, які є приватними, це — товариства взаємного кредиту. Число їх зростає. Якщо на 1 жовтня 1924 р. їх було 29, то на 1 вересня 1925 р. їх стало вже 66.

Середній баланс товариств був у розмірі 74,2 тис. карбованців. На 1 жовтня 1925 р. — 130,4 тис. карбованців. Наші кредитні установи на 1 серпня видали кредит товариствам взаємного кредитування у розмірі 1,6 процента від загального кредиту, виданого нашими банками. Товариства взаємного кредиту мали разом з кредитом, одержаним від нас, і з вкладами приватних осіб на той самий строк 7 млн. крб. у числі тих 200 млн. крб., які перебували в обороті наших кредитних організацій. Тому *ми можемо вважати, що наші позиції в галузі фінансів і в галузі кредитної справи не тільки не втрачені, але й навряд чи можуть бути втраченими при такому співвідношенні між державним і приватним капіталом.*

Промисловість, торгівля, фінанси — ці основні важелі знаходяться в руках пролетарської держави. Якщо до цього додати залізниці, монополію зовнішньої торгівлі, то певнено можна сказати, що *з боку приватного капіталу, з боку приватнокапіталістичного господарства нашому соціалістичному господарству тепер небезпека не загрожує.*

Звичайно, ми не можемо вважати, що небезпеки взагалі немає. Треба враховувати, що приватний капітал швидко обертається, що він може здійснювати нагромадження скоріше, ніж ми. Але не слід лякатися цього, не можна змінювати нашу політику, відмовлятися від непу і переходити до того, щоб тільки самим розвивати наше господарство.

*Труднощі зростання та шляхи їх
подолання**Недоліки хлібозаготівельної кампанії*

Слід зазначити, що при всій могутності, при всій силі цих важелів вони все ж таки в нашій практиці часто відмовляють в дії тоді, коли це необхідно.

Взяти хоча б практику цього року. Ми свої важелі не зуміли зміцнити настільки, щоб пов'язані з реалізацією врожаю труднощі усунути повністю. Тут, правда, слід сказати, що були прорахунки, прорахунки у самих розмірах урожаю. Виникає питання, — а хто ж це допустив: центр, планові органи, ЦСУ і т. д.?

Треба сказати, що прорахувалися всі, оскільки визначення врожайності йде з самого низу — від статистичного працівника району й до самого верху. Коли враховували урожай, враховували його, мабуть, без перебільшення.

Звичайно, самі методи обліку, якими ми користувалися, мають недоліки. Вони не дають через 2—3 тижні після проведеної роботи такого обліку, на базі якого можна було б скласти оперативний план. Коли ми його склали, в цей час були одержані додаткові дані.

Ми склали спочатку один оперативний план, потім довелось його значно збільшити, оскільки на всіх з'їздах, конференціях і пленумах всі говорили про те, що врожай великий, і найголовніше — потрібно дати якомога більше товарів. На пленумі Харківського губкому один товариш говорив, що слід було б виділити гроші на хлібозадаткові операції.

Ми почали складати плани у напрямі того, щоб не допускати катастрофічного зниження цін. Ми в своїх планах навіть розасигнували гроші на хлібозадаткові операції, знаючи, що товарів недостатньо.

Погано це було чи ні? Це було непогано, оскільки у кінцевому підсумку ми мали б значно більше труднощів як економічного, так і політичного характеру, коли б ціни почали падати і селянин зовсім перестав купляти наші товари, тому що знизити ціни на них протягом двох тижнів ми б не змогли. Основний підхід до того, щоб врахувати в цій операції інтереси селянина, був правильним.

Не повністю врахували, недооцінили тих труднощів, які виявилися у селянському господарстві під час збирання підвищеного врожаю. Пам'ятаю, у вересні я їздив у Мелітопольський округ; там йшла молотьба, коли у степу ще лежали копиці, бо селянин не вивозив хліба, а чекав молотарки або того часу, поки звільниться кінь. Цих факторів — нестача інвентаря, невідповідність устаткування селянського господарства до підвищеної врожайності — не можна недооцінювати.

Повторюю, що в нашій роботі мав місце ряд прорахунків, які в календарному порядку дають себе ознаки. Тов. Чернов правильно висвітлив питання, заявивши, що катастрофічного становища немає. Хоч би й тепер взяти наші ціни на хліб. Жито коштує від 48 коп. до 1 крб. 20 коп., до 1 крб. 65 копійок. Звичайно, тут є недоліки в тому, що хлібозаготовачі, по-господарському маневруючи, недостатньо чітко і вміло працювали.

Я не буду детально зупинятися на інших питаннях, скажу тільки, що при маневруванні наявними у нас засобами ми де-не-де прорахувались. Взяти хоча б мережу заготовачів. Був період, коли в зв'язку з продажем хліба за кордон надійшла телеграма з центру — заготовляйте будь-що, лише б не затримувати пароплави та їх навантаження.

Вказували на те, що пароплави простоювали і за це доводилось платити гроші. Дійсно, доводилось платити, тому що намагання якомога швидше одержати товари примушувало давати такі розпорядження. Потім довелося звужувати і згортати плани. І вийшло, що коли на 1 серпня було 891 хлібозаготівельний пункт, то на 11 листопада, за даними Комвнутторгу, ми зменшили їх кількість до 532, тобто мережу довелося скоротити на 41 процент.

Крім всього цього, ми дуже прорахувались з претензіями, які нам пред'являли селяни.

Ми не хотіли шляхом сільськогосподарського податку, шляхом стягнення страхування, страхових платежів, шляхом повернення насінневих позик натискувати на селянське господарство і стягувати хліб на ринок у той час, коли ми, розраховуючи на падіння цін, готувались проводити хлібозакладні операції і зберігати хліб у селян.

Тут прорахунок у нас на Україні зводився до того, що приблизно 30—40 млн. крб. селянських платежів можна було б пересунути з 1 листопада на 1 жовтня, або, в крайньому разі, на 2 тижні — на 15 жовтня. Чи можна було це зробити? Чи можна було у вересні, коли почали відчуватися ці труднощі і коли у нас ціни стабілізувались, — а в жовтні вони почали падати, — чи можна було це зробити?

Ось середні ціни у вересні. Ціна на пшеницю в середньому по Україні знизилась від 1 крб. 70 коп. до 1 крб. 62 коп., на жито — від 99,4 коп. до 99,2, копійок. У степовій зоні ціна на пшеницю знизилась в середньому від 1 крб. 62 коп. до 1 крб. 48 коп., на жито — від 95 коп. до 87 копійок. При деякій тенденції на зниження цін переглядати зобов'язання селян і строки селянських платежів було б нераціонально. Адже селянин тоді почав би політично розцінювати цю справу так: що його смикають, тому що йому, відповідно до закону, визначені такі-то строки, а тут, як видно, не витримали і почали їх змінювати.

Таке становище було б неприпустимим, і на цьому Радянська влада лише б програла, а партія виявила б зайву нервовість. Хоч якими неприємними є труднощі економічного характеру, але ще більш неприємно було б поривати з селянином, всеяти в нього впевненість в тому, що Радянська влада свої плани, свої рішення може змінювати як їй завгодно.

На цьому ґрунті міг би створитися той настрій, який у селянина ще не зжитий, а саме: селянин подумав би: «Як я можу купити четвертого коня, коли завтра у мене по декрету можуть його забрати; як я можу засіяти ще одну десятину землі, коли врожай з неї може до мене не попасти». Цей настрій селянства був нами врахований.

Нестача промислових товарів

Щодо постачання товарами, то ми порушили питання перед союзними органами, щоб промислових товарів дати якнайбільше. Але що могли там зробити? Могли зробити одне: не маючи достатньої кількості своїх товарів, могли закупити їх за кордоном за рахунок продажу

хліба майже на пні. Коли виявилось, що хліба не могли зібрати і коли довелося оплачувати закордонні замовлення, то стався перебір.

Наскільки наша промисловість задовольняє запити і наскільки вона може їх задовольнити?

За попередніми наближеними начерками торгового плану НКВТ ми маємо таку картину: при умові випуску товарів попит споживачів становитиме 1130 млн. крб., а в 1925/26 р. вся промисловість, включаючи всесоюзну, місцеву, приватну, кооперативну та кустарну, випустить товарів на 998 млн. крб., або приблизно на 1 мільярд. Не вистачає товарів на 130 млн. крб., тобто, приблизно 10—12 процентів.

Коли б у нас повністю переміт соціалізм, то ця нестача в 10—12 процентів була б безболісною. Але коли у нас існують умови ринку, умови купівлі і продажу, комерційні інтереси, то виходить, що в одному районі не вистачає 10 процентів, а в іншому районі 90 процентів товарів.

А оскільки календарний строк випуску товарів також не збігся з реалізацією врожаю, то, природно, з товаром ми маємо досить значні утруднення. Здавалося б, що при тому місці, яке займає у товарообороті державна і кооперативна торгівля, ми могли б ліквідувати створений на цьому ґрунті ажіотаж, але про нього я говоритиму, коли перейду до практичних завдань в галузі нашої торгівлі.

Я вже зазначав, що затримка з реалізацією врожаю в значній мірі пояснюється нестачею інвентаря, невідповідністю устаткування сільського господарства в разі підвищеної врожайності. Взяти хоча б сільгоспмашини. Випуск наших машин не задовольняє потреби в них. Приблизно 30 процентів потрібних машин необхідно ввозити з-за кордону.

Через недостатній рівень розвитку нашого виробництва, через нестачу товарів ввіз їх здійснюється в межах наших фінансових можливостей, відповідно до можливостей експорту. Про український баланс зовнішньої торгівлі я тут не говорю, оскільки він не є характерним.

Але щоб важіль монополії зовнішньої торгівлі використовувався повністю, потрібно, насамперед, розв'язати питання про активність балансу зовнішньої торгівлі, *питання про те, що саме ввозити і скільки ввозити.* Це пи-

тання може бути розв'язано в одному напрямі: цей важіль монополії зовнішньої торгівлі повинен бути використаний для всебічного збільшення випуску нашої продукції, для заповнення ринку товарами, яких не вистачає, і для ввозу виробничого устаткування.

Проблема капіталу для промисловості

Крім цих труднощів були у нас ще труднощі в іншій галузі — в промисловості. Звичайно, зростання нашої промисловості в 1924 і 1925 роках було досить значним, але продукції не вистачало, ринок вимагав більш широких планів. На 1925/26 р. плани розгорнулися досить широко, хоч не можна сказати, щоб вони склалися без урахування можливостей. Загальні контрольні цифри були враховані.

Передбачався такий розподіл коштів: на Україні союзнi і республіканські підприємства, а також місцева промисловість, за планами вимагали витрат на капітальні роботи і на нове будівництво в сумі 277 млн. крб (з мільярда карбованців у загальносоюзному масштабі), тобто передбачалося збільшення основного капіталу на 38,8 процента порівняно з існуючим і на 282 проценти порівняно з витратами попереднього року. Розподіл їх на окремі потреби такий: на житлове будівництво — близько 50 млн. крб., на нове будівництво — 72 млн. крб., на нове устаткування — 68,5 млн. крб., на будівництво нових заводів — 38 млн. крб. і на капітальний ремонт приблизно 48 млн. карбованців.

Звичайно, ми знаємо, що необхідно розгортати промисловість. Ми знаємо, що основний важіль, за допомогою якого ми впливатимемо і на ринок, і на сільське господарство і закріплюватимемо наші соціалістичні позиції — це велика промисловість. Але коли ми ці цифри порівняли з тим, скільки сама промисловість має засобів, то виявилось амортизаційних відрахувань тільки на 60 млн. крб., решта ж — за рахунок прибутків, а за рахунок прибутків ми можемо набрати лише мільйонів 15—20. Основна маса — це дотації і довгостроковий кредит — 138 млн. крб., комерційний кредит та інші джерела — близько 60 мільйонів. Отже, головна маса коштів повинна йти з держбюджету.

Ось ще деякі цифри, які цікаво порівняти, коли ми підходимо до питання — звідки ж брати гроші для промисловості. Наша республіканська промисловість за фінансовим планом на 1925/26 р., розробленим ВРНГ, повинна дати у бюджет, не рахуючи податків і акцизу, 14—15 млн. крб., податок і акциз — 60 млн. крб., причому головне — це акциз, а вимагається з бюджету та від позик господарської відбудови в основний капітал — 47,5 млн. карбованців. Співвідношення нібито сприятливе. Але погляньмо далі, яке співвідношення у нашій важкій промисловості? Донбасвугілля в 1925/26 р. дасть державі приблизно 14 млн. крб., а вимагатиме прямої дотації для капіталовкладень — 44 млн. карбованців.

По цілому ряду трестів можна було б навести аналогічні співвідношення. Звідси випливає, що велика промисловість, яка підходить або, вірніше, вже підійшла до використання наявних у неї основних капіталів, вимагав вкладення величезних коштів. Ми не можемо ці кошти тільки перерозподіляти між окремими галузями промисловості. Їх не вистачає.

Значить, необхідно шукати кошти у зростаючого сільського господарства, і тому, натискаючи на наші важелі, доводиться оглядатись на те, звідки і яким шляхом ми ці кошти для капіталовкладень братимемо, звідки і яким шляхом ми можемо найбільш планомірно, найбільш гладко це завдання розв'язати.

Труднощі зростання нашої промисловості саме до цього і зводяться. Питання про те, звідки і як брати ці кошти, переходить в ту площину, що їх треба брати й від самої промисловості, і від бюджету, в якому і торгівля зовнішня та внутрішня, і сільське господарство займають значне місце.

Тов. Дзержинський на з'їзді металістів порушив дуже велике і важливе питання про те, як повинна нагромаджувати засоби наша промисловість. Є така думка, щоб нагромаджувати за рахунок підвищення цін на продукти, оскільки кон'юнктура сприятлива. Є ще й така думка, що продукцію слід продавати дорожче, тоді промисловість матиме кошти.

Тов. Дзержинський вважав, і я з ним цілком згоден, що по цьому шляху ми йти не можемо. В цілому ряді га-

лузей промисловості ми не зможемо зменшити випуск продукції. Тому необхідно поліпшити використання того капіталу, який тепер можна знайти всередині промисловості. *Кілька десятків, а можливо й сотень мільйонів карбованців можна викроїти шляхом прискорення обороту капіталів у промисловості.*

Звичайно, в цьому році кожний може говорити про те, що промисловість недостатньо розвинута, що слід було б ще раніше розгорнути її на основі державної допомоги, тобто у кінцевому підсумку за рахунок селянства.

Але тут небезпека двостороння: не давати селянству, не забезпечити головній масі бідняцького та середняцького господарства з боку держави можливості збільшувати свій споживчий попит — було б значно гірше. Не звертати уваги на селянський попит було б загибеллю для промисловості, *оскільки наша промислова продукція має основну базу — базу селянського споживання.* Звичайно, значна частина промислової продукції йде на відтворення засобів виробництва, на устаткування для промисловості, на відбудову транспорту і т. д.

Чи можна нашу економічну політику будувати так, щоб забути про основну базу у споживчому попиті і займатися тільки збільшенням основного капіталу? Для цього у нас немає ресурсів.

Звичайно, коли б ми своєчасно одержали іноземні кредити і коли б ми розраховували мати концесійний капітал, то ми могли б більш вільно маневрувати в той чи інший бік.

Ми — за ділові концесії

Наша концесійна політика зазнає обстрілу з боку окремих товаришів. Одні говорять про те, що концесійна політика здійснюється не досить енергійно, інші заявляють, що ми надто розперезалися, тому що віддали Ленські приїски, чіатурський марганець і т. д.

У нас на Україні поки що нічого не віддали. Ми не думаємо, що це цілком правильно. Але це вселяє у нас впевненість в тому, що ми своїми засобами розвиваємось досить швидко, щоб не шкодувати, що ми нічого не віддали в концесію.

Але коли б який-небудь концесіонер погодився мільйонів 20—30 вкласти у будь-який тракторний завод чи ще в якесь інше підприємство, ми б не відмовились і створили йому максимально вигідні умови.

Ми за концесії, але за концесії ділові.

Два роки торгувались за чатурський марганець і за Ленські приїски. На Україні років два тому був один претендент для взяття у концесію криворізьких рудників, але не витримав, тому що у нього бази не було.

Коли б були позики, кредити і концесійний капітал, то можна було б розгорнути справу значно ширше, ніж тепер. А тепер нашу промисловість необхідно тримати у тісному зв'язку із зростаючим сільським господарством.

Наші можливості обмежені, і, виходячи з цих можливостей, ми повинні робити розрахунки таким чином, щоб прискорити зростання сільського господарства, підтримати і підвести надійну базу під розвиток нашої промисловості.

*Зв'язок із світовим господарством
повинен диктуватися не потребами,
а надлишками*

У партійній пресі дискутувалося питання про те, що ми, розгортаючи і зміцнюючи своє господарство, зв'язуємо його із світовим господарством, зміцнення зв'язків з яким одночасно таїть в собі ряд небезпек, оскільки світове господарство має стихійні тенденції, вагання, і при тому чи іншому звуженні ринку ми самі себе битимемо. Звичайно, на це питання слід дати досить чітку відповідь.

Якщо при наших злиднях, при відсутності у нас ресурсів, при нестачі всяких запасів, при недостатній дії наших основних важелів ми включатимемося необачно у світове господарство і переплітатимемося з ним, то цей удар буде неминучим.

Але ми включаємось в нього нині з нужди, включаємось, щоб використати ці зв'язки для зміцнення тієї чи іншої галузі нашої роботи, щоб одержати товар, устаткування, продати ту чи іншу частину сировини чи хліба. Надалі наша політика повинна бути іншою. *Вона повинна зводитись до того, щоб необхідні зв'язки із світовим господарством диктувались не нуждою, а надлишками.*

Не можна робити так, щоб необхідні угоди укладалися в останній момент. Треба ввести сувору плановість. Не за три тижні до вивозу на ринок закупувати товар, коли вже хліб почали молотити, а треба заготовляти товари хоча б за рік. Коли це буде можливо? Це буде можливо тільки на основі нашого дальшого зростання.

Не думаю, щоб наші планові органи у майбутньому допустили, щоб ми виступали на світовому ринку, зв'язувались із світовим господарством так само, як нам доводилось робити у попередні роки.

Постанова ЦК партії про об'єднання наркоматів зовнішньої і внутрішньої торгівлі має на увазі саме запровадження в нашій торгівлі великої плановості і системи, чіткої погодженості у врегулюванні внутрішнього і зовнішнього ринку. Менше зайвої поспішності, більше погодженості в цій галузі роботи — ось завдання на найближчий період.

Другий важливий момент полягає в тому, що в ці операції залучається більш широка група наших господарських організацій. Це плюс, оскільки це могло відбутися тільки на базі зростання нашого господарства. Згадайте, що говорив товариш Ленін в той час, коли наша економіка була ще злиденною. А саме: не можна нашому розореному господарству вільно й широко зв'язуватися із світовим господарством, бо нас можуть скупити по частинах. Тепер цей зв'язок розширюється, оскільки кожна окрема операція на світовому ринку стала міцнішою, ніж наші загальні зовнішні зв'язки 2—3 роки тому.

Потрібне вміле використання приватного капіталу

Наступне питання, яке також пов'язане з нашими труднощами і на якому слід зупинитися, яке мов би дістало певне спрямування в наказі т. Дзержинського, — питання про боротьбу з спекуляцією, про роль приватної торгівлі, питання про те, яке місце можна і слід відвести приватному торговцеві.

Я оголосив цифри, що свідчать про те, як працює приватний капітал в основних галузях нашого господарства, і яку частку він в них займає.

Є чимало товаришів, які в зв'язку з наявними труднощами схильні йти найлегшою стежкою. Вони заявляють, що ми є досить сильними, щоб всю продукцію державної промисловості реалізовувати через кооперацію.

Деякі кооператори йдуть ще далі і вважають, що ми є настільки сильними, що можемо скоротити державну торгівлю. Звичайно, такий підхід неправильний.

Ми тепер маємо ще дуже багато ділянок роботи, де приватному капіталу залишається чимало місця. Взяти хоча б роздрібну торгівлю, де 90 процентів торгівлі перебуває в руках приватного капіталу. Чи може цього приватного торговця швидко витіснити наша кооперація? Ні. Сьогодні цього зробити вона ще не може.

Оптово-роздрібна торгівля знаходиться в руках приватних осіб і товариства взаємного кредиту; чи можна її ліквідувати тому, що у нас є достатньо ресурсів? Ні, не можна, тому що вона обслуговує певні ділянки нашого господарства, які нині ми не спроможні обслужити.

Що у нас відбувається, як тільки ми натискуємо на приватного торговця, на приватну кредитну установу? У нас зростає облік процентів по кредитуванню приватних осіб. До 30 процентів платять на місяць, по одному проценту платять в день для того, щоб добути гроші. Очевидно, ринкова обстановка вимагає участі цих осіб, штовхає їх на те, щоб вони обслуговували певну частину населення.

Наше завдання зводиться до того, щоб ми в своїх планах, в розрахунках не піддавались паніці перед приватним капіталом, щоб у плановому порядку знайти способ найбільш правильного обслуговування ринку приватним капіталом, приватним посередником, приватним торговцем і особливо приватним виробником з метою збільшення нашого суспільного нагромадження.

Звичайно, приватну торгівлю, яка роздуває ціни, яка спекулює, яка наживається на оборотах кооперативних і державних органів, треба поставити в певні рамки цілим рядом економічних заходів, не зупиняючись і перед адміністративними.

Але не слід потурати і тій частині держторгівлі та кооперації, яка стає на шлях спекуляції, прикриваючи це «соціалістичним» нагромадженням.

На Криворізькій конференції один товариш дивувався, як, мовляв, можна судити кооператив за спекуляцію, коли він збільшує своє кооперативне, а отже, і соціалістичне нагромадження.

Звичайно, такий підхід неправильний, бо коли ми підемо по цьому шляху, коли гнатимемося за тим, щоб якомога більше нагромадити, то створиться така вакханалія на ринку, від якої не поздоровиться нашому соціалістичному нагромадженню.

Боротьба з спекуляцією, з ажіотажем — дуже складне завдання. Її слід вести вміло, але її треба вести рішуче як щодо наших власних торговців і господарників, так щодо приватного капіталу.

Ви пам'ятаєте, що в поточному році було порушено питання про те, щоб дати приватним торговцям певну гарантовану кількість товарів. І ось тепер, перед нашим XIV з'їздом, у частини товаришів з'являється такий настрій, щоб нову торговельну політику, що намічалась, замінити «найновішою» торговельною політикою, а саме — власними силами, без приватного торговця справитись з усім. Однак становище таке, що неможливо запровадити «найновішу» торговельну політику.

Досить буде, коли ми збережемо «нову» торговельну політику, коли ми економічним шляхом зміцнимо позиції держторгівлі і кооперації, коли ми усунемо ті недоліки, що мають місце в товарообороті. У багатьох місцях, де пішли по лінії значного натиску, де витіснені приватні торговці, скоротився загальний товарооборот. Це свідчить про те, що не всюди було здорове витіснення, що частково це витіснення мало адміністративний характер. *Для боротьби з приватним капіталом, із його зростання єдиним засобом повинно бути те, щоб наші резерви — фінансові і матеріальні — зростали і нагромаджувались.*

Труднощі зростання в сільському господарстві будуть подолані шляхом розвитку кооперації, кредиту та землеустрою

Зростанню капіталістичних елементів на селі ми повинні протиставити розвиток кооперації. *Наша партія повинна сказати твердо, що на селі ми будемо продовжува-*

ти ту роботу по кооперуванню, яка проводилась до цього часу. Ця робота повинна бути значно ширшою, ніж тепер.

У процентному відношенні наша кооперація на селі займає досить значне місце. Так, процент охоплення дворів сільськогосподарською кооперацією зріс з 13,8 процента на 1 жовтня 1924 р. до 24,6 процента на 1 липня 1925 року. Кількість пайовиків за цей час зросла з 678 тис. до 1210 тис., а кооперативна сітка збільшилась з 5183 одиниць до 6132.

Із загальної кількості селянської продукції, яка надходить на ринок, кооперативною системою охоплюється: масла і сиру — до 100 процентів, смушка — 96 процентів, махорки — 58 процентів, конопель — 81 процент, хмелю — 28 процентів, яєць — 47,2 процента, шкірсировини — 32,4 процента, хлібних продуктів — 23 проценти.

Чи справді наша кооперація тепер перебуває в такому стані, щоб бути спроможною забезпечити бідняку можливість самостійно обробляти землю? Ні, і далеко ні.

Але іншого шляху, крім кооперування, крім об'єднання зусиль бідноти, немає, бо кожний бідняк обробляти свою землю самостійно протягом найближчих років не зможе. Тут відіграватиме величезну роль та обставина, що ми дали в цьому році понад три тисячі тракторів, а в наступному році думаємо дати шість тисяч. Проте, можливо буде деяке зменшення в зв'язку із звиженням імпорту.

Однак, та обставина, що у нас в каналах сільськогосподарського кредиту збільшуються кошти, повинна штовхнути бідняків і середняків на шлях кооперації і забезпечити меншу їх залежність від більш заможних груп селянства.

Незважаючи на те, що апарат сільськогосподарського кредиту ще слабкий, що заощадження і вклади населення залучені до нього дуже мало і тому обслуговування ним сільського населення ще далеко недостатнє, все ж таки ми бачимо неухильне і значне збільшення сільськогосподарського кредиту й дедалі зростаючу його роль у розвитку сільського господарства.

Досить показовими є такі цифри:

Основні капітали системи сільськогосподарського кредиту

	Укрсільбанк	Сільбанки
1 жовтня 1924 р. —	1.063 тис.	5.773 тис.
1 жовтня 1925 р. —	9.008 тис.	9.280 тис.

Низова сітка сільськогосподарського кредиту України на кінець 1924/25 оперативного року

	1 жовтня 1924 р.	1 жовтня 1925 р.
Кількість за кредит товариств	1.688	2.806
У тому числі товариств основної сітки	—	1.241
Середня кількість членів товариства	275	543
Середній баланс товариства (в тис. крб.)	19,3	49,4

Загальна сума балансу товариств у сітці зростає з 34,6 млн. крб. на 1 квітня 1924 р. до 60,3 млн. крб. на 1 жовтня 1925 року.

Наприкінці 1924/25 р. залишки позик по Укрсільбанку і сільбанках (без взаємних розрахунків) досягли 44,4 млн. крб. проти 15,6 млн. крб. на початку року, тобто приріст становить 184 проценти.

Спочатку сільськогосподарський кредит обходився селянину дуже часто в 18—24 проценти. За останній рік короткостроковий кредит обходився селянину не дорожче 12 процентів, довгостроковий — 7 процентів, а колгоспам — 6, а іноді й 4 проценти.

Співвідношення груп учасників, фактично обслужених кредитом у 1924/25 р.

(за даними 700 товариств)

	1 квартал	3 квартал
Незможні	66,3	55,4
Середняки	31,6	42,8
Інші	2,1	1,8
Всього:	100 процентів	100 процентів

Як видно з останніх цифр, зменшився процент незаможних і груп «інших», але збільшився процент обслуговування середняка, причому цей процент наближається до проценту обслуговування незаможних.

Якщо це співвідношення дійсно буде збережено, воно може вважатися задовільним.

З орендою землі ми покінчимо тільки тоді, коли правильний розподіл засобів виробництва через кооперацію забезпечить обробіток землі кожній групі, кожному господарству.

Питання полягає в тому, як проводити цю оренду і як не дати розвиватися тим труднощам, що виникнуть на ґрунті орендних відносин. *Важливим фактором у розв'язанні цього питання повинен бути здійснюваний нині землеустрій, кредит і розвиток кооперації, хоч на цій ділянці фронту, як і на інших, труднощів буде багато.*

Посилення плановості і підвищення продуктивності праці створює умови для розгортання промисловості

Як я вже зазначав, головні труднощі полягають в нестачі капіталів для розгортання основних галузей промисловості, на базі яких розгортається місцеве виробництво та кустарна промисловість.

Є небезпека, що при нестачі металу, вугілля і т. п. місцева промисловість або окремі підприємства почнуть максимально розгортати роботу по своїх перспективних п'ятирічних чи інших планах. Ці плани не зможуть бути здійсненими ні по кількості паявного металу, ні по кількості наявного вугілля.

Ми бачимо, що при нестачі, наприклад, металу цілий ряд підприємств стогне. Сільмаштрест заявляє, що він не може виконати програму і не може забезпечити усіх робітників роботою через відсутність металу. Металооб'єднання Катеринослава, Харкова та інші, що працюють на сировині заводського виробництва, перебувають тепер у скрутному становищі. І слід подумати над тим, як ці труднощі подолати.

Головне — не зариватися у цих планах, тому що навіть незначна депресія в металі зупинить на 2—3 тижні

той чи інший завод і негативно позначиться на діяльності цих підприємств...

Тут можливий закид, як же Держплан, як же інші організації — УЕН, РНК та ЦК недогледіли, що окремі галузі промисловості завищили свої плани. Звичайно, оперативне керівництво при складанні планів має дуже важливе значення, і треба, мабуть, було визначити кожному тресту, кожному об'єднанню певні рамки, в яких вони повинні були укласти свої плани. Але дати такі рамки було неможливо. Ті контрольні цифри, які розробив Держплан Союзу, в значній мірі сумарні.

Питання полягає в тому, чи можна контрольні цифри, які були намічені спочатку, перебудувати відповідно до уточнених планів і чи можна організувати роботу так, щоб вона встигала за потребами ринку.

Не відставати від потреб ринку — корисно. Кон'юнктура — справа добра, але не можна це робити без норм, бо може трапитись зрив у роботі окремих підприємств і перебої, наслідком яких буде подорожання продукції, а перебої на одних підприємствах відбиватимуться на роботі інших. В галузі промисловості ми маємо деякі можливості для використання як наших бюджетних коштів, так і коштів, що перебувають в обороті.

Головні завдання в промисловості — це закріплення і розширення досягнень в галузі продуктивності праці, в галузі упорядкування виробництва та здешевлення продукції.

Досягнення в галузі продуктивності праці

Щодо підвищення продуктивності праці у мене є підрахунок індексу продуктивності за системою Струмпліна. (Див. таблицю на стор. 276).

Як видно з таблиці, на Україні ми маємо такі досягнення: якщо продуктивність праці у жовтні 1924 р. взяти за 100 процентів, то у вересні 1925 р. вона становила 132,8 процента.

З реальною заробітною платою хитання були такі: коли за 100 процентів взяти жовтень 1924 р., то у квітні 1925 р. було деяке її зменшення — вона знизилась до 91,4 процента, а у вересні випередила індекс продуктивності і досягла 136,2 процента.

Рух на Україні індексу продуктивності (за Струмилінім)
та індексу одноденної зарплати з жовтня 1924 р.
по вересень 1925 року

	Індекс продуктивності	Індекс зарплати
Жовтень	100	100
Листопад	104,4	96,2
Грудень	108,4	94,2
Січень	112,2	90,0
Лютий	118,6	90,0
Березень	117,1	95,2
Квітень	112,1	91,4
Травень	115,3	96,2
Червень	131,4	100,0
Липень	115,1	120,9
Серпень	124,0	132,4
Вересень	132,8	136,2

Звичайно, ці досягнення — це результат того, що процеси відбудови у виробництві розвиваються, і тут ми маємо ряд цілком конкретних досягнень. Такими є, наприклад, результати тієї роботи, яку намічали на з'їздах по стандартизації продукції. Так, в Сільмаштресті кількість видів вироблюваних машин різко зменшилось. У Маслотресті, в Хімвугіллі також встановлені стандарти, які збільшують випуск продукції. Поліпшення якості устаткування дало такі результати: машинна формовка на заводі «Серп і Молот», наприклад, підвищила продуктивність праці формувальника на 20 процентів.

Поліпшення якості устаткування і планування процесів виробництва, застосування більш досконалих методів сприяли зниженню трудових затрат: борона, яка вимагала 4,6 людино-годин, виготовляється тепер за 2,94 людино-години. Молотарка на заводі «Червона Зірка» замість 9,1 людино-години, виготовляється за 4,9.

Маслотрест після заміни пресів, насосів і т. д. збільшив на 18 процентів випуск продукції. Печі тресту «фарфор-фаянс-скло» збільшили продуктивність з 6,5 тис. до 8 тис., реконструкція печей скоротила процес випалювання з 20 годин до 16 годин. Продуктивність праці одного робітника Сільтресту підвищилась порівняно з попереднім роком на 72 проценти в зв'язку з поліпшенням

устаткування та організаційними заходами. Шкіртрест удосконаленням механізмів зменшив вартість робочої сили з 2 крб. 37 коп. до 1 крб. 75 копійок.

Майже в усіх галузях промисловості ми маємо поліпшення, і на цій основі забезпечено здорове зростання, здоровий розвиток промисловості.

Однак, внутрішніми удосконаленнями, внутрішньою економікою усі труднощі ми не подолаємо і доведеться звертатись до зовнішніх джерел, хоч можливості для їх використання обмежені.

Чергові завдання в галузі промисловості

У політичному звіті ЦК КП(б)У ІХ з'їзду партії зазначено, що *наше господарство, зокрема промисловість повинна розвиватися двома шляхами: шляхом індустріалізації України, використання надр і за рахунок переробки продуктів сільськогосподарського виробництва.*

Ми в своїй постановці питання перед Радою Праці і Оборони намітили цей напрям. Звичайно, у перспективі ми маємо можливість збільшити виробництво в обох напрямках.

Накреслюючи свій перспективний народногосподарський план, ми повинні врахувати не тільки найближчі перспективи, але й більш віддалені. Один з спеціалістів Південстали в журналі «Уголь и железно» підрахував, що у нас коксового вугілля вистачить на 20—30 років при умові розробки неглибоких шарів. Очевидно, коли доведеться розробляти поклади коксового вугілля, які розташовані на значній глибині, то вартість вугілля буде більшою. Це вимагає від нас більш обережного підходу до складання будь-яких великих планів.

Загалом, ця обставина — нестача необхідного сорту вугілля — вже тепер ставить перед нами завдання переходу нашої індустрії з вугілля на антрацит і досить економічного витрачання вугілля в нашій металургії та в інших галузях промисловості. Тим гостріше постає питання про електрифікацію, про використання Дніпрогесу, про необхідність розвитку промисловості навколо неї.

Вугілля вже сьогодні не може забезпечити виконання тих програм, які накреслюються.

У нас прийнято рішення про те, щоб форсувати розвиток дрібної кам'яновугільної промисловості, яка передається у приватні руки, а в Донбасі — спеціальним товариствам. За програмою вона має давати 68 млн. пуд. вугілля. Але було б добре, коли б замість 68 млн. ми могли одержати хоча б 80—90 млн. пуд. з цих дрібних шахт. Це дало б можливість поліпшити паливний баланс. Це основне питання про економію вугілля як сьогодні, так і в найближчому майбутньому стоятиме перед нами досить гостро, і в кожній галузі промисловості над цим питанням доведеться добре подумати. Наші техніки, наші спеціалісти повинні в найближчий час це питання поставити на порядок денний, щоб так само, як в період мінералізації палива, коли відбувався перехід від дров до вугілля, значно просунути вперед перехід на антрацит.

Розвиток металургії має свою межу. Головною і основною на сьогодні перешкодою у виробництві металу є нестача коксу. Правда, ми не дуже забезпечені й рудою, адже бурхливе зростання гірничорудної промисловості вимагає вкладення в неї коштів. Наші плани передбачають досить значні асигнування коштів для розвитку гірничорудної промисловості. Але для виконання цих завдань, крім коштів, необхідна величезна організаторська робота, необхідна колосальна підтримка Південнорудному тресту.

Щоб не створити інших труднощів у роботі металургії, пов'язаних з нестачею руди та коксу, довелося пускати всі підприємства, навіть не зовсім рентабельні, і витрачати гроші на їх введення в дію. Незважаючи на це, все ж таки, за приблизними розрахунками, очевидно, буде нестача в 10 млн. пуд. коксу. При такому становищі коксу не вистачатиме для дрібних чавуноливарних і машинобудівних заводів, маленьких майстерень. Доведеться замість коксу використовувати грушевський антрацит або перейти на інші сорти антрациту.

Аналогічне становище і з металом, металу не вистачає. Місцева промисловість у деякі періоди задовольнятиметься металом на 60—80 процентів потрібної кількості.

Знову, як і в попередній період, доведеться не тільки вимагати від Південносталі відпускання першосортного чавуну, але й використовувати, пускати в оборот різний

брухт, будь-які обрізки, всякий мотлох. Без цього ми не ліквідуємо труднощів у постачанні дрібної промисловості чавуном, металом, паливом. Тут потрібна суворя економія, величезна обачність. І в цій справі будуть труднощі і перебої.

Кожний мільйон карбованців, який може бути використаний Донвугіллям для збільшення виробництва, повинен бути наданий Донвугіллю. Ні обмеження у випускуванні устаткування, ні обмеження у випускуванні матеріалів, ні обмеження у будівництві й інших нових роботах не повинні тут мати місця. Те ж саме і в нашій металургії. Тут потрібний не патріотизм того чи іншого району, а повне напруження сил. Завод ім. Петровського в Катеринославі діє на двох турбінах, які працюють без будь-якого резерву. І ось при такій напруженості, звичайно, великого значення набувають і строк випускуванні устаткування, і обсяг випускуванні машин тощо.

В галузі цукрової промисловості зупиняюся лише на основних моментах, які тепер виникають.

Для цукрової промисловості найбільшчим питанням до цього часу було питання, викликане безладдям всередині господарства. Акциз, який повинен був виплачувати Цукротрест, затискував його і погіршував його господарство.

Звичайно, досягнення цукрової промисловості досить значні, але для нас у політичному відношенні питання тепер переноситься в іншу площину: чи можемо ми обмежитися нині тими цукровими заводами, які є, чи повинні висунути більш широкую програму? Ми поставили завдання, по-перше, прискорити виконання планів відбудови цукрової промисловості (з 5 до 3 років); по-друге, не обмежуватися довоєнним рівнем робіт у цукровій промисловості, а розширити її до повного задоволення потреб внутрішнього ринку і створення можливостей для вивозу цукру за кордон.

У цукровій промисловості болочим питанням є питання про надто великий тиск з боку селян на заводську землю. І, очевидно, тут причиною було недостатньо чуйне ставлення землевпорядників, які відводили землю цукровим заводам, до потреб місцевого населення. Враховані претензії до цукрових заводів визначаються приблизно в

40 тис. десятин з 494 тис. десятин орної землі, яка є при цукрових заводах. Звичайно, справа тут не в 40 тис. десятин. Можна повернути 40 тис. десятин, перевіривши всі межі у цукрових заводів. Можливо, доведеться повернути навіть 50—60 тис. десятин землі.

Але тут перед нами постає питання: чи всі ці претензії викликані потребою в землі, чи тут криється щось інше? Звичайно, тут не тільки потреби в землі, тут криється інше, а саме: селянин цілком резонно висуває інший мотив — чому заводи займають землю, ми можемо самі її обробляти, це наша справа, а заводи хай варять цукор. Але тоді заводи цілком і повністю будуть поставлені у залежність від розпорошеної селянської сировини. Поряд з цим слід зазначити, що на землю претендують не тільки в тих районах, де відчувається гостра в ній потреба, але й в районах, де землезабезпеченість середня. Наша відповідь на ці претензії повинна бути тільки одна: землі цукрових заводів повинні залишитися в їх розпорядженні, повинні залишитися в руках держави.

Радгоспи цукрових заводів повинні бути насіннєвою базою. Основні ділянки землі повинні залишитися в розпорядженні цукрової промисловості.

Звичайно, у попередні роки радгоспи цукрової промисловості не виконували своїх завдань, бо у них не вистачало живого і мертвого інвентаря. За минулий рік цукрова промисловість підтягнулася і в господарському відношенні освоєло землю набагато краще. Так, цукрова промисловість у 1925 р. обробляла 88 процентів своєї земельної площі, а в 1926 р. вона передбачає довести обробіток її до 98,6 процента. Живий інвентар на 1 квітня 1924 р. становив 24,5 тис. голів, тобто на 23 десятини припадав один кінь. На 1 квітня 1925 р. було 42 тис. голів, або на 14 десятин припадав один кінь. Поставлене завдання: довести живий інвентар до такої кількості, яка б забезпечувала 10 десятин. Наскільки вдасться і коли вдасться цього досягти — сказати важко. Це залежатиме від загального фінансового становища. Однак, довівши забезпеченість до 14 десятин, буде значно легше довести її уже до 10 десятин.

У цьому році радгоспи цукропромисловості і радгоспи Радгосптресту, коли було потрібно протягом двох тижнів

дати насіннєву позику, дали близько 3 млн. пуд. посівного матеріалу. Ці посівматеріали були відправлені у недорідні райони. Цим посівматеріалом держава підтримує ті райони, де ця підтримка вкрай необхідна.

Якщо ми землі цукрових заводів і землі радгоспів під тиском селянської стихії роздамо, то маневрувати у такому порядку буде неможливо, бо тоді треба буде ці матеріали купувати, заготовляти, чекати, поки закінчиться молотьба і т. п. Тому землі радгоспів і переважна частина земель цукрових заводів повинна залишитися в руках держави.

З другого боку, ці радгоспи забезпечуватимуть роботою вивільнену частину сільського населення, залучаючи його до роботи на цих підприємствах. 400—500 тис. десятин землі Цукротресту, розподілені між селянськими господарствами, можуть збільшити їх земельний наділ лише на 0,25 десятини, а ці 0,25 десятини землі не допоможуть бідняцькому чи середняцькому господарству зростати так, як воно зростає за допомогою чітко налагодженої роботи заводів, за допомогою зростаючих радгоспів, які можуть поліпшити насіннєву допомогу і т. д.

Проблема цукрової промисловості на Україні має майже таке ж саме величезне значення, як і наша важка індустрія. Цукрова промисловість, яка в основному знаходиться в руках держави, буде важливою підмогою і для поліпшення інтенсивності сільського господарства, і для підвищення продуктивності цих господарств, і для кооперування населення.

Загальновідомо, як бурякова кооперація охопила населення, як об'єднала його. Це буде зроблено ще в більшій мірі, коли наша цукрова промисловість розвиватиметься і зміцнюватиметься.

Увага до потреб місцевої промисловості

До цього часу в наших планах домінуюче місце займали загальносоюзна промисловість, важка індустрія і т. д., навіть республіканська промисловість тільки в минулому році стала займати помітне місце в плані.

А місцева промисловість в наших планах дуже слабо враховувалась і не пов'язувалась із загальносоюзним

планом. У майбутньому, пілком природно (не в порядку виправлення помилок, а в порядку природного наближення до глибин нашого господарського будівництва), в наших планах потреби нашої місцевої промисловості повинні зайняти значно більше місце.

Звичайно, місцева промисловість, яка в основному базується на продукції Південносталі або Донвугілля, не може відірватися, не може стрибнути далі можливого.

Разом з тим промисловість, що переробляє сільськогосподарські продукти, повинна привернути до себе більше уваги, ніж досі. Нинішнє співвідношення контрагентів у мукомельній промисловості висуває перед нами завдання зміцнити на цій ділянці фронту наші позиції, позиції держави і кооперативів, а в інших галузях підвести міцну базу під правильне використання у виробництві приватних коштів.

Мені дали довідку про орендну промисловість, хоч в орендну промисловість включені не тільки приватні орендарі, але й кооперативні та державні. Орендна промисловість в основному знаходиться у приватних орендарів, але самий розмір цієї промисловості, як і розміри капіталовкладень у цю промисловість, недостатні.

Місцевий бюджет, державні дотації, державний кредит повинні допомогти місцевій промисловості, підняти її і вирівняти темпи розвитку відповідно до загальних темпів розвитку республіканської і загальносоюзної промисловості. Це зробити дуже важко і тим складніше, що ці труднощі — загальні, характерні і для місцевої промисловості: тут і питання кваліфікованої робочої сили, і питання житлові, і питання капіталовкладень і т. д.

Щодо розвитку кооперативної промисловості, то ми досі вважали, що через слабкість кооперації її слід звільнити від виробничих підприємств. *Тепер у нас є чимало зміцнених кооперативних організацій, які спроможні децю розширити свою виробничу базу, звичайно, в межах своєї фінансових можливостей і в межах ринкової кон'юнктури.* Питання кустарного виробництва у нас розв'язане, воно звільнене від обмежень нашим законодавством. Тепер воно зростає, але кустарне виробництво необхідно поставити в певні рамки, і в цьому відношенні у нас теж є труднощі.

Кустарі, чинбарі, маслороби та ін. — вони, з одного боку, підтримують нашу важку промисловість, вимагаючи переустаткування і підвищуючи цим попит на технічний матеріал і збільшуючи оборот, але, з другого боку, б'ють нас на сировинному ринку зривом заготівель. Ці труднощі ми враховуємо і повинні враховувати, але усувати їх заходами позаекономічного впливу ми не хочемо. Такий підхід був би неправильним.

Необхідно зміцнити наші позиції на сировинному ринку. Об'єднання Наркоматів торгівлі є величезний крок у цьому напрямі, в справі регулювання зовнішнього попиту з попитом внутрішнім.

Необхідно зміцнювати кооперацію в справі заготівлі сировини, в усіх поставках сировини, але в той же час не гальмувати, не затискувати зростаюче дрібне виробництво. Треба його підтримувати, бо з його зростанням ми зможемо підводити більш міцну базу під споживання енергії, споживання продуктів нашої важкої промисловості, і, найголовніше, здобудемо віддушину, за рахунок якої матимемо здорове застосування у виробництві приватних коштів, віддушину, яка даватиме деякі прибутки і збільшуватиме кількість продукції в країні.

Я вже зазначав, що дрібна місцева промисловість зустрічатиме труднощі на шляху свого розвитку. Мені здається, що нам тут і на Всесоюзному з'їзді слід порушити таке питання: для постачання дрібної місцевої промисловості промисловою сировиною необхідно у відповідних планах розподілу палива, металу та інших матеріалів врахувати потреби місцевої промисловості, і частину продукції великої промисловості та заготівель сировини слід виділити для спеціальних фондів місцевих органів, щоб за їх рахунок задовольняти зазначені потреби. Тим більше, що при нинішній суворій плановості, викликаній нестачею товарів, чимало підприємств не будуть задоволені тому, що вони не потрапили у цей план. Але і при такому плані необхідно в районах розташування великих заводів металопромисловості, лісової промисловості і т. д. виділити певний процент їх продукції для потреб розвитку місцевої промисловості і дрібного виробництва.

Коли у нас на VI чи VII³³ конференції обговорювались господарські питання, було схвалено курс на розви-

ток важкої промисловості, на закінчені виробничі цикли, на закінчені виробничі процеси, на насаджування навколо великих промислових підприємств дрібної промисловості, використовуючи не тільки сировину, але й будь-які інші продукти.

Нині це питання ще не вичерпане, не розв'язане, оскільки за весь попередній період наше промислове будівництво відбувалось, головним чином, в напрямі зміцнення основних і найважливіших підприємств.

Тепер ми можемо це питання поставити різкіше і, порушуючи його, звичайно, забезпечити будівництво дрібної промисловості за рахунок більшої узгодженості з планами використання сировини, напівфабрикатів, випуску продукції важкої промисловості і т. д.

Потрібний розвиток кооперативного житлового будівництва

В галузі житлового будівництва наша промисловість має неймовірно труднощі. Я не буду тут називати цифр, але наведу тільки маленьку довідку по Донвугіллю. Вона, мабуть, характерна й для цілого ряду інших галузей. Якщо ми Донвугіллю в цьому році за планом виділяємо 14 млн. крб. на житлове будівництво, то забезпеченість житлом робітників становитиме 55 процентів від потреб; а коли витратити 189 млн. крб., то задоволення потреб у житлі досягне 57,5 процента. А тепер це задоволення за підрахунками становить 58 процентів. Отже, виділяючи 14 млн. крб. на житлове будівництво, ми матимемо зниження проценту задоволення робітників житлом, а коли зовсім не будувати, то процент задоволення зменшиться до 49, тобто при таких навіть значних витратах процес проїдання житлового капіталу не припиниться. Я навіть лише один приклад, але таких прикладів можна навести чимало у будь-якій галузі будівництва.

Проблема житлового будівництва постала перед нами і в Центральному Комітеті. Вона тепер постає перед плановими органами. Звичайно, добре було б, коли б ми могли вкласти кошти у житлове будівництво, яке амортизуватиметься протягом 10—15 років; добре було б забезпечити всіх житлом. Але це пам не під силу.

Зростання нашого виробництва, зростання потреб у робочій силі таке, що доводиться задумуватись над тим, як задовольнити робітників житлом.

Було прийнято рішення, щоб житлову політику спрямувати у двох напрямках. Перший — від чого ми не можемо відмовитись — це державне будівництво. Його необхідно поліпшувати, щоб кожний будиночок, кожне приміщення обходилося нам дешевше, щоб можна було будувати більше житла. І другий — всебічна підтримка житлової кооперації.

А там, де ця кооперація не створена, де немає можливості організувати таку кооперацію, не слід відмовлятися від підтримки індивідуального будівництва. Це значна поступка, значний відступ від тих планових програм, які ми накреслюємо. Але треба піти на компроміс, на те, що частина робітників буде закріплена за цим будиночком і городом навколо підприємства.

Але виникає питання, чи варто це робити? Чи підвищувати і всебічно збільшувати випуск нашої продукції, створюючи базу, основну базу для розгортання виробництва, чи мати, як на заводі ім. Петровського, дві турбіни, відмовитись від спорудження третьої турбіни і не виконати 5-річну програму, але зате побудувати селища; чи залишитися заводу без турбіни, чи мати на заводі нову третю турбіну? Звичайно, це — грубе співставлення. Але воно має глибоке коріння в усій нашій економіці, бо житлове будівництво, як і все інше наше будівництво, вимагає значних коштів. Чи зможемо ми всі необхідні для цього кошти виділити протягом найближчих років? Ні, не зможемо.

Ось чому вихід треба шукати у самоорганізації і мобілізації коштів самого робітничого населення, ось чому ми загострюємо питання на житловій кооперації.

Потрібний розвиток університета на фабриках і в кустарів

Питання про укомплектування робочої сили в нашій промисловості, звичайно, питання дуже складне. Ми не маємо достатньої кількості необхідної робочої сили. Накреслені заходи дадуть нам недостатнє поповнення, і

питання про підвищення кваліфікації робітників, зайнятих вже на виробництві, є питанням дуже складним. Не буду детально зупинятися на цих питаннях, зазначу тільки, що *зростаючу промисловість задовольнити робочою силою протягом найближчих років нам удасться тільки тоді, коли ми магатимемо природний приріст більш-менш підготовлених для виробництва робітників.*

Тому питання про підготовку підлітків, про учнівство має величезне значення. Фабрично-заводське учнівство для підлітків на промислових підприємствах зайняло певне місце. Можливо, доведеться його розширити, і броню на учнівство збільшити. Доведеться, якщо дозволить фінансове становище промисловості, якщо витрати на цю справу вмістяться в загальний план.

Але разом з тим назріло й питання про безплатне учнівство в кустаря. Це питання обговорювалось в ЦК. І тут на з'їзді необхідно це питання порушити, треба його обговорити і розв'язати.

Мені здається, що проти цього є два заперечення. Перше — що безплатно вчитимуться ті, хто має гроші на харчування, а безпритульники, біднота не зможе харчуватися. Друге заперечення — даючи безплатного учня, ми віддаємо в експлуатацію цього підлітка.

Перше заперечення — чи будемо ми безплатно вчити, чи безплатно вчитиме підлітка кустар, підлітка, який може прохарчуватися. Але ж він вчитиметься і харчуватиметься, а не тинятиметься на вулиці. І, звичайно, від цього нам буде плюс. Згадаймо колишнє становище, коли за навчання підлітка платили кустареві, і врешті-решт, з підлітка виходила людина з ремеслом в руках, а не людина, яка тинялася без діла.

Тепер розглянемо заперечення про те, що одна частина буде вчитися, а друга не буде. Ці заперечення безпідставні, адже, даючи можливість навчатися тим, хто спроможний навчатися, ми тим більше залишаємо місця в наших фабзаучах і в наших сільськогосподарських колоніях для тих, хто не має можливості вчитися і харчуватися.

Щодо заперечення стосовно експлуатації. Тут державним органам при активному сприянні комсомолу необхідно буде взяти під захист інтереси учнівства, але ми,

не закриваючи очей на часткову експлуатацію, яку ми зараз не можемо подолати, повинні все ж таки визнати, що це краще, ніж виштовхувати все нові й нові кадри безробітних підлітків, що тиняються, і плодити шкідливі елементи для суспільства.

Це питання повинно бути розв'язано саме в тому напрямі, що підлітки мають вчитися у кустаря безплатно, за плату чи на договірних умовах. Для цього повинно бути менше утисків кустаря і більше стимулів до того, щоб підлітки вчилися.

Потрібно форсувати підготовку спеціалістів

Поряд із заходами по підготовці кваліфікованої робочої сили гостро постало питання про спеціалістів для промисловості і народного господарства взагалі. Зростаюча промисловість владно вимагає спеціалістів так само, як і капіталів, як і житла. А тут у нас криза.

В зв'язку з цим постає питання про підтримку нашого студентства, про використання тих, хто закінчив вузи. Наркомос дав мені дані, за якими у 1924/25 р. вузи, інститути закінчили 5 тис. чоловік, а технікуми — 3498 чоловік. У 1925/26 р. з інститутів вийде 6845 чоловік, а з технікумів — 5 тис. чоловік.

Мені доводилось мати справу з таким становищем, коли дехто з тих, що закінчив технікум, не міг потрапити на виробництво. Чи тому, що такої спеціальності там немає, чи тому, що така вчена людина не хоче стати за верстат. Але не брали ще й тому, що випускник технікуму не є членом профспілки.

Звичайно, питання про підготовку техніків, про їх використання є дуже важливим і дуже істотним. Ми весь час ставили питання в політичній і економічній площині так, що ми повинні оробочити вузи, пролетаризувати їх і т. д. Правильно, цілком правильно.

Підготовка професорів, підготовка вчених з середовища самих же робітників і селян має для нас величезне значення. Це питання доведеться порушити і порушити його так, щоб зробити спеціалістом не тільки комуніста, а й безпартійного, того, хто обдарований, хто може принести більшу користь на виробництві. А комуніста, якого

ми примушуємо готуватись на вченого, слід розвантажити, звільнити його від тієї завантаженості, яка у нас ще має місце, коли науковою роботою він займається лише два дні на тиждень, а решту днів ходить у наряди і т. д. Користі від нього буде мало.

Мені скажуть, що не можна відривати від партійної роботи. Але ж партія віграє в 10 раз більше, якщо змінить курс у цій справі, якщо науковець кілька годин приділятиме партійній роботі, а переважну більшість часу використовуватиме для серйозного, справжнього оволодіння наукою, буде не тільки гризти цю науку зубами, але й відкладатиме в своїй голові, в особливих клітинах ці знання, які потім можна буде використати.

Старих спеців не вистачає. Ажіотаж є, переманювання є, а чимало хто пропонує виписувати спеців з-за кордону. Справді, при зростаючому господарстві, якщо не буде іншого виходу, доведеться виписувати і використовувати у господарстві закордонних спеців. Тому підготовка спеціалістів усіх галузей повинна тепер зайняти у нас особливе місце.

Боротьба за здешевлення промислової продукції повинна тривати

Я не буду зупинятися більше на додаткових питаннях, що стосуються промисловості. Я торкнувся тільки питання про те, що зниження вартості продукції промисловості вимагатиме від нас значно більших зусиль, ніж раніше. Я тут наведу кілька цифр, щоб зазначити, що із збільшенням кількості кадрів кваліфікованих робітників у нашій промисловості, а також з неминучим зростанням заробітної плати у нас виявились не досить здорові процеси. Так, наприклад, за часткою участі заробітної плати у вартості валової продукції по промисловому плану ВРНГ передбачено таке:

Якщо частка заробітної плати у вартості продукції по кам'яновугільній промисловості (шахтах) у 1924/25 р. становила 40,9 процента, то на 1925/26 р. передбачено її підвищення до 43,9 процента. По гірничій промисловості ми маємо деяке зниження — з 34,5 до 31 процента. По металопромисловості — майже повна стабільність — 21,8 і

21,9 процента. По інших галузях, наприклад, по Тютюнтресту, маємо підвищення з 13 до 14,6 процента, по Південсталі — з 10,4 до 12,2 процента.

Звичайно, тепер ми не можемо сказати, що цей процес є зовсім недопустимим. Але ці показники примушують нас у загальній нашій виробничій політиці подивитися і уважно вивчити, як далі вести роботу, щоб проблема зниження собівартості промислової продукції була розв'язана.

Якщо ми в основному додержуватимемося курсу на розвиток сільського господарства, на розширення виробництва, на сталу продукцію сільського господарства, ми не можемо замерзнути на одній мертвій точці стабільності цін нашої промислової продукції, оскільки це відіб'ється на міцності союзу робітників і селян, якщо ця проблема не буде вичерпана.

Чергові завдання в галузі сільського господарства

Щодо сільського господарства, то ті завдання, що стоять перед нами, коротко можна сформулювати так: необхідно підвищити той жалюгідний рівень техніки, який ми маємо в сільському господарстві; необхідно, щоб селянство своєчасно сіяло, своєчасно збирало врожай, необхідно мати більше продукції, щоб більше її потрапляло на ринок; тоді у нас не буде тих болісних криз, від яких тремтить все наше господарство. Вихід — інтенсифікація сільського господарства; засоби — в руках пролетарської держави: кооперація, кредит і землеустрій. Ось наші основні чергові завдання в галузі сільського господарства.

У питанні про кредит товариші, які виступали по доповіді ЦК, говорили про те, що необхідно змінити систему кредиту.

В чому ж змінити? В тому, щоб гроші, виділені сільськогосподарським банком, потрапляли туди, куди слід, в тому, що 20 з лишком процентів виданих коштів не повертаються. Раніше цей процент досягав 40, а тепер знизився до 20. Чому не повертаються? Не повертаються не тому, що їх не хочуть повернути, і не через слабкість

кредитної дисципліни. Не повертаються тому, що частина селянських господарств не має можливості погасити позику в зазначений строк.

Правда, бувають і такі випадки, про це мені говорив один з кооператорів. Кредитне сільськогосподарське товариство запропонувало одному селянинові повернути гроші. Той відповів, що грошей у нього немає і що він просить відстрочити позику. У відстрочці йому відмовили. Справа була передана до суду. Суд, зваживши всі «за» і «проти», вирішив відстрочити сплату до нового врожаю — на один рік. Якщо суддя у кредитній системі відіграватиме домінуючу роль, то справи будуть погані. В даному конкретному випадку дядько після рішення суду сказав: «Я просив відстрочити па три місяці, і заплатив би через три місяці, а тепер суд відстрочив мені на рік, до нового врожаю, і можливо через рік я знову піду в суд за відстрочкою».

Справа в тому, що кредитна система недостатньо впроваджена в нашу практику, і нашому кредитному товариству з трудом доводиться обертати ті кошти, які у нього є.

Необхідно поліпшити кредитну систему, укріпити її за рахунок зміцнення низової кооперативної системи. Держава може дати тільки обмежені кошти Сільськогосподарському банку. І селянин, який одержує певні вигоди від урожаю, повинен вкласти свої гроші в справу. Тільки поєднанням цих двох джерел можна буде розширити операції кредитного обслуговування.

Звичайно, ті цифри, які дав нам НК РСІ про те, що 63 проценти коштів із банку товариства видають незаможнику, свідчать що позика селянинові не є тільки позикою бідняку, вона є також позикою середняку. Загалом, ця позика йде незаможнику, але фактично кредит одержує не тільки незаможник, а й середняк.

І тут слід зазначити, що наша банківська система, звичайно, не може цілком і повністю обслуговувати одних тільки незаможників. *У кредитному порядку, в порядку кредитної відповідальності, в порядку здорових кредитних операцій частина незаможного селянства не може бути обслуговувана. Тому виділення державою спеціального фонду для кредитування незаможників є цілком правильним.*

Він може дещо полегшити, але не врятує незаможників. Звичайно, *ми*, розгортаючи товарооборот на селі, *повинні зробити так, щоб заможні групи селян спрямовували свої заощадження в нашу кредитну систему.*

Тут адміністративний натиск слід послабити і, найголовніше, треба розгортати роботу по зміцненню довір'я селянина до цієї кредитної системи, а цього довір'я досі не було, бо коли кооперативи розвалювались, паї селян пропадали і, звичайно, за таких умов селяни не вкладали своїх грошей у кооперацію.

Тут необхідно провести значну роботу в усьому нашому будівництві на селі. *Залучення селянських заощаджень до нашої кредитної системи — це одне з найперших завдань.* Тут і в організаційному й економічному відношеннях це завдання партії повинно бути поставлене і розв'язане.

Щодо землеустрою, слід зазначити, що до цього часу держава приділяла йому недостатню увагу. Ті цифри, які можна було б навести, відтворюють нібито сприятливу картину. А насправді — землеустрій, оскільки партія знизу до верху не займалася цією справою, здійснювався з маю промахів і плутанини.

Землеустрій провести важко. У нас план землеустрою розрахований на сім років. Він пов'язаний з планом відбудови сільського господарства. Землеустрою, починаючи з цього з'їзду, слід приділяти значно більше уваги.

А на питання про форми землеустрою, про те, як здійснювати — чи подвірне, хutorське господарювання, чи общинне землекористування — на всі ці питання багато хто з членів партії, навіть ті, хто працює на селі, не знаходять відповіді. І все це тому, що в лінії партії не було достатньої твердості. Цією справою слід тепер зайнятися і розв'язати її.

Найпростіше розв'язання питання, яке порушується частиною товаришів, а саме, що землеустрій можна провести тоді, коли ми його проведемо безплатно для селян, за рахунок держави. Але це означає відмахнутися від усіх труднощів, які є у цій галузі. Це означає взяти на державний рахунок чиновників, які обміряють, прокладуть межу, і справу зроблено. А так діло не піде, тому що сама маса селянства бере участь у розв'язанні питань

землеустрою. *Не можна примусово здійснити розподіл землі, оскільки масу незаможників слід спрямувати так, щоб об'єднати їх з середняками.*

Чи в грошах затримка? Ні, не в грошах. Є села і цілі райони, де гроші з селян збирали ще років два тому, а землемірів не вистачає. А є села, які кожний рік земле-впорядковуються, що пояснюється недостатньою увагою, недостатньою участю, недостатнім керівництвом цією справою, тим, що ми у перший період надто багато переклали на плечі самих селян.

Отже, не в грошах тепер затримка, а затримка в тому, щоб правильно використати ті гроші, які є. Біднякові, незаможникові ми допоможемо, але викинути 6—7 млн. крб. на те, щоб землеустроювати заможні групи, — було б не по-господарському. До того ж цим ми не подолали б опір заможних груп, який вони чинять землеустрою, тому що навіть після завершення землеустрою вони з вилами ходитимуть на свої ділянки і відбиватимуться.

Питання землеустрою у нас, в ЦК партії, не знайшли достатнього і остаточного розв'язання, і я думаю, що комісії по моїй доповіді доведеться зупинитися на тих пропозиціях, які там є, а найголовніше — доведеться, очевидно, порушити це питання окремо на наступних пленумах ЦК, на пленумах окружкомів, і вивчити це питання ґрунтовно, починаючи від району і кінчаючи ЦК.

До проблем розвитку сільського господарства відноситься це одне питання, майже таке ж болюче, як і землеустрій, — це шляхова справа, яка до останнього часу була у нас в загоні. Ми виділяли кошти тільки на шляхи загальнодержавного значення, а на шляхи місцевого значення можна було виділити тільки мізерні суми. Ми порушили питання про те, щоб створити шляховий фонд і шляхам приділяти достатню увагу.

Чи можемо ми таким чином вийти з того бездоріжжя, яке у нас є? Ні, не можемо. Ті матеріали, які вивчені у Держплані, свідчать про те, що з бездоріжжям навіть Західна Європа бореться двома шляхами: шляхом збирання спеціальних податків та асигнувань з бюджету і шляхом громадської повинності.

Нам кожного року потрібно 9 млн. крб. для підтримки в проїзному стані доріг, а у нас є 42 тис. верств доріг,

якими не можна користуватися під час непогоди. Тому мають місце такі факти, що в Старобільську жито коштує 48 коп., а за його перевезення треба заплатити теж 48 копійок. І виходить, що «шкурка вичинки не варта». Іноді буває й так, що вивіз хліба доводиться відкладати на два тижні, поки встановиться погода.

При 9-мільйонних потребах на шляхове будівництво, ми максимально можемо виділити 1,5—2 млн. крб., а ренти — 7 млн. крб. треба звідкись взяти і, очевидно, доведеться на Всесоюзному з'їзді поставити питання про те, щоб в районному бюджеті залишити частину надбавок до державного податку, щоб районний бюджет мав деякі ресурси для шляхових потреб. У дорожній справі це теж повинно відіграти деяку роль, але не меншу роль мусять відіграти і громадська повинність. Мені самому доводилось мати розмову з селянами. Вони кажуть: «Та ми й раніше працювали на відбудові доріг, примусьте, ми й тепер працюватимемо».

Я вважаю, що у законодавчому порядку доведеться оформити цю шляхову повинність, яка буде спрямована на більш швидке зростання сільського господарства, на більш вигідне використання часу в селянському господарстві, на більш швидкі темпи розвитку всієї нашої екопоміки.

Чергові завдання в галузі торгівлі

У нас найслабшим місцем є торгівля і регулювання торгівлею. Ми всебічно підтримуємо нашу кооперативну торгівлю. За підрахунками Наркомфіну ми за минулий рік вклали у кооперацію 4,5 млн. крб.— споживчу і сільськогосподарську, і мізерну суму — в кооперацію промислову. Це допомогло дещо оздоровити кооперацію.

Якщо в жовтні 1924 р. було опротестовано векселів приблизно на 8 млн. крб., то з них на частку кооперації припадає 4 млн. карбованців. У серпні 1925 р., коли було опротестовано векселів на 1800 тис. крб., на частку кооперації припало до 800 тис. крб., тобто менше половини. Тут є певна закономірність, але ця закономірність свідчить про те, як у нас ще мало коштів, якою слабкою

є організація, що не може поки що винести на своїх плечах усі труднощі.

Для завоювання позицій у торгівлі необхідно знову порушити питання про збільшення власних капіталів у державній торгівлі, власних капіталів у кооперативній торгівлі, бо без власних капіталів, на кредитах, здорової торговельної політики здійснювати ми не зможемо. Кожний намагатиметься спекулювати, щоб нагромаджувати. У цій справі необхідна допомога.

Деякі товариші вважають, що наші торговельні організації мають достатньо коштів, а тому їм не слід більше давати. Насправді ж ми маємо ще й сьогодні і матимемо завтра ряд вимог з боку торговельних організацій. І основною з них є вимога кооперації про надання їй більшого товарного кредиту. Кооперація звертається до банку і заявляє: «Ви скорочуєте емісію. Ви скорочуєте банківські операції. З валютних міркувань ви затискуєте грошовий оборот, а мене це ріже, тисне, мені не вистачає грошей».

Звідки ж можуть виникати такі настрої? Вони можуть виникати тільки з того, що недостатньо власних соків, щоб обходитись без постійної банківської опіки, без постійного банківського обслуговування.

Чи здорова у нас лінія? Чи здорова у нас сітка? Що відбувалося у нас в минулому році у споживчій кооперації? Райспоживспілок було на 1 жовтня 1924 р. 49, а на 1 липня 1925 р. залишилося 44; з них більш-менш стійких — 30, дефіцитних — 14. Сяк-так Церобкоопу і Вукоопспілці вдалося їх підкріпити, але коли ми хочемо закріпити нашу державну і кооперативну позицію в торгівлі, то слід це питання порушити і знайти гроші.

Тут, правда, необхідно зазначити, що кооперації надається в основному чимало пільг. За підрахунками Держбанку в 1924/25 р. фіск втрачав на пільгах кооперації 14,5 млн. карбованців. Отже, 14,5 млн. крб.— це та перевага, яку пролетарська держава надає кооперації.

Ми в своїй державі вважаємо, що кооперація як соціалістична форма будівництва, повинна користуватися підтримкою, але в той же час треба дивитися, щоб ця підтримка правильно використовувалась. А за даними Ву-

коопспілки виходить, що на одно товариство припадає 5,5 платного працівника. Правда, це число зменшилось, було 5,8 чоловіка, а залишилося 5,5. Звичайно, сільське споживче товариство, яке має невеликий капітал і користується підтримкою та пільгами, перебуватиме у скрутному становищі, якщо матиме 5 чоловік службовців, платних співробітників.

Про це слід зазначити, з цим доводиться рахуватися. Тому необхідно піти назустріч пропозиціям кооперативного населення. Кооперативне населення висуває пропозицію зовсім обійтися без службовців, поклавши на нього, на членів кооперації їх обов'язки. І, звичайно, в цьому напрямі можна піти йому назустріч, треба зробити все, щоб скоротити ці витрати.

При дефіциті союзів і райспоживспілок, при нестачі капіталів у торговельних організаціях ми можемо зробити висновок, що приватному капіталу ще залишається чимало місця, оскільки ніяке зміцнення не приведе до того, щоб сьогодні це місце заповнити.

Боротьба з ажіотажем в кооперації, торгівлі і промисловості — гостре питання, яке має місце в галузі нашої економіки. Спекуляція свідчить про те, що наш апарат все ще, як говорив товариш Ленін, не завжди везе туди, куди вказує візник; ми намагаємось спрямувати його в один бік, а він тягне в інший.

Виходить, що кожний господарник, ставлячи на перший план свої власні інтереси, інтереси тієї чи іншої установи, прагне якомога скоріше обернути свої кошти і вигідніше укласти угоду. Дуже часто на цьому моменті втрачають небагато, а іноді втрачають багато в комерційному відношенні. А коли ж не втрачають у комерційному відношенні, хоч такі випадки і мали місце, то ослаблюють наші позиції в справі підтримки кооперації та інших державних органів.

Особлива відповідальність господарників-комуністів, які очолюють ту чи іншу установу, особлива відповідальність спеціалістів, що перебувають на керівній роботі в тому чи іншому господарському органі, за правильне здійснення лінії в цьому питанні. І ця відповідальність повинна бути посилена.

Ця відповідальність повинна бути посилена зверху донизу. Ми повинні розв'язати це питання, щоб не відставати ні в обороті наших ресурсів, ні в правильному здійсненні накресленої лінії, особливо щодо приватного капіталу.

Організаційні питання

На закінчення торкнусь питань організаційних. Ви пам'ятаєте, що майже на всіх з'їздах обговорювалось питання, як ми будемо наше господарство, які взаємовідносини і т. д. Питання це поставлено тут у такій площині, що нам бракує більше самостійності в господарських галузях.

Самостійність самостійністю, але по-різному можна підходити до цієї самостійності. Самостійність оперативна, самостійність управлінська — повинна бути врахована, але вона аж ніяк не повинна призводити до того, щоб цією самостійністю ми порушували будь-які плани і гальмували швидке маневрування у тій чи іншій галузі.

Адже єдність союзного господарства, єдність планового господарства, єдність планового керівництва, директивного керівництва ніхто ніколи не заперечував і не заперечує. Але мають місце спроби з боку деяких господарників прибрати все до своїх рук, оскільки вони переконані, що їм нібито легше буде управляти, якщо вони все сконцентрують в своїх руках.

Позиція Пятакова, наприклад, така, що він рішуче, категорично протестує проти нашої пропозиції щодо реорганізації Цукротресту. Він рішуче проводить лінію на те, щоб забрати спиртову промисловість, щоб прибрати під своє безпосереднє управління хімічну промисловість. Ці тенденції виявлені не всюди, не всюди різко поставлені, але цілий ряд організаційних кроків свідчить про те, що такі тенденції мають місце. Сама форма фінансування промисловості, сама форма планової узгодженості ще недостатньо досконала, щоб цілком і повністю використати ініціативу місць, щоб цілком і повністю узгодити по горизонталі господарські плани і господарські передбачення.

Ми тут у себе весь час намагаємось якомога повніше здійснювати цю узгодженість. Але слід визнати, що успі-

хів поки що ми маємо мало. Ув'язати Донвугілля з Південсталлю та Південмаштрестом і т. д., при недостатній ув'язці їх з нами, тут на місці досить таки важко.

Необхідна домовленість. Вона порушується тим, що затримується розробка виробничих програм. Я вважаю, що на нашому з'їзді і на Всесоюзному з'їзді це питання постане. *При зростаючому господарстві зайва централізація промисловості буде шкідливою.*

Якщо при невеликому господарстві централізація була необхідною, коли треба було досить швидко маневрувати, коли все вміщувалось в одному кулаці, то тепер становище інше, тепер це стало неможливим ні в економіці окремих районів, ні у зв'язках із зовнішнім ринком.

У зовнішній торгівлі відбувається реорганізація. Ми відчиняємо двері для виходу місцевих органів на закордонний ринок. Треба сказати, що і внутрішні ринки повинні бути також обслужені більш гнучким децентралізованим управлінням промисловості. Позицію, яку ми займаємо у цьому питанні, очевидно, доведеться відстоювати на Всесоюзному з'їзді.

На закінчення підведу підсумки нашого господарського будівництва за минулі роки.

Перше і основне: в галузі промисловості і сільського господарства, в галузі наших фінансів, в галузі усієї нашої економіки за минулий рік, у боротьбі начал соціалістичних з капіталістичними ми маємо вирішальну перевагу на боці нашої соціалістичної економіки. Зростання продуктивних сил у пролетарській державі — незаперечний факт.

Труднощів ще багато. Вони підстерігають нас всюди. Але ми їх подолаємо тим легше, чим впевненіше і твердіше йтимемо по тому шляху, по якому йшли до цього часу, не затримуючись, не відхиляючись в сторону від правильного творчого і перевіреного пролетаріатом лєнінського шляху в нашій економічній політиці.

Передмова до книги
«Короткий огляд діяльності
Робітничо-селянського уряду України
за 1924/25 рік»

Ця книжка є першою спробою дати відомості про роботу робітничо-селянського уряду України. Книжка коротенька, але в ній зібрано основні відомості. Кожний селянин чи робітник, читаючи цю книжку, побачить, в яких умовах доводиться працювати, щоб закріпити завоювання Жовтня, забезпечити мирне будівництво, зміцнити господарство, поліпшити становище робітників і селян.

Ця перемога трудящих дала нам робітничо-селянську владу і забезпечила робітникам і селянам можливість будувати життя по-своєму, в своїх інтересах.

Однак ми маємо багато труднощів, небезпек і складні умови роботи. Радянські республіки оточені ворогами, які дуже хочуть сісти на шию робітникам і селянам. Чимало ми маємо прихвоснів буржуазії, які чекають повернення старого; зараз вони, нишком ховаючись, намагаються шкодити Радянській владі, лають та брешуть, щоб підірвати довір'я мас, щоб розбити міцний союз робітників і селян, щоб збити з твердого шляху бідноту.

Як же зберегти владу у своїх руках, як її зміцнити? Це питання повинен ставити собі кожний робітник і селянин.

Це можна зробити, коли союз робітників і селян буде непохитним, коли біднота села триматиме зв'язок з середняком, коли міські й сільські ради працюватимуть в напрямі зміцнення нашого внутрішнього становища, господарства, нашої Червоної Армії, революційної дисципліни й т. ін., а головним чином, коли підвищуватиметься наша свідомість.

За царя було так, що пани боялися свідомості робітників і селян. Вони знали, що свідомі люди скоріше ски-

нуть з себе панське ярмо. Радянська влада, навпаки, вживає всіх заходів, щоб селяни та робітники стали свідомішими, розуміли краще той шлях, яким повів нас великий проводир Володимир Ілліч Ленін. Цим шляхом йти важко, бо на кожному кроці є небезпека: то страшенні труднощі, що зв'язані з відбудуванням господарства, то наступ хижаків, то заклик слабих волею і силою повертати назад — у ярмо... Шлях Леніна — шлях революційної боротьби, шлях широкої творчості трудящих мас, які творять без панів, без генералів, без капіталістів.

Досі всі труднощі ми переборювали, бо йдемо під керівництвом Комуністичної партії більшовиків, тієї партії, яка в жовтні 1917 р. повела робітників і селян на бій за пролетарську революцію і за Радянську владу. Це вона повела рішучу боротьбу з «соглашателями», угодовцями, які нас закликали до миру з буржуазією, щоб знову запрягти трудящих у ярмо (як то сталось, наприклад, у Німеччині, де на чолі держави стоїть не робітник і селянин, а вільгельмівський генерал і буржуазія).

У цій боротьбі перемога була на нашому боці.

Отже, й далі, маючи вже значні досягнення, ми зможемо під проводом партії йти до нових перемог. А ті досягнення, які можна бачити з цієї книжечки, переконують нас в тому, що напружена робота не пропадала марно: в усіх галузях ми йдемо вперед, хоч і багато ще не вирішених завдань, хоч і багато ще не задоволених потреб. Наше сільське господарство зростає, зростає промисловість, на цьому ґрунті підвищується товаропостачання, збільшуються кошти, поширюються витрати на освіту, охорону здоров'я і т. ін. Чим далі, тим більше шириться допомога середнякам та господарюючій бідності.

Проте держава ще не має стільки коштів, щоб зараз задовольнити всі потреби. Це ми кажемо одверто. Але ми певні, що коли йтимемо тим шляхом, яким ішли, то більшість потреб буде задоволена. В значній мірі це залежить від підвищення самодіяльності мас, від організованого використання нашого зростання, зміцнення кооперації, пошкваллення роботи Рад, комітетів взаємодопомоги, комітетів неможливих селян і т. ін.

Гадаю, що не помилюсь, коли висловлю певність, що уряд УСРР матиме міцну підтримку з боку робітників і

селян в проведенні своєї роботи по будівництву нового життя.

Зараз проходять перевибори Рад, складаються районні і окружні виконавчі комітети, проводиться звітна робота, дається критика на виконану роботу, виробляються вказівки на майбутнє. Хай ця книжка допоможе зв'язати місцеві справи з загальнодержавними, щоб бачити трохи і «поза вікном» свого району чи села.

В. Чубар

*Надруковано в книзі:
«Короткий огляд діяльності
Робітничо-селянського уряду України
за 1924/25 рік». Харків, 1926 р.*

Друкується за текстом книги

Ленінізм піднімає нові мільйони

Немає з нами Леніна, але вчення Леніна все глибше і глибше проникає в маси трудящих, піднімаючи все нові й нові тисячі і мільйони на вищий рівень класової свідомості. Нові сотні тисяч пролетарів вступили до рядів ленінської партії більшовиків, тобто стають в передові ряди пролетаріату, який веде боротьбу за перебудову життя, за визволення всіх пригноблених, трудящих усього світу від гніту капіталу. У нас, в радянських республіках, після перемоги пролетарської революції, пролетаріату доводиться будувати свою пролетарську державу, відбудовувати зруйноване господарство, піднімати промисловість і сільське господарство на рівень високої техніки — великої машинної індустрії і електрифікації в умовах значного переважання серед населення країни селянства, яке веде дрібне, розпорошене господарство. В цих умовах «найбільш корінне, найбільш істотне питання, це — ставлення робітничого класу до селянства, це — союз робітничого класу з селянством» *, як говорив товариш Ленін на IX з'їзді Рад в 1921 році.

Тепер, коли в партії у нас багато пролетарів, які ще не встигли цілком засвоїти всі заповіді Ілліча, партії доводиться витримувати досить значний натиск з боку незагартованих в боротьбі молодих партійців, а в більшості і безпартійних, які вимагають від партії більшої «революційності», намагаються відразу «революційним» шляхом подолати всі труднощі, що зустрічаються на нашому шляху.

В день роковин смерті Леніна ми, як і в посвякденній своїй роботі, повинні згадати його слова, які житимуть

---

* *В. І. Ленін. Твора, т. 33, стор. 125.*

десятиріччя і віки. Ці слова повинні бути засвоєні не лише партійцями, а й тими безпартійними пролетарями і особливо селянською біднотою, які шукають відповідей на цілий ряд життєвих питань. Ленін закликав маси до революційної боротьби, вчив боротися, руйнуючи старий світ, але, привівши пролетаріат до перемоги, до влади, забезпечивши селянству свободу господарювання без поміщика, Ленін вчив працювати — будувати, лавіруючи серед тих численних труднощів, які стоять на шляху до остаточної перемоги соціалізму. Він писав: «Для справжнього революціонера найбільшою небезпекою, — може, навіть єдиною небезпекою, — є перебільшення революційності, забуття меж і умов доцільного й успішного застосування революційних прийомів. Справжні революціонери на цьому найбільше ламали собі шию, коли починали писати «революцію» з великої літери, зводити «революцію» у щось майже божественне, втрачати голову, втрачати здатність найбільш холоднокровно і тверезо міркувати, зважувати, перевіряти, в який момент, при яких обставинах, в якій сфері дій треба вміти діяти по-революційному і в який момент, при яких обставинах і в якій сфері дій треба вміти перейти до дії реформістської. Справжні революціонери загинуть (в розумінні не зовнішньої поразки, а внутрішнього провалу їх справи) лише в тому випадку, — але загинуть напевно в тому випадку, — якщо втратять тверезість і здумають, ніби «велика, переможна, світова» революція обов'язково всі і всякі завдання при всяких обставинах в усіх сферах дії може і повинна розв'язувати по-революційному.

Хто «здумає» таку річ, той загинув, бо він здумав дурницю в корінному питанні, а під час запеклої війни (революція є найзапекліша війна) карою за дурницю буває поразка» *.

Наша партія, як авангард пролетаріату, і пролетаріат Радянського Союзу в цілому, повинен завжди пам'ятати, що він не один, що є ще селянство, яке не переведеш по декрету в клас пролетаріату — основного будівника соціалізму. Пролетаріату необхідно вміло керувати багатомільйонним селянством, щоб разом з основною масою його

---

* В. І. Ленін. Твори, т. 33, стор. 82—83.

йти до соціалізму. На XI з'їзді партії товариш Ленін говорив: «Зімкнутися з селянською масою, з рядовим трудовим селянством, і почати рухатись вперед незмірно, безконечно повільніше, ніж ми мріяли, але зате так, що дійсно буде рухатись вся маса з нами. Тоді й прискорення цього руху в свій час настане таке, про яке ми зараз і мріяти не можемо. Це, по-моєму, перший основний політичний урок нової економічної політики»*.

Цей «повільний» рух вперед зараз декого бентежить, хочеться рухатись швидше, швидше піднести господарське становище бідноти, швидше використати досягнення промисловості для задоволення потреб робітників, швидше усунути негативні сторони непу і т. д. Безперечно, все це треба робити, тому що це є основними нашими завданнями, але чи можна цю вимогу пред'являти лише до керівних органів партії чи навіть партії в цілому, або до Радянської влади? Розв'язання цих завдань посилює лише «десяткам мільйонів, коли вони навчаться все робити самі», як говорив товариш Ленін.

Ленінізм живе і в роботі нашої Комуністичної партії і в роботі Радянської влади, влади робітників і селян, керіваної Комуністичною партією. Ленінська партія і радянська влада залучають до роботи нові мільйони трудящих, поліпшуючи роботу професійних організацій робітників, поглиблюючи роботу серед робітничо-селянської молоді, поліпшуючи роботу Рад, залучаючи в усі галузі роботи робітниць і селянок, організуючи і зміцнюючи кооперацію і т. д.

В цій організаційній роботі ми маємо значні досягнення, але ще далеко до того, щоб все населення поголовно брало активну участь в роботі тієї чи іншої організації. Це особливо стосується кооперації, про яку товариш Ленін говорив:

«Нам треба зробити ще дуже небагато з точки зору «цивілізованого» (насамперед грамотного) європейця для того, щоб змусити всіх поголовно брати участь і брати участь не пасивно, а активно в кооперативних операціях. Власне кажучи, нам залишилося *«тільки»* одно: зробити наше населення настільки «цивілізованим», щоб воно зро-

---

* В. І. Ленін. Твори, т. 33, стор. 234—235.

зуміло всі вигоди від поголовної участі в кооперації і налагодило цю участь. «Тільки» це. Ніякі інші премудрості нам не потрібні тепер для того, щоб перейти до соціалізму. Але для того, щоб виконати це «тільки», потрібен цілий переворот, ціла смуга культурного розвитку всієї народної маси. Тому нашим правилом повинно бути: якомога менше мудрування і якомога менше викрутасів. Неп у цьому відношенні являє собою в тому відношенні прогрес, що він пристосовується до рівня звичайнісінького селянина, що він не вимагає від нього нічого вищого. Але щоб досягти через неп участі в кооперації поголовно всього населення — ось для цього потрібна ціла історична епоха»*.

«...Потрібна ціла історична епоха...!» Але в силі організованих трудящих цю епоху скоротити до мінімуму.

Шляхи Леніна ясні, твердою була його віра в маси, він рішуче боровся з ниттям і скиглінням у важкі хвилини, він голосно завжди застерігав від «зазнайства» і «почивання на лаврах».

Треба добитись, щоб вчення Леніна твердо засвоїв кожен трудящий не тільки по книзі, не тільки по мітингових промовах і доповідях, а й на практиці життя.

Без живого вождя, але з живим вченням геніального революціонера, по його заповітах, під керівництвом єдиної, згуртованої ленінської партії мільйонні маси робітників і бідніших селян в союзі з середняком переборюють всі труднощі! Хай кожен рік заглиблення вчення Леніна в маси дасть нові мільйони свідомих революційних борців і творців нового життя! Тим менше буде помилок, тим менше втрат у боротьбі.

В. Чубар

* В. І. Ленін. Твори, том 33, стор. 414—415.

За режим економії

Доповідь у відділі преси ЦК КП(б)У
15 березня 1926 р.
Газетний виклад

У ЦК КП(б)У відбулася нарада редакторів газет, на якій була заслухана доповідь голови Раднаркому В. Я. Чубаря про проведення кампанії боротьби за режим економії.

Боротьба за економію — завдання органічного характеру

Доповідач вказав, що починаючи з XII партійного з'їзду неодноразово говорилося про необхідність боротьби за проведення всебічної економії і ощадливості. В цей час стало широко відомо, що вийти з господарських труднощів, розвиваючи в той же час виробництво, ми зможемо тільки шляхом всебічного й надзвичайного заощадження. Боротьба за економію — не випадкове або чергове ударне завдання нашої роботи, а завдання органічного характеру в умовах соціалістичного будівництва.

Перегляд господарських планів

Прорахунки, виявлені XIV з'їздом партії, викликали необхідність суворої економії коштів, яка повинна бути досягнута шляхом перебудови наших господарських планів скрізь, де це тільки можливо.

Більшість наших організацій, які орієнтувалися на широке розгортання роботи й широкі фінансові можливості, й досі перебувають під впливом контрольних цифр Держплану. Необхідно добитися того, щоб господарські організації орієнтувались тепер на реальну сучасну економічну дійсність.

Яким же шляхом необхідно боротись за режим економії?

Насамперед треба намагатися скоротити різного роду непродуктивні витрати. Безперечно, що доведеться скоротити і кредити, відпущені на електрифікацію, цільові кредити по лінії Наркомзему — сільгоспкредити та інші надзвичайні видатки. Це сумна необхідність, зв'язана з господарськими труднощами. Ці кредити повинні бути урізані, тому що без цього не можна забезпечити твердого виконання бюджету. Отже, держава поряд з непродуктивними витратами повинна також скорочувати і продуктивні витрати. Однак в боротьбі за режим економії основне — це скорочення непродуктивних витрат. Ці видатки дуже важко піддаються виявленню.

Тепер переглядається і скорочується виробнича програма промисловості, скорочується торговельна сітка. В результаті цього запаси сировини і товарів, розраховані на розширену програму, виявляються зайвими і загрожують непродуктивними витратами. Тому навіть ті розрахунки на економію, які у нас зараз є у зв'язку з скороченням програми промисловості, можуть не виправдатися, якщо перебудова планів не буде проведена найбільш раціонально.

Поряд з цим так само серйозно слід поставити питання про проведення режиму економії і в адміністративному апараті, і в громадських організаціях і т. д.

Завдання раціоналізації всіх галузей народного господарства

Вся проблема економії зводиться до загального завдання раціоналізації існуючого виробництва, обміну і всього господарства як такого. Необхідно поставити питання про найбільш раціональне використання всіх наявних сил і можливостей. Особливо необхідно поставити питання про економію часу. Треба, щоб лозунги, вироблені в свій час діячами НОП, Лігою «Время»³⁴ і іншими відповідними організаціями, широко увійшли в суспільну свідомість і були б тісно пов'язані з боротьбою за режим економії, були б першими кроками цієї боротьби.

Раціоналізація робіт в усіх галузях народного госпо-

дарства є основною формою боротьби за економію. Проведення цієї раціоналізації зустрічає великі перешкоди в некультурності і некваліфікованості наших працівників, їх відсталості і т. д. Однак не можна огульно посилатися на нашу відсталість. Треба конкретно підійти до боротьби за впорядкування роботи на кожному підприємстві, в кожній організації і установі тими силами, які є в наявності, не чекаючи допомоги ззовні.

Громадська увага й ініціатива

Преса повинна фіксувати громадську увагу на роботі всіх організацій, що ведуть боротьбу за режим економії. Зокрема, необхідно приділити особливу увагу заходам по лінії ВРНГ, РСІ, ЦКК, осередків НОП і т. д. Паралельно з роботою держорганів у цій області необхідно виявити громадську ініціативу по лінії профспілок, робкорів, сількорів і т. д.

Преса повинна більш глибоко проникнути в роботу радянських установ і критично ставитись до їх роботи в справі економії. Преса повинна вести планомірну кампанію за раціональне використання всіх коштів і фондів.

Спрощення і уточнення роботи господарських органів

Проблема боротьби з накладними видатками упирається головним чином у недостатню ув'язку і плановість в роботі госпрганів. Різного роду агентура, посередництво між державними і кооперативними установами — все це значно здорожує і погіршує роботу нашого господарського апарату і створює зайві накладні витрати. Необхідно прагнути до спрощення роботи наших госпрганів і взаємовідносин між ними. Це дозволить зекономити багато грошей і часу. Преса повинна виявити характерні явища в цій галузі і давати директиви щодо їх запобігання.

Не можна культивувати надії на фінансову підтримку з-за кордону. Необхідно пам'ятати, що закордонні позики дорого коштують. Крім того, закордонна допомога буде дуже обмежена за своїми розмірами і дасть нам тим більше користі, чим більше ми зуміємо зекономити у себе.

Режим економії і заробітна плата

Порушивши питання про заробітну плату у зв'язку з боротьбою за режим економії, В. Я. Чубар вказав, що тепер можуть виникнути тенденції у господарників щодо надмірної економії за рахунок заробітної плати по принципу «поменше заплатити — побільше натиснути». Необхідно запобігти небезпеці такого роду ухилів і пам'ятати, що основна робота в справі боротьби за режим економії повинна проводитись по лінії раціоналізації використання всіх сил і коштів.

Завдання в галузі сільського господарства

Особливо стоїть питання про режим економії в галузі сільського господарства. Преса повинна весті пропаганду за те, щоб кожна сільськогосподарська машина і трактор використовувались на всі 100 процентів їх виробничої потужності. Тут необхідно провести те, чого ми добиваємося тепер у промисловості. Заходи в цій галузі дозволять скоротити імпорт і зменшити недостачу в сільськогосподарських машинах на ринку.

Поряд з цим також необхідно поставити питання про підвищення продуктивності праці і раціоналізації використання коштів в радгоспах і колгоспах, які працюють ще слабо за рахунок нераціонального використання ними сільськогосподарського кредиту.

Особливу увагу необхідно приділити питанню про економію сільської кооперації. Остання повинна в багато разів економніше витратити кошти селян, вживаючи заходів до раціоналізації свого товарообороту.

Про вивихи

I

Комуністична партія України зараз повинна вживати рішучих заходів, щоб забезпечити сталість пролетарського керівництва у всіх галузях життя й особливо на ділянці ідеологічного виховання мас.

Боротьба за правильне ідеологічне виховання трудящих і зокрема робітничо-селянської молоді нами, партією, насамперед ведеться проти впливу буржуазної ідеології, що зростає в умовах непу. Не завжди буває так, що вона (буржуазна ідеологія) загрожує лише з боку буржуазії чи її прямих прихильників та захисників. Трапляється, що навіть члени Комуністичної партії збиваються з шляху марксизму та ленінізму й захищають думки, далекі від комуністичних (це не тільки на Україні).

В наших українських умовах такі випадки ми спостерегаємо, коли добре придивимось, в так званій літературній дискусії, що провадиться нашими письменниками-комунарами.

Візьмемо статтю т. Хвильового «Апологети писаризму».

В ній є багато хороших думок, але на них я зараз не буду зупинятись. Поруч з ними — велика плутанина, яку слід розглянути. Провідна думка одного з розділів цієї статті висловлена т. Хвильовим так: «...На яку з світових літератур вона (тобто українська література) мусить взяти курс? У всякому разі, не на російську. Це рішуче і без всяких застережень. Не треба плутати нашого політичного союзу з літературою. Від російської літератури, від її стилів українська поезія мусить якомога швидше тікати».

Як це сталося, що комуніст Хвильовий відриває літературу від політики? В літературі відбивається життя країни та громадські рухи; література — це шлях до

піднесення культурного рівня народу, а в наших умовах — підвищення культури трудящих мас та виховання їх в певному ідеологічному дусі.

Література й мистецтво, що закликають людство йти вперед, повинні мати певну ідею та певні завдання. У нас та у пролетарів усього світу — ідея соціалістичного будівництва комунізму та завдання організації сил для боротьби зі спадщиною старого, та сучасними труднощами. У буржуазії, навпаки,— боротьба з соціалістичними ідеями та захист капіталістичного устрою. Пролетарська творчість навіть і в літературі та мистецтві повинна бути класовою, тому нема чого цуратись українським письменникам Москви та російських літературних досягнень, скокуючись на шлях буржуазного патріотизму в культурному будівництві.

Чи не пахне ура-патріотизмом від таких слів т. Хвильового: «Ідеї пролетаріату нам і без московського мистецтва відомі, навпаки ці ідеї ми, як представники молоді нації, скоріше відчуємо, скоріше увіллємо у відповідні образи. Наша орієнтація на західноєвропейське мистецтво, на його стиль, на його прийоми»? Високо несетесь, т. Хвильовий. Хіба забули, де скоріше «відчули ідеї пролетаріату»?

Пролетаріат усього світу придивляється та прислухається зараз до Москви як центру пролетарської ідеологічної боротьби, яка провадиться і через літературу, а от т. Хвильовий слідом за буржуазією висуває гасло: «Подалі від Москви, в ній нема нічого путнього, чому можна навчитись». По-друге, коли це комуністи стали «представниками нації в цілому», забувши, що нація має, крім пролетарів, селян та їх ідеологів, ще й буржуазію, а також що Комуністична партія, як авангард пролетаріату, справу про національну культуру ставить трохи інакше, ніж буржуазна частина нації? Пролетаріат зацікавлений в тому, щоб національна культура зміцнювала єдність світового пролетаріату, щоб лозунг «національна культура» розвивався в напрямі зміцнення через національну культуру інтернаціонального виховання трудящих, а буржуазія прагне до замикання в національних межах і розвитку національної ворожнечі.

Згадаймо, що говорив Ленін: «Хто хоче служити пролетаріатові, той повинен об'єднувати робітників усіх націй, борючись неухильно з буржуазним націоналізмом і «своїм» і чужим. Хто захищає лозунг національної культури,— тому місце серед націоналістичних міщан, а не серед марксистів» *. Хто забуває, що голий лозунг «національна культура» був лозунгом світової буржуазії, під яким вона і зараз йде і хоче розірвати пролетарську єдність, той робить велику помилку, спираючись на націю в цілому, не розмежовуючи, хто чого прагне.

Тов. Хвильовий так дуже розгарячився в дискусії, що навіть економічні відносини України відрізняє від російських. Вони, мовляв, однакові остільки, оскільки однакові в світовому господарстві. А партія досі переконана в тому, що в радянських республіках економічні відносини цілком однакові, а від відносин, на яких ґрунтується світове господарство, тобто капіталістичних, відрізняються.

І в літературній дискусії не слід плутати цілком з'ясовані речі, бо це не допомагає партії, а шкодить їй.

Тов. Хвильовий закликає українських письменників орієнтуватися на Захід, немовби висуваючи новий лозунг. На Україні його вже чули давно. Ось що каже про це А. Ковалівський у своїй книжці «З історії української критики»:

«Головне значення М. Драгоманова для літератури (та й для всіх сторін українського життя) й полягало в тому, що він немилосердно виявляє її убогість, вузькість, провінціалізм. І це не так собі взагалі, а з погляду ширших світових обрив...». І далі:

«Почуваючи себе кволими і боячись розсипатись від стикання з російською культурою, провінціали хочуть себе від неї ізолювати й проєктують житись культурою просто з Заходу». М. Драгоманов каже: «І добре, але для цього у вас короткі руки. Вивчайте західні мови, але поки те буде, беріть з Росії, бо там щось живіше, ніж у вас. А боїтесь, то на що ж ви здатні?».

На мою думку, ці рядки ще не віджили свого часу. Коли Драгоманов так ставився до буржуазної російської культури, то комуніст Хвильовий в сучасних умовах повинен

---

* В. І. Ленін. Твори, т. 20, стор. 9.

до цієї справи ставитись уважніше, тим більш, що зараз російська культура будується в нових умовах (диктатури пролетаріату), і нашої українській культурі з нею більш по дорозі, ніж з західноєвропейською буржуазною. Звичайно, не можна ставити питання так: або з російською, або з західноєвропейською. Треба знати досягнення всіх літератур, щоб вийти досить озброєними знаннями на світове поле літературної творчості й там завоювати собі відповідне місце.

Тов. Хвильового дуже захоплює лозунг цілком самостійного шляху української поезії, яку в Москву не заманиш калачиком.

Для виховання молодих письменників цей лозунг дуже шкідливий. Коли наша робітничо-селянська молодь буде цуратись московської поезії (а до західноєвропейської ще не всі доросли, та й доростати доведеться довго), то що з того буде?

Звичайно, слід добре розбиратись у творах, щоб не виховуватись на халтурі, яка є не лише в російській літературі, а й в західноєвропейській.

Тов. Хвильовий радить «швидше тікати від російської літератури».

Хто може давати таку пораду («без всяких застережень»), той не хоче мати з Москвою ніякого зв'язку, той не бачить або ж не хоче бачити Москви — центру інтернаціональної ідеї.

Про це слід пам'ятати не лише т. Хвильовому.

II

Ще один лозунг т. Хвильового слід розглянути, це: «дайш пролетаріат».

Ми вимагаємо серйозно поставитись, кому це слід, до українізації пролетаріату, пише Хвильовий. Навіщо тут езопівщина?

Українізація пролетаріату — це дуже складне завдання в умовах нашого життя. Вирішення його потребує від нас, тобто партії, тривалі напруженої праці. Дійсна українізація пролетаріату (а не показна, формальна) відбудеться разом з закінченням процесу відновлення пролетарських кадрів у нашій промисловості та піднесення нашої культури на відповідну височінь. Ці процеси будуть

іти головним чином знизу, і дарма т. Хвильовий радить Щупакові «піти в якусь робітничу профспілку і українізувати її верхівку». «Командні висоти» для правильного проведення українізації не лише у профспілці.

Тут знову т. Хвильовий покликається на волю «30-мільйонної нації» й розмежовує: українська нація — з одного боку, а російського міщанина, який голосує проти українізації (тобто політики партії) об'єднує з працівниками робітничих клубів і відповідальних культурно-правових установ, які в своїй більшості проводять політику партії — з другого. Тут — небезпека. Коли проведення українізації піде таким шляхом, культурним рухом заволодіє не пролетаріат, а націоналістичні міщани та національна буржуазія.

Нам треба українізувати пролетарів-українців, але це слід провести так, щоб не посіяти національної ворожнечі в лавах пролетаріату. Примусово українізації пролетаріату не проведеш, а тим більше росіян, євреїв, татар та інших робітників, яких багато у нас працює і які не можуть бути громадянами «другого розряду» в пролетарському русі.

Під голим лозунгом українізації пролетаріату може легко йти шовіністична буржуазія, яка не визнає нашої більшовицької лєнінської політики в справі рівноправності націй, яка завжди буде тягти нас на шлях національної ворожнечі.

Тов. Хвильовий нібито відрізняє політику від літератури, а сам в літературній дискусії зачепив низку політичних питань.

Партії слід цікавитись і дискусіями й літературою взагалі, бо наші письменники (комунари) без допомоги партії в цілому можуть скотитися в лави буржуазних ідеологів, які в літературних творах проводять свою певну лінію і впливають на політику. Чим більше уваги звернемо на це, тим менш боляче будемо виправляти вивихи наших товаришів.

В. Чубар

Дніпробуд — невідкладне завдання

(Одна з найважливіших проблем
1926/27 року)

Про підсумки минулого господарського року докладно писати зараз не доводиться тому, що уточнені дані (проти опублікованих контрольних цифр) будуть дещо пізніше. Так само немає необхідності повторювати передбачувані дані на 1926/27 господарський рік, достатньо виявлені в контрольних цифрах Держплану. Загальна оцінка як підсумкових, так і очікуваних даних може бути лише одна: незважаючи на всі труднощі минулого року, ми маємо рух вперед на всіх ділянках господарського фронту. Зміцнення завоюваних позицій соціалістичного будівництва і розширення їх забезпечено і в наступаючому новому господарському році. Зараз ведуться кінцеві підрахунки бюджетів (союзного, республіканського, місцевих), уточнюються оперативні плани, встановлюються завдання, готуються нові проекти споруд. Про один з них я і хочу сказати кілька слів на порозі нового господарського року.

Дніпробуд — величезний крок в справі індустріалізації країни — повинен стати завданням, що підлягає розв'язанню сьогодні

Радянський уряд дуже обережно підходив до цієї проблеми. Перш ніж сунутись у води Дніпра, ґрунтовно вивчили брід. Американські спеціалісти перевірили всі розрахунки наших інженерів, які склали проект гідроелектричної станції та шлюзів на Дніпрі і визнали розрахунки в основному правильними, проекти здійсненними, умови для спорудження надзвичайно сприятливими.

Пора, значить, братись за діло, треба в наступному році почати будувати.

Ми були значно слабшими, коли будували електричну станцію на річці Волхов (Волховбуд) — зараз наше господарське становище незрівнянно міцніше, а витрати на Дніпровську станцію не набагато перевищують витрати на Волховбуд.

Дніпровська станція — найважливіша ланка загального плану електрифікації країни. Грандіозність споруди багатьох лякає, особливо тих, у кого є нахил займатися крохоборством при розв'язанні основних проблем. Чимало є у нас противників великих робіт взагалі і Дніпробуду зокрема. Прикриваючись всілякими дрібязковими доказами, ці люди намагаються тягнути нас назад від сміливих починань, від революційних кроків.

Ми знаємо, що десятки мільйонів карбованців будуть витрачені в наступаючому і в дальші роки без достатнього господарського і політичного ефекту при мовчанні, а інколи й сприянні цим витратам з боку людей, які гадають, що неможливо сьогодні асигнувати на Дніпробуд 20 млн. крб., а в наступні роки — 24—30—36—40 млн. крб. (як підрахували американські експерти). Протягом п'яти років затратити 120 млн. крб. або хай навіть 140 млн. крб. (20 млн. накидаю на всякий випадок) і дістати за ці гроші величезне зрушення у господарстві найважливішої господарської галузі СРСР — це ще раз має показати маловірам всередині радянських республік і скептикам за межами СРСР, що соціалістичне будівництво триває, що пролетаріат і селянство СРСР не просто відбудовують зруйноване, а створюють нове на базі найновіших досягнень техніки. Реконструкція в нашому господарстві проводиться у більшості випадків непомітно. Спорудження Дніпровської гідроелектричної станції, перетворення Дніпра на судноплавну ріку (що обслуговує УРСР, Білорусію і значну частину РРФСР) буде величезним кроком в справі реконструкції нашого господарства як в галузі промисловості, так і лісового і сільського господарства.

Керівна роль соціалістичної промисловості у справі розвитку і усупільнення сільського господарства в УРСР значно посилиться з моменту початку експлуатації Дніпровської електростанції. Відкладати цей момент ні з господарських, ні з політичних міркувань не можна. Треба

тепер же вирішити питання про початок здійснення проекту, поставити на цю справу людей, прикувати до цієї проблеми увагу широких трудящих мас, мобілізувати необхідні кошти. Ці підготовчі кроки і впевнене широке розгортання будівельних робіт з весни 1927 р. створять ґрунт для можливого залучення до цієї справи (або зв'язані з станцією нові підприємства) іноземних капіталістів.

З другого боку, багато заходів по проведенню режиму економії зможуть набути цільової установки — на створення фонду Дніпробуду. Цільова виграшна позика республіканська або союзна (внутрішня або зовнішня), як одне з джерел залучення коштів, могла б мати успіх після відповідної роз'яснювальної роботи і мобілізації громадської думки на розв'язання цієї проблеми. Можна з певністю сказати, що чим швидше буде вирішено питання союзними органами, тим успішніше буде здійснено це невідкладне завдання. Робітники і селяни України докладуть усіх зусиль до того, щоб поставлене завдання розв'язати. Трудящі СРСР в цілому зацікавлені в успішному і терміновому розв'язанні цього ж завдання. В рік десятиріччя Великого Жовтня ми повинні зробити великий крок вперед у справі електрифікації. Цим кроком повинен бути Дніпробуд.

Вступаючи у новий господарський рік, ми висуваємо проблему Дніпробуду на перше місце в великому будівництві СРСР. При всіх підрахунках і розрахунках на 1926/27 р. Дніпробуд повинен зайняти своє місце. Радянська влада при підтримці мільйонів трудящих розв'яже це завдання.

Мирне будівництво, індустріалізацію країни, соціалістичну перебудову ми висуваємо як невідкладні завдання, і тепер, коли наші вороги брязкають зброєю, готують новий збройний напад на радянські республіки і шалено займаються озброєнням, робітники і селяни СРСР будуть своє господарство і своє нове життя, незважаючи на всі підступи імперіалістів. Дніпробуд ще більше згуртує братні радянські республіки і посилить обороноздатність СРСР.

В. Чубар

Чергові завдання господарського будівництва*

Господарська політика партії правильна

Будувати соціалізм в Радянській країні нам доводиться у дуже важких умовах. На нас тисне світове капіталістичне оточення, технічна і економічна відсталість, строкатість соціально-економічних укладів, гостра боротьба соціалістичних і капіталістичних елементів в місті і на селі. Щоб забезпечити планомірний рух нашої країни по шляху до соціалізму, потрібен тверезий облік рушійних сил нашого господарського розвитку й твердий, гнучкий і своєчасний вплив держави на всю економіку країни.

Оглядаючи пройдений шлях від часу введення непу, ми повинні визнати, що господарство нашої країни весь час йшло вгору під надійним керівництвом Комуністичної партії. Величезна робота по відбудові народного господарства в загальному і цілому завершена. Ми зібрали все, що було зруйновано і розпорошено під час громадянської війни. Ми провели концентрацію промисловості завдяки тому, що зосереджували свою увагу на найважливіших ділянках господарського фронту, для обслуговування яких у нас вистачало сил і коштів.

Найголовнішими підсумками відбудовного періоду є забезпечення керівної ролі командних економічних висот, які знаходяться в руках пролетаріату. В галузі промисловості, сільського господарства і залізничного транспорту досягнуто довоєнних розмірів. У товарообороті досягнута переважаюча роль державної і кооперативної торгівлі. В галузі грошового обігу встановлена тверда валюта.

Збирання пролетаріату, розпорошеного під час громадянської війни та інтервенції, також в основному закін-

* Перероблена стенограма доповіді на I Всеукраїнській конференції КП(б)У 19 жовтня 1926 року.

чено; досягнуто значного поліпшення матеріального становища робітничого класу.

Тепер в історії нашого господарства починається новий період — період його перебудови на основі нової, більш досконалої техніки.

Господарське зростання відбувалося завдяки величезному напруженню сил пролетаріату і селянства — на основі міцного союзу між робітничим класом і селянством.

Враховуючи досягнуті успіхи, ми бачимо, що і в даний момент — на початку нового 1926/27 господарського року — повсякденна практика цілком і повністю підтверджує правильність господарської політики, яку проводила партія за останній період на основі рішень XIV з'їзду. Всеукраїнська³⁵ і Всесоюзна³⁶ партійні конференції, що відбулися недавно, ще раз підтвердили правильність генеральної лінії нашої господарської політики, вказаної XIV з'їздом. Партійні конференції лише уточнювали ті заходи, які забезпечують більш успішне проведення в життя вказівок XIV з'їзду партії.

Опозиція налякалась труднощів нового будівництва

Однак, після XIV з'їзду опозиція кілька разів намагалась очорнити нашу господарську політику і посіяти в партійній організації ту паніку, якій піддалися самі опозиціонери.

Як же могло трапитись, що деякі товариші впали в паніку? Сталось це тому, що народне господарство вступає в смугу, коли темп його розвитку дуже уповільнюється порівняно з минулими роками, оскільки із завершенням будувального періоду дальший розвиток народного господарства наштовхується на недостатність і відсталість успадкованої від буржуазного суспільства виробничо-технічної бази.

Збіг між закінченням будувального періоду і поживленням опозиційних течій — не випадковий.

Згадаємо контрольні цифри на 1925/26 рік. У них передбачалось велике збільшення виробництва промислової і сільськогосподарської продукції, значне розширення товарообороту, зростання грошової маси і нагромадження.

В свій час, розглядаючи ці цифри, Троцький говорив, що в них чується «музика соціалізму». Дійсно, в цих цифрах чулась музика соціалізму, і Троцький не дуже кривив душу, коли говорив про це.

Та коли ми протягом 1925/26 р. наштотувались на труднощі, які перешкодили нам у повному обсязі виконати намічені плани, передбачення і розрахунки, то в деякого з'явилося бажання використати ці труднощі для перегляду політики нашої партії.

Контрольні цифри на 1926/27 р. ще більше налякали опозицію. Ці цифри показують, що ми вийшли з періоду відбудови нашого господарства і вступаємо у таку смугу, коли і промисловість і сільське господарство дають приросту своєї продукції уже не 40—50 процентів, як в попередні роки, а всього лише 15—20 процентів. Це привело опозицію до думки, що партія з деякого часу—з 1923 р.—нібито веде неправильну господарську політику, що через цю неправильну політику партія не забезпечила більш швидкого розвитку нашого господарства.

Однак погляди опозиції, яка пов'язує з уповільненням темпу господарського зростання, зрив індустріалізації і загрозу диктатурі пролетаріату, зовсім безпідставні.

Кожному зрозуміло, що відбудовувати господарство, оживляти основні капітали, що зазнали великої шкоди під час імперіалістичної і громадянської воєн, було легше, ніж просуватися вперед тепер, коли ці капітали використані майже на 100 процентів. Тепер потрібні великі кошти для нового капітального будівництва при умові використання досягнень світової техніки і науки. Вся господарська обстановка вимагає від нас збільшення витрат на потреби реконструкції господарства і більших зусиль в цьому напрямі, бо без цієї реконструкції ми дійсно дуже повільно просуватимемось вперед.

Ці погляди до того ж не враховують тих корінних змін, які відбулися в господарстві Радянського Союзу, і які роблять його відмінним від господарства капіталістичних країн. Ці відмінності полягають насамперед у знищенні приватної власності на основні засоби виробництва і в плановому керівництві всім нашим господарством. Ці відмінності дедалі більше в міру дальшого розвитку

господарства перетворюються у величезні переваги, що забезпечують значно швидший темп нашого розвитку порівняно з довоєнним періодом і темпом розвитку капіталістичних країн.

Реалізація цих переваг в практичному будівництві є найважливішим завданням партії в період соціалістичної перебудови всього народного господарства.

Раціональне і планомірне використання всіх наявних в народному господарстві можливостей дає змогу зберегти досить значний темп розвитку народного господарства, щорічного зростання усупільненої частини його, зміцнення і посилення керівної ролі пролетаріату в нашій країні.

Ми повинні також навчитися планово поєднувати витрати на капітальне будівництво з витратами на задоволення споживчих потреб і культурних запитів трудящих мас, які тепер, звичайно, зростають особливо швидко. Найважчим завданням є також і приведення до планової відповідності всіх витрат з нормальними доходами.

Порівняння труднощів відбудовного періоду, що закінчився, з новим періодом реконструкції примушує нас відкрито сказати робітнику і селянину: «Не можна вимагати, щоб партія прискорила розвиток господарства і водночас збільшила задоволення всіх споживчих потреб. Одне з двох: або ми, знаючи всі труднощі, вважатимемо, що перемога буде здобута лише при повному напруженні всіх сил, або ми будемо обманювати робітників і селян, говорячи, що всі наявні труднощі, можна зжити, натискуючи на куркуля і буржуазію, які виростили за період непу, що лише за рахунок цього можна буде розширити видатки і на капітальне будівництво і на задоволення всіх потреб, що зростають одночасно із зростанням нашого господарства».

Партія говорить робітникам і селянам правду про ці труднощі. Вона не збиває їх з пантелику нездійсненими обіцянками, це роблять представники опозиції. Партія не впадає через труднощі у паніку і не збивається з вірного шляху господарського будівництва. Опозиція ж базікає про новий шлях господарського будівництва і не може конкретно вказати його.

Пропозиції опозиції згубні

До цього часу ми не мали з боку опозиції певної програми і розробленої економічної платформи, яку ми маємо право вимагати від неї. З боку опозиції мали місце виступи окремих її представників, але пропозиції кожного з них дуже відрізняються одна від одної. Представник троцькізму, Преображенський, має одну точку зору, Сокольников — іншу і т. д.

Преображенський намагається довести, що розвиток нашого господарства і зміцнення соціалістичного будівництва можуть бути забезпечені лише у тому разі, якщо пролетаріат використає селянство як свою колонію, оскільки ми не можемо використовувати методи капіталістичного нагромадження: імперіалістичні грабежі слабших країн, експлуатацію колоній, контрибуції і т. п. За теорією Преображенського виходить, що промисловість треба відбудовувати за рахунок експлуатації селянства. Для кожного зрозуміло, яка небезпека криється в цій теорії. Якщо партія справді здійснює за завітами Леніна союз пролетаріату з основною масою селянства, то на шлях Преображенського вона стати не може. Партія цієї теорії не визнала і ніколи не визнає.

Партія весь час виходила і виходить з того, що індустріалізація є основним шляхом соціалістичного будівництва, а основним рипком для соціалістичної промисловості є внутрішній ринок нашої країни. Партія вважає, що індустріалізація має розвиватися на основі змички між промисловістю і селянським господарством при умові неухильного поліпшення матеріального становища основної маси селянства.

Але опозиція не вірить у можливість залучення селянства до справи будівництва соціалізму. Вона, очевидно, вважає, що індустріалізацію можна проводити на шкоду основній масі селянства мало не капіталістичними методами.

З цієї теорії, зокрема, випливає пропозиція опозиції про необхідність підвищення відпускних цін на промислові товари, що начебто має прискорити індустріалізацію.

Але опозиція при цьому забуває той факт, що в умовах нашого ринку спостерігається повна залежність між

рухом оптових і роздрібних цін, отже всяке підвищення оптових відпускних цін викличе нове зростання роздрібних цін на промислові товари. В результаті буде підірване економічне становище бідноти і середняка, скоротиться ринок збуту товарів нашої промисловості, буде завдано удару по змицці, зруйновано самі основи індустріалізації.

З політикою відпускних цін опозиція іноді зв'язувала питання про витіснення з ринку приватного капіталу і навіть оцінку класового змісту Жовтневої революції.

Вдаючись до ряду комбінацій з цифрами, вона іноді галасувала про те, що приватний капітал наживає у нас начебто не менш як 50 процентів прибутків, чого немає в жодній капіталістичній країні.

У даному випадку опозиція говорить те саме, що й «Социалистический вестник»³⁷ меншовиків, якому треба дискредитувати партію в очах робітників. Останній весь час кричить: «Що це за соціалізм, коли наживається приватник?».

Партія, яка вела всі роки народне господарство до того, щоб закласти фундамент соціалістичного господарства і рухатись вперед з повною впевненістю в тому, що ми будемо соціалізм в суперечливих умовах нової економічної політики, не закриває очей на певне зростання приватнокапіталістичного нагромадження. Але партія також бачить і зростання соціалістичного господарства. Опозиція ж останнього не помічає або не хоче помічати.

Важко сказати, скільки грошей в кишенях приватних капіталістів. Можливо, лоточник, який купив відріз мануфактури або чоботи, при їх продажі одержить не 50 процентів, а 100 або 200 процентів прибутку. Але ж це такий «капіталіст», який сьогодні «заробить», а неділю тивається без заробітку. У нас на Україні є більше 100 тис. таких «капіталістів», але вони зараз не складають собою великої загрози для соціалістичного господарства.

Та хіба підвищенням відпускних цін, що пропонує опозиція, можна усунути їх нагромадження? Ні, не можна. Це нагромадження можна усунути тільки тоді, коли у нас буде кооперовано все населення, і кооперація доставлятиме всі товари від виробника до споживача. Кооперація, яка швидко розвивається, все ще не зайняла того місця

в економіці країни, яке вона повинна зайняти. Політика партії і в цьому питанні вірна, тому що тільки за допомогою кооперації, підтримуючи її фінансово і організаційно, вдасться, кінець кінцем, витіснити приватника з ринку.

І ще в одному пункті тлумачення опозиції цілком збігається з тлумаченням «Соціалістического вестника» меншовиків і органів правіших за нього. Ми маємо на увазі тлумачення опозицією питань заробітної плати і продуктивності праці. З цього питання вона говорить: «Кожному соціалісту ясно, що у нас немає досягнень в галузі підвищення заробітної плати. Подивіться, мовляв, на співвідношення між валовим випуском нашої промисловості, порівняно з довоєнним часом, і рівнем заробітної плати». Останню ж вони беруть без соцстраху та інших витрат, які становлять близько 16—20 процентів заробітної плати.

Використовуючи зброю «Соціалістического вестника», зброю контрреволюціонерів, проти Комуністичної партії, опозиція намагається виставити себе в цьому питанні захисницею інтересів робітничого класу. Інакше, як шулерством, цього назвати не можна.

Та опозиція йшла іноді ще далі. Вона говорила: «Комуністична партія галасує про зниження продуктивності праці, про прогули, тоді як насправді, мовляв, незважаючи на цей галас, продуктивність праці все ж переганяє зарплату». Цей маневр також гідний опозиції. Партія говорить, що найшкідливішим явищем на виробництві є прогули, а опозиція кричить: «Товариші прогульники, ми — за вас, а ви голосуйте за нас! Тоді ми побудуємо соціалізм». Хіба це не демагогія? Хіба це не розрахунок на найвідсталіші і найнесвідоміші верстви робітничого класу? Коли партія говорить, що будувати соціалізм — це не насіння лускати, що для цього треба напружено працювати, опозиція заявляє: «Навіщо говорити про мобілізацію сил, навіщо говорити про напружену працю? Прогули? Це — дрібниці. Підвищення продуктивності праці? Це також вигадка». Деякі опозиціонери добалакувались навіть до того, що раціоналізація — це така справа, яка шкодить будівництву соціалізму. Якби партія так проводила роботу щодо робітничого класу, то наші промислові підприємства в недалекому майбутньому перетворилися б в себезівські установи, продукція яких все менше і менше задо-

вольняла б потреби країни, і ми не тільки не рухалися б вперед до соціалізму, а дуже швидко потрапили б у лапи імперіалістів, експлуататорів.

Проте серед опозиціонерів є захисники і іншої, прямо протилежної політики, політики аграризації. Прихильник цієї політики — Сокольников — говорить: «Навіщо нам індустріалізація? Ми повинні розвивати сільське господарство, а потім років через п'ять, коли буде розвинуто сільське господарство, взятися за індустріалізацію».

Ці пропозиції ні в якому разі не можуть бути прийняті партією, бо їх проведення в життя штовхало б наше господарство в бік перетворення його у придаток світового капіталістичного господарства. Коли б партія розвивала тільки своє сільське господарство і не звертала достатньої уваги на дальше піднесення нашої промисловості, то вона тим самим збільшувала б нашу залежність від привозу іноземних товарів, які чим далі, тим більше заповнювали б ринок нашої аграрної країни. Соціалістичне будівництво в нашій країні занепало б, і ми потрапили б у кабальну залежність від промислових капіталістичних країн.

Відмічаючи, обидві крайності, партія проводить курс на індустріалізацію і приділяє головну увагу розвитку промисловості, хоч би нам і дуже хотілося розширити задоволення споживчих потреб.

Однак, приділяючи головну увагу розвитку промисловості, партія цим зовсім не хоче сказати, що вона залишить без своєї допомоги сільське господарство. В такому випадку воно розвивалось б не в тому напрямі, якого вимагають інтереси соціалістичного будівництва.

На розвиткові промисловості партія зосереджує свою головну увагу ще й тому, що промисловість прискорить розвиток сільського господарства, а на основі загального господарського зростання легко буде розширити в майбутньому задоволення споживчих і культурно-соціальних потреб.

В розвитку промисловості зацікавлений не тільки робітничий клас, а й селянство, яке під керівництвом пролетаріату і разом з ним відбивалось від поміщиків і іноземної буржуазії на фронтах і тепер боротиметься на господарському фронті за незалежність СРСР від капіталістичних акул. Пройдений шлях показує, що і в цій боротьбі ми досягли значних успіхів.

Місце Радянського Союзу в світовому господарстві

Порівнюючи досягнення головних галузей нашого господарства з досягненнями капіталістичних країн, ми відмічаємо такі результати в галузі сільського господарства. В довоєнний час за п'ятиріччя 1909—1913 рр. на частку території, яку нині займає Радянський Союз, припадало 18,5 процента світового збору пшениці. За час з 1919 по 1923 рр., тобто в роки найбільш напруженої боротьби на фронтах і відбудови зруйнованого господарства, збір пшениці у нас знизився до 9,3 процента, а в 1925 р. ми підвищили його до 14,8 процента. Ми ще не зайняли того місця в світовому зборі пшениці, яке займали в довоєнний час, та все ж такі досягнення, які є у нас, свідчать про те, що праця наша не була марною, що в результаті проведення правильної господарської політики ми наздоганяємо інші країни.

Що ж до збору жита, то тут зниження немає. Ми дещо перевершили той рівень, на якому стояли в довоєнний час: 41,7 процента в довоєнний час, 43,4 процента — в 1925 р., тобто трішечки обігнали.

Так стоїть справа з відбудовою сільського господарства, яке займало перед війною значне місце в нашому господарстві і відігравало величезну роль в його взаємодносинах з світовим господарством.

Що стосується промисловості, ми бачимо, що видобуток вугілля в 1913 р. в межах нинішнього Союзу Радянських Республік становив 2,4 процента всього світового видобутку: в 1921 р. наш видобуток вугілля становив лише 0,9 процента, а тепер за перше півріччя він становить 2,2 процента. Таким чином, з 0,9 процента в 1921 р. ми наблизились до довоєнних 2,4 процента.

А що відбувається в капіталістичних країнах Європи? Видобуток вугілля в Європі в 1913 р. становив 50,1 процента всього світового видобутку. В 1925 р. на частку Європи припадало 45,4 процента загальносвітового видобутку, а в 1926 р., по даних за перше півріччя, всього лише 41,4 процента. В капіталістичних країнах, які допомагають одна одній, в країнах, де і робочий день більший, і існує експлуатація робітників, де капітали досить великі,

видобуток вугілля за ці роки знизився, тоді як ми щороку все більше відбудовуємо нашу вугільну промисловість.

Виробництво чавуну в 1913 р. становило у нас 5,3 процента світового, а Європа в цілому виробляла 58,7 процента. В 1921 р. виробництво чавуну у нас знизилось до 0,3 процента, тобто було майже у 18 раз нижче довоєнного. В 1925 р. ми виплавили 2 проценти по відношенню до світового видобутку чавуну. В цій галузі ми не дійшли до довоєнного рівня, зате у першій половині 1926 р. ми дали 2,9 процента світового виробництва чавуну, тобто майже на 50 процентів більше порівняно з тим, що ми мали в 1925 р. Європа ж з 58,7 процента в 1925 р. зменшила видобуток до 47,9 процента, а в першому півріччі 1926 р. — до 44,2 процента.

І тут в одній з головних галузей господарства ми маємо той самий процес, що і у видобутку вугілля — неухильно підтягуємось до довоєнних позицій.

Можна навести подібні цифри і щодо виробництва сталі. Вони свідчать про такий самий процес.

Якщо подивитись, яке місце за черговістю ми займали в головних галузях світового господарства, то побачимо, що в 1913 р. по видобутку вугілля ми були на шостому місці, по виплавці чавуну — на п'ятому, по виробництву сталі теж на п'ятому. В 1921 р., тобто під час переходу до нової економічної політики, ми займали по видобутку вугілля п'ятнадцяте місце, по виплавці чавуну — вісімнадцяте, по виробництву сталі — шістнадцяте. В 1926 р., за перше півріччя, ми займали по видобутку вугілля сьоме, по виробництву сталі — п'яте.

Таким чином, ми наближаємось до того становища в світовому господарстві, яке займали перед війною. Ці дані свідчать про досягнення, яких ніхто і ніяким чином не може затушувати і звести нанівець, сказавши, як це роблять наші вороги, що ми тупцюємо на одному місці. Незважаючи на боротьбу з капіталістичним оточенням, ми наздоганяємо господарське зростання світових держав, і ми його переженемо.

Для цього ми маємо у себе в СРСР всі передумови. В цьому нас переконують підсумки минулого 1925/26 господарського року. У цьому допоможе вірне керівництво

масами з боку партії. Це забезпечать напруженою працею пролетарі і селяни, які створили пролетарську державу і подолали в своєму будівництві величезні труднощі.

Підсумки 1925/26 року

Основні показники народного господарства УСРР порівняно з 1913 р.

Не зупиняючись на даних по СРСР в цілому (оскільки вони уже неодноразово публікувались), розглянемо показники господарства УСРР.

Минулий 1925/26 р., як і попередні 2—3 роки, насамперед характерний бурхливим господарським зростанням. Це надзвичайно виразно і яскраво видно з так званих основних показників народного господарства УСРР.

Основні показники народного господарства УСРР (у процентах до 1913 року)*

	1923/24	1924/25	1925/26	1926/27
Продукція всього народного господарства України	60	67	91	99,5
В тому числі:				
сільське господарство	81	81	99	100,5
промисловість	38	51	82	98
В тому числі:				
а) велика	32	47	81	99
б) дрібна	70	75	87	96

Порівняно з 1913 р. продукція всього народного господарства України становила: в 1923/24 р.— 60 процентів, в 1924/25 р.— 67 процентів, в 1925/26 р.— 91 процент і на 1926/27 р. передбачається довести її до 99,5 процента. Якщо взяти розгортання виробництва окремо по промисловості і по сільському господарству, то ми побачимо, що темпи дещо відрізняються один від одного. Менш зруйноване сільське господарство давало в

* «Контрольные цифры Госплана УССР».

1923/24 р. 81 процент довоєнної продукції, і, в зв'язку з цим, темп його відбудови був менш бурхливим: в 1924/25 р. сільське господарство теж становило 81 процент, у 1925/26 р.— 99 процентів, у 1926/27 р.— передбачається доведення його продукції до 100,5 процента.

Промисловість, яка була більш зруйнована, переживала і більш бурхливий відбудовний процес. Якщо в 1923/24 р. її продукція, по відношенню до 1913 р., становила лише 38 процентів, то уже наступний, 1924/25 р., дає 51 процент, 1925/26 р.— 82 проценти, і, нарешті, в 1926/27 р. контрольні цифри передбачають доведення продукції промисловості до 98 процентів. В абсолютних цифрах валова продукція держпромисловості України по довоєнних цінах зростала таким чином: 1923/24 р.— 468 млн. крб., 1924/25 р.— 710 млн. крб., 1925/26 р.— 1 222 млн. крб., на 1926/27 р.— випуск валової продукції передбачено довести до 1 504 млн. крб. (вартість продукції всюди береться без акцизу).

Цифри говорять самі за себе, і притому досить красномовно: у поточному господарському році ми підходимо до остаточного завершення відбудовного процесу. Однак на Україні, де руйнувань було більше, ніж в інших частинах СРСР, де відбудовний період тривав менше років, ми зараз можемо лише умовно говорити про закінчення відбудовного періоду. Вважати його повністю закінченим можна буде лише тоді, коли ми на 100 процентів відбудуємо нашу промисловість, сільське господарство, зовнішню торгівлю, бюджет і зможемо задовольняти споживчі потреби населення, кількість якого зростає до довоєнних розмірів. Відставання в деяких галузях господарства є, звичайно, і в СРСР, але все ж таки відбудовний процес в масштабі Союзу може вважатися закінченим.

Отже, факт нашого швидкого господарського зростання очевидний.

Зростання громадського господарства

Однак, тут цілком природно може виникнути питання: ми зростаємо, чудово, але куди? Які сектори нашого господарства зростають швидше — соціалістичні чи капіталістичні?

Це питання — питання основне, і ми постараємось дати на нього докладну відповідь.

Півроку тому було багато розмов про те, що зростання соціалістичних секторів нашого господарства відбувається недостатньо швидко, що приватний капітал захлеснув нас, що він перетворюється в силу, яка загрожує нам безпосередньо небезпекою. Звернувшись до вивчення ролі приватного капіталу, ми побачимо, що нема ніяких підстав для тверджень, нібито приватний капітал зростає швидше державного і кооперативного господарства. Проте звідси зовсім не випливає, що ми не повинні уважно стежити за процесами, що відбуваються. Приватний капітал дуже жвавий; навіть будучи невеликим, він так швидко обертається, що приносить нам на тій чи іншій ділянці господарства багато шкоди, і питання про те, щоб уберегти себе від цієї шкоди, було поставлено нашою партією ще в минулому році. Партія дала в цьому відношенні відповідні директиви. Вона вказала на необхідність уточнення ролі, яку має відігравати приватний капітал в нашому господарстві, на необхідність обмеження нагромаджень приватного капіталу і не раз гостро ставила питання про обмеження діяльності цього капіталу в тій чи іншій галузі. Однак, нам не вдалось обмежити зростання приватного капіталу ні адміністративними заходами, ні механічними засобами. Нам вдалось це зробити лише шляхом розширення і поліпшення роботи нашого державного і кооперативного господарства. Порівнюючи 1923/24, 1924/25 і 1925/26 рр., ми бачимо, що ділянка усуспільненого господарства зростала неухильно з року в рік, проте зростала, хоч і повільніше, й та база, на якій міг розвиватися приватний капітал, тобто розпорощене індивідуальне господарство в місті і на селі.

Усуспільнення виробництва

В усьому народному господарстві УСРР державне і кооперативне виробництво у 1923/24 р. становило 25 процентів, в 1924/25 р. — 31,5 процента, в 1925/26 р. — 38 процентів, на 1926/27 р. його частка має бути доведена до 43 процентів. (Див. табл. на стор. 330.)

**Частка державного і кооперативного господарства
(в процентах)**

	1923/24 р.	1924/25 р.	1925/26 р.	1926/27 р.
В усій продукції народного господарства України	25.0	31,5	38	43
В тому числі:				
В сільському господарстві	6,7	5,6	4,9	5,5
В промисловості	69,0	76,5	82,0	84,0
В будівництві, включаючи сільське будівництво	30,0	47,0	52,5	55,0
В торгівлі	52,0	69,0	73,0	76,0

В галузі промисловості усуспільнена частина становила в 1923/24 р. 69 процентів, в 1924/25 р.— 76,5 процента, в 1925/26 р.— 82 проценти і на 1926/27 р. передбачається доведення її до 84 процентів.

У товарообороті частка державного і кооперативного господарства за сучасною оцінкою становила в 1923/24 р.— 52 проценти, в 1924/25 р.— 69 процентів, в 1925/26 р.— 73 проценти і, нарешті, в 1926/27 р. цю частку передбачається довести до 76 процентів.

Таким чином, соціалістичний сектор нашого господарства безперервно зростає не тільки абсолютно, але й відносно. Всі попередження про те, що розвиток приватного капіталу набуває грізних розмірів, що він нас захльос-тує є панічними балачками, що не мають ніяких підстав.

Труднощі минулого господарського року

Наші досягнення за 1925/26 р. можна в кількох словах охарактеризувати так: 1925/26 р. був роком великого прогресу, руху вперед, але й роком, протягом якого ми зіткнулись із значними труднощами.

Та й неможливо було провести таку величезну роботу без перебоїв, без труднощів.

Утруднення у нас насамперед виникали тому, що у 1925/26 р. ми виступили з широкими програмами. У нас були розрахунки на те, що ми реалізуємо як слід урожай і експортуємо хліб в кількості, достатній для того, щоб привезти з-за кордону устаткування і товари, що ми подіпшимо постачання товарами, матимемо від цього прибуток, а одержані гроші використаємо для здійснення наших планів розвитку промисловості.

Що ж ми мали протягом 1925/26 року? У нас не вистачило сил виконати ці широкі програми. Перш за все, хлібозаготівлі не були проведені так, як ми передбачали. Чи трапилось це через те, що перешкодив куркуль, як намагалась довести опозиція? Ні. Насправді це трапилось тому, що ми занадто широко розмахнулись, не маючи для цього необхідних організаційних засобів. Порівнюючи торішні хлібозаготівлі, розвиток експорту, капітальне будівництво тощо з нинішніми, ми бачимо, що коли б ми щодо організації були більш підготовлені, коли б ми правильно зважили свої економічні можливості, ми, певно, менш хворобливо пережили б торішні утруднення.

Виконання промислових програм

Наша промисловість на Україні виконала скорочену програму по загальносоюзних трестах (без Цукротресту) на 98 процентів*; по республіканських трестах, за останніми уточненими планами, — на 97 процентів*; місцева промисловість перевищила програму, і виробництва її досягло 109 процентів. Таким чином, вся державна промисловість (без Цукротресту) по відношенню до уточненого плану виробила 99 процентів тієї продукції, яку вона повинна була дати.

Збільшення виробництва по валовій продукції в доєвнних карбованцях характеризується такими даними: республіканська промисловість збільшила свою продукцію проти минулого року на 58 процентів, місцева теж на 58 процентів, загальносоюзна — на 73 проценти.

---

* За останніми даними недовиконана програма дещо більша.

Зростання нагромаджень у промисловості

Необхідно відзначити зростання нагромаджень в промисловості, яке відбувалось за останні роки. Всі роки ми говорили про дефіцитність нашої промисловості, про те, що держава змушена давати їй дотації. Господарських об'єднань, які б зводили кінці з кінцями, було мало. Проте ми бачимо, як з кожним роком промисловість все більше і більше стає на власні ноги, як вона все більше й більше розгортає свою роботу і вже починає давати прибутки. Нагромадження в нашій республіканській промисловості, без Півдмаштресту, зростало повільно, та все ж таки зростало.

Якщо на 1 січня 1923 р. баланси не показували майже ніяких прибутків, то на 1 жовтня 1925 р. вони уже дають близько 12 млн. крб. прибутку. Республіканська промисловість уже мала прибуток, який частково використовувався на збільшення коштів промисловості, частково надходив до фонду держави, яка розподіляла його між тими галузями народного господарства, розвиток яких треба було прискорити.

Цілком неправильною була б така постановка питання: промисловість стала на ноги, працює і вже одержує прибуток. Через це хай вона розвивається на власні кошти і не пред'являє ніяких претензій до держави: промисловість сама по собі, а сільське господарство само по собі.

Наш господарський розвиток у минулі роки відбувався складними шляхами. Інтереси промисловості постійно переплітались з інтересами сільського господарства. Відривати одне від одного немає жодних підстав.

Незважаючи на збільшення своїх власних коштів, промисловість постійно мала потребу в обслуговуванні її з боку банківського кредиту. Наша кредитна система за ці роки зміцнилась і проводила, головним чином, свої операції по обслуговуванню промисловості, сільського господарства, торгівлі і кооперації.

*Кредитне обслуговування промисловості
і зростання капітальних вкладень*

Заборгованість нашої промисловості на 1 січня 1923 р. кредитним установам, які тоді тільки виникли і були ще слабкі, становили невелику суму, навіть менше мільйона карбованців. А на 1 жовтня 1925 р. ця заборгованість зросла вже до 57 млн. карбованців.

Проте і за цих умов потреби нашої промисловості, звичайно, не були задоволені на всі 100 процентів.

Одночасно з кредитним обслуговуванням розвиток промисловості вимагав і постійних капітальних вкладень. З джерел фінансування промисловості на перше місце треба було поставити амортизаційні відрахування самої промисловості і асигнування держави. Можна простежити по цифрах, як з року в рік зростали ці вклади у промисловість.

У 1923/24 р. витрати основних капіталів державної промисловості України становили 56,3 млн. крб., а вклади — 47,7 млн. крб., в 1924/25 р. витрати збільшились до 68,2 млн. крб., а вклади — до 102,2 млн. крб., в 1925/26 р. витрати становили 75 млн. крб., а вклади — 243,6 млн. карбованців. Отже, починаючи з 1924/25 р., проїдання основних капіталів промисловості припинено: вкладення набагато перевищили витрати. На 1926/27 р. передбачалось збільшення витрат до 84 млн. крб., а вклади по контрольних цифрах мають бути доведені до 306 млн. карбованців.

Таким чином, вкладення в промисловість з року в рік збільшується. І надалі ми повинні збільшувати їх, оскільки завершення відбудовного періоду і дальше розгортання і реконструкція промисловості вимагають все нових і нових коштів.

Чи є правильною ця політика посиленого вкладення коштів у промисловість?

З усією категоричністю відповідаємо: так, правильна. Без цього немислима індустріалізація країни, розвиток могутньої промисловості, цієї основи соціалістичного будівництва.

Динаміка зростання зарплати і продуктивності праці

Переходимо до питання, що викликало особливо запеклу атаку опозиції,— питання про заробітну плату і продуктивність праці. За останні два роки зарплата робітників зросла таким чином: у великій ценовій промисловості середня річна заробітна плата в 1924/25 р. у так званих умовних московських карбованцях дорівнювала 354 крб., а в 1925/26 р.— 431 карбованець. На 1926/27 р. передбачається доведення її до 491 карбованця. Зарплата транспортників в 1924/25 р. становила 312 крб., а в 1925/26 р. 408 карбованців. На 1926/27 р. передбачається доведення її до 461 карбованця.

**Динаміка середньоденного виробітку на одного робітника
і середньоденного заробітку (в умовних московських карбованцях)
в українській великій державній промисловості**

	1924/25 рік				1925/26 рік			
	I кв.	II кв.	III кв.	IV кв.	I кв.	II кв.	III кв.	IV кв.
Абсолютний виробіток	4.23	5.00	5.53	5.20	5.05	5.54	5.76	5.78
Зарплата	1.02	0.96	1.01	1.34	1.27	1.29	1.33	1.39
В процентах								
Виробіток	100.00	118.20	130.70	122.90	119.40	131.00	136.20	135.60
Зарплата	100.00	94.10	99.00	131.40	124.50	126.50	130.40	136.30

Поступово, з року в рік, зростає абсолютна величина зарплати. Порівнюючи середній денний виробіток на одного робітника з зарплатою, ми бачимо, що в I кв. 1924/25 р. виробіток дорівнював 4 крб. 23 коп. (у довоєнних цінах), а в IV кв. 1925/26 р. він досяг 5 крб. 78 коп.; а заробітна плата з 1 крб. 02 коп. піднялась до 1 крб. 39 коп.; тобто виробіток збільшився на 36,6 процента, а зарплата на 36,3 процента.

Таким чином, на кінець 1925/26 р. темпи зростання продуктивності праці і заробітної плати майже однакові.

Чи дають наведені дані підставу для галасу опозиції про те, що зарплата відстає від зростання продуктивності праці, що партія веде непролетарську політику? Жодних підстав для подібних висновків наведені цифри не дають.

Згадаймо, що на початку 1924/25 р. наша партія, вивчаючи динаміку зростання продуктивності праці і зарплати та порівнюючи довоєнні співвідношення в цій галузі, врахувала небезпеку того, що коли й надалі триватиме таке становище, яке було у 1923/24 р., коли зарплата зростала швидше, ніж продуктивність праці, то не тільки не буде нагромаджень у промисловості, але ми змушені будемо безперервно підвищувати собівартість і не зможемо проводити політики регулювання цін.

Протягом 1924/25 і 1925/26 рр. перед нами стояло завдання підвищення продуктивності праці. Це була єдина гарантія для того, щоб забезпечити дальше підвищення зарплати, не проідаючи наявних капіталів. Проводилась величезна робота, і наведені вище дані показують, що деякі досягнення в справі підвищення продуктивності праці у нас уже є. Тільки завдяки цьому ми змогли підвищити зарплату на 36,3 процента.

Надалі треба підвищувати зарплату, суворо враховуючи, як це відбивається на собівартості продукції і на загальному фінансовому становищі промисловості, бо фінансово трудності, які переживала промисловість у 1925/26 р., свідчать про те, що безболісно вести виробництво з наявними у нас капіталами дуже важко.

Це необхідно і для того, щоб тут, у себе вдома, торгувати без суперечок з селянством, дати йому дешевий фабрикат, і для того, щоб деякі товари можна було вивозити за кордон, бо якщо ми вироблятимемо тільки для внутрішнього ринку, ми не використаємо тих можливостей світового господарства, які треба використати.

Розглядаючи витрати на зарплату в червоних копіях на одиницю продукції, ми побачимо, що в I кв. 1924/25 р. зарплата на умовну кількісну одиницю продукції складала 38,1 коп.; в I кв. 1925/26 р. ці витрати підвищились до 42,4 коп., а в III кв. трохи знизились — до 41,6 копійки.

Таким чином, підвищення зарплати відбувалося паралельно підвищенню витрат на зарплату на одиницю продукції. Це примушує нас дуже обережно підходити до питання про підвищення зарплати.

Директиви партії про забезпечення сталості рівня реальної заробітної плати шляхом підвищення продуктив-

ності праці були цілком правильні, тому що даліше підвищення витрат на зарплату в собівартості продукції могло створити загрозу для вжиття заходів по зниженню цін не тільки на продукцію промисловості, а й на сільськогосподарську продукцію.

Основні підсумки в галузі промисловості такі: а) значне зростання випуску продукції, хоч і є деяке відставання від планових завдань; б) збільшення порівняно з попередніми роками вкладення капіталу в промисловість, зростання власних нагромаджень і розширення кредитного обслуговування; в) даліше (хоч і відстаюче від намічених промпланами розмірів) підвищення продуктивності праці; г) підвищення заробітної плати.

Цих підсумків ми досягли при значних фінансових труднощах у промисловості.

Переходимо до сільського господарства.

Як відбувається його розвиток?

Урожай 1925/26 року

Ми маємо тут такі дані. В 1925 р. урожай становив 1 056 млн. пудів. В 1926 р. ми зібрали трохи менше — 1 040 млн. пуд., незважаючи на те, що засіяли площу на 4,8 процента більшу, ніж минулого року. Селянин затратив більше праці, а продукції зібрав менше. Торік зібрано в середньому з десятини 66,3 пуд., а в цьому році — 58 пуд., тобто на 12,5 процента менше. Чим це пояснюється?

Суховії нашкодили: вони з'їли у нас 100—150 млн. пуд. хліба. Є ще одна причина — шкідники. Посадили, наприклад, хміль, чекали доброго врожаю, а зібрали лише четверту частину запланованого.

Такі явища, як посуха або шкідники, являють собою небезпеку через низький технічний і культурний рівень нашого сільського господарства. Ми не можемо зараз достатньою мірою розвивати нашу промисловість, поки у нас немає впевненості у тому, чи добрий буде врожай, тобто чи стійке селянське господарство і чи стійкий ринок збуту нашої продукції. І для робітника питання розвитку сільського господарства не є другорядними. Вони для ньо-

го важливі так само, як і питання розвитку нашої промисловості.

Необхідно згадати, що протягом деякого часу досить значного поширення набув такий погляд: «Чого, мовляв, панькатись із селянством? Навіщо йому допомагати? Хіба ми не можемо створити свої пролетарські хлібні фабрики, забезпечити себе, таким чином, продуктами харчування і розвивати господарство незалежно від селянства?» Деякі товариші ще й сьогодні ставляться до наших радгоспів як до хлібних фабрик. Партія повинна найрішучіше підкреслити, що розвиток нашого господарства може бути забезпечений лише об'єднаним розвитком селянського господарства і промисловості. Нема чого створювати ілюзії з хлібними фабриками без селянства, а треба допомогти селянину підвищити техніку господарства, щоб ніякі суховії і шкідники не знімали врожаю.

*Ступінь диференціації села
(розшарування селянства)*

Особливої уваги заслуговує питання про соціально-економічні процеси, що розгортаються на селі. Опозиція твердила, що розшарування села йде настільки швидко, що куркуль уже добився панівного становища на селі. Подивимось, яке становище соціально-економічних угруповань на селі в дійсності.

За даними ЦСУ, угруповання селянських господарств по польових посівах мають такий вигляд:

**Угруповання селянських господарств
по польових посівах**

Групи господарств	1917 р.	1923 р.	1924 р.	1925 р.	1926 р.
Безпосівні	14,7	3,2	4,4	4,4	4,4
З посівом до 1,0 д.	17,2	13,2	11,3	10,3	8,7
—»— від 1,1 до 2,0 д.	18,2	23,2	22,4	21,2	19,3
—»— від 2,1 до 3,0 »	12,9	19,8	19,9	19,6	19,8
—»— від 3,1 до 4,0 »	8,8	12,9	13,4	13,6	14,2
—»— від 4,1 до 6,0 »	10,9	13,5	14,3	15,0	15,9
—»— від 6,1 до 9,0 »	7,8	7,9	8,3	9,0	9,9
—»— від 9,1 до 15,0 »	5,7	4,2	4,6	5,2	6,0
—»— від 15,1 і більше »	3,8	1,1	1,4	1,7	1,8

Таким чином, процент господарств без посіву і з посівом до 1 десятини порівняно з 1917 р. різко скоротився; тенденцію до скорочення за останні роки виявляє і група господарств з посівом від 1 до 2 десятин, хоча вона все ще дещо більша, ніж була в 1917 р.; значно зросли середняцькі групи; що ж до групи заможних господарств, то вона, порівняно з 1917 р., значно зменшилась, хоча за останні роки і виявляє тенденцію до деякого зростання.

*Оренда в основному має трудовий,
споживчий характер*

Зупинимось на питанні, що має особливо велике значення для прощупування ступеня диференціації села — на питанні про оренду землі.

Народний комісаріат робітничо-селянської інспекції щодо цього провів спеціальне обстеження по 6 округах. Виявилось, що 87,6 процента тих, що здають землю в оренду, — бідняки, інші — середняки і заможні. Головний контингент тих, хто орендує землю, — середняки, вони становлять 57,3 процента; за ними йдуть бідняки, що становлять 32,5 процента і, нарешті, заможні, яких можна вважати куркулями, — 10,2 процента.

Отже, господарства експлуаторського типу, тобто куркульські, становлять близько 10 процентів всіх орендарів; вони орендують 21,5 процента від загального орендного земельного фонду.

Що ж до обробітку землі, то 30 процентів орендарів користуються найманою працею, причому середняки переважно беруть сезонних робітників, а більш заможні користуються найманою працею регулярно.

Взагалі, у обстежених районах розміри капіталістичної оренди незначні. Господарств капіталістичного типу, де аренда зв'язана із застосуванням більш або менш постійної найманої праці, — всього 2,6 процента. НК РСІ на основі матеріалів цього обстеження дійшла висновку, що в основному аренда має у нас споживчий, трудовий характер.

Умови, на яких земля здається в оренду, підтверджують цю характеристику: переважає натуральна форма оплати, що становить 66,5 процента, грошова ж — лише 28,5 процента.

Таким чином, обслідувачі дійшли висновку, що лінія нашої партії, намічена на XIV партійній конференції, на розв'язування товарних відносин в селі і на прискорений темп зростання продуктивних сил, виявилась правильною. Безпосередньої небезпеки ці заходи не викликали.

Необхідно припинити масове дроблення дворів

В розвитку сільського господарства спостерігається один процес, який необхідно відмітити: це — дроблення дворів. Їх число щороку збільшується на 100 тис., якщо не більше.

Що сприяє такому зростанню дворів на селі? Ми спеціально не займались вивченням цього питання, хоча з'їзд Рад свого часу прийняв рішення про необхідність припинити це надмірне зростання.

Цілком зрозуміло, що природне зростання населення і процес розселення веде до збільшення кількості дворів. Проте в деяких округах це зростання все ж занадто велике. Візьмемо, наприклад, Білоцерківський округ. У ньому число дворів збільшилось, порівняно з минулим роком, на 4900. Ще не так дивно, коли збільшується кількість дворів в степовому окрузі, де має місце і переселення і розселення, але факт збільшення Білоцерківського округу на 4900 дворів дуже симптоматичний. Можливо, що заможні господарства розділяються для того, щоб сплачувати менше податків, щоб вважатися середняками, одержувати пільги і т. д. Але ми спостерігаємо дроблення не тільки заможних, але й середняцьких господарств.

Припустимо, що стає тісно жити в одній хаті, треба будувати нову. Але ж можна об'єднати свої господарства в машинні та інші товариства і, таким чином, спільно обробляти землю. Без цього невелике і слабке господарство неодмінно злидарюватиме. Воно не може як слід використовувати свою землю, не може придбати реманент, навіть при умові одержання деякого кредиту.

Ось чому партія повинна поставити перед собою це питання і вжити заходів до того, щоб ослабити шкідливі наслідки від цього масового дроблення селянських господарств.

*Допомога сільській бідноті
і машинопостачання села*

Ми повинні з усією рішучістю підкреслити, що в наших умовах господарського розвитку ми повинні піднімати на вищій рівень селянське бідняцьке господарство; ми повинні допомогти йому стати на ноги, позбавитися кабальної залежності від куркульського господарства. Ми повинні йому допомагати, головним чином, через організації бідняцьких господарств, бо тільки об'єднуючись, біднота швидко, при допомозі держави, позбавиться злиднів. Нестача реманенту і коштів вимагає того, щоб кожна сільськогосподарська машина і знаряддя використовувались на всі 100 процентів. Не можна допустити, щоб наші великі машини розпорозувались по окремих дрібних господарствах, та й державі не під силу надавати довгостроковий кредит окремим господарствам на велику суму.

У 1925/26 р. у нас був фонд допомоги бідноті, який складався з 2,5 млн. карбованців. Цих коштів, звичайно, недостатньо, щоб підняти всі бідняцькі господарства. На 1926/27 р. передбачається по бюджету асигнувати на ці потреби 2,5 млн. карбованців. Крім того, передбачається від продажу лісу зібрати в цей фонд близько 2 млн. карбованців. Таким чином, допомога бідноті, порівняно з минулим роком, значно збільшиться.

Ми не хочемо сказати, що треба відмовитись від допомоги окремому бідняцькому господарству; це у деяких випадках доводиться допускати, але від цього результатів чекати важко. Ось чому, головним чином, допомога повинна проводитись через господарські організації бідноти: артілі, товариства, колективи і т. п.

Як же організована біднота? Останні дані «Сільського господаря»³⁸ свідчать про те, що колективізація останнім часом проводилась недостатньо широко. Так, на 1 жовтня 1925 р. різних об'єднань, комун, артілей і т. п. налічувалось 5300, а перереєстровувалось в 1926 р. тільки 4824. В цю кількість не входять, звичайно, машинні та інші товариства. Становище цих організацій, яке ми спостерігаємо за останні 2—3 роки, вимагає від партії більшої уваги до того, як проводиться колективізація, як надається допомога об'єднанням, як відбувається успіль-

нення праці на селі. Необхідно прагнути до того, щоб незаможні верстви, об'єднані з середняками, обганяли бідняків в одержанні допомоги, а щоб біднота об'єднувалась з середняками в артілі і разом використовувала допомогу держави.

План машинопостачання села в 1925/26 р. був складений на 27 млн. карбованців. Цей план майже повністю виконаний. На 1926/27 р. програма машинопостачання складена на 36 млн. крб., причому з кожним роком вона збільшуватиметься, наближаючись до повного задоволення потреб сільського господарства.

Необхідно, однак, підкреслити, що партія і керовані нею радянські органи повинні так провести постачання села машинами, щоб при цьому були задоволені в першу чергу потреби бідняцьких і середняцьких верств на селі.

Ми знаємо випадки, коли реманент потрапляв в руки найбільш заможних верств села. Це пояснюється тим, що ці верстви уміють «влаштувати» свої справи. Вони, наприклад, організують тракторні товариства, а потім витісняють звідти бідноту. Великі машини беруться на виплату на загальних підставах для бідняків, а потім справа обертається так, що машини до них не потрапляють. Необхідно подбати про те, щоб реманент, який постачають селу, потрапляв туди, куди він призначається. Трапляються й такі випадки, коли бідняк одержує на пільгових умовах машину і перепродує заможнику. Всім цим недолікам треба покласти край.

Радгоспи стають на ноги

Спинимось ще на одному питанні, що має чимале значення для розвитку сільського господарства, — на питанні про радгоспи. Якщо в минулі роки справа з радгоспами була незадовільною, то тепер вони поступово стають на ноги. Наведені нижче цифри повністю підтверджують це. Ми маємо використовувати радгоспи для того, щоб вони допомагали розвитку сільського господарства, збільшували постачання селян насінням, племінною худобою тощо.

Радгоспи, керовані радгоспоб'єднаннями, зібрали в 1925/26 р. 1 900 тис. пуд. озимих і 1 500 тис. пуд. ярих,

250 тис. пуд. фруктів і 300 тис. пуд. буряків. За останні два роки тяглова сила збільшилась з 3 389 до 8 197 коней. Радгоспи дають уже деякий прибуток. В 1923/24 р. він становив 144 тис. крб., в 1924/25 р. — 730 тис. карбованців. За 1925/26 рік. підсумки ще не підбивались, але безсумнівно, прибуток є.

Та не це головне. Основна мета роботи радгоспів — це допомога селянству. В галузі тваринництва: у 1925/26 р. жеребцями було покрито 7600 маток, бичками — 7800, продано чистокровних поросят — 12500. Садових дерев для посадки було відпущено в 1924 р. 2 600 саджанців, а в 1926 р. — більше 100 тис. саджанців. Створено 5 розплідників племінних свиней, 5 розплідників рогатої худоби, 5 розсадників саджанців.

З усього видно, що радгоспи все більше і більше наближаються до поставленої перед ними мети.

Зміцнення кооперації

Що ж до підсумків в галузі кооперації за минулий рік, то тут ми маємо певні як організаційні, так і фінансові досягнення. Сільська споживча кооперація на 1 жовтня 1925 р. об'єднувала 1043 тис. членів, а на 1 липня 1926 р. — 1465 тис. членів. Вона охопила 29,8 процента селянських господарств.

Робітнича кооперація на 1 жовтня 1925 р. мала 638 тис. членів, а на 1 липня — вже 788 тис., охоплюючи 63 проценти професійно організованих робітників. Сільськогосподарська кооперація на ті самі строки мала 1318 тис. і 1560 тис. членів; нею кооперовано 32 проценти селянських господарств.

За 1924/25 р. оборот споживчої кооперації — низової і середньої — становив 643 153 тис. крб., сільськогосподарської — 161 355 тис. карбованців. За перше півріччя 1925/26 р. оборот споживчої кооперації досяг 637.765 тис. крб., тобто за півріччя майже стільки, скільки за весь попередній рік, а оборот сільськогосподарської кооперації 145 089 тис. крб., тобто, оборот за одне півріччя 1925/26 р. наближається до обороту за весь 1924/25 рік.

Як зростають пайові внески? На 1 жовтня 1925 р. по сільських споживчих товариствах внески становили 1812

тис. крб., а на 1 квітня 1926 р. ця сума зросла до 4080 тис. карбованців.

По робітничій і транспортній кооперації сума пайових внесків збільшилась з 3 млн. до 4 134 тис. крб., по сільськогосподарській — з 2 504 тис. крб. до 3 464 тис. карбованців. Незважаючи на всі труднощі, кооперація за минулий рік значно поліпшила своє становище як у фінансовому відношенні, так і щодо розширення організаційної роботи і охоплення населення.

Кооперація, очевидно, вийшла з тієї смуги фінансових труднощів, яку ми мали ще рік тому. Треба добитися, щоб вони більше не повторювались.

У галузі сільського господарства за минулий рік тривало загальне поліпшення, але мали місце негативні моменти. Ми недовиконали наміченого плану посіву цукрових буряків (майже на 100 тис. десятин), скоротились площі посіву сояшнику та інших технічних культур. Це було результатом несприятливих ринкових умов і слабкого впровадження агрономічного впливу. Такі коливання в посівах можуть поставити під удар в першу чергу добробут селянства.

Перспективи 1926/27 господарського року і чергові завдання

Найважливіші показники зростання

На основі досягнень за 1925/26 р. наші планові органи розробили приблизний орієнтовний план на 1926/27 рік.

Зрозуміло, ці контрольні цифри більш-менш умовні. Їх слід розглядати тільки як межі, в яких ми зможемо розгорнути свою роботу, якщо зуміємо правильно використовувати всі наявні ресурси і можливості.

Темп зростання у наступному році порівняно з минулим роком значно знижується. Вся продукція сільського господарства і промисловості СРСР у 1926/27 р. повинна зрости на 8 процентів проти минулого року. В сільському господарстві передбачено — в довоснижних цінах — збільшення продукції тільки на 5 процентів, у всій промисловості — на 13 процентів, а у великій державній промисловості — на 18—20 процентів.

Як ми вже говорили раніше, основною причиною такого уповільнення зростання є завершення відбудовного періоду, внаслідок чого даліше зростання промисловості зумовлене необхідністю розширення основного капіталу, тобто розвитком нового капітального будівництва.

Розширення виробництва, що намічається, повинно відбуватися одночасно із збільшенням затрат на заробітну плату, бюджетних витрат і т. д. Але й тут намічені межі розширення порівняно вузькі.

Що намічають контрольні цифри у нас на Україні?

Вся продукція народного господарства УСРР в довоєнних цінах повинна збільшитись на 11 процентів, причому державне господарство має зрости на 23 проценти, кооперативне — на 23 проценти, а приватне — тільки на 3 проценти. По промисловості, беручи виробництво без акцизу, передбачається збільшення продукції на 20 процентів, в тому числі державної — на 23 проценти, кооперативної — на 26 процентів і приватної на 3 проценти.

В сільському господарстві загальне збільшення продукції становитиме 2 проценти, в тому числі: державної — 16 процентів, кооперативної — 5 процентів і приватної — 2 проценти. Будівництво розширюється загалом на 40 процентів, в тому числі: державне — на 39 процентів, кооперативне — на 50 процентів і приватне — на 41 процент.

Чи можна виконати цей план? Можна і треба. Але для цього слід багато попрацювати.

Джерела нагромадження

Ми не можемо задовольнитися наявним співвідношенням між промисловістю і сільським господарством, з одного боку, і між приватним, державним і кооперативним господарством, — з другого. Ми повинні і далі розширювати наше промислове виробництво, для чого ми уже тепер повинні подумати про збільшення затрат на капітальне будівництво для розширення основного капіталу промисловості.

Капітальне будівництво і обладнання всієї промисловості вимагають величезних коштів. Швидкість розширення основного капіталу залежатиме: а) від розмірів на-

громадження усуспільненої промисловості; б) від використання через державний бюджет доходів інших галузей народного господарства; в) від використання заощаджень населення шляхом залучення їх в кооперацію, в ощадні каси, внутрішні державні позики, кредитну систему тощо. Капітальні затрати на потреби промисловості на 1926/27 р. по СРСР передбачені в сумі 900 млн. крб., а минулого року ми витратили фактично близько 770 млн. карбованців. Щоб затратити 900 млн. крб. на промисловість і 90 млн. крб. на електрифікацію, тобто близько мільярда, а на нові роботи по транспорту, зв'язку, комунальному господарству близько половини або двох третин цього, доведеться багато попрацювати, вишукуючи ці кошти.

Збільшення капітальних витрат і зінов'євський мільярд

Опозиція говорить — з такими промовама Зінов'єв виступив в одному осередку, — що мільярд карбованців на промисловість дуже легко знайти: 300 млн. можна взяти з селянства, оскільки встановлений податок в 300 млн. дуже легкий, 500 млн. з бюрократів, 200 млн. з приватного капіталу і т. д.

Ми відповімо на це: на словах, звичайно, легко це зробити, а ось спробуйте на ділі зібрати цей мільярд. Всі працівники-практики знають з життя, як доводиться збирати сільгосподаток і чи багато можна взяти з «бюрократів», тобто з службовців. Коли ми на Україні складали бюджет, то всі вимагали збільшення зарплати службовцям, тому що поліпшення апарату вимагає підвищення кваліфікації, а щоб залучити кваліфікованого працівника, треба йому більше заплатити. У нас в деяких лікарнях немає лікарів, тому що ми їм мало платимо. Що ж до радянського апарату, то ми хотіли його зменшити. Ми скоротили його, і поки скорочували мертвих душ, все було гаразд, а коли дійшли до живих, — всі почали заперечувати. Зокрема, коли обговорювались штати Вищої Ради Народного господарства, її керівники говорили про те, що роботи збільшилось, що треба, отже, збільшити апарат. Президія ВРНГ вимагала збільшення числа

службовців з 350 до 520 чоловік. У відповідь на цю вимогу партія сказала, що загальна лінія береться на зменшення апарату, і що через це треба скоротити заявку. І заявку скоротили. Так само йдуть справи і в кожному наркоматі, в кожному окрвиконкомі, в кожній установі. Ми всі ці труднощі бачимо, реально їх оцінюємо і знаємо, що не можна механічно провести такі заходи, які рекомендує Зінов'єв, не завдавши шкоди справі.

Режим економії

Ще до виступу Зінов'єва у партії був інший підхід до цього питання, коли вона дала директиву про проведення режиму економії, коли одразу ж було вказано на можливість заощадити 200 млн. крб. на витратах по утриманню апарату. Якщо вміло підійти до цієї справи в усіх галузях нашої роботи — радянській, господарській тощо, то можна буде покласти край надмірним непродуктивним витратам і зберегти у такий спосіб значні кошти для дальшого розвитку господарства на основі індустріалізації країни.

Партія при цьому лише підкреслює, що режим економії не є ударною кампанією, що реально зекономити ми зможемо тільки в тому разі, коли будемо в повсякденній роботі берегти кожну копійку. Якщо партія зможе залучити всіх до проведення режиму економії, якщо вона оволодіє практичними шляхами проведення цієї роботи, то вона доб'ється значного збільшення коштів, потрібних для розвитку промисловості.

Недоліки і перекручення в практиці проведення режиму економії не можуть звести нас з накресленого партією шляху. Для того, щоб розвивати промисловість, необхідно рішуче взятися за справжнє проведення режиму економії, а також звернути більше уваги на упорядкування роботи самої промисловості. Зрозуміло, що ми повинні ширше використовувати бюджетні і кредитні заходи для розвитку промисловості, але й сама промисловість повинна докласти всіх зусиль для того, щоб ті кошти, які вона одержує, використовувались доцільніше.

Процес розширеного відтворення в промисловості має бути забезпечений, насамперед, вкладенням в індустрію

нових мас створеного в самій промисловості додаткового продукту. Найголовнішою умовою в справі збільшення розмірів внутріпромислового нагромадження є: рішуче скорочення накладних витрат, прискорення обороту капіталу, всебічна раціоналізація виробничих процесів, впровадження новітніх досягнень техніки, збільшення продуктивності праці і піднесення трудової дисципліни.

Цього партія і країна вимагають від керівників наших господарських установ.

*Треба прискорити оборот капіталу
держпромисловості*

Якими великими є ці можливості, що криються в самій промисловості, можна побачити хоча б на таких прикладах.

По підрахунках за 1923/24 і за 1924/25 рр. в усій нашій республіканській промисловості в торговому обороті кошти перебували в 1923/24 р. — 220 днів, при виробничому обороті за той самий рік — 153 дні; в 1924/25 р. торговий оборот становив 180 днів, а виробничий — 144 дні.

В чому ж причина такого повільного обороту нашого капіталу. В тому, що потрібних матеріалів у нашій промисловості в 1923/24 р. було заготовлено на 168 днів, палива — на 86 днів, в 1924/25 р. матеріалів на 144 дні, а палива — на 91 день.

За 1925/26 р. ці підрахунки не закінчено, але зроблена спроба підбити деякі попередні підсумки. Виходить така картина: в 1924/25 р. по 13 трестах прискорення обороту капіталу вивільнило 38 млн. крб. і дало змогу зменшити вимоги до кредитної системи і до бюджету, а в 1925/26 р. прискорення обороту капіталів вивільнило 23,4 млн. крб., а уповільнення обороту напівфабрикатів, матеріалів і т. п. зайняло 25 млн. крб.; виходить, що прискорення обороту капіталу не досягнуто.

В 1926/27 р. передбачається вивільнення від прискорення обороту капіталів 52 млн. карбованців. Зрозуміло, що це велике завдання. Але ні ВРНГ, ні Держплан не розв'яжуть цього завдання, якщо кожне підприємство не

подивиться до себе на подвір'я, не поцікавиться станом своєї каси, використанням матеріалів, напівфабрикатів, робочої сили і т. д.

*Основні завдання — раціоналізація виробництва
і облік реальних можливостей*

Основне завдання нашої роботи в галузі промисловості — поглиблення заходів в справі раціоналізації виробництва, краще господарювання, правильне використання капіталу, робочої сили і спеціалістів. У разі виконання цього завдання ми й при наших коштах зможемо добитись деяких результатів і, насамперед, виконання програми, наміченої на наступний рік. Зрозуміло, що в цьому році треба уникнути того, що було в минулому році, коли робітників було набрано на 6 процентів понад програму, а капітальні роботи проведені ширше, ніж це було реально можливо. Нема чого дивуватися тому, що виробіток на одну людину зменшився, що знизилось використання капіталу. В результаті для промисловості виникли величезні труднощі, які потім довелося перекласти на наші кредитні організації, щоб посиленням кредитуванням промисловості послабити ці труднощі. Наступного року ми маємо уникнути цього. Кредитна система повинна одержувати підтримку від промисловості, а не тільки виконувати її вимоги.

Більшого зниження собівартості в новому господарському році не передбачається. Собівартість в 1925/26 р. за розрахунками ВРНГ України становила 146 процентів порівняно з довоєнним часом. На 1926/27 р. передбачається її зниження до 142 процентів. Собівартість повинна бути знижена на 4 проценти. За рахунок чого? В певній мірі за рахунок раціоналізації виробництва, раціонального використання устаткування, налагодження господарства, піднесення продуктивності праці і т. ін.

Найбільші досягнення ми спостерігаємо там, де в минулому році вдалось провести деякі переобладнання. Так, по Хімвугіллю завдяки механізації скляного і пляшкового заводів подорожчання собівартості з 197 процентів має знизитись до 148 процентів. По виробництву пляшок воно має знизитись на 57 процентів.

Звичайно, ми могли б досягти таких результатів по всій промисловості, коли б у нас була можливість вкласти значні кошти в переобладнання, забезпечити великий ввіз закордонного устаткування і т. д.

Партія не може сказати тепер, що ми подолаємо труднощі шляхом переобладнання нашої промисловості і що кошти для цього мають бути одержані за рахунок зменшення витрат на обслуговування сільського господарства та на інші потреби. Ми змушені наш імпорт пристосувати до розмірів нашого експорту, оскільки залучення приватного капіталу з-за кордону ще дуже і дуже незначне, а достатніх резервів валюти ми ще не маємо.

Чим більше коштів ми вкладемо в промисловість, тим більших результатів ми досягнемо. Та ми повинні добиватись певних успіхів і при теперішніх асигнуваннях. Наше завдання полягає в тому, щоб відпустити кошти на потреби промисловості з таким розрахунком, щоб не пошкодити цим іншим галузям нашого господарства.

Щодо раціоналізації промисловості, то іноді доводиться вислухувати побоювання деяких робітників, чи не збільшить проведення раціоналізації кадри безробітних. Очевидно, ці товариші не усвідомлюють, що без проведення раціоналізації виробництва, без деякої перебудови, переобладнання, коротше кажучи, без удосконалення нашої промисловості ми залишимося на точці замерзання і довго не протримаємося на досягнутому рівні; ми не зможемо здешевити собівартість, ми не зможемо тим самим закріпити основу диктатури пролетаріату — союз робітничого класу з селянством. Завдяки раціоналізації ми розвивали виробництво до цього часу, залучаючи у промисловість нові сотні тисяч робітників. Проведення раціоналізації і надалі буде найефективнішим засобом боротьби з надлишком робочих рук.

Проте хоч як би зростало внутріпромислове нагромадження, його — в усякому разі протягом найближчого періоду — не вистачить для забезпечення необхідного темпу розвитку індустрії.

Тому даліше розгортання промисловості значною мірою залежатиме від тих додаткових коштів, які будуть спрямовані на промислове будівництво.

Одним з головних засобів перерозподілу народного доходу є державний бюджет. В державному бюджеті Союзу інтереси індустріалізації країни мають знайти повне відображення. У видатковій частині бюджету повинні бути і будуть забезпечені відповідні асигнування на промисловість, електрифікацію і т. д.

Баланс між держпромисловістю і бюджетом

Порівнюючи баланс між промисловістю і бюджетом, тобто, з'ясовуючи, скільки промисловість віддає в державний бюджет і скільки бере з нього, ми на прикладі України бачимо, що промисловість одержує більше, ніж віддає. На 1926/27 р. в бюджет України прибутки від нашої республіканської промисловості становлять 7 млн. крб., а має бути відпущено їй 39 млн. карбованців. Відповідні дані для всього Союзу свідчать, що загальносоюзна промисловість і електрифікація в 1925/26 р. одержала 295 млн. крб. понад того, що вона виплачувала як оподаткування і відрахунки від прибутків у державний бюджет. В 1926/27 р. ця сума збільшиться до 375 млн. карбованців. Інтереси індустріалізації мають бути враховані в першу чергу при складанні експортно-імпортного плану (збільшення імпорту засобів виробництва при скороченні імпорту засобів споживання).

Слід відзначити, що до цього часу не було докладено якихось серйозних зусиль для зосередження коштів, які нагромаджуються у населення, в кооперації, в ощадних касах, у позиках і т. п. В міру зростання загального добробуту населення це використання через кооперативні і кредитні установи дрібних заощаджень населення має набирати все більшого й більшого значення, як одне з найважливіших джерел коштів, використовуваних для розвитку господарства.

*Підвищення продуктивності праці —
необхідна умова дальшого зростання
зарплати*

Нашу господарську роботу на наступний рік ми планували таким чином, щоб можна було забезпечити підвищення зарплати не тільки номінально, а й реально. Чи

легко це зробити? Чи вдасться це? На наступний рік передбачається збільшення фонду заробітної плати по промисловості УСРР в цілому на 4 млн. крб. (разом з соцстрахом). За рахунок чого? Насамперед, за рахунок збільшення виробництва і зниження прибутків промисловості. В деяких галузях, наприклад, у машинобудівній промисловості, не вистачає коштів для необхідного збільшення зарплати. Їх треба буде знайти. По металопромисловості зростання фонду заробітної плати за рахунок надбавки досягне в середньому 4,2 процента, по текстильній — 4,4 процента.

Перед нами стоїть питання: чи використовувати збільшення фонду зарплати для підвищення вищих чи вищих категорій в кожній галузі промисловості?

Щодо цього, двох точок зору бути не може: ми повинні підвищити в першу чергу зарплату нижчих категорій. Проте підвищення зарплати, передбачене уже встановленою надбавкою, недостатнє внаслідок не досить швидко підвищення продуктивності праці за минулий рік.

Забезпечити даліше підвищення зарплати ми можемо, головним чином, тільки шляхом дальшого підвищення продуктивності праці через посилення раціоналізації, розумного використання робочої сили, адміністративно-технічного персоналу, шляхом твердого проведення при допомозі робітничих мас режиму економії.

Ми відкрито ставимо це питання перед робітниками. Тепер, у межах можливого збільшення фонду зарплати, ми більш твердо йдемо на підвищення зарплати тільки низькооплачуваним групам робітників.

Зниження роздрібних цін підвищить реальну заробітну плату

Щоб забезпечити збільшення реальної зарплати, треба провести ряд заходів в справі самої організації виробництва і, — що дуже гостро стоїть перед партією і Радянською владою, — добитися зниження вартості бюджетного набору шляхом регулювання ринку, внаслідок чого реальна зарплата не зменшуватиметься, а збільшуватиметься. Це завдання стоїть перед нами на весь зріст. Ми повинні поставити перед собою практичні завдання і провести їх

в життя, яким би це важким для нас не було. Звичайно, самими тільки економічними заходами ми й тут не досягнемо всього. Доведеться застосовувати і деякі адміністративні й організаційні заходи.

В той час, коли партія ставить перед собою завдання зниження вартості бюджетного набору, ми не допустимо, щоб кооперативні організації й державні торговельні установи відхилялись на той шлях, на який вони збивались у минулому році, коли восени вони створили ажіотаж, піднімаючи ціни, щоб нажити більше коштів.

Наша потребкооперація за минулий рік збільшила свої кошти майже в десять разів.

За рахунок чого проходило це збільшення? Звичайно, за рахунок підвищення цін: кооперація продавала споживачу товар з великими націнками. Це явище ненормальне, бо, якщо ми підрахуємо і подивимось, кого вона обслуговує, то побачимо, що це, головним чином, робітники і службовці. Звідси випливає завдання регулювання і упорядкування постачання робітників товарами — промисловими та іншими. Це завдання стоїть перед нами, і цим шляхом ми повинні підняти рівень реальної заробітної плати.

Придивившись до низової кооперативної організації та її центрів, ми бачимо, що ухил в бік «комерції» дуже великий, що гонитва за нагромадженням часто відсуває на задній план ті заходи, які дійсно допомагали б робітникам підвищити рівень реальної заробітної плати, а селянам усуспільнити своє господарство. Це завдання стоїть тепер перед партією, яка зосередивши на ньому всю свою увагу, має взяти цілий ряд заходів по зміцненню свого впливу на ці галузі роботи.

Приватний капітал в промисловості і наша політика щодо нього

Загальні цифри про роль і значення приватного капіталу в промисловості і про швидкості його зростання порівняно з державною промисловістю були наведені вже раніше. Вкажемо лише на те, що в усіх приватних підприємствах цензової промисловості в 1925/26 р. було близько 10 тис. чоловік робітників. Подібне становище не

може спонукати нас поставити питання про негайне і неодмінне витіснення приватного капіталу з промисловості.

Проте в такій галузі промисловості, як мукомельна, приватний капітал відчувається надто сильно і заважає нашій роботі. У зв'язку з цим довелось вжити цілий ряд заходів до того, щоб обмежити його роль в цій галузі. Тепер у шкіряній промисловості спостерігається таке ж явище: на ринку сировини приватник зриває нашу роботу. І ми повинні вжити цілий ряд заходів до ліквідації цього негативного впливу. В окремих галузях промисловості ми маємо так орієнтуватися щодо приватника, як цього вимагають економічні і господарські умови.

Ми повинні пересувати приватника від однієї галузі промисловості до іншої до того часу, коли наше охоплення промисловості не досягне рівня, при якому взагалі не буде місця приватнику. Все говорить за те, що протягом 1927 р. ми ще не будемо спроможні поставити собі це завдання, бо місцева промисловість, яка розвивається на кошти місцевого бюджету, не може ще охопити всіх підприємств, що їх використовує приватний капітал. Ту шкоду, яку тепер завдає нам приватник на ринку сировини, ми можемо ліквідувати шляхом регулювання ринку, використання для проведення цього завдання нашої державної торгівлі і кооперації.

Яким великим є нагромадження приватного капіталу в промисловості? За даними спеціальної комісії, яка ввчала питання про роль приватного капіталу в нашій промисловості, нагромадження приватного капіталу на Україні в 1924/25 р. становить близько 9 млн. карбованців. Звичайно, точно визначити це нагромадження дуже важко, але треба відзначити, що відомості комісії ґрунтуються і на даних ЦСУ, ВРНГ, НКФ (що проводять оподаткування приватного капіталу); відомості ці, очевидно, не дуже далекі від справжнього становища.

Питання житлового будівництва

Гостро стоїть перед нами житлове питання. Ми створюємо особливий фонд житлового будівництва. Вжито цілий ряд заходів, які забезпечують розширення будівництва нових жител. Загальне зростання міського і робіт-

ничого житлового будівництва по роках ілюструється такими цифрами. Затрачено по роках в довоєнних карбованцях: в 1923/24 р.— 9 млн. крб., в 1924/25 — 19 млн. крб., в 1925/26 р.— 34 млн. крб. і на 1926/27 р. намічено 46 млн. карбованців. Не спиняючись особливо на цьому питанні, відмітимо лише найважливіші недоліки цієї роботи. Ми будуємо надто дорогі будинки. Наше завдання тепер в галузі житлового будівництва полягає в розширенні кооперативного будівництва, яке коштує найдешевше, і допомозі робітничому індивідуальному будівництву, яке необхідно використовувати для послаблення гостроти житлової кризи.

Безробіття і боротьба з ним

Не можна не згадати про один дуже важливий, але сумний факт з нашої господарської дійсності — безробіття. За останні два роки загальна кількість безробітних в найважливіших пунктах України коливається між 170 тис. і 190 тис. чоловік. На всі види допомоги безробітним в 1924/25 р. було витрачено близько 10,3 млн. крб., а в 1925/26 р.— 14,3 млн. крб. В 1924/25 р. соцстрахом, колективами і громадськими роботами було охоплено 87,5 тис., а в 1925/26 р.— 104 тис. безробітних.

Останнім часом все більший і більший вплив на рух безробіття справляє надмірний приплив населення села, що посилюється, бо при сучасній системі сільського господарства близько 20—25 процентів всієї робочої сили села у даний час не може бути використано. Ця обставина ставить перед нами питання про необхідність реорганізувати сільське господарство України в такому напрямі, щоб воно само поглинало надмірну робочу силу села, чого можна добитися розширенням посівної площі технічних трудомістких культур і т. п.

Питання планування

Уже весною минулого року на чергу дня було поставлено питання про те, що треба трохи змінити наявну систему планування. Це завдання виникає з таких мірку-

вань. Коли ми відбудовували і об'єднували господарство, то, звичайно, і планування було в достатній мірі жорстким; тепер, вступаючи у період реконструкції нашого господарства, ми надалі повинні зосередити в центральних органах лише загальні питання, генеральні плани.

Ми повинні тепер розвивати самодіяльність на місцях, давши їм більшу можливість брати участь у плановій роботі, ніж це було до цього часу. Нам слід нашу організацію планування, регулювання і оперативного керівництва переглянути в напрямі розвантаження центра і навантаження роботою і відповідальністю місцеві організації і відповідні управлінські установи.

Питання управління промисловістю

В галузі організації промисловості перед нами поставлені великі завдання, яких ми до цього часу не розв'язали. Упорядкування взаємовідносин між підприємствами і правліннями трестів великої промисловості уже проводиться в життя. Між ними налагоджуються уже більш нормальні взаємовідносини. Цього не можна ще сказати про дрібну промисловість, тут ще не все врегульовано.

Чи можна досягти правильних взаємовідносин між правліннями підприємств і трестів самими лише організаційними заходами? Ні, не можна. Досвід роботи Донвугілля і Південстали показав, що нормальні, на основі «госпрозрахунку», взаємовідносини між підприємствами і трестами можуть існувати лише при зміцненні фінансового становища як тих, так і інших. Чи можемо ми сказати, що поки таких умов не буде, до того часу ми не займатимемось покращенням цих взаємовідносин? Ні, ми повинні цим зайнятися по всій промисловості уже зараз. Ми повинні це питання загострити ще й тому, що ми переходимо до періоду реконструкції, до того періоду, коли потрібні більш точно розроблені перспективні плани, складені на основі врахування реального становища кожного окремого підприємства. Тому треба переглянути всю систему роботи, пристосувавши апарат до нових завдань.

*Проведення індустріалізації немислиме
без залучення робітничих мас*

Індустріалізація країни немислима без залучення до розв'язання виробничих завдань робітничих мас через виробничі наради. Партія особливо підкреслює, що необхідно залучити до цієї справи виробничі наради і максимально використовувати ініціативу робітників з виробництва, поєднавши її з активністю техніків.

Проте, часто керівники наших підприємств вважають цілком зайвим ставити ряд питань на широке обговорення: з робітниками, мовляв, тут нема чого говорити; все, мовляв, розв'яжуть спеціалісти.

Наш шлях інший. Спеціаліст спеціалістом, а колективні пролетарські обговорення цих питань разом з спеціалістами можуть дати дуже велику користь виробництву.

В промисловості величезний інтерес набуває зараз питання про взаємовідносини між адміністратором, техніком і робітником. У нашій промисловості, як і в тих галузях народного господарства, які зв'язані з промисловістю, особливо в житловому будівництві та інших галузях, пов'язаних з поліпшенням побуту робітників, використання колективної думки, колективної самодіяльності є нашим головним завданням.

*Індустріалізація немислима без піднесення
сільського господарства*

Ми проводимо курс на індустріалізацію країни і відкрито говоримо, що будемо і надалі розширювати промисловість, як би нам не хотілось розширити заходи по задоволенню культурно-соціальних запитів населення і споживчих потреб. Як ми відзначали раніше, на розвитку промисловості необхідно зосередити нашу головну увагу, тому, що це допоможе нам розвивати і сільське господарство, а на основі загального господарського зростання ми зможемо легко розширити в майбутньому задоволення потреб широких мас.

Ставлячи перед собою таке завдання, ми зовсім не хочемо сказати, що будемо забирати всі гроші на промисловість, а на сільське господарство не дамо ні копійки:

нехай, мовляв, зростає без нашої допомоги. Якщо так ставити питання, то сільське господарство зростало б не в тому напрямі, як нам потрібно. Розвиток сільського господарства треба пристосовувати до потреб промисловості, що зростає. Його треба розвивати в напрямі поліпшення сільськогосподарської продукції, підвищення збирання технічної сировини, експортної продукції, за яку ми зможемо одержувати кошти з-за кордону і т. д. Треба проводити цю роботу при допомозі машинопостачання, цільового і довгострокового кредиту, прагнучи всіма засобами реорганізувати сільське господарство. Загалом ці заходи повинні бути спрямовані на те, щоб пролетарська держава, яка проводить курс на індустріалізацію і буде соціалізм, достатньою мірою впливала на розвиток сільського господарства і не пускала цього розвитку на самоплив. Ми не тільки не можемо скоротити або обмежити наш вплив на характер розвитку сільського господарства, а, навпаки, ми повинні його збільшити, встановивши міцний зв'язок між розвитком сільського господарства і промисловістю.

В справі розвитку сільського господарства у бажаному напрямі видатну роль мають відіграти наші радгоспи. Ми будуюмо радгоспи не для того, щоб створювати фабрики хліба, а для надання найширшої допомоги селянству і особливо сільській бідноті. Тому всі розмови про відбирання у них землі треба припинити. Правда, до цього часу немає точних даних про ту допомогу, яку радгоспи надають безпосередньо біднякам. Можна майже з певністю відзначити, що допомога, яку подають радгоспи сільській бідноті, поки що незначна. Частіше всього радгоспами користуються середняки, а іноді й заможні верстви села. Через це на взаємовідносини радгоспів з селянством, особливо з сільською біднотою, ми повинні звернути головну увагу. Нам слід так поставити роботу радгоспів, щоб біднота з свого боку була зацікавлена в радгоспах, як в джерелах заробітку і у можливості з їх допомогою підняти своє господарство.

Інтереси сільської бідноти і пролетарської держави в справі захисту радгоспів від куркульського тиску одні і ті самі.

Ще до цього часу в усіх радгоспах мають місце ненормальні взаємовідносини з селянством: надмірно гарячі адміністратори, навіть члени партії, не приділяють потрібної уваги встановленню правильних взаємовідносин з селянством.

Якщо ми на виробництві вимагаємо від господарника, від техника, від спеціаліста встановлення правильних взаємовідносин з робітниками, якщо ми вимагаємо поліпшення цих взаємовідносин; щоб пролетаріат відчув, що він є господарем виробництва, тим більше ми повинні вимагати від керівників наших радгоспів створення таких умов, за яких бідняк відчув би, що радгоспи допомагають піднесенню сільського господарства і насамперед бідняцького господарства.

Правильний товарооборот — найважливіше чергове завдання

Розвиваючи промисловість і сільське господарство, ми зобов'язані досить уваги звернути і на товарооборот. Перебої в цій галузі можуть зірвати всі наші плани. Що сталося в минулому році? Перебої в галузі товарообороту призвели до того, що ціни почали зростати, червонець почав хитатися, що і змусило нас перебудовувати плани. Щоб цього не трапилось і в поточному році, ми повинні звернути увагу на ті заходи, які необхідно вжити в галузі поліпшення товарообороту.

Хлібозаготівельна кампанія поточного року розгортається нормально

Переходячи до питань торгівлі, необхідно насамперед зупинитися на хлібозаготівельній кампанії поточного року. Слід констатувати, що ціни, намічені планами, зберігаються досить твердо. По чотирьох головних хлібних культурах вони не виходять за межі тих цін, що намічались керівними органами ще навесні, тобто не перевищують 85—90 коп. (за пуд). Звичайно, ці ціни не зовсім задовольняють селянство. Відомо, що селянство — не тільки заможне, але й бідняцьке, яке збуває деяку частину свого хліба, — прагне до того, щоб продавати його до-

рожче. Проте, інтереси народного господарства в цілому вимагають того, щоб ці ціни залишилися на встановленому рівні протягом цілого року.

Ті помилки, які мали місце під час хлібозаготівель у минулому році, усунені, що видно з ходу хлібозаготівельної кампанії поточного року. Кількість заготівників зменшилась, збільшилося завантаження кооперації. Більш того, кооперація своїми заготівлями випереджає державних заготівників.

Чому це так? Насамперед тому, що загальні умови для роботи кооперації в цьому році більш сприятливі. Державні заготівники мають лише певні пункти, в яких вони ведуть заготівлю, і їм заборонено навіть посилати своїх агентів у село, в район діяльності кооперації.

Ми не можемо, звичайно, похвалитися, що директиви регулюючих органів про порядок хлібозаготівель виконуються на всі сто процентів. Є ще багато організацій, які порушують ці директиви. Але взагалі і в цілому хлібозаготівельна кампанія проходить нормально, без того смикання і коливання цін, що ми мали в минулому році.

Питання хлібного експорту

Щодо хлібного експорту, то він в нинішньому році дає деякий прибуток. Постає питання: чи зможемо ми утримати існуючі ціни і забезпечити на цілий рік рентабельність хлібного експорту?

Ми гадаємо, що нашим заготівельним організаціям під силу забезпечити утримання цін, які були восени, протягом цілого року. А це необхідно для того, щоб уникнути придержування хліба та інших явищ, які спостерігалися у минулому році. Також гостро стоїть питання про необхідність дальшого зменшення накладних витрат по експорту хліба. Те зниження цін, яке спостерігається на закордонних ринках, вимагає енергійного і планомирного розв'язання цього питання, якщо ми хочемо зберегти рентабельність хлібного експорту, не зачіпаючи інтересів селянства дальшим зниженням заготівельних цін.

Заготівля сировини

Із заготівлею хліба тісно пов'язана і заготівля сировини. Ціни на сировину ми встановлюємо, виходячи з того рівня, який був у минулому році. Але ми бачимо, що з заготівлями сировини справа не досить благополучна. Деякої сировини заготовлено менше, ніж передбачалось, а тому ціни на неї підвищені. Наприклад, на шкіру ціни підвищені тому, що її стало менше надходити на ринок, а ці обставини, в свою чергу, пояснюються тим, що зменшився збут худоби.

План заготівлі сировини було розроблено на основі зміцнення ролі кооперації, так що в значній мірі весь тягар цієї роботи падає тепер на кооперацію. Якщо в 1925/26 р. кооперація заготовила 28 процентів сировини, то в 1926/27 р. вона повинна заготовити 58 процентів. Участь державних організацій в заготівлі сировини зменшилась з 48 до 32 процентів, а одноосібника та кустаря— з 23 до 9 процентів. Ці обставини покладають на нас величезний обов'язок по зміцненню становища кооперації на сировинному ринку. Коли ми стали на цей шлях, кооперативні організації висунули вимоги, щоб в заготівлі деяких видів сировини, наприклад, махорки, сільськогосподарська кооперація заготовила всі 100 процентів, так, щоб державний заготівельний апарат у цих галузях не працював. Звичайно, ці вимоги зустріли опір з боку державного апарату, бо останній не може цілком покластися на роботу кооперації: чого доброго, може підвести, і в результаті наші підприємства залишаться без сировини.

Проте, слід зазначити, що, з міркувань політичного та економічного характеру, необхідно проводити роботу, спрямовану на розширення та поглиблення роботи кооперації, розвитку її збутових операцій і більш широкого кооперування селянства. Тому ми повинні обережно ставитись до вимог державного заготівельного апарату, який бореться, безумовно, за своє існування і не бажає бути ліквідованим.

Загалом і в цілому, враховуючи перспективи розвитку сировинного ринку, наш організаційний досвід і можливості, ми маємо надію, що труднощі, які зустрінуться у цій галузі, будуть подолані.

Товаропостачання

Переходимо до питань товаропостачання. Часто доводиться чути розмови про те, що наша промисловість не спроможна задовольнити потреб у товарах, і товарний голод, мовляв, зростатиме.

Зробивши відповідні підрахунки по контрольних цифрах для СРСР взагалі і для України зокрема, ми бачимо, що планами передбачається ослаблення товарного голоду в 1926/27 р. порівняно з минулим роком. За контрольними цифрами Держплану Союзу, зростання товарної частини сільськогосподарської продукції повинно становити 11—12 процентів, а промислової, у тому числі місцевої та кустарної продукції, в середньому до 13 процентів.

Наркомторг УСРР вважає, що активний купівельний попит населення України на промислові товари становить 1251 млн. карбованців.

Щодо оцінки товарної маси, яка може бути спрямована на покриття купівельного попиту населення, Наркомторг вказує, що планове постачання ринку товарами по відпускних цінах на 1926/27 р. намічається на суму в 738 млн. карбованців. Якщо прийняти націнку на покриття організаційних та інших витрат по товаропровідній сітці в 25 процентів, то на купівлю промислових товарів, які регулюються Наркомторгом, населення витратить 922 млн. карбованців. Товарна маса промислових товарів, що плануються Наркомторгом в цінносному вираженні, за приблизними підрахунками, становить 75 процентів від усієї маси промтоварів, що будуть знаходитись в обороті, і населення для покриття попиту на товари, що не регулюються Наркомторгом, витратить, приблизно, 307 млн. карбованців. Таким чином, населення зможе купити промтоварів на суму 1229 млн. крб. і тоді активна купівельна спроможність його не буде задоволена лише на 22 млн. крб. чи на 2 проценти. На думку Наркомторгу, це незначне недопокриття товарами попиту припаде виключно на міське населення. Якщо, однак, врахувати деяке зниження купівельної спроможності міста, в зв'язку з підвищенням ставок квартирної плати, то слід визнати, що купівельним ресурсам населення протиставлятиметься майже еквівалентна в цінносному вираженні товарна маса.

Отже, в поточному 1926/27 р. гострота товарного голоду помітно притуплюється. В той же час на ринку відчуватиметься нестача деяких металовиробів, окремих га-тунків шерстяних та бавовняних тканин.

Порівняно з минулим роком, коли була можливість задовольнити попит тільки на 82 проценти, маємо значне поліпшення.

Підвищення відпускних цін неприпустиме

Перед нами тепер постає на повну височінь питання про ціни на промтовари, про таке співвідношення між цінами, яке забезпечувало б дальшу рівновагу між хлібозаготівлями та збутом продуктів у нашій промисловості.

В № 18 журналу «Більшовик» у статті Майзліна позиція висуває пропозицію, яка зводиться до того, що нам слід було б змінити політику відпускних цін у бік їх підвищення на 30 процентів. Якби ми пішли таким шляхом і підвищили відпускні ціни на 30 процентів, то можна бути впевненим в тому, — а практика це стверджує, — що роздрібні ціни також в значній мірі підвищилися б. Це значно відбилося б на збуті товарів серед селянства і в першу чергу зробило б їх недоступними селянській бідноті та низькооплачуваній групі робітників.

Йти шляхом підвищення відпускних цін на промтовари, — це означало б вбивати клин у взаємовідносини робітничого класу та селянства. Це суперечило б не тільки селянській, але й усій господарській політиці партії. Це загальмувало б нашу роботу по впорядкуванню виробництва та зниженню собівартості продукції, а також затримало б впорядкування торгового апарату і зниження накидок, які до цього часу ще дуже високі. Такі обставини могли б привести нас до кризи збуту.

Ми не будемо підвищувати ціни на товари ще й тому, що тоді почнеться зменшуватись реальний розмір заробітної плати. Щоб зберегти її, доведеться постійно підвищувати номінальну заробітну плату, тобто стати на той шлях, по якому ми йшли до запровадження твердої валюти.

Якщо ми подивимося, хто вносить ці пропозиції про підвищення відпускних цін, то побачимо, що це ті самі товариші, які в 1923 р. ставилися вороже до нашої грошової реформи, які заявляли, що з червінця нічого не вийде, що не буде користі від укріплення нашої валюти. Течер же ці товариші намагаються штовхнути нас на шлях загострення взаємовідносин з селянством. Політика цін, яку проводить партія, є єдино вірною, і ми будемо твердо йти по цьому шляху.

Треба посилити роботу по зниженню роздрібних цін

Державні і кооперативні торговельні організації ще й досі не провели в життя директиви про зниження на 10 процентів роздрібних цін на промислові товари. Слід підкреслити, що наш торговельний апарат з недостатньою увагою ставиться до виконання цієї директиви. Тут політика партії наштовхується на такі ухили в роботі наших торговельних організацій, які ми повинні своєчасно попередити, якщо хочемо рішуче провести намічену нами політику. Але є й інші обставини, які гальмують зниження цін: наш товар йде до споживача такими шляхами, які обов'язково вимагають певних накидок.

**Підвищення цін в міру просування товару до споживача в травні і вересні 1926 року
(в процентах)**

Торговельні ланки	Ситець		Залізо	
	травень	вересень	травень	вересень
Постачальники	100.0	100.0	100.0	100.0
Райспоживспілки	107.8	107,1	148.0	132.8
Сільське спожив товариство	132.9	124.7	184.6	176.8
Сільський приватник	160.1	156.4	263.3	245.6
Міськ. спожив. товариство .	118.1	100.0	154.5	100.0
Міськ. односіб. роздр. торг.	151.8	152.9	258.5	100.0

Якщо ми візьмемо за сто процентів травневу ціну ситцю, по якій він продавався з оптового складу, то побачимо, що райспоживспілки, збуваючи ситець через свій апарат, продають його з накидкою в 7,8 процента; споживче

товариство продає його вже з накидкою в 32,9 процента. А приватник на селі робить накидку в 60 процентів. У вересні Райспоживспілка робила накидку в 7,1 процента, а сільпо — в 24,7 процента, тобто накидка знизилася порівняно з травнем на 8,2 процента. А приватник знизив її до 56,4 процента, тобто майже на 4 проценти.

Можна навести такі ж приклади і щодо інших товарів. Тут значну роль відіграє не тільки та обставина, що кооперація хоче якомога більше нажитися на товарі, але й те, що кооперація, особливо низова, ще й досі боїться прогоріти в разі зміни кон'юнктури. Небагато часу минуло від тоді, коли наші торговельні й кооперативні організації прогорали, проторговувались. Робота по зниженню роздрібних цін повинна рішуче посилюватися.

Зведення, подані нашими державними і кооперативними торговими організаціями, говорять про наявність певних досягнень в справі зниження накладних витрат. Так, витрати оптових організацій в 1924/25 р. становили 7,67 процента до обороту, а за перше півріччя 1925/26 р. вони знизились до 5,25 процента. В тому числі утримання апарату, заробітна плата та інші витрати в 1924/25 р. стаповили 3 проценти, а в першому півріччі 1925/26 р. — 2,4 процента. В роздрібній торгівлі також помічається зниження витрат. Загалом, у державній торгівлі витрати зменшились з 13,5 до 10,5 процента, тобто на 3 процента по відношенню до обороту, або на 30 процентів порівняно з минулим роком. Витрати на утримання апарату знизились на 2 проценти по відношенню до обороту, а порівняно з минулим роком — на 25 процентів. По кооперації загальні витрати зменшились на 4 проценти до обороту, або на 40 процентів порівняно з минулим роком; витрати на утримання апарату зменшились на 25 процентів. Ці дані, нібито, задовільні. Але постає питання, наскільки вони відбивають дійсність, а не тільки показний бік справи.

Приватний капітал у торгівлі і наша політика щодо нього

Переходимо до з'ясування питання про наявність у торговельній системі України оборотних капіталів. За визначенням Наркомторгу вся українська торгівля, у тому

числі державна, разом з працюючими на Україні підприємствами загальносоюзних організацій, а також кооперативна і приватна, володіє власним оборотним капіталом, приблизно в сумі 193 млн. крб., причому із згаданих 193 млн. крб. на частку приватного капіталу припадає 41 процент, у тому числі на частку приватника-роздрібника — 67 млн. карбованців. Позики, тобто чужі кошти, що обертаються в нашій торгівлі, досягають 500 млн. карбованців.

З'ясувавши розміри капіталів, якими володіє приватна торгівля, і кількість приватних торговців — їх 110 — 120 тис., — нам легко встановити, яким капіталом володіє в середньому кожна приватна торгова одиниця. Це становитиме 500—600 карбованців. Необхідно також відмітити, що приватник набагато скоріше, ніж державна і кооперативна торгівля, обертає свій капітал; його апарат більш гнучкий. Все це дає йому можливість направити всі кошти саме в ті галузі, які дають йому найбільший прибуток. За розрахунками спеціальної комісії, що вивчала роль приватного капіталу в торгівлі, приватний капітал здійснює в середньому 9,3 оборота на рік, у той час, як капітал в державній торгівлі дає 4 обороти, а в кооперативній — 7,3 оборота на рік. Приватний власник рідко звертається до позик, а працює, головним чином, власними коштами. Співвідношення його власного капіталу до позикового становить 1 : 0,6, тоді як у державній торгівлі це співвідношення відповідно 1 : 4,6, а у кооперативній — 1 : 4. Ці дані красномовно свідчать про те, що наші державні торговельні організації володіють вкрай недостатніми коштами для того, щоб правильно і на здоровій основі проводити свою роботу.

В партії часто говорять про те, що приватник нагороджує багато коштів. Згадаймо при цьому і те, що кожного разу, коли Володимир Ілліч писав і говорив про нову економічну політику, він вказував на необхідність комуністам навчитися торгувати. Він говорив, що партії доведеться звернути на це особливу увагу, що нам ще довго доведеться вчитися, і що приватний власник на нашому невмінні і на нашій відсталості наживатиме сотні мільйонів карбованців.

Що ж ми бачимо в дійсності? За підрахунками згаданої комісії приватний торговець на Україні за півріччя 1925/26 р. одержав при обороті в 550—570 млн. крб. 100—110 млн. крб. прибутку. Якщо відняти від цієї суми витрати приватного власника на сплату більш високих податків, більш високої (порівняно з державною і кооперативною торгівлею) орендної плати за приміщення, яке він наймає, і т. п., що становлять приблизно 60 млн. крб., якщо врахувати його витрати на задоволення власних потреб, що становлять в середньому 34—35 млн. крб., то ми прийдемо до висновку, що приватник за півріччя нажив на торгівлі близько 14 млн. крб. або за рік 28—30 млн. карбованців.

Остаточо зупинитися на цій цифрі не можна, тому що досить важко підрахувати суми, які знаходяться у кишені приватника, проте й ці 28—30 млн. крб. показують, що хоча приватник і займає значне місце в нашій торгівлі, але безпосередньо він нам не загрожує. Чи можемо ми тепер поставити питання про те, що приватник нам взагалі шкодить, що ми не повинні давати йому можливості наживатись, а отже, взяти курс на повне його витіснення і що ми справимося з товарооборотом тільки силами державного і кооперативного торгового апарату? Ставити питання про знищення приватника ніхто зараз не повинен, беручи до уваги ті умови, в яких працює державна та кооперативна торгівля, але поставити приватника в певні рамки, покласти край тим діям, якими він дійсно наносить нам шкоду — ми можемо й повинні.

Взагалі, участь приватника в нашій українській торгівлі становить 26—27 процентів. При такому стані справи немає ніякої підстави для паніки. В усякому разі не слід кричати, як це роблять опозиціонери, про загрозу з боку приватника і в той же час говорити, що необхідно із державних і кооперативних організацій викачувати кошти. Одне з двох: або ми ведемо тверду політику щодо зміцнення наших торгових установ, спрямовану на те, щоб витіснити приватника, або ми ці торгові організації ослаблюємо, і тоді приватник буде, звичайно, зміцнюватися і розширюватися.

*Не можна ослаблювати державну і кооперативну
торгівлю вилученням у неї коштів*

Опозиція заявляє, що торгівля нажила досить грошей і тому може виділити їх певну частину на розвиток промисловості. В цій пропозиції криється небезпека, про яку партія вже говорила раніше — на IX з'їзді КП(б)У та на квітневому пленумі ЦК ВКП(б)³⁹.

Міркувати так — значить, зірвати повільне зростання наших торгових організацій і віддати ринок приватнику. Ослаблення нашої торгової діяльності шляхом перекачування всіх державних коштів із державної і кооперативної торгівлі для індустріалізації країни являє собою величезну небезпеку, і такі міркування нами повинні бути рішуче відкинуті.

Ми також підкреслювали, що наша державна і кооперативна торгівля все ще слабка. В промисловості ми стоїмо міцніше, в сільському господарстві ми шляхом кооперування також йдемо вперед, а в торгівлі, у тій ланці, за яку, як радив Ленін, ми повинні міцно триматися, ми поки що дуже слабкі.

Якщо ми заберемо для промисловості від наших торгових організацій кошти, якщо знесимо в певній мірі кооперацію, ми відчуємо натиск з боку приватного капіталу, ми відчуватимемо, що господарем ринку став приватний торговець, а не державна і кооперативна система. Тому ми й прагнемо до посилення розвитку нашої промисловості, але не таким шляхом, щоб цим порушувався планомірний розвиток інших галузей нашого господарства.

Політика партії щодо торгівлі

Лінія на зміцнення панівного становища кооперації і державної торгівлі в галузі товарообороту, вироблена на основі рішень XIV партконференції, з усією рішучістю повинна продовжуватися й надалі.

Проведення найсуворішого режиму економії в торгових організаціях, нещадна боротьба за зниження накладних витрат, скорочення апаратів, подолання безгосподарності, розхлябаності і бюрократизму у торгових апаратах, зміцнення кредитної дисципліни — є, як і раніше, тими

завданнями, до розв'язання яких повинна бути повернута найбільша увага партії, робітничого класу та селянства.

Деякі успіхи, досягнуті на шляху державного регулювання приватного капіталу, свідчать про те, що при вдосконаленні постановки обліку його діяльності, можна краще підпорядкувати його державному регулюванню, ніж це має місце тепер.

Республіканський бюджет на 1926/27 рік

Переходимо до питання про фінанси. Республіканський бюджет на 1926/27 р. в його видатковій частині порівняно з минулим роком зріс з 182 млн. крб. до 254 млн. карбованців.

Значну його частину ми спрямовуємо на розвиток нашої республіканської промисловості, яка вимагає для цього великих асигнувань. Ми зменшили загальноадміністративні видатки, скоротили ряд непродуктивних витрат по наркоматах, прагнучи в той же час збільшити асигнування на культурно-соціальні потреби та на землеробство. Так, витрати на задоволення потреб народної освіти збільшено на 5 млн. крб., асигнування по Наркомзему — на 2 млн. карбованців.

Значна частина коштів місцевого бюджету спрямована також на розвиток місцевої промисловості з тим, щоб індустріалізація країни забезпечувалась не тільки зверху, із загальносоюзних і республіканських коштів, але й знизу — за рахунок місцевого бюджету.

Щодо фонду заробітної плати по бюджету, то він зменшений на 1 процент, з 48 до 47 процентів. За рахунок чого повинно відбуватися зменшення фонду заробітної плати? Вивчення усіх бюджетних матеріалів говорить про те, що при переході на триступеневу систему управління штати у нас були надмірно роздуті.

Ми впевнені в тому, що можна і необхідно скоротити обслуговуючий апарат. Цілком зрозуміло, що ми не повинні скорочувати апарат настільки, щоб це шкідливо відбилось на роботі, але нам треба подумати про перегляд обов'язків, які лежать на тій чи іншій установі, обмежити деякі її функції і тим самим скоротити витрати.

Є ще одна обставина, що заслуговує найсерйознішої уваги. Якщо у минулому році ми почали зрізувати бюджет серед року, то тепер бюджет побудований так, що протягом року його вже не можна скорочувати. Але досягнути цього нам вдасться лише тоді, коли ми доб'ємося планомірності не тільки в бюджетних витратах, але й у використанні джерел прибутку. Звичайно, одному Наркомфіну, одним фінансовим органам важко буде виконати це завдання. Партія і всі радянські органи зобов'язані допомогти Наркомфіну використати джерела прибутку на всі 100 процентів. Тут не може і не повинно бути потурань, бо кожне потурання, пільга, відстрочка і тому подібне, відбивається, з одного боку, на виконанні бюджету, а з іншого, — на проведенні в життя наміченого плану робіт.

Наші завдання — дальше зменшення посередніх податків та збільшення оподаткування нетрудового елементу

Щодо податкової політики, то це питання постало перед партією на весь зріст. У минулі роки найбільший прибуток давали посередні податки — акциз і т. п. Це було неминуче на той період, коли ми ще не могли уточнити і посилити пряме оподаткування настільки, щоб воно переважало. Однак, порівняно з довоєнним періодом, ми маємо значні досягнення. Якщо до війни пряме оподаткування становило 15 процентів, а посереднє 85 процентів, то тепер, за даними Наркомфіну СРСР, у нас пряме оподаткування становить 46 процентів, а посереднє 54 проценти.

Чи може це нас задовольнити? Ні, не може. Ми повинні прагнути до дальшого збільшення частки прямого оподаткування.

Чи свідчить все ще високий процент посередніх податків про наші помилки? Ні. Ми за минулі роки використали всі джерела прибутків, які могли, але ні наші фінансові органи, ні весь наш державний апарат не були ще в достатній мірі пристосовані до тих вимог, які ставило життя. Все ж таки, за підрахунками Наркомфіну, тягар податків розподіляється так, що нетрудовий еле-

мент витрачає на них 15 процентів, а трудяще населення — тільки 8 процентів свого прибутку.

Слід підкреслити, що ці розрахунки є досить приблизними, але, в усякому разі, вони показують, що у нас нетрудовий елемент сплачує податків більше, ніж трудящі. Проте трудящі, порівняно з нетрудящими, платять все ще дуже багато. Це пояснюється тим, що більша частина непрямих податків припадає на масового споживача — робітника, селянина, службовця.

Зміна системи сільськогосподарського податку

Систему сільськогосподарського податку ми в цьому році перебудували. Наскільки ця нова система досконала, ми повинні ще добре вивчити. Це завдання стоїть тепер перед НКФ, ЦСУ і всім радянським апаратом. Але й партія в цілому повинна приділити цьому питанню максимум уваги. Необхідно вивчити, наскільки нова система сільськогосподарського податку пристосована до дійсного розподілу прибутків в селянському господарстві: чи вдалося нам цією новою системою охопити переважно заможне селянство; чи дійсно ми використовуємо всі джерела прибутку і наближаємося до прогресивного прямого оподаткування.

Необхідно посилити мобілізацію коштів населення кредитною системою і здешевити вартість кредиту

Шляхом податків ми, звичайно, тільки частково вилучаємо лишки коштів у населення. Лишки, що залишаються на руках, ми можемо використати, про що говорилося раніше, шляхом посилення заходів по залученню коштів населення до кредитних організацій. Цифри, які публікуються в нашій пресі, красномовно свідчать, що ні сільськогосподарська, ні споживча кооперація, ні кредитна кооперативна система, ні наші ощадні каси, які збільшили вклади до 11 млн. крб., не залучають в достатній мірі кошти населення. Це питання стоїть перед нами в усій своїй гостроті.

В роботі нашої кредитної системи є ще багато хиб. Банківський апарат дуже дорогий. Державний банк Со-

юзу за 1924/25 р. витратив 26 млн. крб., а за 9 місяців 1925/26 р.— 29,8 млн. карбованців. П'ять основних банків по Союзу витратили в 1924/25 р. 48,7 млн. крб., а за 9 місяців 1925/26 р.— 50,2 млн. карбованців. Ці витрати дуже великі, і їх слід скоротити.

Чи відповідає це зростання витрат на утримання апарату банків розмаху їх операцій та обороту? Як би нам не доводили, що відповідає, все ж очевидно, що наші кредитні установи живуть набагато розкішніше, ніж інші установи. Вони ще недостатньо звертають увагу на проведення режиму економії, на зменшення своїх витрат, на здешевлення операцій. Скорочення витрат по утриманню кредитної системи, здешевлення кредиту взагалі — наше чергове завдання.

В и с н о в к и

Досягнуті нами успіхи на господарчому фронті дають нам можливість приступити до будівництва тих грандіозних споруд, які підводять нову технічну базу під наше соціалістичне будівництво. Ми маємо на увазі початок робіт по спорудженню Дніпровської гідроелектричної станції.

Досвід Волхобуду, тривала і наполеглива робота наших видатних техніків і спеціалістів над проектом Дніпробуду, його перевірка відомими американськими експертами — все це говорить про те, що ми побудуємо Дніпровську гідроелектростанцію.

В справі індустріалізації України і всього Радянського Союзу Дніпробуд відіграє видатну роль. Дальше зростання обсягу використання криворізької руди, дальший розвиток південної металургії та сільського господарства України тісно пов'язані з будівництвом гідроелектричної станції.

На наших сучасних заводах і електричних станціях вартість одиниці електроенергії (1 кілов. година) доходить до 16 і навіть до 30 копійок. Дніпробуд дасть її через 5 років за одну копійку, а згодом вдвоє дешевше: за півкопійки. Здешевленням енергії та електрифікацією виробництва ми доб'ємося і здешевлення собівартості промислової продукції.

Тепер продукція нашого виробництва не може ще конкурувати з більш дешевою продукцією капіталістичних країн. Але раціоналізацією виробництва і використанням досягнень світової техніки ми доб'ємося цього. Дніпробуд у цьому відношенні відіграє чималу роль. Спорудження Дніпробуду— найкраще спростування поглядів опозиції, яка вважає, що ми не зможемо побудувати соціалізм через технічну відсталість нашої країни.

Незадовго до своєї смерті Володимир Ілліч писав: «Коли ми збережемо за робітничим класом керівництво над селянством, то ми дістанемо можливість ціною найбільшої і найбільшої економії господарства в нашій державі добитися того, щоб всяке найменше заощадження зберегти для розвитку нашої великої машинної індустрії, для розвитку електрифікації, гідроторфу, для побудови Волховбуду та інше.

В цьому і тільки в цьому буде наша надія. Тільки тоді ми спроможні будемо пересісти, висловлюючись фігурально, з одного коня на іншого, а саме, з коня селянського, мужицького, зубожілого, з коня економій, розрахованих на розорену селянську країну,— на коня, якого шукає і не може не шукати для себе пролетаріат, на коня великої машинної індустрії, електрифікації, Волховбуду і т. д.»*.

Дніпробуд — великий крок по шляху здійснення цього заповіту Леніна.

*Надруковано в брошурі:
В. Чубарь. Очередные задачи
хозяйственного строительства.
Издательство «Пролетарий».
1927*

Друкується за текстом брошури

* В. І. Ленін. Твори, т. 33, стор. 442—443.

Інженерно-технічний персонал і чергові господарські завдання

Промова на II Всеукраїнському з'їзді інженерно-
технічної секції профспілок ⁴⁰

13 січня 1927 р.

Вступаючи у період реконструкції основного капіталу промисловості, ми надаємо найактуальнішого значення питанням планування. Для того, щоб уникнути помилок в плануванні, необхідно найретельніше перевіряти і контролювати плани окремих господарських одиниць.

До цього часу технічна думка працювала, головним чином, в області таких вузьких спеціальних завдань. Не завжди нам доводиться планувати на основі точних технічних і економічних даних. У цьому питанні велику роль повинен відіграти інженерно-технічний персонал. Інженери і техніки, беручи активну участь у складанні і перевірці планів, повинні сприяти поліпшенню планування.

Дуже показовим є ставлення наших технічних кіл до проекту Дніпробуду. Незважаючи на велике суспільне значення Дніпробуду, проект будівництва піддався недостатній критиці. Було б дуже корисно, якщо б, крім перевірки іноземної техніки, цей проект піддався б і перевірці наших спеціалістів.

Зараз технічна думка повинна перейти від вивчення вузьких спеціальних проблем до обговорення завдань великого генерального масштабу. В першу чергу технічна думка повинна бути звернена в бік питань реконструкції господарства, капітальних робіт, побудови нових заводів і т. д. Інженери і техніки не повинні обмежуватись інтересами того чи іншого виробництва, в якому вони працюють, а намагатися до обговорення питань і проблем народного господарства в цілому.

Інженери і техніки повинні полегшити роботу по регулюванню і управлінню промисловістю. Для цього інженерно-технічні працівники повинні бути звільнені від

невластивої їм роботи. В першу чергу інженерно-технічний персонал слід розвантажити від звітності і іншої контрольної роботи і т. д.

Необхідно вжити заходів до поліпшення підготовки інженерно-технічного персоналу. В першу чергу необхідно поліпшити постановку справи про вищі технічні учбові заклади. Треба розширити їх пропускну спроможність і ввести більшу спеціалізацію. Старі інженери, які працюють на виробництві, з свого боку повинні поділитись своїм виробничим досвідом з молодими інженерами.

Зараз перед нами стоїть надзвичайно велике завдання по приведенню господарства України у відповідність з світовим господарством і з господарством СРСР. Необхідно прагнути до більшої раціоналізації господарства з метою зниження відпускних цін. Проведення раціоналізаторських заходів іноді зустрічає неприхильне ставлення з боку менш свідомих робітників. Інженерно-технічному персоналу необхідно провести велику роботу по роз'ясненню робітникам завдань раціоналізації.

Радянська громадськість і поліпшення управління промисловістю

Спрощення системи управління промисловістю є невідкладним завданням як з погляду боротьби з бюрократичними вивихами, так і з погляду зниження собівартості і підготовки нових методів для вирішення нових завдань, які стоять перед промисловістю. Для правильного вирішення цієї проблеми необхідне виявлення думок учасників виробничого процесу — робітників від верстата, цехових майстрів, керівників підприємств і заводських інженерів, — виробничих нарад і, нарешті, правління трестів в особі їх керівників, технічного персоналу і комерційних працівників. Але і вся радянська громадськість не повинна залишатися осторонь обговорення цього важливого питання.

Адже з недоліками існуючої системи стикаються майже всі: працівники партійних і радянських органів, кооператори, споживачі промислової продукції. Кожна група працівників може висвітлити недоліки окремої галузі виробничої роботи і висунути свої пропозиції. *Ув'язка всієї здорової критики істотних недоліків і вносимих пропозицій може дати солідну перевірку тим проектам управління промисловістю, які зараз розробляються.* Висвітлення цих питань, розпочате газетою «Український економіст», повинно охопити все — від роботи окремого цеху чи майстерні на заводі і на фабриці до системи роботи тресту і його взаємовідносин з плануючими і регулюючими органами.

Живий обмін досвідом техніків, економістів, адміністраторів з питань господарського будівництва, які стоять на черзі, повинен допомогти успішніше долати труднощі,

які зустрічаються на шляху індустріалізації. *Реконструкція нашого господарства вимагає не лише вкладення нових капіталів у господарство, а й створення умов для найбільш продуктивного використання наявних коштів, робочої сили, адміністративно-технічного персоналу.* Ці умови ми повинні створити негайно. Засвоєння цього завдання широкими масами працівників господарського фронту повинно дати колосальний поштовх у справі практичного вирішення найважливіших питань.

Сьогодні наша газета зробила спробу висвітлити перші підсумки госпрозрахунку на підприємствах. Проблема переходу підприємств на госпрозрахунок поставлена на вирішення більше двох років тому (перші досліди проробив Донугілля в 1924/25 господарському році). Між тим висвітлення наслідків цього важливішого кроку ми перед очима радянської громадськості ще досі не мали.

Майже в такому ж стані знаходиться справа підведення підсумків проведення робіт по раціоналізації. Не у вигляді сухих статистичних даних чи загальних міркувань, а у вигляді живої характеристики досвіду окремих підприємств чи трестів тими, хто безпосередньо, практично вирішував ці завдання, треба підводити перші підсумки, щоб на досвіді одних вчилися інші, щоб змагання пробуджувало нову ініціативу, щоб менше повторювались помилки. Те ж саме можна сказати і про спрощення звітності, скорочення потоків паперового листування, припинення дріб'язкової опіки з боку трестів над заводами, з боку ВРНГ чи виконкомів над трестами і т. п.

До останнього часу у справі управління промисловістю у нас переважають загальні схеми. Уніфікація форм обліку, звітності, структури апаратів і т. п. часто призводила до того, що на *невелике* виробництво навалювалась *велика* звітність, громіздкий управлінський апарат, що тиснуло на виробництво. *Прагнення до максимального спрощення всіляких форм і найбільшого зниження непродуктивних витратків зараз вимагає рішучого перегляду існуючих форм і методів цієї роботи.*

Життя великих підприємств йде особливими шляхами, які більш відомі, точніше регламентовані. Треба з'ясувати, як живуть дрібні підприємства, чим вони хворіють, які рецепти треба скласти для їх оздоровлення.

Радянська громадськість і поліпшення управл. промисловістю 377

Треба побажати, щоб за зразком виявлення болячок нашого промислового господарства викрити недоліки держторгівлі, кооперації, сільського господарства, сировинних ринків і т. п., уточнюючи і конкретизуючи завдання у кожній галузі окремо.

В. Чубар

*«Український економіст»
№ 13, 16 січня 1927 р.*

Друкується за текстом газети

П'ять років планування

П'ять років роботи державної планової комісії при Українській економічній нараді проходили за умов важких господарських обставин. Об'єктивні труднощі посилювались ще й тим, що для успішної роботи Держплану ми не мали достатньої попередньої розробки питань у наркоматах. Нерідко, вірніше часто, Держплану доводилось проробляти доповіді майже з самого початку, вишукуючи необхідні матеріали поза наркоматами. Нагромадження статистичних даних, звітних матеріалів, даних спеціальних досліджень тих чи інших господарських операцій чи процесів йшло повільним темпом.

Невтомною роботою керівників і основних кадрів працівників Держплану ці труднощі долалися. З року в рік робота Держплану поліпшувалась, пророблення питань поглиблювалось, сили Держплану міцніли, і до цього п'ятирічного ювілею Держплан багатьох труднощів подолав. Висновки Держплану по господарських планах відомств і по окремих проектах та пропозиціях стали невід'ємною частиною пророблення питань, до їх остаточного вирішення. Держплан у своїй роботі встиг піднятися вище від поточних завдань і поставив ряд нових проблем, виробив нові методи поглиблення планової роботи і планового передбачення.

Всіх досягнень я не берусь відзначати — це зроблять інші товариші. Чи все вже зроблено Держпланом до свого п'ятиріччя? Незважаючи на великі досягнення, зроблено ще далеко не все.

При переході на тверді рейки реконструкції нашого господарства ми повинні пред'явити Держпланові нові вимоги. Основні з них: максимальна розчистка роботи від дрібних питань, повне усунення паралелізму з відом-

ствами в підготовці доповідей, зосередження сил на розробці окремих перспективних планів нашого господарства і ув'язці їх разом, більш повна ув'язка в роботі з Держпланом СРСР, більш повне залучення у розроблення великих проблем працівників освіти і науки, які не працюють у Держплані.

Розв'язання цих завдань забезпечене при напруженій роботі всіх працівників Держплану, при використанні народного досвіду старих кадрів наших спеціалістів і залучення молодих. Роботи багато, труднощі ще будуть, але будівництво соціалізму рухатиметься вперед завдяки згуртованості робітничо-селянських мас і трудової інтелігенції. Відданість передових кадрів спеціалістів справі планового господарського розвитку дозволить успішніше долати труднощі на шляху соціалістичного будівництва.

Висловлюю гаряче побажання Держплану працювати успішно на господарському фронті з тим, щоб до наступного п'ятиріччя основні проблеми планового керівництва господарством нам вдалося розв'язати.

В. Чубар

Критичні замітки

Останнім часом у наших газетах дуже часто зустрічаються замітки, які голосно кричать з приводу того чи іншого господарського явища або з приводу роботи як окремої установи, так і цілих організацій.

У цих замітках характерне те, що вони у більшості випадків складені без серйозного, вдумливого ставлення до висвітлюваних фактів. Чи це пояснюється низькою кваліфікацією газетних працівників, чи неухважністю товаришів, які редагують газету в цілому, — це належить вивчити і з'ясувати.

Але незалежно від того, які причини цих недоліків, *треба повести рішучу боротьбу з подібними явищами, щоб не перетворювати наші газети в листівки з сенсаційними повідомленнями, які дезорієнтують (неправильно інформують) робітничо-селянські маси і всю радянську громадськість.*

Не стану наводити багато прикладів, назву лише два-три приклади з останніх номерів газет.

Один час всі українські газети вмістили інформацію про те, що в Донбасі передбачено збудувати 13—15 районних станцій, на які потрібно буде близько 500 млн. крб. і що в Маріуполі організовано єдине в Союзі РСР виробництво суцільнотягнутих труб та подібні до цих повідомлення.

У масового читача може бути подвійний підхід до цих повідомлень: або він сприймає ці повідомлення як повідомлення про вже вирішені питання в усіх інстанціях, або, сумніваючись у реальних можливостях таких витрат, ставить питання — для чого все це пишуть і для

чого складають такі широкі плани, коли на задоволення більш дрібних потреб у нас ресурсів не вистачає?

У тому випадку, коли повідомляється про «єдине в СРСР підприємство», робітники заводів, на яких вже виробляються суцільнотянуті труби, сміються, ставлячись з недовірям не тільки до такого, а й до інших вже достовірних повідомлень газети.

Інший приклад. В «Известиях» (орган ЦВК СРСР) тиждень тому з'явилась замітка «від власного кореспондента» з Києва про те, що там цього року приступлять до будівництва палацу фізкультури місткістю на 40 тисяч чоловік. Можна було подумати, що це повідомлення є газетною вигадкою, що ґрунтується на яких-небудь приватних розмовах і мріях фізкультурників. Але в газеті «Пролетарий»⁴¹ (орган ВУРПС і ЦК КП(б)У) від 20 лютого подібна замітка повторена без посилання на джерело і наділена знімком плану палацу. Будувати такий палац можна лише маючи величезні кошти, яких в даний момент немає ні у вищій ради фізкультури, ні в українського уряду.

Київські робітники знають, що в Києві є ще багато прогалин, що вимагають колосальних коштів на їх усунення, і, прочитавши газету «Пролетарий», прийматимуть це повідомлення як факт і лятимуть Радянську владу, в той час, коли питання про будівництво може бути вирішене відповідними інстанціями не так вже й скоро, та й то негативно. Вороги Радянської влади використовуватимуть подібні повідомлення і в місті і в селі для підриву її авторитету.

Очевидно, що в газету редакція повинна вмещувати такі повідомлення (якщо це вже необхідно) з детальним висвітленням всіх моментів, зв'язаних із здійсненням того чи іншого плану, щоб читачеві було все ясно, щоб припущення не приймалися за реальну дійсність.

В газеті «Комуніст»⁴² від 20 лютого у розділі «Харків» на першому місці жирним шрифтом надруковано повідомлення про спорудження будинку українського уряду так, наче б для сьогоднішнього дня це питання вже розв'язане, і наче воно в нашому громадському житті є вагомішим, ніж ряд інших суспільних явищ. Насправді ж питання про спорудження будинку для ук-

райського уряду з метою звільнення житлових приміщень, які займають наркомати у Харкові, ще тільки буде розв'язуватись, а рішення з цього питання буде прийнято лише після з'ясування перспектив на наступний 1927/28 рік. Підставою для цієї замітки стало звернення Управління справами Раднаркому до харківського міського відділу комунального господарства, в якому викладене прохання не здавати під забудову визначену площу землі. При більш серйозному підході до повідомлень в газетах працівники газети повинні були в замітках суворо розмежовувати, що реально зроблено і що передбачається зробити.

В газеті «Украинский экономист»⁴³ від того ж 20 лютого під гучним заголовком «Україна займає перше місце по виконанню сільськогосподарського податку» повідомляється, що Україна стоїть на першому місці по виконанню сільськогосподарського податку, *якщо не рахувати Середньої Азії*. Чому не рахувати Середньої Азії? Чому не рахувати інших окремих районів РРФСР, у яких податок вже виконаний? Для чого затушовувати дійсність?

Очевидно, працівник, який формулював цю замітку, хотів вип'ятити на перше місце Україну, пожертвувавши об'єктивністю.

Недарма в інших повідомленнях так само вип'ячується на перше місце Україна, внаслідок чого у робітничо-селянських мас складається неправильна думка.

Треба повідомляти про наші досягнення, але треба їх представляти читачеві у такому світлі, в якому вони є у дійсності і, тим більше, необхідно з особливою обережністю чіпляти ярлики «перше в Союзі», «перше в світі» і т. д. Такі хвастощі шкідливі і недопустимі.

Внаслідок такого недбалого ставлення до газетних повідомлень недовір'я до газети поширюється, і оцінка газети, як такої, що повідомляє невідповідні дійсності дані, укорінюється в масах. *Треба зробити рішучі кроки до того, щоб поняття читачеві у газетного працівника, як працівника, що вихоплює випадкові відомості і підносить їх читачеві, різко змінилось. Треба посилити громадський контроль над нашими газетами і повніше виявляти критичні замітки щодо недоліків наших газет, щоб*

допомогти газетним працівникам позбутися деяких своїх слабостей.

Радянська громадськість, робітничо-селянський читач газети повинні одержувати доброякісну інформацію, серйозно перевірену, достатньо ясно викладену, щоб по цій інформації правильно розбиратися в тому, що у нас відбувається. *Жодні спеціальні організації нагляду за пресою не зможуть поліпшити газетних інформацій, не в змозі це зробити і курси газетних працівників, якщо радянська громадськість не буде виправляти ці помилки, якщо вона не братиме участі в будівництві нашої преси і усуненні з неї всіх пережитків і навиків буржуазної преси, де сенсаційні повідомлення складали головну роль газет і були джерелами наживи окремих газетних працівників.*

Робітничо-селянська преса в жодній мірі не повинна допускати проникнення цих пережитків на свої сторінки!

Зараз у нас проходять перевибори Рад, і газети повинні на 90 процентів відповідати запитам виборців не тільки статтями, а й фактичним висвітленням дійсних досягнень, яких ми маємо вдосталь, але які недостатньо ще висвітлені нашою пресою.

В. Чубар

До десятих роковин

Робітники й селяни Радянської України готуються належним чином відсвяткувати десяти роковини Великого Жовтня. Думка всіх трудящих працює над тим, щоб це свято трудящих усього світу було якнайкраще відзначено.

Підсумовуючи досягнення за минулі роки існування Радянської влади, ми повинні подумати і про те, щоб на цьому народному великому святі десятих роковин існування першої в світі держави трудящих докласти нових зусиль для дальшого успіху в соціалістичному будівництві. У цьому напрямі можна й треба розробити низку заходів. Здійснення цих заходів захопить широкі робітничі й селянські маси. Ці заходи, на нашу думку, повинні доповнювати державні господарські плани і плани культурного будівництва, розроблені в п'ятирічних перспективних планах нашої роботи. Одним з таких заходів слід назвати завдання садіння дерев. Уже тепер багато міських і селищних Рад ухвалили постанови про те, щоб у день десятих роковин Жовтня закласти парки, з тим, щоб рік у рік впорядкування міст і робітничих селищ дедалі зростало. Нема ніякого сумніву, що такі постанови повинні викликати загальну підтримку працівників усіх радянських і громадських організацій. Заходи пролетарських органів, безумовно, дадуть сприятливі наслідки — і наші непорядковані міста та, зокрема, робітничі села збагатяться сотнями тисяч нововисаджених дерев, що до других десятих роковин відіграють велику роль у справі оздоровлення робітничого побуту.

Подібних заходів, очевидно, с чимало й на селі, але масовості у цьому напрямі ще не спостерігається.

І ось цими рядками ми звертаємось до сільських Рад України й нагадуємо про те, що на справу вирощування лісу й деревосадіння було звернено пильну увагу на останньому Всеукраїнському з'їзді Рад.

Здійснення цих завдань, звичайно, входить у державні плани Народного комісаріату земельних справ. Але виконання цих планів не покриє великої потреби, що її наша країна, особливо степова її частина, тепер відчуває.

Коли в містах і робітничих селищах садять парки і вживають заходів для підвищення впорядкування населених пунктів, то й сільради, особливо великих сіл, повинні про це подбати, тим більше, що разом з упорядкуванням перед ними стоять і інші завдання. Розв'язання цих завдань слід поєднати з десятими роковинами Жовтня. Одним з таких завдань є боротьба з посухою, що вимагає якнайширшого лісосадіння. Ось у цьому напрямі сільрадам треба буде взятися за це питання й звернути на нього пильнішу увагу, ніж досі.

Коли сільради поставлять перед собою скромне завдання — до десятих роковин підготувати засадження деревами хоч би однієї десятини на кожну тисячу дворів у місцях, де це садіння можна було б надалі розширити й повернути в правильне розгортання лісових смуг, що оборонять поля від вітрів, збережуть вогкість у ярках, балках, збережуть землю від засилля ховрахів і т. д., то при п'яти мільйонах селянських дворів в УСРР виконання цього скромного завдання тепер складало б засадження деревами п'яти тисяч десятин на Україні.

У всеукраїнському масштабі це вже величезне досягнення. Коли організоване селянство під проводом передових його загонів — незаможників, комсомолу, партійних організацій — це завдання поставить перед собою в роковини першого десятиріччя Великого Жовтня, то в наступні роки, розгортаючи роботу в цьому напрямку, ми досягнемо значних успіхів і на цій ділянці фронту, ще раз доведемо, що Жовтень збудив праг-

нення трудящих до колективної творчості, перебудови життя на вищій культурі.

Закладення садів, парків, лісових ділянок в селах у день десятих роковин дасть нову форму для суспільної самодіяльності. Поруч з іншими заходами відзначення десятих роковин Жовтня, у нас у безлісних районах України, дасть великі наслідки в справі нашого господарського розвитку, і наші нащадки з подякою ставитимуться до цього масового почину, що залишиться свідком великого революційного піднесення трудящих мас і великих революційних свят. Радянська школа, учителі, та учні повинні в цій справі виявити максимум енергії і своїм ентузіазмом залучити до справи деревосадіння широкі маси селянства.

До десятих роковин Великого Жовтня готуються в усіх кутках Радянського Союзу. Скрізь виявляється самодіяльність. Спрямувати цю самодіяльність правильним річищем — це справа великої ваги, і дуже бажано, щоб на зазначений почин широко відгукнулися всі його прихильники.

Здійснення цього заходу тепер покладає великі обов'язки щодо охорони засаджених ділянок, щодо збереження цих ділянок і дальшого їхнього розвитку. Кожен, хто в день десятих роковин Великого Жовтня прикладе свої зусилля до здійснення заходів щодо розвитку деревосадіння, тим самим залучається до дальшої широкої роботи щодо охорони лісу, охорони засаджених ділянок, щодо виховання покоління, яке підростає в дусі уважного ставлення до лісу, до дерева, в дусі непереможного бажання боротися з суворими умовами природи культурними заходами.

За культурний почин!

За боротьбу й за організованість у цій боротьбі!

Всі на розвиток деревосадіння до десятих роковин Жовтня!

В. Чубар

Злободенні питання господарського будівництва

Доповідь на II сесії ВУЦВК X скликання⁴⁴
11 жовтня 1927 р.

Я, товариші, не збираюся говорити про контрольні цифри. Я хочу зупинитися на деяких основних моментах, що визначають ті цифри, які ви бачили у даній вам книзі і в доповіді т. Дудника. Перш за все, я хочу підкреслити ті обставини, які відбилися на всіх наших розрахунках.

Ви, товариші, знаєте про те загострення міжнародних відносин, яке відбулося в даний час; ви бачите великі ускладнення у відносинах між Англією і Францією, з одного боку, і Союзом Радянських республік, з іншого. Нам необхідно, щоб видатки на потреби, що сприяють зростанню обороноздатності країни, були збільшені. Нам необхідно працювати так, щоб не було зменшення, а, навпаки, було збільшення наших приборків і скорочення видатків. Ні в якому разі нам не можна залишити наше господарство в такому стані, при якому воно б не розвивалося.

Тепер, як вам, товариші, відомо, ми увійшли у смугу перебудови всього нашого господарства, а це призводить до того, що й ворогів у нас стає дедалі більше. Ви знаєте, товариші, що небезпека війни цілком реальна. Країна повинна вжити всіх заходів до того, щоб відбити напад на нас світових хижаків. Тому необхідно, щоб асигнування на підвищення обороноздатності нашої Червоної Армії були значно збільшені.

Нам необхідно обов'язково зміцнити наше народне господарство, зокрема, нам необхідно зміцнити ще і наш транспорт. Якщо у минулому році на залізниці (нове будівництво) асигновано у загальносоюзному масштабі 165 млн. крб., то у цьому році нам доведеться збільши-

ти асигнування для цієї мети до 300 млн. крб., як це вже намічено. У цьому році будівництво нових залізниць в порівнянні з минулим роком буде значно розширено.

Що ж стосується нашого господарства в цілому, то ми в цьому році також перевищили асигнування, дані по бюджету минулого року. Минулого року у всесоюзному масштабі на відбудову господарства було дано (крім коштів самої промисловості) — 419—420 млн. карбованців. В цьому ж році доведеться ці асигнування збільшити до 470 млн. карбованців.

Як бачите, товариші, три головні галузі — армія, транспорт і промисловість — вимагають значного збільшення асигнувань. Вам всім добре відомо, що це збільшення відіб'ється на інших галузях нашого життя. Всі джерела прибутку нашого бюджету вам також відомі. Ви знаєте, що сільськогосподарський податок залишився таким же, обкладення акцизом залишилось також майже без змін, а в деяких галузях воно ще зменшиться (на сіль і ще на деякі товари акциз знижено).

Боротьба за зниження відпускних і роздрібних цін відбивається на нагромадженні наших торговельних установ і промислових підприємств. Нам, товариші, слід чекати деякого зменшення прибутків. Ми тепер ставимо завдання скорочення видатків. Далі нам необхідно знижувати ціни, не скорочуючи доходів, але, як ви знаєте, це вдалося зробити не у всьому господарстві. Я ще раз скажу, що нам необхідно домогтися деякого зменшення адміністративно-господарських видатків у майбутньому для того, щоб покрити видатки, що виникають у нас, з одного боку, в зв'язку з потребами розвитку нашого господарства, а з другого боку, у зв'язку з збільшенням асигнувань на обороноздатність нашої країни.

Виходячи з цього, нам довелось здійснити цілий ряд пропозицій, які сприяли тому, щоб вишукати нове джерело прибутку, який допоміг би нам у цій справі. Ми тепер маємо нове джерело прибутку — це державні позики.

У контрольних цифрах Союзу на наступний рік передбачається прибуток від державних позик на 500

млн. карбованців. Якщо порівняти їх з тими позиками, які були до цього часу, ми побачимо, що досі серед робітників, селян і приватних осіб позики розійшлися, приблизно, на 170—180 мільйонів. Тепер ми поставили собі завдання добитися розширення позик до 500 млн. карбованців. Як вам відомо, товариші, з-за кордону позик ми не одержуємо. Там не тільки не дають позик, а й навіть хочуть розірвати з нами відносини. Наші вороги працюють над тим, щоб ми не тільки не одержали з-за кордону позик, а навіть над тим, щоб ми платили старі борги. Наші вороги у нас дома поширюють чутки, нібито ми випускаємо нові позики для сплати закордонних боргів. Такі чутки спрямовані на те, щоб зірвати нашу роботу по розподілу позик. Я хочу дві хвилини зупинитися на цьому. Я хочу трохи сказати про ту угоду, яка намітилась було з Францією. Ми погоджуємось платити приблизно по 22 млн. крб. щорічно протягом 61 р. при умові, якщо буде одержана позика в 240 млн. крб. на розвиток нашого господарства. Звичайно, якщо ми одержимо 240 млн. крб., то нам є вигода погодитись на виплату 22 млн. крб. тому, що ця позика дасть нам можливість насамперед зміцнити наше господарство. Ось ці вигоди ми і передбачали, йдучи на угоду з Францією.

Ми повинні збирати гроші, щоб в першу чергу добитися зміцнення обороноздатності країни; але наші вороги поширюють такі чутки, які підривають міць Радянського Союзу. І мушу сказати, що в першу чергу ми повинні надіятись не на закордонні позики, а на те, щоб вишукати у себе ті 500 млн. крб., про які я говорив, і залучити їх до державної каси.

Як же можна розв'язати це завдання? Його можна розв'язати шляхом створення умов, що зміцнюють довір'я робітників і селян до заходів уряду. Це буде найкраще, якщо наші працівники виконують план, намічений нами у цих контрольних цифрах, в будівництві, у виробничих програмах і в галузі культурно-освітньої роботи, якщо виконання цих планів відбуватиметься без перебоїв, без переїон, якщо населення, і насамперед робітники і селяни будуть бачити, що у нас справа йде добре. Тому-то необхідно звернути особливу увагу на те, щоб ті програми, які вироблені, ті завдання, які ми

собі намітили, були виконані на всі 100 процентів. А щоб виконати їх, необхідно на кожній ділянці нашої роботи напружено працювати теж на 100 процентів.

Кожний свідомий робітник, кожен свідомий селянин повинен допомагати тим установам, на плечі яких покладається виконання того чи іншого завдання в цих контрольних цифрах і наших оперативних планах.

Я хочу тут, на сесії ВУЦВК, ще раз підкреслити завдання розповсюдження позики, так званої індустріалізації. Про неї вже говорив Григорій Іванович* у своєму вступному слові на відкритті сесії. Але я хочу тут ще трохи підкреслити, що 200 млн., з яких 40 млн. припаде на Україну, ми можемо зібрати, і зробити це не так важко, як здавалося б.

У нас на Україні є 30 млн. населення; хай половина його складається з працездатних. Тут виходить по 2,5 крб. на працездатну людину. А деякі можуть і більше заплатити, але необхідно підійти так, щоб цю позичку купували у нас неодмінно. Наведу приклад одного способу її розповсюдження. На засіданні Раднаркомому всі народні комісари підписались на цю позичку. Зібрали не дуже багато: щось близько 1500 крб., але зробили почин. Добре було б, коли б такий почин зробили і окрвиконками, і райвиконками, і сільради, і ця сесія ВУЦВК.

Всі ті, у кого на сьогоднішній день є будь-яка копійка, повинні своїм прикладом сколихнути мільйони робітників і селян і взагалі трудящих, щоб на цю позичку дійсно підписалися, щоб ці 40 млн. крб. українське господарство і Дніпробуд в цьому році одержали. (Оплески). Я говорив про організацію масового руху. Що ж до роботи самого Уряду у справі вишукування необхідних коштів, то треба сказати, що ми змушені були жорстоко підійти до скорочення адміністративно-господарських видатків. І тут я повинен сказати відверто, що ці завдання на практиці вирішити дуже важко.

Хто відповідає за ту чи іншу ділянку роботи? Деякі товариші не уявляють собі цього, говорячи, як я справляюся з роботою, якщо у мене апарат скорочується, як-

---

* Петровський Г. І.

що мені дають грошей менше, ніж мені потрібно. В РНК під час обговорення пропозиції НК РСІ про скорочення видатків на держапарат було багато розмов про те, що скорочення буде перешкоджати роботі, що скорочення не дасть можливості виконати ті величезні завдання, які покладаються на той чи інший наркомат. Нарешті, обговоривши це детально, прийшли до того, що необхідно скорочувати, тому що неодмінно треба здешевити наш державний апарат зверху донизу. Він надто дорогий для нашої бідняцької країни. Це перше. І друге — великий досвід минулих років допомагає нам краще виконувати свої обов'язки, робити це з меншими витратами на апарат, цьому сприяє і скорочення звітності, і знищення бюрократизму, і проведення адміністративних реформ, і навантаження окремих працівників установ, переміщення прав і обов'язків вниз, де працюватиме саме населення.

Це скорочення вимагає від нас підвищення кваліфікації всього нашого апарату. І, звичайно, це завдання ми не здійснимо лише виданням декрету. Необхідно напружено працювати для того, щоб його виконувати. Труднощі, звичайно, великі, але це скорочення дасть нам економію по держбюджету до 8 млн., по місцевому бюджету — до 13 млн., а всього — 21 млн. карбованців. Можна і ще скоротити, якщо уважно поставитись до цієї справи, якщо ми всі добровільно прикладемо руки до цієї справи, якщо не буде зайвого опору цим заходам. При економії в 21 млн. крб. ми повинні поліпшити і нашу культурно-освітню роботу. У нас бюджет зростає приблизно на 6 процентів, на культурно-освітню роботу нам менше 10 процентів надбавки ніяк неможливо дати. Освіта необхідна, всі її вимагають від села до центра, наших робітників і селян ми повинні навчити, повинні давати на цю справу більше, а щоб перекомп'юти, перерозподілити цифри, необхідно в одному місці скоротити, а в іншому додати. Ця робота велика. Великі завдання стоять перед нами, і якщо ми з ними справимося, то ми створимо основи для поліпшення нашої дальшої роботи (т. Скрипник з місця: «Ці завдання необхідно виконати»). Я про це й кажу, Миколо Олексі-

йовичу, а про розходження з Вами будемо говорити на іншій сесії, коли будемо обговорювати бюджет.

Тепер ще одна болячка — це безробіття, яке турбує всіх і особливо Робітничо-селянський уряд. Звичайно, ті асигнування, ті кошти, про які тут сказано в контрольних цифрах, не задовольняють цієї потреби, і Радянський уряд дуже гостро ставить питання про те, якими заходами звільнитися від безробіття. Перш за все — великі асигнування на промисловість, на сільське господарство і т. д., щоб більше робітників залучити у ці галузі.

Але перед Урядом постає і майбутнє. Скоро буде поставлене і таке питання, чи не можна скоротити робочий день, щоб замість 8 годин працювати 7, щоб більше робітників залучити до роботи. Мені здається, така постановка питання цілком має рацію, і доведеться зробити певні розрахунки, щоб переконатися, чи допоможе нам цей захід. Звичайно, селяни скажуть, що ми працюємо від зорі до зорі, а робітники — лише 7 годин. Ну, на це можна відповісти, що за 7 годин можна так напрацюватися, що потім необхідно буде 17 годин відпочивати, адже робітник стоїть біля прокатного стану, або біля мартенівської печі, або біля верстата, що керує робітником і примушує його працювати як автомат. Це — машина, машина не втомиться за 7 годин, а робітник втомиться. Оскільки у нас проводиться машинізація, підвищується кваліфікація робітників, можливо цей захід допоможе нам залучити до виробництва нові кадри робітників.

Щодо підвищення сільського господарства, як я уже неодноразово підкреслював на сесії, знову підкреслюю, що всі ці намічені нами заходи можуть здійснюватися лише тоді, коли ми з організаційного боку підійдемо до роботи ще глибше. Цей самий бідняцький фонд, довгостроковий кредит в деяких округах, товариші, досі як слід не використовується. В Коростенському окрузі, наприклад, лежить невикористаних 450 тис. крб., тому що справа організаційно як слід не підготовлена. Немає колективів і артілей, у яких би ці гроші дали бажані досягнення, дали б підвищення бідняцького господарства, немає плану, немає організованості, а якщо розпошити по окремих господарствах ці суми, то це шийкої

користі не принесе. Організаційну роботу серед бідноти, створення артілей, товариств, колгоспів, яким легше використати кредити, яким легше усупільнювати свою роботу, необхідно оживити і тоді в справі підняття бідняцького господарства ми посунемося вперед швидше, ніж до цього часу.

Без підняття бідняцького господарства наше завдання у справі відбудови і розширення сільського господарства висітиме у повітрі, тому що бідняцьких господарств у нас ще багато. Коли б ми допускали піднесення тільки заможних господарств, то все-таки залишились би бідняцькою країною. Нам необхідно підняти бідняцьке господарство, нам необхідно допомогти їм організовано, щоб не розпорозувати коштів. І з боку місцевих органів цю допомогу ми повинні провести.

Щодо місцевих коштів. Тут товариші висловлювались і говорили, як, наприклад, т. Крих, що «ми склали план, а ви нам даєте нове навантаження». Тов. Крих! Ми також плани складали, але коли їх доводиться по'язувати з загальносоюзними планами, враховуючи потреби, що випливають звідси, то певний перерозподіл повинен бути. Наш місцевий бюджет складає більше 400 млн. крб., а перерозподіл стосується якихось 10 мільйонів. З 400 млн. крб. 10 млн. крб. перерозподілити не так вже й важко. Крім того, я відкрию тут ще один секрет.

Цього року надходження до місцевого бюджету збільшилися на 9 млн. карбованців. Ви про це нічого не говорите, ви їх тихесенько розтратили, і це вас не турбує, а якщо тепер в інтересах держави і всього Союзу необхідно дещо перерозподілити і дещо залучити з місцевих джерел, тоді ви говорите, що це вас турбує. Не лякайте нас, бо ми вже «лякані» всякими труднощами, а краще уважніше ставтеся як до своїх справ, так і до справ республіканського і загальносоюзного значення. І ці обов'язки, передбачені контрольними цифрами, які покладаються на місцеві джерела, доведеться виконувати.

Завдання стоїть величезне, воно вимагає всличезних зусиль, величезного напруження, підвищення нашої роботи, темпу нашої роботи. Ми досі живемо як під час мирного перепочинку, нібито небезпека далеко за гора-

ми. Але небезпека війни не за горами, хмари насуваються, і необхідно піднести темп нашої роботи. Необхідно якось дружніше взятися за наше господарство, за наш апарат. Необхідно всі джерела використати. Треба потурбуватися про те, щоб створити запаси і резерви. Нам необхідні і грошові резерви і матеріальні для того, щоб, коли доведеться напружено працювати, ми мали б за що зачепитися і у нас були б кошти для розв'язання величезних завдань, що стоять перед нами.

Тов. Крих сказав, що не треба нормувати місця. Я тут на сесії ЦВК підкреслюю, що цей 1927/28 р., на превеликий жаль, все ж буде першим роком; тому що у нас є бажання просунутись якомога далі вперед, а утруднень багато.

Можливості у нас обмежені тим, що ми змушені готуватися до оборони країни, і напруження роботи буде надзвичайним. Ми повинні до цього готуватися, і я впевнений, що кожний з місцевих і центральних працівників, кожний член ВУЦВК зробить все залежне від нього для того, щоб допомогти вирішити ті величезні завдання, які ми намітили, які перед нами ставить історія, які перед нами поставило 10-річчя Великого Жовтня, які перед нами ставлять інтереси трудящих нашої країни і трудящих всього світу.

На нові рейки

До десятих роковин Жовтневої революції ми маємо в УСРР значні господарські досягнення. Ілюструвати їх цифровими даними зараз я не збираюся, тому що основні показники досягнень вже неодноразово публікувалися.

Мені хочеться загострити увагу наших господарських органів, окремих господарників і всіх організацій, зв'язаних з виробництвом, на завданнях, які вимагають особливої уваги в наступному році. Планова установка в розвитку нашого господарства в наступній п'ятирічці намічає колосальні завдання як у кількісному розширенні вироблюваної продукції, так і (що є найважливішим і найтруднішим) щодо якісного поліпшення всіх елементів господарства. *Завдання раціоналізації виробництва, зниження собівартості вироблюваної продукції, підвищення якості виробів, здешевлення будівництва, упорядкування всього господарства — у п'ятирічних планах повинні знайти своє відображення.*

Тепер, у день десятих роковин Великого Жовтня, ми повинні з новою енергією, з новою волею до перемоги поставити перед собою ці завдання. За минулий період ми зробили перші кроки в цьому напрямі, а в наступний період ми працюватимемо під постійним знаком поліпшення якості роботи.

Робітничий клас знайшов у собі достатньо сил для того, щоб справитись з величезними труднощами відбудовного періоду. Робітничий клас висунув за роки революції кадри господарників, залучив на бік пролетарського соціалістичного будівництва кращі сили науки і техніки і тим самим створив передумови для дальшого

більш швидкого, більш рішучого наступу на нашу відсталість у виробництві.

Проблема підвищення продуктивності праці і забезпечення росту заробітної плати робітників, завдання реконструкції нашої промисловості на більш високій технічній базі — *все це буде вирішено, якщо ми кожен на своєму місці з іншим темпом, з новою енергією, з новою волею візьмемося за виконання своїх обов'язків.*

Низький культурний рівень робітничих мас, недостатня кваліфікація нижчого, середнього і вищого технічного персоналу, обмеженість ресурсів, що є в нашому розпорядженні, — все це є гальмом успішного подолання труднощів, що стоять на шляху розвитку нашої промисловості, на шляху інтенсифікації сільського господарства. Дуже часто доводиться чути нарікання на це гальмо. Радянська влада ясно бачить труднощі, які стоять на шляху соціалістичного будівництва в нашій країні. Все, що можна зробити для усунення цих труднощів, робиться. Кадри господарників направляються на курси перепідготовки, направляються на робфаки, вузи, створені робітничі курси по підвищенню кваліфікації, технікуми і т. д.

Але чи можна справитись з цим колосальним завданням швидкого і максимального удосконалення нашої техніки і кваліфікації всіх, хто бере участь у виробництві, лише коштами Радянської влади і державної промисловості? Ні, цього домогтися лише цим шляхом не можна. Нам треба забезпечити можливість кожному технікові, кожному робітникові підвищувати свої знання, удосконалюватись, в тій чи іншій галузі і поза курсами, технікумами, вузами. Нам треба прищепити кожному трудящому прагнення до доповнення своїх загальних і спеціальних знань. Цього ми досягнемо, коли за цю справу візьметься не лише Радянська влада, а й професійні організації, зокрема, коли система спеціальних лекцій, клубні гуртки, технічні секції охоплять більше мас, ніж це зроблено досі.

Поряд з цією організаційною установкою і вольовим зрушенням у справі оволодіння технічними знаннями необхідно глибше заглянути і в ті відносини, які існують на підприємствах між робітниками і техніко-адміністра-

тивним персоналом з тим, щоб витравити з цих взаємовідносин все, що гальмує правильну організацію праці, правильний розподіл сил. Формування кадрів кваліфікованих робітників, всемірне заохочення, закріплення цих кадрів на підприємствах можуть значно підвищити кваліфікацію робітників, їх навичку до умов праці на даному підприємстві і забезпечити максимальну продуктивність праці.

Не доводиться закривати очі на те, що у справі закріплення кадрів [на] підприємствах вирішальне значення має житлова проблема, яку доведеться розв'язувати з максимальним натиском на всі наші ресурси. Але чимале значення мають і чисто побутові умови, в яких знаходиться робітник на виробництві. *Увага до робітника, залучення його до життя підприємства, посилення його участі у вирішенні основних питань і в усуненні «дрібниць» може оздоровити виробничу обстановку, може знизити плінність робочої сили, може стимулювати продуктивність праці.*

Найближчим часом ми переходимо у промисловості на семигодинний робочий день. Це завдання вже сьогодні покладає на плечі господарських органів, професійних організацій і адміністративно-технічного персоналу підприємств нові обов'язки. За семигодинний робочий день трудящі повинні дати виробіток не нижчий, ніж давали за 8 годин і повинні підвищувати цей виробіток з кожним роком. При цьому, за умовами зв'язку з світовим господарством, ми повинні швидше підтягуватись до собівартості продукції, яка досягнута в технічно розвинутих капіталістичних країнах. Ці завдання посилені. Ми не повинні лякатися грандіозності і труднощів, з якими пов'язано їх подолання. Ми повинні лише своєчасно взятися за підготовку.

Ось про цю підготовку, про мобілізацію уваги до цих завдань і цих труднощів я і хочу нагадати в день десяти річниці нашим товаришам господарникам, нашим технічним керівникам виробництва. База для просування у вказаному напрямі в кожній галузі промисловості є. Треба лише вміло її використати, треба лише, щоб кожний робітник, кожний адміністратор і технік вкладали всі свої знання у справу раціоналізації господарства,

раціоналізації виробництва, викорінення казенного ставлення до свого пролетарського господарства, до соціалістичного будівництва.

Радянська громадськість, в особі робітників і селян, чекає від наших господарських кадрів, від наших інженерів і техніків за другий десяток років Жовтневої революції нового піднесення енергії, ще більшої відданості соціалістичному будівництву, нової ініціативи, розвитку самодіяльності і згуртування сил.

На цих шляхах ми не лише досягнемо в найближчі роки технічного рівня зарубіжної техніки, а, безумовно, випередимо їх на окремих ділянках. *Революційна енергія трудящих, у правильному поєднанні з творчими силами людей науки і техніки, забезпечить нову перемогу і на цій ділянці боротьби за краще майбутнє людства, за соціалізм.*

В. Чубар

З переробленої стенограми
доповіді на X з'їзді КП(б)У
«Про перспективи господарського
будівництва»⁴⁵

26 листопада 1927 р.

Передмова

Про проблеми і директиви, які намічені нашим п'ятирічним перспективним планом розвитку народного господарства, можливо, слід було б сказати значно більше, ніж я збираюся сказати у своїй доповіді. Я вважаю за необхідне обмежити себе і викласти все дуже стисло з тим, щоб товариші, які беруть участь у обговоренні нашого п'ятирічного плану, і особливо ті, які керують тією чи іншою галуззю нашої роботи в центрі, мали можливість доповнити чи роз'яснити найважливіші завдання наступного п'ятиріччя.

Виходячи з цих міркувань, а також і з того, що всі основні установки, які ми намічаємо у нашій роботі на наступну п'ятирічку, є вже в оголошених тезах ЦК ВКП(б) і ЦК КП(б)У, я не стану спинятися на всіх питаннях, яких ми торкаємося в наших програмах. Я лише маю на думці підкреслити ті основні завдання, які ми намічаємо на наступну п'ятирічку, ті найважливіші труднощі, які ми зустрінемо на шляху до здійснення цих завдань, і ті найголовніші шляхи, якими при підтримці всієї партії, при підтримці робітничого активу і передового селянства, спираючись на їх активність, свідомість і організованість, ми прийдемо до стопроцентного здійснення наміченої програми соціалістичного будівництва.

Особливості відбудовчого періоду

*Наше господарство ми відбудували самі,
без допомоги ззовні*

По всьому СРСР і на Україні, зокрема, ми закінчили відбудовчий період. Я не стану наводити цифр, що характеризують підсумки цього періоду. Вони добре відомі не лише членам партії, а й усім трудящим нашого Союзу.

Я хотів би лише підкреслити ті особливості нашого відбудовчого періоду, які відрізняють його від відбудовчого періоду у західноєвропейських капіталістичних країнах.

Насамперед треба відзначити, що *ми відбудували наше господарство самі, на основі своїх внутрішніх ресурсів, без будь-якої допомоги ззовні.*

Іноді дехто з членів партії (я вже не кажу про меншовиків і ворогів СРСР, я кажу лише про членів нашої партії), порівнюючи наші досягнення з досягненнями буржуазних країн, говорить, що закінчення відбудовчого процесу у нас не є великим досягненням, тому що і в інших країнах цей період був закінчений майже одночасно з нами. Це неправильно. Товариші забувають, що західноєвропейські капіталістичні країни вийшли з війни з виробничим апаратом у відносно хорошому стані. Крім цього, на відбудову свого господарства Європа одержала 6—7 мільярдів карбованців від Сполучених Штатів Північної Америки. 6—7 мільярдів карбованців! Це така сума, яка могла б дати набагато більші результати, ніж ті, які є в галузі відбудови капіталістичного господарства. А ми ж ніяких мільярдів не одержали.

Навпаки, ми постійно наштовхувались на перешкоди і протидію з боку капіталістичного оточення. Ці перешкоди пов'язані не лише з ускладненнями в наших дипломатичних відносинах. Вони ще полягають і в тому, що, коли ми зверталися до капіталістичних держав з замовленнями на устаткування і вимагали надання нам на це кредитів, то нам їх або не давали або давали за шалені проценти. Тому необхідно особливо підкресли-

ти, що ми зуміли закінчити відбудовчий період і провести значне переобладнання нашої промисловості, незважаючи на всі ці труднощі.

Нещодавно у «Большевику» була надрукована стаття опозиціонера Колесникова. В цій статті він пише приблизно так: «Ну, що ви хвалитеся тим, що у вас промисловість зростає швидше від сільського господарства? Це цілком зрозуміло. Промисловість знаходилась на більш низькому рівні, ніж сільське господарство. До довоєнного рівня піднялись і сільське господарство і промисловість. Тому остання і повинна була зростати швидше від сільського господарства».

Мимоволі виникає питання: що було б, коли б під час найбільшого занепаду сільське господарство знаходилось на нижчому рівні, ніж промисловість? За теорією Колесникова виходить, що воно повинно було саме по собі, без жодних зусиль з чийогось боку, підніматися до довоєнного рівня темпом швидшим, ніж промисловість.

Але хіба промисловість могла б зростати в оточенні п'яти мільйонів роздрібнених селянських господарств, якщо б наша партія і робітничий клас не докладали до цього всіх сил, коли б політика партії була неправильною, якщо б партія у своїй господарській роботі не ставила б головним завданням піднесення нашої промисловості, як керівного начала нашого господарства? Звичайно, нічого подібного не було б. Зрозуміло, що те, що пише Колесников, є дурницею і наклепом на нашу партію.

Мені здається, що, коли ми говоримо про відбудовний період, то слід відзначити, що така критика не може прийматися всерйоз і на ній не слід довго зупинятися.

Безперервне, планомірне, безкризове зростання є результат правильного планового керівництва

Друга особливість нашого відбудовного періоду полягає в тому, що ми, незважаючи на труднощі, на такі перешкоди, як стихійний недорід, засуха та інше, з кожним роком безперервно просувались вперед і піднімали наше господарство.

Безперервний, планомирний рух вперед без великих криз, без великих розривів — ось особливість нашого господарського розвитку, що є результатом правильного планового керівництва господарством. Цієї особливості ми не спостерігаємо в жодній капіталістичній країні.

Це є наші досягнення у справі соціалістичного будівництва. Цих досягнень у нас ніхто не може відняти. Для трудящих всього світу вони являють собою найкращий приклад того, як пролетаріат в союзі з основними масами селянства може з успіхом будувати своє господарство, незважаючи навіть на обмежені кошти і можливості.

Безперервне зростання нашого господарства є безперечним фактом, — і це нас наснажує для подальшої роботи. Це дивує і наших ворогів. Чому, кажуть вони, так виходить, що все-таки з нічого робиться багато? Наші успіхи підбадьорили і наших товаришів, пролетарів усього світу, які уважно стежать за тим, що у нас робиться.

Основні труднощі планування

Плановою ув'язкою і створенням резервів забезпечимо дальший планомирний розвиток

Однак наші досягнення не повинні приводити нас до недооцінки тих труднощів, які стоять ще перед нами і чекають свого вирішення. Завдання, які ми ставимо перед собою на майбутню п'ятирічку, настільки грандіозні, що на шляху до їх розв'язання ми неминуче зустрінемо великі труднощі. Ці завдання, зрозуміло, викликають необхідність підвищення якості нашої роботи, підвищення нашої активності. Загально визнано, що нам треба не лише наздогнати, а й випередити найпереводніші капіталістичні країни.

У зв'язку з цим у деяких товаришів складається таке уявлення, що до кінця п'ятирічки ми вже повинні перевищити сучасний рівень господарського розвитку капіталістичних країн. Звичайно, у п'ятирічному плані нам необхідно поставити такі завдання, які забезпечували б

нам темп розвитку швидший, ніж у капіталістичних країнах. Але випередити за темпом це не означає досягнути рівня господарського розвитку капіталістичних країн. Бо я думаю, що нам слід враховувати реальну обстановку, нам особливо необхідно враховувати міжнародну обстановку, в якій проводяться наші плани, і додержуватись наших реальних можливостей.

Для успішного розв'язання поставлених перед нами завдань нам доведеться подолати величезні труднощі. Про ці труднощі говорять тези ЦК ВКП(б). Ці труднощі ми всі розуміємо і бачимо. А все ж про них треба ще раз нагадати.

Перша трудність — *диспропорція між промисловістю і сільським господарством*. Ця диспропорція є результатом економіки дореволюційного періоду. Цієї труднощі ми ще не усунули і не усунемо одним планом чи декретом. Це трудність такого порядку, що вона може бути подолана лише у повсякденній роботі. Ми повинні усунути її, намічаючи у планах відповідне зростання нашої промисловості. Але ми знаємо (партія про це не раз говорила), що зростання промисловості базується на відповідному розвитку сільського господарства. Відривати одне від одного ніяк не можна. Ці труднощі ми можемо усунути плановою ув'язкою темпу зростання нашої промисловості з темпом зростання сільського господарства.

Друга трудність — *диспропорція між цінами на продукти промисловості і сільського господарства* — «ножиці». Не можна собі уявити, що цю трудність можна усунути шляхом встановлення відповідних цін на продукцію промисловості і продукцію сільського господарства наказом. Цього зробити відразу не можна, оскільки ціни в наших господарських планах складаються з елементів, що вимагають тривалого впливу з боку держави і на промисловість, і на сільське господарство; такого впливу, який враховував би взаємовідносини між промисловістю і сільським господарством. Ці труднощі величезні, і усунути їх за рік-два неможливо. У п'ятирічному плані ми маємо намір цей розрив зменшити, але я думаю, що всі товариші чудово розуміють, що це — дуже складне завдання.

Третя трудність — *диспропорція між потребою в сировині, що виробляє сільське господарство, і наявністю цієї сировини на наших ринках.* На перший погляд здається, що це дуже проста річ. Однак це не так. Нам потрібна вовна для текстильної промисловості, потрібна бавовна, нам потрібна шкіряна сировина для шкіряної промисловості, але ми до останнього часу змушені купувати і вовну, і бавовну, і шкіряну сировину в значній мірі за кордоном. Чому це так? Чи є це недоліком нашого господарства, результатом недостатнього планування, чи це результат того розриву, який у нас був досі. Це є результат того, що кошти у нас настільки обмежені, що ми, вкладаючи у промисловість, не можемо дати достатніх коштів на розвиток сільського господарства у тих галузях, які повинні давати сировину для нашої промисловості. На найближче п'ятиріччя на основі наших господарських досягнень, на основі нагромадження коштів, нагромадження деяких резервів і зміцнення нашої кредитної системи, зокрема, сільськогосподарського кредиту, ми повинні спрямувати наше планування таким чином, щоб зменшити цю диспропорцію, щоб по можливості усунути її, щоб і в цій справі сільське господарство мало відповідний зв'язок з нашою промисловістю.

Четверта трудність це — *диспропорція між наявною кількістю робочих рук на селі і реальними можливостями використання їх.* Це так зване аграрне перенаселення. У нас дехто, зокрема деякі спеці, оцінюють цю проблему приблизно так: революція знищила поміщицькі і куркульські великі господарства, які пред'являли великий попит на найману робочу силу, — тому, мовляв, тепер на селі і створився надлишок робочих рук.

Це неправильно. Революція, знищивши поміщицькі і куркульські господарства, відкрила можливість кращого і більшого використання у сільському господарстві робочої сили, ніж це було в часи царизму. При царизмі емігрували в Росію великі маси людей, зокрема, велика була еміграція з України. Безробіття, особливо сезонне безробіття, яке тоді не враховувалось, а тепер нами враховується, тиснуло на неорганізованих робітників. У цьому були зацікавлені поміщики, капіталісти і ца-

ризм, бо це ослаблювало опір промислових робітників. Ми не лише зараз, а й надалі ще довго будемо відчувати цю спадщину. Ми ще не реорганізували настільки сільське господарство, щоб утримати на селі всю зайву роботу силу і добитися того, щоб відхід робочої сили у місто на підприємства не був таким стихійним як раніше. Вирішення цієї проблеми полягає не тільки в піднесенні нашої промисловості, а й в поліпшенні сільського господарства і збільшенні його трудоемкості.

Далі, ми маємо перед собою *найважчу проблему правильного співвідношення між виробництвом засобів виробництва і виробництвом продуктів споживання*. Вона стоїть перед нами і в попередні роки, вона стоятиме перед нами і в майбутньому. Ми взяли твердий курс на індустріалізацію і прагнемо до того, щоб зменшити залежність нашого господарства від капіталістичних країн. Індустріалізація країни вимагає розвитку галузей промисловості, що виробляють засоби виробництва. Але не можна забувати і про виробництво предметів споживання. І тепер, коли ми намічаємо план на п'ять років, ми повинні з'ясувати, яке потрібно встановити співвідношення між ними.

В тезах ЦК ВКП(б) говориться про те, що нам необхідно так розподілити кошти між важкою і легкою промисловістю, щоб мати дещо більше можливостей для задоволення споживчих потреб населення. Основний споживач — селянство, якого в нашому Союзі нараховується понад 100 млн. чоловік, — до кінця п'ятирічки повинен краще постачатися товарами, ніж зараз. Нам необхідно також, щоб робітник, одержуючи все більшу і більшу заробітну плату, міг задовольняти свої споживчі потреби повніше ніж до цього часу.

Проблема взаємовідносин між виробництвом засобів виробництва і виробництвом предметів споживання є великою проблемою, якщо врахувати ті умови, в яких ми вимушені розв'язувати величезні завдання будівництва соціалізму, спираючись на власні обмежені кошти і можливості.

Одночасно перед нами виникає *проблема правильного співвідношення між собівартістю продукції і заробітною платою*. Нам що б то не було треба зменшити со-

бівартість продукції. Це для всіх зрозуміло. Але одночасно треба відзначити, що це є проблемою, яку не можна вирішити однією лише резолюцією чи директивою. Зниження собівартості є проблемою, над вирішенням якої нам доведеться дуже багато і вперто працювати, переборюючи масу труднощів. Візьмемо, наприклад, собівартість видобутку вугілля. З попередніх розрахунків видно, що коли залишиться таке ж співвідношення між продуктивністю праці і заробітною платою, собівартість вуглевидобутку начебто не може далі знижуватись, не торкаючись заробітної плати. Потрібна ціла система заходів, яка б дала змогу розв'язати ці завдання кам'яновугільної промисловості. І ці заходи вже здійснюються.

Не менш серйозною є *проблема правильного співвідношення між виробництвом промислових товарів і сільськогосподарських продуктів для потреб внутрішнього ринку і для потреб експорту, з одного боку, і зміцнення та забезпечення обороноздатності країни — з другого.* Ми відбудували все наше господарство до довоєнного рівня, а тим часом зовнішня торгівля не досягла ще й 40 процентів довоєнного рівня. Це означає, що ми мало вивозимо за кордон наших продуктів, зокрема зерна, — і тим самим обмежуємо можливість ввозу устаткування, машин і т. д.

Ці труднощі необхідно усунути якомога швидше. Ми повинні виробити таку кількість продуктів, якої вистачило б не лише для задоволення потреб населення СРСР, а також і для експорту. Ми повинні також вжити заходів до деякого скорочення внутрішнього споживання частини продуктів, які можуть бути експортованими, для того, щоб шляхом вивозу їх за кордон забезпечити можливість придбання більшої кількості устаткування для шахт, для металургійної промисловості, для електрифікації, а також тієї сировини, якої у нас не вистачає.

В цьому полягає певна суперечність. Обиватель відчуває тільки заходи, що обмежують внутрішнє споживання, і не розуміє, що ціною цих обмежень купується можливість кращого задоволення наших потреб у найближчому майбутньому. Звичайно, він не бачить цього зв'язку. Він не хоче рахуватись з нашим планом. Він бурчить на наш плановий «утиск» і на ті заходи, що

обмежують споживання експортних продуктів всередині країни.

Ми, як керівники господарства, повинні мати на увазі ці суперечності для того, щоб протиставити цьому натискові обивателя відповідну програму дій. Задовольняючи запити споживацькі, ми повинні постійно пам'ятати про те, що нам необхідно якомога більше коштів використати продуктивно, вкладаючи їх у промисловість, в культурне будівництво та іншу роботу.

Одночасно ми повинні подумати і про створення товарних та інших резервів. У зв'язку з сучасним міжнародним становищем вони набувають винятково великого значення і для зміцнення обороноздатності країни.

Міжнародне становище примушує нас особливо передбачити в наших планових перспективах необхідність зміцнення обороноздатності країни, посилення могутності Червоної Армії, розширення воєнної промисловості і т. д.

Плановою ув'язкою і створенням резервів ми повинні забезпечити дальший наш планомірний розвиток і дальші успіхи в нашому соціалістичному будівництві. Це вимагає від нас великого напруження.

«Сім раз відмірай, а раз відріж»

Враховуючи всі ці труднощі і суперечності при складанні п'ятирічного плану розвитку народного господарства, ми вирішили, як говориться у приказці, спочатку сім раз відміряти, щоб один раз відрізати. Опозиція питає у ЦК, чому до XV партійного з'їзду немає ще офіційно затвердженої п'ятирічки. На це ми повинні відверто сказати, що у нас ще немає повної впевненості у тому, що нам вдалося вже правильно узгодити між собою окремі галузі господарства і накреслити правильний орієнтований план розвитку всього господарства.

Нам треба ухвалювати практично здійсненні рішення. Свого часу ми часто ухвалювали такі постанови, які не можна було виконати через їх нереальність.

Я наведу такий приклад: в 1921/22 р. було ухвалено постанову про те, що Донбас повинен дати країні 600 млн. пудів палива. Пятаков, який керував тоді

вугільною промисловістю, заявив, що для виконання цієї виробничої програми необхідна «диктатура вугілля», тобто необхідно всю увагу і всі кошти кинути на вугільну промисловість. А на ділі виявилось, що при завданні 600 млн. пудів у Донбасі було видобуто лише 400 млн. пудів.

Згадаємо також історію першого бюджету, складеного в 1921 році. Складав його Преображенський, який здавна говорив, що ми плануємо погано, а ось він і Троцький, як захисники плану, дуже добре планують. Бюджет склали, на з'їзді Рад затвердили, а через місяць поламали, тому що не було реальної основи для його виконання.

Були ще й такі планові спроби, наприклад, як наказ Троцького про ремонт паровозів і т. д. Ці факти говорять про те, що не можна виривати з системи народногo господарства якусь одну галузь і говорити, що ми складаємо план розвитку тільки цієї галузі, а до інших нам немає діла. Так робити не можна. Для узгодження всіх галузей народного господарства між собою треба провести велику роботу. Завдання ще більше ускладнюється, коли ми приступаємо до складання п'ятирічного плану. Тому я вважаю, що ЦК партії робить цілком правильно, коли він не представляє з'їздові конкретних цифр і даних, а пропонує до розгляду лише принципи, на основі яких ми будемо складати оперативні плани.

Звичайно, через таку складність завдання треба буде багато часу для переробки планів. Нашим центральним установам було дано завдання скласти плани і пред- ставити їх Держплану до відповідного строку. Але наші народні комісаріати і центральні господарські установи виконали це завдання із запізненням приблизно на 5—6 місяців. Правда, деякі з них запізнювались лише на 2 місяці, але зате інші — на 9 місяців. Звичайно, можна звинувачувати нас у затримці. Але я підкреслюю, що для складання планів треба узгодити всі галузі народного господарства між собою. Тільки в цьому випадку ми можемо взяти на себе відповідальність за їх реальність і відповідність нашим можливостям. Тому ми відкидає-

мо звинувачення опозиціонерів у тому, наче ЦК партії навмисне не дає цифрових даних, щоб «приховати» від з'їзду наші труднощі.

«Рецепти» опозиції

*Контртези опозиції — демагогічна агітка,
розрахована на простаків*

Далі я хотів би коротко зупинитися на контртезах опозиції. Опозицію зовсім не цікавить питання про те, будуть чи не будуть ці контртези прийняті з'їздом, чи візьмуть їх як поправку до тез ЦК, чи ні. Опозиція випустила контртези як агітку, розраховану на завоювання на свій бік трудящих мас, щоб показати, що ось, мовляв, вони опозиціонери, краще уявляють собі перспективи розвитку нашого народного господарства і можуть краще планувати його.

Саме форма контртез — це критична стаття, пересипана демагогічними обіцянками, на які так щедра опозиція. В своїх контртезах опозиція не гребує вдаватися до найбезсоромніших прийомів. Вона пише, наприклад, що ЦК не захотів розглядати контртез і не дозволив рахувати деякі місця з їх платформи за контртези. На пленумі ми вже дали оцінку їх платформі і заявили, що ЦК не буде розповсюджувати меншовицькі наклепи на партію.

Опозиціонери пишуть, що їх тези з'явилися в пресі за три тижні до з'їзду, коли вже немає часу обговорити їх. Але ж це лицемірство. Це розраховано на простаків. Хто винен в тому, що вони за три тижні до з'їзду готовили свої тези? Тільки самі вони винні у цьому. Я звинувачую їх у тому, що вони навмисне це зробили для того, щоб потім звалити все на ЦК. За запізнення контртез опозиції ЦК не несе жодної відповідальності, а несуть її ті, хто запізнився, хто не виконав постанови липневого пленуму ЦК.

Вони у своїх контртезах звинувачують ЦК партії у тому, що начебто ЦК в тезах не дає ясних директив, що начебто в тезах ЦК немає визначеної установки і т. д. Чи правильно це? Нічого подібного! У кожному

пункті тез і в тезах в цілому є відповідна принципова настапова, що зосереджує увагу всіх партійних організацій, всієї радянської громадськості і, в першу чергу, пролетаріату на найголовніших завданнях. На основі досягнень ми ставимо і завдання. Вирішуючи ці завдання, ми нищимо пережитки старого і будуємо нове.

Тези ЦК зосереджують увагу на тому, що *лише впертою роботою наших державних і кооперативних організацій і розвитком самодіяльності бідняцько-середняцьких мас ми зможемо знесилити куркуля, непмана і т. д.* Невже людина, будучи при здоровому глузді і твердій пам'яті, може сказати, що партійні постанови чи закони Радянської влади спрямовані на розвиток непмана і куркуля?

Куркулі і непмани ростуть саме у тих галузях, де ми менше всього організовані, де ми ще слабкі. Опозиція зовсім не звертає уваги на те, що ми лише своєю роботою можемо і повинні відвоювати і закріплювати соціалістичні позиції. Вона думає, що достатньо видавати накази для розкуркулення куркуля, для відібрання засобів у непмана і т. д. і т. п.

Тут є ухил від того шляху, на який нас завжди кликав товариш Ленін. Він говорив: якщо ви бачите перед собою труднощі — долайте їх своєю роботою. Згадайте хоча б пораду Леніна про те, що нам треба навчитись торгувати. Невже цей лозунг треба було розуміти лише у тому розумінні, що комуністи повинні лише навчитися рахувати гроші? Смішно так думати. У дійсності перед нами ставилось завдання навчитись краще ніж непман торгувати в нашій кооперації і державних торговельних органах. Тільки якістю своєї роботи ми можемо витіснити всіх наших ворогів і паразитів з їх позицій, а не виданням лише декретів.

ЦК в своїх тезах загострює увагу на об'єднання зусиль і зміцнення всієї нашої роботи в цьому напрямі, а опозиціонери говорять про інше.

Справді, які «рецепти» пропонує опозиція для усунення труднощів?

Опозиція, наприклад, пропонує провести примусову позику в 10 процентів селян у розмірі 150 млн. пудів хліба. Лінія партії до цього часу була така, щоб не прово-

дити примусових позик, а замість цього розширювати добровільні позики, щоб кожен був зацікавлений у нашій роботі. Примус у цьому питанні в умовах пеньу — це зайве витрачання сил.

Я особисто думаю, що для вилучення примусової позики треба було б організувати спеціальні загони, утримання яких коштувало б не менше, ніж сума позики. Це нагадує «продовольчі загони», які існували у часи продрозверстки.

Ніхто не говорить про те, що не слід брати у заможного селянина лишки. Суперечка йде про те, як взяти. Опозиція демагогічно говорить: ви, мовляв, боїтесь натиснути на куркуля, щоб середняк не образився за нього. Повинен сказати, що цей «рецепт» поганий у своїй основі тим, що він торкається не лише куркуля, тому що опозиція говорить про 10 процентів селянських дворів, але ж куркульських дворів значно менше. Ця пропозиція повертає нас назад до старих методів роботи часів «воєнного комунізму», а ми повинні рухатися вперед, всемірно закріплюючи на економічній основі союз робітників з основною масою селянства. Шляхом організаційного протиставлення бідноти і середняків куркулеві, шляхом нашої податкової системи обмеження куркульської експлуатації і правильного використання сільськогосподарського кредиту ми організуємо бідноту і поставимо її на власні ноги, не повертаючись до методів «воєнного комунізму».

Таку ж «ясну» позицію займає опозиція у своїх контртезах і в питанні про ціни. Партія ясно каже: наш шлях — шлях зниження цін і зниження собівартості. Опозиція теж говорить про зниження відпускних і роздрібних цін, але при цьому додає таке: «Більш гнучка, більш індивідуалізована, більш відповідна умовам ринку політика зниження відпускних цін може зберігати в руках держпромисловості величезні суми, що живлять нині приватний капітал і торговельний паразитизм взагалі». Практично це означає, що коли на ринку немає того чи іншого товару, треба підвищити ціни на нього. Але ж на це здатні лише спекулянти! Далі, опозиція у своїх контртезах вказує, що при зниженні цін можливе збільшення нагромаджень коштів у куркуля. З цього

приводу у них написано так: «Куркуль — зможе обміняти свої запаси на велику кількість промислових товарів і цим ще більше посиляти своє нагромадження, тобто знаряддя свого тиску на середняка і бідноту, і підвищити свою питому вагу».

Опозиція говорить, що зниження цін в інтересах куркуля. Так визначає опозиція перспективу зниження цін.

Партія ж говорить інше. *Партія каже, що зниження цін проводиться в інтересах робітників, і, насамперед, в інтересах низькооплачуваних верств, що зниження цін відповідає інтересам бідноти.*

Яка ж ідеологія в формулюванні опозиції? Спекулянтська! *Але пролетаріат не може ставитись до селянства по-спекулянтськи.*

На політиці зниження цін партія і радянська громадськість повинні побачити ту саму спекуляцію, що проймає всі контртези опозиції. На зрозумілу пропозицію партії опозиція відповідає болотним туманом і словесним блудом. Коли вона говорить про «коріння наших труднощів», ми повинні відповісти, що коріння труднощів опозиції полягають в тому, що вона перестала по-левінськи підходити до питання про взаємовідносини класів у нашій країні, до нашого господарства, до всієї нашої економіки.

Опозиція цілком перейшла на шлях троцькізму, на шлях найзухвалішої демагогії. Вона говорить про те, що треба вилучити у непманів 150—200 млн. крб. надприбутку. Що ж, можна назвати і більшу цифру для того, щоб залучити декого на свій бік. Але одне діло сказати, а інше діло довести можливість і доцільність того чи іншого заходу.

Найбільша демагогія опозиції проявляється в тій частині, де вона порівнює наше споживання із споживанням в капіталістичних країнах. Опозиція говорить, що в Америці ще в 1923 р. споживалось електроенергії в сім разів більше, ніж у нас вироблятиметься на кінець п'ятирічки, що в Німеччині споживання теж більше від нашого і т. д.

Звідси опозиція робить висновки про те, що через п'ять років ми повинні досягнути такого ж рівня спо-

живання. Чи можемо ми зараз ставити перед собою таке завдання? Звичайно, ні.

Колишні вожді, втративши ґрунт під ногами, в оцінці нашої роботи майже цілком скотились до тієї оцінки, яку дають нам наші вороги. Недарма меншовик Абрамович так хвалить опозицію. По суті опозиція говорить те ж саме, що було написано в прокламаціях монархістів, які були знайдені на Одещині рік чи півтора тому. У цих погромних листках писалось так: «Хай живе Радянська влада, тому що вона дає ситець по 10 копійок. Хай згине царизм, тому що він давав ситець по 11 копійок. Хай живе Радянська влада, тому що вона дає цукор по 25 копійок, і хай згине царизм, який давав цукор по 13 копійок». Такі ж самі методи застосовує зараз наша опозиція, говорячи: «Хай живе ВКП(б), тому що вона дає електроенергії в 7 разів менше, ніж капіталістичні держави» і т. д. в такому ж дусі. І це називається «товариською критикою»!

Це не припустима демагогія. У цих твердженнях немає нічого партійного. Це демагогія, що підриває не лише партію, а й саму опозицію, і доказує відхід опозиції від лепілізму і перехід на рейки меншовицької і буржуазної критики. Я думаю, що після з'їзду партії нам треба буде роз'яснити антиленінську суть контррез тим, хто ще через наївність або через необізнаність чіпляється за демагогію опозиціонерів, розраховану на простаків.

*Надруковано в брошурі:
В. Чубарь. Перспективи
хозяйственного строительства.
Переработанная стенограмма
доклада на X съезде КП(б)У
26 ноября 1927 г.
Издательство «Пролетарий», 1927 г.*

Друкується за текстом брошури

Доповідь па урочистому об'єднаному
засіданні Президії ВУЦВК і РНК
з нагоди десятиріччя Радянської
України

5 грудня 1927 р.

Товариші! Сьогодні ми святкуємо десятиріччя того історичного кроку, який революційний пролетаріат і передові селяни України зробили в грудні 1917 року. Вони тут, у Харкові, на I з'їзді Рад робітничих, селянських і солдатських депутатів проголосили Радянську владу, створили центр Радянської влади і цим самим зробили новий крок в житті трудящих України. На цьому з'їзді Україна була проголошена Радянською державою, і тим самим робітники і селяни, взявши владу до своїх рук, пішли у наступ проти влади буржуазії, проти влади Центральної ради, яка засідала в той час у Києві і намагалась спрямувати трудящих України на шлях відновлення буржуазного ладу, намагалась знищити владу робітників і селян в окремих місцях, де вона вже утворилась. Ще в жовтні 1917 р., коли влада пролетаріату і біднішого селянства перемогла в Росії і у нас на Україні, в промислових містах Донбасу і інших містах міські Ради робітничих, селянських і солдатських депутатів брали владу в свої руки. Але тільки з часу постанови з'їзду Рад в Харкові, тільки з моменту організації центрального робітничо-селянського уряду Україна стала на шлях диктатури пролетаріату, стала на шлях боротьби за владу трудящих, стала на шлях жорстокої класової боротьби.

Товариші! Під керівництвом Комуністичної партії робітники і селяни України, створивши свою робітничо-селянську владу, йшли на бій відстоювати свою владу, відстоювати собі право на перебудову життя на соціалістичних началах. Робітники і селяни України йшли

у бій для того, щоб відвоювати собі право перебудувати життя на новий лад в інтересах трудящих мас. Боротьба була жорстокою. Буржуазія і українська і російська, що знаходилась на території України, не уступала своєї влади. Буржуазія із зброєю в руках відстоювала свої командні висоти. Буржуазія намагалась у жорстокій боротьбі знищити робітничо-селянські загони, Червону гвардію, знищити тих борців, які повстали проти влади буржуазії. Буржуазія нічого не шкодувала. Вона йшла на розорення господарства, вона через своїх представників кликала собі на допомогу і представників російської реакції, яка організувалась тоді на Дону і з боку світової буржуазії (як «союзної», антантівської, так і німецької), яка посилала війська, яка посилала гармати, яка посилала зброю з-за кордону, лише б підтримати буржуазію проти робітників і селян, лише б не уступити перемогу трудящих над хижакими, капіталістами, фабрикантами.

Розвалювалось господарство на Україні. Гинули тисячі революційних борців робітників і селян. Правда, на зміну їм ставали нові тисячі, сотні тисяч і мільйони трудящих, на зміну їм йшли нові верстви робітників і селян. Але не раз було під час громадянської війни, коли слабшали ряди робітничо-селянського війська, коли доводилось революційному війську відступати під натиском ворогів, посилених і австро-німецьким імперіалізмом, і десантами Антанти та іншими силами світової буржуазії. Іноземні війська перебували на території України. Іноземна буржуазія простигала руку допомоги буржуазії російській і українській.

Але проти цього союзу, проти цих сил збиралась сила пролетаріату не лише України, а й пролетаріату всіх радянських республік, які раніше зміцнили свою владу, пролетаріату Російської Радянської республіки, пролетаріату Москви, Ленінграда, Іваново-Вознесенська, Тули і т. д. Пролетаріат не знав національних кордонів. Він йшов на класову боротьбу, він йшов на захист своєї робітничої влади і коли побачив, що буржуазія напірає на Україну, збираючи сили з усього світу, російський пролетаріат вимушений був іти на Україну і разом з українськими робітниками і селянами на її території відсто-

ювати ті революційні завоювання, які дав їм Великий Жовтень 1917 року.

Світова буржуазія мала величезні сили, але історія показала, що перемога повинна була бути і стала перемогою пролетаріату і біднішого селянства. Перемога у цій класовій боротьбі була на боці трудящих, і ми, святкуючи сьогодні десяту річницю створення Радянської влади на Україні, використаємо цю перемогу, як фундамент соціалістичного будівництва.

Ми завоювали собі право на мирне соціалістичне будівництво величезним напруженням сил, величезними втратами наших найкращих революційних вождів. Дозвольте ж, товариші, вшанувати пам'ять полеглих в боротьбі на Україні робітників, селян, тих революційних вождів, які пожертвували своїм життям на фронті, і тих, які зійшли в могилу, втративши у цій боротьбі багато сил. (Оркестр грає траурний марш. Всі встають).

Минув час відкритої боротьби на фронтах. Пролетаріат і селянство почали своє мирне будівництво, але й тут вони зазнавали ще підступів від залишків розбитої армії буржуазії. Під час напруження сил на мирному фронті чимало було повстань куркулів, чимало було на території України банд, які підтримувались з-за кордону всіма засобами, чимало було перешкод зусиллям Радянської влади якомога швидше ліквідувати прогалини, які виникли за час громадянської війни. Відбудова розореного господарства йшла в перші роки повільним темпом, але правильна політика Радянської влади, яка проводилась під керівництвом Комуністичної партії, зробила те, що повинно було зробити керівництво пролетаріату. Пролетаріат повів таку політику, яка об'єднала сили біднішого селянства і пролетаріату, і ґрунту для шкідливої руйнівної роботи банд не залишилось.

З кожним роком зміцнювалась Радянська влада, з кожним роком зміцнювався союз робітників і бідняцько-середняцьких верств селянства, з кожним роком просувалась вперед відбудова нашого господарства. І сьогодні, в день X річниці створення Радянської влади на Україні, ми, підбиваючи підсумки роботи, можемо сказати, що Радянська влада закінчила відбудову господар-

ства, Радянська влада закінчила створення фундаменту для дальшого широкого розвитку соціалістичного будівництва.

Радянська влада за минулий час розв'язувала чергові завдання, усуваючи перешкоди, що стояли на шляху здійснення цих завдань, долаючи труднощі, яких було багато, які всі добре пам'ятають. Долаючи ці труднощі, Радянська влада на Україні, українські робітники і селяни йшли по шляху соціалістичного будівництва.

На цьому шляху ми маємо відповідні досягнення і, насамперед ми маємо досягнення в тому, що знищили буржуазію, що забезпечили використання всіх коштів в інтересах розвитку нашого пролетарського господарства, що ми всі кошти використовуємо у плановому порядку, не допускаючи панування капіталістичних ділянок, не допускаючи панування стихії.

Ще багато є труднощів, ще багато їх не усунено в нашому господарстві, але той шлях, яким йде Радянська влада, яким ідуть робітники і селяни України,— це шлях пролетарських республік, це єдиний шлях до визволення трудящих з-під гніту капіталу.

До X роковин ми маємо досягнення в усіх галузях нашої роботи, ми маємо відбудову нашої промисловості, реорганізацію нашого виробництва, відродження розореного під час війни і під час голоду сільського господарства, розвиток нашого транспорту і поряд з цим — підвищення добробуту трудящих, підвищення культурного рівня трудящих, підвищення задоволення як культурних, так і соціальних запитів з боку широких верств трудящих.

У Радянському Союзі Радянська Україна йде поряд з іншими братніми радянськими республіками не тільки в боротьбі з класовими ворогами, не тільки в переборенні буржуазії. У нашому господарському будівництві, у нашому культурному будівництві, в нашій організаційній роботі ми і тепер йдемо разом і поряд з іншими братніми пролетарськими радянськими республіками. Ми в Союзі Радянських Соціалістичних Республік є рівноправним членом, який проводить свою роботу разом з іншими республіками.

Радянська влада на Україні дійсно створила україн-

ську пролетарську державу, ту державу, яка відстоює інтереси трудящих, яка проводить величезну роботу по перебудові життя на нових соціалістичних началах. Радянська влада на Україні створила українську державність. Трудящі України, створюючи українську державність, йдуть зовсім іншими шляхами, ніж ті, які під лозунгами незалежної самостійної національної України прагнули покласти українських трудящих в пащу світової буржуазії. Ми ведемо боротьбу за створення іншого ладу. Ми ведемо боротьбу за створення соціалізму і, перш за все, ми ведемо боротьбу проти світових хижаків, проти світового імперіалізму. Ми ведемо цю боротьбу у своїй повсякденній роботі, у своїх програмах і в своїх планах і цим самим створюємо фундамент для дальшого розширення наших досягнень.

Наші досягнення за минулі десять років відомі не тільки нам. Не тільки ми їх бачимо, їх бачать і ті мільйони трудящих українців і неукраїнців, які ще й до цього часу перебувають під чоботом світової буржуазії. Наші досягнення бачать ті трудящі-українці, які тяжіють до Радянської України, які тягнуться до цього центру визволення українського народу у всьому світі. Той факт, що Радянська Україна, йде шляхом соціалістичного будівництва, той факт, що вона відстоює інтереси трудящих, викликає величезне незадоволення наших класових ворогів — буржуазії всього світу. Підбиваючи підсумки минулого десятиріччя нашого будівництва, відкидаючи з цих 10 років 3—4 роки жорстокої боротьби, ми повинні не забувати про ту небезпеку, яка виникає перед нами в майбутньому.

Ми зустріли опір з боку всієї світової буржуазії. Пам'ятаючи про це, ми повинні потурбуватися, щоб зусилля, спрямовані на відбудову народного господарства країни, ті зусилля, які спрямовані на підвищення самодіяльності робітників і селян, ті зусилля, які були спрямовані на зміцнення нашої Червоної Армії, щоб вони не були марними. Треба, щоб вони знайшли підтримку і на майбутнє, щоб ми не лише забезпечили використання всіх наших досягнень, які ми мали за 10 років, але щоб ми могли вільно проводити в життя наші широкі плани радянського будівництва. Необхідно, щоб ми забез-

печили це мирне будівництво зміцненням Червоної Армії, щоб забезпечили нашу роботу по піднесенню самодіяльності і активності селян і робітників. За минулі роки багато зроблено в цьому напрямі, але сьогодні ми повинні сказати, що для будівництва соціалізму, для перемоги соціалістичного ладу над пережитками старого ладу нам необхідно ще більше самодіяльності, нам необхідно ще більше активності. І ми впевнені, що під керівництвом ленінської Комуністичної партії Радянська влада, яка винайшла правильні шляхи нового будівництва, нового суспільства, яка, помиляючись у минулі роки, навчилась на цих помилках краще працювати, Радянська влада України розв'яже ті чергові завдання, які стоять перед нами, об'єднає навколо себе робітників і селян, об'єднає зусилля на господарському фронті, об'єднає зусилля на культурному фронті і зробить те, до чого прагнуть трудящі всього світу. Робітники і селяни України разом з робітниками і селянами всього Союзу будують соціалізм і допоможуть будувати соціалізм у всьому світі.

Промова на XV з'їзді ВКП(б)
у дебатах по доповідях про директиви
по складанню п'ятирічного плану розвитку
народного господарства СРСР ⁴⁶

13 грудня 1927 р.

Товариші! Я цілком погоджуюсь з тими тезами, які внесені ЦК на XV з'їзді нашої партії. Тому зупинитись на тезах я не збираюся. Я хочу зупинитись на деяких практичних завданнях, які в тезах теж відзначені, але які, на мій погляд, вимагають деякої деталізації.

Але перш ніж перейти до цих завдань, я хочу відзначити один з моментів поточного господарського періоду цього року. Зараз ми ще не маємо затвердженого бюджету, ще не маємо затвердженого плану фінансування нашої промисловості, і хоча Риков повідомив тут про загальні рамки бюджету і підкреслив його напруженість, все ж у його доповіді, мені здається, не виявилася вся та тривога, яку ми повинні відчувати, стикаючись з теперішньою кон'юктурою в галузі нашого промислового будівництва. Напруженість бюджету тим важка для нас, що вона не дала можливості досі встановити твердо кінцеві рамки фінансування капітальних робіт у нашій промисловості, і ми маємо невизначеність, яка збиває з пантелику тих товаришів, на яких покладена відповідальність за проведення цих капітальних робіт.

Я наведу тут один приклад. Ми не раз вже писали про значення металургії, не раз підкреслювали необхідність всемірного форсування цієї галузі промисловості, і для всіх зрозуміла необхідність розвитку металургії. Але найважливіший центр металургії, українська металургія, цього року переживає колосальні труднощі в справі капітальних робіт, і при обсягу капітальних робіт, які були намічені на 117 млн. крб., виходить такий розподіл цих сум, що керуючий Південсталі заявляє, що він повинен буде майже всі нові роботи у цьому році за-

крити для того, щоб забезпечити найнеобхідніший мінімум капітальних ремонтів і установку хоча б частини того устаткування, яке надійшло і надходить з-за кордону.

Безумовно, таке становище, за якого ми не можемо використати вже ввезеного закордонного устаткування, зовсім неприпустиме. Треба внести такі поправки у використання наших коштів, щоб забезпечити в першу чергу закінчення тих капітальних робіт, які вже розпочато, щоб забезпечити установку і використання імпортного устаткування. (Р о й з е н м а н: «Правильно!»)

Але що ж виходить, якщо ми імпортуємо устаткування протримаємо зайвий рік на складах? Ми уповільнимо темп розвитку металургії і ту намітку, про яку говорив т. Куйбишев, яка полягає в тому, що за 5 років на 100 з лишком процентів ми повинні розвинути металургію, — цю намітку ми зірвемо, бо в перший рік п'ятиріччя ми приросту на 20 процентів не дамо, а в наступні роки також не забезпечимо відповідного розвитку. Я хотів тут підкреслити той момент, що нам не слід заспокоюватися і тішити себе ось цими великими процентами — 100 процентів і 120 процентів за п'ять років. Нам треба у нашій оперативно-плановій роботі забезпечити максимальний темп розвитку металургії у перші ж роки п'ятиріччя, бо інакше в наступні роки п'ятирічного розвитку нашого господарства ми вимушені будемо ввозити чорний метал з-за кордону. Ми, таким чином, потрапимо в набагато більшу залежність від капіталістичного господарства у нашому економічному розвитку, ніж це ми маємо зараз.

Я це тут, на XV з'їзді, підкреслюю для того, щоб наші постанови, наші рішення, і теза, яка вписиться на XV з'їзді про розвиток металургії, знайшли більш живе відображення у нашій практичній роботі, бо всі розмови про індустріалізацію, про відповідний темп розвитку нашого господарства, про машинізацію нашого сільського господарства, про транспорт і т. д. впираються в недостачу металу, не лише по виплавці чавуну, а металу сортового — сталі і т. д.

Безумовно, металургія повинна стояти на чолі розвитку нашої промисловості. Розвиток металургії дає

природний автоматичний розвиток хімічної промисловості, бо металургія потребує коксу, коксові установки зв'язані з хімічними установками, і у нас, завдяки розвитку металургії, набуває розвитку хімічна промисловість, яка необхідна нам і для оборони, і для розвитку сільського господарства. (Радченко: «Правильно!»)

В галузі виробництва металу, мені здається, нам треба загострити увагу на якість нашої продукції не взагалі, а поставити конкретне завдання, щоб всі наші наукові установи, всі наші інститути, яких дуже багато і про які вже тут говорили, щоб вони зайнялися одним основним завданням — дати нам метал не гіршої якості, ніж дає закордонна металургія. (Радченко: «Правильно!»)

Адже що виходить у нас? Металу, який іде на будівництво — на будинки, на різного роду залізничні споруди, у нас витрачається у ваговому відношенні приблизно на 30 процентів більше, ніж за кордоном. Що це означає? Якщо б ми добились такої ж якості металу, як закордонний, ми б на наші будівельні потреби одержали на 30 процентів більше металу, одразу ж зробиши б стрибок у задоволенні попиту. (Голос: «Відповідна конструкція потрібна!»)

Я у себе звернувся з цією пропозицією до спеціалістів, які працюють у металургійній промисловості, а також в наукових установах. Але я думаю, що цим завданням, яке стоїть у всесоюзному масштабі, нашим керівним і плануючим органам треба буде зайнятися впритул. Треба турбуватися не лише про те, щоб давати більше металу, а щоб давати більш високоякісний метал. І на цю якість, якщо не в тезах, то в практичній повсякденній роботі у наступні п'ять років нам треба натиснути як слід.

Відносно тези про нові виробництва. Тут т. Куйбишев підкреслив, які нові виробництва ми повинні створити. Я хочу тут зупинитися на одній проблемі, яка наче б то зараз, при складанні п'ятирічки, затирається і відсувається на задній план, — це створення нових виробництв на базі нової дешевої електроенергії, на базі Дніпробуду. Я думаю, що було б помилковим взяти установку, що ми великі електростанції будемо лише для

того, щоб на існуючі підприємства дати дешевшу енергію. Це було б неправильно. Нам треба створювати енергетичні центри для того, щоб на їх базі створювати нові виробництва, яких у нас немає.

Ось Дніпробуд, звичайно, дорога річ, але навкруги дорогої речі треба створювати те, що ще дорожче нам. Взяти хоча б виробництво високосортної сталі. Що ми маємо? 19 млн. крб. переплачує наше господарство, за підрахунками одного з професорів, щорічно через те, що наша сталь дуже дорога, що ми не маємо дешевої сталі. Якщо ми хочемо бути економними господарями, а це так, то ми повинні створити виробництво електросталі на дніпровській енергії — це абсолютно необхідна для нас річ. Феросплави, феромарганець і т. д. — про них в тезах говориться, але я дуже боюсь, що, будучи записаними в тезах, вони залишаться в цих самих тезах, так, як ми записували декілька разів металургію, яка до цього часу у нас не підтягнулася до довоєнного рівня. Так ми можемо з постановкою цих нових виробництв запізнитися, і тоді наше авіабудування, автобудування і верстатобудування залежатимуть майже цілком від закордонного матеріалу. Це не годиться. Загальновизнано, що нам треба створювати такі нові виробництва, які б послаблювали нашу залежність від закордону і з цією метою треба використати цю саму дешеву електроенергію. (Г о л о с: «Правильно!»). Навколо Дніпробуду треба своєчасно створити намітку нових підприємств. Така намітка є вже у комісії президії ВРНГ СРСР, але немає твердої планової установки в наших вищих планових органах. Я говорю тут про ці речі для того, щоб підкреслити необхідність цього нового зрушення в галузі постановки нових виробництв, в галузі дальшого реального вивільнення нашого господарства від іноземної залежності.

Тепер, оскільки часу небагато, я перейду до сільського господарства.

В галузі сільського господарства я хочу підкреслити, власне, два завдання. Перше — це підвищення врожайності нашої землі. Ми у своїй п'ятирічці по Україні, прикидаючи можливості, врахували, що за п'ять років

можна підвищити урожайність десятини приблизно на 13—14 процентів. Можна підвищити на 13—14 процентів, якщо значно підвищити кількість штучних добрив, якщо ми проведемо у плановому порядку кампанію по оздоровленню посівного матеріалу, якщо будемо засівати землю чистосортним насінням і насінням підвищеної якості. Я вважаю, що цей процент нас задовольнити не може.

Товариші! У боротьбі за більш високу врожайність ми, мені здається, повинні спиратися не лише на наші Наркомземи, не лише на наші планові органи, не лише на наш державний гаманець,— нам треба опертись на масову участь самого селянства у цій боротьбі. За даними нашого Наркомзему виходить, що кожен рік через засмічення земель Україна не добирає 100—200 млн. пуд., що складає приблизно 10 процентів врожаю, недобирає щорічно через бур'яни, тому що десятина забур'яненої землі родить не 50—60 пуд., а лише 30 або 35. Нам треба у цій справі опертись на підвищений культурний рівень селянства, на кращий обробіток землі, на планомірну боротьбу з бур'янами, на поліпшення насіння. Ми повинні спрямувати сили передового селянства від боротьби за кількість землі на боротьбу за якість рільництва. Цей бік роботи треба буде підкріпити нашими плановими заходами в галузі сільського господарства, на це треба буде звернути увагу.

Другий момент — це машинопостачання нашого сільського господарства. У тезах про це досить сильно сказано. Я тут хочу підкреслити одну проблему в галузі машинопостачання — це тракторопостачання. Про трактор багато говорили, і т. Кржижановський дуже яскраво описав, який фурор робить трактор у справі реорганізації сільського господарства, у справі усуспільнення виробничих процесів, у справі кооперування бідноти. Я про це не буду багато говорити, але я ось що відзначаю: якщо ми будемо йти тим темпом в галузі тракторопостачання, яким йдемо цього року, жодної революції в сільському господарстві ми не проведемо, будемо рухатись черепашачою ходою, і наш трактор не дасть того ефекту, який він повинен дати. Це, власне, вкладення оборотного капіталу у сільське господарство. Якщо дати

трактор село, то він себе на другий рік виправдає і дасть відповідний ефект. Ми у себе на Україні поставили завдання у п'ятирічному плані приблизно 25 тис. тракторів використати у сільському господарстві. Завдання колосальне, і я гадаю, що і в загальносоюзному плані нам треба в цій справі докласти багато зусиль — і по лінії організації виробництва тракторів і по лінії ввозу тракторів у найближчі роки, поки власного виробництва немає. У справі організації виробництва тракторів ми дуже відстаємо. Одного тракторного заводу в Сталінграді і розвитку виробництва на Путіловському заводі абсолютно недостатньо. І якщо у нас підняли шум навколо автомобілів, тому що це вносить революцію у наше шляхове господарство, то я гадаю, що значно важливіше нам спершу сісти на трактор. Тракторна справа потрібніша, навколо неї треба мобілізувати увагу (голоси: «Правильно!». Аплодисменти), тому що там, де вироблятимуть трактори, нам побіжно можна організувати виробництво вантажних автомобілів. Але трактор вносить економічну революцію в сільське господарство і розв'язує ряд соціальних завдань, усупільнюючи господарство, піднімаючи господарство бідноти і т. д., а автомобіль вносить лише технічну революцію. Ми зараз від нашої п'ятирічки вимагаємо максимальної відповіді на соціальні запити. Тракторопостачанням села і організацією виробництва тракторів ми цю відповідь повинні дати, і, я гадаю, ми її дамо.

Відносно загальних машин для сільського господарства я хочу відзначити лише одне питання. Останнім часом, під впливом нарікань опозиції, у деяких товаришів складається таке враження: машини, які ми виробляємо для селянства, ми повинні давати лише біднякам і, можливо, деякій частині середняків, але відповідну частину заможних господарств треба позбавити права на машини. Я наведу приклад, що дала б така політика. У цьому році ми по Україні маємо план машинопостачання на 45 млн. карбованців. Кредит на ці машини, тобто можливість дати їх в кредит, маємо лише на 26 млн. крб., з них лише близько половини, або 12,5 млн., довгострокового кредиту. Що ж накажете: в порядку короткострокового кредиту дати машини, в порядку довго-

строкового дати, а за готівку не продавати, тому що це купують заможні, або дати машин лише на стільки, на скільки вистачить у нас кредиту? Це була б, по-моєму, найшкідливіша реакційна політика. Чому не виробляти сільськогосподарських машин стільки, скільки може село споживати? Звичайно, треба мобілізувати увагу, сили і кошти, щоб в порядку правильної класової політики дати по кредиту машини, щоб якомога повніше задовольнити потреби бідноти і середняків, але було б реакційним кроком скоротити виробництво сільськогосподарських машин, обмеживши видачу на село машин лише тією кількістю, яку ми можемо зараз забезпечити кредитом. Я думаю, це питання, якого слід на XV з'їзді торкнутися. Можливо, ми до нього повернемося при обговоренні доповіді про роботу на селі, але я вважаю, що машинізація сільського господарства не повинна нічим штучно обмежуватись.

Досить того, що вона обмежується нашими виробничими можливостями. Ми повинні виробляти якомога більше, якомога дешевше і якомога більше машин надавати селу. Це аж ніяк не знімає з нас обов'язку організаційно забезпечити більш правильний розподіл машин і вести рішучу боротьбу з неправильним використанням кредитів. Треба, зокрема, вести боротьбу з експлуататорським використанням складних машин куркульським господарством, яке експлуатує бідняка і середняка. Ми повинні вести з цим боротьбу, ми можемо встановити спеціальний податок на складні машини, але ми повинні дати селу стільки машин, скільки зможуть випускати наші заводи. А в недавньому минулому ми мали заминку у збуті сільськогосподарських машин. Чому? Тому, що їх дуже багато? Нічого подібного. Тому, що ми не зуміли правильно розподіляти їх, тому, що ми нашоухнулись на цілий ряд перешкод, створених організаційною невідповідністю.

Я перейду до питання про будівництво. Товариші, звичайно, центральною проблемою нашого будівництва на найближчі роки є упорядкування цієї справи, здешевлення будівництва. Я наведу вам пару прикладів, які пояснюють, чому будівництво таке дороге. Ось Штерівська електростанція: будівництво її почалося в 1922/23 р.,

досі вона будується і коштує в межах перших двох черг приблизно 50 з лишком мільйонів карбованців, а про неї нічого, ніякого шуму немає. Дніпробудівська станція (без шлюзів) коштує майже стільки ж, але про неї розмов багато, а на Штерівській це мовчки проходить, і проходить досить погано, тягнеться без кінця. І ось зараз для другої черги потрібні машини, а будівництво не знає, де вони замовлені, які машини замовлені, якого розміру, коли вони надійдуть і як треба готувати всілякі завдання. (К о с і о р: «А хто ж знає?»)

Головелектро, можливо Наркомторг, можливо торгпредство, але той, хто буде на місці, той у листі до Економічної наради України пише, що не знає, які машини замовлені і де вони замовлені. Інший приклад — Харківська районна електростанція. Роботи почалися 1 жовтня 1925 р., строк закінчення намічався в два роки, а машини замовлені лише в березні 1927 р. Замовлялися одні машини, готувалися для них фундамент і будівлі, потім це анулювали, замінювали; через півроку замовили інші машини, потім довелось від будівництва посилати штовхачів, і, врешті-решт, з цією станцією виходить і подорожання будівництва, і запізнення його, і всі ті недоліки, якими повне наше будівництво.

Питання про впорядкування будівництва, питання про здешевлення його, про концентрацію вкладень у певні об'єкти — це питання центральне в нашому будівництві. Звичайно, за п'ять років ми повинні знизити будівельний індекс, але ми з сьогоднішнього дня повинні в нашому будівництві добиватися усунення тих чисто технічних недоробок, які згодом карбованцем нам вийдуть боком, які виливаються в зайві мільйони карбованців, витрачені марно.

Наступний момент, який я хотів відзначити, це те, чого Риков торкнувся тут в загальних рисах, — централізованість керівництва. Майже на всіх партійних з'їздах ми записували в резолюцію: централізація планування, децентралізація управління. Ви, товариші, пам'ятаєте, що на попередньому з'їзді сперечалися про децентралізацію виконання. Але ось централізація планування себе трохи виживає в деяких галузях, в крайньому разі в тих, де під поняттям планування розуміють оперативне господарське

розпорядження. Ось взяти планування в цьому році, коли і ВРНГ, і РПО, і ЦК партії займаються питанням про те, скільки мільярдів вкласти у будівництво; в контрольних цифрах записано: ось для такої-то фабрики, для такого-то заводу відпущається 73 тис. карбованців. Адже це не планування, коли воно доходить до 73 тис. тут, у центрі, воно вже втрачає характер планування, воно стає дріб'язковою опікою, непотрібною опікою, через яку витікають ті мільйони, за якими ми повинні слідкувати. (Голоси: «Правильно!»). Тут під загальний гребінець встановлюється: тому-то — 73 тис., тому — 20 тис. на таке-то капітальне будівництво, а тому — 100 мільйонів.

Було рішення, що до одного мільйона карбованців можна будувати в республіканському, обласному масштабі без затвердження центру. Поступово, потроху це згладилось, і тепер нашим республікам, як і місцевим трестам, майже ні на одну тисячу не вдається що-небудь зробити, бо все «заплановано» до самого низу. А в цих всеохоплюючих планах, звичайно, прорахунків може бути багато більше. А ось ще деякі ілюстрації нашарувань планування і перегинів централізованого керівництва. Був у нас такий закон, що уставний капітал того чи іншого тресту, того чи іншого підприємства встановлюється Радою Праці і Оборони. Ось створили Центроспирт — загальносоюзний трест. (Р о й з е н м а н: «Ага!»). Ми заперечували, кажучи, залиште це в централізованому порядку, — відхилили, створили цей трест, включивши до уставного капіталу підприємства і майно по дореволюційних списках; де такий спиртовий склад був, так і затвердили. Тепер, виходить, що у нас, в Ромнах, був колись при царі винний склад. За період революції на місці цього складу утворено промисловий технікум, який обслуговує округ. Існує він майже 10 років, скоро буде десятиріччя своє святкувати, а постанова за постановою йде: повернути Центроспирту (сміх), тому що, бачте, технікум в статуті загальносоюзного тресту не записаний. Інший приклад: в Коростенській округі, в Овручі, був також спиртовий завод, розорений ще під час імперіалістичної війни. Від заводу залишилось кілька приміщень, — також записаних у Центроспирті. А там 2 роки тому була збудована місцева електростанція, і тепер за цю електростанцію, тому що

вона збудована на землі колишнього спиртового заводу, Центроспирт вимагає арендну плату. Там залишилось 2—3 будинки, які здаються в аренду і дають 75 крб. прибутку. Там живе сторож Центроспирту, який одержує за це жалування, здається, теж 75 карбованців. Кому користь? (Л о м о в: «Сторожу!»). Центроспирту, державі чи людині, яка сторожує? Ми приходимо до висновку, що це вигідно лише людині, яка там сторожує. Держава ніякої користі від цього не має. Мені здається, що підведення під поняття планування ось цього утиску, обмеження всілякої можливості маневрування на місці, механічний підхід повинні відпасти. Треба звільнити наші центральні органи для дійсного планування.

Ще один момент — про роль наукових інститутів у справі розвитку нашого господарства. Тут т. Ворошилов дуже похвально відізвався про інститут ЦАГІ, який багато зробив і взагалі приніс дуже багато користі. Я хочу навести інший приклад: є науковий інститут штучних добрив, загальносоюзний інститут, але коли ми поставили питання, що ти робиш для нас, як члена СРСР — України, виявляється він на території України проводить роботи приблизно на 500 крб. при кошторисі в півмільйона карбованців. Коли спитали, як ведеться робота, виявилось, що дві дослідні станції взялися для нього провести окремі дослідди. Виходить, що існує інститут, десь щось робить, а коли стали виясняти, що він робить, наскільки він допомагає нашому Наркомзему і іншим Наркомземам, наскільки він дійсно вивчає реальні можливості, то знайшли майже пусте місце. Мені здається, що у нас народилось чимало таких інститутів, які, будучи відірваними від реальної обстановки, в якій повинні працювати, закидають у високо абстрактних програмах і «плануванні». Нам треба наші науково-дослідні інститути, зв'язані з промисловістю, зв'язані з сільським господарством, наблизити до виробничої бази. Ми можемо і повинні всілякі інститути, що відносяться до землі, садовити на тій землі, з якою вони повинні мати знайомство, а не відривати їх від землі і від тих органів, які безпосередньо керують роботою. Земля різна і вимагає різного підходу, і інститутів штучних добрив треба виділити філіали і перекинути їх на місця — в області, республіки. В галузі використання наукових

інститутів для промисловості, для сільського господарства, у справі дійового використання науки для нашого господарського розвитку ми повинні провести деяку ревізію і спустити ці інститути на землю.

Наступний момент — відносно експорту. У п'ятирічному плані у нас, як і досі, експорт і імпорт є відстаючими. Зараз партія мобілізує всю увагу на розвиток експорту. Я хочу відзначити лише, що вишукувати нові об'єкти для експорту, давати премії за ці «вишукування» і покривати збитки по щойно розпочатій роботі немає резону, оскільки ми не даємо достатніх ресурсів для розвитку того експорту, яким ми вже оволоділи. Наші експортери заявляють, що досить дати кошти на підвищення якості продукції, яку ми експортуємо, і ми будемо одержувати процентів на 30 більше за наш товар, ніж одержуємо за нього зараз. Ми зараз гонимося за великою кількістю номенклатур, часто-густо «заохочуємо», не виділяючи достатніх коштів, не приділяючи достатньої уваги на підвищення якості нашого наявного експорту шляхом створення необхідної технічної бази: переробних підприємств, холодильників, сховищ.

Я хочу відзначити ще один момент, який в тезах не знайшов відображення, який, мені здається, слід загострити на нашому XV з'їзді. Ми стикаємось, товариші, з таким становищем, що в наших пролетарських районах постачання робітників продуктами першої необхідності поставлено вкрай погано. Картоплі не можемо привезти, тому що нам віде її зсипати доки тепло, а коли холод наступає, ми не можемо її перевезти, тому що нема відповідних вагонів, і робітник залишається без картоплі, без капусти, без м'яса і т. д. Питання робітничого постачання висувають питання збільшення вкладень в робітничу кооперацію. Це завдання у нашому п'ятирічному плані повинно знайти відповідне відображення. Для того, щоб зберігати продукти, для того, щоб їх переробляти, для того, щоб ними планово розпоряджатися у справі регулювання ринку, треба розгорнути торговельне будівництво. Мені здається, що ми не стільки повинні захоплюватись кількісним розширенням діяльності кооперації (адже наша кооперація приблизно на 80 процентів охо-

пить під кінець п'ятирічки ринок, залишаючи не більше ніж на 20 процентів можливостей для приватника), скільки повинні зосередити увагу на якісному поліпшенні цієї роботи. Ми повинні забезпечити таке постачання робітничого населення, особливо в провінціальних робітничих центрах, щоб і завдання підвищення реального рівня заробітної плати, і завдання поліпшення побуту робітників, і завдання підвищення продуктивності праці вирішувались з найбільшими результатами.

*«Правда»
№ 289, 17 грудня 1927 р.*

*Друкуються за текстом книги:
«Пятнадцатый съезд ВКП(б).
Декабрь 1927 г. Стенографический
отчет». М., 1961*

Проблема культурної революції висувається на перше місце

З вітальної промови на Всеукраїнському з'їзді
працівників освіти ⁴⁷
9 червня 1928 р.

Товариші! Вітаю вас від імені робітничо-селянського уряду України, вас, працівників на фронті культурної революції, що будують нове суспільство, соціалістичну пролетарську державу, Радянську Україну й Радянський Союз.

Тепер, коли господарство Радянської України майже цілком відбудоване, тепер, коли господарство всього Радянського Союзу перейшло на ступінь нового будівництва — реконструкцію, проблема культурної революції висувається на перше місце. Та все-таки не можна ще тепер сказати, що завдання культурного будівництва можуть бути розв'язані незалежно від того, наскільки наші господарські умови забезпечують проведення всіх заходів щодо здобутків на фронті культурної революції. Безумовно, ми скоро доб'ємося того, що всі потреби освіти будуть задоволені, коли господарські основи будуть міцним джерелом всіх засобів та ресурсів і коли на з'їздах доведеться говорити не про труднощі, а про нові завдання, що виникають на сталому ґрунті міцного соціалістичного господарства.

Але тепер, будуючи господарство, відриваючи кошти на промисловість, Радянський уряд ні в якому разі не протиставить цих видатків видаткам, що їх доведеться мати на культурну революцію. Уряд змушений до певної міри не задовольняти Наркомосу, ВРНГ та Наркомздоров'я не тому, що ми недооцінюємо тієї чи іншої галузі, а тому, що наші господарські умови не досить зміцнілі. Ми працюємо над тим, щоб ці основи були міцні, ми прагнемо якнайкраще розподілити кошти. Я вас не буду запевняти,

що ми ідеально розподіляємо кошти, що все гаразд, що немає помилок. Видаткова частина держбюджету на Україні становить близько 170 млн. крб., місцевого бюджету близько 450 млн. крб.,— всього понад 600 млн. крб. Звичайно, розподіляючи таку велику суму, ми можемо трохи помилитися, та не в цьому річ. Зрозуміло, що видатки на культуросвітню роботу, на науково-дослідницьку роботу не можуть бути протиставлені видаткам на господарство. Навпаки, ми чудово уявляли, що культуробота — це є складова частина великого соціалістичного будівництва в цілому, тому повинні використати всяку можливість, яка тільки є, на посилення цієї роботи.

У мене особисто немає ніякого сумніву в тому, що кожний свідомий громадянин Радянської України згодиться з тим, що тепер треба подбати про збільшення витрачання коштів на промисловість. І тут, товариші, я вважаю, що працівники освіти на своїх з'їздах не можуть ставити тільки вимоги урядові чи тим, хто розподіляє кошти. Адже ви теж творці коштів, ви своєю роботою теж можете посилювати наші бюджетні джерела. Ви можете це робити й повинні це робити.

Кілька чергових завдань

Дозвольте зупинитися на кількох чергових завданнях, на яких треба зосередити увагу. Візьмемо питання про підвищення урожаю, про продуктивність праці на виробництві та ще низку інших. У розв'язанні кожного з них ви можете брати й берете участь. І тут має брати участь не тільки вчительство, що працює в школі, не тільки працівники клубів, а й наукові працівники науково-дослідних кафедр, інститутів, всі, хто вчить і хто вчиться.

Наші завдання — знайти нові способи, збільшити наше господарство та підвищити його рівень, залучити до цієї справи мільйони трудящих, кожного свідомого громадянина, кожного організованого пролетаря, де б він не працював.

Слідкуйте за газетами і ви побачите, що селянство в своїй масі прагне знайти нові способи роботи, і загальна думка селянства працює над тим, як би краще господарювати. Правда, трапляється, що селянство на пораду агро-

нома чи на пораду вчителя, який читає ту чи іншу лекцію, не звертає уваги. Та таких випадків дедалі менше.

Я звернувся з особистим закликком до селянства, щоб обміркувати способи, які могли б забезпечити в найближчі 5 років значне підвищення врожаю. Треба зрозуміти, що всі плани, які складають працівники центру в кабінетах, будуть здійснені тільки тоді, коли ці плани зустрінуть підтримку мільйонів, що працюють на землі. Тому треба ці мільйони залучити до безпосередньої роботи, щоб виконати наше грандіозне завдання — підвищення урожайності.

З статей та листів, в яких селянство відгукнулося на мою відозву, видно, що думка багатьох селян вже працює над цією проблемою, поставленою у даний момент у всій її гостроті партією та Радянською владою. Ми також усі повинні звернути більше уваги на те, щоб знайти способи поліпшити всі галузі нашого господарства. Тоді ми забезпечимо його зростання, зміцнення.

В усіх наших планах ми прагнемо спертися на творчу самодіяльність робітничих та селянських мас і роботу сотень науковців, що працюють у дослідницьких інститутах, щоб об'єднувати досягнення науки та теорії з практичним досвідом. Я наведу приклад.

У нас мало суперфосфату. Відповідні дослідження провадить Наркомзем на Ізюмщині, у Вінницькому окрузі, де є фосфорити. Вчені давно вже працюють над проблемою використання наших копалин для добрив. Але ми повинні одночасно привчати й селянську молодь у господарських школах та інститутах до науково-дослідної роботи, навчити думати над цим практиків.

Цими днями я проглядав бібліотеку однієї сільради, там було чимало книжок, коли не помиляюся, приблизно 300—400, з них тільки 3 чи 4 книжки про підвищення врожайності. В робітничих бібліотеках з цього питання також книг дуже мало. Нам потрібна популярна, прикладна технічна книжка, що дала б можливість розгорнутися ширше думці робітника, що додавала б бадьорості йому й озброювала б його в повсякденній роботі все більше й більше. Я не хочу цим сказати, що у нас немає гарних книжок. Книги є, але треба організувати наукових працівників, які мають достатній досвід у цій справі, щоб по-

ширювати свої технічні знання й дати їх мільйонам селян та робітників. Треба, щоб кожний, хто купує книжку, міг за допомогою її поповнити свої знання, навчитися краще працювати. Ми в своїй щоденній роботі повинні дбати про краще використання наших можливостей і тоді ми зможемо посилити індустріалізацію країни, механізацію сільського господарства, прискорити землевпорядкування й т. ін. Треба подбати про те, щоб до цих лозунгів притягли мільйони, успішлявити їхню волю.

Тут т. Скрипник учора говорив про систему коштів, щоб забезпечити план загального навчання. Я думаю, що нам треба буде ці кошти дати, як би тяжко нам це не було, а Уряд подбає, щоб забезпечити цей захід коштами.

Я хочу сказати, що робітничий уряд не може розпорозувати свою увагу на ті чи інші потреби, не забезпечивши виконання своєї основної програми. Робітничо-селянський уряд працює над тим, щоб весь науковий досвід, всі знання були засвоєні трудящими, щоб трудящі мали можливість стати більш культурними. Це все — настанова Жовтневої революції.

Для того боролися, для того гнали поміщиків, капіталістів, щоб трудящі, ставши господарями пролетарської держави, могли опанувати наукові знання. Коли б ми не були змушені воювати мало не з усім капіталістичним світом з перших днів існування Радянської влади, коли б нам не заважали наші класові вороги, що оточують робітничо-селянську країну, то ми б це завдання могли виконати раніше.

Серед яких умов нам доводиться працювати

І ось я мушу, товариші, одверто сказати, що коли ми ці завдання, про які я згадував, ставимо одверто, різко й рішуче, то ми не можемо забувати й того, в яких умовах нам доводиться працювати.

Не випадково, що ми рік у рік змушені дбати про те, щоб наші досягнення не забрали голими руками. Це наслідок тих суперечностей, які виникли після Жовтня, коли диктатура пролетаріату стала проти панування капіталізму в цілому світі, коли капіталізм з перших часів існування диктатури пролетаріату намагався й намагається її

знищити. Ми тут у себе здійснюємо проєкти мирного розвитку, будуємо Дніпробуд, вишукуємо нову дешеву енергію для того, щоб зміцнити наше соціалістичне будівництво, для того, щоб забезпечити швидше зростання добробуту робітників та селян. А вороже оточення — що воно робить? Воно дбає, як би перешкодити нашому мирному будівництву. Воно хоче перешкодити нам перебороти труднощі, щоб можна було показувати пальцями й говорити, що більшовики зруйнували все, а відбудувати не можуть без панів, капіталістів, генералів. До цього вони прагнуть, та невдячне це завдання.

Незважаючи на всілякі труднощі, які вони створюють для нас, незважаючи на те, що вони підтримують всіх, хто хоче підірвати наш здоровий зріст, незважаючи на шкідників, яких підтримують закордонні капіталісти та наша буржуазія, що виїхала за кордон та намагається затримати розвиток нашого соціалістичного будівництва, незважаючи на все це, ми рік у рік ростемо, економічні основи міцніють, й ми можемо тепер ставити нові величезні завдання. Ми тут працюємо в себе над дійовим будівництвом Радянської України як самостійної Радянської держави. Ми, як представники робітників і селян, представники 30 млн. трудящих українців, спрямовуємо всю роботу на те, щоб незалежність української держави була здійснена на користь робітників та селян у тісному братерському союзі з іншими радянськими республіками.

Під лозунгом незалежності дрібнобуржуазні ватажки намагалися утворити буржуазну Україну, незалежну від робітників та селян, і притягали закордонну буржуазію на територію України; вони викликали німців, викликали поляків. Всі ці так звані захисники незалежності України продавали Україну всім, хто тільки хотів купити, зраджуючи інтереси трудящих.

Історію боротьби українських трудящих писано кров'ю

Історію боротьби українських робітників і селян ви всі добре пам'ятаєте, бо вона писана кров'ю. Але й тепер є такі люди, які знову хочуть повернути на цей старий шлях. Ми — об'єднання радянських республік — маємо за свого класового ворога капіталістичний світ.

Ми знаємо, що капіталісти з моменту, коли Англія розірвала стосунки з Радянським Союзом, хотіли негайно організувати наступ на СРСР. Це зробити їм не вдалося, хоч вони провели величезну напружену роботу для об'єднання сил буржуазії, що могла б піти проти Радянського Союзу, проти робітників та селян радянських республік. Ще їй досі не вдалося цим ворогам організувати такий наступ, але ми бачимо, як вони намагаються залучити на свій бік Німеччину, залучити на свій бік низку інших держав і як у деяких держав вони мають у цьому успіх.

Ми тут працюємо над тим, щоб зміцнити наше мирне будівництво, розробляємо програму мирного будівництва, але ми також змушені розробити й програму зміцнення Червоної Армії, зміцнення обороноздатності нашої країни, бо наші пропозиції в Женеві про роззброєння цілого світу, пропозиції 145 млн. трудящих, що відповідають бажанню всіх трудящих усього світу, відхилено. А чому? Тому, що вони нездійсненні для буржуазії, що живе в суперечностях, що не може примирити в «знаменитій» Лізі націй навіть таких суперечностей, які є між Польщею та Литвою. Для буржуазії наші пропозиції нездійсненні, але вони здійснимі для робітників та селян, і трудящі всіх країн повинні підтримувати їх силою своєї організації.

Тепер капіталістичні уряди розробляють фантастичну пропозицію американських миротворців про заборону війни. Щоб замазати очі трудящим, імперіалісти зняли багато галасу навколо цього проекту. Однак, поки пишуть проекти, поки йдуть балачки про роззброєння, поки створюються різні комісії та підкомісії про припинення війни, в кожній капіталістичній державі зростає при потуранні соціалістів збройна сила, зростають видатки на озброєння, причому зростають вони не тільки у тих, хто має кошти, а й у тих, хто озброюється за чужий рахунок...

Я кінчаю своє вітання і сподіваюсь, що ви в своїй важкій роботі у важких умовах, які створили наші вороги, виконаєте покладені на вас завдання і допоможете робітникам і селянам та Робітничо-селянському урядові піднести творчість мас — упоратися з трудюцями, що стоять на шляху соціалістичного будівництва.

Науку — на службу сільському господарству

Промова на спеціальній нараді
при Наркомземі УСРР про врожайність ⁴⁸
18 червня 1928 р.

Я мушу задалегідь просити товаришів дарувати мені, що, можливо, у своїй промові я скажу з агрономічного погляду якусь нісенітницю, бо я не озброєний агрономічними знаннями й на цій нараді виступаю не як агроном або керівник вузької спеціальної галузі господарства, а як керівник державної роботи у справі складання перспективного плану на 5 років, яка вимагає розв'язати ряд господарських проблем. Тому ряд положень, які я висуватиму, будуть мимоволі загальними.

За перше десятиріччя існування Радянської влади ми маємо деякий досвід у складанні планів. Треба одверто визнати, що ці попередні плани не завжди базувалися на таких перевіренних і науково опрацьованих матеріалах, які гарантували б виконання планових завдань найкращою мірою. У багатьох випадках бувало навпаки: плани склалися більше на підставі наших доброзичливих прагнень і не були досить обгрунтовані з погляду наукових і матеріальних обгрунтувань. Наслідки від виконання цих планів ми маємо недостатні.

*Наукові сільськогосподарські заклади
повинні дійсно допомагати селянинові*

Я не думаю, що ви зрозумієте мене так, що напруження сил робітничого класу й селянства за ці десять років існування Радянської влади ніби взагалі нічого не дало. Показників наших успіхів є доволі, й вони добре всім відомі, тому на них я тут не спинятимуся. Але з погляду розвитку соціалістичного будівництва, ліквідації наших злиднів, успішного розв'язання соціалістичних зав-

дань, що стоять перед нами — цього не досить, і наявні досягнення не можуть задовольнити ні нас, керівників Радянської влади, ні всіх тих робітників, в якій би галузі вони не працювали, які працюють для кращого майбутнього трудящих, які разом з пролетаріатом і селянством піклуються про те, щоб на кожному кроці нашого будівництва добиватися максимального успіху.

От коли ми підійшли до складання п'ятирічного плану і слухали доповіді з різних галузей, мене особисто ніяк не задовольнила та надвишка, яку зробив представник Наркомзему щодо можливого підвищення врожаю під кінець п'ятиріччя. Я розумію це завдання не тільки як підвищення врожаю озимої пшениці або зернового хліба, а далеко ширше. Це завдання слід розуміти так: що треба зробити, щоб дістати від землі за 5 найближчих років максимальну користь?

*Від поодиноких дослідів — до масової
практичної роботи*

Я гадаю, що в першу чергу ми повинні організуватися так, щоб кожний віддав справі боротьби за краще використання землі щось своє. На справу подолання стихійних труднощів і правильне опанування природних умов, які існують на Україні, ми повинні мобілізувати всі наші сили й можливості. Коли я ознайомився з попередніми матеріалами, для мене стало зовсім безперечним, що ще не все пущено в рух і та колосальна робота, яку, наприклад, провадять наші дослідні наукові установи, не дає достатнього ефекту через те, що вона не зв'язана з повсякденною роботою селянина-виробника, організатора сільськогосподарського виробництва, селянина-передовика, суспільника.

Коли я в цьому переконався на ряді даних і фактів, то звернувся до широкого активу селянства й одночасно до всіх працівників у галузі земельного господарства з запитанням, чи можемо ми щось змінити в нинішньому порядку для того, щоб добитися більшого ефекту, щоб усі ці заходи, які проводить Радянська влада, всі ті плани, які вона складає, всі ті кошти, які вона витрачає на сільське господарство, давали більше наслідків. Я був

переконаний, і ваші доповіді не змінили мого переконання, а ще більше переконали в тому, що й десятої частини того, що має в своєму розпорядженні наша держава, ми не перенесли в маси селянства, не вклали в роботу, яка б давала відповідний господарський ефект.

Приклади, які показують, що здобутий науковими працівниками досвід перенесено в масову практику сільського господарства і вже дає певні позитивні наслідки, — це майже поодинокі випадки, і вони ніяк не можуть справляти враження, що піби селянство вже добре знає всі способи правильного господарювання і що все, чого треба від нього, воно вже зробило.

Я тут маю на увазі опонента в особі директора харківської сільськогосподарської дослідної станції Рождественського, який тут, як і в своїй статті у газеті «Вісті», говорив, що в даних умовах центр ваги в справі підвищення врожайності лежить на стороні функцій і обов'язків уряду. Я мушу зауважити, що в умовах радянської системи взагалі відмежовувати уряд від усієї багатомільйонної маси трудящих, які працюють у повній згоді одне з одним, буде неправильно. Ніяких ресурсів, крім нагородження від виробничої роботи багатомільйонної селянської й робітничої маси, уряд не має. Всі наявні ресурси в країні розподіляють представники робітників та селян не тільки на місцях, але й в центрі.

Дбаги про підвищення продуктивності [праці]

Треба виходити з того, що і уряд, і селянство, і робітники повинні, очевидно, спланувати свої заходи так, щоб кожний захід дав максимум того, що він може дати. Уряд повинен своїми плапами передбачити такі заходи, які б допомогли й селянству, й робітничому класові реалізувати свою працю з найбільшою вигодою і для себе, і для держави, робітників, селян в цілому. З одного боку, треба подавати такі пропозиції, які допоможуть масовому виробникові дати більше продукції й дістати від цього великі наслідки для себе як компенсацію за працю, і в той же час допомогти йому вкласти додаткову вартість до загального котла нашої держави, на вівтар нашого соціалістичного будівництва.

З цього погляду окремі положення, які вам, працівникам наукових установ, здаються бездоганними, пам як організаторам мас, як організаторам великих зрушень у громадському житті, у виробничих відносинах, пам ця бездоганність упадає в очі як негативний момент.

Сьогодні т. Рождественський висловився так: «У нас є багато праці — мало капіталу». Для загальної характеристики в оцінці становища в сільському господарстві України це правильно. У нас є зайві робочі руки через брак «капіталу», тобто знаряддя й засобів сільськогосподарського виробництва, що можуть забезпечити інтенсифікацію господарства й тим самим збільшити трудомісткість господарства. Але коли ми з такою загальною формулою підходитимемо до кожного господарства окремо, то це в мільйонах випадків не заслуговуватиме на критику.

Поставте перед собою запитання: чи правильно використано наявний капітал, який дає пролетарська держава селянинові? Ось, наприклад, скажемо про машини (сьогодні про це ніхто не говорив, мабуть, тому що це входить до тем доповідачів від дослідних станцій). Є випадки, коли трієр дали на село в кредит, заплативши за нього за кордоном валюту, отже, вклали капітал у діло, а він перечистив за весь сезон 30 пудів зерна. Таких випадків у нас, на жаль, багато, та не тільки з трієрами.

Тут треба підходити вже з другою формулою: капітал є, але він не використовується як слід. Одна з причин цього — це те, що приклад застосування машини, який штовхав би його на раціональніші форми господарювання, ще не досить поширений. До маси селян ще не дійшли наші дослідні дані, не набули масовості науково перевірені заходи.

І ось те, що капітал не скрізь повністю використано — це загроза нашому економічному розвитку. Скільки капіталу не давай, а якщо ми організаційно не забезпечимо правильного його використання, то користі буде мало, машини стоятимуть.

Є чудесні машини, а повного навантаження, що гарантувало б економічний ефект, ми їм не даємо.

Навчитися культурно господарювати

Це завдання, безперечно, стоїть не тільки перед науковцями. Повинні допомагати селянинові всі районні й окружні земельні органи, агрономічні й кооперативні працівники, наш радянський актив, радянська громадськість. Усім треба перевірити, наскільки дійсно в кожному конкретному випадку капітал, уже вкладений в сільське господарство, використовується так, як цього вимагає раціональне господарювання.

Це не тільки про машини. Це ж саме треба сказати і про всі ті можливості, на які я в своїй статті вказував і про які тут багато говорили. Правда, тут нічого не говорили про переваги колективного господарства, а цей шлях — шлях колективної праці — найкращий у справі правильного господарювання і швидкого піднесення бідняцько-середняцьких господарств.

Ось візьмемо другий приклад: використання гною. Якщо скласти баланс землі й кількості гною, то виходить, що гною не вистачає. Але як люди науки, які живуть не тільки сьогоднішнім днем, ви повинні зазирнути вперед і інших навчити, як можна зводити кінці з кінцями. Ми не повинні відмахуватися від цієї проблеми, говорячи, що гною використовується досить і більше використовувати його не можна, тому що його доцільніше палити. Адже ми всю науку ставимо на службу завданню — як зманеврувати, скомбінувати увесь наш науковий досвід, усі наші наукові знання для того, щоб змінити співвідношення різних елементів і в даний момент спрямувати ресурси на ту потребу, яка дає найбільший ефект.

Отже, про гній. Селянинові не вигідно вивозити гній на поле. Я певен, коли перевірити в кожному селі й особливо в землевпорядкованих, то ви побачите, що якісь і немалі лишки гною є. Твердження, що він увесь уже йде в землю, неправильно. Лишки гною не завжди палять. Часто його вивозять куди-небудь у балку. Ми повинні добитися, щоб на найближчі 5 років хоча б половина гною йшла на поле.

Селянин може замінити його у паливі будь-чим іншим. Так, частково його може замінити усякий мотлох і бур'

ян, що досить буйно росте, а потім його можна замінити й соломкою, якої з підвищенням урожайності буде досить багато.

*Залучимо самодіяльність мас до
використання невичерпних можливостей*

Я повторюю, що я не агроном, щоб давати тут точні рецепти, але я гадаю, що в кожному сільськогосподарському районі можна відшукати той конкретний рецепт, що допомагав би селянинові раціональніше використовувати гній для підвищення врожайності і раціональніше обійтися в господарстві з паливом.

Отож, гній — це одна можливість. Але є чимало й інших можливостей. Я був дуже задоволений з того, що сьогодні тут сповістили про деякі новини. Так, щодо мінерального добрива ми почули перевірене на досвіді твердження, що його з успіхом можна використовувати для степу, а раніше говорили, що скільки туди не гати, а якщо нема дощу, то нічого не вийде. Можна поміркувати й про те, як би викликати дощ або зробити штучну вогкість у степу. Так, ми маємо план боротьби з посухою.

Щороку ми вживали в цій справі чимало потрібних заходів, але вони обмежувалися тими мільйонами карбованців, які давала держава. А скільки мільйонів карбованців можна притягти до цієї справи коштом самодіяльності населення. Тепер досвід наших заходів у справі боротьби з посухою говорить, що до тих мільйонів карбованців, які дає держава, треба додати десятки або навіть сотні мільйонів карбованців за рахунок вільних рук селянства для того, щоб подолати стихійні умови нашої степової природи.

Ініціативі місць належить почесна роль

Виявлення ініціативи на місцях може багато зробити в цій справі. Один товариш у газеті написав про степові ставки. Якщо полічити, скільки треба мати там ставків, тобто яких розмірів повинна бути там водяна поверхня для того, щоб випаровування пом'якшували сухий клімат у степу і скільки коштуватиме створення відповідної кіль-

кості ставків і т. д., то вийде напевне мільярд карбованців.

Практично яке завгодно селище, земельна громада може з невеликим напруженням зусиль загатити собі ставочок і навколо нього на балці та проваллях посадити лісочок, який хоч і не дасть потрібного ефекту в пайближчі 5 років, але на ділі відіграє величезну роль в справі пом'якшення степового клімату, дасть дрова на паливо тощо.

Інженер Косяків писав мені листа про насадження акації, що за 10 років зростає певна кубатура цього дерева і що це дерево росте і в посуху. То чого б не скерувати людську енергію в цей бік? Безперечно, коли б це вписати до нашого плану і включити до кошторису Наркомзему, то тоді це становитиме таку суму, на яку не вистачить жодних державних ресурсів. А коли, наприклад, провести масову роботу, пропаганду й агітацію за залучення до цієї роботи передових верств селянства і в першу чергу колективів, артільей, сільських активістів, учнів сільсько-господарських та інших шкіл, комсомол, піонерів тощо, то можна добитися рішучого зрушення в цьому напрямку без великих витрат, тільки за допомогою організаційних заходів.

Того, що ми досягли, занадто мало

Щодо мінеральних добрив, на жаль, не доводиться розраховувати на самодіяльність населення. Це треба врахувати. Тут завдання розв'язуватиме державна промисловість і робітничий клас. Останніми роками ми дечого добились, але цього мало. Попит на добрива (особливо після зниження ціп на нього та зменшення кредиту) дуже великий! Значення добрив для всіх зрозуміле, і доводити вигідність його нема чого. За п'ятирічним планом ми маємо намір значно розширити виробництво хімічних добрив. Ми будемо новий суперфосфатний завод, гадаємо використати для цього виробництва добрив частину енергії Дніпрельстану тощо. Хімізація країни, яку провадить Радянська влада по всьому СРСР, забезпечить швидке зростання виробництва добрив, що так потрібні селянству. Ввозити з-за кордону добрива у великій кількості ми поки що не можемо. Треба підтягти ті ресурси, які є в нас вдома. Бу-

дувати весь п'ятирічний план підвищення врожайності тільки на мінеральних добривах не можна.

Друга новина, про яку тут сповістили, — це застосування у нас калійних добрив. Коли я дізнався з матеріалів, як у нас стоїть справа з калійними добривами, мені сказали, що для України цей продукт не підходить. Я поставив питання, чому поташ вивозять за кордон, чого ми не можемо використати його в себе. Говорять, що в нашому ґрунті й так досить цих речовин, і через це вони не потрібні.

Цього року насіяли дуже багато соняшнику. Як з ним обійдеться? Бадилля соняшнику палять у печі, попіл вносять на двір, вітер його розносить, і ніякої користі нема. Візьміть прості приклади з книжок, які написали товариші, що їздили від Цукротресту за кордон. Я в них прочитав, що в Чехословаччині по селах їздять підводи і у господинь збирають цей самий попіл, як у нас збирають по селах яйця, а потім цим попелом удобряють поля. Невже тут потрібні державні заходи, планове регулювання і великі вклади капіталів? Ніби тут цього не треба. Тут треба тільки одне: організувати це, щоб у відповідних районах економічний ефект від цього був показаний селянам. Тут тільки це завдання, його повинні виконати наші досвідні станції й сільськогосподарські інститути і швидше понести в маси, по районах, де ґрунт з подякою приймає попіл (наприклад, в Поліссі).

В усякому разі, в справі добрив, маючи конкретні обмежені можливості використання закордонних ринків, ми, безперечно, у себе, в Радянському Союзі, будемо прагнути того, щоб дістати [їх] більше. Але все ж є межі, які не від нас залежать. Значить, треба центр ваги перенести на ті ресурси, які є в нас у країні, крім промислового виробництва, і в цей бік Наркомзем і наші наукові організації повинні скерувати максимум енергії.

*Державні планові заходи здійснено,
але їх ще не закріплено*

Це те, що стосується факторів, які впливають на врожайність. Візьмемо ті заходи, які держава проводить і може проводити. Безперечно, не провівши землевпорядку-

вання, встановити правильну сівозміну і використати добрива дуже важко. Але підійдемо до цього питання інакше. Вже 14 процентів земельної площі землевпорядковано, і люди, які, очевидно, мають у цій справі якісь дані, пишуть, що частина земельних громад і після проведення землевпорядкування ще не подбала про впровадження правильної сівозміни. Різної у сівозмінах, що був до землевпорядкування, так і лишається. Досвід наших дослідних установ десь загубився між дослідними установами і тими самими виробниками, що їм держава допомогла землевпорядкуватися, на яких держава витратила певні кошти і не має від цього певних наслідків.

Державні планові заходи проведено, але їх не закріплюють, не використовують на місцях, відсутній науковий підхід до свого господарства. У цій справі знову ж не можна відсилати, розв'язуючи цю проблему, до уряду, а треба як слід взятися до того, щоб усі 100 процентів землевпорядкованих господарств працювали за всіма правилами агрономічної науки. На мою думку, треба сьогодні наголосити на тому, що потрібно як слід використовувати те, що вже запровадив уряд і що уряд провадить. Особливо це стосується колгоспів, які одержують значні кошти від держави на розвиток господарства.

Тепер про зміну насіння. У попередніх нотатках ми намічали за 5 років забезпечити одну третину посівної площі чистосортним насінням. Але ми майже щороку даємо чистосортне насіння. Сама маса виробників, очевидно, не так добре використовує це чистосортне насіння. Насправді, якщо чистосортне насіння висіяти в землю, замічену вівсюгом або навіть осотом, або ще будь-якими бур'янами, то що з цього насіння вийде: половину буде заглушено, половина впроросте.

Засіяти лани чистосортним насінням

Після збору врожаю з недостатньою очисткою буде вже не чистосортне насіння, а на половину з вівсюгом. Знову ж таки заходи, які провадить Радянська влада, зустрічають таку непідготовленість ґрунту й господарства, що вони не дають належних наслідків. Коли ми складаємо план на 5 років і маємо намір протягом цього часу замі-

нити 33 проценти насіння, то, можливо, цей план дуже недостатній і не задовольняє [нас]. Прослухавши ваші доповіді про те, що сортове насіння збільшує урожай на 20—25 пуд. зерна з десятини, я намагатимуся, щоб за п'ять років усю землю УСРР засіяти чистосортним насінням. Треба буде на деякий час заборонити перемелювання насінневої пшениці, аж поки ми не замінимо цю частину насіння чистосортним. Треба буде їсти який-небудь суржик, а добірне насіння усе віддати на посів. Якщо це дасть такі наслідки, про які тут говорили, то це треба зробити, інакше ми будемо перебиватися з хліба на воду і через п'ять років будемо біля такого самого розбитого корита в галузі підвищення врожайності, як і тепер.

Я тут хочу зробити одне зауваження про нашу насінневу справу взагалі. Радянська влада намагалася цю справу підтримати. Організовано було товариство «Насінництво», дали йому гроші, але воно замість насіння давало збитки, йому списали на кілька мільйонів карбованців збитків. Очевидно, треба, щоб на проблему насіння було звернено увагу не тільки уряду, не тільки працівників дослідних станцій, які цінують ці досягнення, як свій здобуток. Треба, щоб до насіння ставилися як слід і насінневоди, й кооперація, що постачає насіння і заготовляє потім хліб, і кожний колективіст, і кожний агроном, кожний суспільник на селі повинні стежити за тим, щоб насіннєве зерно було доброте.

*Преміювати тих, хто добиватиметься
кращого врожаю*

Треба боротися по всьому фронту, бо не досить того, щоб тільки на дослідних станціях вирощували таке насіння. Треба цю справу просувувати в маси селянства, треба, щоб маса, особливо селянська молодь, взялася за цю справу, оберігала насіння, вирощувала його і розмножувала. Якщо ми цього доб'ємося, тоді вирощуватимемо не збитки, а добре насіння і гарні врожаї.

У справі заохочення селян і робітників, що добиваються кращого врожаю, на мою думку, треба перейти до системи патентів і премій за винахідництво, що існує в промисловості. Це буде правильно, це треба зробити, тому

що на цю проблему треба якось звернути увагу радянської громадськості.

Якщо дослідник винайшов хороший спосіб мати гарну культуру, вигідну комбінацію, то треба його не тільки морально задовольнити, але і матеріально преміювати. Тільки таким способом можна буде відшукати найкращі комбінації в сівозміні, і в співвідношенні культур, і в співвідношенні якості насіння, і в справі добрив. Тут усі говорили про стандартизовані добрива. Може, те, що я кажу, буде висловлено з агрономічного погляду неправильно, але мені здається, що добрива, які впливають кожне окремо, механічною мішаниною або хімічним сполученням можуть діяти і разом. Чи не можна над цим попрацювати? Якщо у нас одного багато, а другого мало, або всього обмаль, то чи не можна скомбінувати так, щоб сполучити їх у малих дозах і щоб вони давали великий ефект?

Я тут можу, не соромлячись, визнати, що за весь час існування Радянської влади дослідній справі в галузі сільського господарства і якісній стороні сільського господарства уваги приділялося не досить. Багато робили, багато зроблено, але все ж усієї уваги, на яку заслуговує ця галузь нашого господарства, безперечно, не приділялося. На це є чимало об'єктивних причин. Могли бути і суб'єктивні причини. Але тепер нам доведеться взятися за цю справу і трохи її підтягти.

Мобілізувати всі ресурси, використати всі можливості — основний лозунг дня

Якщо ми поставили питання про потребу поглибити всі заходи й організаційно це закріпили тим, що в селянство кинуту лозунг збільшення сільськогосподарського виробництва, колективізації, громадського обробітку землі, утворення об'єднань для використання великих машин тощо, і коли це організаційне закріплення ми проводимо, то ці організаційні осередки, які життєздатніші, продуктивніші, ніж розпоршені дрібні селянські господарства, ми повинні озброїти всіма науковими даними.

Тут у мене створилося враження, що всі досліді у сільському господарстві не дають до рук агронома Наркомзему або земельних органів, приміром, таких вимірювачів, які ми маємо в механіці, будівельній справі, промисловості.

Якщо там, наприклад, торговельний сорт заліза такий-то, то його можна ставити там-то, і він держатиметься. У галузі сільськогосподарського виробництва таких стандартизованих вимірювачів, з яких міг би скористатися масовий виробник, навіть з тим культурним рівнем, який у цього є, таких вимірювачів ніби нема, або їх не видно, або їх не витягнуто з глибини, з дослідних станцій та архіву Наркомзему. Їх треба витягти.

Не заспокоюватись на першому почині

В галузі витягування цих самих даних та поширення їх я мушу визнати, що досі у нас на це не звертали належної уваги. Ось приклад. Моя репліка одному з доповідачів про кормовий буряк і відповідь про те, що цукрові буряки — такі самі кормові, тільки кращі. У книжці Полтавської сільськогосподарської дослідної станції, що працює 40 років, до речі, говориться і про корми. Її видано 300 примірників. З них примірників 50 пішло, мабуть, до Наркомзему, примірників 50 пішло в дослідні станції, примірників 50 розійшлося між співробітниками і, мабуть, лише примірників 150 розійшлося серед селянства. (З місця: «З тис. примірників»). Коли навіть 3 тис., то і цього мало. Це для мене цілком безперечно. Якщо ми такі порції дослідних даних відпускатимемо багатомільйонній масі, то заспокоювати себе тим, що усе селянство знатиме, що робиться на дослідних станціях, зовсім не слід.

Тов. Румянцев у двох селах Полтавщини довідався, що чверть селянства взагалі не знає, що таке ця сільськогосподарська дослідна станція, яка працює понад 40 років, і чи існує вона. Люди культурні, люди, що закінчили вузи й технікуми і працюють в галузі дослідної справи, безперечно, знають про цю станцію. Можливо, що про неї знають за кордоном, але нам цього не досить. Нам треба, щоб про станцію і про те, що на ній робиться, для чого робиться і як робиться, знало усе селянство в районі від малого до старого. От тоді ми можемо хоч скільки-небудь бути гарантовані в тому, що витрати на проведення дослідів не даремні, що вони дають свої наслідки, що вони змусять письменного селянина, а за ним і неписьменного, до культурних способів господарювання.

Ось на цю сторону тепер треба скерувати усі сили, і з цього боку я підходжу до проблеми підвищення врожайності, ставлячи її в широкому розумінні. Треба добитися максимальної ефективності користування землею. І тут для мене нема протиставлень, що зяяти, що заощаджувати, як вигідніше скомбінувати те, про що тут говорив т. Філіповський, що калорійністю вигідно те чи інше. Давайте все, що нам потрібно, все споживемо, все використаємо.

Тут говорили про те, що нам потрібні риночні умови. Риночні умови можна розуміти по-різному. Одна сторона — забезпечити збут. Але збут забезпечено на кілька років. Не залежить ніщо. Ховрахів наплодилося, і тих збуваємо. Водяних пацюків кілька мільйонів наловили і вивезли за кордон. Протягом найближчих 5 років не може бути перешкод у збуті вироблених продуктів сільського господарства. Ні картоплі, ні цукрових буряків, ні пшениці, ні вівса, ані харчових продуктів не може бути надвиробництва, і ми тут не можемо вийти за межі потреби, бо, крім внутрішнього попиту, є ще і зовнішній.

Стимулювати розширення сільськогосподарського виробництва

Друга сторона — регулювання цін для того, щоб створити стимул для селянства у виробництві цих продуктів. Це питання, про яке можна дуже довго дискутувати, все ж остаточно вирішуватиме й вирішує наша лінія в галузі купівельної спроможності червінця, бо йти по лінії постійного зниження купівельної спроможності червінця не можна, не слід і не в інтересах селян і робітників. Ціни треба встановлювати в суворій відповідності з якістю продуктів. За якість продуктів, на мою думку, ми повинні будемо сплачувати більше, ніж сплачували до останнього часу. За якість продукту визначити ціну. Напр., на буряк ціни доведеться встановлювати за цукристістю, а не за берковці. Тут можна буде створити стимул, і ми повинні створити його для боротьби за якість продукції й не підходити до огульного підвищення цін. Маючи такі перспективи, коли можна виробляти досхоchu, треба тільки скомпоновувати це для того, щоб виробники бачили ясні покажчики

поступового руху вперед і усвідомили потребу розв'язати проблеми підвищення врожайності.

В найближчі 5 років ми, безперечно, не повинні обмежитися тільки науковими дослідженнями. Ми повинні використовувати і застосовувати на практиці вже добутий науковий досвід у галузі правильної сівозміни, у справі постачання насіння належного сорту й якості, в галузі співвідношення у господарстві найінтенсивніших культур, що збільшують прибутковість господарства. Коли Радянська влада в Союзі порушує питання про те, щоб зберігалася зернове господарство, то це аж ніяк не означає, що в кожному районі треба неодмінно провадити тільки зернове господарство. Для Союзу в цілому це питання має велику вагу, і з нашими матеріальними можливостями ми його висуваємо наперед. Але це аж ніяк не означає, що по тих районах, де сіють цукрові буряки, треба замінити його зерновими культурами. Слід дбати й про буряки, і про зернове господарство і постаратися за допомогою правильної сівозміни мати після буряків й до них побільше зерна.

Якісну сторону заходів, які можуть забезпечити нам великий крок в галузі підвищення врожайності, треба опрацювати з такою старанністю, щоб увесь науковий досвід був використаний. Наслідки такого опрацювання повинні бути втілені в такі організаційні форми і виявитися в здійсненні таких заходів, щоб наслідки видно було в усій масі організованих селянських господарств, а за ними і по тих господарствах, що ще розпорошені.

Передумови для цього є, і я гадаю, що Наркомзем за допомогою місцевих органів і організацій розгорне навколо цієї проблеми самодіяльність селянських мас. Роботи ці забезпечать більше підвищення врожайності, ніж те, що було запроєктовано спочатку. Мені здається, що всі працівники дослідних станцій і всі працівники Наркомзему, сільськогосподарської кооперації, Цукротресту, сільськогосподарських шкіл, технікумів і інститутів повинні будуть, щоб розв'язати цю проблему, принести свій досвід, усі свої знання й максимум своєї енергії. Тільки на цій основі ми зможемо вживати реконструктивних заходів вільніше, без помилок, без провалів, без дефектів.

Зупинившись на врожайності в 20 або 25 пуд. мл, безперечно, ніякої реконструкції сільського господарства не

проведемо. Для реконструкції потрібні кошти, а для того, щоб ці кошти дістали, треба розворушити всю масу виробників, добитися збільшення випуску продукції, бо за собою полягають в кількості вироблених продуктів.

Підвищенню врожайності — всю увагу

Я хочу ще раз підкреслити потребу мобілізації всіх сил, всієї уваги на справу підвищення врожайності. Я вважаю і гадаю зараз, що зі мною всі погодяться в тому, що головне тепер те, щоб повніше використати всі досягнення науки, всі вкладені капітали: віддані на село машини завантажити на 100 процентів. Це трохи посує справу.

А якщо ми знову говоритимемо, що землі мало, що машин мало, що капіталів не досить, то це буде стереотипне прикрашання, узагальнення, замазування справжніх фактів. Це ані на йоту не зрушить нікого в бік справжнього відшукування коштів і можливостей, що є в нашій роботі.

Основний лозунг дня — це мобілізація всіх тих ресурсів, використання всіх можливостей, які є у нас для того, щоб у майбутньому на базі економічного зростання ще збільшити вклади капіталів, ще більше забезпечити використання техніки і ще більше розвинути сільськогосподарську науку. Це все безперечно. Але для того, щоб це забезпечити, потрібна матеріальна база для всіх наших заходів та зміцнення цієї бази знизу і зверху. Протиставляти їй поділяти ці завдання не доводиться їй не треба.

Дозвольте висловити ще одне побажання, щоб сьогоднішня нарада не тільки допомогла Наркомземові підсумувати всякі цифрові викладки для складання 5-річного плану, щоб вона зрушила з місця ту роботу, яку ні Наркомзем, ні Раднарком у своїх п'ятирічних планах не можуть вписати, але використати, здійснюючи п'ятирічні плани, мусять. Якщо працівники дослідних установ, наукових організацій, кооперації, попоравшись у себе, насправді дадуть на фронт боротьби за підвищення врожайності більше енергії, то я переконаний, що ми за це п'ятиріччя матимемо підвищення врожайності не на 13 процентів, а на добрих 30 процентів.

Промова на нараді окружних прокурорів та голів окружних судів ⁴⁹

22 червня 1928 р.

Дозвольте вітати ваш з'їзд від імені Робітничо-селянського уряду України і висловити кілька думок, що їх, на мій погляд, слід зараз підкреслити, вважаючи, що вони можуть стати в пригоді у вашій роботі й можуть спричинитися до того, що ви своєю роботою допоможете урядові в проведенні тих завдань, що стоять перед ним.

Перш за все, на мій погляд, треба рішуче підкреслити те нове, чого вимагає партія, чого вимагають інтереси зміцнення диктатури пролетаріату, зміцнення пролетарської держави від наших судових установ і судових працівників. Цим новим є потреба в проведенні рішучої боротьби проти наступу буржуазних елементів, наступу глитаїв і тих шкідників, що, відчуваючи напружений міжнародний стан Радянського Союзу і беручи до уваги наші труднощі, підводять голову. Вони намагаються повернути колесо історії назад, вони намагаються в дрібницях, в повсякденному житті зміцнити свої позиції. І тут Радянській владі доводиться мобілізувати увагу для того, щоб скрізь в своїй повсякденній роботі знищувати ці перешкоди й намагання наших ворогів — як тих, хто працює за кордоном, так і тих, хто працює у нас, за допомогою закордонних ворогів.

Звичайно, загострена класова боротьба між Радянським Союзом як пролетарською державою і капіталістичним оточенням не може відбитися на внутрішніх стосунках з тими шматками старого, з тими невеликими залишками буржуазії та нешманів, що ще залишились у нас, а також з тими, що ще дотримуються буржуазної ідеології, ще сподіваються повернутися до старого ладу. В цьому й полягає загальнополітична оцінка цілої низки процесів, що

відбуваються зараз у нас. Звичайно, па боротьбу проти Радянської влади, проти диктатури пролетаріату й інтересів трудящих мас глитая штовхають ще й особисті його інтереси. Він, може, не зовсім розуміє загальні обставини, але, відстоюючи власність, свої глитайські звичаї і своє право експлуатувати бідноту, провадить рішучу боротьбу проти заходів Радянської влади.

З цього боку, з боку наступу глитая, з боку обстоювання приватних інтересів непманів, з боку ідеології глитая й непмана, що оформляє це все в певну ідеологію, що організовує опір тим заходам, що їх вживає Радянська влада,— потрібна мобілізація нашої уваги й загострення тих методів, які, може, на перший погляд здаються і не зовсім зручними. Загострення класової боротьби з нашими звичайними ворогами викликає деяке загострення стосунків тут, у нас. А тому ми повинні застосовувати наш закон, а коли потрібно — складати нові закони, щоб не давати поширюватися ворожій роботі, а, навпаки, знищувати її, обороняти диктатуру пролетаріату і пролетарської держави від наступу окремих приватних осіб і цілої класово-ворожій лави, що подекуди себе виявляє.

Звичайно, що в цій боротьбі ми не повертаємося далеко назад, до тих часів перших років існування Радянської влади, коли Ревтрибунал і ЧК розправлялися з контрреволюцією, але в окремих випадках треба вживати й цих заходів. В основному, нам треба уважніше поставитися до того, які з наших законів дійсно обороняють і дають змогу обороняти Радянську владу, інтереси трудящих і які, може, так невдало викладено, що формальне ставлення до цих законів перешкоджає застосуванню того чи іншого пункту по суті справи, з погляду вимоги зміцнення пролетарської диктатури, з погляду вивчення й оцінки того чи іншого явища, з погляду кращого розв'язання боротьби зі злочинами.

*До революційної законності треба ставитися
не формально, а по суті*

Зараз лозунг революційної законності набирає великої ваги. Але набираючи такої ваги, він, на мій погляд, повинен бути застосований так, щоб не було лише формаль-

ної революційної законності, щоб не було такого явища, коли закон тлумачать по-різному, навіть окремі працівники юстиції. Коли, наприклад, члени колегії оборонців беруть під оборону глителя, вони вишукують такі щілини законодавства, щоб нашкодити Радянській владі, і вишукують в наших законах такі артикули, що обороняють глителя в його боротьбі проти Радянської влади. Чи можна так формально ставитися? Ні в якому разі.

Треба повести рішучу боротьбу проти того, хто вишукує закони, артикули, пункти і скеровує їх проти Радянської влади. Нам революційну законність треба переводити таким способом, щоб цілком ясний був кожний пункт, кожний закон у бік зміцнення Радянської влади, і розбити всяке тлумачення, що йде проти цього. Коли ж дійсно є можливість так тлумачити, то треба негайно подати сигнал про зміну цього артикулу або цілого закону, що його можна використати проти Радянської влади. І з цього боку треба використати перш за все ті кадри революційних робітників, що працюють в судових установах.

Ми не фетишизуємо наших законів. Ми в цей час, коли йде доба творчої революційної роботи, коли економічні взаємини не досить усталені, коли доводиться вишукувати нові ліпші форми взаємин, ми закони видаємо, але не відмовляємося їх виправляти.

Товариші можуть сказати, що це дуже легковажно ставлення до законів.

Я закликаю всіх товаришів, хто має революційне почуття, хто розуміє революційний шлях, щоб до кожного закону, який ми видаємо і на підставі якого видається низка тлумачень, ставилися критично, щоб його застосовувати з того погляду, про який я говорив.

Зараз революційна законність набирає величезної сили, але вона буде дійсною революційною законністю тільки тоді, коли кожний ставитиметься до неї не стільки формально, скільки по суті, коли кожний у своїй роботі, застосовуючи закон, зуміє ще її виправляти ті хиби, що можуть бути. А ці хиби можуть бути не тому, що не зуміли написати доброго закону, а тому, що не можна, видаючи закон, взяти до уваги багатьох умов і відтінків. Ми не формалісти, і коли бачимо, що закон шкодить, то негайно його змінюємо.

Треба сказати, що методи застосування революційної совісті щодо хиб, які виявляються в практичній роботі, не можна розуміти так, що закон сам по собі, а ми самі по собі. Нам потрібно зараз зміцнити революційну законність в тому напрямі, про який я говорив. Треба провести рішучу боротьбу з такими явищами, коли вирішення справ, за міркуваннями так званої «революційної совісті», не відповідає законам Радянської влади. Таке вирішення справ призводить до того, що замість правильного застосування закону, його обходять.

Таких випадків ми маємо чимало в проведенні таких важких кампаній, які ми проводили в цьому році,— хлібозаготівля, самооподаткування, поширення позики тощо. Немало було випадків, коли закон нехтували, коли вживання адміністративних заходів поширювалося на все населення, не виключаючи нікого, коли його було застосовано не до глитая, а до середняка і навіть до бідняка, коли революційне почуття притуплюється так, що ніякого соціального відрізнення глитая від середняка не роблять. В такому вигляді помилки шкодять нашій роботі. І ця шкода дуже утруднює проведення цілої низки державних заходів.

*Треба суворіше проводити централізацію
в роботі наших судових органів*

З цього боку, на мою думку, слід рішуче провести в життя те, про що я вже говорив, і це допоможе проводити в життя суворіше централізацію в роботі наших судових органів і прокуратури. Не може бути правильної праці, не може бути зміцнення революційної законності, коли весь час помічатиметься порушення зв'язку між місцевими і центральними судовими установами, коли прокурор на місці буде менше слухатися того, що вказує Генеральний прокурор, а більше прислухатиметься до того, що говориться на місці. Тому те, що писав Ленін про роль прокуратури та керівництво нею, мусить здійснюватися до кінця. (О п л е с к и).

Звичайно, що це керівництво треба проводити і в центрі, і на місцях. Для місцевих судових робітників це тим складніше, що доводиться відповідати і перед місце-

вими установами, і перед центральними. Весь досвід останніх років показує, що тут не все було гаразд, що відповідальність перед місцевими установами переважала ту відповідальність, що була й мусить бути перед центром. Були такі випадки, коли місцеві робітники судових установ та прокуратури вважали для себе за краще навіть приховувати, затаювати те, що робиться на місцях. От, наприклад, артемівська справа. Там справу попереднього слідства влаштовано було якось по-сімейному. Це призводить до того, що таке сімейне налагодження справ шкодить і судовій справі, і політичній роботі, і Радянській владі в цілому. Звичайно, налагоджувати справи на місці треба. Але їх не слід погоджувати так, як погоджували артемівську справу, щоб Генеральний прокурор втратив керівництво місцями, щоб судові робітники чи прокурори притупляли в собі почуття відповідальності перед центром. Цього треба уникати. Вказівки, які давала партія, які давав уряд, і статuti, на яких базується робота керівництва судовими установами, треба виконати.

Але, крім цих вказівок і статутів, є ще й не статутні взаємовідносини. І от про ці взаємовідносини треба поговорити. Треба їх обміркувати, знайти шляхи, що забезпечували б правильніше керівництво, правильнішу роботу. Були випадки такого характеру, що судові робітники чи прокурори ставили на першому місці відповідальність перед Генеральним прокурором і неохайно ставилися до тих чи інших вказівок місцевих установ, тобто не брали до уваги навіть порад, іноді товариських. Доведеться вивчити такі факти і повести рішучу боротьбу там, де натиск іде з боку місцевих організацій на те, щоб відірвати судових робітників від центрального керівництва, щоб повернути їх на інші шляхи всупереч центральним вказівкам та розпорядженням.

Складна й нелегка справа поєднати ці погодження з місцевими установами і виконанням директив центральних установ. Але тепер, під час розгортання масової робітничо-селянської самокритики, під час критичного відношення до того чи іншого розпорядження або директиви, в той час, коли навколо цієї чи іншої справи зосереджується увага широких верств активу, нам, на мою думку, легше буде налагоджувати справи, ніж було раніше до

цього, коли сімейність в низці районів і округ шкодила проведенню директив Радянської влади, і тому централізацію в керівництві треба зміцнити, відповідальність перенести центром треба збільшити.

З цього боку доведеться провести велику роботу в напрямі піднесення кваліфікації й політичної свідомості кадрів судових робітників та прокурорського догляду. Тих заходів, яких вживає уряд шляхом утворення курсів перепідготовки тощо, хоча вони дещо й дають, звичайно, не досить. Треба вишукати ще деякі заходи, що допомогли б піднести кваліфікацію, допомогли б укомплектувати кадри судових робітників і забезпечили б певну сталість в цій роботі.

*Якнайрішучіша боротьба з бюрократизмом
і тяганиною в судовій роботі*

Далі я мушу перейти до боротьби з бюрократизмом. Бюрократизм — це річ така різноманітна, що її можна знайти в кожній установі, в кожній роботі. Але коли бюрократизм заідає судові установи і прокурорський догляд, то це утворює величезну загрозу, бо судові установи і прокурори мусять бути чистими, мусять провадити з бюрократизмом рішучу боротьбу.

Насамперед, у своїй роботі судові робітники мусять, на мою думку, найрішуче обговорити, як уникнути тяганини та бюрократизму в нашій судовій роботі, щоб позбувшись цього в судових установах, можна було рішучіше провадити боротьбу з бюрократизмом у всіх інших установах. Чи не можна буде скористатися з досвіду минулого року щодо забезпечення найскорішого розгляду дрібних справ на протязі 3 годян, 2—3 днів тощо? Треба спростити судовий процес. Ми внесли зміни до кодексу щодо спрощення процесу. Ці зміни, на мій погляд, можуть допомогти спрощенню. Наші кодекси можна застосувати так, щоб прискорити розгляд справ. Прискорення розгляду справ вплине на наші судові органи, і боротьба з бюрократизмом буде далеко успішніша. В боротьбі з бюрократизмом, в боротьбі з глитаєм та неманом це все потрібно. Не можна так тягти справу, щоб вона загубила всяку рацію. Я мушу тут одверто сказати, що деяке прискорення справ у нас помічається, але цього не досить.

Це нас не задовольняє ще. Працювати в цьому напрямі нам треба ще багато.

Що ж до боротьби з бюрократизмом в інших установах, то тут є небезпека, що судові установи, проводячи процеси в справі боротьби з бюрократизмом, можуть такий бюрократизм розвести, що ніякого бюрократа не покарають. Такі випадки можуть бути. Тому слід не стільки за кількістю справ ганятись, скільки за тим, щоб у центрі або в округах взяти кілька типових справ, де вироки могли б бути доброю наукою в справі боротьби з бюрократизмом. Це полягатиме не в тому, щоб проводити широкі, прилюдні зразкові процеси, а в тому, щоб коротко, суворо засудити бюрократа, причому так, щоб кожний бюрократ почував, що не можна розводити бюрократизм.

Судові установи поряд з нашою робітничо-селянською інспекцією можуть дуже допомогти й скоротити бюрократизм. Я особисто не сподіваюся на те, що навіть мобілізацією всіх зусиль не знищимо цілком бюрократизм. Це така органічна хвороба, якої відразу не знищиш і не позбудишся. Треба дуже багато працювати й дуже гнучко підходити, щоб викорчувати цю болячку, щоб її знищити.

Бюрократизм залишається у нас тому, що культурний рівень має та всього нашого державного апарату дуже низький. Лозунг культурної революції — це не просто лозунг. Без піднесення культурного рівня широких мас і всього нашого апарату ми не зможемо побороти тих хвороб, яких у нас дуже багато. Коли ми порівняємо середній культурний рівень робітників взагалі з культурним рівнем робітників судових установ, то в останніх цей рівень вищий. А чи достатньо цей рівень використовується для того, щоб провести раціоналізацію та спрощення в роботі судових установ, випукати такі засоби, які забезпечили б краще виконання завдань? Ні, цього ще немає.

Раціоналізація роботи — це така річ, про яку ми багато говоримо, але яку ще мало проводять в життя. Недавно була нарада народних комісарів, де обмірковувалося питання, як зробити, щоб різні проекти в кращому вигляді доходили до РНК, щоб докладніше їх було обмірковано. Поставили таке питання, а з'їхали кінець кілцем на дрібні справи. Виходить, що і раціоналізатори і оргбюро існують, а тяганина є навіть в діловодстві. А коли подивитися

на наші судові установи, чи немає й там цього? Є і там. І тому проведення раціоналізації в роботі судових установ може допомогти проведенню боротьби з бюрократизмом.

Усунувши тяганину й бюрократизм, ми зможемо краще виконувати лозунг здійснення централізації керівництва, взаємний вплив центральних органів на місцеві і місцевих на центральні. Цей вплив треба брати в тому розумінні, щоб на місцях використали весь свій досвід, а центр використав місцевий досвід у тих вказівках, що нам потрібні, без чого ми не можемо добре використовувати закони і добре проводити в життя політику Радянської влади, без чого не можна проводити в життя постанов, резолюцій та законів. На це головним чином, і доведеться звернути увагу.

*Треба посилити зв'язок судових установ
з широкими масами*

На мій погляд, слід підкреслити ще одну думку. Наші судові установи стикаються з широкими колами робітників та селян. І все-таки наші судові установи не досить висвітлюють свою роботу перед робітництвом та селянством. Тут, у центрі та й в округах, робітники суду та прокуратури роблять доповіді, звіти тощо, проводять низку цих робіт. Але ж мені здається, що цього ще мало. Зв'язок судових установ, зокрема прокуратури, з широкими масами, треба розширити. Без такого зв'язку почуття дійсних вимог революційного класу притупляється, хоч яка б підтримка не була, хоч які б найкращі революціонери не працювали в судових установах. Якщо нема зв'язку з робітництвом і селянством, це почуття притупляється. Умови роботи, канцелярії й зміст справ, що тиснуть на робітника суду й прокуратури, вони, звичайно, впливають, вони відривають його від тієї робітничо-селянської бази, що її губити ні в якому разі не можна.

Я гадаю, що зміцнення революційної законності, зміцнення дійсного керівництва судових установ тими справами, що належать до них, можна забезпечити лише тоді, коли робітництво й селянство буде цілком усвідомлювати правильність лінії, правильність тих заходів, яких вживає Радянська влада через судові установи, коли робіт-

ництво й селянство утворюватиме ту громадську думку, що сприятиме роботі судових установ.

Бувають іноді випадки, коли та чи інша група робітників або селян, цікавлячись проведенням тієї чи іншої судової справи, помилково ставиться до неї. Це виникає тому, що не проведено відповідної пояснювальної роботи, відповідного висвітлення справ, що навіть ті робітники та селяни (наразісідателі), які беруть участь у процесі, не досить проводять масову роботу. Отже, на це завдання, я гадаю, слід теж звернути величезну увагу. І тоді те нове, що зараз ставиться перед усіма в усіх ділянках нашої роботи, те нове, якого вимагає загострення боротьби з капіталістичним оточенням, що виникає з піднесення, поширення в деяких випадках ворожого відношення до робітничо-селянської влади, до пролетарської держави з боку глитаїв і непманів, — те нове буде взято до уваги, буде записано в наш план, в нашу програму роботи і відбиватиметься на кожному кроці нашої повсякденної роботи.

Це нове спричиниться до зміцнення наших судових установ як органів диктатури пролетаріату, спричиниться до більшої єдності судових установ з робітничим класом, робітничо-селянськими масами, спричиниться до остаточної перемоги над усіма хибами, яких багато в нашому житті і які ми повинні якнайскоріше усунути.

Я сподіваюсь, що всі наші робітники судових установ і прокуратури за допомогою робітничо-селянських мас свої завдання виконають і допоможуть урядові провадити ту політику, яку спрямовано на зміцнення диктатури пролетаріату, яку скеровано на добробут трудящих, на усунення глитаїв, непманів і всіх ворожих нам елементів. (Гучні оплески).

З доповіді на Всеукраїнській виробничій конференції металістів⁵⁰

6 липня 1928 р.

Основне питання, яке кожний робітник ставить перед собою і на яке не тільки керівники промисловості, але й керівники Радянської влади або партії повинні давати відповідь,— це питання про те, чому у нас так туго просувається справа? Чому так довго, в найтяжчих умовах, робітникам доводиться напружувати свої сили для відбудови господарства? Чому, зрештою, на 11 році існування Радянської влади у нас стільки хиб, стільки помилок? В чому тут причини?

Для всіх пролетарів, для трудящих селян та трудової інтелігенції цілком ясно, що перші роки існування Радянської влади, перші роки напруженої боротьби дуже зруйнували наше господарство, яке і без того підірвала імперіалістична війна. Адже досить вам нагадати, товариші, особливо тим, хто працював на металургійних заводах в 1920 р., що у нас тоді виплавлявся чавун тільки на одному Єнакієвському заводі й тільки в одній доменній печі, в так званому «самоварі». Все стояло і, безперечно, не через те, що ми не змогли пустити в хід, що техніків не було, а через те, що не до цього було. Робітники з гвинтівкою в руках боролися на фронті; на всіх заводах тільки те й робили, що ремонтували панцерні потяги, усе паливо гнали для потреб фронту. В перші роки існування Радянської влади господарство руйнувалось, устаткування ржавіло. І коли ми почали відновлювати це зруйноване господарство, доводилося розбирати один завод і перетягати устаткування та машини на інший.

Проте не всі так охоче бралися до цієї справи, як брався за неї наш робітничий клас в цілому.

Навіть частина робітників, замість того, щоб відбудувати підприємства, пішла на село через те, що, працюючи на підприємстві, вона нічого не діставала — ні хліба, ні одягу. Тяжкий був час. Подолати його безболісно було не можна, але позбутися його треба було, і робітничий клас цього добився. Він послав найкращих своїх представників на фронт боротьби з господарською руїною, висунув нові кадри пролетаріату, що віддали свої знання і сили для відбудови нашого господарства.

Ціною найбільших жертв та зусиль робітничий клас підніс наше господарство до передвоєнного рівня. Але, оскільки нам доводилося вилазити з провалля, злиднів та руїн, ми і не могли швидко поліпшити матеріальне становище трудящих мас так, як нам усім цього хотілося б.

Та як суворо не підходити до нашої роботи по відбудові народного господарства, як би ми не засуджували наших помилок того періоду, факт відбудови нашого господарства до передвоєнного рівня тепер уже не підлягає жодному сумніву.

Але, може, тепер, після відбудови господарства, є змога швидко підвищити добробут трудящих мас, збільшити в кілька разів зарплату тощо? На жаль, і тепер ми цього зробити не можемо, бо з закінченням відбудовного процесу перед нами постали завдання нового будівництва, що вимагають ще більших коштів і ще більшого напруження сил робітничого класу.

Візьмемо, наприклад, найкраще вам усім відому галузь промисловості — металургію.

Ми збільшили виплавку чавуну з 2 млн. пуд. в 1920 р. до 120 з лишком млн. пуд. нині, тобто виплавка чавуну збільшилася майже в 60 раз.

Ми тепер розпочинаємо нове будівництво, наше старе виробництво нас не задовольняє. Наші домени печі, збудовані 20—25 р. тому, тепер уже нас не задовольняють.

Ми вимагаємо від техніків-металургів, щоб домна випускала на добу далеко більше, бо вартість нашого чавуну повинна бути однаковою з вартістю закордонного чавуну. Ми не можемо встановлювати ціни цілком самовільно, не можемо допускати, щоб наші ціни були далеко вищі від закордонних. Ми могли допустити це лише тимчасово,

але тепер цього робити не можна, бо наші споживачі незадоволені встановленими цінами. Ми не могли після такої величезної руйни одразу знизити ціни. Але тепер уся господарська обстановка цього вимагає.

Ми тепер ставимо цілком нові технічні завдання. Нам доводиться реконструювати підприємства, доводиться виправляти ті прорахунки та помилки, що були у капіталістів.

Але часто керівник заводу разом з технічним персоналом беруться внести поправки до тієї організації заводу, що досталася нам, не беручи до уваги своїх фінансових можливостей, і роблять помилки. Правда, помилки властиві вській справі, не помиляється тільки той, хто нічого не робить.

Робота величезна і складна, помилки в ній можуть бути. Але пояснювати ці помилки тільки грандіозністю поставлених завдань, безперечно не слід. Тепер ми повинні критичніше підходити до цієї справи, бо досвід шкідницької роботи в Донбасі показав, що треба дивитися пильно. І коли до останнього часу інженер в роботі по проєктуванні зустрічав більше довір'я, ніж критичного ставлення, то тепер настала трохи інша смуга. Щоб мати змогу запобігти помилці в проєкті, уникнути її, треба критично підійти [до справи]. З другого боку, якщо в проєкті буде шкідництво, то це дасть змогу вчасно усунути його і [виявити] робітника-шкідника. Для цього нам треба розглядати проєкт до того, як він починає здійснюватися.

Колосальні завдання, що стоять перед нами в галузі соціалістичного будівництва, можна розв'язати успішно і без помилок лише в тому разі, коли робітники будуть більше притягнені до розв'язання їх, коли робітничий клас пильно доглядатиме за цією справою.

Хазяйське око робітників повинно бути скрізь і мусить допомогти усунути окремі помилки. З цього погляду, товариші, і треба підходити до питання про те, як робітники даного підприємства можуть впливати на прогрес виробництва.

Як спрямувати масову пролетарську самокритику на поліпшення господарства? Система виробничих нарад, на мій погляд, форма задовільна. Виробничі наради повинні бути не тільки зборами товаришів, що випадково слухають

якусь доповідь, але й організацією, що спирається на виробничі гуртки по цехах та майстернях. Особливо важливу роль повинні відігравати групові виробничі паради для того, щоб обговорювати там, внизу, ті питання з якими рядовому робітникові доводиться зустрічатися щодня, з тим, щоб згодом опрацьовувати їх на загальнозаводських виробничих нарадах та в контрольних комісіях. За такої системи робота виробничих нарад буде зрозуміла й доступна кожному робітникові. На виробничі паради робітники приходитимуть не тільки з своєю особистою думкою, але і з думкою активу свого цеху, своєї майстерні.

У нас провадиться величезна будівельна робота чи в справі капітального ремонту доменних печей, чи збудування нових доменних печей, розширення мартенівських печей тощо. Я особисто гадаю, товариші, що ці роботи, хто б їх технічно не здійснював, якому б підрядчику їх не здавали, повинні проходити під неухильним контролем і доглядом заводууправління й усіх заводських організацій в цілому. Інакше завжди буде так, як було і раніше. Характерно, що такого контролю, такого догляду навіть не передбачено договорами.

В порядку самокритики я можу сказати, що до останнього часу ми в планових органах, у вищих органах раз у раз ухвалювали постанови про кількість, не обговорюючи і не розглядаючи якості роботи. Я вам наведу приклад, правда не з вашої галузі, але досить характерний. Нам потрібний суперфосфатний завод для виробництва штучного добречня землі. Три роки тому ми в принципі розв'язали це питання і в цьому році навіть асигнували гроші на завод. Привезли проект, який за всіма конституціями могла затвердити ВРНГ. Я попросив показати мені, що це за проект. Дивлюсь — устаткування коштує щось 250 тис. крб., а будинок — 1,5 млн. карбованців. Питаю, навіщо така дорога коробка на таке устаткування? Мені пояснили: через те, що тільки один місяць на рік можна засипати суперфосфат у землю, то треба на заводі мати склад на 11 місяців виробництва. Питання: хіба селянин не може в себе мати лантух цього суперфосфату, хіба кооперація в районі не може мати певельничого складу для нього? Навіщо нам 11 місяців зберігати його у себе?

Я не згоден з тим товаришем, який говорить, що в новому будівництві робітникам взагалі важко розібратися. Справа полягає в тому, щоб показати і довести, що новий проект, нове спорудження буде краще від старого.

Я проти того, щоб технічні проекти затверджувалися на зборах, на мітингу і навіть на виробничій нараді через те, що там не можна сказати, що краще: чи поставити під кран однометрову болванку, чи півметрову. За технічний розрахунок, на мою думку, повинен відповідати технік, але відповідати так, щоб ясно видно було, чому він узяв цей спосіб роботи, чому цей спосіб вигідний.

Треба, щоб виробнича нарада і вся робітнича маса бачили, що технік опрацював всебічно питання і відповідає за це опрацювання. Ставити на обговорення технічний розрахунок дуже ризиковано. А то вийде так, як було в технічній раді Донвугілля, коли ставили на голосування питання про те, чи встановлювати копер на трьох погах, чи на чотирьох, і таким способом, як це виявилось на шахтинському процесі, здійснили директиви Дворжанчика — поставили копер на трьох погах. Ми повинні вимагати від техніка, що складає проект, обгрунтованої відповіді, щоб її не доводилося переробляти 10 раз, дістати її один раз і потім зробити об'єктом обговорення.

Тоді тільки відповідальність техніка буде збільшена, тоді участь широких мас робітників буде цілком забезпечена, тоді технічні знання робітничого активу підвищуватимуться. А без підвищення технічних знань ніякі виробничі наради нас від помилок не врятують.

На цьому питанні я хочу трохи зупинитися. Технічний рівень робітників у нас дуже низький. Правда, і технічний рівень техніків не дуже високий. Для того, щоб компетентно розібратися в питаннях правильної організації виробництва, в техніко-виробничих питаннях і навіть економічних розрахунках, треба підвищувати технічну грамотність робітників. У нас створено у всесоюзному масштабі товариство «Техніка масам». На Україні є своя організація в складі вчених, професорів, робітників, партійних і безпартійних. Це товариство просуватиме в робітничу масу технічні книжки, журнали і технічні знання взагалі.

Я особисто гадаю, що це пайблагородніше завдання,

бо без підвищення технічних знань ми плутатимемося, спотикатимемося далеко більше, ніж слід, ніж дозволяє нам міжнародне становище і наше прагнення швидше позбутися цих помилок.

Знизу, з боку мас, повинен бути забезпечений відповідний рух. Це товариство зможе цілком виконати свої завдання лише при тій умові, якщо буде організовано гуртки самоосвіти, техніки, якщо ці гуртки відвідуватимуть не на 70 процентів, а, можливо, на 100 процентів, якщо наші літературні видавництва, Держвидав і профспілки більше уваги звертатимуть на поширення технічних знань, якщо, зрештою, технічний персонал візьме в цій роботі активну, безпосередню участь.

Безперечно, що розв'язання цього завдання вимагатиме від нас колосальної роботи. Але так чи інакше, а треба підвищити кваліфікацію, бо без підвищення кваліфікації ми не розв'яжемо основного завдання, що висуває перед нами соціалістичне будівництво.

Чому в нас і тепер ще так багато хиб та помилок, які так дорого нам коштують? В основному через те, що ми при всьому старанні та бажанні ще не змогли досить підвищити наш культурний рівень в умовах господарських труднощів, не можемо ще й досі правильно використати всі ресурси, які в нас є. Були помилки і в планах через те, що планування — цілком нова для нас річ, були помилки і в технічних проектах — через те, що техніків, людей, які розраховують без помилок, нема. І, зрештою, через те, що ми ще дуже багато коштів і часу витрачаємо непродуктивно.

Чимало є помилок, хиб, багато непродуктивної витрати ресурсів, але все ж, коли порівняти темпи відбудови нашого господарства з темпами капіталістичних держав, вони у нас найвищі. Це, безперечно, не може бути для нас втіхою.

Але, з другого боку, розводити паніку про те, що, мовляв, у нас усе погано, що на кожному кроці зловживання, що ніби ми оточені з боку інтелігенції самими шкідниками, нема жодних підстав. Ворогів у нас багато і вороги ще будуть.

За помилки треба також карати, але мені здається, що тут треба іншої кари, ніж за зловживання. За помил-

ку, за промах кара повинна бути м'яка, але якщо ця кара не дійова, то вона може призвести до повторення помилок.

Мені здається, що в нас іноді за помилку застосовують своєрідну вищу міру кару — не розстріл, не шибеницю, а повну дискредитацію того, хто помилився. Це не вчить працювати, а часто пригнічує. Мені здається, що наші організації, зокрема й інженерно-технічні секції, не досить морально впливають на тих, хто помиляється, на членів своїх організацій.

Через виробничі наради, інженерно-технічні секції, професійні організації і делегатські збори ми повинні усунути ті основні дефекти, що є у нас тепер, і добитися такої організації участі робітничої маси, при якій жоден дефект не прослизнув би через систему контролю та догляду мас. Це — основне завдання, і його, я гадаю, ми виконаємо.

Найрішучіше треба боротися з формальним ставленням господарників до пропозицій виробничих нарад. Система контролю за здійсненням пропозицій відіграє величезну роль.

Наше основне завдання полягає в тому, щоб ми в процесі своєї роботи підвищували рівень технічних та культурних знань усього активу, усієї робітничої маси, щоб одно з найважливіших завдань, які ставить перед нами історія — боротьба на господарському фронті, за розвиток соціалістичної промисловості в умовах капіталістичного оточення, — щоб це завдання було розв'язано з більшим успіхом і з меншими втратами, ніж було розв'язано завдання відбудовного періоду.

Промова на прийомі вчених хіміків в Раднаркомі УСРР

8 липня 1928 р.

Дозвольте від уряду України подякувати вам і в вашій особі усім робітникам хімії, які вже не раз подавали урядові істотну допомогу в справі опрацювання питань, зв'язаних з розвитком хімічної промисловості.

Мабуть, більшість вас, а може, й усі товариші, що працювали над поданою вами запискою, брали участь у розробленні питань районування хімічної промисловості, де було зачеплено низку проблем розвитку української хімічної промисловості, де ми майже щільно підійшли до постановки нових завдань у галузі використання природних умов України для розвитку хімічної промисловості.

Багато з вас працювало також і в тій комісії Економічної наради, яку ми виділили ще в грудні під головуванням т. Затопського для нового опрацювання питань, для конкретнішого вилучення біжучих найважливіших проблем хімічної промисловості. І вся ця робота, а також громадська робота багатьох із вас в ДТО-Авіахімі (мені особисто доводилося працювати з вами там), дедалі більше загострювала увагу уряду, увагу наших планових органів і увагу радянської суспільності на тій ролі хімії, хімічної промисловості і хімізації країни, що по праву належить їй в період розвитку електрики, в період відшукування найкращих способів використання природних багатств.

Цілком зрозуміло, що розвиток хімічної промисловості й хімічної науки в нашій країні досі було обмежено тими невідкладними завданнями другого порядку, завданнями ліквідації господарської руїни, не розв'язавши яких не можна було братися за великі проблеми, не мож-

на було братися за розв'язання нових завдань, за піднесення науки й техніки.

Тепер відбудовний період у розвитку нашого господарства закінчився. Культурний рівень має за роки існування Радянської влади значно підвищився і на цій підставі ми можемо, ми маємо право і ми повинні поставити нові завдання.

Для вас, людей науки, ці завдання близькі, відомі, але всій масі робітників та селян, всьому активу радянської суспільності вони ще не були досить близькі.

Постановка цього питання в союзному масштабі і загострення уваги по всіх районах нашого Радянського Союзу наближає увагу робітничих мас усіх галузей нашого господарства до завдань хімізації країни. Ті конкретні завдання в галузі розвитку хімії та хімічної промисловості, які ви систематизували в своїй записці, ляжуть і повинні лягти в основу роботи такого Комітету (не комісії, а Комітету як міцнішої та сталішої й оформленої організації), який доводиться утворити при Раднаркомі. Такий Комітет, мабуть, повинен буде у переліку цих завдань зробити розбивку з тим, щоб всіма способами з максимальним залученням усіх робітників, наявних лабораторій та наукових установ, науково-дослідних інститутів поспунути хімічну науку та втягти нові сили до розвитку хімії взагалі.

Очевидно, завдання хімізації країни цілком настирливо зажадають від уряду вкласти нові кошти у справу утворення деяких дослідних інститутів, у справу постановки наукової роботи на сталішій матеріальній базі, ніж це було досі.

Ваше зауваження про те, що в системі нашої освіти вивчення хімії не має належного відображення, я особисто приймаю цілком і повністю, як заслужений докір, і я гадаю, що з вашою допомогою, з допомогою людей науки і техніки ми внесемо до системи освіти потрібні поправки — з тим, щоб не було відставання від вимог життя, щоб не довелось плентатися у хвості Західної Європи та Америки, щоб у галузі хімії не тільки одиниці йшли в ногу з досягненнями хімічної науки у всьому світі, а щоб ці одиниці оточували сотні й тисячі помічни-

ків та співробітників, здатних далі поглиблювати та розвивати її.

Мені здається, що на всіх ступенях нашої системи освіти, починаючи від наших вузів та середніх технічних, шкільних закладів і кінчаючи вищою школою та поза-шкільним вкоріненням хімічних знань, ми повинні будемо віддавати досить уваги, вилучити достатні ресурси й знайти ті організаційні форми, що забезпечать маси знайомство з початками в царині хімії. Треба, щоб самодіяльність мас вбирала в себе ті досягнення хімічної науки, які розробляють в наших вузах, в наших науково-дослідних інститутах усі провідники хімічної науки. Цілоком зрозуміло, що зразу, за 1—2 роки, вони не зможуть дуже збільшити свої досягнення. Але, спираючись на самодіяльність широких мас, вони можуть свої відкриття, свої роботи перетворювати в життя з тим виробничим ефектом, з тими наслідками, яких чекає наша країна, яких вимагає розвиток нашого господарства, які повинно забезпечити сполученням зусиль людей науки з зусиллям робітничого класу й селянських мас як в промисловості, так і в сільському господарстві.

Низка конкретних завдань, що настирливо нагадує про себе, зокрема хімізація сільського господарства, в програмі Хімічного комітету має набути величезної ваги. Я гадаю, що робота в справі хімізації країни, в справі використання наукових знань для переборення труднощів у нашому господарському будівництві ще дужче з'єднає людей науки й техніки з робітничо-селянськими масами, ще дужче поріднить найкращих синів нашого Радянського Союзу з масою працівників, що, не будучи озброєними науковим і технічним знанням, витрачають у боротьбі з стихією силу енергії, щоб перебороти труднощі на шляху соціалістичного будівництва. Я певен, що сполучення науки з творчістю мас, особливо в царині хімізації країни, дасть той могутній початок розвитку нашого господарства, зокрема господарства України, де природні умови надзвичайно сприятливі для хімізації. Він допоможе нам значно поліпшити економічний стан країни, піднести матеріальний рівень трудящих і підвести міцну матеріальну базу в науковій роботі для розширен-

ня кадрів наукових робітників, для розширення наших лабораторій, дослідних інститутів і т. ін.

Порушені в вашій записці питання мені здаються важливими питаннями, бо стоять у першій черзі, і я гадаю, що, взявшись розв'язувати ці питання, ми утворюємо такий могутній, такий здоровий рух у масах в нап-рямі хімізації країни, що ви свої наукові роботи в найближчий період зможете побачити втіленими в життя — у промисловості і в сільському господарстві. І ось цими побажаннями, щоб якнайшвидше ваша наукова діяльність, ваша громадська робота й ваша ініціатива в постановці окремих проблем хімізації країни втілилася в життя й дала безпосередні наслідки, я й кінчаю своє слово, скеровуючи його до вас, ініціаторів та організаторів роботи в царині хімізації країни, а також до тієї маси хіміків, що, працюючи на заводах, працюючи в лабораторіях, творять велику справу, даючи нам нові здобутки, нові досягнення в царині хімії, в царині техніки.

Програма соціалістичного наступу

З переробленої стенограми доповіді
на II Всеукраїнській конференції КП(б)У про п'ятирічний план
розвитку народного господарства України⁵¹

11 квітня 1929 р.

Основні шляхи і темпи народногосподарського розвитку України Темпи розвитку і обсяг роботи

Ті проблеми, які поставив XV з'їзд ВКП(б) і X з'їзд КП(б)У, відбилися і в п'ятирічному плані розвитку народного господарства України так само, як і в союзному плані. Ці проблеми значною мірою перетворені в цифрові вирахування, що їх вже висвітлено в низці спеціальних книжок. Тому я зупинюся лише на основних вирахуваннях, які характеризують темпи розвитку українського народного господарства, запроєктовані в нашому п'ятирічному плані. Перш за все, основною підвалиною запроєктованих темпів і обсягів роботи є ті кошти, які запроєктовано вкласти в українське народне господарство протягом цього п'ятиріччя. Загальна сума капіталовкладень у все народне господарство України в незмінних цінах, тобто без урахування зниження вартості будівництва, визначається в 10 млрд. крб., а якщо врахувати зниження вартості будівництва, то загальна сума становить 8 млрд. карбованців.

Основні джерела для покриття цих вкладень такі: на 4,7 млрд. крб. накреслюється вишукати у себе внутрішніх джерел і поворотних кредитів, а 3,3 млрд. крб. являють собою нашу претензію до союзних коштів. Це пояснюється тим, що великі кошти проектується вкласти в об'єкти будівництва загальносоюзного значення. Але поруч з тим це означає, що, спираючись на постанову X з'їзду КП(б)У і *враховуючи шляхи розвитку народного господарства цілого Союзу, ми склали такі плани, які відповідали б не лише нашим спроможностям, але й нашим погребам.* Фізичний обсяг капітальних робіт в українській промисловості в загальній сумі за п'ять років запроєктовано в таких сумах (в мільйонах карбованців):

	Абсол.	У процентах
Вся промисловість	4721	100
В тому числі:		
Група «А»	4130	87,3
Група «Б»	591	12,7

Отже, капітальні роботи запроєктовано перевести в основному по групі «А», тобто по збудуванню підприємств, що вироблятимуть переважно знаряддя виробництва. *Такий напрям капітальних робіт визначає певне закріплення наших позицій в справі соціалістичної індустріалізації країни.*

Зростання валової продукції промисловості України в наших планах запроєктовано в таких розмірах (у мільйонах карбованців по незмінних цінах 1926/27 року):

Галузі	1927/28 р.		1932/33 р.		Зростання у процентах
	У млн. крб.	Питома вага у процентах	У млн. крб.	Питома вага у процентах	
Продукція всієї промисловості	2146	100	5762	100	+168
В тому числі:					
Група «А»	1302	60,6	3774	65,5	+190
Група «Б»	844	39,4	1987	34,5	+136

Отже, у валовій продукції промисловості ми проектуємо збільшення переваги питомої ваги продукції підприємств групи «А», тобто групи галузей, що виробляють переважно засоби виробництва.

В сільському господарстві ми проектуємо зростання посівної площі в 1933 р. на 14,6 процента проти 1927 року. Ми в себе на Україні не маємо можливості розширити посівну площу на 30 процентів, як це передбачено по Союзу в цілому. В інших районах Союзу зайвої землі ще багато, а в нас немає вільної землі, і нам доводиться розширювати посівну площу шляхом реконструкції сільського господарства, меліорації земель, розорювання толок тощо. Тому в нас запроєктовано таке порівняно незначне зростання посівної площі. Це тим більше зобов'язує нас наполягати на підвищенні врожайності.

Валова продукція всього сільського господарства в наших планах проєктується у цінноному виразі (в мільйонах карбованців за цінами 1926/27 р.) так:

	1927 р.	1932 р.	1933 р.
Вся продукція в млн. крб.	1547,8	3874,4	4125,5
Зростання в процентах	100	152	161,8

Отже, на кінець п'ятиріччя ми матимемо збільшення валової продукції майже на 62 проценти проти теоретично вирахованого рівня 1927 р., але тут треба взяти до уваги те, що продукція зернової ділянки з урожаю 1933 р. не впливатиме на інші галузі в межах п'ятирічного плану; її вплив вийде за межі цього п'ятирічного плану.

Ціла низка інших показників доводить, що ми, вкладаючи в сільське господарство України приблизно 1300 млн. крб., за це п'ятиріччя матимемо значні зміни як у структурі самої продукції, так і в розподілі цієї продукції поміж окремими секторами.

Для того, щоб забезпечити цю кількість продукції якісно, ми у себе на Україні твердо намітили охопити до кінця п'ятиріччя колективізацією 25 процентів всієї земельної площі і 30 процентів усіх селянських господарств. Що це нам дасть у розподіл продукції? За підрахунками Наркомзему розподіл усієї сільськогосподарської продукції поміж секторами на кінець п'ятиріччя проєктується так (в мільйонах карбованців за цінами 1926/27 р.):

Сектори	1927 р.		1932 р.		1933 р.	
	В млн. крб.	Питома вага у процентах	В млн. крб.	Питома вага у процентах	В млн. крб.	Питома вага у процентах
Індивідуальні господарства	2396,4	94,1	2888,1	74,4	2712,0	65,7
Колгоспи	41,9	1,6	788,1	20,3	1202,1	29,2
Радгоспи	109,5	4,3	206,4	5,3	211,4	5,1
Разом:	2547,8	100	3882,6	100	4125,5	100

Отже, ми матимемо на кінець п'ятиріччя велике зростання питомої ваги усуспільненого сектора. У нас вона буде вища, ніж пересічно по Союзу в цілому.

За тими ж підрахунками питома вага соціалістичного сектора в товарній частині сільськогосподарської продукції, вирахованій у ціннісному виразі, підвищиться на кінець п'ятиріччя, тобто на 1933 р., до 41,4 процента.

Таким чином, усуспільнений сектор у нас дасть значну перевагу над товарною продукцією верхівки села. Він дасть нам засоби переборювати негативні впливи можливої верхівки індивідуального господарства, яка, залишаючись неохопленою нашою кооперацією, часто зриває наші плани. Таке зростання усуспільненого сектора значно допоможе бідняцько-середняцьким масам села позбавитись куркульської експлуатації.

Ці основні показники визначають плани розвитку основних галузей нашого господарства — промисловості і сільського господарства. На цих основних завданнях ми зосереджуємо всю увагу і мусимо мобілізувати всі сили, щоб в умовах загострення класової боротьби скоріше зламати ошір куркуля на селі і неспана в місті та закрити перемому соціалістичних засад.

Наші розходження з союзним планом

Я говорив спочатку, що наші планові розрахунки в певній мірі є заявочними. В попередньому обговоренні плану в союзних установах, зокрема в Держплані СРСР, уже скасовано деякі запроектовані нами об'єкти будівництва і скасовано деякі асигнування. В нашому плані запроектовано вкласти в промисловість за п'ятиріччя 4700 млн. крб., але Держплан Союзу майже на 500 млн. крб. не погоджується з цим. Розходження йдуть, головним чином, по лінії металобробної промисловості, розгортати яку в нас Держплан Союзу вважає за неможливе.

Ці розходження в основному полягають у тому, що, за розрахунками Держплану Союзу, машинобудування у нас не може розгортатися так, як ми цього вимагаємо. Ми вимагаємо не лише реконструювати Краматорський завод, не лише розгорнути наші наявні підприємства маши-

нобудівного тресту, але й побудувати ще машинобудівний завод у Дніпропетровську — великий завод для обслуговування нашої гірничої і металургійної промисловості. Ми доведимо, що нам треба, крім Тагайрозького заводу, побудувати ще один казановий завод, що в нас треба розгорнути будівництво паротягів не лише на Луганському заводі, що вже почав реконструюватись, а й на Харківському паротягобудівному заводі, що нам треба побудувати завод хімічного устаткування і т. ін. і т. ін. У цих питаннях у нас є розходження.

Але чи можуть бути ці розходження розв'язані сьогодні остаточно? На мою думку, вони не можуть бути розв'язані остаточно тому, що ці підприємства ми повинні будемо розгортати відповідно до розгортання основних галузей нашої промисловості. Основними пунктами розгортання нашого господарства є розгортання вугільної промисловості та забезпечення видобутку палива в Донбасі з 27,3 млн. т. у 1927/28 р. до 52,7 млн. т. у 1932/33 році. Це вимагає від нас великого напруження, але не лише напруження робітників, що працюють у вугільній промисловості. Це примушує нас забезпечити, насамперед, машинопостачання вугільній промисловості. Коли ми тут будемо спиратися лише на закордонне устаткування, то можемо зірвати це розгортання в той момент, коли можлива блокада почне здійснюватися, коли капіталісти можуть зірвати нам наші плани, навіть не починаючи війни. Ми мусимо забезпечити основне устаткування нашої вугільної та металургійної промисловості машинами власного виробництва, розгортанням нашого машинобудування.

Найважливіші проблеми в перспективах розвитку народного господарства України

Проблеми промислового будівництва

Серед основних проблем промислового будівництва на Україні в нашому п'ятирічному плані найважливіше місце посідає проблема розгортання продуктивних сил Донбасу. Проблема Донбасу як комбінату, де розвиток вугільної промисловості міцно зв'язаний з розвитком мета-

лургійної промисловості, де скупчено основне виробництво металів (Донбас, Дніпропетровський район, Криворізький район),— це не лише для України, а й для Союзу в цілому є така господарська проблема, яку доведеться опрацювати та обмірковувати дуже уважно.

Насамперед, як я вже казав, ми ставимо собі величезне завдання забезпечити збільшення видобутку вугілля в Донбасі на 1932/33 р. за оптимальним варіантом до 52,7 млн. т проти 27,3 млн. т 1927/28 року. Такого збільшення видобутку донецького палива вимагають від нас потреби всього народногосподарського розвитку Союзу. *Щоб забезпечити це, ми повинні провести радикальну реконструкцію вугільної промисловості Донбасу як шляхом реконструкції та раціоналізації теперішнього шахтового господарства, так і шляхом розвитку будівництва нових шахт.* Цим і визначається наша програма розгортання будівництва у вугільній промисловості Донбасу.

Далі, відповідно до вимог народного господарства СРСР у нас на кінець п'ятиріччя передбачено збільшити виплавку чавуну до 6,6 млн. тонн. Коли порівняти з тим рівнем, що ми тепер маємо — 2,4 млн. т у 1927/28 р., це дасть збільшення майже утворює. Щоб забезпечити це, нам треба не лише побудувати нові заводи в Запоріжжі, Кривому Розі, а й закінчити будівництво в Керчі, бо нові заводи лише на кінець п'ятиріччя разом з Керченським заводом зможуть дати тільки 1125 тис. т, а 5,5 млн. т ми мусимо одержати з існуючих заводів, проводячи їх реконструкцію та їх розширення із значно більшою увагою, ніж досі.

Нам треба протягом цього п'ятиріччя в цілому Союзі поставити на вищій щабель металургійну промисловість, щоб вона не гальмувала загального розвитку нашого господарства, щоб не доводилося нам у будівництві, на транспорті, у виробництві сільськогосподарських машин і різних машин для нашої промисловості ґрунтуватися на закордонній сировині, щоб нам не довелося під час можливої війни обмежувати вимоги нашого господарства, тому що металу не вистачатиме на військові потреби. Нам треба металургійну промисловість розвинути

настілки, щоб вона відіграла провідну роль і не гальмувала загального темпу нашого розвитку.

Великі програми робіт накреслили ми у вугільній та металургійній промисловості. Вони є основним осередком нашого п'ятирічного плану розвитку промисловості, навколо якого уже виникає потреба розгорнути Криворіжжя. Не можемо ми будувати завод, не підготовляючи для нього сировини і не розгортаючи потрібного виробництва коксу. Не можемо ми будувати металургійні заводи, не забезпечивши їх коксом. У нас зростає хімічна промисловість і мусить зростати, коли ми не хочемо розбазарювати ті можливості, які створює коксове виробництво, коли ми не хочемо в покидьки викидати ті матеріали, які нам конче потрібні. Тим-то навколо коксових установок і навколо металургійних заводів за п'ятирічним планом передбачається влаштувати чотири хімічні комбінати, які вироблятимуть мінеральні добрива, що служимуть приводними пасами від соціалістичної промисловості до сільського господарства, бо не лише машиною, але й цим добривом ми будемо перетворювати сільське господарство, підносити його на вищий щабель.

Але це грандіозне будівництво промисловості в Донбасі впирається в проблему його водопостачання. Це будівництво можна здійснити тільки за умови розв'язання справи з водопостачанням Донбасу в тому розмірі, як це спроектовано в п'ятирічному плані Держплану.

Я не буду зупинятися на решті об'єктів нового промислового будівництва, які входять у наш п'ятирічний план, бо про них можна довідатися з книжки Держплану. Відзначу лише, що завдання в галузі промисловості до цього ще передбачають будівництво нових підприємств навколо Дніпробуду. Виконання проектів цього будівництва безумовно мусить бути забезпечено.

Знаходяться такі дурні люди, які кажуть, що Дніпробуд почали будувати, бо треба було дати «хабара» українцям у боротьбі з троцькізмом. Вони не розуміють того, що такі речі ніхто з нас не може робити. Для нас політична боротьба — це, насамперед, боротьба за розгортання продуктивних сил для забезпечення найвищих темпів цього розгортання, насамперед в соціалістичних ланках, щоб забезпечити втілення в життя політики партії

щодо зміцнення диктатури пролетаріату та соціалістичної перебудови села. Коли партія висунула програму індустріалізації країни, не можна було не здійснювати цього проекту Дніпробуду. Коли XV з'їзд партії чітко сказав, що нам потрібно влаштувати нові заводи, то це нове виробництво ми мусимо організувати в найсприятливіших для цього умовах.

Ще в плані ГОЕЛРО 1921 р. памічалося будівництво Дніпробуду. Вже тоді визначалося, що треба його збудувати протягом 10 років. Тоді ми думали, що енергію з Дніпробуду дамо на заводи та копальні Донбасу. Коли ж тепер ми його здійснюємо, то в нас вже зовсім інші технічно-економічні розрахунки. Нам доводиться не повертати енергію в Донбас, а на підставі дешевої енергії побудувати нові виробництва, що конче потрібно для дальшого розвитку пашої країни. Ми побудуємо заводи: алюмінієвий, феросплавів, електросталі, хімічні заводи тощо, бо без продукції цих підприємств буде кволо розвиватися не лише наше українське господарство, але й господарство цілого Союзу.

Отже, проблема розгортання цих підприємств на Дніпробуді є найважливішою проблемою не лише для розгортання українського господарства, але й важливою проблемою для розгортання господарства цілого Союзу, яку ми мусимо вирішити в цьому п'ятиріччі.

За п'ятирічним планом значно зростає і наша легка промисловість. Але основні суми капіталовкладень і вся робота, яку ми проводитимемо щодо розгортання промисловості, скупчуються насамперед у важкій промисловості. Нам, насамперед, за оптимальним варіантом потрібно забезпечити розгортання видобутку вугілля, нам треба забезпечити побудову нових і реконструкцію теперішніх металургійних підприємств, потрібно підвести під них сировинну базу, розгорнувши видобуток руди, виробництво коксу тощо. Нам потрібно здійснити будівництво навколо Дніпробуду не для того, щоб використати його енергію, ніби ми не знаємо, куди її діти, а щоб найкраще зміцнити наші позиції в змаганні з капіталістичним оточенням.

Щодо легкої промисловості можна відзначити, що для України немає особливих труднощів в її розгортанні, бо

на Україні дійсно є сприятливі передумови для такого розгортання. Основна галузь, на яку доведеться наполягати, — це цукрова промисловість. В цій галузі ми мусимо проектувати на це п'ятиріччя будівництво нових цукрових заводів, спеціальних споруд для сушіння буряків тощо. Але не можемо ми будувати заводів-велетнів, не підводячи під них міцної сировинної бази. Це будівництво мусить мати певну міцну сировинну базу. Не можемо ми спочатку збудувати завод, а потім сіяти для нього буряки. От цього року контрактацію буряків ще й досі не виконано на 100 процентів, а минулого року в нас були заводи, навколо яких сіяли буряків лише стільки, скільки вистачало для завантаження їх роботою лише на 30 процентів. Взагалі, у нас ніби й достатня сировинна база для цукрових заводів, якщо взяти загальний врожай буряків з усієї посівної площі і поділити його на загальну кількість заводів, але в нас є майже чи не 30 заводів, які завантажені не більше, ніж на 40—50 процентів.

Про що це говорить? Це говорить про те, що у нас з великою охотою відстоюють будівництво нових заводів для розвитку індустрії в окружному чи районному масштабі, але от подбати про те, щоб промисловість мала потрібні сировинні ресурси для свого розвитку, — це для нас нібито другорядна справа. В цьому потрібно домогтися перелому. *Треба домогтися найповнішого використання, основного капіталу в легкій промисловості так само, як ми домоглися цього у важкій промисловості.*

Щодо розгортання промисловості будівельних матеріалів, у нас теж є певні запроектування, але, на мій погляд, тут справа не лише в тому, щоб заверстати у план величезні заводи для виробництва будівельних матеріалів, наприклад, цегли, черепиці тощо. На даній стадії виробництва нам можуть дуже й дуже допомогти кустарі. Чи не слід нам проектувати за планом так, щоб менше витрачати своїх державних коштів на будівництво цих заводів, а більше намагатися втягти розпорошені кошти самого населення, об'єданого в кустарну кооперацію? В п'ятирічному плані не слід цього уникати, а, навпаки, слід всіляко заохочувати таке втягування. І тут ніякого не буде протиріччя з курсом на індустріалізацію, коли у

нас розвиватиметься дрібне виробництво будівельних матеріалів. Ми повинні використати цю можливість, оскільки кошти в нас обмежені, а потреба в них дуже й дуже велика, насамперед, в тих галузях виробництва, де кустар не може нам допомогти.

Я не можу обминути мовчки той факт, що у нас в планах розвитку легкої промисловості є деяке недобрахування наших можливостей щодо розвитку окремих галузей. От, наприклад, ми маємо велику потребу в ліках, але й досі у нас не поставлено виробництво деяких ліків, бо в нас чомусь вважають, що це така галузь промисловості, яка може розвиватися обов'язково лише за кордоном. Це помилка. Я вважаю, що це така галузь, яку й в нас можна впевнено розвинути. В цій галузі з дрібних майстерень і хімічних лабораторій можна утворити таке підприємство, яке дасть продукцію, потрібну для всієї країни. Потрібну для цього сировину — лікарські трави тощо — ми маємо.

Можна знайти й ще цілу низку галузей в нашій легкій промисловості, які можна і треба розвивати, але розвивати, змінивши свій підхід до ринкового попиту. От, наприклад, у нас майже зовсім немає вимірювальних приладів у промисловості. У нас є манометри, які показують тиск пари в казанах, але немає, а якщо є, то зовсім не досить, приладів для вимірювання температури в самій топці, щоб її регулювати. І от через це ми не можемо безпосередньо провадити боротьбу за якість продукції, яку ми повинні рішуче провадити. Ми не можемо як слід провадити боротьбу за раціоналізацію теплового господарства у виробництві за таких умов, бо у нас немає достатньої кількості вимірювальних приладів. А це дрібне виробництво можна у нас розвивати скрізь і всюди майже необмежено.

На чому побудовано наш перспективний план розвитку промисловості? Його побудовано головним чином на заходах реконструктивного порядку, на заходах раціоналізаторського порядку. Запроєктоване капітальне будівництво теж записується у план як реконструкція, бо воно змінює базу нашого виробництва.

Але справа реконструкції промисловості, справа її раціоналізації впирається в нашу недостатню технічну оз-

броєність. Вкладаючи капітали в реконструкцію наших заводів, ми повинні провадити її, підтягуючись до досягнень техніки найбільш індустріальних країн. В нашому плані капітального будівництва величезні роботи передбачено на базі тієї техніки, яка існує в нас тепер. *А якщо ми навчимося будувати ліпше, використовуючи останні досягнення закордонної техніки, то ми можемо скоротити обсяг робіт, ми можемо зменшити вартість капітального будівництва, ми можемо збільшити ефективність капітальовкладень, тобто забезпечити скоріший темп, ніж той, який у нас передбачено у п'ятирічному плані.*

Звичайно, якщо ми тут не постараємось, якщо будемо робити так, як робили досі, то ми можемо зірватися. Але тут треба нам самим собі, партії і робітничому класові в цілому, встановити, що треба покласти край старим методам роботи, коли у нас люди не займаються тим, чим треба, і часто відхиляються від того, де їх поставлено. Тут потрібна нова методологія, потрібна нова дисципліна, потрібна нова організація робіт.

Основні проблеми в сільському господарстві України

В галузі сільського господарства основними завданнями, навколо яких ми побудували всі заходи п'ятирічного плану, є підвищення врожайності, усунування бідняцько-середняцьких господарств та зміцнення радянських господарств. Крім цих є ще низка проблем, які стоять у сільському господарстві, але за браком часу я не зможу їх висвітлити.

Я почну з проблеми піднесення врожайності шляхом допомоги соціалістичної промисловості. На кінець п'ятиріччя сільське господарство України одержить від нашої промисловості 1600 тис. т мінеральних добрив. Таку кількість воно одержить під кінець п'ятиріччя. А що ж робити до того часу? Чекати і ніяких добрив не застосовувати? Не можемо ми чекати. План передбачає низку заходів, які сприяють піднесенню врожайності й забезпечують, до певної міри, розв'язання цієї проблеми і без використання мінеральних добрив.

Щодо організації виробництва мінеральних добрив, то тут ми звертаємося по допомогу до нашого Комітету хімізації народного господарства — до тієї організації, яка організує хімічні сили. І от Комітет хімізації, розглядаючи критично наш п'ятирічний план, дає висновки, що нам можна буде значно збільшити наші мінеральні удобрювальні ресурси, коли ми запровадимо переробку керченської руди на деяких наших металургійних заводах. Це може нам дати значну кількість томасівки для удобрення вже тепер, у перші роки п'ятиріччя, а розвиваючи рік у рік виробництво, ми можемо на кінець п'ятиріччя довести виробництво томасівки майже до 30 млн. пуд. на рік. Для виробництва суперфосфату нам доводиться привозити сировину здалека, а томасівка нам може його замінити.

Отже, ці розрахунки, які ми склали до п'ятирічного плану в галузі сільського господарства, виявили нам ті завдання, які ми ще не опанували, але які мусимо здійснити. *Одне основне завдання — піднести врожайність і друге — допомогти бідняцькому й середняцькому селянству, в першу чергу тим, що йдуть до колгоспів, скористатись добривами, скористатись досягненнями науки, скористатись іншими засобами, які дає наша промисловість, що відіграє провідну роль в нашому сільському господарстві, для піднесення сільськогосподарського виробництва на вищий щабель і, позбавившись куркульського визиску, переборюючи його опір соціалістичній перебудові села, швидше посуватися до соціалізму.*

Я наводив дані про те, як у союзному плані передбачено перебудувати сільське господарство в соціальному розрізі. У нас на Україні за п'ятирічним планом передбачається той самий процес, що і в цілому Союзі, про який я вже говорив.

У нас запроєктовано, що окремі сектори на кінець п'ятиріччя у валовій продукції сільського господарства України посідатимуть таке місце (в мільйонах карбованців за цінами 1926/27 р.). (Див. табл. на стор. 485).

Отже, в ціннісному виразі на кінець п'ятиріччя наш усупільнений сектор уже даватиме 34,3 процента всієї валової продукції сільського господарства України.

Сектори	1927 р.		1932 р.		1933 р.	
	В млн. крб.	Питома вага у процентах	В млн. крб.	Питома вага у процентах	В млн. крб.	Питома вага у процентах
Індивідуальні господарства	2396,4	94,1	2888,1	74,4	2712,0	65,7
Колгоспи	41,9	1,6	788,1	20,3	1202,1	29,2
Радгоспи	109,5	4,3	206,4	5,3	211,4	5,1
Разом:	2547,8	100	3882,6	100	4125,5	100

Але найбільше значення для нас має те, що усунівлений сектор ще більше піднесе свою роль в товарній частині сільськогосподарського виробництва. У нас запроектовано, що в товарній частині всієї продукції сільського господарства України окремі сектори посідатимуть таке місце (в мільйонах карбованців за цінами 1926/27 р.):

Сектори	1927 р.		1932 р.		1933 р.	
	В млн. крб.	У процентах	В млн. крб.	У процентах	В млн. крб.	У процентах
Індивідуальні господарства	665,7	86,4	1027,9	67,7	976,5	58,6
Колгоспи	18,7	2,4	321,7	21,2	508,4	30,9
Радгоспи	86,6	11,2	168,8	11,1	172,6	10,5
Разом:	771,0	100	1518,4	100	1657,5	100

Отже, на кінець п'ятиріччя усунівлений сектор сільського господарства України даватиме 41,4 процента товарної частини всієї сільськогосподарської продукції. *Це означає, що наш план досить скеровано на вирішення основного завдання, яке поставив XV з'їзд, — провести колгоспну реконструкцію соціальних взаємин на селі.*

Перебудовуючи в цьому напрямі село, підносячи бідняцько-середняцьке господарство, ми повинні озброювати селянство машинами, ми повинні забезпечити село тією

технічно-агрономічною допомогою, якої воно потребує. Досвід минулих років, зокрема досвід машино-тракторної станції ім. Шевченка, дає нам в руки знаряддя прискорити темпи колективізації, допомогти бідноті й середняцтву об'єднатися і тепер уже переходити на вищий ступінь виробництва.

Передбачене нашими планами розгортання радгоспів і колективів значно обганяє деякі з завдань та настанов, що їх давав нам X з'їзд КП(б)У. Наш X з'їзд передбачав заміну звичайного насіння чотирисортним на одній третині посівів селянських господарств. Тепер же у п'ятирічному плані ми передбачаємо заміну сортовим насінням майже 100 процентів посівів основних культур в селянських господарствах. Де ми візьмемо це насіння? Ми одержимо його з того соціалістичного сектора, який відіграє і відіграватиме в цьому п'ятирічному періоді провідну роль в реконструкції та піднесенні індивідуального бідняцько-середняцького господарства.

Таким чином, ті закиди, що їх роблять нам праві, які намагаються довести, що радгоспи й колгоспи затримують розвиток сільського господарства та переведення його на соціалістичні рейки, що це шкодить індивідуальному господарству, — всі ці закиди є наклепом. Це повторювання того, що говорить куркуль. Коли куркуль дає насіння бідняцькому чи середняцькому господарству, він облутус його павутинням на рік, на два. А коли дає радгосп, то він дає і позичково та ще й якісне насіння. *Отже, в піднесенні сільського господарства велику роль відіграватимуть колективні та радянські господарства через те, що вони допомагатимуть індивідуальному бідняцько-середняцькому господарству щодо його піднесення, щодо його реконструкції та, зокрема, щодо підвищення його врожайності.*

Крім колективізації, за п'ятирічним планом у нас передбачаються і високі темпи виробничого кооперування, яким ми мусимо охопити 85 процентів усіх селянських господарств. Але на початку п'ятиріччя в галузі кооперування повстає у нас велике організаційне питання. У нас є 12 або й більше центрів сільськогосподарської кооперації. Коли вони внизу оточують кожне господарство, починають його сіпати один з одного боку, а другий — з дру-

гого, то при такій постановці справи кооперування ніякого планового розвитку сільського господарства у нас не буде. В тому постає велике завдання — уважно провадити той план кооперування, який накреслено п'ятирічним планом.

Шлях коцентрації, шлях охоплення кооперацією збуту товарної продукції господарства, шлях утворення виробничих об'єднань — все це є шляхи, які потребують уважної конкретизації, щоб не було такого, що ми провадимо плани контрактації зернових культур, картоплі, буряків тощо, а коли ці плани доходять до селянського двору, то один тягне, щоб селянин сів буряки, а другий тягне, щоб він сів картоплю, четвертий сіпає, щоб сів м'яту, а п'ятий каже, щоб розводив свиней. Десятеро навалюються на низового виробника з нашими завданнями, і кожен тягне його на свій бік. Треба, щоб виробник знав когось одного, ну, може, двох, а не дванадцятьох. Нам потрібно піднести роль земельної громади, роль сільради і роль наших районних організацій, які мусять пильнувати господарське виробництво відповідно до тих вимог, які ставить центр, сполучаючи їх з тими вимогами, які виникають з потреб сільського господарства.

Проводячи кооперування, нам доведеться звернути велику увагу на те, щоб це кооперування сприяло насамперед усупільненню виробництва. І тут відверто треба сказати, що ми не будемо мати потрібних наслідків, поки наша сільська кооперація не посилить своєї виробничої роботи, поки вона не натисне на впровадження техніки в сільськогосподарське виробництво, доки вона не візьметься за використання тієї електроенергії, яку вже може одержати село. Ми набудували електростанцій, а завантаження їх ще й досі неповне. Кажуть, що нема споживачів енергії, або що споживають її тільки для освітлення. Коли ми не будемо впроваджувати нові машини й устаткування, навколо яких можна перебудовувати виробничі процеси, то ми тут сліткнемось, і зайвою буде витрата коштів на сільську електрифікацію.

Поки ми не притягнемо досить коштів самого населення на побудову переробної промисловості, кооперація торгуватиме, комерціюватиме і все залишатиметься позаду тих великих процесів, що відбуваються в сільсько-

му господарстві. На цей бік треба налягати, щоб забезпечити виконання тих величезних завдань, які стоять перед нами в період реконструкції сільського господарства.

З інших питань в галузі сільського господарства я хочу висвітлити ще одну думку. У нас часто-густо протиставляють зернову проблему проблемі інтенсифікації сільського господарства. Складаючи план, ми намагалися ці дві проблеми пов'язати. Я вважаю, що вони цілком пов'язані в житті і мусять бути пов'язані в плані. У нас є проблема Степу, де нам треба рільництво піднести на такий рівень, щоб забезпечити сталість господарства, бо коли земля не родитиме, то ніяке скотарство там не виживе, і робоча худоба загине, коли не буде хліба. А раз хліба не вистачає, то хіба без хліба селянин сіятиме буряки? Ні, він сіятиме хліб, на який ціни в умовах його нестачі будуть зростати. Не може бути тут протиставлення завдань інтенсифікації завданню розвитку зернового господарства, бо не може бути серйозної інтенсифікації, поки ми не піднесемо рільництво, поки ми на основі піднесення рільництва не одержимо харчових та кормових засобів, якими вже можна буде піднести скотарство.

Але і в цьому напрямі треба придивлятися та уміло планувати, щоб не наробити помилок, і там, де земля непридатна для хліба, використовувати її на інше. Чому не можна на наших луках, доклавши до них рук, випасати на одному гектарі 20 корів, як це робиться за кордоном? Це цілком можливо, коли дати туди угноєння чи поливати та підсівати трави. А коли випасати 20 корів і від кожної корови одержувати по 200—300 відер молока на рік, то це вже великий прибуток з одного гектара. А у нас корова тепер дає лише від 70 до 115 відер [молока] на рік. Отже, ще багато можна чекати від нашої теперішньої корови. Тут «інтенсифікацію» тільки подавай! Треба збільшити корм корові на 20—30 процентів, щоб вона давала молока удвоє більше. Не треба кожному окремому ходити за своєю коровою, доглядати її. Незаможницькі колективи, які ще не мають можливості придбати реманенту, можуть утворювати скотарські об'єднання, можуть інтенсифікувати своє господарство і на цьому шляху.

Один фахівець на нараді при Наркомземі сказав, що корова в українських умовах може і мусить стати «революційним чинником» реконструкції сільського господарства. Я думаю, що він не далекий від правди. *Корова, коли до неї придивитися і як слід її доглянути, може стати дійсно революційним чинником піднесення сільського господарства, насамперед бідняцького й середняцького.* Коли ми оподатковуємо сільськогосподарським податком, то завжди чуємо таке: чому корову оподатковуюте, коли вона прибутків не дає? Корова може давати прибутки і даватиме їх, якщо до неї будуть ставитися більш по-хазайському та по-культурному.

В перспективах розвитку сільського господарства у нас передбачається, на мою думку, недостатній розвиток птахівництва. Правда, такі темпи розвитку птахівництва у нас запроєктовано через те, що після цього року, в зв'язку з недородом, птахівництво має ще знизитися і лише після того почне знову розвиватися. Але проєктування таких темпів не може перешкоджати нікому перевищувати встановлені нами норми і ліміти. Якщо будь-який район може перевищити їх, то це буде зовсім непогано.

Взагалі, треба сказати, що накреслені нами темпи розвитку окремих галузей сільського господарства нікого не можуть обмежувати. Зокрема, це стосується накреслених нами темпів колективізації. Якщо той чи інший район зможе колективізувати більше ніж ми запроєктували, то нехай колективізує, але на тій фінансовій базі, яка за нашим планом для цієї галузі визначається. *Нехай кожен розвиває ту чи іншу галузь, але на тій фінансовій базі, яку ми можемо виділити на цю галузь плановим порядком, тобто коштом розгортання самодіяльності, коштом ентузіазму, збільшуючи ефективність капіталовкладень та затрачуваної роботи.*

Де в кого виникає питання: чому у нас запроєктовано зменшення продовольчих культур, тобто зниження абсолютної кількості посівної площі під продовольчими культурами? Але я повинен відзначити, що все те, що ми запроєктували в цій галузі, це є до певної міри наші прагнення, бо вирішувати ці завдання будуть реальні взаємини промисловості і сільського господарства. Треба

взяти до уваги, що в нас є понад 5 млн. селянських господарств. Якщо ми за ці п'ять років усуспільнимо хоч би півтора мільйона господарств, то й тоді залишиться все ж таки 3,5 млн. індивідуальних господарств, які будуть сіяти переважно те, що захочуть. Ми не можемо зразу ввести всі ці господарства в планове річище, не можемо всіх законтрактувати, хоча контрактацією охопимо значну кількість. Питання про співвідношення культур, питання про співвідношення окремих галузей господарства в п'ятирічному плані залежатиме від політики цін, від тієї політики стимулювання сільського господарства, яку вказав пам XV з'їзд і яку ми повинні провадити і здійснювати в нашій повсякденній роботі.

Щодо проектувань розвитку окремих галузей сільського господарства в районному розрізі, то це питання у нас ще не досить досконало розроблено. Нам треба районувати заходів у сільському господарстві й надалі уточнювати й поглиблювати. Але не це є головне. *Головне — нам треба домагатися того, щоб кожен районний актив вважав, що він буде соціалістичне господарство, коли він, опанувавши районне господарство, особливо в його сільськогосподарській частині, веде його тими шляхами, які відповідають вимогам індустріалізації країни, вимогам піднесення сільського господарства й перестрою його на соціалістичних засадах, даючи партії і диктатурі пролетаріату нові матеріальні цінності, нові зрушення в справі розвитку продуктивних сил. Ось через що тепер треба з усією рішучістю зробити ставку на районний актив.*

Основні завдання на транспорті

Перспективи розгортання транспорту побудовано на загальному зростанні нашого господарства — нашої промисловості, сільського господарства та товарообороту. Капітальне будівництво в транспорті у нас на Україні зосереджується переважно в реконструктивних операціях. Нових залізниць у нас передбачається збудувати всього 3 тис. кілометрів. Та ще й тут є розходження де в чому з союзним Держпланом.

З капіталовкладень у транспорт основну частину в

сумі 1740 млн. крб. у нас на Україні доведеться витратити переважно на реконструкцію наявного транспорту. Ці реконструктивні процеси в нашому транспорті конче потрібні і для кращої внутрішньої організації транспортного господарства, і для задоволення вимог до цього транспорту так званих «споживачів».

Взяти хоч би наш залізничний транспорт. Пересічна довжина перебігу вантажів залізницями по Союзу в цілому в 1913 р. становила 496 кілометрів, а в 1927/28 р. досягла 581 кілометра. Це пересічно, тобто весь вантаж, який ми перевозимо, пробігав зайві майже 90 кілометрів. А що це значить, коли перевести на гроші? Коли перевести на гроші, то це становить кожен рік 230 млн. крб., тобто через те, що ми зайве ганяємо вантаж, ми щороку губимо з кишені суму, на яку можна побудувати Дніпрогес, і мало хто це помічає, бо втрачається це в розпорошеному вигляді.

Отже, нашим плануючим і господарським установам треба повніше використовувати наші наявні транспортні засоби, треба звернути увагу на те, щоб забезпечити скорочення пересічного перебігу вантажів, щоб завантаження транспорту було більше, щоб показники транспорту були кращі. Пересічно-добовий перебіг робочого паротягу по всіх видах руху в Сполучених Штатах Америки вже в 1926 р. становив 142,7 кілометра, у Японії в 1926/27 р. — 181,1 кілометра, а у нас в СРСР у 1927/28 р. — 147 кілометрів. Тільки на 1932/33 р. намічено довести його до 164 кілометрів. У Німеччині в 1927 р. він становив 150 кілометрів.

Є дуже багато таких моментів у роботі нашого транспорту. *Нам потрібно за всяку ціну забезпечити проведення реконструкції наявного устаткування. Для цього нам потрібно буде 2300 нових могутніх паротягів марки «Э», а кількість великовантажних вагонів треба довести з 5 процентів до 20 процентів загальної кількості вагонів. Треба буде перейти на основних залізницях на автоматичне зчеплення, збільшити самі потяги, збільшити хід на один рухомий склад залізниця тощо. За союзним планом на всі ці реконструктивні заходи щодо рухомого складу передбачається витратити 1338 млн. карбованців.*

Нам за п'ятиріччя доведеться значно просунутись у напрямі електрифікації залізниць. За підрахунками Наркомшляхів Союзу наших наявних засобів може вистачити для обслуговування всього господарства і, зокрема, Донбасу, якщо буде проведено реконструкцію залізниць, якщо ми проведемо електрифікацію лінії Лиман—Харків. Від Харкова є вже три напрямки, а до Харкова з Донбасу, по суті, лише один. Треба його електрифікувати, щоб забезпечити вивіз продукції з Донбасу.

У проектуваннях щодо розгортання транспортного будівництва ми маємо деякі спірні моменти, що мають дуже велике значення. От ми на Україні вважаємо, що проблеми спорудження надмагістралі Донбас—Москва—Ленінград не треба розв'язувати на протязі цього п'ятиріччя. Ми висловлюємося проти побудови цієї надмагістралі за це п'ятиріччя, бо вона нам на сьогодні непотрібна, а якщо ми почнемо її будувати за три роки, то вона нам нічого не дасть. Особливо доводиться замислюватися над доцільністю побудування її тепер, бо в це потрібно буде вкласти щось приблизно 500 млн. крб. залежно від того, як буде складено проект і який саме шлях будуватимемо. Чи буде це найдоцільніше, чи дасть це потрібні нам наслідки — це ще тепер для нас невідомо. Отже, ми й вважаємо, що побудування цієї надмагістралі потрібно перенести за межі цього п'ятиріччя й надалі поглиблювати проробку цієї проблеми.

Ми вважаємо, що замість цього протягом п'яти років треба зробити все, щоб підсилити перевізну здатність наявних ліній. За це каже й те, що за п'ятиріччя до початку будування цієї надмагістралі у нас індекс вартості будівництва буде знижений так процентів на 40, до того ж і будувати ми навчимося краще, ніж будусмо тепер.

В той же час ми висловлюємося за збудування лінії Гришино-Звягель (Новоград-Волинський), бо ця лінія, на наш погляд, має велике господарське значення. У цьому сумніваються союзні планові органи. Спір полягає в тому, що, на думку союзних органів, ми збудуємо цю лінію протягом цього п'ятиріччя лише в тому разі, якщо у нас всі справи будуть іти гаразд, а ми вважаємо за потрібне здійснити побудову цієї лінії обов'язково в цьому п'ятиріччі.

У нашому плані ми на видне місце висуваємо проблему водного транспорту, зокрема проблему Дніпра. Тут ми натрапляємо на не досить свідоме врахування значення водного транспорту. За теперішніх, по суті, не заохочувальних, а заборонних тарифів у нас на водний транспорт вантажі ніяк не йдуть. Отже, щоб домогтися потрібного вирішення цієї проблеми, ми повинні здійснити те, що намітили за планом.

Ми проєктували збудувати суднобудівний завод у Києві. Тут знову виник спір: чому в Києві, а не в Дніпропетровську? Ми вирішили, що треба будувати його в Києві, бо там є виробнича організація, яка досі провадила цю роботу і буде продовжувати її надалі.

Далі в плані запроєктовано впорядкувати самі річище Дніпра, закріпити береги тощо, бо в нас часто пароплави сідають на мілину. Ми маємо великі перешкоди в справі користування водою й не зможемо поліпшити цієї справи, не впорядкувавши річища.

Взагалі, перед нами постає велика проблема використання водного транспорту, бо ми досі зовсім недостатньо користуємось водою та і не вміємо користуватися. Річок у нас і крім Дніпра багато, але на жодній : них немає ніякого руху. Адже всі притоки Дніпра у нас такі, що їх можна перетворити на судноплавні. Ми повинні зробити їх судноплавними, бо коли Дніпро стане безперервним шляхом від Білорусії до Чорного моря, то це нам буде дуже потрібно. Я вважаю, що над цим питанням всі округи мусять попрацювати в другій стадії проєктування п'ятирічного плану. Зокрема, я думаю, що цілком можливо з Полтави Ворсклюю возити вантажі до самого Запоріжжя, а там перевантажувати їх на великі пароплави й вивозити за кордон.

У всякому разі, проблема використання води для нас має величезне значення. Треба признатися, що у нас ця галузь господарства весь час перебувала на задньому плані, взялися за неї ми пізно, і тепер вона нам, як то кажуть, під горло підпирає.

Отже, нам треба домогтися, щоб вода в нас не тільки луки заливала та лани руйнувала, тобто щоб вона не тільки шкодила в господарстві, але щоб вона служила й нашому соціалістичному процвітанию.

*Організаційні й техніко-економічні проблеми
в будівництві*

Тепер я коротенько зупинюся на тих питаннях якісного порядку, які випливають з усіх розрахунків, що проведені при розгортанні п'ятирічного плану.

На XV з'їзді партії говорилося, що нам треба також побудувати план щодо співвідношення між кількістю нових промислових одиниць, які будуються, і строками закінчення їх побудови у зв'язку з небезпекою зав'язати непосильно великі кошти на занадто широкому фронті капітального будівництва й неможливості скоро їх реалізувати. З'їзд підкреслив, що цю небезпеку треба врахувати. Отже, маючи перед собою це основне завдання, ми в нашому плані все ж таки накреслюємо будівництво величезної кількості підприємств, які відіграють революційну роль в нашому дальшому соціалістичному будівництві. У нашому плані фізичний обсяг капітальних робіт в українській промисловості визначається в сумі 4,7 млрд. карбованців. Це без зниження собівартості. Але нам треба здійснити вимогу зниження собівартості будівництва на 30—40 процентів, щоб витратити не 4,7 млрд. крб., а лише 3,5 млрд. карбованців.

Не можна планувати господарства так, щоб зразу одначасно розпочати все будівництво і чекати, поки всі вкладені 3,5 млрд. крб., які ми витрачаємо на промислове будівництво, почнуть на кінець п'ятиріччя давати всякі вироби. Нам треба в операційних планах забезпечити найскоріше здійснення окремих проектів, найскорішу реалізацію вкладених коштів у продукцію.

Нам потрібно в будівництві позбутися великих хиб, які ми мали до цього часу. От, наприклад, проект Криворізького металургійного заводу розроблявся три роки. Склали його так, що показники більше наближаються до того, що було три роки тому в капіталістичних країнах, а не до того, що є там сьогодні.

Нам треба прискорити проектування нових підприємств та реконструкцію наявних, спираючись на ті досягнення світової техніки, які є сьогодні, а не на той пересічний за 30—40 р. капіталістичний техніко-економічний рівень, що його нам інколи доводять ті, хто опрацю-

вуге ці проекти, коли ми ставимо їм ті чи інші питання. Нам треба мати такі проекти, за якими можна скоріше розгорнути будівництво й пов'язувати його з світовою технікою, з її останніми досягненнями і які можна проводити, прискоривши самий темп будування, ліквідувавши недостатню організацію будівельних робіт, що ще тяжить над нами.

От, приміром, Штерівську електростанцію ми будемо сім років і ніяк її не добудуємо. Харківську районну електростанцію будемо п'ять років і теж ніяк не закінчимо. Виходить так, що у нас проектується самі будівельні плани, а відповідного фінансування й розгортання самої роботи в цих планах не забезпечено. Треба рішуче усунути ці хиби, щоб при здійсненні п'ятирічного плану вони не гальмували нашої роботи.

Нам треба вже тепер підготувати такі кадри, які були б спроможні будувати за короткий термін. От за кордоном доменну піч будують дев'ять місяців, а у нас будують два роки. Звичайно, що коли нам потрібно збудувати на наявних підприємствах приблизно 20 домених печей, то ці 20 домених печей при тих темпах будівництва, які ми маємо тепер, будуватимемо чотири, а то й п'ять років, а нам цей чавун потрібний на саме здійснення п'ятирічного плану.

Нам треба збудувати ці домни на наявних підприємствах, тобто провести реконструкцію цих підприємств прискореним темпом. Це те завдання, яке стоїть перед нами і до якого ми мусимо поставитися найуважніше, щоб забезпечити темпи, бо в цьому будівництві ми маємо найбільші перешкоди для задоволення потреб промисловості, що виробляє для сільського господарства машини, потреб інших галузей промисловості у метали, потреб транспорту і т. ін.

От наведу ще приклад. За кордоном електричну станцію на 240 тис. квт. (поблизу Берліна) збудовано менше ніж за два роки. І це не штука, бо і в нас, коли присліхило, таке розширення Шатурської станції теж терміново зробили за два роки, поставили машини на 80 тис. квт. і розгорнули станцію. Отже, цілком можна виконувати ті плани, які ми намалювали, за ті терміни, що ми встановлюємо.

От, наприклад, побудова Дніпробуду до цього часу йде за тими календарними термінами, на які вона була розписана. Кажуть, що це надзвичайна будова, надзвичайні умови тощо. Але ці умови не виходять за межі радянської системи. Нічого там капіталістичного нема. Навіть замовлення за кордоном роблять через Зовнішторг.

Отже, тут немає нічого такого об'єктивного, чого не можна було б перебороти. Треба лише навчитися переборювати всякі ці «привхідні» труднощі, треба скасовувати і рішучіше провадити ту плановість, ту дисципліну в роботі, яка залежить не лише від робітника, але яка залежить од усього нашого радянського апарату, який обслуговує те чи інше будівництво. *Треба встановити певну відповідальність за те, що написано.* Може, доведеться трошки менше писати дечого, але раз ми запишемо в п'ятирічний план, що це треба зробити, то вже тоді, не захоплюючись писаниною надалі, те, що написано, здійснювати, переборюючи і скасовуючи всі перешкоди, які у нас є.

Ще одна проблема в будівництві — це якість наших будівельних матеріалів. Тут, звичайно, позначається вплив нашого загального культурного рівня. Але культура культурою, а коли цеглу роблять неповноцінною, то тут вже не лише культура винна. Ні при чому культура, коли цеглу мішають так: в одну яму засипають піску 25 процентів, а в другу — 50, або коли в розчин, в який замішують цемент, треба влити троє відер води, а вливають одне відро, бо решту двоє нема кому піднести, або, навпаки, вливають п'ятеро відер, бо принесли п'ятеро відер. Виходить, що у нас дуже поганий технічний догляд і немає достатньої відповідальності за технічне виконання роботи. От ця сама неповномірна цегла, цей самий цемент, який так розчиняють, вапно та ціла низка інших будівельних матеріалів у нас ще бувають такої якості, що, коли не доглядіти, то це дуже кепсько відбиватиметься на наслідках будівництва.

Та це стосується не лише будівельного матеріалу. Вже всім відомо, з яких причин трапилася катастрофа на шахті «Марія». Коли так неохайно будуватимуть у нас і електричні станції, і металургійні велетні, і велетні-ко-

нальні, які мусять давати кожна приблизно понад 100 млн. пуд., то ми наробимо багато шкоди. Дуже дорого тоді обійдеться нам це будівництво і дуже важко нам доведеться здійснювати наші плани. План, який накреслено, ми здійснимо, але він вимагає надзвичайного підвищення рівня нашої техніки, нашого розуміння цих завдань і нашої дисципліни в роботі.

Ці плани, про які я вже говорив, накреслені за кількісними показниками. Але тепер от щодо якості. Коли ми затверджували плани, то у нас було там запроєктовано майже 9 чи 10 цементних заводів. А от інститут силікатів уже перевірів засоби, якими можна виробляти цемент із доменної жужелиці без домішування цементу. У нас є в Краматорці подібний завод, але там домішують звичайний цемент. А тепер можна виробляти його без домішування, і це вийде набагато дешевше, аніж будувати цементний завод. Це вже такий елемент реконструкції, який не увійшов у п'ятирічний план. Взагалі, у нас дуже мало або майже ніяк не враховані можливості, що виникають при опануванні світової техніки або винаходів.

Ми вираховували, що за п'ятирічним планом на побудову двох металургійних заводів-велетнів потрібно приблизно 370—380 млн. карбованців. Це за тими проектами, що їх уже складено. А коли придивитися до цих проєктів і ввести до них деякі реконструктивні моменти, то вийде, що можна домогтися здешевлення їх будівництва.

От, наприклад, доменна піч. Я поставив якось питання перед фахівцями, перед нашою провідною технічною верхівкою Південсталі, чому у нас домну не можна будувати так, щоб за добу вона давала 1 тис. т чавуну? Ну, тоді їй почалися балачки. Один фахівець, інженер Гулига, в журналі «Уголь и железо» надрукував розрахунки і сказав, що можна зробити. І виходить, що домна на 1 тис. т коштує приблизно 8 млн. крб., а домна, яка дає виплавки вдвоє менше, коштує 6,5 млн. карбованців. Різниця досить велика, щоб цим питанням зацікавитися. І от, починаючи будівництво цих велетнів, можна будувати так, щоб ефективність його підвищити. Виявилася й ще одна надзвичайно цікава річ: на домну, яка виплавляє 1 тис. т чавуну, іде заліза на будівництво 4200 т, а на домну, що дає виплавки вдвоє менше, заліза йде

3200 т, тобто на меншу домну йде заліза тільки на 24 проценти менше, ніж на велику, а виплавки вона дасть удвоє менше.

Реконструктивні елементи в нашому п'ятирічному плані цілком не враховані, й не враховані вони в основному через те, що ми не дійшли, не підросли, не охопили тих досягнень світової техніки, які можуть нам забезпечити багато дешевше здійснення цього плану, ніж ми запроєктували, складаючи його. *Ми можемо одержати продукції стільки ж кількістю і дешевше, і таке застосування реконструктивних елементів дасть полегшення у виконанні плану. Це основне у великій, дійсно великій роботі, яку заверстано на ці п'ять років. Реконструкція виробництва, реконструкція машинного приладдя — це тепер першочергове завдання.*

От у журналі «Новая техника» (додаток до «Торгово-промислової газети») є малюнок: будують п'ятиповерховий будинок без риштування. А хто з нас не бачив, скільки лісу витрачається на риштування та як на будівництві псується ліс? А потім кажуть, що лісу не вистачає. Звичайно, його не буде вистачати, коли ми риштуємо в три рази, а потім це риштування знімаємо й паliamo, не використовуючи його більше ні на що.

Другий момент — мотори. Тут у нас таке становище, що нам треба розгорнути виробництво моторів, а сировини немає. Ми не можемо збільшити їх випуск, бо немає металу. А в той же час за п'ятирічним планом передбачається 20 млн. пуд. заліза витрачати на дах. Значить, у п'ятирічному плані можна і це зробити, бо всі галасують: нема чим крити! Добре, коли нема чим крити, то дамо заліза на дах. Отже, і виходить, що на дах метал знайшли, а на машини для реконструкції господарства не знайшли.

Тут, може, доцільно зробити деяку поправку. Може, треба машини так робити, щоб вони не були важкі. Не обов'язково, щоб машини були найважчі та найбільші. Є повідомлення з нашого Харківського державного електромеханічного заводу (ДЕЗ) про випуск легшого електромотора. Там це називається так: випускається машина типу «Т» замість типу «Д». Потужність мотора 40 кінських сил. Новий мотор має теж 40 кінських сил і на

40 процентів легший, ніж той, якого виробляли до цього часу. Тут уже менше витрачається робочої сили, легше робити, і виходить так, що і потужність теж 40 кіпських сил, та ще й на 40 процентів менше витрачається на нього деякого матеріалу.

Про що це говорить? Про те, що здійснення нашого плану реконструкції промисловості і реконструкції сільського господарства вимагає від нас великого натиску на техніку самого виробництва. У цій справі надзвичайно велику роль відіграватимуть технічні сили, відіграватимуть ті організаційні форми, які мусять забезпечити найбільшу ініціативу, найбільшу продуктивність праці не лише робітника, який працює за верстатом, а й робітника, який працює в конструкторському бюро, в проектному бюро, в усіх плануючих і регулятивних установах. А зараз треба сказати, що тут ми маємо великий прорив.

Проблема кадрів і піднесення технічного рівня робітничих мас

Кадри нашої промисловості дуже слабкі. П'ятирічний план ставить проблему створення потрібних нам кадрів лише на ґрунті вирахувань п'ятирічного плану. Ми, напевні, дійшли того, що склали підрахунки про кількість потрібних нам фахівців у промисловості, сільському господарстві та інших галузях. Ці підрахунки не остаточні, але вже видно, що на здійснення цієї програми нам не вистачить 10 тис. інженерів, техніків, економістів і т. ін. Ми знаємо, що інженера треба готувати п'ять років. Коли ми навіть цього року збільшимо прийом до вузів удвоє, то за п'ять років ці кадри тільки закінчать вузи, а чи будуть з них добрі інженери — це ще питання.

Звичайно, ми й цього заходу не повинні уникати. Але треба більше натискати на те, щоб технічні знання тих, хто працює, піднести на вищий рівень, підвищити їхню кваліфікацію так, щоб домогтися, аби інженер чи технік за допомогою майстра, за допомогою робітництва, використовуючи сам доцільно кваліфіковане робітництво, міг забезпечити більшу продуктивність, більшу кількість

виробів, краще виконання програми, ширше розгортання ініціативи.

Нам доведеться ширше розгорнути серед робітництва масову технічну освіту. Це вечірні курси, технікуми, технічні гуртки тощо. Поруч з цим доведеться форсувати підготовку нових пролетарських кадрів інженерів і техніків, які потрібні й з якими нам доведеться здійснювати цей план і використовувати ті капіталовкладення, які ми тепер провадимо і які протягом п'яти років будемо провадити, щоб у майбутньому забезпечити найбільшу активність, щоб у майбутньому уміло, культурно і технічно свідомо ставитися до використання всіх агрегатів, до використання кожного підприємства. Ця проблема стоїть і в промисловості, і в сільському господарстві.

Ми не можемо створити такий єдиний технічно-проектувальний орган, який охопив би всі ці проблеми в п'ятирічному плані. Одного такого органу на це не вистачить. Ми маємо Діпромез — Інститут проектування металургійних заводів і заводів металообробної промисловості. Цей Інститут працює в Ленінграді, але філії його є й у нас у Харкові, і в Москві. Створюється Інститут будівництва хімічних підприємств, проектування шахт, проектування заводів будівельної промисловості. Тут потрібна спеціалізація на кожному галузь промисловості для проектування будівництва підприємств, а для планування треба, щоб наша ВРНГ на Україні і ВРНГ Союзу більше наполягали і більше пристосувалися до керівництва цією великою будівельною програмою, ніж вони були пристосовані досі.

В якому напрямі треба розвивати цю роботу? ВРНГ повинна повніше спиратися на систему науково-дослідних інститутів, установ і організацій, залучати до себе більше технічних сил Західної Європи й Америки, повинна цілими тисячами відряджати людей за кордон для вивчення спеціальних галузей.

До того ж я вважаю, що треба змінити і самий характер цих відряджень. Досі ми взагалі мало людей відряджали за кордон, але я вважаю, що від такого відрядження, яке у нас існувало досі, було дуже мало для нас користі. Якщо ми будемо їздити за кордон на два-три місяці і, як туристи, будемо лише дивитися на гарні

речі, не вдаючись в поглиблене вивчення їх, то від цього ніякої користі не буде. Треба технічну молодь з виробництва, яка має певний виробничий стаж, відряджати за кордон на рік-півтора, а то й на два роки для досконалого вивчення окремих спеціальностей, щоб кожний вивчив на роботі свою спеціальність, а не взагалі обслідував, наводив статистику і писав книжки про загальні враження. Треба, щоб він писав книжку про те, як вирішити те чи інше технічне завдання в даній галузі виробництва. Цими своїми здобутками за кордоном він допоможе піднести технічний рівень молоді, що навчається.

Це велика проблема. *ВРНГ і наші господарські органи тільки шляхом опанування закордонної техніки і спираючись на наші науково-дослідні інститути зможуть подолати нашу технічну малограмотність і невідготовленість, яка в здійсненні нашого п'ятирічного плану буде різати нас на кожному кроці.*

Звичайно, що, крім цих проєктів, до всіх коштів, до всіх засобів устаткування і до всього іншого потрібна ще й технічна грамотність робітничих мас. Це таке питання, вирішення якого потребує від нас витратити сотні мільйонів карбованців. Тут не досить роботи товариства «Техніка — масам». Тут і промисловість повинна широко розгорнути роботу поруч з цим товариством, допомагаючи йому і сприяючи його роботі. З другого боку, сама робітнича маса мусить зубами вчепитися в розв'язання цієї проблеми.

На жаль, у цій справі у нас ще далеко не все гаразд. При всій нашій технічній неграмотності у нас технічна книжка не має потрібного поширення. Видадуть книжку кількістю 8 тис. примірників, і лежить вона на полицях. Правда, ціна на книжку у нас буває дуже висока, через що не всякий робітник має змогу її придбати. Але в нас є й не тільки дорогі книжки, є в нас і невеликі книжки, які цілком доступні і ціною, і змістом. Є в нас невеличкі книжки по 10—15 коп., які, може, і не дають користі тим, хто вже досить грамотний, але які можуть давати користь тим, хто взагалі нічого не знає. А в нас таких людей багато. У нас рівень технічних знань не в усіх однаковий, отже, і така книжка може бути придатною. Та, на жаль, ніхто не вважає для себе обов'язком про-

сунути таку книжку в масу, от вона й лежить без користі.

Я запропонував би, щоб у кожній окрузі влаштували на робітничих зборах кожного підприємства дискусії про те, чому технічна книжка не має потрібного поширення, які саме технічні книжки вимагає робітник і хто може і мусить задовольняти попит на таку книжку.

За цю справу конче треба серйозно взятися, бо якщо ми за неї не візьмемося, то ніяким розгортанням наших освітніх закладів не піднесемо технічного рівня робітничої маси на потрібну височінь.

Нам потрібна не лише популярна, але потрібна й суто технічна книжка. Нам потрібні довідники, нам потрібні й керівні підручники із вказівками про те, як поводитися з тою чи іншою машиною тощо. От кажуть, що селянин не хоче користуватися керівним підручником до сівалки або до іншої машини і тому не знає, як біля неї ходити. А от зі мною був такий випадок. Я запитав у правління нашого Харківського електромеханічного заводу (ДЕЗ), чи випускають вони підручника до мотора, як з ним поводитися? Як же, кажуть, це накладні витрати. А хіба це не накладні витрати, коли робітник, одержавши мотора, мусить кликати техніка або інженера, які клопочуться біля цього мотора, а потім ще влаштовують курси, на яких навчають робітників, як поводитися з цим мотором. В той же час за кордоном у кожний ящик до мотора кладеться книжка, і там не вважають, що це накладні витрати. Для нашого народного господарства це не буде накладними витратами, а навпаки, це і полегшить застосування в нашому виробництві досконаліших машин, і збереже велику кількість машин від псування. Зберігаючи машини, підвищуючи рівень технічних знань робітничих кадрів, ми забезпечимо швидше зростання господарства і допоможемо збільшити робітничі кадри.

Питання праці

Питання праці в нашому п'ятирічному плані ще не досить чітко пророблено. Правда, не можна вважати, що п'ятирічний план мусить обговорювати всі питання тільки тоді, коли вони будуть вже досконало пророблені

й записані у книжку. Це було б невірно. Я мушу визнати, що потрібного ставлення відповідних організацій до попереднього пророблення перспектив у галузі праці на п'ятиріччя ми не мали, і це позначилося на якості наших розрахунків у п'ятирічному плані. Вони мають чимало дефектів, і перший з них — це недостатнє пророблення проблеми праці.

Щодо політики заробітної плати на Україні я мушу сказати, що це питання не може бути вирішено в межах республіканського плану. Тут треба підрахувати, як у нас зростатиме заробітна плата в усьому СРСР, щоб на підставі загальносоюзних настанов регулювати зростання по окремих районах. Держплан Союзу зробив деякі запроєктування в справі підтягування відсталих професій. Так, металісти відносно пересічної заробітної плати в промисловості в 1932/33 р. матимуть приріст на 48 процентів, гірники — на 50, друкарі — на 28, робітники харчових підприємств — на 27, робітники транспорту та зв'язку — на 30, робітники освіти — на 70 і т. д. Отже, як бачимо, в загальносоюзному масштабі намічається певне підтягування рівня заробітної плати для різних професій.

Звичайно, не може бути такого становища, що ми встановимо певний рівень заробітної плати на п'ять років і далі цього не посунемося. Адже кожного року у нас складаються колективні договори, обговорюються питання заробітної плати, і от тоді й доведеться розв'язувати ці питання, пристосовуючись до часу й можливостей, тобто повністю враховуючи господарські досягнення та виконання тих якісних завдань, які забезпечують зростання добробуту трудящих.

Але не лише на цьому треба загострювати питання праці. Нам потрібно забезпечити перехід на семигодинний робочий день усіх робітників, підняти продуктивність праці, підняти культурний рівень тих, хто працює у виробництві, щоб забезпечити ту продуктивність праці, яку ми завертали в п'ятирічний план. *Отже, проблему підвищення заробітної плати на виробництві не можна вирішувати незалежно від здійснення інших завдань. Всі заходи в галузі праці, що їх передбачено планом, покладають на всіх нас величезні завдання.*

Серед питань праці все ще гостро стоїть проблема безробіття. Але чи можемо ми тепер визначити точно, що ми матимемо на Україні в справі боротьби з безробіттям на кінець п'ятиріччя? В союзному масштабі, як я вже зазначив, намічається значне зниження кількості безробітних, майже ліквідація безробіття. Але чи буде таке зменшення безробіття по окремих районах Союзу, чи, може, по деяких районах воно затримається,— це ще не досить з'ясоване питання. Це залежить від справи перерозподілу й планового використання робочої сили. Якщо ми зуміємо це як слід зробити, тоді безробіття не буде так тяжіти над нами.

Проблема безробіття вирішуватиметься не тільки тим, що ми запроектували великий розвиток промисловості, в якій буде зайнято більше робітників. Вона вирішуватиметься інтенсифікацією сільського господарства, стимулюванням роботи селянина у себе в сільському господарстві, зниженням стимулу, який штовхає його до міста, тобто деяким зрівнянням співвідношення добробуту трудячого на селі і трудячого в місті.

Це величезна проблема, якої не можна вирішити тільки з одного кінця, тобто тільки розвиваючи промисловість і враховуючи промисловий пролетаріат. Це така проблема, яка вирішується загальною сукупністю наших планових засобів, що їх заверстано в п'ятирічний план по всіх галузях господарства, по всіх галузях нашого будівництва і, зокрема, в галузі піднесення культурного рівня трудящих міста й села.

Проблеми культурного будівництва

Однією з основних настанов у наших проектуваннях на це п'ятиріччя в галузі культурного будівництва є те, що задоволення культурних потреб щодо відновлення робочої сили і щодо масових культурних заходів мусить бути поставлено в одну площину з капітальним будівництвом в промисловості. Правда, у нас цю проблему ще не досить повно розроблено, але її не відсунено на задній план. У нас заверстано в план все те головне з нашої культурної роботи, що зазначено в директивах XV з'їзду. Але уточнити все це ми ще не встигли, бо лише за

кілька тижнів перед конференцією одержали заявки нашої промисловості, сільського господарства й інших галузей, та й то ще такі заявки, які викликають великий сумнів щодо своєї якості, а план ми можемо побудувати лише на основі уточнених заявок. Плану капітального будівництва наших вузів у нас ще не складено. Ще не визначено, які вузи треба будувати, якою чергою, де саме їх розгортати, що встановлювати тощо. Але вдосконалити ці питання ми зможемо лише на базі господарського врахування промислових і інших завдань для всієї нашої системи освіти. Це є завданням наступної стадії роботи над планом. *За нашої основної настанови для низки культурних потреб забезпечується першочерговість задоволення, тобто забезпечується така черговість, яка викликається потребою здійснювати завдання нашого промислового й іншого господарського будівництва.* Перше завдання, розв'язання якого ми мусимо передбачити в п'ятирічному плані, є ліквідація неписьменності. У нас в проєкті резолюції записано, що на кінець третього року п'ятирічки ми мусимо ліквідувати неписьменність на Україні серед дорослих віком до 35 років. Як це забезпечити? *Я гадаю, що кожна округа, кожна організація робітників та селян в порядку соціалістичного змагання за один-два роки змогли б покінчити з виконанням у себе цього завдання.* Якщо не всі округи, то переважна більшість їх може це зробити. Цим самим буде подано велику допомогу нашому культурному розвитку, допомогу в справі втягнення в наше будівництво нових 5—6 млн. робітників і селян, особливо жіноцтва, бо вони, як неписьменні, не можуть бути свідомими будівниками соціалізму. Поруч з цим ми мусимо здійснити план загального навчання. Ці величезні завдання, які потребують мобілізації сил і великих коштів, заверстано до нашого п'ятирічного плану.

Друге завдання: укомплектування нашої промисловості, сільського господарства, торгівлі, транспорту тощо потрібними кадрами інженерів, техніків та інших фахівців, а також кваліфікованими робітниками.

Якісні завдання та умови, потрібні для виконання плану

Основні якісні вимоги плану

Якісні показники нашого п'ятирічного плану я наведу коротенько. Нам треба в умовах України забезпечити підвищення продуктивності праці на 95 процентів, але це не є лише піднесення продуктивності праці, як кажуть, коштом інтенсифікації мускульної сили. Це є взагалі підвищення випуску продукції на кожного робітника, в чому велику роль відіграє й устаткування. Тут ми все врахували.

Знизити собівартість намічено приблизно на 30 процентів. Я мушу сказати, що ми в своєму плані не виконали вказівок союзної ВРНГ, яка пропонувала зниження собівартості довести до 35 процентів. На цьому треба загострити особливу увагу.

Далі, зниження відпускних цін запроєктовано на 23,5 процента, зниження вартості будівництва — на 35,4 процента, зниження норм витрачання палива — на 31,4 процента і т. д.

Я вже наводив відповідні показники по Союзу в цілому. Підкреслю лише одне, що нагромадження промисловості основане головним чином на зниженні собівартості. Коли ми не знизимо собівартості, то розраховані капіталовкладення значно зміняться або ми змушені будемо затримувати зниження відпускних цін.

Чи доцільно це? Який шлях для нас приємніший і правильніший? Для нас найприємніший шлях — це зниження відпускних цін, щоб не псувати стосунків із сільським господарством, щоб не утворювати перешкод та утруднень для максимального розгортання виробництва сільськогосподарської сировини для промисловості та хліба. Тому основне, що ми мусимо забезпечити у нашій промисловості, — це зниження собівартості продукції.

Для виконання цих якісних завдань на кожному кроці потрібний той революційний ентузіазм, без якого не може бути забезпечене успішне здійснення наших планів соціалістичного будівництва. Такий ентузіазм заверстано до нашого п'ятирічного плану як конче потрібну умову для

його здійснення, в достатньому розмірі по всіх галузях. Без такого ентузіазму ми не знизимо собівартості промислової продукції, без такого ентузіазму ми не здійснимо плану колективізації, без такого ентузіазму ми не доб'ємося потрібного підвищення врожайності. Без того революційного ентузіазму, який мусить підняти мільйони трудящих на виконання цього плану, звичайно, цей план повисне в повітрі. *Отже, я особливо наполегливо підкреслюю, що наш п'ятирічний план не обмежує лімітів, але пов'язує наші ресурси з можливостями їх здійснення. На цій фінансовій базі, яку заверстано у плані, при такому розподілі коштів поміж різними галузями господарства можна й треба домагатися кращих наслідків.*

От, наприклад, я вже зазначав, що розмір зниження собівартості заверстано в плані недостатній. Ми заверстали у план зниження собівартості лише на 30 процентів, а не на 35, як пропонувала ВРНГ Союзу, але я не певний, що 30 процентів — це така межа, якої не можна перейти. Ми повинні прагнути того, щоб знизити собівартість в розмірах не менше як на 35 процентів.

Що більше ми будемо навчатися працювати, то більше буде у нас ресурсів. Що більше ми знизимо собівартість, то більше у нас буде наближення до тієї тези XV з'їзду про ціни, в якій говориться: «Важливу настанову Леніна, яка є в основі всієї господарської орієнтації, а саме настанову, що пролетарська індустрія повинна давати селянинові дешевші товари, ніж їх давав капіталістичний лад, явно нехтувала опозиція».

Управившись з троцькістами в питанні про політику цін, XV з'їзд написав, що ми повинні прагнути до того, щоб давати промислову продукцію селянинові дешевше, ніж він одержував її від капіталістичної індустрії. А за рахунок чого ми можемо це зробити? За рахунок виконання завдань щодо зниження собівартості, за рахунок здійснення плану раціоналізації, за рахунок того, щоб усе господарство вести шляхами оптимального, пропорційного з'єднання всіх його елементів. І в галузі сільського господарства, і в усіх інших галузях вирішальним буде співвідношення цін.

Отже, з цих якісних показників, з цих завдань, що їх

поставлено перед нами в справі перебудови нашої промисловості, в справі її реконструкції, в галузі розвитку та реконструкції сільського господарства та й усього народного господарства в цілому *основне місце посідають не кошти, які можуть бути забезпечені, а якість роботи, кадри, організація управління й виконання цих якісних показників на кожному підприємстві, на кожній виробничій одиниці, в кожному селі, районі, окрузі.*

Це основне в нашій промисловості, це основне і в нашому сільському господарстві, це основне і в нашому транспорті. Це те основне завдання, що ставиться перед партією, перед робітничим класом і перед передовим селянством. Ми можемо і повинні здійснити ті величезні оперативні плани, які накреслено, виходячи з потреб, урахувуючи наші можливості теоретично, бо здійснення залежатиме насамперед від того, з якою силою, з якою єдністю працюватиме та стомільйонна сила робітництва й селянства, яка будує соціалізм у нашому Союзі.

Роль технічної інтелігенції в здійсненні плану

Коли здійснення нашого плану ставиться в залежність від таких умов, то тут постає питання про використання фахівців, про роль технічної інтелігенції, про роль культурного рівня в справі здійснення наших планів. Це питання треба докладно обговорити. У мене є деякі довідки про думки деяких фахівців (боюся сказати «наших», щоб, часом, не помилитись).

Щодо п'ятирічного плану, то дехто з них оцінює наш господарський стан дуже песимістично. От один говорить так: «Економіка соціалістичного будівництва обходиться країні надзвичайно дорого, дорожче, ніж застосування капіталістичних принципів господарства в Західній Європі».

Не знаю, чи він порівнював Західну Європу в цілому, чи брав окремі речі. У нас дорожче виходить продукція виробництва. Але те, що ми щороку в розвитку нашого господарства перевищуємо темпи розвитку господарства капіталістичних країн, доводить якраз протилежне тому, що говорить спеціаліст, який береться політично оцінювати економіку, очевидно, з порівняння цін на чоботи,

тобто так порівнює, як робить обмежена людина, а не спеціаліст, який мусить розбиратися в цьому глибше.

Є «спеціалісти», які говорять так: «Сьогодні загрожує повна закупорка господарських пор. Ми можемо задихнутися, не здійснивши широких індустріальних планів. Якщо не буде змінено курс економічної політики в бік розширення непу, скасування монополії зовнішньої торгівлі, надання більшої свободи для приватної ініціативи і залучення іноземного капіталу, ми дійдемо до зубожіння і до фізичного виродження».

Є ще й така оцінка щодо п'ятирічного плану: «Такі передбачення не мають реальної основи, враховуючи нашу відірваність від іноземного капіталу».

Це свідчить про те, що деякі фахівці, відриваючись від дійсного життя, нехтуючи безспірними фактами, прагнуть повороту назад, співчують відновленню капіталістичного ладу, пануванню буржуазії. Такі люди йдуть своїм шляхом і легко переходять на позиції шкідників, а дехто з таких людей ніяк не усвідомлює життя, бо живе відірвано від організацій.

Є ціла низка таких «перлів». Можна було б не звертати жодної уваги на те, як вони, по суті, чужі елементи, оцінюють наше становище та наші плани. Але це впливає до деякої міри на їхню працездатність, бо хто не вірить в доцільність своєї праці, хто не бачить наслідків своєї праці, той працювати гаразд не може. І от щодо праці є низка відомостей про те, що багато фахівців на виробництві незадоволені тим станом, в якому вони перебувають, і вважають, що так працювати далі неможливо.

Із цього можна зробити низку висновків, і ми мусимо їх зробити, бо ми не зможемо побудувати плану, не використовуючи фахівців, не забезпечуючи найбільшої продуктивності їхньої праці. Це було б «комчанством», коли б ми сказали, що складні технічні проблеми ми розв'яжемо лише своїми власними руками. Ми мусимо використовувати фахівців, мусимо використовувати тих, хто може щиро працювати, мусимо створювати для них відповідні умови. Але ми не можемо потурати таким, що говорять: «Чого ви хочете? Хіба ми своєю роботою не забезпечуємо раціоналізації? Ми найсвідоміші, так що ж ви нам покажете?».

Про що свідчить таке ставлення? Воно свідчить про те, що люди не розуміють, що тим шляхом, при якому всі підприємства трималися на одному-двох розумних фахівцях, ми не зможемо ні наздогнати, ані тим більше перегнати економіку капіталістичних країн.

У капіталістичних країнах існує інша система ставлення адміністрації та технічної дирекції до роботи раціоналізаторів. Раціоналізаторів вважають за корисну допоміжну силу, яка допомагає проводити капіталістичну раціоналізацію, поліпшувати виробництво.

Нам у соціалістичній раціоналізації багато допомагає саме робітництво. Але ми мусимо мати спеціальні осередки раціоналізаторських фахівців. Тому, борючись з усіма забобонами старого ладу на підприємстві, «казеним» ставленням спеціаліста до виробництва, ми мусимо все ж таки провести велику роботу по лінії профспілок і по лінії партії, щоб повернути всіх фахівців на шлях творчої роботи, ліквідувати навіть окремі факти занепадницьких настроїв у старих спеціалістів, ліквідувати у них безнадійність, ліквідувати ту оцінку, яку вони дають, говорячи, що їм залишилося працювати рік або два, бо тоді, мовляв, червоні фахівці займуть їхні посади, а їм не буде чого робити. Роботи п'ятирічним планом передбачається на всіх. Добробут зростатиме лише на ґрунті розгортання ініціативи і самодіяльності всіх ланок нашого виробничого апарату. Отже, тут для всіх фахівців, що хочуть щиро працювати на користь соціалістичного будівництва, буде досить роботи, буде досить навантаження, що ми його мусимо так розподілити, щоб краще використати сили.

Ми ліквідуємо й рішуче ліквідуємо ті шкідницькі настрої, які виявилися в шахтинській справі і які позначилися до певної міри на побудові нашого плану, на проектуванні деяких підприємств. Але наслідками цих шкідницьких настроїв, шкідницьких тенденцій серед фахівців є ще іноді саботажне чи байдуже ставлення до своїх обов'язків. Такий фахівець каже: «Примушують служити — служу, роблю так, щоб тільки в БУП не попасти». Нам цього не досить. *Передові шари фахівців рішуче й щиро стали на шлях допомоги пролетаріатові й селянству в їхній боротьбі за соціалістичний розвиток свого господарства. Але дехто з фахівців ще не став на цей шлях. Отже, тре-*

ба забезпечити їй для цих фахівців відповідні умови, вплинути на них з боку наших професійних та господарських організацій, щоб забезпечити нам можливість використання їх сил.

Поруч з цим нам треба неухильно, настирливо натискати на підготовку нових фахівців. Звичайно, це питання не може бути спірним. Але питання про те, як ми можемо і як мусимо опановувати досвід закордонної техніки, це питання є не абияке. В нашому п'ятирічному плані, коли ми пустимо мільярди карбованців у капітальне будівництво, в реконструкцію, коли ми будемо їх витрачати, треба забезпечити вищий технічний рівень всього нашого апарату. *І тому нашу пролетарську технічну молодь ми мусимо озброїти досягненнями світової техніки повніше, ніж це було поставлено у відбудовний період.*

Шляхи дальшого пророблення й обговорення плану

Про ті завдання, які стоять на нашому шляху, про ті умови, які забезпечують виконання п'ятирічного плану, можна було б говорити дуже багато. Та й доведеться партії говорити про них дуже і дуже багато, щоб перенести ці питання в маси.

Не можна вважати вичерпаною справу складання п'ятирічного плану без його вдосконалення лише тому, що ми затвердимо його на Всеукраїнській та Всесоюзній конференціях і на з'їздах Рад. Ми можемо й мусимо затвердити на них лише основні шляхи, основні темпи. Ми мусимо тут затвердити основні об'єкти, основний напрям роботи. Ми мусимо затвердити і співвідношення, які дають відповідь на директиви XV з'їзду щодо реконструкції нашого господарства, щодо реконструкції соціальних взаємин тощо. Але потім ми мусимо вдосконалювати цей план, щоб не було розриву між господарським і культурним будівництвом, щоб не було розриву в культурному рівні з тими вимогами, що їх ставить наше господарство, щоб не було розриву в справі піднесення добробуту трудящих міста й села з тими вимогами, що їх ставить перед нами соціалістичне будівництво тощо.

Я гадаю, що на даній стадії роботи не варто сперечатися про те, де і що саме будувати, хто краще забезпечить темпи розвитку, хто скоріше дасть ефект від будівництва, хто краще забезпечить цю ефективність тощо.

Для того, щоб найкраще забезпечити виконання плану, треба, щоб цей план і всі матеріали до нього пройшли до самого низу з тим, щоб їх всюди обговорили і виявили, на кого яка робота припаде у здійсненні цього плану. Чіткість у роботі, єдиний міцний рух уперед ми матимемо лише тоді, коли кожен знайде своє місце в цій роботі. А якщо на одну підйому натискуватимуть десятеро замість одного, то з цього вийде стільки плутанини, що ми не будемо мати потрібних нам наслідків від нашої праці. Отже, організація пророблення плану, обговорення цього плану в цілому і окремо кожного проекту в кожній галузі зацікавленими масами відіграє і відіграватиме величезну роль.

Висновки

Єдність ленінської партії — запорука успішного виконання плану

П'ятирічний план ставить перед партією, Радянською владою і перед країною в цілому величезні завдання подолати сучасні господарські утруднення, забезпечити виконання програми реконструкції народного господарства і здійснити накреслену програму соціалістичного будівництва в радянській країні. Цей план ми повинні виконувати, проводячи ленінську більшовицьку політику союзу робітничого класу з основними масами селянства, посилюючи провідну роль пролетаріату в ньому, ведучи боротьбу проти куркуля, проти рештків міської буржуазії і проти рештків капіталістичного господарювання, проти намагань світової буржуазії загальмувати соціалістичний розвиток нашої країни.

Програма великих робіт, які висуває п'ятирічний план, може бути виконана тільки при умові абсолютної ленінської єдності партії. З цього випливає потреба повести рішучу боротьбу за ідейне виховання партії, за зміцнення її лав, за посилення її провідної ролі на всіх ділянках соціалістичного будівництва; і це вимагає рішучої відсічі

тим, хто намагається стягти партію з певного ленінського шляху в бік ухилів, в бік хитань, в бік перекручувань ленінської політики.

Нам треба забезпечити темпи соціалістичного будівництва своєю єдністю і напруженою працею. Не може бути успіху, коли не буде забезпечено єдиного ставлення, єдиного розуміння, єдиного засвоєння грандіозності цих завдань і змісту самих завдань, коли не будуть усвідомлені обов'язки кожної ланки нашої великої ленінської партії і тих привідних пасів, які доводять лінію партії до виробництва — до робітничих мас і селянства.

Я вважаю, що конференція, обміркувавши проект п'ятирічного плану, підкреслить, як підкреслив і XV з'їзд, і нагадає *ще раз кожному членові партії, що кожен член партії, де б він не був, які б посади не посідав — від верстата і до вищих провідних чи планових установ,— повинен показувати зразок трудового героїзму, трудової дисципліни, напружено, чітко і відповідально поставленої роботи.*

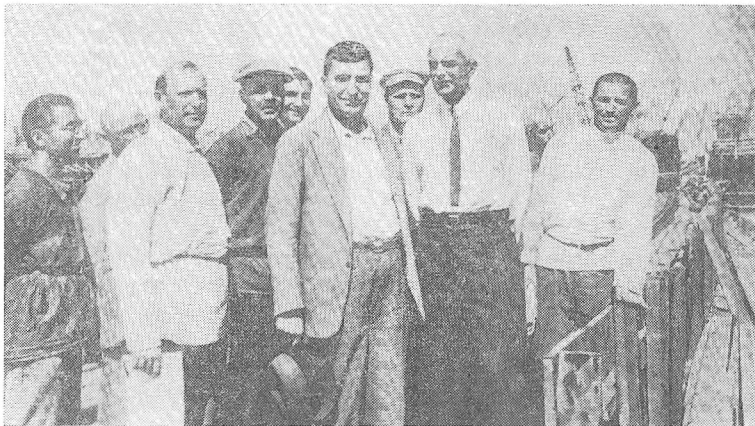
Кожний член партії на виробництві, кожний комунар на селі мусить бути за зразок. Зокрема, коли говориться про темпи колективізації, то ці темпи будуть забезпечені лише тоді, коли всі сільські комунари підуть до колективів і стануть дійсно тим цементам, який скунчить і зв'яже воедино всі сили передового селянства.

Так само і на інших ділянках роботи накреслені темпи будуть забезпечені, коли комунари на виробництві будуть дійсно зразковими робітниками, коли Комуністична партія в своїй роботі, зокрема в боротьбі проти бюрократизму, знищить ті перешкоди, які гальмували, гальмують і можуть ще гальмувати наше соціалістичне будівництво.

Нашу програму соціалістичного будівництва на найближчі п'ять років ми розробили як загальний план. Обговорення на конференції і в кожній організації забезпечить усунення хиб у цих розрахунках, але здійснення цього плану, хоч і як би ми його досконало розробили, хоч і як би ми його гарно розробили, залежатиме від тієї повсякденної роботи, яку треба забезпечити на всіх ланках соціалістичного будівництва.

Ми не можемо будувати план так, щоб спершу набити кипені капіталами, відкласти скрізь резерви, а тоді брати

**В. Я. Чубар оглядає будівництво
Дніпрогесу. 1930 р.**

й будувати, що потрібно. Не вийде цього. Ми будуємо в умовах капіталістичного оточення, в умовах загостреної класової боротьби в нашій країні, ми будуємо на тих ресурсах, на тих засобах, які утворюються в повсякденній нашій роботі. Це головне. Ніякого плану ми не здійснимо, коли в повсякденній роботі крок за кроком не будемо перевіряти, наскільки кожний член партії, кожна робітнича чи сільська організація здійснює програму, накреслену п'ятирічним планом.

Треба мати на увазі, що здійснення п'ятирічного плану, який є програмою розгорнутого соціалістичного наступу, пов'язане з переборенням величезних труднощів внутрішнього й зовнішнього порядку. Ці труднощі виникають із напруженості самого плану, яка обумовлена техніко-економічною відсталістю нашої країни, із складності завдання реконструкції багатомільйонних розпорошених селянських господарств на базі колективної праці й, нарешті, з обстановки капіталістичного оточення нашої країни. До того ж ці труднощі ускладнюються загостренням кла-

сової боротьби й опором капіталістичних елементів, що їх неминуче витискує дедалі більш розгорнутий наступ соціалістичного пролетаріату.

Під твердим керівництвом Комуністичної партії п'ятирічний план буде здійснено, і ми забезпечимо підвалини генерального плану на майбутні 15 років. Якщо тепер ми ставимо перед п'ятирічним планом завдання просунутися вперед, забезпечити певні темпи індустріалізації та соціалістичної перебудови сільського господарства, то генеральний план мусить поставити перед собою завдання знищити всі труднощі на шляху соціалістичної перебудови, усунути всі перешкоди і забезпечити міцні підвалини для перемоги соціалізму в нашій країні — коли не остаточної перемоги, то рішучої перемоги над усім тим, що загрожує нашому соціалістичному будівництву.

З цих міркувань і з цієї настанови ми виходили, коли будували п'ятирічний план, і тепер ми вважаємо, що цей план є та програма, на якій можуть і повинні бути скупчені сили партії і пролетаріату в цілому, бідняцько-середняцьких мас села та людей науки.

Здійснення цього плану забезпечить зростаючий вплив партії й зміцнення диктатури пролетаріату, збільшить вплив диктатури пролетаріату в нашій країні, вплив нашої пролетарської держави на все світове господарство і на класову боротьбу світового пролетаріату з капіталізмом.

Стійкість партійної організації, єдність лінії, єдність розуміння величезних завдань, що ставить п'ятирічний план — все це повинно забезпечити твердість керівництва пролетарськими масами і передачу через пролетаріат багатомільйонній масі трудящих тієї волі, тих прагнень і тих вимог, що їх партія ставить перед собою у здійсненні дальшого соціалістичного розвитку, зміцненні диктатури пролетаріату і закріпленні позицій нашого Радянського Союзу в боротьбі з капіталістичним оточенням.

Надруковано в брошурі:
В. Чубєр. Програма соціалістичного
наступу. Видавництво
«Пролетарій», 1929

Друкується за текстом брошури

Промова на XVI конференції ВКП(б)
у дебатах по доповідях про
п'ятирічний план розвитку народного
господарства СРСР⁵²

24 квітня 1929 р.

Складається таке враження, що виступаючі тут представники різних областей і районів у конкретних претепзіях заперечують п'ятирічний план... (Г о л о с : «Ого!»)

Тому що він, мовляв, дуже мало дає кожній області і кожній галузі господарства. Почав це т. Серебровський, який говорив про золотопромисловість. Дійсно, дуже важко виступати при обговоренні п'ятирічного плану розвитку народного господарства Союзу і не говорити про ті можливості, які є у кожному районі, в кожній республіці, в кожній області; про ті можливості, які, на думку кожного працівника, слід було б максимально включити до п'ятирічного плану. Але й з цього погляду проект п'ятирічного плану, про який тут доповідалось, мені здається, такий вимозі в основному відповідає. П'ятирічний план передбачає використання не лише того, що тут, з трибуни, прощупують на 500 метрів під землею, — він ставить питання набагато глибше. Нам доводиться у значній мірі рахуватися з тим, що відбувається на поверхні землі і наскільки ми у цьому відношенні підготовлені; наскільки наші технічні можливості підтягнуті для того, щоб використати все те, що у нас є, крім природних багатств.

П'ятирічний план, як тут доповіли, є планом великого соціалістичного наступу. Щоб виконати ті завдання, які намічено планом, ми, кожний на своєму місці, повинні докласти максимум зусиль, не обмежуючись ніяким лімітом, але при одній умові: менше, очевидно, треба вимагати від центра, а більше забезпечити виконання якісних вимог центра до місць і до тих оперативних ор-

ганів, які здійснюють ту чи іншу частину п'ятирічного плану.

(Варейкіс: «Це й до України стосується»).

(Голос: «І до ЦЧО»).

Чубар: В тому числі це стосується і України.

(Косіор: «І насамперед»).

З такої точки зору, мені здається, на даній конференції і на наступному з'їзді Рад і треба підійти до обговорення проекту плану. Чи достатньо ми забезпечимо здійснення намічених планових завдань? У цій частині у нас є цілий ряд слабких місць. Без усякого сумніву, Держплан і планові органи на місцях провели величезну роботу, вони намітили ті заходи, які можуть забезпечити нам значне просування на шляхах соціалістичної перебудови нашої країни, на шляхах розвитку індустріалізації і соціалістичної перебудови села. Ці основні завдання наші планові органи виклали в конкретних цифрових розрахунках, в конкретних програмах, де і що треба зробити. І ось на цих програмах мені доведеться коротко спинитися.

Мені здається, що для виконання цих програм в першу чергу треба забезпечити керівництво нашої партії, тому що поставлені нами грандіозні завдання ми зможемо виконати, лише піднявши сотні мільйонів людей для розв'язання цих завдань. А це ми зможемо зробити, якщо півторамільйонна партія, кожен член партії і всі партійні організації з вичерпною повнотою усвідомлять собі: хто, яку роботу і як повинен виконувати, щоб найкращим виконанням завдань, що випали на долю кожного, максимально забезпечити здійснення самого плану.

Перша і основна умова — це чітке, ясне, тверде керівництво партії всіма процесами нашого соціалістичного будівництва. Це ставить перед партією завдання збереження, оберігання ленінської політики, ленінської єдності, боротьби з всілякими хитаннями і ваганнями всередині партії і в першу чергу — подолання ухилу і примиреньського до нього ставлення. І друге — партія повинна залучити до своїх рядів нові тисячі крапчиків пролетарів, які виростають з робітничої молоді, хороних пролетарів, які пройшли школу фабрик і заводів. Це також означає, що партія, використовуючи всі свої приводні

паси, повинна підняти на вищий рівень активність і творчу роботу мільйонів робітників у промисловості і десятки мільйонів сільської бідноти і середняцьких мас. П'ятирічний план ставить перед партією такі вимоги, і партія повинна їх виконувати. І поза всякими сумнівами, що вона це робить вже на XVI конференції ВКП(б). Обговорення п'ятирічного плану нашого господарського соціалістичного розвитку є перший крок до того, щоб класова лінія партії, господарська політика партії і конкретні програми робіт були доведені до мільйонних мас робітників і селян; щоб вони запалили ентузіазмом всіх, хто ще не втягнений як слід, на 100 процентів, у творчу роботу по будівництву соціалізму.

П'ятирічний план соціалістичного будівництва пред'являє вимоги не лише до партії, він пред'являє вимогу не лише в справі організації,— він ставить колосальні завдання в справі піднесення рівня технічної підготовки робітників у промисловості і трудящого селянства, яке працює у сільському господарстві. Ця вимога, на мій погляд, є надзвичайно істотною, однією з основних. За розв'язання цього завдання треба братися зараз же, негайно. Треба взяти інший темп просування технічних знань у маси, треба іншим темпом готувати пролетарські технічні і адміністративні кадри, треба іншим темпом рухатись по шляху колективізації, усупільнення і укрупнення сільськогосподарського виробництва, ніж це ми робили досі.

П'ятирічний план ми склали значною мірою на основі наявного у нас досвіду попередніх років. Ми завершили у план великі кількісні вимоги на зниження вартості будівництва, на зниження собівартості продукції промисловості, підвищення продуктивності праці і т. д. і т. п. Всі цифри ви знаєте. Як ми можемо забезпечити найкраще розв'язання цих завдань? Насамперед, мені здається, можна і треба створити більш організований підхід до розв'язання конкретних завдань. Для цього треба в першу чергу підвищити технічну грамотність осіб, які розробляють і здійснюють наші господарські проекти і плани. З точки зору техніко-економічного проектування промислового будівництва, заходів по сільському господарству, мені здається, має характер приблизний, то-

му що техніко-економічних проектів по всьому п'ятирічному плану у нас ще немає. Я вам наведу дві ілюстрації, які показують, що можуть змінити техніко-економічні розрахунки у цій справі. Ось Південсталь. Великий металургійний трест. Він запроєктував реконструкцію існуючих заводів, по його проектуванню вийшло, що для виконання завдання п'ятирічного плану йому потрібно буде збудувати 22 доменні печі на існуючих заводах. Робітничо-селянська інспекція, яка працювала над цим же питанням, вирахувала з допомогою консультантів з іноземних спеціалістів, що намічену Південсталлю продуктивність, тобто ту саму кількість чавуну, можна одержати з 8, можливо з 10 доменних печей. Як бачите, «дистанція величезного розміру». Наведу ще одну ілюстрацію. Ми запроєктували Магнітогорський і Криворізький металургійні заводи. У складених проектах доменні печі запроєктовані з продуктивністю на добу 500—600 т чавуну, в той час як, приблизно, такого ж об'єму печі за кордоном можуть давати близько 1 тис. тонн. Це покаже, що при тих самих, приблизно, капіталовкладеннях ефект може вийти зовсім інший. І ще ілюстрація: ми у всесоюзному плані запроєктували будівництво цементних заводів, а силікатний інститут лабораторним шляхом довів, що цемент можна одержати з доменного шлаку набагато дешевше, ніж з мергелів.

(С у х о м л и н: «Портланд-цемент»).

Це роблять і у нас. Існує такий завод, де виробляється цемент з шлаків, але з домішкою від 30 до 50 процентів портланд-цементу. Спосіб виготовлення без домішки портланд-цементу запатентований за кордоном. Теоретично цілком доведено, що таке виробництво здійснимо, і якщо ми здійснимо це практично, то цим самим шлаки, які ідуть у відходи, пустимо на цемент. Таких прикладів можна навести десятки і сотні. Застосування досягнень світової техніки у нашому будівництві може значно підвищити темп розвитку нашої промисловості, нашого виробництва, тому що за ті самі кошти ми можемо одержати більші результати. На цю сторону справи треба налягти як слід. З другого боку, якщо ми не будемо з достатнім темпом переносити в наше будівництво досягнення світової техніки, то нам може дуже дорого обій-

тися той план, який намічено до здійснення. Елементи раціоналізації і реконструкції нашої промисловості, технічні вдосконалення у нашому будівництві і виробництві повинні допомогти нам за ті ж гроші, які заверстані у п'ятирічному плані, забезпечити ще більший темп розвитку промисловості, ніж той, який запропонований на затвердження конференції, а тим самим підвищити і темпи соціалістичного наступу.

Щодо розвитку сільського господарства теж можна було б навести ряд подібних прикладів, але це зайняло б багато часу.

Дозвольте мені перейти до деяких українських проблем, які не можна обійти при обговоренні п'ятирічного плану. Треба цілком ясно сказати, що п'ятирічний план капіталовкладень на території України виходить з районного розподілу завдань, розв'язання яких під кінець п'ятиріччя повинно забезпечити максимальну програму розвитку народного господарства СРСР в цілому. (Г о л о с: «Правильно!»).

Доводить, як тут виступали представники інших районів, що це правильно чи неправильно зроблено, і говорити, що там треба багато, а тут мало... (сміх), на мій погляд, недоцільно і на це не варто витрачати час. Ми не брали на себе непідсильних завдань. Але п'ятирічний план покладає на українське господарство, на українську промисловість надзвичайно важкі завдання, і це не тому, що плануючим органам хочеться обов'язково у Донбасі розвинути ту чи іншу галузь промисловості. Наприклад, дається завдання збільшити у два рази видобуток донецького вугілля (Г о л о с: «А в ЦЧО не розширюють видобуток!»), виходячи з виробничих можливостей району і врахування потреб на донецьке паливо. Із цього основного завдання вишлює ціла система відповідних виробничих елементів. Я повинен тут підкреслити, що треба докласти максимум зусиль, щоб Донбас до кінця п'ятиріччя давав у два рази більше вугілля, ніж він дає зараз.

Найслабшим місцем у Донбасі на найближчі роки є електропостачання (Г о л о с: «Правильно!»). Якщо Риков говорив, що тепер треба парові станції будувати за два роки,— будь ласка! Давайте так і запишемо, що, мов-

ляв, розгорнемо Штерівську станцію до 125 тис. квт. у два роки, збудуємо Зуєвську станцію потужністю в 88 тис. квт. у два роки. Треба покласти край тому електробудівництву, яке у нас велось до цього часу. Штерівська станція будеється вже сім років і добудувалась... до 20 тис. кіловат. Будівництво Зуєвської станції обговорюємо три роки і ніяк не розпочнемо будувати. Очікувати доти, поки енергія Дніпробуду прийде в Донбас, — це означає зіврати завдання по збільшенню вуглеводобутку, яке п'ятирічним планом передбачається. (Г о л о с: «Правильно!»).

Ми проти того, щоб маринувати розвиток вуглеводобутку у Донбасі доти, поки дасть енергію Дніпробуд. Електропостачання Донбасу — це головне і основне, що повинно бути забезпечене відповідною програмою будівництва негайно, поряд з проходкою нових шахт і реконструкцією існуючих.

Друге питання — розвиток хімічної промисловості. У нас немає мінеральних добрив. Технічно ми можемо їх одержати на коксових установках, побудувавши заводи у максимальньо короткій строк, щоб припинити нераціональну витрату газів. Для успішного розвитку нашого господарства в усьому Союзі нам треба ці хімічні підприємства будувати невідкладно, використовуючи коксові гази для виробництва мінеральних добрив; останні допоможуть нам піднести сільське господарство і тим самим вирішити зернову проблему, підняти виробництво цукрових буряків і цілий ряд інших технічних культур, тобто зміцнити сировинну базу соціалістичної промисловості і продовольчу базу промислового пролетаріату. Працюючи над питанням виробництва мінеральних добрив у нас, на Україні, підійшли до того, що, можливо, доведеться ще до збудування нових хімічних заводів подумати про використання керченської руди на частині металургійних заводів, щоб одержати томасшлаки, які є випробуваним засобом удобрення і яких щорічно можна одержувати близько 0,5 млн. тонн.

Ці приклади показують, що, працюючи над п'ятирічним планом розвитку народного господарства, над його техніко-економічними елементами, ми кожного дня відкриваємо все нові й нові можливості, все нові й нові при-

вабливі і заманливі перспективи. І з цієї точки зору мені здається, що п'ятирічний план нашого будівництва, програма будівельних робіт повинні будуть зазнати значних змін в бік максимального впровадження і першочергового розвитку того виробництва, яке для народного господарства країни дає найбільший ефект уже в перші роки. Правда, це дещо відсуне проблеми, без яких можна поки що обійтись, але в такому перегрупованні нічого страшного немає. Це перегруповання повинно базуватися на поглибленому проробленні всіх розрахунків і науковій перевірці ефективності того чи іншого проекту.

Мені здається, що в п'ятирічному плані слід було б зробити таке пересування в справі будівництва наших швейних фабрик, взуттєвих фабрик і т. п., адже ми чоботи пошиємо, а ось лагодити їх нічим — шкіри немає. (Г о л о с: «А чому шкіри немає?»). П'ятирічний план на питання — чому немає шкіри — відповіді не дає. Бажаю, щоб у заключному слові була дана компетентна відповідь в союзному масштабі. (Сміх). Щодо розподілу капіталовкладень між сільським господарством і промисловістю не можна провести строгої грані, тому що вклядення в цілий ряд промислових галузей: хімічну, сільськогосподарське машинобудування і т. д. насамперед відповідають вимогам піднесення сільського господарства. І, навпаки, прямі капіталовкладення в сільське господарство без реорганізації останнього, без його укрупнення під кінець п'ятирічки можуть не дати того ефекту, який ми зараз заверстуємо, і зокрема — поставити під удар намічене підвищення врожайності на 30—35 процентів. У справі боротьби за підвищення врожайності, за підвищення продукції сільського господарства ми першу установку і основний натиск повинні робити на розвиток відповідних галузей нашої промисловості. Щодо розвитку сільського господарства в СРСР я повинен підкреслити, що ми маємо дуже слабе місце в степових районах. Степова частина України, яка охоплює близько 10—12 млн. гектарів півнової площі, знаходиться в такому стані, що відбудувати її коштами лише Української республіки неможливо. (Г о л о с: «Правильно!»). А що це за район? Це район, який при недороді перевертає господарську кон'юнктуру всього СРСР. Факт цей ми маємо за-

раз — в поточному році. І, навпаки, благополучний розвиток сільського господарства у степовому районі означає величезне зміцнення наших не тільки внутрішніх ринкових відносин, а й наших зовнішніх зв'язків. Ми виходимо з цієї господарської ролі степу, коли відстоюємо позицію, що в степу треба радикально взятися за тракторизацію сільського господарства. Звичайно, багато є площ у Сибіру та в інших районах, але ми будемо погано планувати, будемо поганими господарями, якщо будемо з Сибіру возити хліб, щоб забезпечити ним українське населення (Г о л о с и: «Правильно!»), робітників Донбасу, Дніпропетровщини та інших основних промислових районів. Ми й без цього багато вантажів перевозили даремно (за матеріалами НКШС), майже на 200 млн. в рік. Якщо це вразливе місце всього сільського господарства СРСР залишатиметься в такому стані, як було до п'ятирічного плану, то це буде дуже погано. Ось чому ми наполягаємо на максимальній тракторизації степових районів України, ось чому ми вважаємо, що тракторний завод у нас треба не лише розширювати, а й будувати новий. Якщо ми степ не піднімемо, і він з року в рік коливатиме господарську кон'юнктуру так, як зараз, то виконання всього п'ятирічного плану буде під загрозою. Це, товариші, треба врахувати. Я б більше не говорив про Україну, коли б у нас не було особливих специфічних умов — правобережжя і прикордонної смуги. Прикордонна смуга — це у нас найгустіше заселений район. І тут, я гадаю, що т. Ошвінцев зробив велику помилку, коли говорив, що там, де багато полів і мало людей, там в першу чергу потрібна машина, а де багато людей, — там вони і без машини справляться. Це консервативна точка зору. (Г о л о с: «Це невірно»). Це неправильна позиція, бо там, де густина населення надзвичайно велика, де ми межуємо з Західною Європою, там повинні населення тримати на такому екопомічному рівні, щоб цей район був найменше вразливим. (Г о л о с: «Правильно!»). Ми не повинні витрачати сотні мільйонів на вивезення з цих районів надлишків населення до Сибіру, до тих тракторів, які мають бути збудовані в Сибіру, а повинні на місці дати знаряддя праці, щоб це населення давало продукцію і

сільськогосподарську і промислову. Ця установка, по-моєму, єдино правильна, єдино господарсько обгрунтована і політично незаперечна.

Тут, здається, т. Кржижанівський говорив, що тракторний завод на Україні не так потрібний, тому що, мовляв, там енергоозброєність селянина, постачання машинами селянина вище, ніж в інших районах Союзу. (Голос: «Правильно!»). Але я ставлю питання: чи вирішимо ми з даним озброєнням селянина і робітника на Україні проблему аграрного перенаселення? Ні. За нашими розрахунками — на Україні безробіття збільшиться до кінця п'ятирічки через вплив безробітних з сусідніх районів.

(Кржижанівський: «Тов. Чубар, я цього не говорив».)

(Ліубченко: «Він за те, щоб будувати тракторний завод на Україні»).

Я кажу, що для розв'язання величезних завдань соціального порядку в умовах України, де на 2 проценти території всього Союзу припадає майже 20 процентів населення СРСР, нам потрібно до машинізації, до енергоозброєності праці підходити з іншими мірками, а не замарувати цього завдання середньосоюзними показниками. Тут треба повніше врахувати районні особливості, щоб розвиток продуктивних сил йшов необхідним темпом.

Намічені планом роботи ми можемо виконати. Я ілюстрував ще додаткові можливості, крім тих, які доповідачі виявляли. Але нам треба по-іншому підійти до ряду проблем, і зокрема до проблеми режиму економії. Я звертаю вашу увагу на те, що і в п'ятирічному плані ми продовжуємо витрачання заліза кращої якості (уральського заліза) на дахи, тобто на те, щоб його перетворити на іржу, на те, щоб до цього заліза при нестачі жирів витратити льняну олію і т. д. Цього заліза будемо трагити 600 тис. тонн, що вимагає стільки чавуну, що потрібно буде збудувати цілий металургійний гігант, який коштує близько 200 млн. карбованців. Я погоджуюсь з т. Ошвінцевим, що уральський метал треба пускати цілком на ті відповідальні частини машин, на те відповідальне обладнання, яких у нас не вистачає. У цій п'ятирічці треба покласти край тому безгосподарському, неекономічному, некультурному розтрачуванню наших матеріальних цінностей, які тягнуть

над нами від давніх, давніх віків, коли ще не знали ціни тієї продукції, яка робить революцію у виробництві. У справі здійснення справжньої народногосподарської економії у нас є багато можливостей, і тут багато можуть зробити партія, комсомол, передові маси робітників і селян. Потрібно знову, щоб лозунги, проголошені партією вже кілька років тому, заволоділи масами поряд з лозунгом про піднесення загального культурного рівня.

Останнє зауваження щодо кадрів. Виконання цього плану вимагає набагато більше кадрів, ніж ми маємо зараз і які ми можемо підготувати власними силами. Тому треба йти не лише тим шляхом, про який говорив Риков, що треба ввозити з-за кордону тисячі інженерів. Я підходжу до цього питання з другого боку: треба залучити тисячі нашої робітничо-селянської молоді, яка навчалася у вузах і має практичний стаж (не лише інженерів і техніків, а й майстрів і кваліфікованих робітників). Треба їх пристосувати до навчання і перепідготовки на закордонних підприємствах. В оперативній роботі цією справою треба зайнятися невідкладно, щоб дешевше здійснити план.

П'ятирічний план і його здійснення не вичерпується, звичайно, ні зауваженнями, які можна зробити за півгодини чи за годину, ні прийняттям резолюцій. П'ятирічний план вимагає іншого темпу повсякденної роботи від всіх наших організацій і установ, вимагає більш поглибленого підходу до багатьох і багатьох завдань, а головне і основне,— вимагає тієї класової витримки пролетаріату і сільської бідноти, того класового натиску в місті і селі, який повинен подолати труднощі, що випливають із загострення класової боротьби в умовах соціалістичного наступу. Неминучі труднощі реконструктивного періоду і класовий опір куркуля і пепмана не зможуть затримати зміцнення соціалістичних позицій, розвитку продуктивних сил нашої країни. Наше соціалістичне господарство під кінець п'ятирічки створить ту реальну базу, ті матеріальні і організаційні досягнення, які дадуть нам змогу за межами п'ятирічного плану повніше використати ті природні ресурси, про які тут кожний з представників областей говорив, дасть змогу на базі більш умілого, повнішого,

раціонального використання всіх наших ресурсів ще більше просунутись в галузі соціалістичного будівництва, закінчити соціалістичну перебудову села і тим самим наблизити нас до завершальної побудови соціалізму. (О п л е с к и).

«Правда»
№ 98, 28 квітня 1929 р.

Друкується за текстом книги:
Шестнадцатая конференция
ВКП(б).
Апрель 1929 года.
Стенографический отчет. М.,
1962

Розгорнутим фронтом

На 1 березня 1930 р. колективний рух бідняцько-середняцьких мас селянства України забезпечив охоплення майже 63 процентів всіх господарств і 68 процентів ріллі. Ці досягнення висувують перед партійними, радянськими і громадськими організаціями України ряд нових завдань. Завдання ці стають тим гострішими, що в проектуваннях п'ятирічного плану і навіть в проектуваннях плану весняної сільськогосподарської компанії всі розрахунки велися на охоплення колективами 35—40 процентів господарств. По суті ряд округів і навіть цілих сільськогосподарських районів України вже на 1 березня можуть вважатися районами суцільної колективізації. Дійсно, у Степу охоплення ріллі колгоспами становить 77,8 процента, на Правобережжі — 7,4 процента, на Лівобережжі — 58,5 процента, і лише в Поліссі — 31,1 процента. В колективних господарствах усупільнено 77 процентів робочої худоби, що є у цих господарствах.

Наступ бідняцько-середняцьких мас на капіталістичні елементи села йде розгорнутим фронтом. Знищення куркуля як класу проводиться в переважній більшості районів України на базі дійсного зростання суцільної колективізації, на базі зміцнення соціалістичних позицій. Процес усупільнення мертвого реманенту, робочої худоби, фуражу для неї і насіння для весняної посівної кампанії йшов з великим наростанням протягом лютого, і завдяки цьому матеріальна база колгоспів для виконання ними чергових виробничих завдань значно зміцніла. На жаль, цього не можна сказати щодо організаційного охоплення процесом і стосовно зміцнення керівництва у справі організації господарства колгоспів.

Допомога пролетаріату колгоспному руху на Україні набула надзвичайно широкого розмаху. Замість передбачених 1400 робітничих бригад на 1 березня по селах України налічувалося 5088 бригад, у які ввійшло понад 23 тис. робітників. Для підготовки активу і кваліфікованої робочої сили, яка потрібна колгоспам, на Україні організовано 3877 курсів з загальною кількістю курсантів близько 275 тис. чоловік. На допомогу селу було кинуте з окружних центрів близько 6500 чоловік і районних працівників понад 17 тис. чоловік. На 1 березня на село було послано понад 1100 агрономів. Ці цифри показують, в яких обсягах здійснюється допомога, в даному випадку допомога керівниками нашому селу і в першу чергу колгоспному сектору.

Але можна з впевненістю сказати, що і цей розмах недостатній в умовах того бурхливого колгоспного виробництва, яке ми маємо зараз. В результаті цього бурхливого зростання не лише перевершені ті підвищені темпи колективізації, які були намічені планом весняної сільськогосподарської кампанії, а й перевищені намітки п'ятирічного плану майже вдвоє проти того, що проектувалось на кінець п'ятиріччя.

При організаційному і господарському закріпленні колгоспів, що створилися останнім часом, завдання колективізації решти господарств вже вирішуватиметься в багатогато коротші строки, ніж це намічалось п'ятирічкою. *Кількісне зростання колгоспів все ж не може нас заспокоювати, не може послаблювати нашої уваги до якісного поліпшення процесу і дійсно серйозної організації великого сільськогосподарського виробництва і озброєння його не лише технічними засобами, а й здібними керівниками.* Завдання зміцнення у колгоспах наймитсько-бідняцьких сил все ще не розв'язане достатньо задовільно. Незважаючи на загальне перевищення темпів колективізації, залучення до колгоспів наймитів по Україні відстає в темпах, і контрольне завдання — залучити 150 тис. наймитів — досі ще не виконано (хоча невиконання цієї цифри, мабуть, можна пояснити недоліками обліку місцевих даних). *Звідси висновок, що найближчим часом треба добитися рішучого перелому у справі залучення наймитів до колгоспів і проведення глибокої масової роботи серед най-*

митів і незможників — членів колгоспу, щоб зміцнити їх вплив у колгоспах, щоб дійсно наймитсько-бідняцькі сили об'єднати з кращими представниками середняцької маси для керівництва колгоспами, для зміцнення колгоспних позицій, для дійсного соціалістичного спрямування розвитку господарства в них.

У боротьбі з капіталістичними елементами села досягнуті у справі колективізації успіхи є вирішальними, але для швидшого закріплення позицій нам необхідно напружити всі сили для допомоги колгоспам у справі організації господарства, обліку всіх його елементів і забезпечення найбільш високих виробничих результатів. Поставлене перед колгоспами завдання, — не лише компенсувати вироблювану куркульством товарну продукцію сільського господарства, а й перевищити її розміри — реальне, і в більшості випадків його легко розв'язати, якщо вдасться найбільш цілеспрямовано, найбільш правильно організувати творчу ініціативу колгоспних мас, розгорнути у формах соціалістичного змагання взаємодопомогу колгоспам, обмін досвідом і використання досягнень передових колгоспів.

Цією справою зараз доведеться зайнятися всерйоз, тому що оформлення у колгоспи і прагнення бідняцько-середняцьких мас колективно вести господарство порушуватиметься при невмілій організації справи і через все ще триваючі наскоки куркуля і підкуркульника на колгоспників.

Спроби класового ворога дезорганізувати ряди колективу, порушити трудову спайку мас, підірвати впевненість у перевагах колективної праці все ще тривають. До цього в деякій мірі призводять ті перегини, які мали і, на жаль, все ще мають місце на практиці.

Намагання формально побільше колективізувати всілякого майна, намагання на ґрунті формального обліку всього майна колгоспників командувати в колгоспах відштовхувати від колгоспу не лише окремих колгоспників, а й цілі групи бідняцько-середняцького селянства. Нерідко активісти колгоспу, спонукувані хорошими прагненнями — швидше вирішити всі питання колективізації — роблять дурниці і тим самим ллють воду на млин куркульської агітації, створюють собі непотрібні додаткові труднощі, на подолання яких затрачується маса сил і енергії,

замість того, щоб зосередити увагу на закріпленні позицій на основних ділянках, а саме: усупільнення знарядь виробництва, мертвого і живого реманенту і організації їх використання з неодмінним зобов'язанням найбільш правильно використати і робочу силу.

У боротьбі за велике колективне сільськогосподарське виробництво на даній стадії роботи ми не повинні розпорошувати сил, ганятися за дрібницями, нервувати цим членів колгоспу і особливо жінок і тим самим підірвати згуртованість колгоспу.

Той величезний фронт, яким іде колективний рух на Україні, гарантує перемогу над розпорошеним дрібним господарюванням, над пережитками старого, над передумовами для зростання капіталістичних елементів. Перемога ця забезпечена, і ми повинні її якомога швидше закріпити, щоб всі спроби куркульства підірвати справу колективізації сільського господарства не лише не мали ніякого успіху, але щоб вони не справляли ніякого впливу на життя і роботу колгоспу.

У капіталістичних елементів села ґрунт з-під ніг вибивається швидкими темпами соціалістичного будівництва. Соціалістичні форми господарювання перемагають. Треба добитися, щоб такими ж високими темпами соціалістичний сектор в сільському господарстві виконував господарські завдання, які ставлять перед ним зараз зростаюча соціалістична промисловість і весь соціалістичний розвиток нашої країни.

В. Чубар

З промови на партконференції Жовтневого району м. Київ

17 травня 1930 р.
Газетний виклад

На партійну конференцію Жовтневого району завітав член Політбюро ЦК КП(б)У, Голова Раднаркому УСРР т. Чубар. Делегати конференції стоячи, бурхливими оплесками зустріли т. Чубаря. Тов. Чубар, вітаючи конференцію від імені ЦК партії, виступив з промовою.

— Той процес революційної боротьби, що точився два з половиною роки від останніх з'їздів партії, йшов бурхливими темпами, вимагаючи величезного напруження сил, і насамперед сил нашої більшовицької лєнінської партії. Щоб партія наша була міцна,— каже т. Чубар,— нам треба було боротися з різними ухилами та примиренським ставленням до них. Декому здавалося, що цієї боротьби не варто було проводити, що, мовляв, не варто було загострювати суперечок. Але, товариші, не можна було б проводити боротьбу з класовим ворогом, не провівши боротьби всередині партії, не зламавши тих, хто намагався стягнути партію з лєнінського шляху. На цьому процесі завзятої боротьби за більшовицькі темпи, за соціалістичний наступ вивчалися й перевірялися тисячі й мільйони членів партії, мільйони робітників, які знову великою хвилею пішли до лав лєнінської, своєї, пролетарської партії. Це, товариші,— каже т. Чубар,— є перший наслідок правильної лєнінської лінії щодо боротьби за міць, за єдність та витриманість партії.

Треба сказати, що наша партія цілком здорова, свідомо своїх політичних завдань, стійко захищає генеральну лінію. Кожний партієць усвідомив завдання й значення соціалістичного будівництва, усвідомив темпи розвитку. Але ми мусимо сказати, що на практиці у нас ще не все гаразд. Коли ми виконаємо наші промфіцплани цього ро-

ку задовільно, то в третій рік п'ятирічки ми вступимо набагато міцніші, ніж торік, ми тоді справді забезпечимо виконання п'ятирічки за чотири роки. Коли перевірити кожний цех, групу робітників, рух ударників, то, незважаючи на досягнення й перемоги, ми знайдемо й хиби. Треба пам'ятати, що здійснення генеральної лінії — це є насамперед більшовицьке ставлення до своїх обов'язків, однаково, чи то буде на виробництві, чи у виші, * чи в лавах Червоної Армії, чи в кооперативній організації, — однаково треба по-більшовицькому виконувати свої обов'язки. Коли кожний комуніст на своїй ділянці роботи є зразком для непартійної маси, є ідейним проводирем невеликої непартійної групи робітників, мобілізує їхню силу й енергію на виконання планів, то це найкраще забезпечує виконання генеральної лінії, забезпечує виконання п'ятирічки за чотири роки.

Тут нам треба, — каже т. Чубар, — відверто сказати, що трапляються випадки, коли в окремих виробничих осередках геть чисто всі голосують за генеральну лінію партії, а на ділі, коли перевірити, яку вони, скажімо, беруть участь в ударних бригадах, в соціалістичному змаганні тощо, то побачимо, що тільки половина справді виконує свої завдання. Голосували ж — як казав я — за генеральну лінію всі. Ось на це треба звернути серйозну увагу, щоб не було алілуйщини.

Далі т. Чубар переходить до завдань соціалістичного будівництва на селі. Він каже, що під час колективізації припустили чимало помилок, перекручували партійну лінію, що завдало шкоди. В чому тут справа? У багатьох місцях, захопившись резолюціями, загальним голосуванням про суцільну колективізацію, почали підтягувати проценти, які ні до чого доброго не могли привести, крім підриву колективістського руху. Чи можна закинути, що партія загалом узяла неправильну лінію щодо колективізації? Дехто з правих ухильників, — каже т. Чубар, — закидають нам такі обвинувачення. Я повинен сказати, що партійних постанов у цій справі було декілька. Перша постанова — п'ятирічний план, де визначено, скільки нам треба протягом п'ятирічки колективізувати сільського господарства;

---

* Вища школа.

друга — це постанова листопадового пленуму про колективізацію, де дуже докладно сказано про те, як треба проводити колективізацію. І там робили наголос дуже великий саме на добровільність колективізації. Це не значить, що треба сидіти й чекати, поки добровільно запишуться в колектив. Але це й не значить, що нам треба було примушувати, силою тягти в колектив, як дехто це робив.

Після листопадового пленуму була постанова в січні про колективізацію і ліквідацію куркуля як класу, де також ЦК застерігав від адміністрування, від гри в колективізацію тощо. Оці постанови, — каже т. Чубар, — красномовно свідчать про те, що ми вчасно застерігали від методів адміністративної колективізації. Хіба хоч одна з тих постанов каже про те, що нам треба було натискувати й колективізувати такими методами: «або в колгосп, або в Соловки». Ніде цього не було, ніде цього ніколи не міг придумати жодний партійний комітет. Це є хибна ініціатива окремих людей, частково партійців, які захопилися адмініструванням. Це пошкодило нам, і тепер шкодить, і може ще шкодити надалі. Недооцінювання середняка під час колективізації, недооцінювання середняка і в сучасний період створює найбільшу небезпеку. Нам треба будувати колгоспи разом із середняком, треба його залучити не тільки агітацією, а й створивши такі обставини, щоб він почував себе в колгоспі теж співучасником, теж брав участь у керівництві. Ми ще чимало говоритимемо на з'їздах партії, що нам треба робити, щоб дедалі зміцнювати й поширювати колективізацію. На сьогодні, — каже т. Чубар, — на Україні колективізували щось 40 процентів дворів, усупільнили 48 процентів площі. Сівба відбувається задовільно.

Коріння нашого успіху — на заводі, в колгоспі. Партія спирається на ці фортеці. Нам треба подбати, щоб вони були міцні, треба допомогти низовим ланкам партії, низовим ланкам нашого апарату, наших усупільнених організацій, швидше ліквідувати свою господарчу неписьменність; політичну неписьменність ми ліквідуємо більш-менш успішно.

Далі т. Чубар наводить числа про наше господарство, про його зростання, каже про величезні господарчі завдання. Ці завдання руба ставлять питання про кадри й ро-

боту вишив, які ми тепер реорганізуємо. Що ми робимо з готуванням кадрів? Цього року ми надіслали на спеціальні курси 3 тис. робітників, щоб вони підготувалися до вступу у виш, 3 тис. пропускаємо через вечірні курси, готуємо 2 тис. наймитів до вступу в виш, але все це крапля в морі. Нам треба наступного року набрати на Україні 55 тис. студентів. Нам треба про все це подбати, вчасно забезпечити партійне керівництво, скупчуючи навколо цього найбільшу увагу.

Не треба затуляти очей, що темпи нашого будівництва й взагалі наше будівництво провадиться в обставинах тимчасових труднощів. Або ми переборемо ці труднощі, переборемо наші злидні, станемо міцні, випередимо переодов капіталістичні країни, або ми будемо плентатися в хвості, розкладаючи свою волю, свої лави. Тоді капіталістичне оточення, фашизм знову пануватиме над нами.

Далі т. Чубар каже про ворожу класову агітацію, яка заперечує наші досягнення, наші успіхи. Навіть і в лавах нашої партії трапляються такі, які дивляться на певні факти й успіхи, а проте мають нахабство заперечувати, кажучи, що ніяких досягнень немає.

Наша партія проводить завзяту боротьбу з різними ухилами, партія розгортає жорстоку самокритику, партія не боїться викривати хиби, не боїться руба ставити питання про шкідницький вплив ухильників, партія бореться й буде боротися за те, щоб ці величезні завдання і темпи соціалістичного наступу найшвидше виконати. Навколо цього партія мобілізує всі свої сили, сотні мільйонів пролетарів та селянської бідноти й середняків, навколо наших успіхів і боротьби за соціалізм мобілізуються революційні сили комуністичних братніх партій капіталістичних країн. Разом з ними, — закінчує т. Чубар, — ми посуваємося вперед до остаточної перемоги, до соціалізму. (Б у р х л и в і о п л е с к и).

Промова на XI з'їзді КП(б)У
в дебатах по доповіді про роботу ЦК ВКП(б)⁵³

7 червня 1930 р.

Товариші! Після тих виступів, які мали місце тут на нашому XI з'їзді КП(б)У по доповіді ЦК ВКП(б) і після одностайного схвалення генеральної політичної лінії і практичної роботи ЦК ВКП(б), дозвольте мені на цьому не зупинятися, а, щоб не повторюватись з рядом товаришів, я обмежуся у своєму виступі тими практичними зауваженнями, які повинні допомогти нам на Україні під керівництвом ЦК ВКП(б) справитись з наступними завданнями, які будуть не меншими за масштабом і за своєю складністю, ніж ті, які з великим напруженням сил партія і робітничий клас при підтримці основних мас селянства розв'язали за період від XV до XVI з'їзду.

Товариші! Для нас, української організації більшовиків, питання темпів соціалістичного будівництва і господарського розвитку найбільш відчутні, бо наші галузі промисловості є провідними галузями у всьому СРСР. Нам, партійній організації України, доводиться відстоювати генеральну лінію партії, відстоювати програму соціалістичного наступу не лише по лінії ідеологічної боротьби з ухилами і з примиренським ставленням до ухилів, а й в практичній роботі крок за кроком доводиться забезпечувати більшовицькі темпи соціалістичного розвитку, більшовицькі темпи закріплення генеральної лінії партії.

Ті найважливіші галузі промисловості, про які тут говорив т. Рудзутак як доповідач ЦК ВКП(б), — вугільна промисловість, металургія, машинобудування як провідні галузі промисловості у справі виконання нашого п'ятирічного плану і в створенні необхідних передумов для розгортання соціалістичного будівництва і після п'ятирічки, — ці основні галузі промисловості на сьогодні

перебувають у такому стані, що в майбутньому можуть гальмувати наш розвиток. Ці провідні галузі промисловості мають колосальні досягнення, особливо у кількісному розрізі, вони зростають небувалими темпами, але ці ж галузі промисловості можуть стати перешкодою на шляху виконання наших великих соціалістичних завдань, що відбуваються вже зараз загальним зростанням народного господарства.

Візьмемо програму вуглевидобутку. У нас паливо знаходиться майже у мінімумі вже сьогодні. Воно може виявитись у мінімумі завтра при намічуваному розвитку машинобудування, металургії та інших галузей промисловості. Посилює проблему і те, що ми, виконуючи й перевищуючи кількісні завдання по видобутку, неприпустимо відстаємо щодо якісних показників. У нас якість видобуваного вугілля надзвичайно низька, а що це означає — видно хоча б з таких цифр. Якщо на 40 млн. т. вугілля, яке видобувається у Донбасі цього року, ми допускаємо підвищення зольності лише на 1 процент, то це означає, що не менше 25 тис. вагонів і сотні паровозів, яких у нас не вистачає, марно зайнято на перевезенні цієї золи по території Радянського Союзу. Насправді ж у нас зольність вища від нормальної, але не на 1, а на 3—4 проценти. Якщо ми відстаємо у боротьбі за якість вугілля, то цим самим ми підриваємо боротьбу за якість металу, цим самим ми знижуємо наші транспортні можливості, зриваємо темпи використання багатьох наших господарських ресурсів.

Товариші! Це один із проявів опортунізму на виробництві. Ось тут наша парторганізація ще не мобілізувалася на 100 процентів. Ми ідеологічно б'ємо опортунізм, ми практично напружуємо всі сили для того, щоб забезпечувати більшовицькі темпи, але ми у багатьох галузях промисловості ще не добились, не докопались, не вчепились зубами в те, що є гіршим опортунізмом, що грає на руку правому опортунізові, що посилює його позиції, що збільшує наші труднощі, гальмує наш рух вперед.

На якості вугілля, металу і машин, які ми виробляємо, в тому числі і сільськогосподарських машин (тих херсонських сівалок, про недоліки яких центральний орган нашої партії — «Правда» так різко писала, які у рад-

госпах Зернотресту — в соціалістичному секторі нашого сільського господарства, розвалювались), які зривали по-сівну кампанію,— ось на якості продукції, на боротьбі за якість ми повинні загострити зараз увагу нашої парт-організації. На цій ділянці ми можемо завоювати нові позиції, посилити темпи соціалістичного будівництва. Ми повинні виконати п'ятирічку не лише кількісно, а й якісно.

Але при розв'язанні цих питань ми не можемо не звернути увагу ЦК на ті ненормальності і недоліки, які мають місце в сфері управління промисловістю. Я маю тут на увазі ту чехарду, яка створилась у питаннях реорганізації управління промисловістю. Ми розпочали перебудову управління промисловістю для того, щоб пристосувати наші апарати управління до нових вимог, до нових темпів, до нових обсягів робіт нашої соціалістичної промисловості. Але цю справу ми страшенно затягнули, страшенно підвищили витрати цієї реорганізації. І до останнього часу ця чехарда не припиняється. Основна установка ЦК на те, щоб реорганізацією управління промисловістю поліпшити технічне керівництво підприємством, пересунути технічні кадри ближче на підприємство,— не виконана.

Це можна довести на ряді прикладів. У цій же вугільній промисловості — техніки не потрапили на шахту. (З а т о н с ь к и й: «Навпаки, звідти викачали»). Вони влаштувались десь у трестах, в об'єднаннях. У галузі металургії — таке саме явище. В галузі машинобудування за ці півроку організації і реорганізації на Україні, де наші машинобудівні підприємства не є підприємствами десяти-ступеневого порядку, а є підприємствами, що обслуговують основні потреби провідних галузей промисловості,— вугілля, металу, руди, хімії, цукрової промисловості і т. д., до останнього часу не добилися того, щоб наші органи управління зайнялися виробництвом. Вони не управляють промисловістю і не керують виробництвом, а розсаджуються, пересідають, розмежовуються, діляться.

Г о л о с з м і с т я : «Правильно». (О плески).

Це таке становище, яке загрожує зривом наших темпів. Пора вже кінчати пересадки, а зайнятися безпосередньо справою. Ми, з одного боку, маємо ентузіазм

робітників — соцзмагання, ударництво, колосальне напруження сил робітничого класу, з другого ж, ми маємо відставання наших органів управління і всіх організацій, які є на виробництві, в підхоплюванні, в напрямі виконання цього ентузіазму робітничого класу, і це спостерігається не лише у нас, а, на жаль, у всьому Союзі. На недоліках в управлінні виробництвом ми несемо великі втрати і, притому, не лише матеріального характеру.

Ми знаємо, що відповідні витрати у перебудові мають бути, але якщо т. Рудзутак наводив тут цитату з Леніна, в якій говориться, що ми все одно робитимемо дурниці і треба лише старатися робити їх менше, то цю цитату в першу чергу треба застосувати до роботи по реорганізації управління промисловістю. В цій галузі у нас робиться дуже багато дурниць, розвивається багато небезпечних тенденцій. Апарати всесоюзних об'єднань, які зараз створюються і виростають, як гриби після дощу, намагаються прибрати до своїх рук функції безпосереднього управління, а оскільки вони при цьому поглинають все більше і більше підприємств, то створюється пряма загроза, що ці об'єднання не зуміють ні планувати, ні управляти своїми галузями виробництва. Є небезпека, що деякі керівники об'єднань весь час сперечатимуться з місцями замість виконання своїх прямих обов'язків і здійснення своїх прав.

Я тут маю на увазі керівника одного з всесоюзних об'єднань, який у розпалі адміністративної гарячки, не розуміючи ролі місцевих органів ставить питання приблизно так: «або я управляю будівництвом, або ж Політбюро і уряд України». Начебто ЦК КП(б)У і уряд України претендують на управління підприємствами союзної промисловості. Ми на це не претендуємо, але ми зобов'язані цікавитися тим, що робиться на будь-якому підприємстві і виносити рішення з питань, які вимагають втручання ЦК чи уряду. Якщо партійні організації і органи Радянської влади не будуть цікавитися роботою союзних підприємств, то нічого з цих підприємств не вийде. Об'єднання, які вважають для себе можливим розв'язати величезні завдання, не спираючись на місцеві організації, збанкрутують.

Це таке питання, яке має не лише господарське, не лише адміністративне значення, а яке може перерости і в політичні труднощі, тому що ці дії зарозумілих адміністраторів йдуть по лінії ігнорування і недооцінки ролі партійної організації, ролі Рад, ролі робітничого класу, тобто тих, хто на місцях творить життя.

Нам доведеться розв'язувати великі завдання, які перед нами стоять, проводячи можливі перебудови апарату, його ломку. Ми не можемо зарікатися від перебудов, не можемо фетишизувати ті форми, які вже виробились за минулий період. Ми можемо проводити будь-яку ломку, будь-яку перебудову, коли партія вирішить це робити. Але ця перебудова повинна переслідувати одну основну і вирішальну мету, щоб від неї була користь соціалістичному будівництву, щоб кожна перебудова сприяла залученню нових і нових мільйонів до активної роботи, щоб кожна перебудова і перестановка сил піднімала ентузіазм і творчу ініціативу робітників, а не придушувала б їх, не заплутувала б справу.

Тепер з питання про кадри. Цілком правильні рішення ЦК про підготовку кадрів, необхідних для задоволення все зростаючих потреб соціалістичного будівництва, при проведенні їх у життя нашою владою є на ряд труднощів, які треба терміново усунути. Вкажу на одну таку трудність, яка може зірвати розв'язання поставлених чергових завдань щодо кадрів. Ми розподіляємо вузи по господарських органах. Господарські органи включають до своїх кошторисів асигнування на капітальне будівництво і обладнання цих вузів. Можливо, по цій лінії буде виділено більше коштів, ніж виділялось по лінії Наркомосу. Нова система управління вузами буде кращою в розумінні керівництва і більш тісного зв'язку вузів і кадрів, які вони готують, з виробництвом, з безпосередньою роботою промисловості або господарського органу. А ось підрахунок потреби в кадрах по всіх галузях роботи досі ніяк не можемо звести, а це абсолютно необхідно, щоб спланувати матеріальні ресурси для забезпечення пролетарського студентства і задоволення потреб всіх галузей господарства, а також підготовки кадрів для навчальних закладів і наукових установ.

Ми на Україні збираємося в поточному 1930 р. провести набір до вузів у кількості 55 тис. чоловік, але плани, які зараз розробляються в Держплані Союзу, не передбачають відповідного збільшення асигнувань на матеріально-побутові потреби студентства: на гуртожитки, на капітальне будівництво неіндустріальних вузів і т. д. В результаті такого підходу перспективи на задовільне розв'язання завдань, поставлених партією, дуже неясні. Не можна допустити, щоб рішення ЦК про підготовку кадрів лишалось так довго нереалізованим, як рішення ЦК про водопостачання Донбасу. Але з водою, можливо, можна терпіти (з місць: «не можна». Шум). Принаймі з виступів донбасівських делегатів на даному з'їзді це можна було заключити (сміх). Я теж вважаю, що ЦК робить все для того, щоб своє рішення про водопостачання Донбасу забезпечити виконанням, і якщо ці приблизно два роки проектували і досліджували це питання, то тепер з більшим натиском і в найкоротший строк буде забезпечена вода для Донбасу. Під твердим керівництвом ЦК будуть винайдені кошти, щоб своєчасно забезпечити підготовку кадрів для зростаючої промисловості.

Нам, як старій базі металургії і вугільної промисловості, якій тепер дається настанова і пред'являються вимоги допомогти Уралу і Сибіру у розвитку другої нової вугільно-металургійної бази, не доводиться закривати очі на те, що в цій старій базі ми кадрів маємо дуже і дуже мало, зовсім недостатньо для того, щоб вирішити проблему, що стоїть перед нашим господарством. Для зміцнення старої бази, для її максимального використання в найближчі роки, поки там на Сході створюються нові підприємства, нам треба на питаннях кадрів заохотити особливу увагу, бо нам треба забезпечити кадрами і стару індустріальну базу і допомогти новій.

Проте нас непокоїть те, що при правильному рішенні Центрального Комітету про необхідність створення для СРСР нової індустріальної бази — металургійної і паливної, коли це рішення починає проводитись у житті радянським апаратом, — а апарат це велика сила, — то виникає тенденція недооцінки старої бази. Вже лунають подекуди голоси, які кажуть, що ви, мовляв, у себе вичерпали все, тепер від вас треба відкачувати сили і кош-

ти; ви вичерпали можливості своєї промисловості, ви вичерпали можливості розвитку сільського господарства, тому що всю землю розорали, вам не потрібні трактори, вам не потрібні хімічні добрива і т. д.

Що це за голоси, чії вони? Це голоси тих, хто в екопоміці Радянського Союзу нічого не розуміє, хто говорить словами шкідників, які ще залишились у нас, незважаючи на ґрунтовну чистку, яку провели органи диктатури пролетаріату. У нашому апараті ще залишились шкідники. Їх тенденції ще живуть, і вони спрямовані па те, щоб розвалювати те, що існує, не даючи використати повністю основні капітали. Центральний Комітет виніс своє рішення про нову базу, не вважаючи стару базу як таку, що вже себе вичерпала, а враховуючи необхідність підняти нові ресурси і використати їх у справі соціалістичного будівництва з найвищою ефективністю для народного господарства СРСР в цілому.

У своїй практичній роботі розвитком наших галузей промисловості, і якісними і кількісними досягненнями, ми повинні тут показати всю необхідність таких апаратних тенденцій, які починають поки що проявлятися в розмовах, але можуть проявитися в більш рішучій формі (з м і с ц я: «Не в розмовах, а вже гроші забирають»). Я кажу про розмови, але ці розмови в тому чи іншому апараті можуть перетворитися поступово в дію. Поки йдуть розмови, ми повинні про це заявити, щоб дати рішуче по руках тим, хто недооцінює наших можливостей, хто недооцінює наших потреб у використанні основних капіталів, у використанні всіх сприятливих умов такого сильного економічного району, яким є Україна.

На закінчення дозвольте знову повернутися до питання про те, які завдання стоять перед нами. Завдання, які стоять перед нами на Україні, завдання, які стоять перед Союзом в цілому, — грандіозні, і розв'язання цих грандіозних завдань нашоюхується на ряд труднощів. Ми повинні розв'язати ці завдання і повинні будемо вирішувати їх не самопливом, а з великим напруженням сил. Ми матимемо ті чи інші труднощі і будемо вперго, побільшовицьки боротися за їх подолання. На найближчий час перед нами стоять значні труднощі, особливо у справі робітничого постачання, у справі постачання робітни-

ків м'ясом, япрами. Ми, як партія, повинні відкрито бачити це і повинні мобілізувати сили на подолання цих труднощів.

На шляхах колективізації, на шляхах зміцнення радгоспів, допомагаючи і індивідуальному господарству у справі розвитку тваринництва, як записав у своїх рішеннях ЦК ВКП(б), ми будемо вирішувати проблему тваринництва, проблему поліпшення робітничого постачання. Є й інший шлях — заміна одного продукту іншим. Над цим теж доведеться попрацювати, над цим можна і будемо працювати при підтримці робітничого класу, який з усім пролетарським ентузіазмом, про що тут з'являв не один товариш, йде на захист генеральної лінії партії, йде на подолання труднощів у розв'язанні чергових завдань. При підтримці робітничого класу, при підтримці колгоспних мас і бідняцько-середняцьких мас, які залишилися ще поза колгоспами, ми подолаємо ці труднощі.

Мобілізація сил партії проходила за ці роки успішно. Всю шкідницьку роботу ухильників партія викрила. Як до XI з'їзду наша українська організація прийшла більш згуртованою, ніж до будь-якого з попередніх з'їздів, так і вся наша партія — ВКП(б) до XVI з'їзду після рішучої боротьби з опортуністами прийде більш згуртованою, ніж вона приходила до XV з'їзду. Це є кращою гарантією того, що ці грандіозні завдання, які ставить партія перед країною, перед робітничим класом, будуть з успіхом виконані, і також з успіхом будуть витримані ті більшовицькі темпи, які відображають генеральну лінію на індустріалізацію країни, на соціалістичну перебудову села. (О п л е с к и).

Успіхи УСРР на шляхах індустріалізації

З доповіді на V сесії ВУЦВК
XII скликання⁵⁴
8 лютого 1933 р.

Україна, як і СРСР в цілому, має великі перемоги в боротьбі за успішне виконання завдань першої п'ятирічки за чотири роки. Ряд фактів і цифр боротьби Радянської України яскраво промовляють про переможний рух робітників і колгоспників під проводом Комуністичної партії в боротьбі за генеральну лінію — за соціалістичну індустріалізацію й соціалістичну перебудову сільського господарства.

Ряд індустріальних велетнів, які побудовано за ці чотири роки в УСРР, увійдуть в історію як кращі досягнення й перемоги, і першим найкращим і пайбільшим велетнем є Дніпрогес. Ми повинні відзначити, що Дніпрогес в основному закінчено за короткий строк, ніж передбачалося за планом. Дніпрогес є підприємством не лише загальносоюзного значення. Це й підприємство, про яке знає цілий світ. Англійський журнал «Айрон енд коол трейдс ревію» у жовтні 1932 р. дає таку оцінку цій станції: «Дніпробуд посяде місце серед найбільших технічних досягнень сторіччя. Це найбільша задумом і виконанням будова, створена Радами».

Але це перемога не лише технічних сил, не лише господарська перемога. Це велетенська політична перемога — перемога диктатури пролетаріату, яка єдина забезпечила сміливі кроки у здійсненні заповітів Леніна щодо електрифікації країни.

Більшовицька партія здобула великі перемоги в побудові таких велетнів у найжорстокішій боротьбі і з класовим ворогом, і з опором, що його чинили хиткі елементи всередині партії. В цій боротьбі партії доводилося троцяти і контрреволюційний троцькізм, і лівацькі еле-

метти, і правий опортунізм, і гнилий лібералізм. Але, мобілізувавши навколо себе мільйонні маси робітників, колгоспників і трудящих одноосібників-селян на виконання завдань першої п'ятирічки, вона забезпечила виконання її за чотири роки.

В галузі електрифікації України ми за ці чотири роки маємо величезні досягнення. Так, визначена потужність усіх електростанцій (районних і комунальних) на кінець 1932 р. зросла майже в три з половиною рази проти рівня 1927/28 р. і в сім раз — проти рівня 1913 року. Зокрема, потужність районних електростанцій, яких на Україні перед революцією зовсім не було, зросла проти того, що у нас було на початку першої п'ятирічки, в сорок раз і перевищила проектування п'ятирічки.

Збільшення потужності районних станцій за п'ятирічку в сорок раз постане в ще яскравішому світлі, коли додати, з чого складається ця потужність. Усі ці нові районні електростанції, такі, як Дніпрогес, Зуївська, Штерівська, Донсода, ім. Дзержинського і інші мають тепер такі агрегати, яких раніше, до початку першої п'ятирічки, в Союзі не будували, а таких гідрогенераторів у 62 тис. квт., які у нас встановлено тепер на Дніпрогесі раніше не було не тільки в Союзі, а і в багатьох розвинених капіталістичних країнах. Та й тепер, за умов світової економічної кризи, капіталістичні країни позбавлені можливості будувати такі велетні-електростанції й використовувати найновішу техніку на них.

У цих показниках якнайкраще відбивається здійснення ленінського лозунга електрифікації країни. Ці факти доводять, що і в межах Радянської України, як і в цілому СРСР, ми добре здійснюємо цей лозунг.

За ці роки у нас зросла і паливна промисловість, збільшивши енергетичну базу не лише для самої тільки Радянської України, а й для значної частини Радянського Союзу. Кам'яновугільна промисловість за ці роки зросла так, що в 1932 р. рівень видобутку вугілля підвищився проти рівня 1927/28 р. на 59 процентів, а проти передвоєнного часу — проти 1912 р. — на 84 проценти.

Побудуванням нових велетенських шахт і реконструкцією та розширенням старих шахт ми значно посилили нашу кам'яновугільну базу. Досить сказати, що тільки за

останні два роки п'ятирічки в українській частині Донбасу здаю в експлуатацію 47 великих потужних шахт з проектним річним видобутком загалом 23 млн. т вугілля і з кошторисною вартістю цих шахт близько 170 млн. карбованців.

Поруч з цим ми зробили великі кроки у здійсненні механізації вугільного Донбасу. Коли на початку п'ятирічки механізований видобуток вугілля становив 22—23 проценти, то в 1932 р. він уже становить близько 71 процента у загальному видобутку вугілля.

Це сталося внаслідок того, що ми дали вугільному Донбасу багато нових механізмів. Так, кількість важких врубових машин зросла втриє проти того, що було на початку п'ятирічки, і більш як у сорок раз проти того, що було в передреволюційному Донбасі 1912 року. Поруч з великими врубовими машинами тепер у Донбасі є багато і дрібних механізмів. Механізація соціалістичного Донбасу триває, і тепер ми там маємо перед собою завдання не лише поширювати далі механізацію, а й найповніше освоювати всі ці механізми. Більшовицька партія й Радянська влада твердо ставлять перед працівниками Донбасу цю вимогу, і там нам доведеться забезпечувати виконання її конкретно у своїй повсякденній роботі.

Соціалістичне господарство чимраз більше потребує матеріалів на будівництво, на реконструкцію народного господарства, на те, щоб підносити на вищий рівень комунальне господарство, поліпшувати санітарний стан міст, промислових підприємств тощо. Задовольняти всі ці потреби повинна соціалістична індустрія, яка за ці чотири роки має певні досягнення на всіх ділянках і на-самперед у металургії.

В галузі металургії — на другій вирішальній ділянці соціалістичної індустрії — ми теж маємо великі досягнення за цю п'ятирічку. За ці роки на Україні пущено дванадцять доменних печей, з яких сім відновлено під час реконструкції з певним розширенням, а п'ять доменних печей збудовано нових, з них чотири великої потужності, яких ніколи не було ні на Україні, ні в цілому Союзі. Цей розвиток нашої металургії відбувався поруч із заснуванням і побудуванням другої вугільно-металургійної бази Союзу на Сході — в Урало-Кузнецькому басейні.

Зростання кількості доменних печей найяскравіше підкреслює нашу перемогу в змаганні з капіталістичним світом, бо за цей час у капіталістичних країнах швидкими темпами відбувалося гасіння доменних печей.

Наша металургія збагатилася також і мартенівськими печами. За ці роки пущено 13 мартенів, з них п'ять відновлено, а вісім побудовано нових, і тепер у нас працює 85 мартенів.

Встановлено за ці роки і нові прокатні стани. Збудовано великі трубопрокатні заводи, зокрема Маріупольський, і будуємо тепер Нікопольський, завдяки чому подвоєно виробництво труб, і країна звільнилася від імпорту труб.

Нам тепер доведеться базувати в нашому будівництві на нашій власній індустрії, задовольняти наші потреби власною продукцією. І за ці роки ми на Україні, як і в цілому Союзі, маємо в цьому великі досягнення. Зокрема, у боротьбі за економічну незалежність від світового капіталістичного господарства за цей час нам, як ніколи раніше, довелося подбати про вироблення якісної сталі, бо нам стає чимраз трудніше задовольняти потреби нашого машинобудування і інших галузей довозом високоякісних матеріалів з-за кордону.

Тут нам допомагають наші інженери і техніки, що працюють у металургії й машинобудуванні, допомагають нам нові кадри фахівців, що виходять із робітничого класу. Завдяки ентузіазмові і піднесенню всіх працівників нашої металургії ми виробили на Україні в 1932 р. вже понад 200 тис. т якісної сталі. Ми палагодили виробництво спеціальних марок сталі для авто-тракторо-авіа-турбо- та котельного будівництва, зокрема вуглецевої, марганцевої, хромо-нікелевої та високомідянистої сталі. Останнім часом на заводі ім. Ілліча почали виробляти залізо «Армоко», що має виняткове значення в боротьбі з корозією металу.

У галузі машинобудування — цієї серцевини нашої індустрії — ми маємо за першу п'ятирічку найбільші досягнення. Насамперед, треба зазначити, що загальна продукція машинобудування на Україні за четвертий, останній, рік першої п'ятирічки майже в 4,5 рази перевищує про-

дукцію 1927/28 р., причому план останнього року п'ятирічки перевищено на 21,5 процента, а порівняно з передвоєнним рівнем — рівнем продукції 1912 р. — продукція нашого машинобудування зросла приблизно в 22 рази. Зокрема продукція електротехнічного машинобудування, якого на Україні передреволюційних часів зовсім не було, зросла за ці чотири роки більш як у п'ятеро, а продукція сільськогосподарського машинобудування зросла вчетверо проти рівня 1927/28 р. й приблизно у 15 раз проти рівня 1912 року.

Треба підкреслити, що коли складали перший п'ятирічний план виробництва сільськогосподарських машин, то мали справу з простими машинами, які обробляли в масі індивідуальні лани і тільки невеличкою частиною — усупільнені. А тепер за ці чотири роки ми так просунулися в напрямі соціалістичної перебудови сільського господарства, що з такими простими машинами вже не можна було б просуватися вперед шляхами цієї перебудови. Отже, довелось за цей час переробити майже всі типи вироблюваних машин, довелось виробляти машини до тракторів, найскладніші машини до тракторного тягла. І, незважаючи на всі ці зміни в типах машин, на запровадження в нашому виробництві зовсім нових для нас машин, виробництво яких повинна була засвоїти наша промисловість, ми маємо все ж таки в грошовому виразі зростання продукції нашого сільськогосподарського машинобудування в чотири рази проти того рівня, який був на початку першої п'ятирічки.

Виробництво складніших машин стосується і інших галузей нашого машинобудування. Наша машинобудівна промисловість іде вперед нечуваними кроками. Ми збудували Краматорський машинобудівний завод, що закінчується і цього року вступає окремими цехами в експлуатацію. Ми збудували Луганський паровозобудівний завод, потужність якого за першим проектом становила 500 паровозів на рік, потім, коли удосконалювали п'ятирічку, ухвалили будувати його так, щоб він випускав 750 паровозів на рік, а насправді довелось будувати цей велетень з таким розрахунком, щоб він випускав 1080 паровозів на рік, та й не таких паровозів, які ми робили раніше, а значно потужніших.

Особливо слід відзначити будівництво Харківського турбогенераторного заводу, який повинен виробляти агрегати загальним обсягом 1,5 млн. квт. на рік. Цей завод конче потрібний нашому народному господарству для дальшого розвитку електрифікації.

Дальша електрифікація країни вимагає й вимагатиме розвитку власного виробництва найпотужніших агрегатів для наших електростанцій, як і взагалі ми повинні розгортати виробництво потрібних нам машин на власних машинобудівних заводах.

Так само треба відзначити будівництво Харківського тракторного заводу. Його передбачалося збудувати на кінець п'ятирічки, а в четвертому завершальному році п'ятирічки цей завод дав нам уже понад 16 тис. тракторів, які тепер допомагають нам обробляти наші соціалістичні лани. Цей завод-велетень збудовано за 15 місяців на чистому полі. Це свідчить про той більшовицький ентузіазм, яким захоплені були робітники та інженерно-технічні працівники, що будували цей завод. Це перекопує нас, що боротьба за соціалізм, за поширення власної соціалістичної індустрії, за побудову велетнів соціалістичного машинобудування захоплює нечуваним піднесенням багатотисяч і мільйонів ентузіастів.

Ці ентузіасти борються не лише за темпи будування нових заводів, а й за опанування зовсім нового для нас виробництва на цих заводах. За ці роки наші заводи опанували виробництво ряду нових машин, приладдя й інструментів, яких у нас раніше не виробляли.

Так, для металургії у нас виробляють тепер потужні блюмінги, розливні машини для чавуну, катеринки «Оттиса» тощо. Для вугільної промисловості тепер наші заводи освоїли виробництво врубових машин, навантажувальних машин потужністю 60 т за годину. В галузі електрообладнання ми тепер освоїли виробництво потужних генераторів, електромоторів для врубових машин, різних автоматів і механізмів. Для транспорту ми тепер починаємо будувати надпотужні вантажні паровози типу 1—5—1 серії ФД, будуємо саморозвантажувальні напіввагони «Хопер», великовагові цистерни, саморозвантажувальні платформи і т. ін. Багато нових видів машин і зна-

рядь виробляють тепер наші заводи для сільського господарства, зокрема: гусеничні трактори з двигуном на 100 к. с., молотарки АМР, бавовнозбиральні машини, зернові й бурякові комбайни, саджальнооросаджувальні машини тощо. Багато також тепер ми виробляємо механізмів і для будівництва: екскаватори, каменедробарки, бетономішалки, траверзи, механічні котки, лопати тощо. Опанували наші заводи й виробництво устаткування для коксохімічної і цукрової промисловості. Велику кількість ми виробляємо тепер різних вимірних приладів, які раніше нам доводилося ввозити з-за кордону. Виробляємо ми тепер також багато різних приладів для соціально-культурної роботи, зокрема кіноапаратуру і рентгеноапаратуру.

Те, що ентузіасти нашої соціалістичної індустрії дали нашій країні багато нових машин і приладдя, показує, на що здатний пролетаріат, коли він стоїть при владі, на що здатні робітники, які йдуть під прапором комунізму, під проводом Комуністичної партії, які йдуть до перемоги соціалізму, в боротьбі за індустріалізацію й цілковиту соціалістичну перебудову нашої країни.

Разом з будівництвом нових заводів у нас за ці роки проведено велику реконструкцію майже всіх підприємств. На Україні не залишилося жодного більш-менш значного підприємства без ґрунтової реконструкції. Ця реконструкція здебільшого забезпечила величезне зростання продукції на старих підприємствах. Тут можна навести ряд прикладів про наслідки такої реконструкції.

От, скажімо, тут у нас, в Харкові, є велосипедний завод, що на початку п'ятирічки спроможний був випускати тільки 7—8 тис. велосипедів на рік, а тепер, після реконструкції, він може випускати 75 тис. велосипедів на рік, тобто вже вдесятеро більше.

Так само великі наслідки дала нам реконструкція заводів сільськогосподарського машинобудування. За цю п'ятирічку ми ґрунтовно реконструювали цілий ряд таких заводів. У цій галузі ми за ці роки майже жодного нового заводу не збудували, коли не вважати цех комбайнів у Запоріжжі за новий завод. Цей цех розраховано на випуск 10 тис. комбайнів на рік. Або завод «Серп і молот» у Харкові. Його за ці роки перебудовано, побудо-

вано в ньому нові цехи тощо. Отже, він тепер є майже зовсім новим заводом.

Внаслідок тієї реконструкції заводів, яку ми провели за ці роки, зовсім змінилося лице наших багатьох старих заводів. От, скажімо, якщо порівняти 15 тих заводів, що були на Україні перед війною, з тими, що вони являють собою тепер, то загалом на цих заводах порівняно з 1913 р. кількість робітників збільшилася вчетверо, а повна відновна вартість основних фондів цих заводів — майже втриє. Яскравіше це доводить така таблиця:

Наслідки реконструкції окремих машинобудівних заводів

Назва заводу	Рік заснування	Кількість робітників в МОП і з учнями		Вартість основних фондів на 1—І 1932 р. в тис. крб.		
		1913 р.	1931 р.	Усього	З неї введено в експлуатацію	
					до 1—X 1925 р.	після 1—X 1925 р.
Сумський завод ім. Фрунзе	1895	800	3954	1930	841	5089
Київський завод «Більшовик»	1882	47	4330	5482	1483	3999
Харківський завод «Світло шахтаря»	1891	250	2370	4073	385	3688
Київський завод «Ленінська кузня»	1897	700	2155	4667	1564	3103
Краматорський металургійний	1899	2850	11 828	43 084	17 769	25 315
Харківський паровозобудівний	1895	3000	14 182	35 322	18 318	17 004
Луганський паровозобудівний	1896	430	11 262	29 102	17 959	11 143
Харківський завод «Серп і молот»	—	2400	11 082	17 269	4801	12 468
Запорізький завод комбайнів	1875	2020	8128	16 819	5291	11 528

Назва заводу	Рік заснування	Кількість робітників з МОП і з учнями		Вартість основних фондів на 1—1 1932 р. в тис. крб.		
		1913 р.	1931 р.	Усього	З неї введено в експлуатацію	
					до 1—X 1925 р.	після 1—X 1925 р.
Блисаветградський завод «Червона Зірка»	1879	2732	11 158	15 086	2647	12 439
ХЕМЗ	—	2000	12 125	23 181	10 505	12 679
Харківський завод «Червоний Жовтень»	1870	240	899	1508	636	873
В. Токмакський завод «Червоний прогрес» . .	1882	723	4675	8282	1379	6903
Одеський завод ім. Жовтневої революції	1854	1105	5144	7464	1590	5874
Бердянський завод «Першого Травня»	1883	1800	3957	4599	2131	2668
Разом:	—	25 190	106 249	220 011	87 259	134 799

Окремі заводи зовсім змінили свій вигляд, стали зовсім іншими і за кількістю робітників, і за випуском продукції, причому випускають тепер зовсім іншу продукцію. Наприклад, Горлівський машинобудівний завод тепер є майже зовсім новим заводом, який випускає нову продукцію — врубові машини, що їх раніше ми ввозили з-за кордону, зокрема з Америки. Тепер цей завод майже цілком постачає машини нашій вугільній промисловості не лише Донбасу, але й іншим вугільним басейнам Союзу.

Вартість основних фондів цього заводу зросла вдвоє проти початку п'ятирічки, кількість робітників — в 2,5 раза, а валова продукція — майже шестеро. Так само зов-

сім змінився харківський завод «Світло шахтаря». Вартість основних фондів цього заводу збільшилася проти початку п'ятирічки у 2,5 раза, кількість робітників — теж у 2,5 раза, а валова продукція — більш як у п'ятеро. У нас так реконструйовано десятки і сотні підприємств в усіх галузях нашої промисловості. Тут можна було б навести і ще багато таких прикладів.

Але ми будували і реконструювали не тільки підприємства важкої промисловості, а й ті підприємства, які мають давати продукцію для задоволення потреб широких мас трудящих. От, скажімо, у сфері постачання у нас на Україні збудовано 8 холодильників загальною потужністю 12,2 тис. т, 4 лінійні зерноелеватори потужністю понад 100 тис. т, 2 портові зерноелеватори потужністю 41 тис. т, 42 хлібозаводи, 20 фабрик-кухонь і т. ін.

Реконструкція промисловості і будівництво нових підприємств дали нам змогу організувати випуск цієї продукції, без якої ми цілком залежали б від чужоземних країн. На всіх ділянках нашого народного господарства, зокрема у промисловості, ми боролися за цей час і мусимо й надалі боротися за те, щоб якнайбільше виробляти такої продукції, яка нам потрібна і яку раніше у нас не виробляли.

У цьому напрямі перед нами стоять великі завдання, і ми мусимо їх розв'язувати. Розв'язуємо ми їх тим, що будуємо такі великі підприємства, як, наприклад, Дніпровський промисловий комбінат навколо Дніпрогесу, де буде побудовано алюмінієвий велетенський завод, що вироблятиме алюміній, який дуже потрібний для нашого машинобудування та який може стати нам також у пригоді й у домашньому господарстві, в нашому громадському харчуванні тощо. Раніше алюмінію в Союзі не виробляли. Тепер його почали виробляти в Ленінграді, і вже цього року його вироблятиме наш Дніпровський алюмінієвий комбінат. На Дніпрокомбінаті деякі заводи називають цехами, але то такі цехи, що випускатимуть продукції стільки, скільки перед цим не випускали десятки заводів.

У боротьбі за економічну незалежність нашої країни ми маємо на Україні великі досягнення. Але вони ще недостатні, вони ще не вичерпали всіх наших можливостей. Отже, найближчим часом нам доведеться багато працюва-

ти над тим, щоб цілком звільнитися від цієї економічної залежності, щоб цілком підвести базу для задоволення всіх наших потреб, для проведення реконструкції всього народного господарства.

Поруч із зростанням промисловості цих років зростав і транспорт. Мережа залізниць зросла більш як на 700 км, майже вдвоє збільшилося перевезення вантажів, а водночас поліпшилися і технічні коефіцієнти використання транспортних засобів: приблизно на 50 процентів збільшився середньодобовий пробіг вантажного паровоза і вантажного вагона. Отже, ми маємо на залізничному транспорті ті зрушення, які дають змогу задовольняти вимоги бурхливого розгортання народного господарства.

Проте, наш залізничний транспорт усе ще залишається «вузьким місцем» в нашому розвитку. Хоч за ці роки ми проклали на деяких ділянках другі колії, а де-не-де й треті колії, де-не-де заново переклали колії, все ж таки залізничний транспорт відстає від вимог соціалістичного господарства. Тепер ми будемо на території України нову велику колію — надмагістраль Донбас — Москва. Тепер реконструюються залізниці, розширюються «вузькі місця» — розширюються вузли, що гальмували й досі гальмують перевезення вантажів, вчасно постачається паливо з Донбасу, вчасно вивозиться продукція вугільної та металургійної промисловості, будівельні матеріали тощо.

Поруч з цим ми маємо велике зростання безрейкових шляхів. Мережа так званих поліпшених шляхів за ці чотири роки в нас збільшилася майже вдвоє, а мережа шляхів вищого типу, вдосконалених, збільшилася на 75 процентів.

Зросла також кількість наших автотранспортних засобів. За ці чотири роки, особливо за останній рік, на Україні, як і в інших районах Союзу, з'явилися тисячі автомашин, які допомагають нам розгорнути господарство, збільшувати темпи розвитку нашого усуспільнення сільського господарства. Зокрема, слід відзначити, що кількість вантажних автомашин зросла приблизно в 9 раз.

Наука — могутній фактор створення нових виробництв, нових машин, нових процесів

З доповіді на VI сесії ВУЦВК XII скликання⁵⁵

22 грудня 1933 р.

Щомісячно, щорічно наші науково-дослідні інститути, наші наукові сили, наші винахідники, робітники вкладають у розвиток нашої соціалістичної індустрії всі свої здібності, всі свої знання.

Можу навести декілька прикладів. Взяти промисловість. Цього року сконструйовані і випробувані патрони «Советский кардокс» — це метод підривати вугілля без тих наслідків небезпеки, які були, коли підривали динамітом та іншими речовинами. Цей пристрій не лише дає економію, він зберігає здоров'я, сили робітників.

А кожен винахідник і винахід у радянських умовах повинен відповідати вимозі — не лише давати економію, а й забезпечувати кращі умови виробництва, сприяти збереженню сил робітника, сил пролетарів. У той час, коли в капіталістичних країнах будь-яка технічна новинка не звертає уваги на ці елементи, тому що там багато мільйонів безробітних, багато стоїть в черзі, щоб працювати у яких завгодно умовах, — у нас немає безробіття, у нас пролетаріат — панівний клас, пролетаріат зберігає і повинен зберігати сили, і всі умови виробництва повинні пристосуватись до цього.

У металургії випустили технічно чисте залізо типу «Армко» і не лише в інститутах та лабораторіях, а й в заводському масштабі.

Заводи ім. Петровського, Дзержинського і ряд інших виробляють сорбитизовані (загартовані) рейки і бандажі із значно більшим опором зносу, ніж це було раніше. Ця робота, яку провів Харківський інститут металів, має у зв'язку з реконструкцією залізничного транспорту, величезне значення. УНДІСГОМ⁵⁶ сконструював і випробував

комбайни по збору бавовника, випускає машини, що збільшують продуктивність праці.

Я не буду детально зупинятися на всіх великих досягненнях, які мають науково-дослідні інститути, перш за все важкої промисловості (газифікація українського бурого вугілля, технічні проекти на вітроелектричні станції на 5 м. квт. для паралельної роботи в загальній електричній мережі. Розробка цих проектів вже закінчується. Загальновідомі роботи по розщепленню атомного ядра літійу та інших легких елементів (УФТІ)⁵⁷; одержання електро-хімічними засобами металевого калію і натрію, які необхідні для виробництва синтетичного каучуку і які мають велике значення для оборони країни і т. д. Я лише підкреслюю, що і науково-дослідні інститути легкої промисловості в боротьбі за дальший розвиток виробництва предметів широкого вжитку і посилення темпів мають значні досягнення.

У трикотажній галузі працями УкрНДТІ⁵⁸ доведена можливість застосування українського бавовника у всьому асортименті панчішно-трикотажного виробництва, не погіршуючи якості.

Український шкіряний інститут добився значних результатів, застосувавши у виробництві штучні, дубильні предмети.

Всі ці досягнення запроваджені у виробництво, щоб наші кількісні результати з'єднати із завоюваннями якісних позицій. Нам це вкрай необхідно, щоб зекономити наші ресурси, щоб з найменшими втратами матеріалів, енергії, людської сили і ін. прискорити темпи розвитку нашої промисловості, збільшити нашу продуктивність і наздогнати та випередити передові в технічному відношенні капіталістичні країни.

Оволодіння технікою, складною технікою, великою технікою нашої промисловості відбувалось і відбувається цього року успішно. Робітничий колектив радянського алюмінію на заводі ім. Дзержинського оволодів цією технікою і добився повної його (алюмініга) продуктивності.

Нещодавно всі читали рапорт Сумського машинобудівного заводу, який збудував надсильний компресор продуктивністю в 10 тис. кубометрів конверторного газу на годину за тиском в 300 атмосфер. Є і ряд нових виробів

не таких великих. Згадаймо, як робітники дніпропетровських заводів, коли для ремонту молотарок не вистачало бичів, які імпортували з-за кордону, зробили декілька зразків і цим забезпечили ремонт молотарок не лише для своєї області, а й для всієї України. Згадаймо, що дрібні підприємства почали виробляти радіатори для тракторів, яких не вистачає (котельно-радіаторний завод Житлоспілки на Дніпропетровщині). Київський завод «Червоний Двигун» почав виробляти магнето.

Всі ці приклади свідчать про те, що соціалістична індустрія Радянської України успішно бореться за найшвидше оволодіння технікою, за найшвидшу організацію виробництва тих предметів, які нам необхідні, і які ми за великі гроші одержували з-за кордону. Таких прикладів можна навести дуже багато.

У всіх областях промисловості наша наукова думка, наші інженерно-технічні сили працюють з успіхом, вкладаючи у соціалістичне будівництво нові й нові досягнення. В результаті розквіту соціалістичної індустрії наше будівництво, особливо соціалістичне сільське господарство, одержує могутню машинну базу. Візьміть такі показники, як зростання автопарку. На Україні за 1933 р. кількість легкових машин збільшилась на 66 процентів, вантажних — на 75 процентів проти 1932 року. Десятки тисяч машин уже працюють у господарствах України, в сільському господарстві, у будівельних організаціях і т. д. Це в той час, коли наша автотракторна промисловість зовсім недавно тільки починала освоювати свою виробничу проектну потужність. На 1934 р. значно збільшується завдання по випуску машин у всіх напрямках, і тому ми маємо змогу в наступному році ставити перед собою нові завдання, нову програму до виконання.

Упорядкувати проектні роботи. Зміцнити кошторисну дисципліну

Розмова з працівником газети
«За індустріалізацію»

Грандіозний розвиток нашого будівництва у всіх галузях народного господарства, значне зростання господарських і технічних кадрів, як у кількісному відношенні, так і, що особливо важливо, в якісному — дозволяють партії і урядові різко поставити питання про ліквідацію безпроектного і безкошторисного будівництва.

Постановка в уряді питання про ліквідацію безпроектного будівництва показала, що керівники господарських організацій, як правило, безпосередньо не займались своєчасною розробкою проектів і складанням технічно і економічно грамотних кошторисів.

Керівники наркоматів, головних управлінь і трестів повинні зараз безпосередньо взятись за упорядкування проектних робіт і зміцнення кошторисної дисципліни на будовах. За останній час відомі численні випадки, коли в процесі будівництва виявляються величезні неприпустимі помилки в проектах, нічим не пояснені пропуски в кошторисах і невідповідність кошторисів технічним проектам. На переважній більшості будов кошториси не були досі організуючим і дисциплінуючим началом.

Відставання у проектуванні, в забезпеченні будівництва робочими кресленнями і кошторисами набуло настільки широких розмірів, що безпосередніх будівельників фактично не можна було контролювати, і надзвичайно важко було виховувати в них відповідальне ставлення до планової і кошторисної дисципліни. Безплановість в організації будівельних робіт, безвідповідальність у витрачання матеріалів призводили до здорожання будівництва.

Завдання, що стоять перед всією країною в 1935 р. на фронті капітального будівництва, настійно вимагають твердого проведення в життя директив партії і уряду про серйозне впорядкування будівництва і зниження вартості

будівельних робіт. Ось чому ліквідація безпроектного і безкошторисного будівництва вже в поточному році повинна стати переломним моментом у справі дальшого піднесення важливішої галузі нашого господарства — капітального будівництва.

Що необхідно для того, щоб добитися забезпечення всього будівництва доброякісними проектами і кошторисами?

Багато попередніх рішень уряду про планово-кошторисну дисципліну порушувались господарськими організаціями і банками, що фінансували капітальне будівництво, на які в той же час було покладене завдання контролю карбованцем. Тому необхідно повністю врахувати всі недоліки контрольної роботи банків і практики господарського керівництва.

У кожному наркоматі повинні бути встановлені відповідні особи, які відповідають за своєчасне забезпечення будівництва проектами і кошторисами. Наркомати зобов'язані в найкоротший строк переглянути сітку своїх проектних організацій, зміцнити їх, розвантажити від другорядних завдань для того, щоб забезпечити проектами всі триваючі і нові будови у відповідності з планом 1935 р.

Посилення безпосередньої відповідальності керівників головних управлінь за належні до їх системи проектні організації повинно підняти справу проектування на більш високий рівень. Для того, щоб поліпшити проектування, необхідно ретельно переглянути програми робіт кожної проектної організації, перевірити, як використовуються окремі групи працівників і окремі спеціалісти, усунути завантаження проектних організацій «випадковими» завданнями.

Працівники проектних організацій повинні серйозно взятися за освоєння техніки, дорученої їм справи і за підвищення своєї кваліфікації, особливо це стосується працівників кошторисної справи, яка досі вважалася десятиступеневим завданням.

Працівники проектних організацій від керівників і до останнього технічного працівника — обліковця і копіювальника — повинні бути мобілізовані на виконання найважливіших завдань, поставлених партією і урядом перед капітальним будівництвом.

**В. Я. Чубар розмовляє з делегатками
III сесії ВУЦВК. 1931 р.**

Центральні і місцеві організації повинні зацікавитись роботою проектних інститутів, які займають найважливіше місце у нашій системі виробничих організацій, і допомогти їм вийти з положення канцелярій на позиції оперативних виробничих майстерень, з твердою виробничою дисципліною, з чітким визначенням завдань кожного працівника і повною відповідальністю за доручену йому справу.

Особливе завдання у встановленні радянського виробничого режиму в проектних організаціях лягає на наших молодих спеціалістів. Перед нашою молоддю стоїть завдання — боротися за створення здорової виробничої обстановки, боротися з рвацькими тенденціями і з безграмотністю в техніці проектної і кошторисної справи.

Перед проектними організаціями в цілому, поряд з підвищенням якості проектного матеріалу, стоїть завдання рішучого зниження вартості своєї продукції.

Рішення уряду стосується не лише будов союзного підпорядкування і союзних організацій, а й всіх республіканських, крайових, обласних і місцевих організацій.

Практика показує, що безпроектне і особливо безкошторисне будівництво пайбільше розповсюджено серед сільськогосподарських організацій— МТС і радгоспів.

Багато господарників, які звикли безкарно порушувати закони і рішення уряду, проявляють вже зараз антидержавні тенденції, що виражаються в намаганні обійти будь-якими шляхами і останнє рішення уряду. Раднарком доручив прокуратурі провести слідство по трьох будовах Тулметалобуду, Петровському спиртовому заводі і Шумерліпському деревообробному комбінату для притягнення до відповідальності за безгосподарність, допущену головним чином внаслідок відсутності проектів і кошторисів. До суворої відповідальності притягатимуться господарники, які ігнорують рішення уряду про ліквідацію безкошторисного і безпроектного будівництва.

Обов'язок кожного керівника господарської організації напружити всі сили, використати всі можливості для забезпечення будівництва проектами і кошторисами. Небезпека зниження якості і штамування непридатних проектів і кошторисів з боку гірших елементів серед працівників господарських організацій не виключена. Справа радянських і партійних організацій, обов'язок кожного чесного працівника — нещадно викривати всякі спроби бюрократичними хитроцями обійти директиви партії і уряду.

Преса, яка почала висвітлювати питання проектування і стану кошторисів в період розробки проекту рішення уряду, повинна удесятерити свою увагу, щоб забезпечити виконання цього рішення. У відповідь на постанови уряду безперечно виникає багато цінних пропозицій з боку керівників господарських організацій, працівників проектних інститутів і ударників будов. Треба підхопити цю ініціативу і спрямувати її на якнайшвидше усунення недоліків, на боротьбу за виконання рішень уряду.

Треба вітати ініціативу газети «За індустріалізацію», яка скликала нараду з питань проектування. Таку ж роботу слід провести і іншим газетам по решті галузей промисловості з тим, щоб якомога повніше залучити широкі маси працівників проектної і кошторисної справи до боротьби за виконання рішення партії і уряду.

Про деякі резерви другої п'ятирічки

Два минулі роки другої п'ятирічки, особливо останні місяці 1935 р., відзначилися значними успіхами у вирішенні центрального завдання другої п'ятирічки — в оволодінні технікою. Боротьба за освоєння, що розгортається, піднімає на новий ступінь всі якості нашої роботи, пасамперед у провідних галузях соціалістичного будівництва, і дає змогу привести в рух ті величезні резерви, які криються у всіх галузях нашого господарства.

У першому кварталі 1935 р. союзна промисловість випустила продукції на 9 з лишком млрд. крб. — на 21,4 процента більше, ніж у першому кварталі минулого року, підійшовши безпосередньо до виконання квартального плану (99,1 процента). Харчова, лісова і легка промисловість перевиконали план. Це — факт, який має колосальне значення і показує, наскільки ми зросли. За перший квартал виконано 24,7 процента річного плану, що свідчить про рівномірний і твердий рух уперед, без штурмівщини і значних сезонних коливань. Важка промисловість зросла порівняно з минулим роком на 24,3 процента. У березні виробництво металу досягло нового рівня, який набагато перевищує всім відомі результати 1934 року. В першому кварталі почало вирівнюватися співвідношення між чавуном і сталлю. Виплавка сталі (2790 тис. т) і прокату (1960 тис. т) йде на рівні річних завдань, перевищуючи виплавку в минулому році на 30—33 проценти. Машинобудування і виробництво електричної енергії — галузі промисловості, що забезпечують технічну реконструкцію країни, — йдуть попереду всього парадного господарства, яке розвивається на високому рівні. Продукція машинобудування і металообробної галузі зросла на 25,7 процен-

та, виробництво електроенергії — на 28,4 процента порівняно з першим кварталом 1934 р. а важка промисловість в цілому підвищила продуктивність праці порівняно з першим кварталом минулого року на 14,7 процента.

Найважливішою передумовою успішної реалізації плану другої п'ятирічки є сильна матеріально-технічна база, створена трудящими СРСР у попередні роки під керівництвом партії, та ріст кадрів у всіх галузях народного господарства.

За першу п'ятирічку і за два роки другої в соціалістичне господарство вкладено колосальну суму — близько 92 млрд. карбованців. При цьому капіталовкладення 1934 р. більш як у 3,5 раза перевищують обсяг капіталовкладень 1929 р. — першого року першої п'ятирічки.

Здійснюючи генеральну лінію партії на індустріалізацію країни, ми направили у важку промисловість за останні 4 роки понад 30 млрд. крб. капітальних вкладень. За цей же період введено в експлуатацію підприємств загальною вартістю понад 22 млрд. карбованців. Завдяки цьому радикально змінилося обличчя нашої промисловості, особливо важкої. Питома вага валової продукції реконструйованих і нових заводів обробної промисловості Наркомату важкої промисловості і чорної металургії досягла в 1934 р. 85—90 процентів, тоді як ще в 1930 р. ці підприємства становили незначну групу і їх частка в продукції обробної промисловості НКВП дорівнювала 20 процентам, а в продукції чорної металургії не перевищувала 5 процентів.

В 1935 р. працює 20 домен-гігантів, кожна з корисним об'ємом 800 м³ і більше; їх загальний корисний об'єм становить близько 40 процентів корисного об'єму всіх доменних печей Союзу. На початку першої п'ятирічки таких великих печей не було взагалі.

У вугільній промисловості за період 1931—1934 рр. введено в експлуатацію 176 нових і реконструйованих шахт з проектною потужністю 70,5 млн. т вугілля. Щоб усвідомити всю значимість цієї цифри, досить нагадати, що в 1934 р. по НКВП видобуто всього 88,3 млн. т вугілля.

По суті, ми маємо тепер цілком нову, технічно модернізовану важку промисловість, озброєну першокласним обладнанням.

Величезну роль у підвищенні якості роботи відіграв і той факт, що за цей же період значно зріс культурний рівень мільйонних мас трудящих. Десятки і сотні тисяч людей з робітничого класу і колгоспного селянства дістали освіту в середніх і вищих учбових закладах; значна кількість комуністів і комсомольців оволоділа наукою і навчилась керувати боротьбою не лише як організатори мас, а й як знавці техніки дорученої їм справи.

Під керівництвом партії багатомільйонні маси Радянського Союзу наполегливо борються за побудову соціалістичного суспільства, за дальше зростання промисловості і зміцнення колгоспного ладу. Політика партії, відображаючи прагнення багатомільйонних трудящих мас до боротьби за краще майбутнє, викликала небачене в світі творче піднесення мас. Соціалістичні методи праці — змагання між окремими підприємствами, галузями промисловості, колгоспами, районами, краями і республіками — виявили і виявляють з дня на день тисячі і сотні тисяч героїв повсякденної більшовицької боротьби за краще виконання завдань партії і уряду, боротьби за соціалізм.

Трудящі маси багатонаціональної Країни Рад злилися в єдину могутню силу, здатну подолати всі перешкоди, що стоять на її шляху.

Залишки розгромлених контрреволюційних організацій і відмираючих класів не можуть загальмувати переможний рух вперед робітничих і колгоспних мас СРСР. Всі спроби класового ворога підірвати могутність СРСР приречені на провал.

Сила і могутність СРСР у тому, що під керівництвом Комуністичної партії з дня на день піднімаються нові верстви активних борців за соціалізм, включаються в боротьбу нові маси людей, які оволоділи технікою. Країна збагачується новими підприємствами, машинами, верстатами, цінною сировиною, потрібною для дальшого розвитку народного господарства.

Бурхливе зростання нашої соціалістичної промисловості, досягнення наших наукових закладів, все активніший процес освоєння машин, нових підприємств, техніки в цілому дають змогу в найкоротший історичний строк

забезпечити повну техніко-економічну незалежність СРСР.

Радянський Союз вийшов на широкий шлях розвитку, випередивши в ряді галузей передові в технічному відношенні країни. По виплавці чавуну СРСР залишив позаду всі капіталістичні країни Європи; по виробництву електроенергії і сталі ми займаємо третє місце в світі, по видобутку кам'яного вугілля — четверте і т. д.

Завдяки цим грандіозним успіхам СРСР став величезною силою серед держав не лише Європи, а й усього світу. Зростає могутність нашої великої Батьківщини, міцніє робітничо-селянська Червона Армія. Етап, коли Країну Рад почали «визнавати» капіталістичні країни, давно пройдено. Країна побудови соціалізму приковує до себе увагу і зустрічає підтримку трудящих усього світу ще й тому, що вони вбачають у нас могутню реальну силу, яка відвертає нову світову війну, силу, здатну захистити інтереси трудящих. Нашу країну як міцний фактор боротьби за мир знають і визнають уряди ряду капіталістичних країн.

*Кількісні і якісні показники другого
п'ятирічного плану можна перевиконати*

Завдання боротьби за побудову соціалістичного суспільства, покладені історією на СРСР, величезні. Переможне виконання найважчого завдання на цьому шляху — побудови фундаменту соціалістичного суспільства — і колосально вирослі у зв'язку з цим наші планові можливості дають змогу партії і урядові сконцентрувати сили на найважливіших ділянках і швидкими темпами посунути вперед справу побудови соціалізму.

Підсумки перших років другої п'ятирічки показують, що наша країна має в резерві багато можливостей, не врахованих або недостатньо врахованих у другому п'ятирічному плані розвитку народного господарства. У цій галузі особливо показові такі вже загальновідомі факти, як перевищення передбачених другим п'ятирічним планом показників використання доменних печей. Так, при заданому на 1937 р. коефіцієнті використання доменних печей Півдня в 1,20 Макіївський завод ім. Кірова в 1934 р. дав

коефіцієнт 1,14, а Сталінський (Доббас) — 1,17. Для нових великих доменних печей у другому п'ятирічному плані на 1937 р. передбачено коефіцієнт 1,0, а вже в березні 1935 р. окремі заводи перевищили його, досягнувши показників передових капіталістичних країн (макіївський завод ім. Кірова — 0,98), або наближаються до нього (наприклад, Кузнецький металургійний завод — 1,05). Навіть старі, немеханізовані доменні печі заводу ім. Петровського досягли коефіцієнта 1,02.

Металурги, які домоглися хороших результатів використання доменних печей, починають форсувати використання мартеновських печей, прокатних станів і рухати всю чорну металургію швидше, ніж передбачено в другому п'ятирічному плані. Обіцянка металургів виконати і перевиконати в 1935 р. план по чавуну, який передбачас 12,5 млн. т, по сталі—11,8 млн. т і по прокату—8,2 млн. т, буде виконано, тому що підготовлено вже багато людей, які оволоділи технікою металургії, і боротьба за світові показники ведеться вперто, по-більшовицькому, знизу доверху. Серед металургів уже багато людей, які вміють одержати від машин, агрегатів і заводів більше, ніж передбачено планом.

Інший надзвичайно разючий приклад ми маємо в галузі залізничного транспорту. Різка постановка питання про недопустимість відставання транспорту від загально-го розвитку народного господарства СРСР, зроблена на XVII з'їзді партії та VII з'їзді Рад, а також зміцнення керівництва залізничним транспортом примусили працівників транспорту значно підтягнутися і з допомогою партії й усієї країни зробити зрушення, а на одній з найважливіших ділянок залізничного транспорту — навантаження вагонів — домогтися рекордних цифр. Виконання плану навантаження залізниць у квітні — вперше за ряд років, навантаження 1 травня майже 76 тис. вагонів, той факт, що в першій декаді травня значно перевиконано план навантаження вагонів (в середньому 67 тис. вагонів на добу) свідчать про те, як багато можна домогтися правильною організацією людей, мобілізацією сил на відстаючих ділянках. Прискорення обороту вагонів як один з вирішальних факторів поліпшення роботи залізничного транспорту і боротьба з аварійністю поставлені в центр

уваги працівників залізниць і клієнтури транспорту. Це вже дає свої результати. Заходи по впорядкуванню пасажирського руху, які здійснює НКШС, дають змогу зеконномити для вантажообороту до 500 паровозів, що становить майже половину всього випуску паровозів 1934 року.

Ці успіхи залізниць розбили шкідницькі теорії деяких спеціалістів і помилкові позиції багатьох працівників транспорту, які вважали, що залізниці працюють «на межі напруження» і що кращих показників роботи на основі наявної матеріально-технічної бази досягти неможливо. Більшовицький натиск на залізничному транспорті виявив невраховані резерви і показав усій країні, чого можна добитись правильним вирішенням організаційних питань, правильним розумінням завдань, які стоять перед транспортом.

У нових виробництвах, що освоюються на базі наукових відкриттів, ми також маємо значні успіхи. Сюди можна віднести заводи синтетичного каучуку, які вже домоглися значно меншого витрачання сировини на одиницю продукції, ніж це було передбачено в проектах.

Ці надзвичайно повчальні приклади наочно доводять правильність того положення, що ще приховані можливості перевиконання планів є майже в усіх галузях нашого соціалістичного будівництва.

Скасування карток на хліб та деякі інші продукти, проведене на основі зростання соціалістичного сільського господарства, стало величезним фактором перебудови нашої радянської торгівлі, зміцнило товарооборот, викликало перебудову системи заробітної плати, благотворно позначилось на продуктивності праці.

Все це свідчить про те, що процес поліпшення роботи у всьому нашому господарстві триває, про нові можливості успішного наступу, які не можна було повністю врахувати у планах.

Більшовики і всі трудящі СРСР мають програму наступу — другий п'ятирічний план розвитку народного господарства і культурного будівництва. У нас створено всі передумови не лише для виконання, а й для перевиконання цієї програми. Однак при складанні річних планів і окремих промфінпланів наших господарських організацій нерідко чути хникання: капіталовкладення, мовляв,

у річному розрізі даються менші, ніж було розраховано у п'ятирічному плані. Цей опортуністично-обивательський підхід до визначення можливості виконання плану лише одним вимірником — капіталовкладеннями — повинен зустріти найрішучішу відсіч. Успіхи в боротьбі за освоєння, досягнуті в ряді галузей, дають змогу поставити завдання одержувати продукцію в розмірах, встановлених у п'ятирічному плані, з меншими капіталовкладеннями шляхом кращого використання введених в експлуатацію виробничих потужностей.

Боротьба Центрального Комітету партії і уряду за припинення безпроектного і безкошторисного будівництва показала, що багато господарських організацій не знали і не знають справжньої вартості споруд до самого пуску підприємства в дію. Генеральна перевірка кошторисів і проектів, проведена цього року, виявила тенденцію багатьох проектних і господарських організацій до роздування кошторисних видатків. Самоплив у будівництві призводив до великих перевитрат навіть порівняно з тими перебільшеними орієнтованими розрахунками, які часто робилися недостатньо технічно грамотними людьми.

Директиви про зниження вартості будівництва у багатьох випадках не виконувались. У будівництві поряд з чудовими зразками роботи (рекордно короткі строки будівництва, високі показники продуктивності і т. п.) приживалися навикі найвідсталіших ділянок нашого господарства — безгосподарність, неорганізованість і т. п.

Відсутність належної боротьби за бережливе витрачання відпущених на капітальне будівництво коштів у багатьох випадках призводила до надзвичайно поганого використання в будівництві механізмів і робочого часу будівельників. На Нікопольбуді працюють фактично лише 4 години 20 хвилин, тобто близько половини восьмигодинного робочого дня, на Азовсталі третина робочого дня не завантажена. Список будов, які ганебно розтринькують робочий час, можна було б значно продовжити. У тісному зв'язку з такою «організацією праці» перебуває і неприємно погане використання механізмів у будівництві. Екскаватори, бетопомішалки використовуються на 15—20 процентів, у 2,5—3 рази менше цілком здійсни-

мих норм, даних Наркомважпромом. Треба підкреслити, що з найвного парку механізмів працює, як правило, лише 50—80 процентів.

Низька завантаженість робочого дня як результат поганої організації людей і неприпустимо погане використання механізмів — основна причина перевищення будівельних кошторисів і розтягування будівництва на довгі роки. Саме в цій галузі криються величезні резерви, оволодіння якими дасть змогу не лише виконати, а й перевиконати нашу грандіозну будівельну програму з меншими капіталовкладеннями, ніж передбачалося п'ятирічним планом.

Перевірка тих, що будуються, і пущених у хід підприємств показала, що так звані проектні потужності заводів перевищуються навіть при незначному упорядкуванні організації роботи підприємств. Такі приклади ми бачили на первітках нашого тракторобудування — Сталінградському і Харківському тракторних заводах. Таких фактів можна нарахувати сотні не тільки в нашій провідній, передовій важкій індустрії, а й в інших галузях народного господарства.

Робітничо-селянська молодь, яка одержує освіту в школах, технікумах, вузах, втузах, виховується і вирощується партією, може і повинна дати кращі, більш високі показники в роботі, ніж ми маємо нині. Молоді є в кого вчитися, адже тисячі і десятки тисяч кращих ударників — відмінників — домоглися високої продуктивності праці, правильного використання машин і коштів, що є в їх руках.

У цій галузі нам треба ще багато чому вчитися і в передових підприємств капіталістичних країн. Технічні показники й норми виробітку наших радянських робітників і показники робітників передових у технічному відношенні країн повинні стати предметом змагання двох систем.

Країна Рад зростає, наздоганяючи і випереджаючи капіталістичні країни в темпах розвитку народного господарства, але вона ще відстає по рівню від найпередовіших країн. Це відставання треба ліквідувати в найкоротший історичний строк.

Не зупинятися, а безперервно наступати — таке завдання кожного свідомого пролетаря СРСР, кожного колгоспника, всіх організованих колективів робітників і колгоспників.

Ми маємо великі успіхи і досягнення, але ми не повинні зазнаватися, тому що ці досягнення, грандіозні порівняно з нашою технічною і культурною відсталістю у минулому, ще недостатні для того, щоб СРСР міцно зайняв перше місце у світовому господарстві. Можливості зайняти перше місце у нас є, передумови для цього створено, треба по-більшовицьки налягти на відстаючі ділянки і підтягнути їх. В першу чергу це стосується правильного використання людей і особливо мільйонів нових радянських вихованців. Через цих свідомих борців за соціалізм, через людей, які оволоділи технікою, через організовані партією мільйони трудящих можна і треба краще використовувати вже наявні матеріальні ресурси.

Наше машинобудування перетворилося в могутню галузь промисловості, яка щодо свого обладнання верстатами не поступається, а часто й перевершує передові капіталістичні країни. Внаслідок посиленого розвитку машинобудування ми з успіхом здійснюємо одне з основних завдань другого п'ятирічного плану — технічну реконструкцію всього народного господарства, все ж таки колосальний парк першокласних, сучасних верстатів використовується далеко не повністю. Обстеження ленінградських заводів важкого машинобудування з наявністю 1600 верстатів, проведене ленінградською інспекцією НКВП, показало, що лише за рахунок поліпшення організації праці й технічного нормування, без нових капіталовкладень ми можемо на 15—20 процентів підвищити використання потужності верстатів.

Окремо слід зупинитися на такому важливому важелі підвищення продуктивності праці, як правильне технічне нормування. Тут у нас не все гаразд. Охоплення скільки-небудь розробленими нормами не перевищує 30—35 процентів у машинобудуванні і знижується до 15—20 процентів у металургії й хімічній промисловості. А це ж передові галузі нашого соціалістичного господарства! Які колосальні резерви приховує непорядкованість справи технічного нормування, показує такий факт, як розход-

ження в нормах на окремих машинобудівних заводах на 350—400 процентів по однакових роботах (ковальські, механічна обробка і т. д.) в аналогічних умовах.

Ми повинні забезпечити передачу технічних досягнень, нових методів праці передових підприємств відстаючим, допомогти їм підтягнутися до передовиків. В цьому суть соціалістичного змагання, і на це повинні спрямовувати увагу господарські організації та заводські колективи.

Найсильнішим і найголовнішим важелем мобілізації резервів є заробітна плата. Правильна організація заробітної плати, що забезпечує оплату робітника справді відповідно до кількості і якості його праці й стимулює безперервне підвищення продуктивності праці, є найважливішим завданням господарського керівництва. Досвід чорної металургії наочно показує, яким могутнім знаряддям всебічного поліпшення роботи й досягнення кращих технічних показників є правильна перебудова системи заробітної плати робітників та інженерно-технічних працівників.

На основі досвіду металургії і залізничного транспорту ми повинні піддати суворій критиці практику планування якісних показників і виявити можливості перевиконання накреслень плану другої п'ятирічки у кожній галузі господарства, на будь-якому промисловому підприємстві в МТС, радгоспі, на кожному верстаті, машині, агрегаті.

Підвищити якість роботи до рівня кращих зразків

У промисловості, сільському господарстві, на транспорті та в інших галузях господарства у нас є колосальні можливості підвищити продуктивність машин, а отже, підвищити і виробіток продукції, підвищити темпи виконання і перевиконання планів.

Уряд нагороджує сотні передовиків — ударників промислового будівництва і сільського господарства, героїв соціалістичного будівництва. На засіданнях Президії ЦВК СРСР нагороджені інколи коротко повідомляють про свої досягнення, наводять цифри продуктивності своєї праці

розповідають про досягнення цілих виробничих колективів і т. д.

Часто-густо ці цифри показують, що передовики-ударники систематично дають продуктивність праці в три, чотири, а інколи і в п'ять разів вищу від середньої продуктивності.

Ось бригадир-бурильник рудника у Криворіжжі т. Любич, нагороджений орденом Леніна. Він навчив свою бригаду американському методу роботи і довів норму для бурильників до 140—160 тонн. Таких показників ніхто не досягав; на наших рудниках, у Криворіжжі, бурильники в аналогічних умовах дають в середньому 45—50 тонн.

Ось т. Ковальов, керуючий і головний інженер залізного рудника, один з тих непартійних більшовиків. Під його керівництвом рудник розв'язав завдання, поставлене т. Орджонікідзе на VII з'їзді Рад,— оволодіти швидкісною проходкою. В квітні поточного року рудник досягнув проходки 150 погонних метрів, тоді як раніше рудник проходив 55 погонних метрів — рівень, на якому перебуває половина шахт всього Криворіжжя, які мають таку саму руду середньої міцності. Тимчасом ніякої «надтехніки» у своєму розпорядженні т. Ковальов не мав. Збільшення проходки досягнуто шляхом поліпшення організації робіт, вмілого використання обладнання, яке, до речі, мають і інші рудники, та деяких простих технічних нововведень (заміна ударної частини головки бура пластинкою з твердого сплаву «победит», завдяки чому бур замінюється один раз за 2—3 зміни замість декількох разів на зміну і т. д.).

Навіть у таких галузях народного господарства, де кадри зовсім нові, малонавчені, як, наприклад, у механізованому сільському господарстві — МТС і радгоспах, ми маємо чудові зразки правильного використання машин. При плановій нормі виробітку комбайна 160 га вже з 1934 р. сотні комбайнерів зібрали за сезон 400—500—600 га. Є тисячі трактористів і навіть тракторних бригад, які систематично перевиконують встановлені для трактора норми виробітку. Цього року на 1 травня трактори МТС зробили вдвічі більше роботи, ніж на 1 травня 1934 року. Крім значного збільшення тракторного парку МТС

істотну роль відіграло також поліпшення використання тракторів. Однак це лише перші успіхи освоєння техніки в сільському господарстві.

Різної показників продуктивності машин у сільському господарстві, з одного боку, говорить про те, як швидко зростають нові кадри, що оволодівають технікою, з іншого — свідчить про можливості, які має маса відстаючих трактористів, комбайнерів, що не використовують всієї продуктивності машини, не дають належного ефекту застосування машини.

У змаганні колгоспів за врожайність зернових культур окремі колгоспи і навіть цілі МТС у 1934 р. одержали врожай по 20—25 ц хліба з гектара при середній урожайності по краю чи області 8—10 центнерів. Це стосується не лише південних і східних областей і країв з давньою культурою зернових.

В Івановській області колгосп «Большевик», що в Юр'їв-Польському районі, домігся в 1934 р. врожаю пшениці 22,4 ц з гектара при середній врожайності пшениці по області 13,6 ц. У Кіровському краї, в районах, які раніше не мали уявлення про посіви пшениці, колгосп «Восток» Черновського району, посіявши сортову пшеницю, зібрав її по 17 ц з гектара. Врожай цукрових буряків у окремих колгоспах досягав 250—300 ц, а в окремих бригадах — 400 ц з гектара при середній врожайності по бурякосіючих областях близько 90—100 центнерів. Урожайність бавовни в давніх бавовницьких районах коливається від 4—6 до 25—26 ц при великій кількості районів, які дали по 12—15 ц з гектара. Навіть у пових районах на неполивних землях окремі колгоспи, як, наприклад, колгосп «Комінтерн» (Голопристанський район Української РСР), зуміли добитися 10—11 ц бавовни з гектара при середній врожайності в цих районах 2—2,5 центнера. Строкатість урожайності не можна пояснити лише природними умовами, якістю землі. Навпаки, всі факти свідчать про те, що висока врожайність є результатом правильної організації праці в колгоспі, радгоспі, правильного використання машини, чесного організованого виконання директив партії і уряду про поліпшення насінневої справи, про застосування правил агротехніки і т. д.

Які виняткові можливості має щодо цього колективне господарство, показує дослідницька робота колгоспу «Завет Лєніна» Шадринського району Челябінської області, де рілєник-дослідник т. Мальцев з 100 грамів ярої пшениці «цезиум» одержав протягом 8 років тисячі центнерів насіння, яке сіють ряд районів. Ця пшениця в несприятливих умовах 1931 і 1932 рр. (посуха, шкідлики) дала 40 пудів з гектара, в той час як урожайність всіх інших сортів пшениці в області була не більше 15—20 пудів.

Підтягування відсталих до рівня середніх і боротьба тих, хто досягнув середнього врожаю за завойований переловиками вищій урожай, як у промисловості, сільському господарстві, так і на всіх інших ділянках нашого соціалістичного будівництва, є невідкладним завданням, розв'язання якого дасть змогу прискорити темпи розвитку народного господарства.

Увагу «другорядним» машинам і виробництвам

Візьмемо іншу область народного господарства. Країна одержує десятки і сотні тисяч механізмів, двигунів, зокрема нафтових. При бурхливому зростанні споживання рідкого палива часто трапляються випадки нестачі палива і простою двигунів. Країна побудувала потужні гідроелектростанції — Дніпровську, Свірську та інші. Країна збудувала багато потужних теплових електростанцій. Електрика стала не лише основною рушійною силою промисловості, а й широко проникає в побут. Поряд з розв'язанням величезних завдань озброєння країни електроенергією у нас цілком занедбаними залишаються малі гідроустановки, малі вітряні двигуни, пристрої двигунів до місцевих видів палива і т. д. А в великому сільському господарстві, яким є радгоспи, колгоспи, малі двигуни на даровій енергії — гідроустановки, вітряні установки, газогенераторні двигуни на дровах в лісових районах, на відходах сільського господарства в інших районах — можуть істотно доповнити енергоозброєність нашої країни і допомогти господарству в задоволенні його потреб. Так, комунa «Красный Октябрь» (к. ЦЧО), яка має значну кількість худоби (70 коней, 180 корів, 800 овець і 100 сви-

ней), за допомогою невеликого вітродвигуна задовольнила потребу в воді всього господарства, а також свої побутові потреби.

Дрібні енергоустановки набувають тим більшого значення, що при наших колосальних відстанях швидко покрити всю країну лініями електропередач ми не зможемо, а привезене здалеку паливо народному господарству коштує дуже дорого. Відставання з розвитком малих установок не лише утруднює господарське зростання колгоспів і радгоспів, а й гальмує просування культури на село.

Рішення партії і уряду про просування звукового кіно на село у багатьох місцях наштотхнулося на істотну перешкоду — відсутність силових установок в районних центрах. Очевидно, в ряд районів установки звукового кіно не надійдуть до строків, вказаних урядом, але ж 900 установок в районних центрах — це лише початок! До районних центрів, до колгоспів ми повинні направити в найближчі роки тисячі звукових кіноустановок та іншу апаратуру для культурного обслуговування мас, що вимагає значної кількості малих енергетичних установок.

Головним гальмом малої електрифікації є неповоротність, безініціативність місцевих організацій, які недооцінюють роль і значення малої електрифікації. Не чим іншим, як таким ганебним ставленням до дуже важливої справи, можна пояснити той факт, що більше сотні вітродвигунів у радгоспах роками лежать на складах і не використовуються для водопостачання, приготування кормів і т. п.

Використання місцевого палива для двигунів — це дуже важливе завдання. Трактори, автомобілі, які працюють на лісорозробках у лісових глибинних районах, дуже часто простоюють через відсутність бензину, гасу, лигроїну. Уряд, заклопотаний економією рідкого пального, доручив промисловості розробити типи автомобільних і тракторних двигунів на важкому паливі (дизелів). Ця робота проводиться, однак, у нашому розпорядженні є ще один ресурс, який використовується до цього часу зовсім недостатньо — це газогенератори для автомобілів і тракторів. Зразки тракторів з газогенераторами і тракторів, що працюють на дровах, є в розпорядженні Наркомлісу в окремих краях і областях. Збудовані радянськими

конструкторами зразки газогенераторів випробовуються і вже в 1935 р. повинні надійти в масове виробництво. Переведення автомобілів і тракторів на дров'яне паливо в лісових віддалених районах може зекономити десятки й сотні тисяч тонн бензину і гасу, зберегти це паливо для повнішого використання машин і двигунів в районах, де місцевого палива немає. Те ж саме можна сказати й про впровадження в сільське господарство локомотивів, паливом для яких є солома та інші відходи сільського господарства.

Економія високоякісного палива не лише шляхом заміни двигунів, а й шляхом правильнішого витрачання палива на промислових підприємствах, в сільському господарстві може стати величезним додатковим ресурсом механізації народного господарства, величезним ресурсом прискорення темпів нашого будівництва. Щодо цього досить вказати на витрачання палива електростанціями. За питомим витрачанням палива на виробництво електроенергії ми випереджаємо США. В 1934 р. СРСР витрачав 0,684 кг умовного (7 тис. кал.) палива на вироблену кіловат-годину електроенергії; США (всі станції загального користування) в 1933 р.—0,7 кілограмів. Однак кращі наші станції (ІвГРЕС, Каширська і Зуєвська) витрачали всього по 0,583—0,6 кг умовного палива на 1 квт виробленої енергії. Зниження питомого витрачання палива в 1934 р. порівняно з 1933 р. на 5,4 процента зекономило 460 тис. т умовного палива. На 1935 р. заплановане витрачання 0,655 кілограма. Якби всі ГРЕС Головернерго змогли домогтися в 1935 р. норм витрачання палива, які вже досягнуто кращими ГРЕС у 1934 р.—0,6 кг умовного палива на 1 квт виробленої енергії, ми зберегли б цим додатково до запланованого на 1935 р. від 900 тис. до 1 млн. т умовного палива.

Завдання економного витрачання палива повинне привертати пильну увагу наших господарників і інженерно-технічних працівників, тому що далі миритися з перевитратою палива не можна. Такі факти як перевитрата в 1934 р. лише при виплавці чавуну близько 300 тис. т коксу, в цукровій промисловості понад 200 тис. т палива і т. д. у 1935 р. не повинні мати місця.

У такому ж плані ми можемо і повинні поставити питання про норми витрачання сировини, про раціональне її використання в нашій промисловості. В капіталістичних країнах уміють повніше використовувати відходи і одержувати цінну сурогатну продукцію. Перед нами на весь зріст стоїть завдання широкого застосування сурогатів. У багатьох галузях господарства сурогати себе цілком виправдовують. Досить навести такий приклад, як заміна у багатьох випадках кольорових металів виробами з пластмас. Ми виробляємо у великих кількостях текстолитові підшипники для прокатних станів, телефонні трубки, цоколі для електричних лампочок і т. д.— всього близько 700 видів різних виробів (включаючи і деталі). Ефект від застосування пластмас лише щодо заміни дефіцитних видів сировини такий: у 1934 р. зекономлено приблизно 3 тис. т кольорових металів. Однак зростаюче виробництво пластмас не задовольняє потреб народного господарства. Можливості застосування пластмас надзвичайно широкі, тому посилений розвиток цієї галузі промисловості дуже допоможе країні.

Техніка йде вперед з кожним днем. Багато технічних завдань у нас ще не розв'язані, або ж, будучи розв'язаними в лабораторіях, у науково-дослідних інститутах, не впроваджені широко в життя. У цій галузі ми маємо величезні можливості, і завдання швидкого перенесення наукових досягнень в нашу практику є бойовим і невідкладним, тому що це дає додаткові ресурси для перевиконання планів. Пора взяти у науково-дослідних закладів все, що вони приготували, і примусити працювати ті інститути, які тупцюють на місці, прикриваючи свою бездіяльність нікому не потрібним паперовим галасом.

Комуністи і безпартійні ентузіасти соціалістичного будівництва, які працюють в наукових установах і в зв'язаних з ними галузях промисловості, повинні забезпечити країні додаткові маси продукції. Треба відверто сказати, що коли деякі наші наукові установи у багатьох галузях досягли рівня світових наукових установ, то широке застосування їхніх досягнень на практиці — в промисловості, в сільському господарстві — у нас надзвичайно відстає. Ми можемо і зобов'язані прискорити застосування наукових досягнень. Ми повинні зламати косність деяких наших

господарських організацій і забезпечити швидко освоєння перевірених зразків продукції науково-дослідних інститутів, а також винаходів і вдоскопалень, запропонованих сотнями і тисячами робітників — винахідників і інженерно-технічних працівників. Це тим більш потрібно зробити в широкому масштабі, що на ділянках освоєння найбільш складних виробництв, випуску складних машин, до яких безпосередньо прикована увага уряду, ми маємо великі успіхи (авіабудування, моторобудування, турбінобудування, верстатобудування і т. д.). А на більш широкому фронті виробництва навіть таких найпростіших речей, як будівельні матеріали, найпростіші будівельні механізми, шляхові машини, предмети господарського вжитку, побутові прилади і т. д., ми ще плентаємося в хвості капіталістичних країн.

Питання якості продукції і собівартість

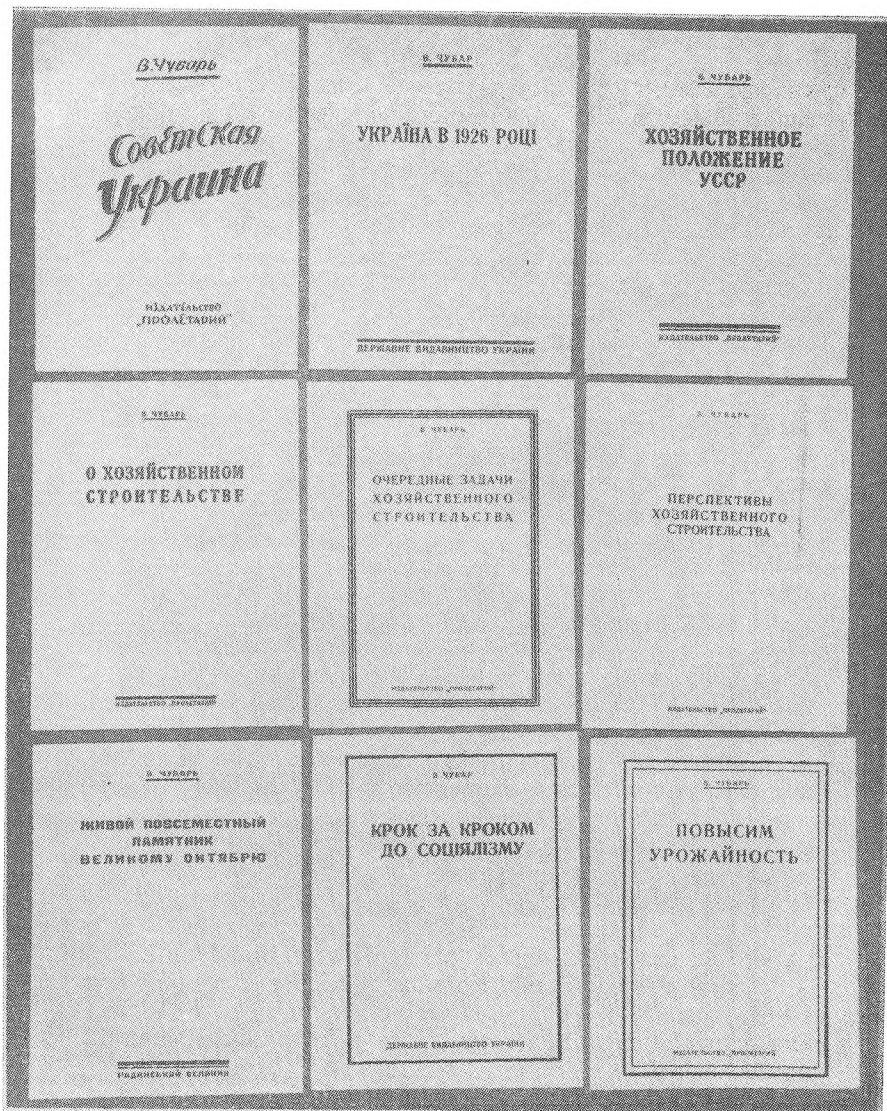
Освоєння обладнання і боротьба за якість продукції у ряді галузей перебувають на низькому рівні, а тим часом резерви тут колосальні. Для прикладу цікаво навести факти зниження вартості продукції цегельних заводів у 1934 році. Західний Сибір домогся зниження собівартості цегли на 30 процентів, Воронежська область — на 24 проценти, в той час як ряд інших областей не тільки не досяг такого зниження, а навпаки, навіть збільшив собівартість (наприклад, Сталінградський край). Якість цегли у багатьох випадках надзвичайно низька. Продукції першого сорту виходить не більше 40 процентів, а на деяких заводах 8—10 процентів.

У скляній промисловості бій і брак скла, виробленого машинами, становить близько чверті всієї продукції.

Скільки енергії й коштів можна зберегти за рахунок поліпшення якості продукції і зниження браку! А така сама картина має місце не лише в цегляній і скляній промисловості.

Боротьба за високу якість продукції повинна стати справою честі кожного виробничого колективу. Наша країна має всі можливості для того, щоб марка радянської продукції була найвищою в світі. Опортуністичні посилення на погану якість сировини, низьку кваліфікацію

Обкладинки праць В. Я. Чубаря

робітників і т. п., до яких вдаються для свого виправдання погані господарники і організатори, повинні зустріти рішучу відсіч.

У тісному зв'язку з якістю продукції стоїть питання про інший аналогічний показник — собівартість. Виробляти будь-яке, в тому числі й найбільш складне обладнання та предмети широкого вжитку ми навчилися, непогано справляємося з виконанням плану по якісних показниках, але вкладатися в заплановану собівартість, знижувати собівартість рішуче і в значних розмірах — цьому навчилися ще небагато підприємств і господарників. Дуже часто у нас зовсім не звертають уваги на цей бік роботи. Про виконання і перевиконання плану 1934 р. рапортували сотні і тисячі підприємств усіх галузей промисловості. Конкретне ознайомлення з результатами роботи підприємств, зокрема харчової промисловості, показало, що ряд консервних трестів (Український, Кримський, Молдавський), які повідомили про виконання плану, закінчили 1934 рік із значними збитками, не вклавшись у встановлені норми витрат сировини й матеріалів.

Про те, що робота із збитками ні в якій мірі не пояснюється об'єктивними причинами, а залежить цілком від людей, говорить приклад Макіївського заводу ім. Кірова, одного з передових підприємств чорної металургії — галузі, де введення беззбиткового господарства найбільш складне. Макіївський завод у березні й квітні домігся щомісячного прибутку приблизно 500—600 тис. крб. замість мільйонних дотацій, які раніше держава була змушена йому відпускати. Заводи якісних сталей — «Красный Октябрь» у Сталінграді й «Електросталь» під Москвою — вже в 1934 р. працювали з прибутком. У першому кварталі в ряди бездефіцитних, справді передових підприємств чорної металургії вийшли також заводи «Серп и молот» (Москва) та Челябінський завод феросплаву. Таких результатів може і повинна домогтися решта заводів чорної металургії, та й не лише чорної металургії, давши цим самим рішучий поштовх до зміцнення фінансового господарства країни. Беззбитковість виробництва, робота з прибутком — ці вимоги чорна металургія повинна виконати в 1935 р., це завдання повинні розв'язати інші підприємства, які досі одержували дотацію від держави.

В 1935 р. підприємствами, що добре працюють, повинні вважатися лише ті, які дадуть продукцію в запланованій кількості, хорошій якості і по собівартості не вищій від встановленої плану. Рішуче зниження собівартості — одне з основних завдань другої п'ятирічки, і за виконання його ми повинні взятися з усією більшовицькою наполегливістю — зверху донизу, до кожного окремого агрегата, верстата, машини, робочого місця в промисловості, в МТС, радгоспах, на будівництві.

У народногосподарському плані на друге п'ятиріччя встановлено показники продуктивності праці й дано по ряду галузей завдання в справі витрачання сировини, палива і продуктивності агрегатів. Досвід минулих років, особливо першого кварталу 1935 р., показав, що ці показники при ударній роботі можуть бути перевершені. За перевищення показників другого п'ятирічного плану з честю борються кращі передовики соціалістичного будівництва, показуючи шляхи, якими можна забезпечити перевиконання п'ятирічного плану. Своєю зразковою роботою вони розбивають опортуністичне хнюкання невдачливих господарників і горе-керівників про невіддільність і нереальність планових завдань в окремих галузях господарства.

* * *

Ми створили могутню, передову промисловість, колективізували й механізували сільське господарство. Народне господарство Союзу насичене технікою. Протягом кількох років ми пройшли шлях, на який капіталістичні держави Європи затратили кілька десятиліть. Завоювання цих перемог вимагало більшовицького напруження сил партії, робітничого класу і всіх трудящих панової великої Батьківщини.

Сьогодні центральним завданням є вміле використання, використання «до дна», велетенських виробничих фондів, які ми маємо в своїх руках. Це дозволить у величезній мірі збільшити виробництво в країні. Тому основним засобом швидкого, значного зростання продуктивності праці є підвищення кваліфікації, підготовка, дбайливе вирощування технічно грамотних кадрів. Лозунг «Кадри вирішують все!» вимагає, щоб наші керівники проявляли найтурботливіше ставлення до працівників, до «малих» і

«великих», в якій би галузі вони не працювали, вирощували їх старанно, допомагали їм, коли вони потребують підтримки, заохочували їх, коли вони добиваються перших успіхів, висували їх і т. д.

Партія, яка розв'язала десятки складних завдань, безсумнівно, розв'яже й завдання створення добрих і численних кадрів. Для цього треба цілком усвідомити лозунг: «Кадри вирішують все!», зробити з нього всі висновки, навчитися цінувати людей, приклад чого так добре показує керівник важкої промисловості т. Орджонікідзе.

Всебічно розвиваючи справді соціалістичне ставлення до праці, посилюючи боротьбу за підготовку технічно грамотних кадрів, партія під керівництвом ЦК впевнено веде робітничий клас і всіх трудящих Союзу до дальших перемог на фронті соціалістичного будівництва.

План другої п'ятирічки повинен бути перевиконаний, тому що в усіх галузях нашого господарства приховані величезні резерви, а виявлятися і виростати вони будуть щоденно завдяки творчій ініціативі мільйонів, завдяки зростанню культурного рівня трудящих мас, завдяки росту рядів передовиків-ентузіастів соціалістичної будови, рядів героїв-ударників нашої великої Батьківщини, людей, які оволоділи технікою.

СПИСОК ОСНОВНИХ СКОРОЧЕНЬ СЛІВ

ВРК	— Воєнно-революційний комітет
ВРНГ	— Вища рада народного господарства
ВУК	— Всеукраїнський комітет
ВУРПС	— Всеукраїнська Рада професійних спілок
ВУЦВК	— Всеукраїнський Центральний Виконавчий Комітет
ГАУ	— Головне артилерійське управління
Гірпромуч	— Гірничозаводське промислове учнівство
ГОЕЛРО	— Державний план електрифікації Росії
Головелектро	— Головне управління електротехнічної промисловості ВРНГ
Діпромез	— Державний інститут проектування металургійних заводів
Дніпробуд	— Державне об'єднане дніпровське будівництво
ДОМЗА	— Державне об'єднання машинобудівних заводів
Донвугілля	— Донецький державний кам'яновугільний трест
ЄСТ	— Єдине споживче товариство
КВД	— Комітет взаємодопомоги
КНС	— Комітети незможних селян
МОДР	— Міжнародна організація допомоги борцям революції
НЕП	— Нова економічна політика
НКВП	— Народний комісаріат важкої промисловості
НКЗ	— Народний комісаріат землеробства
НКО	— Народний комісаріат освіти
НКП	— Народний комісаріат праці
НКРСІ	— Народний комісаріат робітничо-селянської інспекції
НКФ	— Народний комісаріат фінансів
НКШС	— Народний комісаріат шляхів сполучення
НОП	— Наукова організація праці
ПАСШ	— Північно-Американські Сполучені Штати
«Південсталь»	— Південний металургійний трест
ПМТ	— Південний машинобудівний трест
ПРТ	— Південнорудний трест
Робкоп	— Робітничий кооператив, робітнича кооперація
РПО	— Рада Праці і Оборони

Сільмаштрест	— Трест сільськогосподарського машинобудування
УДКП	— Управління державної кам'яновугільної промисловості
УЕН	— Українська економічна нарада
Уповнарком шляхів	— Уповноважений народного комісаріату шляхів сполучення
«Фарфор-фаянс- скло»	— Всеукраїнський державний трест скляної, фарфорової і фаянсової промисловості
«Хімвугілля»	— Південний хімічний трест
ЦАГІ	— Центральний аерогідродинамічний інститут
Цектран	— Центральний комітет об'єднаної професійної спілки працівників залізничного і водного транспорту
ЦПВІ	— Центральне правління важкої індустрії
ЦПКП	— Центральне правління кам'яновугільної промисловості
ЦРФЗК	— Центральна рада фабрично-заводських комітетів
ЦСУ	— Центральне статистичне управління
Цукротрест	— Державне об'єднання цукрової промисловості
ЦЧО	— Центральна чорноземна область
ЕСХАР	— Електрична станція Харківського району ім. Жовтневої революції

Примітки

¹ *I конференція фабрично-заводських комітетів Петрограда* відбулася 30 травня — 3 червня (12—16 червня) 1917 року. На конференції були присутні 568 делегатів від 367 заводських комітетів. Були розглянуті питання про становище промисловості, про контроль і регулювання виробництва в Петрограді, про завдання фабрично-заводських комітетів і їх роль в професійному русі та ін. *II конференція фабрично-заводських комітетів Петрограда* відбулася 5—12 серпня 1917 року. Були присутні близько 400 делегатів. Конференція прийняла резолюції «Про поточний момент і робітничий контроль», «Про введення робітничого контролю як засобу боротьби з локаутами, саботажем і безробіттям» в дусі рішень VI з'їзду РСДРП(б). Після конференції В. Я. Чубар обирається заступником голови Центральної ради фабрично-заводських комітетів.—1.

² *III конференція фабрично-заводських комітетів Петрограда і околиць* відбулася 10 вересня 1917 року. На конференції були присутні близько 300 делегатів від заводських комітетів Петрограда, а також представники заводського комітету Харківського паровозобудівного заводу. На порядку денному стояло 3 питання: похід на заводські комітети; розвантаження Петрограда і евакуація заводів; поточний момент і Демократична нарада.—3.

³ *Всеросійська конференція робітників заводів, складів і полігонів артилерійського відомства* проходила з 4 по 19 жовтня 1917 р. у Петрограді. Були присутні 89 робітничих делегатів і представників адміністрації. Порядок денний конференції: про ревізію Головного артилерійського управління і заводоуправлінь; про контроль над виробництвом; соціальне страхування; тариф; демобілізацію; про безробіття.

В. Я. Чубар виступив з доповіддю про контроль над виробництвом та промовою в дебатах у питанні демобілізації воєнної промисловості. Конференція обрала В. Я. Чубаря членом Всеросійського комітету робітників заводів артилерійських відомств.—5.

⁴ *I Всеросійський з'їзд рад народного господарства* відбувся 26 травня — 4 червня 1918 р. у Москві. На з'їзді були присутні 252 делегати, які представляли 5 обласних, 30 губернських і значну

кількість повітових радиаргоспів, а також відділи ВРНГ, профспілкові організації і фабзавкоми.

В. І. Ленін брав безпосередню участь в його підготовці і роботі. З'їзд відкрився промовою В. І. Леніна, в якій він намітив найбільшчі завдання господарського будівництва.

З'їзд обговорив питання: економічні наслідки Брестського договору; загальне економічне становище Росії і економічна політика; діяльність ВРНГ; фінансове становище Росії; державний бюджет; зовнішня торгівля; про Комітет державних споруджень; доповіді з місць. Частина питань розглядалась у секціях. В. Я. Чубар виступав на засіданні секції з доповіддю і заключним словом з організаційних питань.— 15.

⁵ *«Экономическая жизнь»* — щоденна газета; видавалася з листопада 1918 по листопад 1937 р. у Москві; спочатку була органом ВРНГ і економічних наркоматів РСФФР, згодом — Ради Праці і Оборони, Держплану, Держбанку і Наркомфіну СРСР.— 25.

⁶ *«Известия ЦИК»* — щоденна газета; почала виходити 28 лютого 1917 року. Після II Всеросійського з'їзду Рад з 27 жовтня (9 листопада) 1917 р. газета стала органом Радянського уряду, а з 10 березня 1918 р. — офіційним урядовим органом.— 25.

⁷ *I Всеросійська конференція фабрично-заводських комітетів* відбулася 17—22 жовтня 1917 року. На ній були представлені фабрично-заводські комітети більшості промислових районів країни. Конференція обговорила питання: поточний момент; про робітничий контроль; про лікарняні каси; про взаємовідносини між лікарняними касами і фабзавкомом та ін. У перший день роботи конференції В. Я. Чубар виступив з доповіддю про діяльність Центральної ради фабзавкомів Петрограда. Під час виборів Чубар обирається до складу Всеросійської ради фабрично-заводських комітетів.— 30.

⁸ *«Декрет про Вищу раду народного господарства»* було затверджено й опубліковано 5 (18) грудня 1917 р. в *«Газете Временного рабочего и крестьянского правительства»* № 25.— 33.

⁹ *Бюро по відбудові промисловості на Україні* (Промбюро) — обласне бюро ВРНГ РСФФР, створене за постановою ВРНГ РСФФР від 18 грудня 1919 р. У важких умовах розрухи і громадянської війни Промбюро здійснило ряд важливих заходів по відбудові промисловості України, спрямовуючи всі зусилля на допомогу фронтові. 25 листопада 1920 р. постановою ВУЦВК Промбюро було реорганізоване в Українську Раду Народного Господарства.— 61.

¹⁰ *IX з'їзд РКП(б)* працював з 29 березня по 5 квітня 1920 р. у Москві. У роботі з'їзду брали участь 715 делегатів, з них з ухвальним голосом 553, з дорадчим — 162, які представляли 611978 членів партії. IX з'їзд проходив в обстановці тимчасового перепочинку, що наступив після розгрому полчищ Колчака і Денікіна. Багато делегатів прибуло на з'їзд прямо з фронту.

Порядок денний з'їзду: Звіт Центрального Комітету; чергові завдання господарського будівництва; професійний рух; організаційні питання; завдання Комуністичного Інтернаціоналу; ставлення до кооперації; перехід до міліційної системи; вибори Центрального Комітету; поточні справи.

Робота з'їзду проходила під безпосереднім керівництвом В. І. Леніна.— 70.

¹¹ VIII з'їзд РКП(б) відбувся 18—23 березня 1919 року в Москві. У його роботі взяли участь 301 делегат з ухвальним голосом і 102 — з дорадчим, які представляли 313 766 членів партії.

На порядку денному з'їзду стояли такі питання: звіт Центрального Комітету; програма РКП(б); створення Комуністичного Інтернаціоналу; воєнне становище і військова політика; робота на селі; організаційні питання; вибори Центрального Комітету.

В. І. Ленін виступив з промовама при відкритті і закритті з'їзду, і з звітом ЦК РКП(б), з доповідями про програму партії і про роботу на селі, а також з промовою у військовому питанні.

Центральним питанням на з'їзді було обговорення і прийняття нової програми партії, розробленої під керівництвом і за безпосередньою участю В. І. Леніна. Одним з найважливіших питань на з'їзді було питання про ставлення до середнього селянства. З'їзд прийняв написану Леніним «Резолюцію про ставлення до середнього селянства». Значне місце в роботі з'їзду займало питання про воєнне становище, про військову політику партії, про будівництво Червоної Армії. З'їзд обрав Центральний Комітет на чолі з Леніним.— 72.

¹² Подонбас — політичний відділ Управління мілітаризованою кам'яновугільною промисловістю Донбасу — орган, який проводив партійно-політичну і агітаційно-пропагандистську роботу серед робітників Донбасу. Організований в 1920 р. у відповідності з рішенням IX з'їзду РКП(б).— 76.

¹³ VIII Всеросійський з'їзд Рад відбувся у Москві 22—29 грудня 1920 року. На ньому були присутні 2537 делегатів, із них з ухвальним голосом 1728 і з дорадчим — 809. З'їзд обговорив питання про діяльність Всеросійського Центрального Виконавчого Комітету і Ради Народних Комісарів, про електрифікацію Росії, про відбудову промисловості і транспорту, про розвиток сільськогосподарського виробництва і допомогу селянському господарству, про поліпшення діяльності радянських органів і боротьби з бюрократизмом.

VIII з'їзд Рад прийняв ленінський план електрифікації країни (план ГОЕЛРО). Це був перший перспективний народногосподарський план Радянської держави, який Ленін назвав «другою програмою партії».— 87.

¹⁴ X з'їзд РКП(б) відбувся у Москві 8—16 березня 1921 року. Це перший з'їзд партії після закінчення громадянської війни і переходу до мирного будівництва. Були присутні 694 делегати з ухвальним голосом і 296 — з дорадчим, які представляли 732 521 член партії.

З'їзд заслухав і обговорив звіт про політичну діяльність ЦК, звіт Контрольної комісії, доповідь про чергові завдання партії в національному питанні, про заміну розвертки продовольчим податком, про єдність партії і анархо-синдикалістський ухил та інші.

Роботою з'їзду керував В. І. Ленін. З'їзд прийняв рішення в корінних питаннях політичного і господарського життя країни. На доповідь Леніна з'їздом було прийняте історичне рішення про заміну продовольчої розвертки продовольчим податком, про перехід партії від політики «воєнного комунізму» до нової економічної політики. Значне місце в роботі X з'їзду зайняло питання про роль профспілок у господарському будівництві. З'їзд підвів підсумки дискусії про профспілки й рішуче засудив погляди троцькістів, бухарінців та інших опортуністичних груп і переважною більшістю голосів схвалив ленінську платформу, в якій визначена роль і завдання профспілок як школи комунізму, висувалися заходи до розширення профспілкової демократії. X з'їзд партії обрав новий ЦК на чолі з В. І. Леніним.— 97.

¹⁵ Тепер — село Чубарівка Пологського району Запорізької області.— 96.

¹⁶ VI Всеукраїнська конференція КП(б)У відбулася 9—13 грудня 1921 р. у Харкові. На конференції були присутні 339 делегатів з ухвальним голосом і 92 — з дорадчим, які представляли 68092 члени партії.

Конференція обговорила такі питання: звіт ЦК КП(б)У; звіт ЦКК КП(б)У; доповідь Центральної Комісії по чистці партії; доповідь ЦК КСМУ; промисловість в умовах нової економічної політики; робота в профспілках; про кооперацію; голод і посівна кампанія; продподаткова кампанія; завдання Червоної Армії в мирних умовах; питання партбудівництва; вибори керівних органів КП(б)У.

По доповіді В. Я. Чубаря «Промисловість в умовах нової економічної політики» конференція схвалила перехід до нової організаційної структури в промисловості, визнала необхідність широкого впровадження госпрозрахунку, здачі частини дрібних і середніх державних підприємств в оренду приватним підприємцям, кооперативам. У резолюції особливо підкреслювалось завдання поліпшення конкретного керівництва промисловістю з боку партійних організацій.— 102.

¹⁷ IV Всеросійський з'їзд рад народного господарства відбувся в Москві 18—24 травня 1921 року.

На порядку денному з'їзду стояли такі питання: звіт президії ВРНГ; господарська політика ВРНГ у зв'язку з декретом про продподаток і кооперацію; організаційне будівництво ВРНГ; доповідь Державної загальнопланової комісії; доповідь про зовнішню торгівлю; про роботу по електрифікації Росії; про матеріальні ресурси республіки і постановку справи постачання промисловості.— 102.

¹⁸ IV Всеросійський з'їзд профспілок відбувся в Москві 17—25 травня 1921 року. На порядку денному з'їзду стояли такі пи-

тавня: звіт ВЦРПС; звіт президії ВРНГ; роль і завдання спілок і господарське будівництво; організаційне питання; тарифна політика і матеріальне постачання робітників; професійна і кооперація; охоропа праці та ін.— 102.

¹⁹ Йдеться про *X Всеросійську конференцію РКП(б)*, яка відбулася 26—28 травня 1921 року. Конференція обговорила такі питання: економічна політика (продовольчий податок, кооперація, дрібна промисловість); роль есерів і меншовиків у поточному моменті; III Конгрес Комуністичного Інтернаціоналу; найближчі організаційні завдання партії. В центрі уваги конференції була доповідь В. І. Леніна «Про продовольчий податок», в якій розвиваються основні ідеї нової економічної політики, викривається буржуазне і опортуністичне трактування непу.— 102.

²⁰ Йдеться про *Першу Всеукраїнську нараду КП(б)У*, яка відбулася 2—4 травня 1921 р. в Харкові. На нараді були присутні, крім членів ЦК, представники губкомів КП(б)У і політуправлінь армій. Її було скликано для розробки конкретних заходів по проведеному в житті рішенню X з'їзду РКП(б) з урахуванням конкретних умов України. В. Я. Чубар виступив на нараді з доповіддю «Про економічну політику найближчого періоду у зв'язку з постановами X з'їзду РКП(б)». Нарада одностайно схвалила рішення X з'їзду РКП(б) і намітила конкретні заходи для переходу до нової економічної політики.— 106.

²¹ *VI губерньський з'їзд Рад Київщини* проходив 8—11 січня 1924 р. в Києві. Були присутні 439 делегатів від Київського, Білоцерківського, Бердичівського, Малинського, Черкаського, Шевченківського і Уманського округів та м. Кисва.

На з'їзді обговорювалися питання: звіт уряду УСРР; доповідь про діяльність губвиконкому і про господарство Київщини; бюджет; землевпорядкування; про становище Червоної Армії; про народну освіту; про радянське будівництво; вибори.

В. Я. Чубар виступив на з'їзді із звітом уряду УСРР та заключним словом. На доповідь В. Я. Чубаря з'їзд одностайно прийняв резолюцію: «Заслухавши доповідь Голови Ради Народних Комісарів УСРР про діяльність Робітничо-селянського уряду за 1923 р., VI губерньський з'їзд Рад Київщини вважає діяльність свого уряду цілком задовільною і висловлює йому своє повне довір'я і підтримку».— 136.

²² *Конференція в Лозанні (Швейцарія)* проходила з 20 листопада 1922 р. по 24 липня 1923 р. з перервою з 4 лютого по 4 квітня. Організатори конференції — Англія, Франція та Італія. Вона була скликана для укладення мирного договору з Туреччиною і загального врегулювання близькосхідних справ, у тому числі й питання про режим чорноморських проток — Босфору і Дарданелл.

Конвенція про режим проток, прийнята на Лозанській конференції 24 липня 1923 року, встановлювала вільний прохід торгових і військових суден через протоки в будь-який час під будь-яким прапором. Радянський Союз не ратифікував цю конвенцію,

тому що вона порушувала його законні права і не гарантувала безпеку чорноморських країн. Лозаннська конвенція про протоки виявилася неміцною і недовговічною, вона була переглянута в 1936 р. на конференції в Монтрі.— 136.

²³ Керзон — англійський міністр закордонних справ — 8 травня 1923 р. направив Радянському урядові ультиматум з наклепницькими вигадками на його адресу. В ультиматумі пропонувалося відкликати з Персії та Афганістану радянських повноважних представників, звільнити затримані англійські риболовні судна, які незаконно ловили рибу в територіальних водах СРСР і т. д. У разі відмови прийняти протягом 10 днів умови ультиматуму Керзон погрожував розривом торговельних відносин.

Ультиматум Керзона, опублікований в міжнародній пресі, посилив антирадянський рух у всьому капіталістичному світі. Радянський уряд в ноті-відповіді 11 травня 1923 р. рішуче відкинув домагання англійського уряду і вжив заходів до посилення обороноздатності СРСР. Одержавши рішучу відсіч, англійський уряд відступив. Політика сили щодо СРСР провалилася.— 139.

²⁴ Уркарт Леслі (1874—1933) — англійський фінансист і промисловець, до Жовтневої революції був головою Російсько-Азіатського об'єднаного товариства і власником великих гірничих підприємств у Росії (Киштим, Ріддер, Таналик, Екібастуз). В 1921 р. Уркарт вів переговори з Радянським урядом про одержання своїх колишніх володінь у концесію. Радянський уряд висловлював готовність надати йому на відповідних умовах концесію на підприємства, якими він володів до Жовтневої революції. Однак у жовтні 1921 р. Уркарт перервав переговори і включився в антирадянську кампанію, розраховуючи шляхом тиску й шантажу домогтися від Радянського уряду серйозних поступок.— 139.

²⁵ Йдеться про міжнародну *Економічну конференцію в м. Генуї (Італія)*, яка відбулася 10 квітня — 19 травня 1922 року. На ній були присутні представники 29 країн. Дипломати західних країн у категоричній формі зажадали від Радянського уряду сплати всіх царських боргів, повернення іноземним власникам націоналізованих підприємств. Радянська делегація відкинула зухвалі домагання імперіалістів. Через ворожу позицію Франції і Англії щодо Радянської Росії конференція була перервана. Обговорення питання було передано на конференцію експертів, яка проходила в червні — липні 1922 р. у Гаазі. Як і на Генузькій конференції, переговори в Гаазі закінчилися безрезультатно.— 165.

²⁶ «Дискуссионный листок» — неперіодичне видання ЦК РКП(б) — почав виходити у січні 1921 р. за постановою IX Все-російської партійної конференції. Як правило, видавався перед партійним з'їздом. Після XI з'їзду «Дискуссионный листок» окремим виданням не виходив, а друкувався на сторінках газети «Правда».— 180.

²⁷ Йдеться про пленум ЦК РКП(б), який відбувся 16 — 20 серпня 1924 року. Пленум обговорив питання: про зарплату;

про соціальне страхування; про боротьбу з наслідками неврожаю й засухи та про хлібоекспорт і ін.

Пленум, крім того, ухвалив рішення про щорічне скликання обласних конференцій.— 183.

²⁸ Йдеться про XIII з'їзд РКП(б), який відбувся в Москві 23—31 травня 1924 року. Порядок денний з'їзду: політичний і організаційний звіти ЦК; звіти Центральної ревізійної комісії і ЦКК, представництва РКП(б) в ВККІ; про внутрішню торгівлю і кооперацію; про роботу на селі; про роботу серед молоді; партійно-організаційні питання та ін.— 186.

²⁹ Йдеться про дискусію, яку наприкінці 1923 р. нав'язали партії троцькісти та інші антипартійні елементи. Скориставшись хворобою В. І. Леніна і господарськими труднощами, які виникли у зв'язку з кризою збуту, троцькісти почали боротьбу проти партії. На початку жовтня 1923 р. Троцький написав листа до ЦК, в якому зводив наклепи на роботу ЦК. Слідом за листом Троцького до ЦК надійшла заява 46, підписана троцькістами, «децистами», залишками груп «лівих комуністів», «робочої опозиції» і деякими колишніми членами ЦК. Троцький і 46 опозиціонерів пророкували загибель Радянської влади, внутрішню кризу в партії, демагогічно твердили про переродження її кадрів, робили спроби використати у своїх фракційних цілях учнівську молодь, обстоювали свободу фракцій та угруповань.

Як і перед X з'їздом партії, троцькісти знову нав'язали партії дискусію. В ході дискусії переважна більшість членів партії засудила троцькістську опозицію. Підсумки дискусії підвела XIII партійна конференція, яка відбулася у січні 1924 року. Конференція рішуче засудила фракційну боротьбу Троцького і троцькістів проти партії.— 186.

³⁰ XII з'їзд РКП(б) відбувся в Москві 17—25 квітня 1923 року. В його роботі брали участь 408 делегатів з ухвальним голосом від 386 тис. членів партії і 417 делегатів з дорадчим. Порядок денний: політичний і організаційний звіти ЦК; звіти ревізійної комісії, ЦКК, російського представництва в ВККІ; про промисловість; національні моменти в партійному і радянському будівництві; податкова політика на селі; про районування і т. д.— 197.

³¹ «Ларьок» — Всеукраїнське пайове товариство роздрібної торгівлі, засноване у жовтні 1922 р. в Харкові з метою налагодження державної роздрібної торгівлі і витіснення приватної торгівлі. Засновниками «Ларка» були ЦК допомоги голодаючим при ВУЦВК, Український Червоний Хрест, Укруднаргоєс, трест Укрторг, Укртютюнтрест і Харківський Губвиконком.— 231.

³² IX з'їзд КП(б)У відбувся 6—12 грудня 1925 р. у Харкові. На з'їзді були присутні 492 делегати з ухвальним і 271 делегат з дорадчим голосом, які представляли 98 429 членів і 69 475 кандидатів у члени партії. В роботі з'їзду брав участь М. І. Калінін, який виступив з доповіддю про роботу ЦК РКП(б).

На порядку денному стояли доповіді ЦК і ЦКК РКП(б); звіти ЦК і ЦКК КП(б)У та Ревізійної комісії, а також питання про господарське будівництво; про роботу профспілок; про комсомол; про партійне будівництво; вибори керівних органів КП(б)У.— 245.

³³ В. Я. Чубар має на увазі питання про організацію державної промисловості, яке обговорювалося на VII конференції КП(б)У (4—10 квітня 1923 р.).— 283.

³⁴ Ліга — «Время» — одна з масових наукових організацій праці (НОП). Виникла наприкінці 1923 р. в Москві після агітаційної кампанії «Правди» на тему «Боротьба за час». До Ліги «Время» входили робітники, інженерно-технічні працівники, службовці, командири і політпрацівники Червоної Армії, викладачі й студенти вузів. У статуті Ліги її завдання були сформульовані так: «Боротьба за правильне використання й економію часу у всіх проявах громадського і особистого життя, як основні умови принципів НОП в СРСР». Органом Ліги був журнал «Время». Ця організація мала свої осередки у багатьох містах країни, на заводах, в частинах Червоної Армії і вузах. На місцях осередки Ліги «Время» об'єднувалися в міськкоми і губкоми.— 306.

³⁵ Йдеться про I Всеукраїнську конференцію КП(б)У (17—21 жовтня 1926 р.). Конференція обговорила питання про чергові завдання партійної роботи; про господарське будівництво; про підсумки і перспективи роботи профспілок.— 318.

³⁶ Йдеться про XV конференцію ВКП(б) (26 жовтня — 3 листопада 1926 р.). Конференція обговорила питання: про господарське становище країни і завдання партії; підсумки роботи і чергові завдання профспілок та ін.— 318.

³⁷ «Социалистический вестник» — журнал, орган меншовиків-емігрантів. Заснований у лютому 1921 р. Мартовим. Видавався спочатку в Берліні, Парижі, а згодом у США.— 322.

³⁸ «Сільський господар» — Всеукраїнська спілка сільськогосподарської кооперації. Організована за постановою ВУЦВК 17 березня 1922 року. Головне завдання спілки — виробниче кооперування бідняцько-середняцького господарства як підготовчий етап до суцільної колективізації сільського господарства. Була ліквідована в листопаді 1929 року.— 340.

³⁹ Йдеться про пленум ЦК ВКП(б) (6—9 квітня 1926 р.), який обговорив питання: про господарське становище і господарську політику; про організацію і методи хлібозаготівель у наступному році.— 367.

⁴⁰ II Всеукраїнський з'їзд інженерів і техніків секції профспілок відбувся 12—18 січня 1927 р. у Харкові. Порядок денний: доповіді Весесоюзного та Всеукраїнського міжсекційного бюро інженерів і техніків Вищої ради народного господарства; Народного комісаріату шляхів сполучення; Народного комісаріату освіти і доповідь про Дніпробуд.— 373.

⁴¹ «*Пролетарий*» — щоденна всеукраїнська робітнича газета, орган ЦК КП(б)У і Всеукраїнської ради профспілок. Виходила в 1923—1935 роках.— 381.

⁴² «*Комуніст*» — щоденна газета, орган Центрального і Харківського комітетів КП(б)У; виходила з 1919 до 1942 року.— 381.

⁴³ «*Український економіст*» — щоденна газета, орган економічної наради УСРР. Видавалась у Харкові в 1923—1928 роках.— 382.

⁴⁴ II сесія ВУЦВК десятого скликання відбулася 8—12 жовтня 1927 року. Порядок денний: доповідь про міжнародне становище СРСР; контрольні цифри народного господарства УСРР на 1927/28 рік; радянське будівництво; доповідь уряду Молдавської АСРР; доповідь НКРСІ про раціоналізацію, здешевлення і поліпшення роботи радянського апарату; зміцнення роздрібних ціл, перспективи торгівлі, реалізація врожаю, хлібозаготівля і постачання промтоварами; затвердження кодексів.— 387.

⁴⁵ X з'їзд КП(б)У відбувся 20—29 листопада 1927 р. в Харкові. На з'їзді були присутні 736 делегатів з ухвальним і 209 з дорадчим голосом, які представляли 145 623 члени партії і 58 026 кандидатів у члени партії.

На порядку денному з'їзду стояли доповіді ЦК і ЦКК ВКП(б), звіти ЦК і ЦКК КП(б)У, Центральної ревізійної комісії КП(б)У, а також питання про перспективи господарського будівництва, про роботу на селі і про завдання культурного будівництва, вибори керівних органів КП(б)У.— 399.

⁴⁶ XV з'їзд ВКП(б) відбувся 2—19 грудня 1927 року. Порядок денний: звіти ЦК, Центральної ревізійної комісії, ЦКК — РСІ, делегації ВКП(б) в Комінтерні; директиви по складанню п'ятирічного плану розвитку народного господарства; про роботу на селі; вибори центральних органів.— 420.

⁴⁷ Всеукраїнський з'їзд працівників освіти відкрився 5 червня 1928 р. в Харкові. На з'їзді були присутні 150 делегатів (учителі, профірацівники та ін.) Порядок денний: доповідь ЦК Спілки; звітна доповідь Всеукраїнського комітету профспілки працівників освіти; стан і перспективи народної освіти на Україні; вибори. Від ЦК КП(б)У з'їзд привітав секретар ЦК КП(б)У П. П. Любченко.— 432.

⁴⁸ 18 червня 1928 р. у Народному комісаріаті землеробства УСРР за участю Голови Раднаркому В. Я. Чубаря відбулася розширена нарада спеціалістів — агрономів, працівників сільськогосподарських дослідних станцій, яка обговорила проблему підвищення врожайності на Україні. Нарада заслухала доповіді: криві врожайності на Україні; відбір поліпшених сортів сільськогосподарських культур; районування культур, а також повідомлення працівників українських дослідних станцій.— 438.

⁴⁹ Всеукраїнська нарада окружних прокурорів і голів окружних судів відбулася 20—25 червня 1928 р. в Харкові. В нараді взяли участь 80 делегатів з місць і представники Наркомату юс-

тиції та Верховного Суду. Нарада обговорила питання: XV з'їзд органів і чергові завдання юстиції; про стан судово-слідчої роботи на Україні і чергові завдання; про судову лінію в проведенні основних завдань органів юстиції; про підсумки роботи народних судів за минулий рік і завдання на наступний; про роботу судовиконавців.— 453.

⁵⁰ *Всеукраїнська виробнича конференція металістів* відкрилася 28 червня 1928 р. у Харкові. Були присутні 190 делегатів — представників заводів «Південсталі», які в той час виплавляли $\frac{3}{4}$ чавуну в країні, давали половину всієї сталі і прокату. Конференція обговорила основні питання розвитку металургійної промисловості України. З доповідями виступили: секретар ЦК КП(б)У О. В. Медведєв, Голова РНК УСРР В. Я. Чубар, заступник голови ВРНГ СРСР І. В. Косіор.— 462.

⁵¹ *II Всеукраїнська конференція КП(б)У* відбулася 9—14 квітня 1929 р. у Харкові. Порядок денний конференції: доповідь ЦК ВКП(б) «Боротьба за генеральну лінію партії і завдання соціалістичного будівництва»; п'ятирічний план розвитку народного господарства України; підсумки і найближчі завдання боротьби з бюрократизмом; про зниження собівартості і раціоналізацію промисловості України.

Основним питанням конференції було обговорення доповіді про п'ятирічний план розвитку народного господарства УСРР, з якою виступив В. Я. Чубар.— 473.

⁵² *XVI конференція ВКП(б)* проходила 23—29 квітня 1929 року. Основні питання конференції: п'ятирічний план розвитку народного господарства (1928/29—1932/33 рр.); шляхи піднесення сільського господарства; підсумки і найближчі завдання боротьби з бюрократизмом; чистка і перевірка членів і кандидатів у члени партії.— 516.

⁵³ *XI з'їзд КП(б)У* відбувся 5—15 червня 1930 р. у Харкові. На з'їзді були присутні 704 делегати з ухвальним голосом і 246 з дорадчим, які представляли 240 105 членів і 109 347 кандидатів у члени партії. Порядок денний: доповіді про роботу ЦК і ЦКРР ВКП(б); політичний і організаційний звіти ЦК КП(б)У; звіти Центральної ревізійної комісії. ЦКРР КП(б)У; доповіді: про виконання п'ятирічного плану промисловості України; про завдання профспілок у реконструктивний період; про колгоспний рух і піднесення сільського господарства республіки; вибори керівних органів КП(б)У.— 535.

⁵⁴ *V сесія ВУЦВК дванадцятого скликання* відбулася 7—12 лютого 1933 року. Порядок денний: доповідь РНК УСРР про контрольні цифри розвитку народного господарства УСРР 1933 р., з якою виступив В. Я. Чубар; доповідь РНК УСРР про державний бюджет УСРР на 1933 р. і співповідь бюджетної комісії ВУЦВК; доповідь Одеського облвиконкому про радянське, госпо-

дарське і культурне будівництво в області; затвердження законодавчих актів.— 543.

⁵⁵ VI сесія ВУЦВК дванадцятого скликання відбулася (20—25 грудня 1933 р.). Порядок денний: доповідь РНК УСРР про контрольні цифри розвитку народного господарства УСРР на 1934 р., з якою виступив В. Я. Чубар; доповідь РНК УСРР про державний бюджет УСРР на 1934 р.; доповідь Дніпропетровського облвиконкому про радянське, господарське і культурне будівництво в області; затвердження законів і постанов.— 554.

⁵⁶ УНДІСГОМ — Український науково-дослідний інститут сільськогосподарського машинобудування і машиновипробування. Інститут створений в 1929 р. в Харкові з філіалом у Києві.— 554.

⁵⁷ УФТІ — Український фізико-технічний інститут (тепер — ордена Леніна фізико-технічний інститут АН УРСР в Харкові). Інститут створено в 1928 році.— 555.

⁵⁸ УкрНДТІ — Український філіал Науково-дослідного текстильного інституту.— 555.

ОСНОВНІ ДАТИ ЖИТТЯ Й ДІЯЛЬНОСТІ
В. Я. ЧУБАРЯ
(1891—1939 роки)

1891

22 (10) лютого В селі Федорівка Олександрівського повіту Катеринославської губернії (тепер село Чубарівка Пологського району Запорізької області) в бідній селянській сім'ї народився Влас Якович Чубар.

1897

Вересень В. Я. Чубар вступає до першого класу Федорівської церковно-приходської школи.

1902

Вересень В. Я. Чубар після закінчення церковно-приходської школи вступає до Федорівської вищої двокласної земської школи. Бере участь в роботі соціал-демократичного гуртка, організованого в селі молодим революціонером Ф. А. Сергеевим (Артемом).

1904

22 серпня В. Я. Чубар вступає до Олександрівського середнього семикласного механіко-технічного училища.

1905

Грудень В. Я. Чубар в селі Федорівка бере участь у підготовці бойової дружини, в проведенні мітингів і роззброєнні поліції.

1907

В. Я. Чубар в Олександрівську вступає до Російської соціал-демократичної робітничої партії [більшовиків].

1911

- 14 червня* В. Я. Чубар закінчив Олександрівське середнє семикласне механіко-технічне училище.
- Вересень* В. Я. Чубар поступає на роботу розмітником на Краматорський машинобудівний завод.

1912

- Грудень* В. Я. Чубар переїжджає до Маріуполя; поступає на металургійний завод приймальником котельних робіт.

1913

- Грудень* В. Я. Чубар приїжджає до Москви; наймається помічником майстра на котельний завод інженера Барі.

1915

- Травень* В. Я. Чубаря мобілізовано в армію.
- Грудень* Солдата В. Я. Чубаря як кваліфікованого робітника відряджають до Петрограда на Гарматний завод.

1917

- Кінець лютого* Робітники Петроградського Гарматного заводу обирають В. Я. Чубаря начальником заводської міліції.
- 3 квітня* В. Я. Чубар разом з робітниками Петрограда зустрічає на Фінляндському вокзалі В. І. Лешіна, який повернувся з-за кордону.
- 17 травня* В. Я. Чубар обирається головою заводського комітету Петроградського Гарматного заводу.
- 30 травня — 5 червня* В. Я. Чубар бере участь в роботі I конференції фабрично-заводських комітетів Петрограда. Конференція обирає В. Я. Чубаря членом Центральної ради фабзавкомів.
- 26 липня — 3 серпня* В. Я. Чубар з дорадчим голосом бере участь у роботі VI з'їзду РСДРП(б).
- 20—25 серпня* В. Я. Чубар бере участь у роботі II конференції фабрично-заводських комітетів Петрограда та його околиць. Конференція обирає В. Я. Чубаря членом Центральної ради фабзавкомів.
- 10 вересня* В. Я. Чубар бере участь у роботі III конференції фабзавкомів Петрограда та околиць.
- 27 вересня* Виконком Центральної ради фабзавкомів Петрограда затверджує В. Я. Чубаря відповідальним секретарем ЦР фабзавкомів.

- 28 вересня Центральна рада фабзавкомів обирає В. Я. Чубаря своїм представником у Виконавчий Комітет Петроградської Ради робітничих і солдатських депутатів.
- 4—7 жовтня В. Я. Чубар бере участь у роботі Всеросійської конференції заводів Артилерійського відомства.
- 10—11 жовтня В. Я. Чубар бере участь у роботі IV конференції фабзавкомів Петрограда та околиць. Конференція обирає В. Я. Чубаря делегатом Всеросійської конференції фабзавкомів.
- 17—20 жовтня В. Я. Чубар бере участь у роботі I Всеросійської конференції фабзавкомів.
- 29 жовтня Військово-революційний комітет призначає В. Я. Чубаря комісаром в Головне артилерійське управління.
- 5 грудня Установчі збори Вищої ради народного господарства РСФФР обирають В. Я. Чубаря членом Виконавчого бюро ВРНГ.

1918

- 18 квітня В. Я. Чубар бере участь у засіданні ВЦВК.
- 26 травня — В. Я. Чубар бере участь у роботі I Всеросійського з'їзду ВРНГ; виступає з доповіддю в організаційних питаннях і з заключним словом.
- 4 липня В. Я. Чубар бере участь у засіданні ВЦВК.
- 29 травня В. Я. Чубар бере участь у засіданні ВЦВК.
- 10 червня В. Я. Чубар бере участь у засіданні ВЦВК.
- 30 жовтня Конференція представників націоналізованих державних машинобудівних заводів («Домза») обирає В. Я. Чубаря головою правління «Домза».
- 19 грудня Президія ВРНГ відряджає В. Я. Чубаря на Сормовський машинобудівний завод.
- 23—27 грудня В. Я. Чубар бере участь у роботі II Всеросійського з'їзду Вищої ради народного господарства; виступає з доповіддю в питанні фінансування промисловості, вносить проект резолюції на доповідь В. І. Леніна «Про завдання моменту».

1919

- 5 лютого В. Я. Чубар виступає з вітальною промовою на з'їзді державних об'єднаних машинобудівних заводів і керує його роботою.
- 27 лютого Президія ВРНГ РСФФР відряджає В. Я. Чубаря в Україну для встановлення зв'язку між ВРНГ РСФФР і ВРНГ УСРР та їх виробничими органами.

- 1 квітня* Газета «Экономическая жизнь» публікує бесіду В. Я. Чубаря з представниками редакції про організацію радянського господарства на звільненій Україні.
- 11 квітня* Президія ВРНГ відряджає В. Я. Чубаря на Бсжецький завод.
- 15 травня* Газета «Экономическая жизнь» публікує бесіду В. Я. Чубаря з представниками редакції про перше виробниче об'єднання в Радянській Росії (заводи «Домза»).
- 16 липня — 22 жовтня* В. Я. Чубар перебуває на Уралі (у Вятській, Пермській, Катеринобурзькій, Уфимській губерніях), керує відбудовою промисловості.
- 5—9 грудня* В. Я. Чубар бере участь в роботі VII Всеросійського з'їзду Рад; виступає з промовою на засіданні організаційної секції. З'їзд обирає В. Я. Чубаря членом ВЦВК.
- 18 грудня* Президія ВРНГ РСФРР відряджає В. Я. Чубаря на Україну для роботи по відбудові промисловості і створенню господарських органів. Він призначається головою Організаційного бюро по відбудові промисловості на Україні.

1920

- 5 лютого* Постановою Всеукраїнського ревкому В. Я. Чубар вводитьсь до його складу.
- 17—23 березня* В. Я. Чубар бере участь у роботі IV конференції КП(б)У, виступає з співповіддю «Про економічну політику і чергові завдання господарського будівництва».
- 16—20 травня* В. Я. Чубар бере участь в роботі IV Всеукраїнського з'їзду Рад; з'їзд обирає В. Я. Чубаря членом ВУЦВК.
- 21 травня* ЦК КП(б)У вводить В. Я. Чубаря кандидатом у члени Політбюро ЦК КП(б)У.
- 13 липня* Президія ВУЦВК і Раднаркому УСРР покладає на В. Я. Чубаря обов'язки заступника Голови Раднаркому України.
- 5 вересня* Постановою Політбюро ЦК КП(б)У В. Я. Чубар вводитьсь до складу Оргбюро ЦК КП(б)У.
- 14 вересня* Постановою ВУЦВК і РНК України В. Я. Чубар призначається заступником Голови РНК Української СРР.
- 17 вересня* В. Я. Чубар від імені Раднаркому УСРР виступає з вітальною промовою на I Всеукраїнській нараді профспілок.
- 17—22 листопада* В. Я. Чубар бере участь в роботі V конференції КП(б)У, виступає з доповіддю про господарське будівництво. Конференція обирає В. Я. Чубаря членом ЦК КП(б)У.

- 23 листопада Пленум ЦК КП(б)У обирає В. Я. Чубаря членом Політбюро ЦК КП(б)У.
- 25 листопада На сесії ВУЦВК В. Я. Чубар виступає з доповіддю про становище в народному господарстві України.
- 20—29 грудня В. Я. Чубар бере участь у роботі VIII Всеросійського з'їзду Рад. З'їзд обирає В. Я. Чубаря членом ВЦВК.

1924

- 2 січня Політбюро ЦК КП(б)У затверджує В. Я. Чубаря Головою Президії Української ради народного господарства (УРНГ).
- 7—9 січня В. Я. Чубар бере участь в роботі пленуму ЦК КП(б)У, виступає з доповіддю «Роль профспілок і заходи по їх зміцненню».
- 19—25 січня В. Я. Чубар бере участь в роботі I конференції Всеукраїнської ради народного господарства, виступає з доповіддю «Економічне становище РСФРР та УСРР і завдання економічного будівництва», а також з заключним словом.
- 16—18 лютого В. Я. Чубар бере участь в роботі III Харківської губернської партійної конференції, виступає з доповіддю про господарське будівництво.
- 24—28 лютого В. Я. Чубар бере участь в роботі пленуму ЦК КП(б)У.
- 25 лютого — 4 березня В. Я. Чубар бере участь в роботі V Всеукраїнського з'їзду Рад, виступає з доповіддю про господарське будівництво. З'їзд обирає В. Я. Чубаря членом ВУЦВК.
- 9 березня На партійних зборах Іванівського району м. Харкова В. Я. Чубар виступає з доповіддю про V Всеукраїнський з'їзд Рад.
- 16 березня X з'їзд РКП(б) заочно обирає В. Я. Чубаря кандидатом у члени ЦК РКП(б).
- 17 березня ВУЦВК затверджує В. Я. Чубаря заступником голови Центральної Комісії по допомозі населенню місцевостей, що постраждали від неврожаю.
- 2 квітня Раднарком Української СРР затверджує написане В. Я. Чубарем звернення «До гірників Донбасу».
- 28 квітня В. Я. Чубар надсилає телеграму В. І. Леніну про необхідність пустити в хід колишній трубний завод Шадуар.
- 2 травня В. Я. Чубар бере участь у роботі пленуму ЦК КП(б)У. Пленум приймає написані ним тези «Економічна політика найближчого періоду».

- 2—4 травня В. Я. Чубар бере участь у роботі I Всеукраїнської наради ЦК КП(б)У, виступає з доповіддю «Економічна політика найближчого періоду».
- 5—8 травня В. Я. Чубар бере участь в роботі II сесії ВУЦВК, виступає з доповіддю і заключним словом про паливне становище.
- 17—25 травня В. Я. Чубар бере участь у роботі IV Всеросійського з'їзду профспілок.
- 18—24 травня В. Я. Чубар бере участь у роботі IV Всеросійського з'їзду рад народного господарства. З'їзд обирає В. Я. Чубаря членом президії ВРНГ.
- 26—28 травня В. Я. Чубар бере участь у роботі X Всеросійської конференції РКП(б).
- 30—31 травня В. Я. Чубар бере участь у роботі III сесії ВЦВК.
- 20—21 липня В. Я. Чубар бере участь у роботі пленуму ЦК КП(б)У, виступає з доповіддю «Про посилення значення господарських органів».
- 8 серпня Пленум ЦК РКП(б) під головуванням В. І. Леніна переводить В. Я. Чубаря з кандидатів у члени ЦК РКП(б).
- 26 листопада На Харківському губернському пленумі КП(б)У В. Я. Чубар виступає з доповіддю «Нова економічна політика і конструювання господарських органів».
- 2—6 грудня В. Я. Чубар бере участь у роботі VI Донецької губконференції КП(б)У, виступає із звітом ЦК КП(б)У.
- 9—13 грудня В. Я. Чубар бере участь у роботі VI Всеукраїнської конференції КП(б)У, виступає з доповіддю «Промисловість в умовах нової економічної політики». Конференція обирає В. Я. Чубаря членом ЦК.
- 14 грудня Пленум ЦК КП(б)У обирає В. Я. Чубаря членом Політбюро ЦК КП(б)У.
- 14—17 грудня В. Я. Чубар бере участь у роботі VI Всеукраїнського з'їзду Рад. З'їзд обирає В. Я. Чубаря членом ВУЦВК.
- 21 грудня Президія ВРНГ РСФФР затверджує В. Я. Чубаря головою Центрального правління кам'яновугільної промисловості Донбасу (скорочено ЦПКП).
- 22—29 грудня В. Я. Чубар бере участь у роботі IV Всеросійського з'їзду Рад. З'їзд обирає В. Я. Чубаря членом ВЦВК.

1922

- 2—4 січня В. Я. Чубар разом із Г. К. Орджонікідзе, Д. З. Мануїльським, Е. І. Квірінгом об'їжджають райони Донбасу.

- 11 січня В. Я. Чубар приступає до виконання обов'язків голови Центрального правління кам'яновугільної промисловості (ЦПКП).
- 12 січня На пленумі Донецького губкому КП(б)У В. Я. Чубар виступає з доповіддю про кам'яновугільну промисловість.
- 5—6 лютого В. Я. Чубар бере участь у роботі пленуму ЦК КП(б)У, виступає з доповіддю «Про промислове становище в Донбасі».
- 19 лютого На розширеній робітничій конференції Алмазно-Мар'їнського району Донбасу В. Я. Чубар виступає з доповіддю «Про міжнародне і внутрішнє становище республіки».
- 6 березня На пленумі Донецького губвідділу Всеросійської ради гірників В. Я. Чубар виступає з доповіддю про роботу ЦПКП і становище кам'яновугільної промисловості.
- 20 березня На VII Донецькій губернській конференції КП(б)У В. Я. Чубар виступає з доповіддю про кам'яновугільну промисловість.
- 23 березня В. Я. Чубар на пленумі ЦК КП(б)У виступає з доповіддю про становище великої промисловості Донбасу.
- 27 березня — 2 квітня В. Я. Чубар бере участь у роботі XI з'їзду РКП(б); з'їзд обирає В. Я. Чубаря членом ЦК РКП(б).
- 29 квітня В. Я. Чубар надсилає листа Раді Праці і Оборони, Держплану, ВРНГ про необхідність будівництва Штерівської електростанції, яка сприятиме відродженню Донбасу і механізації видобування вугілля.
- 30 квітня Загальні збори червоноармійців і комскладу інженерних частин Донецької дивізії військ ДПУ обирають В. Я. Чубаря почесним червоноармійцем.
- 7 травня На екстреному засіданні Президії Держплану РСФРР В. Я. Чубар виступає з доповіддю про становище кам'яновугільної промисловості Донбасу.
- 9 серпня В газеті «Всероссийская кочегарка» опубліковано бесіду В. Я. Чубаря з представником редакції про використання спеціалістів на виробництві.
- 10 серпня На загальних партзборах ЦПКП і Донецького губвідділу Всеросійської ради гірників В. Я. Чубар виступає з доповіддю «Результати Гаагської конференції».
- 11 серпня В. Я. Чубар проводить парад керуючих вугільними районами Донбасу, виступає з доповіддю про найближчі перспективи роботи кам'яновугільної промисловості.

- 13 серпня На пленумі Донецького губкому КП(б)У В. Я. Чубар виступає з доповіддю про роботу ЦПКП.
- 26—28 серпня В. Я. Чубар бере участь у роботі III Всеросійського з'їзду робітників кам'яновугільної промисловості, виступає з доповіддю про родовольче та фінансове становище Донбасу.
- 30 жовтня В. Я. Чубар головує на загальноміських зборах Бахмутської організації КП(б)У при обговоренні доповіді губернської контрольної комісії КП(б)У і доповіді про V Всеросійський з'їзд комсомолу.
- 2 листопада В. Я. Чубар надсилає листа В. І. Леніну з питання прорахунку планових органів у встановленні цін на вугілля для планових споживачів.
- 3 листопада В газеті «Всероссийская кочегарка» опубліковано статтю В. Я. Чубаря «Донбас повинен дати республіці дешеве вугілля» (виклад бесіди В. Я. Чубаря з В. І. Леніним про становище в кам'яновугільній промисловості Донбасу).
- 6 листопада На відзнаку 5-ї річниці Великої Жовтневої соціалістичної революції В. Я. Чубар підписує наказ по Правлінню кам'яновугільної промисловості Донбасу про перейменування рудника «Катериндон» на рудник «Червоний Дон».
- 10—14 грудня В. Я. Чубар бере участь у роботі VII Всеукраїнського з'їзду Рад. З'їзд обирає В. Я. Чубаря членом ВУЦВК.
- 11—12 грудня В. Я. Чубар бере участь у роботі пленуму ЦК КП(б)У.
- 23—27 грудня В. Я. Чубар бере участь у роботі X Всеросійського з'їзду Рад, виступає з промовою під час дебатів на доповідь про становище промисловості.
- 30 грудня В. Я. Чубар бере участь у роботі I з'їзду Рад СРСР, з'їзд обирає В. Я. Чубаря членом ЦВК Союзу РСР.

1923

- 16 березня В. Я. Чубар виступає на VII Бахмутській повітовій конференції КП(б)У з доповіддю про кам'яновугільну промисловість.
- 17—25 квітня В. Я. Чубар бере участь у роботі XII з'їзду РКП(б), виступає з промовою в дебатах на доповідь про промисловість. З'їзд обирає В. Я. Чубаря членом ЦК РКП(б).
- 8 червня Загальні збори червоноармійців та комскладу Окремої броньової роти № 3 обирають В. Я. Чубаря почесним червоноармійцем і зараховують його до складу бронепойзного взводу.

- 20 червня В. Я. Чубар бере участь у роботі пленуму ЦК КП(б)У.
- 6 липня II сесія ЦВК Союзу РСР затверджує В. Я. Чубаря заступником Голови Ради Народних Комісарів Союзу РСР.
- 9 липня В. Я. Чубар на засіданні президії Донецького губвідділу Всеросійської ради гірників виступає з доповіддю «Найближчі фінансові перспективи УГКП».
- 13 липня Всеукраїнський Центральний Виконавчий Комітет призначає В. Я. Чубаря Головою Ради Народних Комісарів України.
- 15 липня В. Я. Чубар бере участь у роботі X районної конференції гірників Юзівського району, виступає з доповіддю «Про становище кам'яновугільної промисловості і фінансування Донбасу».
- 27 липня В. Я. Чубар від імені Раднаркому УСРР і ЦК КП(б)У виступає з привітанням на III Всеукраїнському фінансовому з'їзді.
- 2 серпня В. Я. Чубар від імені Раднаркому УСРР виступає з привітанням на Всеукраїнському з'їзді по охороні здоров'я.
- 2 серпня В. Я. Чубар виступає з промовою на мітингу трудящих Харкова, присвяченому Дню авіації.
- 3 серпня Газети «Коммунист», «Вісті», «Український економіст», «Промышленность и торговля Украины» та ін. опублікували бесіду В. Я. Чубаря з працівниками редакцій про чергові завдання уряду України.
- 18 серпня В. Я. Чубар бере участь у святі єдності трудящих Харківщини з Червоною Армією в Чугуївському військовому таборі, виступає з доповіддю перед учасниками свята.
- 3 вересня В. Я. Чубар головує на засіданні Конституційної комісії РНК УСРР при обговоренні питань про функції і завдання Конституційної комісії, про Законодавчу комісію при РНК УСРР.
- 5 вересня В. Я. Чубар від імені Українського уряду висловлює співчуття японському народові з приводу великого землетрусу в південній частині Японії.
- 16 вересня В. Я. Чубар вітальною промовою відкриває I Всеукраїнську виставку авіації та повітроплавання.
- 8 жовтня РНК України затверджує В. Я. Чубаря заступником голови Конституційної комісії УСРР.
- 12 жовтня Раднарком УСРР затверджує В. Я. Чубаря головою Української економічної наради (УЕН).
- 29—31 жовтня В. Я. Чубар бере участь в роботі пленуму ЦК КП(б)У, виступає із звітом РНК і УЕН.

1924

- 6—11 січня В. Я. Чубар перебуває в Києві, бере участь у роботі VI губерньського з'їзду Рад Київщини, виступає з доповіддю про діяльність уряду України за 1923 рік та з заключним словом; виступає з вітальною промовою на III губерньському з'їзді працівників освіти; виступає з доповіддю на зборах партійного активу Київської організації, присвячених обговоренню тез ЦК про економічну політику; відвідує завод «Арсенал», Київський клуб металістів.
- 17—20 січня В. Я. Чубар бере участь у роботі VIII Всеукраїнського з'їзду Рад, виступає із звітом Робітничо-Селяньського уряду України. З'їзд обирає В. Я. Чубаря членом ВУЦВК.
- 26 січня —
2 лютого В. Я. Чубар бере участь у роботі II з'їзду Рад СРСР, з'їзд обирає В. Я. Чубаря членом ЦВК Союзу РСР.
- 2 лютого I сесія ЦВК Союзу РСР обирає В. Я. Чубаря заступником Голови РНК СРСР.
- 22 лютого Політбюро ЦК КП(б)У затверджує В. Я. Чубаря головою Центральної комісії по Червоній Армії при РНК УСРР та головою Постійної наради при РНК УСРР по боротьбі з бандитизмом.
- 26 лютого В. Я. Чубар від імені ЦК КП(б)У і РНК виступає з вітальною промовою на II Всеукраїнському з'їзді працівників юстиції.
- 20 березня Раднарком України затверджує В. Я. Чубаря головою Комісії по електрифікації Дніпра.
- 25 березня В. Я. Чубар головує на першому засіданні Комісії по електрифікації Дніпра, яка обговорює питання про стан дослідницьких робіт у цій галузі.
- 31 березня —
2 квітня В. Я. Чубар бере участь у роботі пленуму ЦК РКП(б), виступає з промовами в дебатах у питанні «Про хід грошової реформи» та «Про роботу на селі».
- 2—3 травня В. Я. Чубар перебуває в Луганську, виступає із звітом ЦК КП(б)У на окружній партконференції КП(б)У, знайомиться з роботою заводу «Жовтнева революція».
- 12—16 травня В. Я. Чубар бере участь у роботі VIII конференції КП(б)У, виступає з доповіддю про торгівлю та кооперацію. Конференція обирає В. Я. Чубаря членом ЦК. Пленум ЦК обирає В. Я. Чубаря членом Політбюро ЦК КП(б)У.
- 23—31 травня В. Я. Чубар бере участь у роботі XIII з'їзду РКП(б), з'їзд обирає В. Я. Чубаря членом ЦК РКП(б).

- 13 червня* Установчі збори при ВУЦВК по організації товариства Добрахім на Україні обирають В. Я. Чубаря головою Ради Українського товариства Добрахім.
- 16—20 серпня* В. Я. Чубар бере участь у роботі пленуму ЦК РКП(б), виступає з промовою в дебатах на доповіді «Про боротьбу з наслідками неврожаю й засухи» та «Про хлібоекспорт».
- 1 вересня* На партійних зборах Червонозаводського району Харкова В. Я. Чубар виступає з доповіддю про економічне становище СРСР.
- 27 вересня* В. Я. Чубар бере участь у роботі пленуму ЦК КП(б)У з участю харківських робітників, виступає з доповіддю про продуктивність праці.
- 17—29 жовтня* В. Я. Чубар бере участь у роботі II сесії ЦВК Союзу РСР другого скликання, виступає з промовою в дебатах на доповідь про фінансову політику Союзу РСР.
- 25—27 жовтня* В. Я. Чубар бере участь в роботі пленуму ЦК РКП(б), виступає в дебатах на доповіді «Про чергові господарські питання» та «Про бюджет і валюту».
- 3—8 листопада* В. Я. Чубар бере участь у роботі II з'їзду профспілок України, від імені уряду України виступає з вітальною промовою, з доповіддю «Економічне становище та перспективи УСРР» і заключним словом.
- 10—15 листопада* В. Я. Чубар бере участь у роботі II Всеукраїнського з'їзду робітниць і селянок, виступає з доповіддю про міжнародне і внутрішнє становище УСРР.
- Листопад* В. Я. Чубар обирається почесним членом Федорівської сільради Пологи́вського району Бердянського округу, Усть-Каменської сільради на Криворіжжі, Шляхівської сільради на Гайсинщині.
- 5 грудня* В. Я. Чубар виступає з доповіддю Українського уряду на засіданні Президії ЦВК Союзу РСР.
- 25—30 грудня* В. Я. Чубар об'їжджає ряд сіл Мелітопольського та Бердянського округів, знайомиться з станом сільського господарства, роботою низового радянського апарату та культосвітніх закладів.

1925

- 5—11 січня* В. Я. Чубар бере участь у роботі I Всеукраїнського вчительського з'їзду, виступає з вітальною промовою, доповіддю «Чергові завдання Радянської влади» та заключним словом.
- 17—20 січня* В. Я. Чубар бере участь у роботі пленуму ЦК РКП(б), виступає в дебатах на доповіді «Про

- становище і перспективи металопромисловості», «Про розширення бюджету».
- 20 лютого* На I Всеукраїнському з'їзді працівників колективних господарств В. Я. Чубар виступає з доповіддю про внутрішнє становище Союзу РСР.
- Лютий* В. Я. Чубар обирається почесним членом сільради села Мазки Прилуцького округу на Полтавщині.
- 22—26 березня* В. Я. Чубар бере участь у роботі X Київської губернської партконференції, виступає з доповіддю «Міжнародне та внутрішнє становище СРСР». У дні перебування в Києві В. Я. Чубар знайомиться з будівництвом Ланцюгового моста через Дніпро, роботою заводів «Більшовик», «Ремповітря», № 6.
- Березень* В. Я. Чубар обирається почесним членом Лютівської сільради Гостомельського району Київського округу.
- 5—7 квітня* В. Я. Чубар бере участь у роботі пленуму ЦК КП(б)У, виступає з промовами в дебатах на звіт ЦК, на доповідь про українізацію, з доповіддю про районування.
- 30 квітня* ВУЦВК затверджує В. Я. Чубаря головою Центральної комісії по проведенню триступеневої системи управління.
- Квітень* В. Я. Чубар обирається головою Ради Аерохіму України.
- 3—10 травня* В. Я. Чубар бере участь у роботі IX Всеукраїнського з'їзду Рад, виступає із звітом про діяльність Українського уряду. З'їзд обирає В. Я. Чубаря членом ВУЦВК.
- 13—20 травня* В. Я. Чубар бере участь у роботі III Всесоюзного з'їзду Рад, виступає з промовою в дебатах на доповідь уряду СРСР. З'їзд обирає В. Я. Чубаря членом ЦВК Союзу РСР.
- 31 травня* В. Я. Чубар відвідує Валківський район Харківського округу. На районній безпартійній селянській конференції виступає з доповіддю про підсумки Всеукраїнського і Всесоюзного з'їздів Рад та заключним словом.
- Червень* В. Я. Чубар обирається почесним пайщиком товариства по електрифікації сільського господарства «Світло» Вінницького округу.
- 18—20 липня* В. Я. Чубар бере участь у роботі Всеукраїнської наради представників губернських та окружних виконкомів, виступає з доповіддю про роботу Центральної комісії по переходу на триступеневу систему управління.
- 23—24 липня* В. Я. Чубар бере участь у роботі пленуму ЦК КП(б)У, виступає з промовою в дебатах на до-

- повідь Політбюро ЦК, з доповіддю про реалізацію врожаю.
- 1 серпня* В. Я. Чубар затверджується головою Особливої комісії при РНК УСРР по боротьбі з наслідками недороду 1924 року.
- 3—10 жовтня* В. Я. Чубар бере участь у роботі пленуму ЦК РКП(б), виступає з промовами в дебатах на доповіді «Про чергові питання господарської політики» та «Про зовнішню торгівлю».
- 16—23 жовтня* В. Я. Чубар бере участь у роботі II сесії ВУЦВК дев'ятого скликання, виступає з доповіддю про перехід на триступеневу систему управління та заключним словом.
- 21—23 жовтня* В. Я. Чубар бере участь у роботі пленуму ЦК КП(б)У, виступає з доповіддю про господарське становище та заключним словом.
- 31 жовтня —
10 листопада* В. Я. Чубар бере участь у роботі Харківської окружної партконференції, виступає з доповіддю та заключним словом «Про господарське будівництво».
- 2 листопада* В. Я. Чубар виступає з промовою на траурних зборах у Харкові з приводу смерті М. В. Фрунзе.
- 23—28 листопада* В. Я. Чубар перебуває в Кривому Розі. На XI партійній конференції Криворіжжя виступає із звітом ЦК КП(б)У; на загальноміських зборах представників профорганізацій виступає з доповіддю про міжнародне і внутрішнє становище СРСР.
- 24 листопада* В. Я. Чубар бере участь в урочистих зборах, присвячених відкриттю електричної станції на руднику імені Жовтневої революції, пуску залізрудних та марганцевих рудників, а також закладанню нової електростанції на колишньому Новоросійському руднику.
- 28 листопада —
2 грудня* В. Я. Чубар перебуває в Катеринославі. На XIV окружній партійній конференції КП(б)У Катеринославици виступає із звітною доповіддю ЦК КП(б)У, заключним словом; відвідує заводи імені Леніна, імені Петровського, робітниче селище тресту «Південсталь», Нижньодніпровські вагонні майстерні та школу ФЗН; виступає з доповіддю про міжнародне та внутрішнє становище СРСР на окружному з'їзді працівників освіти, на делегатських зборах робітників заводів імені Леніна, імені Петровського та на зборах транспортників Нижньодніпровського вузла.
- 5 грудня* В. Я. Чубар бере участь у роботі пленуму ЦК КП(б)У.
- 6—12 грудня* В. Я. Чубар бере участь у роботі IX з'їзду КП(б)У, виступає з доповіддю про господарське

- будівництво. З'їзд обирає його членом ЦК. Пленум ЦК обирає В. Я. Чубаря членом Політбюро ЦК КП(б)У.
- 18—31 грудня В. Я. Чубар бере участь у роботі XIV з'їзду ВКП(б). З'їзд обирає його членом ЦК ВКП(б).
- 1926
- 28 січня На зборах військовослужбовців Харківського автотолку В. Я. Чубар виступає з доповіддю про підсумки XIV з'їзду ВКП(б).
- 7 березня В. Я. Чубар обирається почесним членом Дмитрівської сільради Цареводарівського району Мелітопольського округу.
- 22 березня На зборах активу Харківської парторганізації В. Я. Чубар виступає з доповіддю про економічне становище СРСР.
- 29 березня — 1 квітня В. Я. Чубар бере участь у роботі пленуму ЦК КП(б)У, виступає з промовою в дебатах на доповідь про єдиний сільгосподаток, з доповіддю про господарське становище, про чергові завдання.
- 6—9 квітня В. Я. Чубар бере участь у роботі пленуму ЦК ВКП(б), виступає в дебатах з промовами на доповіді «Про господарське становище і господарську політику», «Про організацію і методи хлібозаготівлі в наступному році».
- 12—15 квітня В. Я. Чубар бере участь в роботі II сесії ЦВК Союзу РСР третього скликання, виступає із звітною доповіддю уряду УСРР та заключним словом.
- 20 травня Раднарком УСРР затверджує В. Я. Чубаря головою Всеукраїнського комітету сприяння житловому та комунальному будівництву.
- 20—31 травня В. Я. Чубар бере участь у роботі III сесії ВУЦВК дев'ятого скликання, виступає з доповіддю «Про чергові господарські завдання» і заключним словом.
- 23 травня В. Я. Чубар присутній на відкритті першої на Україні гідроелектростанції імені Петровського під м. Чугуєвим.
- 26 травня Під головуванням В. Я. Чубаря відбулося перше засідання Комітету сприяння житловому та комунальному будівництву на Україні.
- Травень Команда крейсера «Червона Україна» обирає В. Я. Чубаря почесним червонофлотцем.
- 2—6 червня В. Я. Чубар бере участь у роботі пленуму ЦК КП(б)У, виступає з промовами в дебатах на доповіді про зовнішню торгівлю України та про підсумки українізації.
- 10—12 червня В. Я. Чубар бере участь у роботі пленуму

- Харківського окружному КП(б)У, виступає з доповіддю про роботу червневого Пленуму ЦК КП(б)У.
- 12 червня На V пленумі Донецького окрпарткому КП(б)У В. Я. Чубар виступає з доповіддю про підсумки пленуму ЦК КП(б)У та заключним словом.
- 14 червня В. Я. Чубар головує на засіданні Всеукраїнського комітету сприяння житловому та комунальному будівництву, який обговорює питання про стан житлового будівництва в промисловості України.
- 7 липня На II Пленумі ЦК ЛКСМУ В. Я. Чубар виступає з доповіддю про господарське становище і завдання комсомолу.
- 28 липня Раднарком УСРР затверджує В. Я. Чубаря головою Комісії по проведенню режиму економії.
- 14—23 липня В. Я. Чубар бере участь у роботі об'єднаного пленуму ЦК і ЦКК ВКП(б), виступає з промовою в дебатах на доповідь про хлібозаготівельну кампанію.
- 3—4 серпня В. Я. Чубар головує на пленумі ЦК КП(б)У, виступає з доповіддю про основні моменти нового господарського року та заключним словом.
- 12 жовтня В. Я. Чубар подає доповідну записку Раднаркому, Раді Праці і Оборони Союзу РСР, Центральному Комітету КП(б)У про необхідність невідкладно вирішити питання про Дніпробуд.
- 17—21 жовтня В. Я. Чубар бере участь у роботі I Всеукраїнської конференції КП(б)У, виступає з доповіддю про господарське становище.
- 26 жовтня — 3 листопада В. Я. Чубар бере участь у роботі XV конференції ВКП(б), виступає з промовою в дебатах на доповідь про господарське становище країни і завдання партії.
- 3 листопада Об'єднаний пленум ЦК і ЦКК ВКП(б) обирає В. Я. Чубаря кандидатом у члени Політбюро ЦК ВКП(б).
- 11 листопада На кущових партійних зборах харківських заводів «Серп і Молот», ліжкового, 68-го стрілецького полку, автоскладу, караульної роти В. Я. Чубар виступає з доповіддю про XV партконференцію ВКП(б).
- 16—23 листопада В. Я. Чубар бере участь у роботі IV сесії ВУЦВК дев'ятого скликання, виступає з доповіддю про контрольні цифри розвитку народного господарства УСРР на 1926/27 рік.
- 22 листопада В. Я. Чубар бере участь в урочистому закладенні будинку Держпрому в Харкові.
- 28 листопада ВУЦВК і РНК УСРР затверджують В. Я. Чубаря головою Комітету сприяння Дніпробуду.
- 28 листопада — В. Я. Чубар бере участь у роботі III Всеукра-

- 4 грудня Іньського з'їзду профспілок, виступає з доповіддю «Господарське становище України і даліше зростання виробництва» та заключним словом.
- 2 грудня В. Я. Чубар головує на першому засіданні Комітету сприяння Дніпробуду.
- 20 грудня В. Я. Чубар приймає сільських вчителів, які прибули до Харкова на екскурсію.

1927

- 3 січня В. Я. Чубар від імені Раднаркому України виступає з вітальною промовою на V Всеукраїнському з'їзді КНС.
- 10—16 січня В. Я. Чубар бере участь у роботі XI Харківської партконференції, виступає з доповіддю про чергові завдання партії та заключним словом.
- 11 січня В. Я. Чубар бере участь у роботі Всеукраїнського установчого з'їзду «Товариства сприяння обороні і авіаційному будівництву» (Тсоавіахім), виступає з доповіддю про роль радянської громадськості в соціалістичному будівництві. З'їзд обирає В. Я. Чубаря головою Ради Тсоавіахіму України.
- 24—30 січня В. Я. Чубар перебуває в Артемівську; на XII Артемівській окружній партконференції КП(б)У виступає з доповіддю про роботу ЦК КП(б)У і заключним словом; відвідує Костянтинівські скляний та пляшковий заводи.
- 7—12 лютого В. Я. Чубар бере участь у роботі пленуму ЦК ВКП(б), виступає з промовою в дебатах на доповіді В. В. Куйбишева і Г. М. Кржижанівського про капітальне будівництво в промисловості у 1926/27 році.
- 17 лютого В. Я. Чубар головує на об'єднаному засіданні РНК УСРР, УЕН, Комітету сприяння Дніпробуду, присвяченому обговоренню практичної підготовки будівництва Дніпробуду.
- 26 лютого — 3 березня В. Я. Чубар бере участь у роботі об'єданого пленуму ЦК і ЦКК КП(б)У, виступає з промовою в дебатах на доповідь Г. І. Петровського про пленум ЦК ВКП(б), з доповіддю про держбюджет УСРР на 1926/27 рік.
- 5 березня На мітингу в Харківському клубі залізничників В. Я. Чубар виступає з промовою, присвяченою виборам до Рад.
- 29 березня — 3 квітня В. Я. Чубар перебуває в Одесі; на окружному з'їзді Рад виступає із звітною доповіддю уряду України; оглядає всі портові споруди, нафтовий мол, будівництво холодильника; відвідує завод імені Жовтневої революції і 2-гу взуттєву фабрику; на партійних зборах взуттєвої фаб-

- рики виступає з доповіддю про чергові завдання партії.
- 6—13 квітня В. Я. Чубар бере участь у роботі X Всеукраїнського з'їзду Рад, виступає із звітною доповіддю уряду України. З'їзд обирає В. Я. Чубаря членом ВУЦВК.
- 18—26 квітня В. Я. Чубар бере участь у роботі IV з'їзду Рад СРСР; з'їзд обирає В. Я. Чубаря членом ЦВК Союзу РСР.
- 3 травня В. Я. Чубар головує на засіданні Всеукраїнського комітету сприяння житловому та комунальному будівництву, який обговорює питання про проблеми санітарії житлового будівництва.
- 3—8 червня В. Я. Чубар бере участь у роботі пленуму ЦК КП(б)У, виступає з доповіддю про кон'юнктурний огляд народного господарства України, з промовою в дебатах на доповідь про хлібозаготівлю, зниження цін і собівартість промислової продукції.
- 29 липня —
9 серпня В. Я. Чубар бере участь у роботі об'єднаного пленуму ЦК і ЦКК ВКП(б), виступає з промовою проти троцькістсько-зінов'євського антипартійного блоку.
- 11—12 серпня В. Я. Чубар бере участь у роботі об'єднаного пленуму ЦК і ЦКК КП(б)У, виступає з доповіддю про підсумки роботи об'єднаного пленуму ЦК і ЦКК ВКП(б) з питань господарського будівництва та заключним словом.
- 17—20 вересня В. Я. Чубар перебуває в Запоріжжі; оглядає Дніпровське будівництво, бере участь в позачерговому засіданні президії окривконкому, присвяченому перспективам господарського будівництва округу в зв'язку з Дніпробудом, виступає з доповіддю про міжнародне і внутрішнє становище СРСР на позачерговому пленумі Миськради; відвідує завод «Комунар» та індустріальний технікум імені Чубаря.
- 24 вересня На відкритих партійних зборах Харківського ліжкового заводу В. Я. Чубар виступає з доповіддю про міжнародне становище СРСР.
- 4 жовтня В. Я. Чубар головує на засіданні Комітету сприяння житловому будівництву на Україні, який обговорює питання про житлове будівництво, його здешевлення і стандартизацію.
- 8—12 жовтня В. Я. Чубар бере участь у роботі II сесії ВУЦВК десятого скликання, виступає з промовою в дебатах на доповідь про контрольні цифри розвитку народного господарства на 1927/28 бюджетний рік.

- 13 жовтня В. Я. Чубар бере участь у роботі об'єднаного пленуму ЦК і ЦКК КП(б)У, виступає з повідомленням про господарські питання.
- 8 листопада В. Я. Чубар разом з Г. І. Петровським, В. П. Затонським, М. О. Скрипником, Е. І. Квірінгом, О. Г. Шліхтером бере участь в урочистому закладенні Дніпрогесу.
- 9—16 листопада В. Я. Чубар бере участь у роботі XII Харківської окружної партконференції, виступає з доповіддю про роботу ЦК КП(б)У і заключним словом.
- 20—29 листопада В. Я. Чубар бере участь у роботі X з'їзду КП(б)У, виступає з доповіддю про перспективи господарського будівництва. З'їзд обирає В. Я. Чубаря членом ЦК КП(б)У.
- 29 листопада Пленум ЦК КП(б)У обирає В. Я. Чубаря членом Політбюро ЦК КП(б)У.
- 2—19 грудня В. Я. Чубар бере участь у роботі XV з'їзду ВКП(б), виступає з промовою в дебатах на доповідь про п'ятирічний план розвитку народного господарства. З'їзд обирає В. Я. Чубаря членом ЦК ВКП(б). Пленум ЦК ВКП(б) обирає В. Я. Чубаря кандидатом у члени Політбюро ЦК ВКП(б).

1928

- 3—12 січня В. Я. Чубар перебуває в Запорізькому окрузі, об'їжджає Оріхівський, Пологівський і Гуляйпільський райони, знайомиться з роботою місцевого радянського апарату.
- 6—12 березня В. Я. Чубар бере участь у роботі об'єднаного пленуму ЦК і ЦКК КП(б)У, виступає з доповіддю про попередні підсумки хлібозаготівельної кампанії та хлібозаготівельний апарат на наступний рік, з промовою в дебатах на доповідь про Комуністичну партію Західної України.
- 16—22 березня В. Я. Чубар бере участь у роботі III сесії ВУЦВК десятого скликання, виступає з доповіддю «Про проведення на Україні в житті постанов ювілейної сесії ЦВК СРСР четвертого скликання» і заключним словом.
- 22 березня В. Я. Чубар на нараді представників окружних виконкомів виступає з доповіддю «Про використання засобів самооподаткування».
- 6—11 квітня В. Я. Чубар бере участь у роботі об'єднаного пленуму ЦК і ЦКК ВКП(б), виступає з промовою в дебатах на доповідь А. І. Мікояна «Про хлібозаготівлю поточного року та про організацію хлібозаготівельної кампанії на 1928/29 рік».

- 25—28 червня В. Я. Чубар бере участь у роботі пленуму ЦК КП(б)У, виступає з доповіддю про хлібозаготівлю в зв'язку з перспективами на врожай та з заключним словом.
- 4—12 липня В. Я. Чубар бере участь у роботі пленуму ЦК ВКП(б), виступає з промовами в дебатах на доповідь А. І. Мікояна «Політика хлібозаготівель у зв'язку з загальним господарським становищем» та М. І. Калініна «Про організацію нових (зернових) радгоспів».
- 14 липня В. Я. Чубар бере участь у роботі об'єднаного пленуму ЦК і ЦКК КП(б)У.
- 18 липня На засіданні ВУЦВК відбулося вшанування В. Я. Чубаря в зв'язку з п'ятиріччям його перебування на посту Голови РНК УСРР. Президія ВУЦВК за плідну роботу нагороджує В. Я. Чубаря орденом Трудового Прапора.
- 21 липня III пленум Всеукраїнського бюро інженерно-технічної секції обирає В. Я. Чубаря почесним членом бюро інженерно-технічної секції Спілки будівельників.
- 5 липня В. Я. Чубар приймає групу видатних українських вчених-хіміків, які вручають йому Записку про значення хімії в господарському та культурному розвитку України.
- 26—27 вересня В. Я. Чубар, С. В. Косіор, В. П. Затонський, К. В. Сухомлин оглядають Дніпробуд. На розширеному пленумі Запорізької міськради В. Я. Чубар виступає з доповіддю про міжнародне і внутрішнє становище.
- 6 жовтня В. Я. Чубар керує роботою розширеного пленуму Комітету сприяння Дніпробуду, присвяченого обговоренню питання про розгортання будівництва підприємств навколо Дніпробуду і розвиток м. Запоріжжя.
- 1—5 листопада В. Я. Чубар бере участь в роботі пленуму ЦК КП(б)У, виступає з доповіддю «Про недорід, хлібозаготівлю та чергові завдання в галузі сільського господарства».
- 7—10 листопада В. Я. Чубар перебуває в Маріуполі, бере участь у святкуванні 11-ї річниці Жовтневої революції, знайомиться з роботою заводу імені Ілліча, відвідує села Мангуш, Бойове і Володарське. На пленумі Маріупольського окружного КП(б)У спільно з міським, заводським і портовим партивом виступає з доповіддю про підсумки листопадового Пленуму ЦК КП(б)У.
- 16—24 листопада В. Я. Чубар бере участь у роботі пленуму ЦК ВКП(б), виступає з промовами в дебатах на доповідь «Про контрольні цифри народного господарства на 1928/29 рік» та на доповідь Пів-

- 25 листопада —
1 грудня нічно-Кавказького крайкому партії «Про роботу на селі і заходи по піднесенню землеробства». В. Я. Чубар бере участь у роботі IV сесії ВУЦВК десятого скликання, виступає з доповіддю «Про соціалістичне будівництво в сільському господарстві» та заключним словом.
- 1 грудня В. Я. Чубар виступає з вітальною промовою на IV Всеукраїнському з'їзді профспілок.
- 15—22 грудня В. Я. Чубар бере участь у роботі Донецької окружної конференції КП(б)У, виступає з доповіддю про підсумки листопадових пленумів ЦК КП(б)У і ЦК ВКП(б) та заключним словом; на зборах робітників макіївських та навколишніх шахт, Донецького металургійного заводу В. Я. Чубар виступає з доповіддю «Чергові завдання Радянської влади».

1929

- 9 січня В. Я. Чубар надсилає листа в Політбюро ЦК КП(б)У з пропозицією до плану про ліквідацію неписьменності.
- 1 березня В. Я. Чубар головує на нараді членів УЕН, представників українського і ленінградського «Діпромезів» та «Південсталі» по обговоренню попереднього проекту Криворізького металургійного заводу.
- 9—14 квітня В. Я. Чубар бере участь у роботі II Всеукраїнської конференції КП(б)У, виступає з доповіддю «П'ятирічний план розвитку народного господарства України».
- 23—29 квітня В. Я. Чубар бере участь у роботі XVI конференції ВКП(б), виступає з промовою в дебатах на доповіді про п'ятирічний план.
- 3 травня В. Я. Чубар приймає делегацію робітників Миколаєва, Херсона, Єлисаветграда (тепер Кіровоград), які брали участь у першотравневій демонстрації в Харкові.
- 7—15 травня В. Я. Чубар бере участь у роботі XI Всеукраїнського з'їзду Рад, виступає із звітною доповіддю про діяльність уряду України. З'їзд обирає В. Я. Чубаря членом ВУЦВК.
- 20—28 травня В. Я. Чубар бере участь у роботі V з'їзду Рад Союзу РСР. З'їзд обирає В. Я. Чубаря членом ЦВК СРСР.
- 31 травня —
7 червня В. Я. Чубар перебуває на Полтавині; робить поїздку по районах, знайомиться з станом хлібозаготівлі та роботою радянського апарату.
- 3 липня В. Я. Чубар головує на засіданні Комітету сприяння Дніпробуду, де розглядаються питання про проектування м. Запоріжжя, про заходи

- по підготовці до будівництва заводів Дніпрокомбінату.
- 2 серпня* В. Я. Чубар надсилає привітання особовому складові 45-ї дивізії з нагоди її десятиріччя.
- 2—4 серпня* В. Я. Чубар об'їжджає райони Херсонського округу, знайомиться з станом хлібозаготівель та підготовкою до осінньої сівби. В Цюрупинському будинку відпочинку імені Фрунзе виступає з доповіддю про міжнародне і внутрішнє становище країни; в Херсоні з керівниками округу обговорює питання про майбутні роботи по розширенню порту та водного басейну Нижнього Дніпра.
- 4—7 серпня* В. Я. Чубар перебуває в Миколаївському округу; керує нарадою керівних працівників з питання хлібозаготівлі та осінньої посівної кампанії, знайомиться з роботою кораблебудівного заводу.
- 7—11 серпня* В. Я. Чубар об'їжджає райони Одеського округу, знайомиться з ходом хлібозаготівлі та підготовкою до осінньої посівної кампанії.
- 10—17 листопада* В. Я. Чубар бере участь у роботі пленуму ЦК ВКП(б), виступає з промовами в дебатах на доповіді Г. М. Кржижанівського «Директиви про контрольні цифри народного господарства на 1929/30 рік», С. В. Косіора «Про сільське господарство на Україні та про роботу на селі».
- 18—21 листопада* В. Я. Чубар бере участь у роботі пленуму ЦК КП(б)У, виступає з доповіддю «Контрольні цифри розвитку народного господарства України на 1929/30 рік» та заключним словом.
- 19 листопада* Політбюро ЦК КП(б)У затверджує В. Я. Чубаря головою Комітету сприяння будівництву Харківського тракторного заводу.
- 26—27 листопада* В. Я. Чубар бере участь у роботі сесії ВУЦВК на Дніпробуді.
- 28 листопада* В. Я. Чубар виступає на зборах Луганського окружного партактиву з доповіддю про підсумки листопадових пленумів ЦК ВКП(б) і ЦК КП(б)У.
- 28 листопада* В. Я. Чубар бере участь у роботі II сесії ЦВК Союзу РСР п'ятого скликання, виступає з промовою в дебатах на доповідь «Про контрольні цифри і бюджет на 1930 рік».
- 20 грудня* В. Я. Чубар приймає делегацію працівників кіно, учасників «Тижня кінокультури» в Харкові, обговорює з ними актуальні питання української кінематографії.
- 23 грудня* В. Я. Чубар надсилає листа в Політбюро ЦК КП(б)У про необхідність скоріше розпочати будівництво промислового комбінату в складі за-

водів: металургійного, феросплавів, електросталі, алюмінієвого, хімкомбінату як основних споживачів електроенергії Дніпробуду.

1930

- 3 лютого* В. Я. Чубар відкриває II Всеукраїнський з'їзд Тсоавіахіму, виступає з доповіддю «Про міжнародне і внутрішнє становище та завдання Тсоавіахіму».
- 20—28 лютого* В. Я. Чубар відвідує Луганськ, Кадіївку, Красний Луч та інші райони округу, знайомиться з роботою промисловості, станом колективізації.
- 15 березня* В. Я. Чубар від імені РНК УСРР надсилає Центральному Виконавчому Комітетові Таджикистану вітальну телеграму в зв'язку з 5-ю річницею Таджикицької СРР.
- 25 квітня* В. Я. Чубар головує на засіданні Всеукраїнського комітету сприяння Дніпробуду, де обговорюється проект «Великого Запоріжжя».
- 16 травня* В. Я. Чубар перебуває в Києві; відвідує ряд київських підприємств, КРЕС і кінофабрику.
- 17—19 травня* В. Я. Чубар бере участь у роботі IX окружної партконференції Вінниччини, виступає з доповіддю ЦК і ЦКК КП(б)У та заключним словом.
- 20 травня* В. Я. Чубар на пленумі Вінницького окрвиконкому і міськради виступає з доповіддю «Чергові завдання Радянської влади і робітничого класу».
- 21 травня* В. Я. Чубар відвідує Вінницьку беконну фабрику, знайомиться з технологічним процесом; на засіданні президії Вінницького окрвиконкому виступає з промовою про перспективи та напрямки розвитку господарства Вінниччини.
- 22—24 травня* В. Я. Чубар відвідує Немирівський район Вінницького округу та Жмеринські залізничні майстерні.
- 5—15 червня* В. Я. Чубар бере участь у роботі XI з'їзду ЦК(б)У, виступає з промовою в дебатах на доповідь Я. Е. Рудзутака про роботу ЦК ВКП(б). З'їзд обирає В. Я. Чубаря членом ЦК КП(б)У. Пленум ЦК КП(б)У обирає В. Я. Чубаря членом Політбюро ЦК КП(б)У.
- 26 червня — 13 липня* В. Я. Чубар бере участь у роботі XVI з'їзду ВКП(б), виступає з промовою в дебатах на звіт ЦК. З'їзд обирає В. Я. Чубаря членом ЦК ВКП(б).
- 13 липня* Пленум ЦК ВКП(б) обирає В. Я. Чубаря кандидатом у члени Політбюро ЦК ВКП(б).
- 3—4 серпня* В. Я. Чубар перебуває в Запоріжжі; відвідує Дніпробуд, знайомиться з ходом будівництва на основних ділянках роботи.

- 1 вересня РНК УСРР затверджує В. Я. Чубаря головою Всеукраїнського комітету сприяння проведенню загальної обов'язкової початкової освіти.
- 6 листопада В. Я. Чубар надсилає вітальну телеграму будівникам Дніпробуду в зв'язку з їх перемогою на найважливіших ділянках будівництва.
- 9—13 грудня В. Я. Чубар бере участь у роботі пленуму ЦК КП(б)У, виступає з промовою в дебатах на доповідь про колективізацію.
- 17—21 грудня В. Я. Чубар бере участь у роботі об'єднаного пленуму ЦК і ЦКК ВКП(б), виступає в дебатах з промовою на доповідь В. В. Куйбишева «Про народногосподарський план на 1931 р. (контрольні цифри)».

1931

- 13 січня В. Я. Чубар затверджується членом Комітету сприяння тваринницьким радгоспам при Президії ЦВК СРСР.
- 3—6 лютого В. Я. Чубар перебуває в Дніпропетровську; керує розвантаженням залізничних станцій.
- 25 лютого — 4 березня В. Я. Чубар бере участь у роботі XII Всеукраїнського з'їзду Рад, виступає із звітною доповіддю уряду України. З'їзд обирає В. Я. Чубаря членом ВУЦВК.
- 3 березня Рада Праці і Оборони призначає В. Я. Чубаря особливим уповноваженим РПО по паливу на Україні.
- 8—17 березня В. Я. Чубар бере участь у роботі VI з'їзду Рад СРСР. З'їзд обирає його членом ЦВК СРСР.
- 6—8 травня В. Я. Чубар перебуває в Кичкасі; детально знайомиться з будівництвом Дніпрогесу, металургійного та алюмінієвого комбінатів; проводить нараду партійних та адміністративно-господарських працівників об'єднаного дніпровського будівництва, присвячену прискоренню пуску металургійного та алюмінієвого комбінатів.
- 11—15 червня В. Я. Чубар бере участь у роботі пленуму ЦК ВКП(б), виступає з промовою в дебатах на доповідь Я. А. Яковлева «Попередні підсумки сівби та завдання збиральної кампанії».
- 20—25 червня В. Я. Чубар бере участь у роботі пленуму ЦК КП(б)У, виступає з промовою в дебатах на доповідь про завдання хлібзаготівельної кампанії.
- 7—10 липня В. Я. Чубар бере участь у роботі II Київської міської партконференції, виступає з промовою «Про чергові завдання партійної організації і громадськості».
- 11 липня В. Я. Чубар знайомиться з роботою київського заводу «Більшовик».

- 23 липня* В. Я. Чубар затверджується головою Комітету в справах перевезень при Українській Економічній Нараді (УЕН).
- Серпень — грудень* В. Я. Чубар перебуває на лікуванні в м. Відні (Австрія) і м. Соренто (Італія).
- 14 грудня* III сесія ВУЦВК дванадцятого скликання надсилає В. Я. Чубарю вітальну телеграму з приводу поліпшення його здоров'я.

1932

- 28 січня* В. Я. Чубар після лікування приступає до виконання своїх обов'язків.
- 30 січня — 4 лютого* В. Я. Чубар бере участь у роботі XVII конференції ВКП(б).
- 26 лютого* В. Я. Чубар головує на засіданні Всеукраїнського Комітету сприяння Дніпробуду, де обговорюється питання про хід будівництва Дніпрокомбінату.
- 14 березня* В. Я. Чубар від імені РНК УСРР надсилає вітальну телеграму газеті «Известия» в зв'язку з її п'ятнадцятиріччям.
- 29 квітня* В. Я. Чубар бере участь у засіданні бюро Київського обкому КП(б)У, яке обговорює питання про хід посівної кампанії.
- 5—8 травня* В. Я. Чубар бере участь у роботі розширеного пленуму Всеукраїнської Ради Тсоавіахіму.
- 13 травня* В. Я. Чубар бере участь у засіданні бюро Київського обкому КП(б)У, виступає з промовою про стан посівної кампанії в області.
- 1 липня* Рада Праці і Оборони призначає В. Я. Чубаря уповноваженим Комітету товарних фондів та регулювання торгівлі при РПО по Україні.
- 6—9 липня* В. Я. Чубар бере участь у роботі III Всеукраїнської конференції КП(б)У, виступає з промовою в дебатах на доповідь С. В. Косіора про підсумки весняної посівної кампанії, про хлібозаготівлю і збиральну кампанію та завдання організаційно-господарського зміцнення колгоспів.
- 31 липня* На загальноміському активі комсомолу Харкова В. Я. Чубар виступає з доповіддю «Підняти сільське господарство на рівень вимог соціалістичної індустрії».
- 8 серпня* В. Я. Чубар бере участь у засіданні бюро Київського обкому КП(б)У.
- 10—15 серпня* В. Я. Чубар об'їжджає ряд районів Вінницької області, знайомиться з ходом обробітку цукрових буряків, збиранням врожаю та хлібозаготівлею.

- 7—9 вересня В. Я. Чубар перебуває в Кичкасі; знайомиться з пусковими ділянками металургійного, алюмінієвого комбінатів та Дніпрогесу.
- 12 жовтня В. Я. Чубар бере участь у роботі пленуму ЦК КП(б)У, виступає з доповіддю про хід посівної кампанії, збирання цукрових буряків і хлібозаготівлі та заключним словом.

1933

- 7—12 січня В. Я. Чубар бере участь у роботі об'єднаного пленуму ЦК і ЦКК ВКП(б), виступає з промовою в дебатах на доповідь «Підсумки першої п'ятирічки і народногосподарський план 1933 року — першого року другої п'ятирічки».
- 1—3 червня В. Я. Чубар об'їжджає райони Чернігівської області. В Ніжині і Конотопі проводить нараду керівних районних працівників з питань весняної сівби.
- 8—11 червня В. Я. Чубар бере участь у роботі пленуму ЦК КП(б)У, виступає в дебатах з промовою про підготовку і проведення збиральної кампанії.
- 11 липня В. Я. Чубар бере участь у зборах партійного активу м. Дніпропетровська.
- 1 листопада В. Я. Чубар виступає з промовою на I Всеукраїнському зльоті робітничо-колгоспної молоді.
- 18—22 листопада В. Я. Чубар бере участь у роботі об'єднаного пленуму ЦК і ЦКК КП(б)У, виступає з доповіддю про підсумки 1933 сільськогосподарського року і завдання по підготовці до весняної сівби, а також з промовою в дебатах на доповідь С. В. Косіора «Підсумки і найближчі завдання проведення національної політики на Україні».

1934

- 10 січня В. Я. Чубар оглядає цехи турбозаводу в Харкові.
- 18—23 січня В. Я. Чубар бере участь у роботі XII з'їзду КП(б)У, виступає з доповіддю «Про завдання колгоспного та радгоспного будівництва» і заключним словом. З'їзд обирає В. Я. Чубаря членом ЦК КП(б)У. Пленум ЦК КП(б)У обирає В. Я. Чубаря членом Політбюро ЦК КП(б)У.
- 26 січня —
10 лютого В. Я. Чубар бере участь у роботі XVII з'їзду ВКП(б), виступає з промовою в дебатах на доповідь про другий п'ятирічний план розвитку народного господарства СРСР. З'їзд обирає В. Я. Чубаря членом ЦК. Пленум ЦК ВКП(б) обирає його кандидатом у члени Політбюро.

- 24 лютого В. Я. Чубар виступає з доповіддю на нараді голів сільрад, голів колгоспів, сільського активу Коростенського району.
- 27 лютого В. Я. Чубар виступає з промовою на нараді активу Овруцького району.
- 25 квітня ЦВК Союзу РСР призначає В. Я. Чубаря заступником Голови Ради Народних Комісарів Союзу РСР і Ради Праці та Оборони.
- 26 квітня Політбюро ЦК КП(б)У приймає рішення відзначити спеціальною постановою ВУЦВК особливі заслуги В. Я. Чубаря за час його одинадцятирічної роботи на посту Голови РНК УСРР.
- 30 квітня —
1 травня В. Я. Чубар бере участь у роботі пленуму ЦК ВКП(б), виступає з промовою в дебатах на доповідь «Про поліпшення і розвиток тваринництва».
- 10 липня В. Я. Чубар приймає делегацію трудящих Північно-Осетинської області.
- 20 липня РНК Союзу РСР затверджує В. Я. Чубаря заступником голови Комітету товарних фондів і регулювання торгівлі при Раді Праці і Оборони.
- 7 вересня В. Я. Чубар виступає з промовою на нараді при Середньо-Волзькому крайкомі ВКП(б) з питання збирання врожаю та хлібозаготівлі.
- 9—10 вересня В. Я. Чубар знайомиться з ходом збирання врожаю, хлібоздачі та інших сільськогосподарських кампаній в Бузулуцькому, Сорочинському, Покровському та Оренбурзькому районах Середньоволзького краю.
- 25 листопада В. Я. Чубар виступає з доповіддю на зборах молодих виборців — студентів Московського інституту транспорту.

1935

- 28 січня —
6 лютого В. Я. Чубар бере участь у роботі VII з'їзду Рад Союзу РСР, виступає з промовою в дебатах на звітну доповідь Народного комісара важкої промисловості Г. К. Орджонікідзе. З'їзд обирає В. Я. Чубаря членом ЦВК СРСР.
- 1 лютого Пленум ЦК ВКП(б) обирає В. Я. Чубаря членом Політбюро ЦК ВКП(б).
- 7 лютого В. Я. Чубар відвідує бавовняну виставку в Москві, оглядає зразки нових тканин. Своє враження про виставку В. Я. Чубар записує в книгу відгуків.
- 14 березня В. Я. Чубар приймає делегацію працівників по визначенню врожайності.
- 28 квітня Рада Народних Комісарів Союзу РСР призначає В. Я. Чубаря головою Комітету Резервів при Раді Праці та Оборони.

- 18 червня Прїїздом із Севастополя в Москву В. Я. Чубар зупиняється в Харкові, оглядає місто, пам'ятник Т. Г. Шевченку, Червонозаводський парк культури та відпочинку.
- 25 червня В. Я. Чубар відвідує виставку фарфору, фаянсу та скла в Москві і робить запис в книзі почесних відвідувачів.
- 3—4 липня В. Я. Чубар керує Всесоюзною нарадою по поліпшенню фінансової роботи в сільських Радах.
- 7 липня В. Я. Чубар виступає з доповіддю в Центральному парку культури та відпочинку імені Горького в Москві.
- 15 липня В. Я. Чубар приймає делегацію працівників цивільного повітряного флоту.
- 20 липня В. Я. Чубар приймає в Кремлі кращих піонервожатих України, нагороджених грамотами ЦВК УСРР.
- 21 липня В. Я. Чубар приймає групу піонерів м. Єревана.
- 6 серпня В. Я. Чубар присутній на відкритті Всесоюзного зльоту парашутистів на Тушинському аеродромі.
- 9 серпня В. Я. Чубар і М. І. Калінін приймають у Кремлі делегацію колгоспників Дніпропетровщини.
- 29 серпня В. Я. Чубар присутній на прийомі в Раднаркомі СРСР делегацій колгоспників Криму.
- 3 вересня В. Я. Чубар бере участь в огляді експонатів для авіаційної виставки в Мілані.
- 31 жовтня В. Я. Чубар приймає учасників Всесоюзної наради стахановців на водному транспорті.
- 1 листопада В. Я. Чубар відвідує постійну Всесоюзну будівельну виставку, оглядає макети Краматорського машинобудівного заводу, Дніпровської, Волховської, Свирської електростанцій.
- 28 листопада В. Я. Чубар приймає винахідників — учасників V пленуму Всесоюзного товариства винахідників.
- 2 грудня На зборах наукових працівників Москви В. Я. Чубар виступає з доповіддю і заключним словом про значення стахановського руху.
- 29 грудня В. Я. Чубар приймає групу колгоспників Саратовського краю.

1936

- 5 січня В. Я. Чубар бере участь у роботі наради працівників МТС і земельних органів, виступає з доповіддю «Перетворимо машино-тракторні станції у зразкові підприємства».

- 19 січня В. Я. Чубар приймає в Кремлі делегацію Київського машинобудівного заводу ім. Чубаря.
- 20 січня РНК СРСР затверджує В. Я. Чубаря головою Комітету промислової кооперації і кустарної промисловості при Раді Праці і Оборони.
- 20 січня В. Я. Чубар приймає делегацію відмінників фінансової роботи Київської області.
- 21 січня В. Я. Чубар приймає делегацію працівників центральних і місцевих контор «Гастроном» та «Бакалія».
- 29 січня На загальних зборах московського заводу «Серп і молот» В. Я. Чубар виступає з доповіддю про розвиток народного господарства в 1935 р. і перспективи на 1936 рік.
- 27 січня В. Я. Чубар приймає делегацію радянських польовиків.
- 27 березня В. Я. Чубар присутній на прийомі професорів, керівників вищих медичних шкіл РСФРР та України і студентів-відмінників.
- 5 травня В. Я. Чубар присутній на випуску слухачів військових академій.
- 17 червня В. Я. Чубар приймає делегацію заготівельників сільськогосподарських продуктів.
- 21 червня В. Я. Чубар бере участь у засіданні депутатської групи московської фабрики «Парижская коммуна», присвяченому обговоренню проекту нової Конституції, оглядає цехи фабрики, знайомиться з процесом випуску взуття.
- 28 липня В. Я. Чубар приймає групу переможців військово-хімічних змагань, проведених Тсвоавіахімом.
- 1 серпня В. Я. Чубар відвідує виставку українського народного мистецтва, організовану в Центральному парку культури та відпочинку ім. Горького.
- 22 листопада В. Я. Чубар бере участь у роботі Надзвичайного IV з'їзду Рад Московської області.
- 25 листопада — 5 грудня В. Я. Чубар бере участь у роботі Надзвичайного VIII Всесоюзного з'їзду Рад.

1937

- 15 лютого В. Я. Чубар оглядає будівництво Всесоюзної сільськогосподарської виставки в Москві.
- 22 червня В. Я. Чубар виступає з промовою на I Всесоюзному з'їзді радянських архітекторів.
- 16 серпня Президія ЦВК Союзу РСР затверджує В. Я. Чубаря за сумісництвом Народним комісаром фінансів СРСР.
- 3 грудня В. Я. Чубар приймає учасників зборів активу Сільгоспбанку СРСР.

6 грудня   В. Я. Чубар виступає з промовою на районних передвиборних зборах виборців Харківського сільського виборчого округу.

1938

12—19 січня   В. Я. Чубар бере участь у роботі I сесії Верховної Ради СРСР. Сесія затверджує В. Я. Чубаря заступником Голови Ради Народних Комісарів Союзу РСР.

5 березня   В. Я. Чубар бере участь у роботі наради при Куйбишевському обкомі ВКП(б) з питання підготовки до весняної посівної кампанії.

3 квітня   В. Я. Чубар приймає начальників секторів визначення врожаю республіканських, крайових та обласних управлінь народногосподарського обліку.

20 травня   В. Я. Чубар присутній на прийомі в Кремлі учасників першої Всесоюзної наради працівників вищої школи.

1939

Смерть В. Я. Чубаря.

Зміст

ПЕРЕДМОВА	VII
З ДОПОВІДІ НА II КОНФЕРЕНЦІЮ ФАБРИЧНО-ЗАВОДСЬКИХ КОМІТЕТІВ ПЕТРОГРАДА. 8 серпня 1917 р. Газетний виклад	1
ПРОМОВА НА III КОНФЕРЕНЦІЮ ФАБРИЧНО-ЗАВОДСЬКИХ КОМІТЕТІВ ПЕТРОГРАДА ТА ЙОГО ОКОЛИЦЬ. 8 жовтня 1917 р. Газетний виклад	3
ПРОМОВА НА ВСЕРОСІЙСЬКІЙ КОНФЕРЕНЦІЇ ЗАВОДСЬКИХ КОМІТЕТІВ ЗАВОДІВ АРТИЛЕРІЙСЬКОГО ВІДОМСТВА З ПИТАННЯ КОНТРОЛЮ НАД ВИРОБНИЦТВОМ. 12 жовтня 1917 р. Газетний виклад	5
ДОПОВІДЬ НА ВСЕРОСІЙСЬКІЙ КОНФЕРЕНЦІЇ ЗАВОДСЬКИХ КОМІТЕТІВ ЗАВОДІВ АРТИЛЕРІЙСЬКОГО ВІДОМСТВА З ПИТАННЯ ПРО ДЕМОБІЛІЗАЦІЮ ПРОМИСЛОВОСТІ. 18 жовтня 1917 р. Газетний виклад	7
ДОПОВІДЬ У БЮРО КОМІСАРІВ ВІЙСЬКОВО-РЕВОЛЮЦІЙНОГО КОМІТЕТУ ПРИ ПЕТРОГРАДСЬКІЙ РАДІ ПРО СТАНОВИЩЕ В ГОЛОВНОМУ АРТИЛЕРІЙСЬКОМУ УПРАВЛІННІ. 14 листопада 1917 р.	8
ДО РОБОТИ!	11
ДОПОВІДЬ І ЗАКЛЮЧНЕ СЛОВО НА I ВСЕРОСІЙСЬКОМУ З'ЇЗДІ РАД НАРОДНОГО ГОСПОДАРСТВА З ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ПИТАНЬ. 3 червня 1918 р.	15
ФІНАНСУВАННЯ НАЦІОНАЛІЗОВАНИХ ПІДПРИЄМСТВ	20
ЖОВТНЕВІ ДНІ 1917 РОКУ. (Спгади)	30
РОЛЬ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ ФАБРИЧНО-ЗАВОДСЬКИХ КОМІТЕТІВ В ОРГАНІЗАЦІЇ ВИЩОЇ РАДИ НАРОДНОГО ГОСПОДАРСТВА	36
ДО РОЗРУХИ ТРАНСПОРТУ	42
СКОРОЧЕННЯ ШТАТИВ І ПОЛІПШЕННЯ РАДЯНСЬКОГО МЕХАНІЗМУ	46
ПРОБЛЕМА УПРАВЛІННЯ ПРОМИСЛОВОСТЮ	51
МЕТАЛООБРОБНА ПРОМИСЛОВІСТЬ І ОБОРОНА КРАЇНИ	58
ЗАВДАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ОРГАНІВ НА УКРАЇНІ	60
ВІДБУДОВА ГОСПОДАРСТВА НА УКРАЇНІ І ПРОФЕСІЙНІ СПІЛКИ	65
ЗАВДАННЯ ПАРТІЇ В СПРАВІ ВІДБУДОВИ ДОНЕЦЬКОГО БАСЕЙНУ	67
БОЙОВЕ ЗАВДАННЯ	73
«НА ШИПЦІ ВСЕ СПЮКІЙНО» І «ЧЕРВОНІЙ ДОНБАС». До питання про виробничу пропаганду	75

ГОСПОДАРСЬКИЙ ЦЕНТР УКРАЇНИ І ОРГАНІЗАЦІЯ ГОСПОДАРСТВА	79
ВУГІЛЛЯ І МЕТАЛ	87
В ЧОМУ РОЗХОДЖЕННЯ?	91
ПАМ'ЯТІ ТОВАРИША АРТЕМА	96
РОБІТНИЧИЙ КЛАС, КОМУНІСТИЧНА ПАРТІЯ І ОРГАНІЗАЦІЯ ПРО- МИСЛОВОСТІ	98
ПРОМИСЛОВОСТЬ В УМОВАХ НОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ. <i>Доповідь</i> <i>на VI Всеукраїнській конференції КП(б)У. 11 грудня 1921 р.</i>	102
ТРЕБА СТИСНУТИСЬ	129
ДОНБАС ПОВИНЕН ДАТИ РЕСПУБЛІЦІ ДЕШЕВЕ ВУГІЛЛЯ	132
ЗВІТ УРЯДУ УСРР. <i>Доповідь на VI губерньському з'їзді Рад Київщини.</i> <i>8—11 січня 1924 р.</i>	136
УРОКИ ІЛЛІЧА	172
ЗАПОВІТ ЛЕНІНА	176
ПРОЛЕТАРИЗАЦІЯ НАЙБІДНІШОГО СЕЛЯНСТВА АБО ЙОГО ГОС- ПОДАРСЬКЕ ЗМІЦНЕННЯ	180
ВИРІВНИЧІ ЗАВДАННЯ	183
ДО ПЕРЕВІРКИ ПАРТІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ	186
ЗА П'ЯТЬ РОКІВ	189
ПРОБЛЕМА «НОЖИЦЬ» В РАДЯНСЬКИХ РЕСПУБЛІКАХ	196
ПЕРЕДМОВА ДО КНИГИ «ЛЕНІН В ЖОВТНЕВІЙ РЕВОЛЮЦІЇ»	220
ЗА ЗАПОВІТАМИ ІЛЛІЧА	222
ІЗ ЗУСТРІЧЕЙ З В. І. ЛЕНІНИМ	226
ЗАВДАННЯ МЕТАЛОПРОМИСЛОВОСТІ	230
ПРОМОВА НА III З'ЇЗДІ РАД СОЮЗУ РСР У ДЕБАТАХ ПО ДОПОВІДІ УРЯДУ. <i>14 травня 1925 р.</i>	233
РІЧНИЦЯ СТВОРЕННЯ СОЮЗУ РАДЯНСЬКИХ СОЦІАЛІСТИЧНИХ РЕС- ПУБЛІК	239
ПРО ГОСПОДАРСЬКЕ БУДІВНИЦТВО	245
ПЕРЕДМОВА ДО КНИГИ «КОРОТКИЙ ОГЛЯД ДІЯЛЬНОСТІ РОБІТНИ- ЧО-СЕЛЯНСЬКОГО УРЯДУ УКРАЇНИ ЗА 1924/25 РІК»	298
ЛЕНІНІЗМ ПІДНИМАЄ НОВІ МІЛЬЙОНИ	301
ЗА РЕЖИМ ЕКОНОМІЇ. <i>Доповідь у відділі преси ЦК КП(б)У. 15 березня</i> <i>1926 р. Газетний виклад</i>	305
ПРО ВИВИХИ	309
ДНІПРОБУД — НЕВІДКЛАДНЕ ЗАВДАННЯ (<i>Одна з найважливіших про- блем 1926/27 року</i>)	314

ЧЕРГОВІ ЗАВДАННЯ ГОСПОДАРСЬКОГО БУДІВНИЦТВА	317
ІНЖЕНЕРНО-ТЕХНІЧНИЙ ПЕРСОНАЛ І ЧЕРГОВІ ГОСПОДАРСЬКІ ЗАВ- ДАННЯ. Промова на II Всеукраїнському з'їзді інженерно-технічної сек- ції профспілок. 13 січня 1927 р.	373
РАДЯНСЬКА ГРОМАДСЬКІСТЬ І ПОЛІПШЕННЯ УПРАВЛІННЯ ПРО- МИСЛОВІСТЮ	375
П'ЯТЬ РОКІВ ПЛАНУВАННЯ	378
КРИТИЧНІ ЗАМІТКИ	380
ДО ДЕСЯТИХ РОКОВИН	384
ЗЛОБОДЕННІ ПИТАННЯ ГОСПОДАРСЬКОГО БУДІВНИЦТВА. Доповідь на II сесії ВУЦВК X скликання. 11 листопада 1927 р.	387
НА НОВІ РЕЙКИ	395
З ПЕРЕРОБЛЕНОЇ СТЕНОГРАМИ ДОПОВІДІ НА X З'ЇЗДІ КП(б)У «ПРО ПЕРСПЕКТИВИ ГОСПОДАРСЬКОГО БУДІВНИЦТВА». 26 листопада 1927 р.	399
ДОПОВІДЬ НА УРОЧИСТОМУ ОБ'ЄДНАНОМУ ЗАСІДАННІ ПРЕЗИДІЇ ВУЦВК І РНК З НАГОДИ ДЕСЯТИРІЧЧЯ РАДЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ. 5 грудня 1927 р.	414
ПРОМОВА НА XV З'ЇЗДІ ВКП(б) У ДЕБАТАХ ПО ДОПОВІДЯХ ПРО ДИ- РЕКТИВИ ПО СКЛАДАННЮ П'ЯТИРІЧНОГО ПЛАНУ РОЗВИТКУ НА- РОДНОГО ГОСПОДАРСТВА СРСР. 13 грудня 1927 р.	420
ПРОБЛЕМА КУЛЬТУРНОЇ РЕВОЛЮЦІЇ ВИСУВАЄТЬСЯ НА ПЕРШЕ МІС- ЦЕ. З вітальної промови на Всеукраїнському з'їзді працівників освіти. 9 червня 1928 р.	432
НАУКУ — НА СЛУЖБУ СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВУ. Промова на спеціальній нараді при Наркомземі УСРР про врожайність. 18 червня 1928 р.	438
ПРОМОВА НА НАРАДІ ОКРУЖНИХ ПРОКУРОРІВ ТА ГОЛІВ ОКРУЖ- НИХ СУДІВ. 22 червня 1928 р.	453
З ДОПОВІДІ НА ВСЕУКРАЇНСЬКІЙ ВИРОБНИЧІЙ КОНФЕРЕНЦІЇ МЕТА- ЛІСТІВ. 6 липня 1928 р.	462
ПРОМОВА НА ПРИЙОМІ ВЧЕНИХ ХІМІКІВ В РАДНАРКОМІ УСРР. 8 липня 1928 р.	469
ПРОГРАМА СОЦІАЛІСТИЧНОГО НАСТУПУ. З переробленої стенограми доповіді на II Всеукраїнській конференції КП(б)У про п'ятирічний план розвитку народного господарства України. 11 квітня 1929 р.	473
ПРОМОВА НА XVI КОНФЕРЕНЦІЇ ВКП(б) У ДЕБАТАХ ПО ДОПОВІДЯХ ПРО П'ЯТИРІЧНИЙ ПЛАН РОЗВИТКУ НАРОДНОГО ГОСПОДАРСТВА СРСР. 24 квітня 1929 р.	516
РОВЗГОРНУТИМ ФРОНТОМ	527

З ПРОМОВИ НА ПАРТКОНФЕРЕНЦІЇ ЖОВТНЕВОГО РАЙОНУ м. КИЄВА. 17 травня 1930 р. Газетний виклад	531
ПРОМОВА НА ХІ З'ЇЗДІ КК(б)У В ДЕБАТАХ ПО ДОПОВІДІ ПРО РОБО- ТУ ЦК ВКП(б). 7 червня 1930 р.	535
УСПИХИ УСРР НА ШЛЯХАХ ІНДУСТРІАЛІЗАЦІЇ. З доповіді на V сесії ВУЦВК XII скликання. 8 лютого 1933 р.	543
НАУКА — МОГУТНІЙ ФАКТОР СТВОРЕННЯ НОВИХ ВИРОБНИЦТВ, НО- ВИХ МАШИН, НОВИХ ПРОЦЕСІВ. З доповіді на VI сесії ВУЦВК XII скликання. 22 грудня 1933 р.	554
УПОРЯДКУВАТИ ПРОЄКТНІ РОБОТИ. ЗМІЦНИТИ КОШТОРИСНУ ДИСЦИПЛІНУ. Розмова з працівником газети «За індустріалізацію» . .	557
ПРО ДЕЯКІ РЕЗЕРВИ ДРУГОЇ П'ЯТИРІЧКИ	561
СПИСОК ОСНОВНИХ СКОРОЧЕНЬ СЛІВ	583
ПРИМІТКИ	585
ОСНОВНІ ДАТИ ЖИТТЯ Й ДІЯЛЬНОСТІ В. Я ЧУБАРЯ (1891—1939 роки)	596

ВЛАС ЯКОВЛЕВИЧ ЧУБАРЬ

Избранные статьи и речи

Политиздат України

(На українском языке)

Редактори А. С. Кушинський, С. К. Харченко

Художнє оформлення І. А. Скорупського

Художній редактор Є. С. Гапон

Технічний редактор С. М. Скуратова

Коректори: Р. А. Нижник, М. М. Роголенко

Здано на виробництво 30.VII 1971 р. Підписано до друку 24.IV 1972 р. Формат 84×108¹/₃₂. Фіз. друк. арк. 20,125. Ум. друк. арк. 33,81. Обл. вид. арк. 33,49. Папір № 1. БФ 30 694. Зам. 551. Тираж 10 000. Ціна 1 крб. 26 коп. Видання оголошено в Т. п. 1972 р., поз. 26.

Видавництво політичної літератури України. Київ, Володимирська, 42.

Надруковано з матриць Київської книжкової фабрики на книжковій фабриці «Жовтень» Комітету по пресі при Раді Міністрів УРСР, Артема, 23-а.

